MARKO PERIĆ

HERCEGOVAČKA AFERA

PREGLED DOGAĐAJA
I
VAŽNIJI DOKUMENTI

Mostar, 2002.

Izdavač
Biskupski ordinarijat Mostar

Priprema i slog
Dražen Kutleša

Lektura i prijevodi
Ratko Perić

Naklada
2000 primjeraka

CIP

Msgr. dr. MARKO PERIĆ

HERCEGOVAČKA AFERA

PREGLED DOGAĐAJA
I
VAŽNIJI DOKUMENTI

Svezak I.

Posthumno djelo
(sastavljeno 1977)

Na Biskupskom ordinarijatu
u Mostaru
nalazi se povijesna građa pod naslovom

AFERA OKO ŽUPA U HERCEGOVINI
KRONOLOŠKI PREGLED I VAŽNIJI DOKUMENTI

koju je od 1972. do 1980. godine

sabrao

DON MARKO PERIĆ

SVEZAK I., Kronološki pregled (sastavio M. P.), str. 1-25;
Dokumenti 1 – 39 (1882-1968), str. 1-209
Dodatnih 7 dokumenata, bez oznake stranica.

SVEZAK II., Dokumenata 40-76 (1968-1970), str. 210-566.

SVEZAK III., Dokumenti 80-90 (1970-1971), str. 567-707
DODATAK, str. 1-210.

SVEZAK IV., PRVI DIO, Dokumenti 91-139 (1972-1974), str. 1-262.
DRUGI DIO, Dokumenti 140-170 (1974-1975), str. 1-581.

SVEZAK V., Dokumenti 171-232 (1975-1976), str. 1-404.

SVEZAK VI., Dodatak dokumentima 1-6 (1957-1979), str. 1-480.

Pod izrazom dokument nalazi se više puta čitav snop
spisa koji se odnose na određenu temu.

ISTINUJUĆI U LJUBAVI

Knjiga *Hercegovačka afera,* životno djelo msgr. dr. Marka Perića, tajnika, konzultora i generalnoga vikara biskupa dr. Petra Čule, generalnoga vikara biskupa Pavla Žanića i konačno kotorskoga biskupa, pripremana je od 1965. do 1977. godine. U hercegovačkoj aferi nizali su se brojni razgovori, bilješke, zapisnici, odluke, proučavale stranice prošlosti u vezi sa župama u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Još 1899. godine zajedničkim sporazumom mostarskoga biskupa, hercegovačkog franjevca Paškala Buconjića, i hercegovačkoga franjevačkoga provincijala, fra Luke Begića, dogovoreno je koje župe pripadaju redovničkom kleru, a koje dijecezanskomu, i sve to papa Leon XIII. vrhovnom vlašću odobrio i naredio da se provede. Nastojanje oko provedbe ili neprovedbe te Decizije ili Rješenja jest srž hercegovačkoga pitanja, slučaja ili afere. Francuska riječ "affaire", prema Klaiću, znači "neugodan, nezgodan događaj, spor, sukob, događaj koji izaziva neugodno uzbuđenje, lopovski pothvat". U aferi se nastoji vješto prodavati laž pod istinu, nepravdu pod pravdu, nered pod red. Crkva to ne može odobriti. I zato se ne boji istinu naučavati i neistine opovrgavati.

Nitko od svećenika nije imao takav pristup crkvenim izvorima u Mostaru, ponajprije svojom crkvenom službom, kao don Marko, koji je marljivo skupljao, vjerno prepisivao ili fotokopirao na tisuće službenih dopisa i odgovora. Najprije je 1975. kao rukopis, *pro manuscripto,* u stotinjak primjeraka uvezao 46 dokumenata, kojima je na 20-ak stranica kao uvod stavio Povijesno-kronološki pregled. Za arhiv Ordinarijata uvezao je osam velikih svezaka dokumenata koji se odnose na ovaj slučaj. Na kraju sve je sažeo u dva posebna rukopisna sveska u Kroniku i Dokumente, 1977., prije 25 godina, stavljajući opći naslov *Hercegovačka afera*. U vrijeme konačna redigiranja djela, dok sam predavao na teologiji u Sarajevu, don Marko mi je povjerio zadaću da prikažem odnose između franjevačkoga i dijecezanskoga klera na našim prostorima prije ponovne uspostave redovite crkvene hijerarhije. Taj prikaz, koji je prihvatio don Marko i dijecezanski konzultori, za ovo je izdanje ponešto revidiran: neke stvari ispuštene, a poneki primjer, osobito iz knjige J. Buturca (1970), unesen. Također su dodana tri-četiri primjera iz razdoblja biskupovanja P. Buconjića, preuzeta iz arhiva Biskupskoga ordinarijata u Mostaru. Iako je don Marko u svojoj skromnosti govorio da je *Hercegovačka afera* djelo "dijecezanskih konzultora", osobito msgr. Andrije Majića, msgr. Mate Nuića, msgr. Anđelka Babića, koji su sigurno čitali materijale u rukopisu i davali svoje primjedbe, ovo je djelo u biti svojoj rezultat don Markova mara, rada, napora i sustava. Neke se činjenice i istine uporno ponavljaju jer zaslužuju uporna ponavljanja!

Kao što je don Đuro Bender konačno pretipkao sav materijal u više primjeraka prije 25 godina, tako je taj rukopis skenirao i kompjuterizirao don Dražen Kutleša prije 5 godina. Mislili smo se da neće trebati izlaziti u javnost s ovim pregledom povijesnih zbivanja i s glavnim povijesnim dokumentima. Ali razvoj događaja sugerirao je da se iznese na vidjelo povijesna i suvremena situacija na temelju pisane građe, izvorne ili ovjerene, koja se čuva u arhivu Biskupskoga ordinarijata u Mostaru. Tako smo odlučili objaviti i don Markovu kroniku događaja i glavne dokumente o hercegovačkom pitanju i slučaju. Autor se držao staroga i strogoga načela: *sine ira et studio* - bez strasti i pristranosti, a još više biblijskoga načela: *Facientes veritatem in caritate* - Istinujući u ljubavi (*Ef* 4,15). Stoga mu djelo može i biti objavljeno u svako doba i na svakom mjestu.

Ovo je prvi svezak kronike i dokumenata o hercegovačkoj aferi i uglavnom završava s pastirskim djelovanjem blagopokojnoga biskupa Čule (1942-1980), koji je preminuo 1985. Od završetka rukopisa, 1977., dakle u posljednjih dvadeset i pet godina, dogodilo se toliko dijaloga, susreta, pregovara, potpisa, polemika, odluka da se odmah može prijeći na izradu i objavljivanje ostalih svezaka. U međuvremenu don Dražen Kutleša, vicekancelar na ordinarijatu, iz cjelokupne građe *Hercegovačke afere*, koju je skupljao pokojni don Marko, izradio je doktorsku disertaciju pod naslovom *Trokut: Franjevci ofm - biskup - dijecezanski kler u mostarsko-duvanjskoj biskupiji od 1881. do 1975. u svjetlu pet najvažnijih dokumenata,* koju je obranio na Papinskom sveučilištu Urbanijani u Rimu, 18. lipnja 2001.

Tko se želi objektivno obavijestiti o ovom slučaju u našoj domaćoj Crkvi ne može ne posegnuti za *Hercegovačkom aferom*. U vrijeme desetgodišnjega crkvenog djelovanja u Mostaru don Markov rukopis bio mi je glavni priručnik kad je god trebalo zaviriti u prošlost u vezi s rješenjem prebolnoga hercegovačkog slučaja. Autor svojim opsežnim i sigurnim radom zadužuje buduće generacije i obvezuje nas da se u istom smislu i duhu nastavi s objavljivanjem kronike i dokumenata.

Želimo da ovo don Markovo posthumno djelo o hercegovačkom slučaju, koji desetljećima potresa našom Hercegovinom, unese što više spoznaje povijesne istine i pravoga svjetla, mira i jedinstva među svećenike, redovnike i vjernike, i u cijelu mjesnu Crkvu. Dao Bog!

Mostar, na blagdan Uzvišenja sv. Križa, 14. rujna 2002.

Ratko Perić, biskup

HERCEGOVAČKA AFERA

PREGLED DOGAĐAJA

HERCEGOVAČKA AFERA

I. DIO

POVIJESNO-KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA

MOSTAR, 1977.

KAZALO

PREGLED DOGAĐAJA

DODATAK

VAŽNIJI DOKUMENTI

BIBLIOGRAFIJA

ALAUPOVIĆ, T., *Biskup fra Marijan Šunjić*, u: Franjevački perivoj, 12/1910., str. 203-213.

ANONYMUS, *Condicio iuridica paroeciarum in Bosna a Franciscanis administratarum,* 1936.

BAKULA P., *Hercegovina prije sto godina*, ili: *Šematizam fra Petra Bakule* (1867), prijevod, Mostar, 1970.

BECKER, H-G., *Skandal unter Brüdern*, u: Münchener katholische Kirchenzeitung, 18. I. 1970. i 25. I. 1970.

BURIĆ, J., *Ilirski kolegij u Garganskom Gorju u 17. stoljeću*, u: Mandićev zbornik, Rim, 1965., str. 235-252.

BUTURAC, J., *Katolička Crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, 1970.

CAGNASSO, E. B., *De potestate Ordinarii loci in vicarios paroeciales necnon in temporalia bona paroeciae religiosae* u: Angelicum, XVIII, 1941., str. 38-60.

CRNICA A., *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, sv. 2, Šibenik 1941.

ČAPKUN, P., *Neispravno mišljenje o bosanskohercegovačkim franjevačkim župama*, u: Nova revija, 5/1939., str. 423-431.

ISTI, *De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem*, Šibenik, 1940.

ČREMOŠNIK, G., *Ostaci arhiva bosanske franjevačke vikarije*, u: Radovi naučnog društva NR BiH, 3., Sarajevo, 1955., str. 18-24.

DELGADS, C., *De relationibus inter parochum religiosum et eius superiores regulares, cum respectu particulari ad ius speciale O.F.M.*, Romae, 1940.

DRAGANOVIĆ, K., *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini nekad i danas*, u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 175-216.

ISTI, *Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarecchija o prilikama kat. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniju i Bosni g. 1623. i 1624,* Starine JAZU, 1938., str. 1-48.

ISTI, *Katolička Crkva u sredovječnoj Bosni*, u: Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1942., str. 685-766.

ISTI, *Osvrt na knjigu:* S. DŽAJA*, Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, u: Crkva u svijetu, Split, 2/1972., str. 171-185.

ISTI, *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1975.

DUDA, B., *Ima li naše redovništvo budućnost?*, Zagreb, 1971.

DŽAJA, M., *Sa kupreške visoravni*, Otinovci - Kupres, 1970.

DŽAJA, S. M., *Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, Zagreb, 1971.

FEHRINGER, A., *Die Klosterpfarrei, Der Pfarrdienst der Ordensgeistlichen nach geltendem Recht mit einem geschichtlichen Überblick*, Paderborn, 1958.

FERMENDŽIN, E., *Acta Bosnae*, Zagreb, 1892.

FERNANDEZ, J., *Relationes iuridicae, disciplinares, asceticae et practicae inter vitam religiosam et ministeria paroecialia et missionalia - Quaestiones circa paroecias Religiosis concreditas,* u: Documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis, sv. III., Romae, 1950., str. 228-245.

GASPARRI, P., *Codicis i. c. Fontes*, sv. V, Rim, 1923-1935.

GAVRANOVIĆ, B., *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine,* Beograd, 1935.

ISTI, *Biskup fra Marijan Marković*, u: Dobri pastir, I–IV/1966., str. 205-268.

GLAVAŠ, R., *Spomenica 50-godišnjice hercegovačke franjevačke Redodržave*, Mostar, 1897., str. 76.

ISTI, *Život i rad fra Rafe Barišića, naslovnog biskupa Azotskoga i Apoštolskog Namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 1900.

ISTI, *Biskup fra Paškal Buconjić, prigodom 30 godina biskupovanja,1880-1910.*, Mostar, 1910., str. 19-20.

GONZALES, F., J., *De parocho religioso eiusque superiore locali,* Washington, 1950.

GOYENECHE, S., *Quaestiones canonicae de iure religiosorum*, sv. II. Neapoli, 1955.

HERGENRÖTHER, J., *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, neu bearbeitet von J. KIRCH, 1917., 5, IV. Bd.

ILIĆ, Ž., *Hercegovina u Crkvi*, Duvno, 1974.

IVONIDES, Y., *Vječni zaljubljenik, poruka sv. Franje Asiškog braći i suvremenom svijetu*, Zagreb, 1976.

JELENEŽ, PH., *Jura specialia quoad beneficia parochialia Provinciae Bosniensium et Custodiae Hercegovinensium Franciscanorum*, Djakovae, 1883.

JELENIĆ, J., *Kultura i bosanski franjevci*, I, Sarajevo, 1912.

ISTI, *Kultura i bosanski franjevci*, II, Sarajevo, 1915.

ISTI, *Dva ljetopisa Bosne Srebrene, Ljetopis Fra Marka iz Vasiljeva Polja i Fra Bernardina Nagnanovića*, Sarajevo, 1919.

JUKIĆ I. F., (urednik), *Namjesništvo apostolsko Trebinjsko*, u: Bosanski prijatelj, sv. III., Zagreb, 1861., str. 207-228.

KARIN, K., *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu*, Zagreb, 1939

KECMANOVIĆ, I., *Barišićeva afera*, Sarajevo, 1954.

KNIEWALD, D., *Pastirsko bogoslovlje*, sv. II. Ispovjednik, Zagreb, 1943.

KOKŠA, Đ., *Protettorato religioso nell'Europa sudorientale. Linee tradizionali nell'organizzazione interna ed appoggio esterno*, u: Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni, 1622-1972, sv. III/2, 1815-1972, Roma-Freiburg-Wien, 1976., str. 83-125.

LEO XIII., Papa, *Ex hac augusta Apostolorum Principis cathedra*, u: Spomenica vrhbosanska 1882-1932, Sarajevo, 1932., str. 13-23.

MANDIĆ, D., *Schematismus Almae Missionariae Provinciae O.F.M. in Hercegovina*, Sarajevo, 1933.

ISTI, *Acta Franciscana Hercegovinae*, Mostar, 1934.

ISTI, *Duvanjska biskupija*, u: Croatia Sacra, 9-10/1935., str. 1-98.

ISTI, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968.

MATASOVIĆ, J., u: *Regesta Fojniciensia*, Beograd, 1930.

MIHALJEVIĆ, J., *Hercegovački slučaj u svjetlu dokumenata*, Humac, 1976.

MULLER, F. I., *De paroecia domui religiosae commissa*, Washington, 1956.

NOLDIN, H. – HEINZEL, G., *Summa theologiae moralis*, sv. III., Innsbruck, [33]1962.

PANDŽIĆ, B., *Relatio de provincia Bosnae Argentinae*, an. 1623. u: *Mandićev Zbornik*, Rim, 1965. str. 218-227.

PAŠIČEK, P., *Petar Barbarić, kandidat D.I:*, u: Travnička spomenica, Sarajevo, 1932., str. 296-298.

PAVENTI, X., *Breviarium Iuris Missionalis*, Romae, 1960.

PETROVIĆ, L., *Popovi glagoljaši*, u: Napredak, hrvatski narodni kalendar; Sarajevo, 1936., str. 86-96.

REGATILLO, E. F., *Institutiones Iuris Canonici*, Romae, 1961.

ROMITA, R., *De unione paroeciae aliorumque entium ecclesiasticorum domui religiosae*, Romae, 1964.

ISTI, *Facultates et privilegia S. P. Paulo VI Episcopis concessa Litt. Ap. "Pastorale munus"*, Romae (bez oznake godine).

RUPČIĆ, R., *Entstehung der Franziskanerpfarreien in Bosnien und der Herzegowina und ihre Entwicklung bis zum Jahre 1878*, Breslau, 1937. SCHÄFER, Th., *De religiosis*, Romae, 1947.

Schematismus topographico-historicus Vicariatus Apostolici et Custodiae Provincialis Franciscano-missionariae in Hercegovina pro anno Domini 1873., Mostar, 1873:

STÜRMER, E., *Tragödie in Mostar, Bauern gegen Bischof*, u: Weltbild (Beč), br. 19, 1. X. 1969.

ŠANJEK, F., *Bosansko-humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975.

Šematizam Franjevačke provincije Marijina Uznesenja u Hercegovini, Mostar, 1964.

THEINER, A., *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, Romae - Zagabriae, 1863-1875, sv. II.

VANINO, M., *Predlozi Bartola Kašića Svetoj Stolici za spas i procvat Katoličanstva u Turskoj (1613-1614)*, u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 217-254.

ISTI, *Isusovci u Beogradu*, u: Vrela i Prinosi, 4/1934., str. 1-47.

VERMEERCH, A. - CREUSEN, J., *Epitome Iuris Canonici*, tom. III., Parisiis - Bruxellis, 1936.

VLADIĆ, J., *Bilješke o Šunjiću i Karačiću*, u: Franjevački vjesnik, 9/1929., str. 284-288.

WERNZ, F. X. - VIDAL, P. P., *Ius canonicum ad codicis normam exactum*, tom. VII. *Ius Poenale Ecclesiaaticum*, Romae, 1937.

ZAZINOVIĆ, K., *Prikaz rasprave V. Bartocetti: "Il collegio Illirico di s. Pietro e Paolo da Fermo",* u: Bogoslovska smotra, 4/1940., str. 296-299.

KRATICE

AAS - *Acta Apostolicae Sedis,* službeno glasilo Svete Stolice
ABO - Arhiv Biskupskog ordinarijata Mostar
AGK - Arhiv generalne kurije franjevaca u Rimu
AK - Arhiv franjevačke kustodije u Hercegovini
AKSA - Aktualnosti Kršćanske sadašnjosti, bilten
AP - Arhiv Provincije hercegovačkih franjevaca
APF - Arhiv Kongregacije *de Propaganda Fide*
BKJ - Biskupska konferencija Jugoslavije
CD - *Christus Dominus*, koncilski dekret o biskupima
CIC - *Codex Iuris Canonici* – Zakonik kanonskoga prava
CUS - Crkva u svijetu, časopis u Splitu
GK - Glas Koncila
H. S. - Hercegovački slučaj, brošura
LG - *Lumen Gentium,* koncilska konstitucija o Crkvi
MiD - Mir i dobro, službeno glasilo Hercegovačke franjevačke provincije
OFM - *Ordo Fratrum Minorum* – Red Male (ili Manje) braće
PO - *Presbyterorum Ordini*s - koncilski dekret o svećenicima
SOCG - *Scritture Originali riferite nelle Congregazioni General*i (= Izvorna pisma o kojima se izvijestilo na generalnim skupštinama Propagande)

RIJEČ KONZULTORA

Franjevački samostan Humac kod Ljubuškoga izdao je u rujnu 1976. godine spis,[1] koji je o "hercegovačkom slučaju" sastavio nekadašnji provincijal hercegovačkih franjevaca o. dr. Jerko Mihaljević. Knjižica je objelodanjena osamnaest mjeseci nakon autorove smrti - umro 16. ožujka 1975., petnaest mjeseci nakon izdavanja Papinskoga dekreta *Romanis Pontificibus,* 6. lipnja 1975., četiri mjeseca nakon što je dekretom rimske Kongregacije za redovnike i svjetovne institute redovničko poglavarstvo hercegovačkih franjevaca na čelu s provincijalom o. dr. fra Rufinom Šilićem svrgnuto s uprave provincije, u lipnju 1976.

Zbor biskupijskih savjetnika bio je spreman odgovoriti na pamfletne tvrdnje sadržane u knjižici *Hercegovački slučaj*, jer je već 1975. godine bio priredio kao rukopis opsežnu zbirku dokumenata, uz povijesno kronološki pregled događaja.[2] Ali na poticaj biskupa ordinarija Petra i njegova koadjutora Pavla, koji su 1. srpnja 1975. dali poruku preko radio Vatikana da se o "hercegovačkom slučaju" ne polemizira u javnosti, i mi smo konzultori odgodili odgovor u širem crkvenom općinstvu. Ipak su smatrali potrebnim ciklostilski umnožiti kratak osvrt[3] te ga dostaviti svim biskupima u ovoj zemlji, provincijalatima redovničkih zajednica i svim župnim uredima na području Hercegovine. U popratnom su pismu najavili da će nastojati u prikladno vrijeme u javnosti odgovoriti na Mihaljevićevu knjižicu. Odgovor je sadržaj u ovoj knjizi pod naslovom *Hercegovačka afera*.

U **prvom dijelu** odgovora nalazi se osvrt na stajalište otaca franjevaca prema svjetovnom kleru i biskupima u Bosni i Hercegovini kroz povijest do obnove redovite crkvene hijerarhije i uspostave nove crkvene pokrajine u ovoj zemlji, 1881.

U **drugom dijelu** izlaže se povijesno kronološki pregled događaja u vezi s pitanjem podjele župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji u razdoblju od 1881. do 1968.

U **trećem dijelu** posebno se obrazlaže pojam, povod, uzrok i postanak "hercegovačkoga slučaja", nižu se događaji nakon svibnja 1968. godine i prikazuju

---

[1] J. MIHALJEVIĆ, *Hercegovački slučaj u svjetlu dokumenata (H. S.)*, Humac, 1976.

[2] DIJECEZANSKI KONZULTORI, *Afera oko župa u Hercegovini (pro manuscripto),* Mostar, 1975.

[3] ISTI, *Nekoliko kraćih napomena uz knjigu "Hercegovački slučaj",* Bijelo Polje k/Mostara, 24. XI. 1976.

se nastojanja od Biskupskog ordinarijata do Papinskog dekreta da se spor riješi. Budući da je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca zauzelo negativan stav prema Dekretu Svete Stolice, s uprave je svrgnut provincijal s definitorima, a vodstvo je preuzeo sam general Reda manje braće preko svoga delegata.

U **dodatku** tom trećem dijelu obrađena su neka posebna teološka, ekleziološka i pravna pitanja koja su bila predmetom rasprave u vrijeme izbijanja "hercegovačkoga slučaja", kao na pr.: hijerarhijsko uređenje Crkve i župnici redovnici, kanonsko podjeljivanje dušobrižničke službe redovnicima, njihovo povlačenje sa župa, izgradnja novih bogoštovnih objekata u župama koje su povjerene redovnicima, pitanje katedrale ili biskupske crkve u Hercegovini te stav hercegovačkih franjevaca prema obnovi redovite hijerarhije i uspostavi nove crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini.

Da bi se čitatelj lakše snalazio u mnoštvu podataka, datuma, pojmova i imena, korisno je upozoriti na glavnu nit "hercegovačkoga slučaja". Naime, nakon obnove crkvene hijerarhije i uspostave crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini, bilo je nužno da se u dušobrižničku pastvu uvede i biskupijski kler kojemu je redovita zadaća u Crkvi duhovna briga za vjernike po župama. Cijeneći zasluge otaca franjevaca za vjeru katolika u našim krajevima u doba osmanlijskoga gospodstva, Sveta je Stolica željela i odredila da franjevci i dalje djeluju u dušobrižništvu po župama, ali je kategorički zahtijevala da se uvodi i odgaja biskupijsko svećenstvo koje će zajedno s braćom redovnicima, povezano slogom i ljubavlju, raditi u župnoj pastvi vjernika. Da bi se izbjegli možebitni nesporazumi i nesloge, Sveta je Stolica odredila područje djelovanja jednom i drugom kleru po župama: u Bosni 1883., a u Hercegovini za mostarsko-duvanjsku biskupiju 1899. Kako ondašnji dijecezanski ordinarij biskup fra Paškal Buconjić (1881-1910) nije imao dostatan broj biskupijskoga klera, zamolio je Svetu Stolicu da župe određene za svjetovno svećenstvo može i dalje povjeravati franjevcima, što je Sveta Stolica blagohotno dopustila. Budući da se nije posvećivala odgovarajuća briga odgoju biskupijskoga klera, franjevačka je pastva na župama dijecezanskoga klera duže potrajala. Videći nestašicu biskupijskih svećenika, poglavarstvo je hercegovačkih franjevaca, u dogovoru s tadašnjim mjesnim ordinarijem fra Alojzijem Mišićem (1912-1942), poduzelo korake da se ona prvotna odluka ili decizija Svete Stolice o podjeli župa izmijeni u korist franjevaca, a na štetu dijecezanskih svećenika. Sveta je kongregacija koncila 22. lipnja 1923. godine uslišila molbu, ali samo dotle dok se drukčije ne odredi. Nakon smrti biskupa Mišića na čelo mostarsko-duvanjske biskupije Sveta je Stolica imenovala dijecezanskoga svećenika dr. Petra Čulu (1942) koji se nesebično posvetio brizi i povećanju dijecezanskoga klera koji bi trebao preuzeti upravu onih župa koje mu je Apostolska Stolica prvotno namijenila. Unatoč teškim prilikama nakon 2. svjetskog rata, kada su u nas prestale radom odgojne ustanove za svjetovni kler i kada je mjesni ordinarij bio spriječen u vršenju svoje biskupske službe, ipak se broj biskupijskoga svećenstva povećavao i

narastao dotle da je biskup Čule 1964. zamolio Svetu Stolicu za dokinuće reskripta iz 1923. godine. Sveta je Stolica to učinila i naredila vraćanje župa na slobodno raspolaganje biskupu. U povodu provođenja dekreta Svete Stolice izbio je u svibnju 1968. godine "hercegovački slučaj", gdje su se hercegovački franjevci, gurajući u prvi red pojedine skupine vjernika župljana, stali odupirati odlukama Svete Stolice.

"Slučaj" je izazvao brojne rasprave, dopise, osvrte, naredbe, spise, kazne, pobune, svrgnuća, protjerivanja, izopćenja, dok konačno Sveta Stolica 6. lipnja 1975. nije donijela novi Dekret, koji počinje riječima *Romanis Pontificibus*. U njemu je označila razdiobu župa između redovničkoga i biskupijskoga klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Na taj su Dekret hercegovački franjevci odgovorili masovnim neposluhom. Eto, u tom je bit cijeloga "hercegovačkog spora!".

U drugom odsjeku pod naslovom **Važniji dokumenti** donosi se u hrvatskom prijevodu više dokumenata u vezi sa sporom oko župa u Hercegovini. Želja je konzultora da ti dokumenti osvijetle, protumače i potkrijepe sve ono što je izneseno u prvom odsjeku ove *Hercegovačke afere*. Istina, neki od objavljenih dokumenata odaju ponešto polemički način pisanja, ali su ipak uvršteni zato što im je istinitost mnogo jača od polemičke oznake. Neki su citati ostali u izvornim jezicima jer su im poruke izvorno namijenjene razumijevanju svećenika i biskupa.

Neka ovo cijelo djelo posluži za dobrohotnu informaciju sadašnjim čitateljima i budućim pokoljenjima.

Mostar, 1977.

Dijecezanski konzultori Hercegovine

PRETHODNE NAPOMENE

"Hercegovački slučaj" u vezi sa župama nije prvi ni jedini spor takve vrste u crkvenoj povijesti hrvatskoga naroda, posebno u Bosni i Hercegovini. Istina, taj je sukob vremenski najmlađi, ali je u svojoj biti jednak onim crkvenim sudarima do kojih je dolazilo bilo u bližoj bilo u daljoj crkvenoj prošlosti hrvatskih pokrajina.

1) Povijest Crkve u našem narodu ispletena je nemilim spletkama oko župa. Ti su zapletaji usko povezani uz članove franjevačkog reda kojih je bilo po svim krajevima naše domovine. Nekada je i hrvatska Slavonija bila uznemirivana i smućivana župnim aferama, pa i između samih franjevaca, kao što ćemo usputno upozoriti u prvom dijelu ove knjige, gdje se prikazuje stajalište otaca franjevaca prema dijecezanskom svećenstvu u nas.

2) Crkvena povijest u Bosni i Hercegovini upravo obiluje vatrenim rasprama oko župa u kojima se susreću kao glavni predstavnici, s jedne strane, poglavari franjevačke provincije, i s druge strane, biskupi - od 1735. apostolski vikari - koji su do 1881. godine bili uglavnom imenovani iz redova bosanskih fratara. Te povijesne istine ne prešućuju ni franjevački ugledni povjesničari, kao što su dr. Julijan Jelenić, dr. Petar Čapkun, dr. Bonicije Rupčić i drugi.

3) Parnice u vezi sa župama između franjevaca i biskupa, odnosno apostolskih vikara bile su i brojnije i dugotrajnije a ponekad i znatno žešće u Bosni nego drugdje. Jedan od najglasovitijih zapletaja takve vrste jest "Borenje Države Bosne Srebrenite s' Biskupom G. Rafom Barišićem"[4] u prvoj polovici prošloga stoljeća. Ta nemilosrdna borba dizala je prašinu i bunu ne samo u bosanskoj provinciji, apostolskom vikarijatu i katoličkom narodu nego i u sultanskom Carigradu, vezirskom Travniku, carskom Beču i papinskom Rimu, tako da joj povjesničari još nisu mogli staviti točku ni s pravne ni s eklezijalne strane.

U "Barišićevoj aferi" spominju se imena franjevačkih provincijala fra Stjepana Marjanovića, fra Andrije Kujundžića, a kasnije i fra Marijana Šunjića , koji su odigrali sudbonosnu ulogu u zamrsivanju ljudskih niti u bosansko-hercegovačkom crkvenom stanu.

4) S bosanskim se franjevcima poradi župa sukobljavao i prvi vrhbosanski nadbiskup dr. Josip Stadler (1881-1918). U njegovo se doba osobito istaknuo s franjevačke strane ondašnji provincijal fra Ilija Ćavarović. Stadler je bio predmetom teških napadaja, usmenih i napisanih, od strane određenih franjevačkih članova od Splita do Kraljeve Sutjeske.

---

[4] Dio *Borenja* objavio J. MATASOVIĆ, u: *Regesta Fojniciensia*, Beograd, 1930., str. 308-371. U početku Matasović piše: *Borenje Daržave Bosne Srebrenite s' Biskupom G. Rafom Barišić*em (Rukopis u Kr. Sveučilišnoj Knjižnici u Zagrebu, sign. 3917., napisao – kako se misli – fra Ivan Fr. Jukić).

5) Stadlerov nasljednik, nadbiskup Ivan Ev. Šarić, imao je također teških okršaja s bosanskom franjevačkom provincijom, kao na pr. prigodom osnivanja župe u Gornjoj Zenici, 1936-1937. Taj je slučaj ušao u anale naše crkvene povijesti pod nazivom "zenička afera", o čemu je brujao i tadašnji svjetovni tisak. U toj su aferi vidnu ulogu s franjevačke strane imali: fra Augustin Čičić i fra Ljudevit Fišić, na koje je Sveta Stolica morala primijeniti kanonske sankcije zbog toga što su pokušali tužiti nadbiskupa civilnom sudu.

6) U hercegovačkoj se prošlosti češće spominju imena fra Luje Bubala - provincijala od 1922. do 1928., fra Zlatka Ćorića - provincijala od 1961. do 1967. i fra Rufina Šilića - provincijala od 1967. do 1976. O njima će biti više govora u samom prikazu hercegovačke afere.

Međutim, u ovom Uvodu želimo se nešto opširnije osvrnuti na ulogu fra Jerke Mihaljevića koji je također bio provincijal hercegovačkih franjevaca od 1955. do 1961. Njegova je istaknutost u "hercegovačkom sporu" toliko značajna da nije samo govorio i podgrijavao vatru u vrijeme svoga provincijalnog službovanja i nakon toga, nego je i mrtav "progovorio" kroz spis, koji nam je pružio povod da iznesemo povijesnu i sadašnju istinu u vezi sa župama te tako ispravimo Mihaljevićeve krive tvrdnje, zaključke i podmetanja.

Fra Jerko Mihaljević rodio se 6. veljače 1905. u selu Grabu, u župi Veljaci u Hercegovini. Bio je doktor filozofije i teologije, profesor na franjevačkoj teologiji i viši redovnički poglavar hercegovačkih franjevaca. Umro je 16. ožujka 1975. u Mostaru. U pogovoru njegove posmrtne knjižice *Hercegovački slučaj* izdavač je uvrstio i dio iz nadgrobnoga govora fra Rufina Šilića koji je o svome subratu rekao i ovo: *"Fra Jerko je Mihaljević jedan od onih rijetkih, vrlo rijetkih ljudi koje sam u životu sreo i koji nikada u mojim očima nisu bivali manji, nego uvijek veći... Poznavao je crkvene propise bolje nego itko od nas u Hercegovini, obdržavao ih je savjesnije nego itko, primjenjivao ih doslovnije i strožije nego itko. Ustao je u obranu crkvenosti otvorenije i odrešitije nego itko. Svejedno, je li trebalo protusloviti provincijalu ili biskupu ili svoj braći ili svemu svijetu, on je ustajao smjesta, otvoreno, odrješito i nepopustljivo branio ono što Crkva i njezino dobro traži..."*.[5]

Da bismo mogli uočiti Mihaljevićevu "crkvenost", "otvorenost", "odrješitost" i "protuslovnost", pokušat ćemo čitatelje podsjetiti kronološkim redoslijedom, na neke poznate istine o tom "rijetkom" čovjeku.

Po pripovijedanju neke njegove redovničke subraće fra Jerko se veoma iznenadio kad je godine 1942. doznao da je dijecezanski svećenik dr. Petar Čule izabran za mostarsko-duvanjskoga biskupa. Upravo on bijaše najglasniji u prigovaranju tomu izboru. Zašto? Zaključujući prema kasnijem razvoju događaja i

[5] *H. S.,* str. 93-94.

njegovu stavu, lako se može pretpostaviti da se fra Jerko pribojavao da će novoizabrani biskup pokrenuti pitanje župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Unatoč otvorenu protivljenju izboru dr. Čule za biskupa, fra Jerko je došao, zajedno s klericima kojima je bio prefektom i odgojiteljem, čestitati na imenovanju novomu biskupu.

U onim neposrednim poratnim godinama, kad su i biskupija i provincija krvarile iz stotine rana, biskup se Čule znao založiti u obranu nedužnoga puka i svojih svećenika, bilo dijecezanskih, a još više franjevačkih koji su bili predmetom žestokih napada. Otac se Mihaljević tada nije oglašavao, a još manje suprotstavljao "svemu svijetu". A činjenica je da u to vrijeme o. Mihaljević ne bijaše ni malodoban ni malouman, nego posve zreo i visoko naobražen čovjek, svećenik, redovnik. Da je u o. Mihaljevića postojala osebujna i, po Šiliću, toliko naglašena i upadno glorificirana "crkvenost", ne bi ona mogla ostati neuočena ne samo od svećenika njegovih suvremenika nego ni od samih vjernika, pa ni od protivnika Crkve. Otac je Mihaljević u onim teškim časovima ostao skriven u zidinama samostana!

Fra Jerko Mihaljević mogao je, morao i trebao ustati u obranu crkvenosti i onda kad je bilo pitanje osnivanja svećeničkog udruženja "dobri pastir". Kad su biskupi Jugoslavije, na inicijativu i sugestiju pape Pija XII. dali svoj *non expedit* (1950), a kasnije i *non licet* (1952), to je bila prilika za o. Mihaljevića da svim srcem prihvati zaključak Biskupske konferencije da brižljivo pazi da njegova subraća poštuju taj crkveni stav. Međutim, on je pošao drugim putem. Ne samo što on osobno nije poštovao tu biskupsku odredbu, nego se žestoko suprotstavljao tadašnjemu biskupskom delegatu mostarske biskupije, msgr. Andriji Majiću koji se odlučno borio za očuvanje crkvene discipline i poštovanje zaključaka BKJ. Umjesto da taj stav i zaključak crkvene vlasti prihvati i brani, otac ga Mihaljević napada i pobija, utvrđujući braću u njihovoj necrkvenosti!

Nakon što je biskup Čule, vrativši se iz zeničkoga zatvora i toliškoga zatočeništva, preuzeo upravu biskupije, a fra Jerko Mihaljević završio svoju službu provincijala, otpočela je pisana prepiska između njega i mjesnoga ordinarija. Prepiska je bila napose žestoka u godini 1962. kad je o. Mihaljević stao prigovarati mnoge stvari mjesnom ordinariju, što je bio "propustio" učiniti kao viši redovnički poglavar. U ožujku iste godine upravio je biskupu Čuli opširnije pismo u kojem se dotaknuo pitanja podjele župa između jednoga i drugoga klera u mostarsko-duvanjskoj dijecezi. Mostarski se biskup u svom odgovoru, 31. ožujka 1962., osvrnuo na sva nabačena pitanja, posebno na problem podjele župa u biskupiji. Iz toga biskupova pisma o. Mihaljević nešto malo navodi u svojoj knjižici.[6] U

[6] *H. S.,* str. 56.

pismenoj prepisci nastalo je kratko zatišje koje je nakon izbijanja tzv. hercegovačkog slučaja 1968. godine prekinuto.

Svršetkom 1967. godine Biskupski je ordinarijat u Mostaru uputio pastoralnom kleru posebnu okružnicu u kojoj je izložio pitanje *Razdiobe župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji*. Na taj se raspis osvrnuo fra Jerko Mihaljević jer je smatrao da je zbog službe koju je obavljao i zbog neovisnosti o biskupu Čuli on najpozvaniji da odgovori. Tako je, neposredno nakon nastanka "hercegovačkog slučaja", u eri žestokih napada na mostarskog biskupa upravio 16. lipnja 1968. opširno pismo *Biskupskom ordinarijatu Mostar na ruke dr. Petra Čule, Biskupa*. Na 27 stranica, pisanih prorijedom, otac je Mihaljević optužio biskupa Čulu kao uzročnika i odgovornoga za sve nastale nerede i nemire u Hercegovini u povodu provođenja dekreta Svete Stolice s obzirom na vraćanje pet župa na slobodno raspolaganje biskupu. Na to se pismo mjesni ordinarij nije htio osvrtati, poznavajući o. Mihaljevića i njegovu "crkvenost" još iz prepiske iz godine 1962.

Nezadovoljan stajalištem Biskupskog ordinarijata u nastalu hercegovačkom sporu, a vjerojatno i neraspoložen što mostarski biskup nije odgovorio na njegovo pismo, fra Jerko Mihaljević dao se na još opširnije pismo, od 49 stranica ciklostilski umnoženih, te ga uputio biskupu 16. veljače 1969. To *Otvoreno pismo dr. Petru Čuli biskupu mostarskom* dostavljeno je na mnoge adrese, u prvom redu svima onima koji su već bili primili spomenuti raspis Biskupskog ordinarijata. Nakon što je Biskupski ordinarijat u Mostaru primio *Otvoreno pismo* umjesto odgovora službeno ga je vratio autoru uz obrazloženje: *"Budući da je ovo otvoreno pismo istoga karaktera kao i ono od 16. lipnja prošle godine, i još bi više dalo povoda polemici, preuzvišeni Ordinarij ne želi odgovarati, a Ordinarijat sa svoje strane vraća Vam Vaše* Otvoreno pismo *i najuljudnije Vas moli, da prestanete širiti animoznost i neraspoloženje prema zakonitom nosiocu hijerarhije i vlasti, i stvarati zabunu među pastoralnim klerom i narodom"*.

U nastavku pisma ordinarijat je pozvao o. Mihaljevića da se obrati preko apostolskog delegata u Beogradu Svetoj kongregaciji za evangelizaciju naroda, ako ima što prigovarati. A ako bi i dalje tako nastupao prema mjesnom ordinariju, ordinarijat će biti prisiljen zatražiti intervenciju najviših crkvenih foruma. Odgovor je datiran 26. veljače 1969.

Mihaljevićevo *Otvoreno pismo* izazvalo je vrlo žive i različite reakcije. Dijecezanski su konzultori smatrali potrebnim i uputnim da se barem ukratko osvrnu na to *Otvoreno pismo*. Sastavili su prikaz *Župe u Hercegovini*, umnožili ga ciklostilom u ograničenu broju i poslali svim biskupima u ovoj zemlji i župnim uredima u Hercegovini.

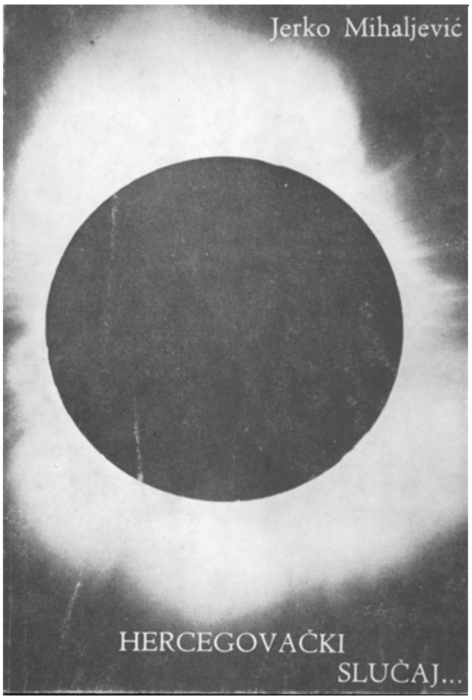
Na taj je prikaz djelomično odgovorio fra Rufin Šilić u službenom provincijskom glasilu,[7] a u kolovozu iste godine otac je Mihaljević napisao svoj *Osvrt na prikaz "Župe u Hercegovini"*, umnožio ga ciklostilom i razaslao na mnoge adrese. Čitavom tom svojom polemičkom rabotom otac je Mihaljević pokazao do koje je mjere "odlučan" i "crkven". Ali nije u tome sve!

Na provincijskom kongresu na Humcu, u srpnju 1969. godine, čule su se teške izjave, bilo u referatu fra Žarka Ilića, bilo u diskusiji nakon toga referata. Bilo je izjava koje su bile posve anticrkvenoga obilježja, osobito s obzirom na mjesnoga ordinarija, na obnovu redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i uopće s obzirom na uvođenje dijecezanskoga klera u župnu pastvu. To je bila prigoda za o. Mihaljevića da ustane u obranu crkvenosti, bilo protiv svoga neobuzdanog provincijala Šilića, bilo protiv svoje nerazborite braće sugovornika kojih su brojne tvrdnje očita suprotnost zdravoj crkvenoj disciplini i redu. Tada je o. Mihaljević trebao ustati "otvorenije i odrešitije nego li itko... na obranu crkvenosti". Ali on, iako ne bijaše ni nezreo ni spriječen, osta mukom mučeći... Propustio je šansu koja ga je očitovala posve suprotnim onakvu liku kakav je prikazao o. Šilić u nadgrobnom govoru.

Fra Jerko Mihaljević, taj odlučni branitelj "crkvenosti", ne imađaše nijedne riječi da pozivom na crkvenu disciplinu i propise crkvenoga zakonika opomene ili prekori svoju redovničku subraću svećenike koji su, unatoč strogoj i apodiktičnoj odredbi zakonite crkvene vlasti, odlazili na teritorij tuđih župa gdje su vršili pastoralne svećeničke funkcije, pa i one za čiju se valjanost traži jurisdikcija i kanonsko postavljanje. Mihaljević to nije nikada jasno osudio i ukorio, nego je javno opravdavao i branio svoju redovničku braću i pozivao ih da se ne moraju pokoriti odredbama mjesnoga biskupa.

Dosljedan svojoj "crkvenosti" koju je shvatio kao borbu i oporbu protiv biskupa Čule i protiv odredaba Svete Stolice u vezi sa župama slobodnoga raspolaganja biskupu, Mihaljević je držao potrebnim da sve svoje stavove i spise sabere na jedno mjesto, u knjižicu *Hercegovački slučaj*...Brošura je priređena u lipnju 1973., a objelodanjena u rujnu 1976. Izdavač spomenutoga *Hercegovačkog slučaja*, franjevački samostan Humac, objavio je dokument Mihaljevićeve neredovničke i nesvećeničke discipline, podigavši mu spomenik anticrkvenosti za sve buduće naraštaje. Budućim će pokoljenjima Mihaljevićev spis moći poslužiti za pisanje studioznijih rasprava i o piscu i o piščevoj subraći, a nama pruža povod da dokumentirano odgovorimo na pojedine neistine, netočnosti i čudne izljeve Mihaljevićeve necrkvenosti i protuslovlja.

[7] *Mir i dobro*, 4/1969., str. 151-180.

Dr. fra Jerko Mihaljević

HERCEGOVAČKI SLUČAJ
u svjetlu dokumenata

Humac 1976.

PRVI DIO

STAJALIŠTE OTACA FRANJEVACA PREMA SVJETOVNOM SVEĆENSTVU I BISKUPIMA U BIH KROZ POVIJEST

U V O D

Oci franjevci, koji brojčano predstavljaju najveću redovničku zajednicu u hrvatskom narodu, nastojali su dostojno obilježiti 750. obljetnicu smrti svoga Utemeljitelja sv. Franje koja je pala u 1976. godinu. Na zajedničkoj osnovi i po svim pojedinim provincijama obdržavani su spomeni i sastanci na kojima se evocirao sveti život i blažena smrt sv. Franje. Ujedno se naglašavala povijesna i sadašnja uloga franjevaštva u Crkvi među Hrvatima. U vezi s tim pojavilo se i više članaka po našim novinama i časopisima, pokrenuo se i bilten "Zajedno" i izišao je vrijedan životopis sv. Franje "Vječni zaljubljenik", koji je napisao franjevac konventualac, Yves Ivonides (fra Ivon Ćuk).

Franjevci hercegovačke provincije, sudjelujući u zajedničkom slavlju, vjerojatno nisu smatrali protuslovljem da u okviru 750. obljetnice smrti svoga Utemeljitelja pokažu neredovnički otpor prema odlukama Svetoga Oca i Svete Stolice s obzirom na zakonito vraćanje nekih župa dijecezanskim svećenicima, odnosno biskupu na slobodno raspolaganje, u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Na njihovu usmenu i potpisanu neposlušnost Papa je odgovorio time što je u lipnju 1976. izdao nalog da se s uprave provincije svrgnu: hercegovački provincijal dr. fra Rufin Šilić, njegov zamjenik dr. fra Leonard Oreč i svih pet definitora. Naređeno je također da se s hercegovačkoga terena odstrane oni za koje se smatra da su najodgovorniji za nerede u Hercegovini u nekim župama, a to su: provincijal fra Rufin Šilić i bivši župnici u Grudama i Crnču fra Kornelije Kordić i fra Bernard Marić.

Međutim to nije bilo dosta. Da bi hercegovački franjevci razotkrili svoje nakane, odlučili su, još dok traje 750. komemoracija smrti sv. Franje, objaviti knjigu koja vrvi neuobičajenim klevetama i optužbama protiv hercegovačkoga biskupa dr. Petra Čule i dijecezanskoga klera. Brošura *Hercegovački slučaj* napisana je 1973., a izdavana posthumno, 1976. Kako se može ne pomisliti da su

njegova živa subraća namjerno čekala toliko vremena s rukopisom u ladici da bi ga iznijela među naše općinstvo u povodu 750. obljetnice smrti Asiškoga Siromaška, protiv izričite zabrane pisanja koju su hercegovačkim franjevcima naredili vrhovni crkveni organi iz Rima, Zagreba i iz Mostara.

Normalna je i razumljiva stvar da svatko želi proslaviti ono što mu je najdraže na način koji mu najbolje odgovara. Hercegovački franjevci nisu mogli bez *Hercegovačkoga slučaja*. A da franjevci stoje iza spomenute brošure očito je i po tome što se knjiga glasno reklamira s oltara i prodaje po župnim uredima koje administriraju franjevci u Hercegovini.

Kad bilo koji trijezan vjernik Katoličke Crkve pročita tu knjigu i na kraju knjige izvadak iz nadgrobnoga govora bivšega franjevačkog provincijala dr. fra Rufina Šilića o bivšem provincijalu dr. fra Jerki Mihaljeviću, teško će se oteti dojmu a da ne zaključi kako Mihaljević ne ide za tim da vjernički, crkveno i redovnički uvjerava, nego da strastveno i neodgovorno razjaruje narod protiv zakonitih crkvenih osoba i zakonitih crkvenih odluka. U tom smislu, parafrazirajući riječi o. Šilića, moglo bi se reći da je fra Jerko doista velik: "Velik u iskrivljivanju evanđeoskih savjeta i zakona, velik u izvraćanju Franjinih pravila, opomena i oporuka, velik u nepoštivanju crkvenog autoriteta, velik u optužbi i kleveti protiv biskupa Čule, velik kad progovori o hercegovačkom pitanju, velik kad napiše *Hercegovački slučaj* bez jasna svjetla, velik u nepokornosti, velik u zavođenju na neposluh, velik kad udara, velik kao on, fra Jerko Mihaljević".

Povod ovomu našem prikazu hercegovačke afere oko župa jest upravo spomenuti Mihaljevićev spis *Hercegovački slučaj*. Polazimo od njegova pisanja i proći ćemo kroz prošlost i sadašnjost. Iznijet ćemo samo neke dokumente, objavljene i neobjavljene, da bi se u njihovu svjetlu mogla čitati i drama Crkve u Hercegovini i *hercegovački slučaj*. Ne bismo s ovakvim dokumentima izlazili u javnost da sami franjevci to ne traže svojim držanjem i pisanjem. A dva su bitna razloga da ovo objavljujemo: prvo, da pokažemo kako msgr. Čule nimalo ne kleveće niti izmišlja kad govori o povijesti i odnosu franjevaca prema svjetovnom svećenstvu i biskupima, što mu neukusno i nepristojno predbacuje o. Mihaljević a s njime i svi oni koji stoje iza brošure *Hercegovački slučaj*, i drugo, da narod vidi kako se s njime manipulira i manevrira stavljajući ga u službu neshvatljive franjevačke borbe za župe, te da se dokaže da nije narod onaj koji se izvorno buni, nego su to franjevci koji su, unatoč povijesnom eklezioloških napretku i smjernicama Koncila, u tom pogledu ostali na liniji svoje prošlosti, a ona je dobrim dijelom obilježena borbama za župe, istiskivanjem svjetovnoga svećenstva i neraspoloženjem prema apostolskim vikarima i biskupima u ovoj našoj crkvenoj pokrajini.

U ovom dijelu polazit ćemo od Mihaljevićevih tvrdnji i izjava, ali ćemo proširiti raspravu i na ono što Mihaljević hotimično ili neuko prešućuje.

Prvi dio Mihaljevićeve knjižice *Hercegovački slučaj* obrađuje "Stajalište biskupa Čule prema franjevcima".[8] Pod tim naslovom pisac je pokušao dati kratak pregled odnosa između franjevaca i svjetovnoga klera, odnosno biskupâ u Bosni i Hercegovini kroz cijelu povijest otkad su franjevci stupili u naše krajeve. Prigodu za svoj pogled u povijest pisac je našao u pismu što ga je mons. Čule poslao njemačkom kardinalu Juliusu Döpfneru početkom 1970. godine.

Naime, odmah nakon poznate "hercegovačke bune" godine 1968. koju su predvodili neki župljani u Crnču, Grudama i Mostarskom Gracu protiv dijecezanskoga svećenstva, a pobunu su kako se jasno ispostavilo režirali neki franjevci vođeni žeđu za župama, lako je zaključiti da su izvjesni franjevački članovi pokušali uposliti domaće i strane novinare da izvijeste javnost o "hercegovačkom slučaju". Pogodnu priliku za bacanje u javnost svoga "pitanja" franjevci su pronašli u okviru osporavateljskih težnji koje su pratile (i još prate) II. vatikanski sabor. Uspjelo se naći novinare osporavatelje koji su od sebe tražili afere u Crkvi, osobito one u kojima se spominju viši crkveni hijerarsi. Prema tomu, ništa nije bilo pogodnije od "hercegovačkoga slučaja" koji traje ne od 1968. nego od 1291., kada je papa franjevac Nikola IV. (1288-1292) ovlastio franjevce da u Bosni i Humu istražuju krivovjerje patarena. Tako se novinstvo, osobito ono "napredno", tj. koje se željelo afirmirati time da senzacionalno piše protiv hijerarhije i crkvenih normi, raspisalo po nekim časopisima u Italiji, Austriji, Njemačkoj pa i Americi. U Njemačkoj su objavljena dva-tri članka o "hercegovačkom slučaju".[9]

Mostarsko-duvanjski biskup i trebinjski administrator, dr Petar Čule, smatrao je uputnim izvijestiti münchenskoga nadbiskupa, kardinala J. Döpfnera, predsjednika Njemačke biskupske konferencije o "hercegovačkom pitanju" i upozoriti ga na jednostrano i tendenciozno pisanje nekih crkvenih novina u njegovoj nadbiskupiji u Njemačkoj. Pismo je privatnoga karaktera ali nosi obilježje i želju da informira spomenutoga kardinala o stavu franjevaca prema dijecezanskom kleru i kroz prošlost i u sadašnjosti u našim krajevima. U tome kontekstu biskup je napisao rečenicu koja u Mihaljevićevu prijevodu glasi da su franjevci "prije dolaska Turaka protjerali iz Bosne i Hercegovine svjetovni kler". Za biskupovo pismo Mihaljević kaže da je "puno netočnih izjava o franjevcima", te da mišljenja msgr. Čule "nije teško pobiti", jer "on redovito bez ikakvih dokaza postavlja tvrdnje kao da se radi o opće poznatim stvarima".[10]

---

[8] *H. S.,* str. 9-54.

[9] E. STÜRMER, *Tragödie in Mostar, Bauern gegen Bischof,* u: Weltbild (Beč), 1. X. 1969., str. 38-39; H. G. BECKER, *Skandal unter Brüdern*, u: Münchener katholische Kirchenzeitung, 18. I. i 25. I. 1970.

[10] *H. S.,* str. 9.

Iz ljubavi prema točnosti napominjemo da je potrebno ispraviti Mihaljevićev prijevod biskupove njemačke riječi "verdrängt". Na hrvatski je prevedeno da su franjevci 'protjerali', a radi se zapravo o tome da su franjevci "istiskivali" svjetovno svećenstvo iz Bosne i Hercegovine. A u kojoj je mjeri istinita Mihaljevićeva rečenica da je biskupovo pismo "puno netočnih izjava" o franjevcima, to ćemo opširnije obrazložiti i dokumentima iz prošlosti i sadašnjosti obilno potkrijepiti.

I) RAZDOBLJE PRIJE DOLASKA TURAKA (1060. 1463-1482)

Historijski dokumenti spominju da je u drugoj polovici 11. stoljeća osnovana Bosanska biskupija na Brdu kod Sarajeva. Povjesničari redovito stavljaju godinu osnivanja biskupije u 1060. Naravno je pretpostaviti da su bosanski biskupi od podizanja biskupije do njezina preseljenja u Đakovo (1247) imali svoje svećenstvo koje je služilo Bogu na staroslavenskom obredu i upotrebljavalo glagoljsko pismo. Odatle se ti svećenici nazivaju glagoljašima. Dakle, u određenom periodu u povijesti postojala je, prema tadašnjim prilikama, redovita crkvena hijerarhija.

Početkom 13. stoljeća u Francuskoj i Italiji nastaju dva nova katolička Reda: dominikanci koje je osnovao Dominik (1206) i franjevci kojima je utemeljitelj Franjo iz Asiza (1208). Oba prosjačka Reda dobro su došla Crkvi za službu širenja vjere u svijetu. Dominikanci su upravo i osnovani za to da Evanđelje propovijedaju te se i nazivaju Redom propovjednika.

U to doba Bosna je pozornica patarenskoga krivovjerja i poprište križarskih vojni od strane ugarskih vladara. Ne ulazeći u pitanje u kojoj su mjeri patareni ili bogumili zašli u zabludu, a u kojoj su ostali sinovi Katoličke Crkve, ističemo da je Sveta Stolica, nakon prispjelih izvještaja od raznih biskupa i knezova izvan Bosne i Huma, odlučila poslati dominikance kao misionare u Bosnu.

"Prvi misionari u Bosni koji se bore protiv patarena bili su *dominikanci*, pripadnici Reda već otprije prokušanog u borbama protiv manihejaca. Pripadaju ugarskoj provinciji koja ima svoje samostane i po Slavoniji a kasnije i u Bosni... Ohrabren uspjesima dominikanaca u Bosni papa Grgur IX. imenuje biskupom u Bosni dominikanca iz Wildhausena, Ivana Nijemca (*Teutonicus*), a dominikancima povjerava isključivo pravo misionarenja i istraživanja vjere u Bosni".[11] Svršetkom 12. i početkom 13. stoljeća situacija u vjerskom pogledu na

[11] K. DRAGANOVIĆ, *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1975.,

području današnje Bosne i Hercegovine bila je vrlo nejasna i mutna. Biskup koji je sa svojim klerom opsluživao bogoslužje na staroslavenskom jeziku mogao je biti već sam po sebi sumnjiv u očima latinskoga Rima. A nije isključeno da su neki biskupi i svećenici bili doista skloni patarenstvu. Tako je neki biskup imenom Vladimir (1223-1233?) osumnjičen godine 1233. zbog patarenskoga krivovjerja te skinut s prijestolja, a na njegovo mjesto papa Grgur IX. (1227-1241) imenovao je spomenutoga ugarskoga dominikanskog provincijala Ivana Teutonika (1233-1235). Isti je Papa tražio od provincijala ugarske (i hrvatske) provincije da u Bosnu pošalje nekoliko braće koja su moćna u djelu i govoru propovijedati riječ Božju.[12]

Mihaljević piše za dominikance: "Od pedesetih godina 13. stoljeća u izvorima nema spomena da su više zalazili u Bosnu".[13] Ako nam izvori o tome ne kazuju ništa, to ne znači da se ne bi moglo neizravno zaključiti na dominikansko zalaženje. Naime, vrijedno je navesti da je dominikanac Pavao, istražitelj krivovjerja, poginuo kod Splita 1255. god. "Njegov nasljednik, Andrija Dalmatinac, imenovan je inkvizitorom za čitavu Hrvatsku, dakle i Bosnu".[14]

Budući da je imenovan inkvizitorom za Bosnu, može se pretpostaviti da je u nju zalazio i vršio povjerenu mu službu. No činjenica je da nakon preseljenja bosanskoga biskupa u Đakovo (1247) dominikanci imaju sve manje utjecaja u Bosni i Humu.

Pouzdano se zna da svršetkom 13. stoljeća u Bosnu dolaze franjevci kao misionari. "Dominikancima je služba inkvizicije u Bosni povjerena za pape Grgura IX. godine 1291, međutim, papa franjevac Nikola IV. povjerava istu misiju i franjevcima. 29. travnja 1298. papa Bonifacije VIII. potvrđuje bosanskim franjevcima inkvizitorska prava i privilegije. Dominikanci preko svog predstavnika Matije Zagrepčanina interveniraju kod pape Ivana XXII. u Avignonu", god. 1327. "Franjevci, međutim, uspijevaju izboriti isključivo pravo na inkviziciju u Bosni i Humu. Od toga vremena utjecaj dominikanaca u Bosni sve više slabi, a dolaskom Turaka potpuno iščezava".[15]

Isti dominikanski povjesničar, o. Šanjek, donosi i jedan povijesni sud koji ne ide u prilog ni dominikancima ni franjevcima: "Umjesto da dva prosjačka Reda ujedine svoje sile i zajednički porade na iskorjenjivanju bosanskog krivovjerja, oni se spore oko prava na inkvizicijsku službu".[16] Tako su, dakle, ti porazni sporovi

---

str. 332.

[12] F. ŠANJEK, *Bosansko - humski (hercegovački) krstjani i katarsko - dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975., str. 78, bilj. 30.

[13] *H. S.,* str. 10.

[14] F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 78.

[15] ISTI, str. 81.

[16] *Ondje.*

doveli do istrebljenja jednoga Reda iz naše Bosne i Huma, a drugomu su Redu omogućili da se učvrsti u monopolu i ekskluzivizmu s obzirom na obranu katoličke vjere.

Dok su se dva inozemna Reda prepirala o pravu na inkviziciju do istrebljenja, prizivajući se na Pape, a bosanski biskup pobjegao pred najezdom križarske vojne, "Crkva postaje siroče bez neposrednog nadzora i brige svoga natpastira, sve više ovisna o milosti ugarskih vladara, sve jače tuđinka u svojoj vlastitoj zemlji i kod svoga vlastitog naroda".[17] Franjevci će s ponosom isticati da su oni upali u vjerski zapuštenu Bosnu i dali svoj prilog obraćenjima puka. Nitko pametan neće to zanijekati i ne cijeniti. Ali ne treba zaboraviti ni drugu stranu medalje. Naime, ako su se dominikanci i franjevci onako između sebe kosili, nije teško pretpostaviti kako će se pobjednici fratri ponašati prema domaćemu kleru. Dominikanci bijahu istoga latinskog jezika i obreda, iste katoličke vjere i nauke, pa ipak onako završiše. Što će tek biti od domaćega svećenstva i življa koji je u očima novih misionara izgledao posve neuk, jadan i izopačen te ga je trebalo potpuno obraćati. Imajući u vidu činjenicu da glagoljaški svećenici nisu imali ni svojih škola, ni svojih zajednica, ni svoga domaćeg natpastira, podvrgnuti kaločkoj biskupiji u Ugarskoj, može barem biti jasno da su i oni sami morali biti malo-pomalo iskorjenjivani zajedno s patarenstvom od strane novih duhovnih misionara. Ako se sjetimo da je to doba ozbiljne borbe protiv slavenske liturgije kojom su siromašni glagoljaši Boga slavili, makar dosta neuko i prepušteni sami sebi, ne smijemo se odviše čuditi da je određen broj "podlegao utjecaju bosanskih krstjana".[18] Samo, nije li se povijest trebala uputiti drugim smjerom?

Franjevački povjesničar o. S. M. Džaja, govoreći o glagoljašima, kaže: "Kako su egzistencija i djelovanje glagoljaša na specifičan način izražavali individualnost hrvatskog naroda, tuđinski režimi, tuđinski kulturni utjecaji, pod kojima su se stoljećima nalazili svi naši krajevi, sve su ih više potiskivali".[19] Dodamo li tim "tuđinskim kulturnim utjecajima" i "potiskivanjima" i ona franjevačka istiskivanja, usmjerena i protiv zapadnih dominikanaca, a kamoli ne protiv domaćih malo školovanih svećenika, onda će slika biti upotpunjenija, a rečenica biskupa Čule jasnija.

Mihaljević se trudi da iz povijesnih dokumenata dokaže kako su franjevci "pozitivno nastojali"[20] da se u Bosni i Humu uvede svjetovni kler. I jedan mu je od

---

[17] K. DRAGANOVIĆ, *Katolička Crkva u sredovječnoj Bosni*, u: Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1942., str. 736.

[18] *H. S.*, str. 10.

[19] S. M. DŽAJA, *Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, Zagreb, 1971. str. 179.

[20] *H. S.*, str. 13.

jačih dokaza pismo Urbana VI. (1378-1389) 21. prosinca 1378. gdje se bosanski vikar, fra Bartul Alvernski, ovlašćuje da "može zaposliti u Vikariji svjetovne svećenike iz kršćanskih zemalja, koji će i dalje uživati prihode s bivših službenih mjesta u svojoj domovini, iako tamo ne vrše svoju službu".[21] Nije ovdje rečena sva istina. Naime, kako je došlo do toga da se zovu svjetovni svećenici iz kršćanskih zemalja, a ne iz Bosne, da se zaposle u bosanskoj Vikariji? Bosanski vikar fra Bartul dobio je od pape Grgura XI. (1370-1378) dopuštenje da skupi 60 misionara, *litteratos et laicos* iz različitih provincija širom svijeta. To je bilo 12. svibnja 1378. godine. Ali već godine 1380. fra Bartul zapisuje na poleđini Papina dokumenta da je do te godine došlo samo 20 fratara, a kasnije doznajemo da su do 1395. godine pristigla još šestorica franjevaca. Dakle, u periodu od 23 godine (1372-1395) svega 26 misionara franjevaca stiglo je u Bosnu i Hum! Ni polovica koliko ih je traženo. Nije onda čudo da je već godine 1378. fra Bartul molio Papu da može primiti i svjetovne svećenike kao misionare koji bi došli iz "kršćanskih zemalja". Ali tu priča ne završava. Fra Bartul izvješćuje da su se neki služitelji obraćenja, udareni dosadom i shrvani radom (*taedio affecti et labore fracti*) vraćali kući ne pitajući nikoga (*inconsulto*).[22] Ako je franjevcima misionarima bilo vrlo dosadno i naporno, onda je shvatljivo da su u takvim okolnostima dane mogućnosti i svjetovnim svećenicima, ali iz drugih zemalja, da se mogu zaposliti u bosanskoj vikariji. Međutim ovdje bismo postavili drugo pitanje: zašto se nije posvećivala određena briga domaćemu kleru koji je imao dugu tradiciju, iako je u to vrijeme mogao biti u malom broju? Voljeli bismo da su oci franjevci misionari nastojali odgojiti domaće svećenike kao što to, uostalom, rade svi misionari svijeta, i to one "neuke i sebi pripuštene" glagoljaše koji su sigurno imali podlogu da se upuste u zajedničko djelovanje na Gospodnjoj njivi, a da nisu zvali strane svjetovne svećenike u Bosnu.

M. Džaja misli: "Danas je teško prosuditi da li su u zemlji bile prilike doista tako očajne, da bi svaki pokušaj obnavljanja slavenske službe Božje i domaćeg glagoljaškog svećenstva bio unaprijed osuđen na neuspjeh, pa je tako njihova obrana i unapređivanje ostalo prepušteno patarenstvu, na veliku štetu Katoličke Crkve".[23] A mi bismo mogli dodati: i ne na ponos franjevačkih misionara!

K. Draganović u svome osvrtu na Džajinu knjigu, pišući o glagoljašima kaže: "Nije trebalo mnogo razbijati glavu, kako treba izgledati taj kler i gdje ga pronaći. On je već u zemlji postojao. Bili su to naši mali neugledni popovi

---

[21] *H. S.,* str. 12.

[22] G. ČREMOŠNIK, *Ostaci arhiva bosanske franjevačke vikarije*, u: Radovi naučnog društva NR BiH, 3., Sarajevo, 1955, str. 18-24.

[23] M. DŽAJA, *Sa kupreške visoravni*, Otinovci - Kupres, 1970., str. 227.

glagoljaši, u svemu blizi i razumljivi svom narodu. Trebalo ih je razumjeti i pomoći, učiniti ih što sposobnijim za njihovu zadaću. Pomagati a ne odbacivati, sumnjičiti i latinizirati. Oni su bili u određenim krajevima i vremenima naša velika šansa, na žalost naša promašena šansa. Promašena ne toliko njihovom krivnjom koliko krivnjom drugih".[24] Ovaj se sud sigurno može protegnuti ne samo 17. i 18. nego i u 13. i 14. stoljeće.

Opet se navraćamo na glavno pitanje i prigovor nekadašnjim franjevcima misionarima. Mihaljević naime tvrdi: "Franjevci su došli u Bosnu kao misionari i čuvari vjere. Njihova je zadaća bila obraćanje krivovjeraca. Nisu uopće imali nakane voditi pastorizaciju".[25] Ako je to istina s obzirom na franjevačku nakanu, onda se nikada nećemo dovoljno načuditi kako franjevci nisu nastojali odgajati domaći dijecezanski kler. Istina, može se priznati da su franjevci odgajali domaće franjevačke članove, i to prilično u duhu i želji za potiskivanjem već postojećega klera, ali nam je jako žao da nemamo nijednoga dokumenta iz kojega bismo čitali kako su braća fratri omogućili odgoj i razvitak domaćih svjetovnih svećenika.

Mihaljević prenosi riječi franjevačkoga blaženika: "Blaženi Bernardin iz Akvile veli da su franjevci u Bosni bili prisiljeni od Svete Stolice da vrše župničku službu".[26] Nije nam poznat kontekst te rečenice, pa ne znamo ili je Sveta Stolica "prisiljavala" franjevce da pastoralno djeluju po našim krajevima zato što su bježali iz dušobrižničke službe "taedio affecti et labore fracti", vraćajući se tamo odakle su i došli, ili zato jer im to nije dopuštala franjevačka skromnost i zavjet siromaštva. Ako je ovo drugo u pitanju, onda se ne možemo sustegnuti a da ne preskočimo nekoliko stoljeća i ne reknemo primjedbu da smo mi danas daleko od vremena blaženoga Bernardina iz Akvile. Danas, naime, Sveta Stolica predviđajući gora zla, "prisiljena" je da ne poduzima energične mjere da makne sa župe kojega neposlušnoga fratra, kamo se ilegalno uvukao uzurpirajući i Božje i crkveno pravo.

Dakle, sve i kad bi se dokazalo da su franjevci "pozitivno nastojali" uvesti svjetovno svećenstvo i pomoći mu da se malko otkine od svoje neukosti i prepuštenosti samomu sebi, što smo vidjeli da se ne može baš tako reći, moralo bi nam biti jasno iz suvremenih dana i događaja kako franjevci svim silama ovoga svijeta: pomoću naroda, pomoću svoje nepokornosti, pomoću svojih pravnih i moralnih stručnjaka koje su zaposlili u krivom ekleziološkom smjeru, pokušavaju zbaciti, potisnuti i protjerati svjetovne svećenike sa župa koje su po odredbi Svete Stolice pripale dijecezanskom kleru. Ali o tome opširnije u kasnijim poglavljima.

---

[24] K. DRAGANOVIĆ, Osvrt na knjigu: S. DŽAJA, *Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, u: CUS, 2/1972., str. 184.

[25] *H. S.*, str. 11.

[26] *H. S.,* str. 13.

Da i mi malko navedemo, ne jednoga franjevačkog blaženika, nego samog Utemeljitelja fratara, sv. Franju Asiškoga. Sveti je Franjo pošao isključivo siromašnim putem, doslovno shvaćenim. Kao ptica u gori. U tome je doista i uspio. I zato je osvojio toliko svijeta za Krista. Ali kao što je poznato već neki njegovi duhovni sinovi iz istoga stoljeća, a kamo li ne iz kasnijih, odmetnuše se od Franjina zakona, pravila i zavjeta siromaštva i pokazaše zamjernu pohlepu za blagom ovoga svijeta. Franjevac konventualac, Yves Ivonides, u svome djelu koje je pisao romansirano, ali oslonjen na povijesne činjenice, opisujući Franju i njegove duhovne sinove u vezi sa siromaštvom, ne štedi na izrazu ni na spomenu povijesnih događaja koji baš ne idu odviše na čast ocima franjevcima. Kad je grof Orlando ponudio Asiškom Siromašku jednu svoju planinu, "Franjo je zahvalno primio ponudu ali je otklonio vlasništvo. Biti vlasnik planine, nezamislivo! Ali već godine 1274. franjevci će je uzeti u svoj posjed. Razumljivo, Sveta Stolica bit će stvarni vlasnik svih franjevačkih imanja ali dotle dok ih ne pokuša oduzeti! Kad joj to padne na pamet, onda će i Papa čuti, čije je što! Zubati su ti vučići miroljubivog Franje, branit će svom žestinom svoje brloge. Kako je malo trebalo da se ideal sroza".[27] Mi se ne usuđujemo takve izraze upotrijebiti, iako je bilo primjera i u našim stranama koje bi bilo sasvim dopušteno izraziti spomenutim rječnikom.

Franjin ideal siromaštva srozan je na "ideal" koji se sastojao u tome da se franjevci u Bosni i Hercegovini oklope svim mogućim povlasticama koje su mogli izmamiti od Svete Stolice. A te su povlastice uglavnom doticale župe, franjevačku isključivost za duhovnu pastvu u Bosni i Humu, izbore provincijala, apostolskih vizitatora, apostolskih vikara, biskupa itd.

Smatra se da su bosansko hercegovački franjevci isposlovali preko stotinu raznih povlastica u izvršenju svoje pastve. Ne nalazimo jedino povlasticu da su mogli odgajati dijecezanski kler u ovim balkanskim krajevima. Ali se zato može naći obilje primjera u povijesti gdje su franjevci pokazivali izričito neraspoloženje, nesklonost, istiskivanje i proganjanje svjetovnoga svećenstva ne dopuštajući mu nikada da bude na ravnoj nozi zaposleno s njima u duhovnom radu oko spasavanja duša. U sljedećem poglavlju navest ćemo nekoliko takvih primjera netolerantna držanja redovnika franjevaca prema svećenicima petrovcima.

II) ZA VRIJEME TURSKOGA GOSPODSTVA (1463-1878)

1) Odnos franjevaca prema svjetovnom kleru. U trećoj točki svoga pamfleta Mihaljević polemizira ne toliko s biskupom Čulom koliko s tajnikom

[27] Y. IVONIDES, *Vječni zaljubljenik, poruka sv. Franje Asiškog braći i suvremenom svijetu*, Zagreb, 1976. str. 114.

Kongregacije *de Propaganda Fide*, U. Cerrijem, na kojega se biskup Čule poziva u svome pismu kardinalu Döpfneru.

Spomenuti tajnik Propagande, Cerri, u izvještaju što ga je podnio novoizabranom papi Inocentu XI. godine 1576. u vezi sa situacijom u balkanskim zemljama tvrdi, kao što Mihaljević lijepo prevodi, da je "Bosanska franjevačka provincija najbogatija u čitavom Redu, ali i najraspuštenija, da su franjevci protiv svjetovnih svećenika zbog straha za redovinu sa župa kojom izdržavaju svoje samostane, da uza sve naredbe koje bi se izdale iz Rima ne bi bilo moguće zavesti u Bosni svjetovne svećenike i da bi franjevci izazvali pobunu Turaka protiv svjetovnog klera; zbog toga se to stanje /zloporaba/ tolerira, da ne bi nastalo veće zlo".[28] Imajući u vidu taj tekst i neke druge dokumente, msgr. Čule pisao je kardinalu Döpfneru kako su franjevci "u tursko doba, s pomoću Turaka, onemogućili povratak dijecezanskim svećenicima u Bosnu i Hercegovinu".[29] Da pobije tu tvrdnju Mihaljević je napisao 9 stranica.[30] Ali da bismo razumjeli Cerrijev navod, koji ćemo kasnije proširiti i obrazložiti, moramo se vratiti na početak.

Na žalost, početka u turskome periodu s obzirom na odnose svjetovnoga i redovničkoga klera ne znamo. Nemamo dokumenata iz kojih bismo mogli razabrati kakvi su bili odnosi franjevaca prema dijecezanskim svećenicima, koji su tada postojali. Druga dakle polovica 15. stoljeća i gotovo cijelo 16. stoljeće ostaju nam u tami nepoznatosti. Pa i oni dokumenti koji su eventualno postojali, sprženi su u vatri progonstva od strane Turaka. A tih progonstvenih najezda, do krvi, bijaše u više navrata. To je ono razdoblje naše povijesti kada je kudikamo više tekla mučenička krv katolika i kršćana, jednoga i drugoga klera, nego što je bilo tinte potrošeno za pisanje izvještaja. Evo samo po jedan primjer krvavoga progonstva iz 17. stoljeća:

- Prvi se odnosi na franjevca, bosanskoga provincijala fra Martina Brguljanina (1631-1634), koji je pisao "prefektu Propagande 7. srpnja 1731. (tiskarska pogrješka, treba: 1631. naša primj.) da su bosanski franjevci pobjegli u šume kao šumske životinje; da su napustili 5 svojih glavnih samostana u Provinciji, naravno onih s područja srednje Bosne, i da više ne nose redovničko odijelo".[31]

- Drugi se primjer tiče svjetovnih svećenika. Dana 14. svibnja 1635. don Šimun Matković, župnik u Bapskoj u Slavoniji i misionar piše na hrvatskom jeziku u Rim: "Mnogokrat otio sam pisati vašem gospodstvu, ali niesam mogao od

[28] *H. S.*, str. 15.
[29] *H. S.*, str. 13.
[30] *H. S.,* str. 13-22.
[31] *H. S.,* str. 16.

velika progona i napasti...(h) ako bude ova persekution durati iošte tri godišta, znajte vaša gospodstva, da se neće moći katolik u Bosni i u Slavoniji i Ungarij održati. Sadanji vesir, koji posadi Cirila patriarku, na to ufati nas tri sacerdota i darža nas od mladoga Božića do Kandelore na ledu i sniegu, da nam su spali nokti od prsta od nogu, gvozdje na ruku i na grlu; po jedanput s ledom vode pismo i po malo kruha crna; (jesmo) gdi nabijaju na kolje ljude, a druge pod palicama more, a treće sieku, koje sam podpomagao pred smrt ispoveđu i ponukovao da umru veselo... neznate što se ovamo čini, koje persekutioni ako je ovako činio Dioklecian...".[32] Dakle, progonstvo su trpjeli i redovnički i svjetovni svećenici. No nije u tome pitanje. Drago bi nam bilo znati kako su oni zajednički živjeli i kako su se gledali i podnosili. Imamo malo dokumenata do osnutka Propagande (1622), ali i ono malo dosta nam kaže.

Evo nekih navoda:

Godine 1551. papa Julije III. (1550-1555) imenovao je duvanjskim biskupom o. Danijela Vocensisa. Ovaj nakon biskupskoga posvećenja povede sa sobom četiri svjetovna svećenika iz Dalmacije da ih postavi župnicima u duvanjskoj okolici. Franjevci se tomu usprotiviše dokazujući kako samo oni mogu biti župnici u tome kraju. Svećenici se vratiše odakle su i došli.[33] Mislimo da ne treba komentirati ovaj slučaj. Samo je korisno napomenuti da to nije slučaj, nego praksa koja će potvrđivati svakim novim primjerom, a neće se opovrgavati nijednim suprotnim nama poznatim povijesnim dokumentom.

Sveta je Stolica godine 1612. i 1618. poslala zaslužnoga dubrovačkog isusovca Bartola Kašića u predjele jugoistočne Europe pod turskim gospodstvom da izvidi tamošnje stanje i podnese izvještaj. U svome izvješću godine 1613. Bartol piše papi Pavlu V. (1605-1621): "Ako Vaša Svetost ne poduzme koje učinkovito sredstvo s bosanskim fratrima da ne priječe osobe koje je Vaša Svetost poslala, nitko neće moći biti siguran da ga oni ne predaju u ruke Turcima uz uobičajene i neuobičajene kletve. Oni znaju koliko mogu, u srcima Turaka, izvući novaca od siromašnih svećenika".[34] Ne treba posebno upozoravati: kad se spominju bosanski franjevci, onda se redovito misli i na one franjevce koji su živjeli na području današnje mostarsko-duvanjske biskupije, tj. u Humu ili Hercegovini.

Isti apostolski vizitator piše o odnosu franjevaca prema dijecezanskim svećenicima i o želji jednoga petrovca da uvede svjetovni kler. Radi se o spomenutom don Šimunu Matkoviću: "Ali nisu samo glavni neprijatelji don

[32] *H. S.,* str. 17.

[33] D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija*, u: Croatia Sacra, 9-10/1935., str. 40.

[34] M. VANINO, *Predlozi Bartola Kašića Svetoj Stolici za spas i procvat Katoličanstva u Turskoj (1613-1614)*, u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 231.

Šimunu krivovjerci i raskolnici nego isto ga tako progone bosanski fratri, jer je tražio naredbu i povlasticu od Velikog vezira da može uvesti svjetovne svećenike i Papine svećenike ne fratre".[35] Kako se iz ovoga vidi, bilo je malo dobra raspoloženja od strane franjevačke braće prema svjetovnim svećenicima i njihovoj namjeri da zajedno rade s franjevcima u Gospodnjem vinogradu. A izvjestitelj izričito kaže da franjevci "progone" svoju subraću petrovce.

Godine 1616., kako nam svjedoči dokument koji je očuvan u fojničkom samostanu, jedan je turski kadija pisao pismo svomu upravitelju valiji u vezi s jednom molbom franjevca Luke. Kadija se obraća svomu pretpostavljenom i doslovno donosi fra Lukino pismo. Evo u cjelini i jednoga i drugoga:

"Preuzvišeni valijo!

Pristupi pred ovaj šerijatski sud nadruhban kršćana bosanskog Ajaleta sačuvatelj ovog pisma po imenu Luka tzv. rahib, te svojevoljno pred ovim Vašim skromnim, iskrenim i odanim dobroželiocem očitova ovo: (slijedi fra Lukino pismo):

'Ja sam glasom visoke sv. naredbe, koja je u mojim rukama, papas paša u rečenom ajaletu i kao duhovni ministar. Ja po kotarima i po selima postavljam i imenujem, skidam i degradiram frenk - popove; to sve ide iz mojih ruku. Usprkos tome nekoji seljaci iz pograničnih sela prevode djecu u darub - harb (neprijateljsku) zemlju, te ih ondje daju poučavati, da postanu popovi. Opet se onda tako djeca vraća u našu zemlju i po narodu kazuju, da je on za papasa (fratra) izučio. Tako se narodu natiču i u bludnju ga vode, a na me se nikako ne osvrću. Zato molim, da se svima izdade nalog: od danas se takav izučenjak ne smije nigdje iskazati kao pop ili papas pa da čini popstvo ili papstvo. To neka se dapače sv. naredbom smjesta zabrani. Ovo eto podastirem visokoj pravdi.' (kraj fra Lukina pisma).

Tako tvrdo ovim nastojanjem i upornom željom očitova gornji navod. Stoga mu se molba sa šeriatskom preporukom za visoku naredbu dopušta.

Pisano 15. savera 1025. (1616.)

Najslabiji stvor, rob Božji Ahmed, kadija u Imotskom."[36]

Možda neće biti teško identificirati spomenutoga fra Luku. O. Mandić piše: "Na 25. studenog 1615. održan je u Kreševu godišnji provincijalni sastanak (*congregatio provincialis*), na kojoj je bio izabran fra Luka Kačić komisar pohoditelj provincije prije trogodišnjeg izbornog sastanka, koji će se održati u proljeće 1616." Taj fra Luka bio je u to vrijeme komisar pohoditelj provincije, a tri godine kasnije, 1619., postao je provincijalom i vršio dužnost do 1622.[37]

---

[35] ISTI, *nav. čl.,* str. 242.

[36] J. MATASOVIĆ, *Regesta Fojniciensia*, Beograd, 1930., str. 128, br. 242.

[37] D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968., str. 174-175.

Iz navedenoga pisma, u čiju se autentičnost nimalo ne sumnja, jasno se razabire kako su u određenim razdobljima oci franjevci bili neobično protivni svjetovnom kleru. Nisu se nimalo sustezali u pomoć zovnuti Turke i turske "sv. naredbe" da se smjesta protjeraju "frenk - popovi" koji bi izučili škole u "neprijateljskoj" zemlji, tj. negdje u Dalmaciji.... Iz fra Lukina pisma izbija nepritajena prepotentnost isključivosti i monopola nad vjernicima u Bosni i Hercegovini u prvoj polovici 17. stoljeća. Ovdje se Mihaljević mora upozoriti kako su bosansko - hercegovački franjevci ili nadruhbani "pozitivno nastojali" izvesti svjetovni kler iz pastve, i to s pomoću Turaka od kojih su uporno željeli i zahtijevali da se protjeraju "izučenjaci" iz Bosanskoga ajaleta. Spomenuti nas primjer opominje da odviše ne idealiziramo sliku mučeničke franjevačke Bosne i Hercegovine, jer vidimo da kako su Turci odnosili prema fratrima a kako franjevci prema svjetovnim svećenicima.

Godine 1623.-24. albanski svećenik, kasnije biskup i nadbiskup barski, Petar Masarechi (autori pišu različito njegovo prezime: Massarechi, Masarecchi...) bijaše u svojstvu apostolskoga vizitatora u Bugarskoj, Srbiji, Ugarskoj i Bosni. Pohodio je četiri zemlje, a u Bosni bijaše najmanje, iako imađaše najbolju volju da je prokrstari čitavu. Kad je došao u Bosnu, sve je zapelo kod Olova. Provincijal i neki drugi franjevci počeše mu dokazivati kako bi radi daljnje vizite mogao doći u životnu pogibelj, i to ne samo on nego i fratri. Neki su dapače tražili da ide sam pred turske vlasti i najavi svrhu svoga puta te da se zapiše u službene knjige. To vizitator nije htio, razumije se, jer bi to bio očit znak da je došao uhoditi zemlju i time bi se izložio smrtnoj opasnosti. Ali Masarechi, koji je hodao po turskim osvojenim zemljama, nije vjerovao navedenim franjevačkim razlozima, jer kaže da bi fratri našli načina da ga provedu po svoj zemlji, samo kad bi im njegova vizitacija bila draga. "Tako se Masarechi vrati sa po puta prošavši ipak bolje od izvjesnih drugih vizitatora, vraćenih sa same granice turskog carstva".[38] Evo

---

[38] K. DRAGANOVIĆ, *Bosna u očima apostolskog vizitatora Petra Massarechija, g. 1624.* u: Kalendar, Napredak, Sarajevo, 1937., str. 10-11.

Poznat je na pr. slučaj apostolskoga vizitatora Pavla iz Rovinja, pohoditelja bosanske franjevačke provincije god. 1640. Opisuje ga fra STIPAN ZLATOVIĆ, *Izvještaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja*, u: Starine, XXIII, JAZU, Zagreb, 1890: "Uzrok njegova poslanstva proti običaju, po komu bosanska redodržava bijaše stekla pravo da sama odabire pohoditelja predsjednika, za redovničke državne sborove bijaše, kako sam povieda, taj: što se onoga vremena zgodio u Bosni čudnovati slučaj, neobičan u Katoličkoj Crkvi; što se istodobno nadjoše tri biskupa u Bosni, i to:

1. fra Jerko Lukić, biskup Drivasta, koji nemoguć u svojoj biskupiji stanovati rad turske opreme, stajaše u samostanu kod braće redovnika u Bosni, jer bijaše od stolice apoštolske imenovan namjestnikom bosanske biskupije i upraviteljem skradinske kojom je od duljeg vremena upravljao, te redovnike i puk sebi naklonio.

jednoga odlomka iz Masarechijeva izvješća iz godine 1624. o bosanskim franjevcima: "Međutim, njihov General i Sveta Kongregacija mora ih vješto i lijepo napismeno upozoriti neka nikako ne dopuštaju, ukoliko je moguće, da se čini ikakva mana koja je na sablazan, kao što su pijanstva, intimna prijateljevanja s pojedinim i sumnjivim osobama te neka šalju na župe one koji su najbogobojazniji i najrevniji za čast Božju. Jer fratri budući da su pravi redovnici i u dušobrižništvu iz dva razloga moraju s velikim duhovnim žarom paziti na svoju službu; prvo, jer kao redovnici *tollant crucem Christi* (= neka uzmu Kristov križ) slijedeći tragove i siromaštvo sv. Franje te neka poučavaju narod riječju, osobito primjerom; drugo, kao oni koji imaju dušobrižništvo što se protivi njihovim pravilima moraju to više

---

2. Bijaše biskup fra Pavao Posilović, naimenovan skradinski i upravitelj ostalih biskupija, koje ne imadjahu vlastitoga biskupa. On jednako ne mogaše prebivati u Skradinu, jer Turci onamo razrušili crkve i oltare. Za koje vrijeme stanovao je na Visovcu, pak se i on povukao u Bosnu i stao u samostanu kod braće redovnika.

3. Bijaše fra Toma Mrnavić, od Cesara naimenovan biskupom bosanskim, do tada samo ime nosio, a u ožujku 1640, u Šibeniku se posvetio. Kako tri biskupa stanovahu u tri različita samostana, tako i upravljahu župami i pukom odvisnim od istih samostana; ali svaki prisvajaše sebi pravo nad drugim, ter se mal-pomal zametnuše stranke i razdori medju biskupima, medju župnicima i medju istim pukom, na štetu vjere i Crkve. Tužbe i prosvjedi letijahu u Rim, s godine 1639. budući držan obći sabor Reda, da se stranke umire i poravnaju preporne zadjevice, bijaše odabran o. Pavao, koji srećno svoj posao izvrsi, popravi i umiri" (*ondje*, str. 1 - 2).

S. Zlatović, opisujući put o. Pavla i donoseći njegovu "uspomenicu", kaže da "točno i vjerno prepisasmo, izostaviv jedino ono, što spada na unutarnju redovničku uredbu, što na javu ne spada, niti bi u ičemu moglo zanimati narodnu povijest onih doba" (*ondje*, str. 2).

Ono pak što je Zlatović izostavio, opisao je svojim riječima: Franjevci su najprije pokušali zapriječiti apostolskog vizitatora, koji je bio franjevac - redovnik. Pavao piše da provincijal fra Marijan Maravić bijaše u groznici. I "umjesto da mi odgovori, napisa po svoj provinciji, posla poruke poštom da potakne sve gvardijane neka pismeno napišu svjedočanstvo kako je nemoguće da stranac posjeti ovu provinciju" (ondje, str. 4). Kad je bio u Makarskoj, Pavao susrete "nekoliko drugih fratara. Srce mi je predosjećalo neko zlo, poče sumnjati, to više što se u zemlji uvijek hoda pod sumnjom". Ovdje je Zlatović ispustio izvornik, pa opisuje vlastitim riječima u bilješci: "Sa pomenutim otci obavijestio se je o svem i pisao dugu poslanicu državniku (provincijalu) u kojoj nabraja svoja prava i njegove dužnosti, a misli li, da je nemoguće držati sbor u Bosni, da on dodje i da će sazvati starešine u Primorje i amo obaviti izbore te izdati potrebite naredbe. Tim se zaostroški redovnici povratiše, a on proslijedi u Živogoštu svoj posao po propisu svoje pohadjanje te nastavlja" (ondje, str. 17). Nakon što je pohoditelj obavio posao: "Iz Fojnice Ot. Paval ode uprav u Ramu, kamo bijaše pozvao Otce na državni sabor za dan svet. Petra; ali rad nuždnih uzroka, budući se jur skupili svi Otci, isti sabor ovrši na sv. Ivana, na kome bijaše obćim: i jednoglasnim zadovoljstvom odabran za državnika Ot. Martin iz Rame. Izravna prepirke i povrati mir medju redovnike i biskupe, a on preko Zadvarja i Omiša povrati se u svoju postojbinu" (*ondje*, str. 38).

otvoriti oči i ne počinjati nešto što ne pristoji, jer će dati Bogu račun. Neka se strože i redovito šalju u duhovnu pastvu (na župe) iz samostana samo oni koji su najčasniji i najbogobojazniji, a neka ne šalju mlade koji su i s malo znanja i s malo straha Božjega, više odani pijančevanju nego izgrađivanju kršćanskog naroda."[39]

Dakle, kao što je primjetljivo iz navedenoga dokumenta, ne može se reći da je baš sve cvalo u bosanskoj provinciji. Nije nedostajalo ni pijančevanja i nedopuštena prijateljevanja. A to je sve materijal koji se prikupljao za Cerrijev izvještaj.

Isti nadbiskup Masarechi, nakon što je po drugi put obavio vizitaciju u balkanskim zemljama, 1631-32., predložio je neke sugestije Svetoj Stolici. U izvještaju između ostaloga čitamo: "5. Treba strogo zabraniti franjevcima da turskim sudovima tužakaju svjetovne svećenike i tom prigodom novcem i darovima mite turske suce i službenike."

Drugom je zgodom Masarechi svoje prijedloge Svetoj Stolici malo preinačio: "...2. Treba strogo kažnjavati franjevce ako bi biskupima sprečavali kanonsku vizitaciju župa, a svjetovnim svećenicima preuzimanje župa u koje su od biskupa poslani. 3. Treba se pobrinuti za školovanje svjetovnih svećenika kod Šimuna Matkovića, pečujskih isusovaca te u stranim zemljama, posebno u Rimu".[40]

Iz ovog je izvještaja očito da nije nedostajalo zle krvi u braće franjevaca prema svjetovnom svećenstvu. Ono što je biskup Čule uvijeno pisao kard. Döpfneru, tj. da su franjevci istiskivali svjetovne svećenike i pozivao se na izvještaj Cerrijev, u povijesnim se dokumentima prije Cerrija mnogo ozbiljnije i teže opisuju činjenice proganjanja svjetovnog klera od strane barem nekih franjevaca. Evo primjera pravoga progona, i to s pomoću Turaka, u susjednoj Slavoniji:

Godine 1638. na Malu Gospu, "kad se kod Marijine crkve u Bapskoj skupilo mnogo hodočasnika iz Srijema, sve do Beograda, iz Bačke i sjeverne Bosne, fra Stjepan Požežanin pomoću Turaka janjičara protjerao je odanle župnika, svjetovnog svećenika, i zauzeo tamošnju župu u korist franjevaca. Radi proštenja došao je ovamo veći broj svećenika pa i apostolski delegat ili vikar Sabbatini iz Nijemaca. On je opomenuo fra Stjepana i kaznio ga crkvenom

---

[39] K. DRAGANOVIĆ, *Izvješće apostolskog vizitatora Petra Massarechia o prilikama katoličkog naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni 1623 i 1624,* u: Starine XXXIX, JAZU, Zagreb, 1938. str. 47.

[40] J. BUTURAC, *Katolička Crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, 1970., str. 80.

kaznom (cenzurom), ali to nije koristilo. Svećenici su pred turskom silom pobjegli, a narod se sablaznio i razišao".[41]

Tako dakle fratri proganjahu i protjerivahu svoju subraću svjetovne svećenike. Ali da čudo bude još veće, nisu se borili samo protiv dominikanaca i svjetovnih svećenika, nego su se katkada između sebe hvatali u koštac, i to sve poradi župa, pa čak i na tuđem terenu, razumije se, s pomoću Turaka janjičara. Donosimo žalostan slučaj i izvještaj u kojem se opisuje borba olovskih franjevaca protiv sutjeških u župi Bapskoj u Slavoniji, gdje je umro svjetovni svećenik:

"G. 1662. 4. VIII. umro je u Bapskoj župnik, svjetovni svećenik, don Josip Kulinović. Generalni vikar Luka Mrnavić predloži biskupu Benliću neka pošalje u Bapsku franjevca kao privremenog župnika zbog nestašice svjetovnih svećenika. Biskup povjeri župu u Bapskoj svećeniku franjevcu iz samostana u Sutjeskoj (Bosna). Na dan 7. rujna, uoči velikog marijanskog proštenja u Bapskoj, skupilo se ovdje mnogo naroda i 15 svećenika, svjetovnih i franjevačkih... U predvečerje rečenoga dana nenadano se pojavio u Bapskoj fra Ivan Jerić, gvardijan iz Olova, s još tri tamošnja franjevca. Dopratili su ih oboružani janjičari. Jerić je narodu pokazao i pročitao dekret velikog vezira Alipaše. Dekret je kupljen novcem. Tim je dekretom turska vlast odredila da u župi Bapskoj imaju vršiti župničku službu franjevci olovskog samostana. Na temelju toga dekreta i uz pomoć janjičara gvardijan Jerić zauzeo je crkvu i župnički stan, a otjerao iz crkve i stana zakonitog župnika franjevca koji je poslan od biskupa Benlića, i uveden u župu od generalnog vikara Mrnavića. Sutradan na Malu Gospu Jerić je pjevao misu. Neki su svećenici ostali u Bapskoj, a drugi su tajno noću pobjegli da ih janjičari ne bi zlostavljali jer su otvoreno osudili nasilje olovskog gvardijana. Narod, sakupljen ovdje iz cijelog Srijema, Bačke i sjeverne Bosne, veoma se sablaznio kad je sve to vidio. Jerić je ostavio u Bapskoj jednoga od svoje olovske subraće i vratio se u Bosnu. Bosanska franjevačka provincija osudila je Jerićev postupak i tražila da se spomenuta župa preda na upravu samostanu u Sutjeskoj, kako je to biskup odredio. Još 1664. biskup Benlić vodi parnicu s olovskim samostanom zbog Bapske. Spor se svršio neočekivano, ali značajno: Tatari su ... crkvu oštetili i opljačkali, a župnika ubili".[42]

O odnosu franjevaca prema svjetovnom svećenstvu i bosanskom biskupu imala je svoje stajalište i rimska Propaganda. Imamo prikaz koji se odnosi na godinu 1661**:** "Osobito je ogorčen bio Mario Alberici, tajnik Kongregacije za raširenje vjere. On o slavonsko-bosanskim franjevcima piše da su većinom drzoviti i neposlušni, pa kako su bili kivni na vlastitoga biskupa, složili su se protiv njega s beogradskim biskupom (fra Matom) Benlićem koji je njihov idol. Preziru izričite

---

[41] ISTI, *nav. dj.,* str. 92.

[42] ISTI, *nav. dj.,* str. 115-116.

naloge i odredbe Svete kongregacije, a biskup čak i cenzure (crkvene kazne). Beogradskog su biskupa pozivali da vrši biskupske obrede i dijeli svete sakramente, a ne vlastitoga biskupa. I nisu se žacali pisati da će radije otjerati bosanskog biskupa pomoću Turčina negoli ga priznati poglavarom, što su doista i učinili. Razlog je tome što su fratri jedino svećenstvo u Bosni, te što ne dopuštaju da bi tko drugi ondje vršio svećeničku službu prije negoli obuče njihov habit. U njihovim su rukama sve župe i crkve, prisvojene tako, da oni bez biskupa imenuju i premještaju dušobrižnike. Prisvojili su sebi sva prava i vlast biskupa. Tvrde da su crkve samo njihove. Biskupa primaju kao od milosti i bez svakog razloga istjeraju ga iz samostana i crkve. Beogradskog biskupa vole zato jer je više fratar negoli biskup. On može biti čestit - u Beogradskoj biskupiji gdje djeluju uz fratre i svjetovni svećenici, ali ne može biti valjan u posve fratarskoj biskupiji."[43]

Malo smo više naveli ovoga citata da se vidi kako su neki fratri više sličili ortacima s Turcima, pa i prema svojoj vlastitoj subraći fratrima, nego poniznim i siromašnim sinovima sv. Franje iz Asiza. Možda će netko reći: pa to je bilo prije trista godina, kad je još svijet bio neuk i evanđeoski neobrađen. Ne, slično se ponavlja i u naše vrijeme: godine 1968. kada su neki franjevci uredili, a neki župljani izveli izgon svjetovnoga svećenika don Petra Vuletića mlađega, kojega je Biskup imenovao kao zakonitoga župnika u župi Crnču u Hercegovini. A slično se dogodilo i u župi Grude godine 1971. kada je zagrebačkom nadbiskupu hrvatskom metropoliti, msgr. Franji Kuhariću, priređen "kraljevski doček" od nekih župljana Gruđana, uz mudro asistiranje i mirno promatranje franjevca Bernarda Marića koji se nezakonito uselio u župni stan.[44] A o tome kasnije. Vratimo se nizanju povijesnih izvještaja.

Član bosanske provincije, fra Marijan Lišnjić, postao je godine 1664. biskupom u Makarskoj (upravljao do 1686). U tom je svojstvu obavljao i dužnost administratora duvanjske biskupije. Želio je svakako uvesti svjetovne svećenike u duvanjsku biskupiju, ali mu se dogodilo isto što i njegovu prethodniku biskupu Danijelu Vocensisu, 1551. godine: zbog suprotstavljanja franjevaca morao je odustati od svoga nauma.[45]

Rečeni makarski biskup fra Marijan opisuje u jednome, dosad neobjavljenom, izvještaju tužan slučaj nekoga fratra koji se upustio u vratolomiju po planinama. Evo izvješća:

"Na planini Vitorog i Ljubuša življahu neki pastiri zvani Morlaci. Ljeti borave po planinama, a zimi se spuštaju k primorju. To je svijet sa svih strana i

[43] ISTI, str. 124-125.

[44] *Nadbiskup Kuharić istjeran iz Gruda,* u: Glas Koncila, 10/1971., str. 8.

[45] P. ČAPKUN, *De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem*, Šibenik, 1940. str. 98.

gotovo divlji. Stanovahu bez kuća, pod šatorima. Među njima nađoh jednoga fratra manje braće opslužitelja sv. Franje po imenu fra Andrija iz Ripaca potpuni neznalica i vrlo loš primjer. On stanovaše kao dušobrižnik sa spomenutim Morlacima. Narod dolazaše više puta da se potuži protiv njega: da je rečeni fratar dušobrižnik loša javnog vladanja…., zbog čega je siromašni svijet, skandaliziran, izgubio poštovanje prema redovnicima i svećenicima. Zbog spomenute sablazni mons. Biskup digao je rečenog fratra od Morlaka na zahtjev naroda. Nije stajao više od godine dana u samostanu, opet se silom vratio istom svijetu i na prijašnju manu. Nije ga bilo moguće ukloniti iz navedenoga mjesta jer je bio opremljen i učvršćen turskom ovlašću. Više je puta izdavao msgr. Biskupa predajući ga u ruke Turcima da mu se osveti. I dan danas stoji sa spomenutim Morlacima, miseći, ispovijedajući, bez ikakva dopuštenja, živeći kao otpadnik".[46]

Reći će se da je ovo krajnji primjer i slučaj. Možda. Ali je čudo kako jedna redovnička zajednica može tolerirati u svojoj sredini ovakve "slučajeve". A njemu sličnih nije nedostajalo. Biskup fra Nikola Olovčić (Ogramić) (1669-1701) piše Propagandi iz Olova, 12. kolovoza 1672., među ostalim i ovo:

"U cijelome svijetu svete Rimske Crkve nema biskupa nesretnijega zbog svojih svećenika nego što sam ja zbog veoma loša ponašanja trojice moje braće: oca fra Grge Imoćanina, bivšeg provincijala, oca fra Andrije, bivšeg kustoda i oca fra Ivana iz Kamengrada. Oni su postali toliko bezobrazni da vjerujem u Crkvi nema dostojanstvenika s kojim bi bilo koji njegov protivnik tako nesmiljeno postupao kao oni sa mnom, premda nikada nisam propustio da s njima postupam blago, ponizno i, koliko je bilo moguće, druževno. Doživljavam ih dakle, u ovoj Crkvi kao javnu i neprestanu sablazan i kao zapreku za ono što bih mogao uraditi za spasenje ovih duša. Moram o njima tako govoriti radi lijeka koji pokorno molim od Vaših Uzoritosti. A da su oni takvi, evo potvrda:

U ovim je stranama poznato kako su se trojica spomenutih otaca upinjala iz petnih žila da uzmognu jednoga između sebe progurati za bosanskog biskupa. Pri tome je njihovo najveće nastojanje bilo da na dvorovima, posebno na dvoru carskoga veličanstva, pokažu kako sam ja (koji sam već bio izabran) posve nesposoban, neznalica i sablažnjiv, te je stoga jedan od njih za tu čast prikladniji i primjereniji. Ali kako je volja Božja bila da ja postanem njihovim biskupom, oni su, uvrijeđeni zbog toga, poduzeli sva sredstva da me pri mome prvom ulasku u biskupiju predaju u ruke Turcima. U tu su svrhu opremili jednoga fratra (kako me on sam izvijestio) kojemu su rekli: 'Ti si jedini toliko moćan kod Turaka da bi ovoga biskupa mogli nabiti na kolac'. Stoga, čim sam stigao, razglasili su Turcima da je došao od pape i od cara jedan zapovjednik nad kršćanima i fratrima. Tako su

---

[46] *Visita fatta da mons. Vescovo di Macarsca nella Cura sive Vescovado di Duvno nelli anni 1670 et 1671.* u: APF, SOCG, vol. 436, fol. 480 v.

govorili da ispadne veće zlo. Zbog toga razloga, kad sam bio u pohodu jednome gradu, beg ili upravitelj toga mjesta sigurno bi mi oduzeo život ili bi me isprebijao s pet stotina batina, da ga se nije predusrelo novcem i darovima.

Zatim u onom samostanu, u koji sam prvi put došao, umjesto da budem primljen s uobičajenom pristojnošću i prihvaćen kao novi dijecezar (tj. dijecezanski biskup, n. pr.) s dužnim poštovanjem, oni su, posebno ta dvojica, toliko nahuškali druge fratre toga samostana da su napravili neiskazivu senzaciju i zasuli me uvredama, neugodnostima i bezbrojnim pogrdama, na javnu sablazan i posebnu žalost puka. Sve sam to podnio s najvećom strpljivošću i sažaljenjem koje se moglo igdje susresti.

Ali sve je bilo uzaludno. Jer poslije tih i mnogih drugih odurnih otpora odmah su stali oduzimati ovlast da raspolažem župnicima i raspoređujem ih po župama u skladu s njihovim sposobnostima. Oni su htjeli preuzeti tu zadaću. A protiv takve njihove drzovitosti, Tridentski sabor i onaj sveti Zbor još u doba moga predšasnika apsolutno su odredili da je to upravo biskupova dužnost. U tome se nikako nisu htjeli priznati podložnicima biskupove vlasti, premda su u dušobrižništvu, i to slično po nemogućem zahtjevu i protiv koncila i kanona. Štoviše, primijetio sam da se ni u jednom samostanu ne propovijeda riječ Božja niti se i u jednom tumači sveto Pismo u skladu s propisom svetog Tridentskog sabora, niti ima i u jednome ikoga da drži mladeži kršćanski vjeronauk i da narod poučava u onome što je bitno za vječno spasenje. Stoga sam cijelom njihovom definitoriju s dužnom strogošću naredio da se u svakom samostanu odrede po dužnosti propovjednici koji će narodu obavljati spomenute zadatke. Ali oni su ovaj, iako vrlo pravedni nalog, uzeli za šalu, i ništa više. Odgovorili su: u samostanima imamo učitelje novaka, oni će to činiti. A taj su mi odgovor dali samo da me obmanu."[47]

Cerri će sve to imati u vidu kad bude podnosio izvještaj Papi.

Vrijedno bi bilo pogledati samo naslove u Propagandinim arhivima iz 17. stoljeća. Jedan od njih, na primjer, glasi: "Molba da se providi s obzirom na nerede od strane Manje braće opservanata (franjevaca) koji ometaju dušobrižništvo svjetovnim svećenicima".[48]

Svi spomenuti izvještaji mogli su biti poznati tajniku Propagande U. Cerriju kad je sastavljao izvještaj Papi o balkanskim zemljama. A o izvještajima koji govore o pomuslimanjenju nekih članova, ovdje nećemo govoriti, nego upozoriti na knjigu S. M. Džaje.[49] Na osnovi svih prethodnih relacija Cerri je podnio svoje izvješće Inocentu XI. Evo dijela prikaza koji se odnosi na Bosnu:

---

[47] *APF - SOCG.,* vol. 436, fol. 341r - 342 r.

[48] *Indice generale APF, anno 1672.*, Bosnia, vol. 286, 14.

[49] S. M. DŽAJA, *Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19.*

"Bosna bijaše u starini dio Dalmacije te s njom pade pod dinastiju ugarskih kraljeva. Potom, osvojena od Mehmeda II., dođe pod otomansko gospodstvo. Sada joj je glavni grad Sarajevo, grad vrlo napučen, iako bez zidina. To je prijestolnica paše, kamo se s raznih strana slijeva silno mnoštvo poradi trgovine. Katolika će biti oko 1000, koji svojim troškovima uzdržavaju nekoliko (svjetovnih) svećenika koji dijele sakramente; u mnogim dijelovima kraljevstva borave mala braća opslužitelji koji imaju 18 samostana. To je najbogatija provincija sv. Franje, ali najraspuštenija. A tako su protivni svjetovnom kleru iz straha da ne budu lišeni prihoda sa župa kojima uzdržavaju samostane da sa svim naredbama koje bi se izdale iz Rima ne bi bilo moguće ondje uvesti kler, i izazvali bi progon Turaka protiv istoga klera. Stoga se ta zloupotreba podnosi da se ne bi prouzročilo veće zlo. Kongregacija je doznačila neka mjesta u Italiji za studij određenom broju tih redovnika, da se, završivši nauke, vrate u provinciju da poučavaju u novicijatu. A španjolski kralj dodjeljuje im od carine za vino u Napulju novac za odjeću. Među njima stanuje biskup fratar istoga reda koji je nedavno bio u Rimu (Nikola Olovčić). Između njega i redovnika nema sklada i dobra odnosa, kao što je obično bilo kod prethodnika. Osim toga, podržavaju međusobne stranke i kućne nesloge. Znak je za to što se nisu suzdržavali da tužakaju katkad biskupa, katkad kolegu pred turskim (sudom) koji nema boljeg načina da izvuče novac na štetu samostana od kojih su neki založeni, zaduženi i opustošeni iz sličnih razloga".[50]

Ostavimo po strani polemiku koju je Mihaljević razvio s Cerrijem dokazujući mu koliko je Bosna bila siromašna i blistala u čistoći i poniznosti. Nitko pametan ne niječe da nije bilo i vrijednih redovnika u svakom pogledu. S obzirom na prigovor da je bosanska provincija bila bogata, Mihaljević tvrdi da je "Cerri, umjesto da istražuje arhiv, radije se oslonio na razne priče nesavjesnih doušnika i povjerovao im".[51] A u pogledu raspuštenosti franjevaca autor u Cerrijevu izvještaju vidi "znak najblaže rečeno površnosti onoga koji takve stvari iznosi".[52] Čudna je ovo Mihaljevićeva rečenica. On misli da je arhiv Cerriju bio nepoznat kao što je Mihaljeviću. Pa se Cerri morao oslanjati na "doušnike". Ali u ovome osvrtu želimo kratko komentirati Cerrijevu tvrdnju koju je msgr. Čule ponovio u svome pismu kard. Döpfneru da su franjevci znali pomoću Turaka priječiti uvođenje dijecezanskoga klera (*So haben die Franziskaner mit der Hilfen der Türken die Einführung des Diözesanklerus zu verhindern gewusst*).

---

stoljeće, Zagreb, 1971.

[50] A. THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, Romae - Zagabriae, 1863-1875., sv. II., str. 213.

[51] *H. S.,* str. 19.

[52] *H. S.,* str. 20.

Prigovorit će se da je Cerri stavio u pogodbeni način rečenicu u vezi s mogućnošću uvođenja svjetovnoga klera, te se ne vidi da je Sveta Stolica pokušavala uvesti kler. Na to treba odgovoriti da glavna rečenica: "A tako su bili protivni svjetovnom kleru ..." nije u pogodbenom nego u izjavnom obliku. A to je dosta da se vidi kako je Propaganda smatrala da bi i sam pokušaj uvođenja dijecezanskoga klera bio osuđen na neuspjeh. Osim toga, upravo je neshvatljivo da je Cerri mogao steći dojam o tome da bi franjevci redovnici mogli biti tako protivni svjetovnom svećenstvu iz straha za birovinu, te da bi unatoč svim naredbama iz Rima bilo nemoguće uvesti u pastvu svjetovne svećenike. Kongregacija za širenje vjere radije se opredijelila da tolerira manje zlo nego da dopusti da nastane veća nevolja koju bi prouzročili oci franjevci.

Godine 1715. don Matija Kraljić, pitomac zavoda u Fermu, koji je na preporuku Propagande postavljen na jednu župu, tuži se istoj Kongregaciji da su ga franjevci *scacciato* - izbacili, istjerali sa župe na koju je zakonito došao.[53] U istome arhivu može se i ovo pročitati: "Beogradski i makarski biskupi više su se puta tužili na bosanske oce (franjevce) što su priječili misiju svjetovnim svećenicima. O tome su poglavari bili opomenuti 1681. godine, jer su pristizale pritužbe da isti oci (franjevci) u ilirskim zemljama tjeraju (*scacciano*), također pomoću Turaka, župnike koje su postavili njihovi ordinariji.[54]

Franjevci su u Bosni i u Hercegovini stoljećima znali manipulirati narodom stavljajući ga u službu svojih ciljeva. Osobito kad se radilo o tome da zakonito napuste koju župu i vrate se u samostan te žive redovničkim životom na koji su zavjetovani. Vrlo je poučno u tom smislu pismo bosanskoga provincijala fra Franje Ivanovića što ga je poslao 5. srpnja 1746. iz Beča gvardijanima Slavonije. U pismu provincijal daje naputke kako se fratri imaju vladati u borbi s biskupima koji im žele "pootimati sve župe": "Znajte dobro, da su se dogovorili svi biskupi među sobom; da nam pootimaju sve župe jednu za drugom po Provinciji i mi s njima sami nismo se vrsni tirati." Ivanović, nadalje, javlja da je našao zaštitnike, "jaku gospodu koji imaju veliku oblast *apud aulam et regiam maiestatem* (= na dvoru i kod kraljevskoga veličanstva), koji će braniti od biskupa i našu privilegiju *in vigore* (= u snazi) uzdržati". Ističe također preporuku te "jake gospode" kako će postupati s narodom: "toliko krstiana koliko ristiana imademo svjedočanstvo, da s nami vas narod naš jest 'kontenat' (= zadovoljan) niti želi imati druge pastire, nego nas fratre Provincije Bosanske, a da ne želi popova niti drugih inostranaca...". [55]

---

[53] *APF*, Ungaria, a. 1715., vol. 85.
[54] *Ondje*.
[55] E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, Zagreb, 1892., str. 551-553.

Navedimo iz 19. stoljeća, prije ponovne uspostave redovite crkvene hijerarhije, barem jedan slučaj po kojemu se vidi odnos nekih franjevaca prema biskupijskim svećenicima i biskupima. Poznata je naime izjava fra Ivana Franje Jukića koji je želio po kratkom postupku riješiti problem dijecezanskoga klera u trebinjskoj biskupiji u kojoj je od pamtivijeka bilo samo dijecezansko svećenstvo. On piše godine 1861.: "... Osim toga i u obziru svećenikah ima tude dosta nezgode. Osim ono dva tri urođena svećenika, dolaze tamo talijanski jezuite, koji ne znajući jezika, ćudi i običajah ondašnjih, kako mogu pravoviernim utjehu udieliti! Istina, sad za ovu misiu imaju dva pitomca u kolegiju Propagande u Rimu, a dva u Loretu; ali kad se promisli da su oni od kozah tamo otišli, te kad se poslije toliko godinah kući povrate, bit će kao i tuđinci, jer takovi obično zaborave materinski svoj jezik. Kad dakle ove razloge promotrimo, ne možemo se dosta načuditi njekim ljudem, koji ništa do duhovnog napredka ne drže, već jedino s petljanim se zabavljaju. Svako pametan vidi, da bi ovo pet župah valjalo predati franciskanom hercegovačkim i biskupu Barišiću pod duhovno upravljanje, jer to položaj mjesta i korist puka iziskuje, pa ipak tomu sjedinjenju, koje je isti puk želio, našlo se je smetalac. Al s vremenom nadam se da će i propaganda i Sveta Stolica potrebu toga ujedinjenja uviditi". [56]

Upravo je nevjerojatan ovaj prijedlog "u obziru svećenikah" trebinjske biskupije. Očekivali bismo opet da će se franjevci potruditi i pobrinuti za dijecezanski kler ne samo u trebinjskoj nego i u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, a kad tamo franjevac Jukić misli da bi i trebinjsku dijecezu trebalo predati "franciskanom hercegovačkim" da "mogu pravoviernim utjehu udieliti". A za te iste franciskane hercegovačke pisac *Borenja Države Bosne Srebrenite s' Biskupom G. Rafom Barišićem* (vjerojatno, barem u jednom dijelu, isti fra Jukić) nije štedio vrlo neugodnih izraza kad su se oni dijelili od bosanskih franjevaca (1846): "U ovim privartaniama Fratri Ercegovci, koji su odavna na stranu revali, jedva dočekaše odavno željeno vrime za odilitise od Bošnjakah, i u svemu se odcipit od manastira Kreševskog".[57] Sveta je Stolica 1890. predala na duhovno upravljanje mostarskom biskupu trebinjsku dijecezu. A talijanski jezuite, koji su misionarili u istočnoj Hercegovini, barem su uznastojali, uz domaće svećenike, da četvoricu mladića pošalju na studij u Rim kako bi se mogli vratiti u domovinu i raditi sa svojim narodom. A fra Ivan Franjo Jukić jedva čeka "željno vrime" da i onu četvoricu koji su "od kozah tamo otišli" isključi iz njihove rodne biskupije. Kakav duh franjevačkoga misionarstva!

2) Težnje Svete Stolice da uvede dijecezanski kler u BiH. Spominjani apostolski vizitator P. Masarechi u svome izvještaju iz 1624. godine daje naslutiti,

---

[56] I. F. JUKIĆ, *Bosanski prijatelj*, sv. III., Zagreb, 1861., str. 207-208.

[57] J. MATASOVIĆ, *nav. dj.,* str. 336, br. 1531.

opisujući Bosnu, da su Pape odavno željeli u Bosni podignuti katedralne crkve i tako uvesti redovitu hijerarhiju s dijecezanskim klerom. Ali turska su osvajanja omela vatikanske planove. Pohoditelj Masarechi kaže: "Bosna nije razdijeljena u župe kao Ugarska, Albanija i Srbija, jer iako je jedan od onih otaca koji su poslani da obraćaju heretike postao biskupom u Bosni, ipak su samostani imali brigu da dijele sakramente narodu. Dok su vrhovni svećenici Eugen itd. (izostavljeno nabrajanje u originalu) kanili podignuti (*rizzare*, vjerojatno *rialzare*) u njoj katedralne crkve, kraljevstvo je došlo pod vlast Turčina..."[58]

Nemoguće je podignuti katedrale i razdijeliti župe ako nema dosta dijecezanskoga klera. A nema klera bez sjemeništa. U domovini nisu mogla postojati zbog poznatoga stanja. Zato je već pod pontifikatom pape Grgura XIII. (1572-1585) ustanovljen hrvatski zavod u Loretu, u kojem su se odgajali mladići iz "ilirskih" (hrvatskih) krajeva kroz više stoljeća. Iz Bosne i Hercegovine osobito je bila zastupljena trebinjsko-mrkanska biskupija s obzirom na dijecezanske svećenike. Iz same Bosne nije bilo odviše kandidata za svjetovno svećenstvo, jer im neki biskupi franjevci nisu davali preporuku. Znamo za Sabbatinija, apostolskoga delegata koji je pohađao župe i imenovao župnike, da je 1641. slao jednoga mladića "Bošnjaka u Loreto radi studija, ali bosanski biskup ne da sa svoje strane preporuku jer ne želi školovanje svjetovnih svećenika".[59] Vidjet ćemo da je bilo biskupa posve drukčijega stava, te će se situacija u tome pogledu prilično promijeniti tijekom vremena: biskupi će franjevci željeti svom dušom uvođenje svjetovnoga svećenstva, ali će nailaziti na otpor svoje franjevačke subraće.

Uz loretski zavod za Hrvate postojao je neko vrijeme i kolegij u Garganskom gorju u Italiji. Najprije se pokušalo osnivanjem sjemeništa u Dubrovniku, pa se odustalo. Nakon raznolikih poteškoća materijalne naravi negdje 1630. godine o. Nenkić, dominikanac, s trojicom svećenika i dvojicom braće laika utemeljio je samostan sa željom da se sagradi i kolegij u kojem bi se školovali hrvatski studenti za svećenike. Čini se da je god. 1636. zavod ustanovljen i već 1638. u njemu žive četiri hrvatska mladića s dvojicom profesora. Zavod je bio kratka vijeka: zatvoren je po svoj prilici nakon desetak godina djelovanja.[60]

Treći kolegij za Hrvate osnovan je u gradiću Fermu. Utemeljen je 1663. i samostalno djelovao do 1746. godine kada ga je papa Benedikt XIV. pripojio zavodu "Urbanumu" u Rimu.[61] Ovaj zavod u Rimu prima i danas bogoslove iz naših krajeva, Bosne i Hercegovine.

---

[58] K. DRAGANOVIĆ, *nav. čl.,* u: Starine, 39, 1938., str. 45.

[59] J. BUTURAC, *nav. dj.,* str. 93.

[60] J. BURIĆ, *Ilirski kolegij u Garganskom Gorju u 17. stoljeću*, u: Mandićev zbornik, Rim, 1965., str. 235-252.

[61] K. ZAZINOVIĆ, *Prikaz rasprave V. Bartocetti: "Il collegio Illirico di s. Pietro e*

Ne može se, dakle, nikako reći da Sveta Stolica nije kanila uspostaviti redovitu crkvenu pastvu i hijerarhiju, ali su prilike bile toliko neredovite da se to nikako nije moglo izvesti. Jedna od glavnih smetnji bila je i protivnost otaca franjevaca. "Rim je, bez svake sumnje, želio uvođenje i dijecezanskog klera uz redovnički u Bosni kao i u drugim misijama na Balkanu, što dokazuje otvaranje 'ilirskih kolegija' u Fermu, Loretu i Monte Gargano u XVII st. Pokušaj, makar dugoročan, nije uspio, slomio se uglavnom na otporu bosanske franjevačke Provincije",[62] pod koju je potpadala i današnja Hercegovina.

Franjevačka nepomirljivost i netrpeljivost u odnosu na domaći bosansko-hercegovački kler navodila je Propagandu da je svjetovnim svećenicima, koji su se školovali u njezinim zavodima u Italiji pod zakletvom tražila da će se nakon završena školovanja vratiti u domovinu, izdavala dopuštenje da mogu otići u druge redove, franjevce, isusovce, ili jednostavno u druge biskupije, kao misionari. Propaganda je vjerojatno na to pristala samo da bi se u zemlji zapriječilo veće zlo, koje bi moglo biti izazvano isključivošću franjevačkih župnika. Slučaj trojice takvih pitomaca misionara opisuje nam bosanski biskup fra Nikola Ogramić iz Olova, koji je i sam sudjelovao novčanom pomoću u odgoju tih svećenika, a dočekao je da mora moliti Propagandu da tim njegovim svećenicima, koji su otišli u druge biskupije kao misionari, naredi povratak u Bosnu. On za to navodi i razloge. Evo toga pisma i molbe koju je svršetkom listopada 1682. biskup uputio kardinalima Kongregacije za širenje vjere:

"Nema sumnje da je misija trojice pitomaca ove biskupije: Luke Kordića, Ivana Antunovića i Stjepana Matijevića (četvrti je još u Zavodu), dopuštena za druge biskupije, na veliku štetu ovoj našoj. Jer, iako ova ima svećenika fratara, ipak značajno mnoštvo vjernika što se u njoj nalazi daleko nadmašuje njihovu mogućnost da ih zadovolje. A to je uzrok da se svećenici, čim se zarede - jer to zahtijeva njihov mali broj - šalju u dušobrižništvo. Oni inače ne samo da ne znaju ništa u vezi s vodstvom duša nego ne znaju dobro ni čitati, što mi je jedna od najvećih nevolja koju imam. A imajući u vidu onaj veliki napor što sam ga podnio tražeći u ovim dijelovima takve kandidate, sposobne da steknu vrline, lišavajući se svojih vlastitih potreba, kao i trošak koji sam slao i uzdržavao ih u zavodu, osobito Antunovića i Matijevića koji su me prilično koštali a glede prvoga roditelji su mu potrošili lijepih para moram reći da se ti isti moji gojenci ne smiju nikako poslati kao misionari u druge biskupije. Dapače, budući da se ova biskupija nalazi s tako obilnim Kristovim stadom, s kojim sada nevjernici postupaju preko mjere loše, a vlastiti ga župnici, djelomično zbog njihova malena broja, a djelomično zbog nedostatnosti (*insufficienza*) premalo vode, kao što je gore rečeno, svi razlozi

---

Paolo da Fermo", u: Bogoslovska smotra, 4/1940., str. 296-299.

[62] K. DRAGANOVIĆ, *nav. čl.,* u: CUS, 2/1972., str. 184.

uvjeravaju da se ovoj istoj biskupiji mora priteći u pomoć s tim istim njezinim pitomcima. A oni, ako u njoj ne mogu služiti kao župnici jer im se u tome protive redovnici, moći će s milošću Vaših Uzoritosti služiti kao misionari i donijet će mnogo više ploda nego u bilo kojoj drugoj biskupiji.

Stoga najponiznije molim veliku dobrostivost Vaših Uzoritosti da se udostoji poslati pitomce s naslovom i providenjem misionara, kao što se takvi šalju u druge biskupije. Uvjeravam Vas da će oni s takvom misijom učiniti veliku ljubav ovim siromašnim kršćanima i stoga postići veliku zaslugu kod Božanskoga Veličanstva".[63]

S obzirom na spomenutoga Ivana Antunovića isusovački poglavari u loretskom sjemeništu u svojoj evidenciji o studentima pišu: "Ivan Antunović iz Požege u Bosni ...... budući da se ne može vratiti u domovinu (Bosnu), gdje fratri ne žele (svjetovne) svećenike, kao što svjedoči pismo njegova biskupa, studirao je književnost, gramatiku, filozofiju, skolastičku teologiju, moral i apologetiku (kontroverzije) s dobrim uspjehom... otputovao je u Split, 28. VII. 1681."[64] Luka Kordić bio je rodom iz Blizanaca iz Hercegovine.

Ne prikazujući razne načine kojima su redovnički župnici branili svoje "isključivo pravo na pastvu", možemo samo napomenuti da je spomenuti biskup fra Nikola Ogramić nekoliko godina kasnije, 5. listopada 1694., ponovno molio da se u njegovu biskupiju vrate "Luka Kordić i Ivan Gabelić, bivši pitomci loretskoga zavoda, koji su s dispenzom postali isusovci...". Pri kraju molbe biskup pita može li još kojega drugoga đaka poslati u loretsko sjemenište ili u druge zavode koji ovise o Kongregaciji, jer je njegova Crkva u velikoj potrebi u tom pogledu. "A u vezi s time uzimam slobodu Vašoj Uzoritosti kazati da u maticama ne stoji da su oni ikada dobili dopuštenje da postanu isusovci, nego je na Kongregaciji 24. rujna 1680. don Luki Kordiću i drugoj dvojici loretskih pitomaca dopušteno, posebnom milošću i bez (prethodna) primjera da uđu u Red manje braće u Bosni. Naime, njihov je to biskup molio, jer ih inače nije mogao drukčije zaposliti u njihovoj domovini, jer su sve župe manje braće". Kongregacija je odgovorila neka se navedu imena đaka za sjemenište.[65]

Do sukoba između franjevaca redovnika i bosanskih biskupa također franjevaca dolazilo je vrlo često. I to dobrim dijelom poradi župa i poradi želje za uvođenjem dijecezanskoga svećenstva u pastoral. Parnice su dolazile do izražaja osobito u vrijeme Apostolskoga vikarijata u Bosni i Hercegovini (1735-1881). Tako franjevci dođoše u žestok okršaj s fra Grgom Ilićem, biskupom (1798-1813),

---

[63] *APF, SOCG,* an. 1683., vol. 486, fol. 367r.

[64] *Arch. S. Casa di Loreto, Nomi, cognomi, patria, entrata, partenza degli alunni*, str. 68v.

[65] *APF,* an. 1694., vol. 64, foll. 192r-193r.

zbog toga što je Ilić osnovao novu župu odcijepivši je od župe Koraće. Premda je i nova župa ostala i dalje u rukama franjevaca, ipak se definitorij osjetio pogođenim što se krnji njegovo pravo, te je, povrijeđen, pisao biskupu Iliću: "Vaše bo Presvjetlosti u ovoj misiji samo blagoslivati i posvećivati, a Definitorija ravnati i za opće se dobro brinuti".[66]

Najžešći i najspektakularniji sukob radi župa i zbog nakane uvođenja dijecezanskoga svećenstva izbio je u vrijeme biskupovanja fra Rafe Barišića (1832. apostolski vikar u Bosni do 1846., a zatim apostolski vikar u Hercegovini do 1863). Ta je "Barišićeva afera" trajala, dakle, punih 14 godina. Veliki prijatelj franjevaca dr. Tugomir Alaupović ovu "aferu" naziva krvavim listom naše novije crkvene historije. On piše da se stvar povlačila po Rimu, Beču i Carigradu. Izlazila je pred bosanske paše i vezire, dovodila u Bosnu apostolske vizitatore i Papine delegate, zalazila u svijet, zavodila ga i navodila na kriva svjedočanstva.[67] Razlog bijaše u tome što biskup Barišić nije htio biti podređen i ovisan o provinciji, kao što su to fratri htjeli, pa je želio, uz blagoslov Propagande, odgojiti kler koji će biti ovisan o biskupu kao glavi mjesne Crkve. Uvidio je da ništa ne može bez svoga dijecezanskog klera: "Kad poglavari premještaju i raspoređuju župnike, mi ćemo biti četvrta životinja koja govori: amen, praporac što zveči i cimbal što ječi".[68] Čim su franjevci primijetili da biskup Barišić namjerava u Docu kod Travnika podignuti dječačko sjemenište, to su shvatili kao pripravljanje terena za preuzimanje župa od njih. U tome su vidjeli, dakako posve bezrazložno, upropaštenje svoje provincije. Zato su započeli borbu i usmenim i pisanim putem. U svojoj okružnici od 9. siječnja 1844. provincijal fra Stjepan Marković piše bosanskim franjevcima o Barišiću i njegovu naumu da gradi sjemenište i podiže svjetovni kler: "Ako je on, dakle, prijatelj Reda i provincije, što će mu novo sjemenište? Jer, naša tri sjemeništa u malo su godina toliko dala gojenaca i radnika u Gospodnjem vinogradu da obilno dostaju i ima ih također previše... A kad nam oduzme pravo odgajati novake ili barem to pravo učini beskorisnim podižući novo sjemenište i uvodeći svjetovni kler..., što će nam njegova blagost ostaviti? osim prežalosno ropstvo".[69]

---

[66] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, II, Sarajevo, 1915., str. 81.

[67] T. ALAUPOVIĆ, *Biskup fra Marijan Šunjić*, u: Franjevački perivoj, 12/1910., str. 207; usp. također I. KECMANOVIĆ, *Barišićeva afera*, Sarajevo, 1954.

[68] J. JELENIĆ, *nav. dj,*. sv. II. str. 28.

[69] *"Si igitur ille est amicus Ordinis et Provinciae, quid illi novum Seminarium? Nostra enim tria Seminaria intra paucos annos tantos produxerunt alumnos et operarios in vinea Domini, ut abunde sufficiant, et supersint etiam... Iam autem erepto nobis iure Novitios educandi, vel inutili ad minus reddito per erectionem novi Seminarii, et introductione Cleri saecularis... quid tandem eius Clementia Nobis patietur remanere? Nisi tristissimam servitutem?"* - J. MATASOVIĆ, *nav. dj.*, str. 271. br. 1511.

Tako su braća franjevci smatrali da svjetovni kler ne smije doći do svojih prava, nego moraju ostati obespravljeni robovi. A mislili su da će oni pasti u ropstvo ako na Gospodnjoj njivi bude braće i suradnika iz svjetovnoga svećenstva.

Sudbina se poigrala s franjevcima koji su se žestoko borili protiv biskupa Barišića i njegova nauma da uvede svjetovno svećenstvo. Onaj koji se kao provincijal u neka doba bio angažirao u borbi protiv biskupove namjere, fra Marijan Šunjić, i sam je postao biskupom. (Franjevci su imali povlasticu da mogu predlagati trojicu svojih kandidata za biskupe, i obično su predlagali svoje najbolje članove, među kojima su se redovito nalazili njihovi viši redovnički poglavari.) Šunjić je odmah uvidio da mora imati dijecezanski kler koji će u Crkvi raditi prema biskupovim uputama i crkvenim zakonima. U svome upravljanju (1854-1860) oštro se sukobio sa svojom franjevačkom subraćom, jer je i on htio podići dječačko sjemenište za odgoj svjetovnih svećenika kojima je želio povjeriti neke župe. Kad su franjevci doznali za Šunjićevo pismo kojim je 31. prosinca 1858. izvijestio Propagandu da u Gučjoj Gori gradi crkvu koja će biti katedrala, te biskupu rezidencija i samostan - kolegij za tridesetak klerika, provincija je to odmah shvatila kao napad na njezino isključivo pravo da odgaja kler. Taj franjevac biskup koji je uživao silan ugled i glas među franjevcima, sve je nakon toga izgubio, a nije ništa ostvario od onoga što je naumio. Provincijal Pašalić otvoreno mu jednom reče prigodom krizme u fojničkom samostanu: "Marijane, ja se nisam nadao, da ćeš Ti i s Tobom fra Karaula, kako se glasa, zagristi u ono, protiv čemu smo se krvavo borili preko deset godina".[70]

Biskupa je Barišića u Hercegovini naslijedio biskup fra Anđeo Kraljević (1863-1879) koji je i sam nekoć bio poglavar hercegovačke franjevačke zajednice. U vezi s potrebom uvođenja dijecezanskoga klera biskup piše 1878. apostolskom nunciju u Beč:

"Apostolski vikari neće nikada imati počinka ni mira dok ne budu imali vlastiti kler. Apostolski vikar u misijama gdje franjevci imaju svoje poglavare jest *animal quartum dicens: Amen* (= četvrta životinja koja govori: Amen). Nema nikakva prava osim zaređivati, posvećivati i potvrđivati župnike što ih predloži poglavar koji ih po svojoj volji svrgava. Biskup je često prisiljen da neprikladna potvrdi, jer nema nijednoga svoga na raspolaganju. Stoga ponizno molim da se (naslovnik) udostoji posredovati kod Svete Stolice da ushtjedne proglasiti Mostar biskupskim sjedištem ili biskupijom s uobičajenim pravima. Franjevci će moći slobodno upravljati župama koje su do sada posjedovali. Trebat će mnoge župe

---

[70] J. VLADIĆ, *Bilješke o Šunjiću i Karačiću*, u: Franjevački vjesnik, 9/1929., str. 285-286.

osnovati, a nove bih mogao povjeriti svjetovnim svećenicima, bez oštećenja ičijega prava..."[71]

Iz ovih navoda vrlo je uočljivo da je bilo stalo i biskupima i Svetoj Stolici da se u Bosni i Hercegovini uvede dijecezanski kler koji bi zajedno s franjevcima radio u Crkvi Božjoj. Ali prilike za to ostvarenje nisu bile prikladne. U dobroj je mjeri razlog bio u samome stanju pod turskom vlašću. Ali, i unatoč tomu, da su franjevci pokazivali više volje, a ne onako se pasivno i protivno držali, svemu bi se moglo doskočiti. Oci su franjevci pokazivali takvo raspoloženje i suprotstavljanje da su mjesni biskupi i Sveta Stolica morali odustajati od svojih nauma. Tek u novim, povoljnijim prilikama, bit će moguće uspostaviti, odnosno obnoviti redovitu crkvenu hijerarhiju u Bosni i Hercegovini.

Čitajući povijesne dokumente u vezi s bosansko-hercegovačkim franjevcima i njihovim odnosom prema biskupima i dijecezanskom svećenstvu, stječe se dojam da su franjevci tako živjeli i tako se odgajali da su smatrali vrhovnom vrednotom svoga života: dobrobit provincije. Prelazi se preko svih vrsta crkvenih zakona, ako nisu usmjereni na očuvanje integriteta majke provincije. Na najrazličitije su načine fratri u povijesti nastojali isposlovati kakav ferman, ahdnamu ili bujruntiju od turskoga sultana, a isto tako i kakvu prerogativu, privilegij i indult od rimskoga Pape. U tome im treba priznati vrsnost snalaženja. Ali, unatoč promijenjenim prilikama u svijetu i u Crkvi, kao da su uvijek bili i ostali spremni pozivati se na određene povlastice samo da bi očuvali svoj monopol i isključivost u pastvi i duhovnom vodstvu u ovim našim pokrajinama. Za to ima dostatno primjera koje smo i ovdje spominjali. Oni koji su uvijek morali biti reformatori u Crkvi, idući na izvore i Evanđelja i Franjinih pravila, tako su se ovdje nerijetko iskazivali određenim deformatorima istinskih zakona i Crkve i Franjina života.

Završimo ova razmatranja jednim navodom iz spomenute knjige Yvesa Ivonidesa. U poglavlju pod naslovom "Hrabra nemoć i razljućena blagost" o. Ivonides piše:

"Franjo ne brani ljudima da uče kao što im ne brani da se bogate, ali od svojih traži da se i toga odreknu. Za njih je prvenstvo Božje znanje koje se uči uz noge Učitelja, u tišini, razmatranju i molitvi...

Kad je Franjo otjerao braću iz kuće, neki su odletjeli kardinalu Hugolinu koji je došao u Bolognu da obavi posvetu crkve svete Marije. Kardinal se uhvatio za glavu. On je shvaćao Franju, ali da li će Franjo shvatiti njega? Treba riješiti pitanje i izbjeći sudar. Vrstan pravnik brzo se dosjetio. Kuća je vlasništvo Crkve a

---

[71] Pismo apostolskom pronunciju u Beč, od 16. IX. 1878., u: *APF, SOCG,* Bosnia, vol. 16, fol. 929 r-v.

ne redovnika. Oni su pod tuđim krovom kao svugdje i uvijek. Crkvene vlasti uvijek ih mogu iz nje istjerati.

Ta pravna smicalica razorila je Franjin ideal. Fratri uistinu nisu posjednici, tako je forma spašena, ali su se i bez vlasništva domogli pristojna, a malo kasnije i sasvim udobna života. Idealno Franjino siromaštvo ostat će na papiru, a Mala Braća uskoro će se jedva razlikovati od bilo kojeg drugog Reda u tom pogledu. Samo će o siromaštvu više brbljati, ali će živjeti sasvim osigurani, od dobara Crkve, koja se dugo neće usuditi ni pomisliti da dirne u ta svoja iznajmljena vlasništva. Sluge će se pretvoriti u gospodare, svakome će pričati kako ništa nemaju, pa će uz velike posjede još i prosjačiti po okolici, sabirati piliće, ulje, krumpir, grah, vino i tako se osiguravati iz dva nepresušna izvora: bogatstva Crkve i velikodušnosti dobre i pobožne sirotinje. Jest, oni će pri tome nešto i dijeliti, osnovat će i ustanovu 'Kruh svetog Ante' pa će svakoga utorka mrvičak od svoga bogatstva darivati i siromasima, ali će i proklinjati svakoga tko bi se usudio dirnuti u njihov posvećeni feud..."[72]

III) NEPOSREDNA PRIPRAVA I OBNOVA REDOVITE CRKVENE HIJERARHIJE U BiH

Kao uvod u ovo poglavlje navodimo ono što su franjevački poglavari Bosne Srebrene, s fra Mijom Gujićem, provincijalom, na čelu, predlagali s obzirom na ponovnu uspostavu redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini:

«*Pokus ustanovljenja hijerarhije svoje vrsti.* Kada se je 1869. pokrenulo pitanje, kako bi se u Bosni zavela hijerarhija, Franjevcima to ne bijaše neugodno, nu nastojaše, da i pri tome sačuvaju svoja prava. Prema nacrtu tadanjega redodržavnika fra Mije Gujića ta bi hijerarhija bila opet svoje vrsti. Ona bi se sastojala od dva biskupa i jednoga metropolite. Metropolita bi imao stanovati u središtu Bosne te ravnati svim župama, što su spadale na fojnički, kreševski, ljevanski i gučogorski samostan, izuzev Kotorvaroš. Jedan bi biskup imao stanovati u Banjoj Luci. Ovaj bi ravnao župama, što su sada spadale na residenciju Ivanjsku, te Fočom i Kotorvarošom. Drugi bi biskup imao stanovati u Tuzli te ravnati župama, što su tada spadale na Kr. Sutjesku i residenciju u Tolisi. Svatri bi biskupa imala biti iz franjevačkoga reda. Njih bi prviput birali apostolski vikar, redodržavnik, generalni vikar i definitorij, a kašnje biskup, redodržavnik definitorij, generalni vikari živućih biskupa te generalni vikar i prvi izvanjski vikar umrloga biskupa. Kler bi i dalje odgajao redodržavnik. Ujedno bi redodržavnik vazda bio metropolitov generalni vikar, a dva ostala

[72] Y. IVONIDES, *Vječni zaljubljenik*, str. 140-141.

generalna vikara njegovi delegati. Ovi delegati, te dva definitura, ako ti ne bi bili ujedno i delegati, s generalnim i izvanjskim vikarima sačinjavali bi i konsistorij, a konsistorij s biskupima sinodu i t.d. (*Arhiv franj. samostana u Kr. Sutjesci*)."[73]

U toj dakle obnovi redovite hijerarhije ne vidi se nikoga drugoga doli isključivo franjevca. Predlagačima ni na kraj pameti da bi mogao biti uveden i biskupijski kler u novim biskupijama. Ali vratimo se na našega sugovornika oca Mihaljevića i pogledajmo tijek povijesnih događaja u vezi s ponovnom uspostavom hijerarhije.

U četvrtoj točki svoga pamfleta o. Mihaljević prelazi na razglabanje problema: "Tko je tražio uvođenje redovne hijerarhije u Bosni i Hercegovini?" Pisac je tomu pitanju posvetio gotovo devet stranica.[74] A zapravo već je davno našao odgovor, i to onaj koji su desetljećima oci franjevci ponavljali, usmeno i napismeno. Osobito ga je dokumentirano "potvrdio" bosanski povjesničar fra Berislav Gavranović.[75] Čitajući sam podnaslov u knjižici, očekivali smo da će pisac donijeti nešto novo, ili barem otkriti koju nepoznatu povijesnu istinu u vezi s ponovnom uspostavom crkvene hijerarhije u našim pokrajinama, ali od svega toga ne bijaše ništa: vazda se ponavlja jedna te ista teza i pjesma. A tu pjesmu autor ovako ispjevava: "Poznata je stvar da je austrougarska vlada odmah po okupaciji Bosne i Hercegovine tražila da se u Bosni i Hercegovini zavede redovna crkvena hijerarhija: franjevce je trebalo potisnuti, a na njihovo mjesto dovesti svjetovne svećenike".[76] Da bi dokazao ovu svoju tvrdnju, pisac se, normalno, poziva na spomenutoga oca Gavranovića koji je svojevremeno ustvrdio: "Vlada je htjela da se u osvojenim pokrajinama, mjesto uprave crkvene po redovnicima, zavede uprava po svjetovnom kleru da tako odstrani uticaj franjevaca na narod koji su joj politički bili nepoćudni. Ona je smatrala da će joj svjetovni kler i za budućnost biti zgodniji za njene političke ciljeve, jer bi, ekonomski oviseći o vladi, trebao joj dosljedno biti odan".[77] Prema ovim tvrdnjama, koje se inače u franjevačkim spisima redovito opetuju, ni crkvenu hijerarhiju, pa dosljedno, ni dijecezanske svećenike u Bosni i Hercegovini nije htjela ni uvela Sveta Stolica, nego Austro-ugarska monarhija. To, drugim riječima, znači da su dijecezanski svećenici u našoj crkvenoj pokrajini došli iza austrijskih topova, a ne snagom odluke rimskih Papa.

[73] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, II, str. 82-83.

[74] *H. S.,* str. 23-31.

[75] B. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini,* Beograd, 1935., str. 96.

[76] *H. S.*, str. 23.

[77] *H. S.,* str. 23-24.

To još više znači da je dijecezansko svećenstvo ovdje "uveženi" kler, "uljezi" a franjevci su domaći, autohtoni, izvorni svećenici.

Mihaljević dakle tvrdi da je "poznata stvar" kako je Austrija uvela i dovela biskupijske svećenike samo da bi potisnula franjevce. Odmah moramo odgovoriti da to nije poznata stvar, nego obična izmišljotina koja je nikla u glavama neke franjevačke braće i koja se rasijala po svim provincijama i narodu. Samo je poznato to da je spomenuta teza izrađena hipoteza franjevaca s nakanom da bi i dalje čuvali svoje "stoljetne privilegije" i svoje "posvećene feude" i beneficije, odnosno "iznajmljena vlasništva" od Crkve. Na prijašnjim smo stranicama dokazali da je Sveta Stolica stoljećima čeznula da se u BiH uvede svjetovni kler te je za to osnivala po Italiji sjemeništa za klerike iz bosansko-hercegovačke pokrajine. Glavnu smetnju za tu njezinu provedbu pružala joj je bosanska franjevačka provincija, čiji se članovi nisu ponekada nimalo sustezali zazvati u pomoć Turke protiv bilo kojega pokušaja dolaska svjetovnoga svećenstva na župu. Ali povlačenjem Turske s Balkana pružila se šansa Svetoj Stolici da ozbiljno pokuša ponovno uvesti redovnu crkvenu hijerarhiju i dijecezansko svećenstvo. Stoga moramo odmah istaknuti: Sveta je Stolica i htjela i uvela crkvenu hijerarhiju u Bosnu i Hercegovinu, a Austro-ugarska monarhija bila joj je korisna kao društveno-politički okvir. Vanjske društvene prilike omogućile su mirno uspostavljanje crkvene hijerarhije i uvođenje dijecezanskoga klera bez značajnijih crkveno-političkih poremećaja. To ćemo odmah dokazati. Ali prethodno želimo se također osvrnuti na spomenutu franjevačku tezu upozoravajući u njoj na onu nakanu kojom se donekle htjelo prikazati dijecezansko svećenstvo u prilično crnim bojama "domaćih izdajnika". Naime, ako će dijecezanski svećenici ovisiti o austrijskim novcima i politički biti poćudni novoj sili, a franjevci će biti ovisni o siromaštvu narodne sirotinje, onda se u takvu gledištu ne može čitati drugo doli svojevrsno izdajstvo. Podsjetimo se na to: i prije nego što je stigla Austrija u naše krajeve, pred nju su istrčavali mnogo više franjevci nego dijecezanci moleći je i kumeći da uzme pod svoje krilo katolički živalj u BiH. I jedni su i drugi normalno očekivali da će katolicima biti koliko-toliko bolje pod katoličkom Austrijom negoli pod muslimanskom Turskom. Barem je to jasno. A koliko je koji kler bio "odan" raznovrsnim vladama na ovome području kroz stoljeća, nešto nam mogu reći (pisani) dokumenti od milodraške "ahdname" preko beogradskih "ordena sv. Save" između dva rata do sarajevskoga udruženja "dobri pastir".

Ali da bismo dokazali tko je želio i tražio te obnovio redovitu crkvenu hijerarhiju i uspostavio crkvenu pokrajinu u Bosni i Hercegovini, hajdemo po redu.

1) Uloga biskupa J. J. Strossmayera. Mihaljević u svojoj knjižici piše u vezi s uvođenjem dijecezanskoga klera: "Ovu akciju u početku je vodio biskup

Strossmayer, indirektno potpomagan od austrougarske vlade".[78] Točno je da je akciju pokrenuo biskup Strossmayer, ali nije jasno odakle pisac zaključuje da je đakovački biskup bio potpomagan od vlade. Prema do sada objavljenim dokumentima, procedura je tekla posve drukčijim tijekom. U opisu neposrednih priprava za obnovu i uspostavu redovite crkvene hijerarhije služimo se studijom Đ. Kokše, koja je objavljena u 3. svesku Svete kongregacije za širenje vjere prigodom njezina 350-godišnjega djelovanja u misijama (1622-1972).[79] Iz toga uočljivo razabiremo da je biskup Josip Juraj Strossmayer bio prvi koji je pokrenuo pitanje ponovne uspostave redovite crkvene hijerarhije, i to samoinicijativno, ni od koga potpomagan, a najmanje od austrougarske vlade. Msgr. Kokša piše: "Ovdje treba spomenuti ulogu više jedinstvenu nego rijetku Josipa Jurja Strossmayera... njegova izlaganja Nuncijaturi u Beču; na Propagandi i Državnom tajništvu, pisana tečnim latinskim jezikom, sa žarom apostola, širokih pogleda, ostavljala su dojam. Mnogo je njegovih inicijativa i prijedloga bilo prihvaćeno, a i sam je imao zaduženja da u ime Propagande pregovara s vanjskim vladarima i vladama".[80] Taj je biskup, nekoliko mjeseci nakon zauzeća Bosne i Hercegovine, odlučno potaknuo pitanje da se sredi situacija u BiH u smislu obnove redovite crkvene hijerarhije. S tom je nakanom 24. listopada 1878. poslao službeno opširno pismo (promemoriju) kardinalu Državnom tajniku u Vatikan predlažući mu određene planove u vezi s Bosnom i Hercegovinom. O toj je spomenici obaviješten i sam Sveti Otac koji je naredio da se prijedlozi proslijede na Propagandu te da se poduzmu određene mjere. Ukoliko bi Propaganda smatrala da je potrebno učiniti diplomatske korake kod nove vlade, na osnovi Strossmayerovih sugestija, Državno će tajništvo poduprijeti postupak.

Iduće godine, želeći pospješiti vode u kanalima vatikanske i austrijske diplomacije, Strossmayer se osjetio ponukanim da ponovno podsjeti na potrebu sređivanja stanja u BiH. U pismu od 1. svibnja 1879. biskup je iznovice naglasio svoje gledište s obzirom na obnovu hijerarhije u našim pokrajinama. U tome pismu čitamo između ostaloga da "ne može više biti mjesta za ono upravljanje katoličkom stvari koje je do sada u Bosni bilo, tj. da franjevci redovnici vrše dušobrižništvo. Dok su Turci vladali Bosnom, bila je neizbježna dosadašnja uprava, ali pod kršćanskom vladom i pod utjecajem redovite kanonske jurisdikcije potrebno je da se u obavljanju dušobrižništva usvoji isti način kao i u ostalom

---

[78] *H. S.,* str. 23.

[79] Đ. KOKŠA, *Protettorato religioso nell'Europa sudorientale. Linee tradizionali nell'organizzazione interna ed appoggio esterno*, u: Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni, 1622 - 1972, sv. III/2, 1815-1972, Roma-Freiburg-Wien, 1976., str. 83-125.

[80] ISTI, *nav. čl.*, str. 92-93.

carstvu i kraljevstvu, tj. da svećenike redovnike zamijene svjetovni svećenici koji nisu podložni nikakvim posebnim zavjetima",[81] te da se uspostavi prava biskupska uprava i vlast. Strossmayer je bio duboko uvjeren da je kucnuo posljednji čas da se to poduzme i provede. U pismu koje je poslao nunciju u Beč biskup piše: "Stoga moli da se ovo Svetoj Stolici.... udostoji podastrijeti što prije; kažem što prije jer, po mom sudu, krajnje je vrijeme da se apostolskom nunciju priopće nužne upute kako bi on mogao u ime Svete Stolice pregovarati o ovom ozbiljnom poslu sa slavnom austrijskom vladom".[82] Prenoseći to pismo Svetoj Stolici, apostolski nuncij iz Beča javlja da je Strossmayer bio u audijenciji kod cara, da mu je izložio problematiku i da je "nastojao ukloniti određene nepovoljne i neutemeljene predrasude vlade s obzirom na njegove osjećaje prema monarhiji i s obzirom na pripisane mu težnje da u Bosni želi vršiti izravnu jurisdikciju". Štoviše, sam je nuncij stekao dojam da Strossmayer priča o bosanskim problemima "s onim zanimanjem i žarom koji mu nadahnjuje preobilje njegove ljubavi prema južnim Slavenima, njegovo povjerenje u budućnost ove rase..."[83] Nuncij se posve složio sa Strossmayerom da je potrebno, bez ikakva odugovlačenja, odlučiti u vezi s crkvenom organizacijom u Bosni i Hercegovini. Isti apostolski izaslanik piše Svetoj Stolici: "Čini mi se korisnim, da ne kažem nužnim, da Sveta Stolica odmah zacrta svoje zamisli o crkvenoj organizaciji u Bosni za čije je izvršenje neminovno sporazumjeti se s carskom vladom. Ono što bi se od vlade moglo u načelu postići, danas, možda bi se uz veću poteškoću dobilo kasnije".[84] Iz ovoga je dakle bjelodano da austro-ugarska vlada nije uopće poduzimala inicijativu, a još ju je manje u početku poznavala i potpomagala. Biskup Strossmayer i mjerodavni organi Svete Stolice bili su za to posve zainteresirani te su nastojali da se i diplomatskim putovima stvar izvede na čistac bez većih potresa i neprilika. A kad se zna kolik je utjecaj imao austrijski car u crkvenim stvarima, onda će biti posve razumljiv ovakav oprez i aktivnost Svete Stolice.

2) Zauzetost Svete Stolice. Pokojni Mihaljević piše: "Sveta Stolica je prvi put raspravljala o pitanju uvođenja redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini godine 1879. Imala je pred sobom sve optužbe protiv franjevaca i jasno izražene želje austrougarske monarhije. Uza sve to na sjednici Kongregacije za širenje vjere i Kongregacije za izvanredne crkvene poslove 23. lipnja 1879. donesena je odluka da se u Bosni i Hercegovini ne uvodi nova hijerarhija. Od 19 prisutnih kardinala samo su 2 glasovala za uvođenje redovne hijerarhije, ostalih 17

---

[81] ISTI, *nav. čl.*, str. 93, bilj. 19.
[82] ISTI, *nav. čl.,* str. 93, bilj. 21.
[83] ISTI, *nav. čl.,* str. 93-94, bilj. 23.
[84] ISTI, *nav. čl.,* str. 94, bilj. 24.

bilo je protiv".[85] Ovo je školski primjer kako se podmeću vlastite pretpostavke i zaključci jednoj povijesnoj sjednici. Prije svega, istina je da je Propaganda imala pred sobom sve optužbe protiv franjevaca, koje su joj uglavnom uputili franjevci biskupi, odnosno franjevci apostolski vikari u Bosni i Hercegovini. Ali nije istina da su joj izražene želje austrougarske monarhije. A najmanje je istina da je na spomenutoj sjednici pala odluka da se u Bosni i Hercegovini ne uvodi nova hijerarhija. Naprotiv, istina je da je na toj znamenitoj sjednici odlučeno da se stvar ODGODI, stavljajući NA RAZMIŠLJANJE kako je najbolje da se hijerarhija uvede. No, jedno međupitanje: na temelju čega je o. Gavranović, a za njim kasnije razni franjevci do Mihaljevića, stvorio zaključak da je 1879. donesena odluka da se "ne uvodi nova hijerarhija u Bosnu i Hercegovinu", nije nam poznato ni jasno. Gavranović u svom djelu donosi izvještaje koji su služili kao podloga za raspravljanje na skupštini od 23. lipnja 1879. Ondje su navedena *Dubia i Quaestiones* (sumnje i pitanja) što su postavljena sudionicima sjednice na Propagandi.[86] Međutim, odgovor Kongregacije, odnosno njezin zaključak, Gavranović nije mogao objaviti, jer su Propagandini arhivi bili sve donedavno zatvoreni, a autor se služio bečkim arhivom u kojemu nema toga zaključka, nego ga je on sam iskonstruirao i onako razglasio. Danas, kad je objavljen predmetni zaključak, makar u izvodu, stvar je posve jasna i temeljito pobija Gavranovićevu, Mihaljevićevu i inače omiljelu franjevačku tezu i krilaticu, tj. da je austrougarska vlada uvela svjetovni kler u BiH.

Kokša naime izvješćuje da je Strossmayer uspio uvjeriti i papinsku diplomaciju i bečki dvor. No, Propaganda je ostala sumnjičava s obzirom na mogućnosti osnivanja redovite hijerarhije, ali ne zato što to ona ne bi htjela, nego zato jer prema njezinu sudu nisu postojali potrebni uvjeti u tom trenutku za takvu uspostavu, tj. nije bilo klera, sjemeništa, drugih ustanova, kao ni materijalne osnove. Ali je povijesna činjenica da je Kongregacija, želeći riješiti problem iz temelja i dati konačan okvir, prihvatila uvođenje svjetovnoga klera od samoga početka kao postulat i princip, i to bez ikakve polemičke nakane prema braći franjevcima. Propaganda na spomenutoj sjednici zapisuje: "Osim toga, čini se da se ne može pojmiti crkvena hijerarhija sastavljena od samih, ili barem većim dijelom, redovnika. Ne bi se dakle bez utemeljena straha zbog ozbiljnih neprilika i bez ozbiljne smetnje po prirodni razvitak nove hijerarhijske uprave moglo zadržati, da se ne kaže i pojačati, bilo u Bosni bilo u Hercegovini, isključivo dušobrižništvo u korist mjesnoga redovničkog klera".[87] Dakle, ako je istina da Propaganda nije htjela uvoditi novu hijerarhiju, onda to nije "htjela" zato što se pribojavala, i to

[85] *H. S.,* str. 24 - pisac se poziva na B. Gavranovića.
[86] B. GAVRANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 335.
[87] Đ. KOKŠA, *nav. čl.,* str. 94, bilj. 25.

utemeljeno, teških neprilika koje bi mogli prirediti "isključivi dušobrižnici" u Bosni i Hercegovini. I upravo zbog tih predviđanja kao i zbog same Turske, koja je još imala svoje vrhovništvo nad Bosnom i Hercegovinom, kardinali su na spomenutoj sjednici glasovali da se uvođenje nove hijerarhije samo **odgodi**, a ne da se hijerarhija **ne uvodi**. Napominjemo također i ovo: da su o. Gavranović i o. Mihaljević bili veći ljubitelji istine i do kraja pročitali izvještaj Heinricha Haymerlea, ministra vanjskih poslova, što je upućen Josephu Szlavyju, ministru zajedničkih financija, onda bi morali naglasiti i ovo: "Zasebnički redovnički duh bosanskih franjevaca, njihova neznatna izobrazba i broj, njihova nepodnošljiva ćud, njihova široka disciplina i opsluživanje proizveli su kod Propagande u novije vrijeme želju da u Bosni i Hercegovini, umjesto redovničke uspostavi svjetovnu hijerarhiju". Zatim u vezi sa spomenutom sjednicom ministar priopćuje: "Na toj se sjednici, međutim, postavilo pitanje treba li u tim zemljama uspostavljati novu hijerarhiju, od 19 prisutnih glasova 17 protiv dva odgovorila su ne, **čime je odgođeno daljnje rješavanje cijele stvari**".[88] Ovu posljednju rečenicu, koju smo namjerno istaknuli, franjevački oci prešućuju jer ne ulazi u okvir njihove hipoteze. A evo riječi same Propagande u vezi s tom odgodom i razmišljanjem: Prijevod: "Odgođeno prema mišljenju sudionika: Mišljenje je; 1. da se umnože apostolski vikari između kojih jedan neka bude opremljen ovlašću apostolskoga delegata. Neka se učini podnesak da se riješi koliko treba biti spomenutih vikara, gdje, koliko i koji se crkvenjaci imaju imenovati. 2. Da se odgaja svjetovni kler, stoga neka se osnuje malo sjemenište za klerike i podnese prijedlog da se odluči: gdje, kako i kakvim se sredstvima treba podignuti i komu povjeriti ravnateljstvo. 3. Da se napiše apostolskom nunciju u Beč naznačujući mu da Sveta Stolica želi poboljšati položaj katolika u Bosni i Hercegovini: uspostavljanjem, za sada, drugih apostolskih vikarijata, osnivanjem sjemeništa i brigom za škole i župe. 4. Uzoritom pročelniku Propagande s uzoritim kardinalom Državnim tajnikom povjerava se izvršenje, prema iznesenom mišljenju, te posebno da pišu apostolskom nunciju neka on ne poduzima inicijative, nego neka pričeka od Austrije praktičan nacrt i iskoristi dobro raspoloženje cara da dobije potrebna sredstva za odgoj svjetovnoga domaćeg klera i za ostvarenje dobrotvornih spomenutih ustanova sa sigurnom korišću za misije".[89]

---

[88] B. GAVRANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 352: *"In dieser Sitzung wurde jedoch die Frage ob eine neue Hierarchie in diesen Ländern zu errichten sei, von den anwesenden 19 Stimmen mit 17 gegen 2 Stimmen verneint, wodurch die weitere Austragung der ganzen Angelegenheit verschoben wurde*. - Dobro je imati na umu da nije na onoj sjednici od 23. VI. 1879. bilo prisutno 19 kardinala, kako vole franjevački autori isticati, možda da se dadne veća važnost toj sjednici, ... nego je bilo 19 "prisutnih", među kojima je bilo i kardinala...

[89] Đ. KOKŠA, *nav. čl.,* str. 94, bilj. 26: *Dilata et ad mentem: Mens est 1. che si*

Dakle, kao što se iz ovoga vidi, inicijativa je došla od Svete Stolice. Međutim, Sveta Stolica, ne znajući raspoloženje carskoga dvora, preporučuje svomu predstavniku u Beču neka prvi ne poduzima korake, nego neka ispita bilo i izvidi što Austrija kani učiniti u praktičnom pogledu, a dotle neka iskoristi trenutke dobre volje bečkoga cara da se barem štogod postigne u smislu pomoći za dobrotvorne ustanove, kao što su: sjemenište, škola, crkve itd. Zato msgr. Kokša s pravom zaključuje: "Nema sumnje, bilo je preuranjeno osnivati crkvenu hijerarhiju prema redovitim kriterijima Svete Stolice, ali se htio iskoristiti pogodan politički trenutak. S druge strane, mislilo se da se mogu ovako ili onako prevladati glavne poteškoće kao što je jasno iz diskusije mješovite kardinalske komisije (3 kardinala s Propagande, 3 iz Svete kongregacije za izvanredne crkvene poslove i Državni tajnik), koja je ispitivala problem 17. rujna 1880. godine. Na primjer, nestašici svjetovnoga klera može se doskočiti uzimajući kler iz Hrvatske".[90] U pismu od 15. rujna 1880. Državno je tajništvo dalo instrukcije pronunciju u Beču da treba imati poseban obzir prema franjevcima: "imajući u vidu dugotrajno služenje u korist Crkve, Sveta Stolica želi da se upotrijebe svi dužni obziri",[91] prema redovnicima u Bosni i Hercegovini.

Eto to je povijesna istina o pripremama oko uspostave redovite crkvene hijerarhije. Očito je iz izloženoga da ono što su do sada tvrdili franjevački povjesničari, tj. da je austrijska vlada htjela kler i da je ona isposlovala od Svete Stolice da se u BiH uvede crkvena organizacija, jest obična i proizvoljna tvrdnja koja nije išla za tim da pokaže kako stvari stoje, nego da se brane "stečena" prava. Mislimo da je došlo vrijeme da se prestane s izvikivanjem kako je dijecezansko svećenstvo austrijski uvoz! Dijecezanski kler u Bosni i Hercegovini ima starosjedilački karakter. On je ovdje postojao prije nego je bilo spomena i o sv. Franji i o franjevcima. Činjenica da se taj kler u određenim povijesnim periodima

---

moltiplichino i Vicarii Apostolici, fra i quali uno sia munito dei poteri di Delegato Apostolico, e si faccia una Ponenza per risolvere quanti detti Vicarii esser debbano, dove e quanto e quali ecclesiastici abbiano a nominarsi. 2. Che si formi un clero secolare, si fondi pertanto un piccolo Seminario di chierici, e si faccia una Ponenza per decidere dove, come, con quali fondi debba erigersi, ed a chi affidare la direzione. 3. Si scriva al Nunzio Ap. lico di Vienna per indicargli che la S. Sede vuol migliorare le condizioni dei cattolici della Bosnia e dell'Erzegovina col formare per ora altri Vicariati Apostolici, erigere un Seminario, e provvedere scuole e parrocchie. Ad 4um ad Em. um Praefectum de Propaganda cum Em. o Cardinali a Secretis Status iuxta mentem panditam, e specialmente per iscrivere al Nunzio Ap. lico che non prenda esso le iniziative, che attenda un progetto prattico dall'Austria e profitti delle buone disposizioni dell'Imperatore per ottenere i mezzi necessari a formare un clero secolare indigeno, ed a realizzare con sicuro profitto delle missioni i pii Istituti sopraindicati.

[90] ISTI, *nav. čl.*, str. 95, bilj. 28.

[91] ISTI, *nav. čl.,* str. 95, bilj. 29. Opširnije vidi B. GAVRANOVIĆ, *nav. dj.,* str. 366-367.

prorjeđivao, posebno u vrijeme viševjekovnoga franjevačkog monopolizma i ekskluzivizma, koliko god baca neugodno svjetlo na neuspješnu borbu svjetovnih svećenika za opstankom, toliko pogađa i same franjevce koji su se stoljećima osamostaljivali i oslobađali svih vrsta duhovnih suradnika i pomoćnika u dušobrižničkom djelovanju na području današnje Bosne i Hercegovine.

Tko je pažljivo čitao Mihaljevićevu knjižicu i usporedio je s ovim prikazom povijesnih događaja, lako će uvidjeti da je biskup Čule posve ispravno zaključio (1971) a da još uopće nije ni znao za sve dokumente koji su objavljeni 1976. godine, tvrdeći: "U stvari, prema samom Gavranoviću, kardinali su bili protiv rješavanja ovako važnog pitanja, dok se još okupirana zemlja nije bila ni smirila. Trebalo je ispitati raspoloženje Turske, koja je i dalje imala suverenitet nad BiH, da ne bi uvođenje hijerarhije bez njezina pitanja njoj dalo povod, da progoni preostale katolike u svojoj carevini, što Gavranović izričito kao glavni motiv u svojoj knjizi navodi. A osim toga valjalo je uzeti u obzir i raspoloženje franjevaca. Stoga su kardinali bili za to, da se stvar neko vrijeme odgodi. I nakon dvije godine, kad se je stvar pomno ispitala, 1881. godine nitko se od kardinala više nije protivio, pa je hijerarhija sa dijecezanskim klerom bila u BiH uspostavljena kao što je bio svugdje u svijetu običaj".[92] Ove trijezne i razborite biskupove riječi samo su izvrsno tumačenje i određen ispravak i dopuna Gavranovićevu zaključku. Zato biskup Čule može biti posve mirne savjesti i ponosan što je onako zaključivao prema zdravu razumu, i ne znajući točno kako su se stvari razvijale u Rimu. No sada, nakon objelodanjenih dokumenata, potvrda je potpuna. Prema tomu, ne može se drukčije okvalificirati nego bijednom uvredom Mihaljevićeva rečenica: "U životu se nisam namjerio na slučaj koji bi bio sličan postupku mons. Čule. Intelektualac, biskup, za dokaz svoje tvrdnje poziva se na djelo jednoga stručnjaka (tj. Gavranovića), koji u tom djelu pobija upravo onu tvrdnju, koju mons. Čule nastoji dokazati uz pomoć njegova djela".[93] Čitatelji će u ovoj Mihaljevićevoj uvredi lako prepoznati optužbu koja se vraća samomu uvreditelju. I ujedno će sami požaliti što su uopće kupovali i čitali knjižicu koja je napisana da optuži, isklevеće i izvrijeđa Duhom Svetim postavljenoga glavara žive hercegovačke Crkve.

3) Obnova crkvene hijerarhije i uspostava nove crkvene pokrajine s metropolijom u Sarajevu. Vidjevši sve ovo što smo gore iznijeli da osnovi autentičnih dokumenata Kongregacije za širenje vjere, zaista se moramo čuditi Mihaljevićevu onako nepopustljivu ponavljanju, iz retka u redak, iz stranice u stranicu, kako je austro-ugarska monarhija tražila i isposlovala ponovnu uspostavu redovite crkvene uprave u našim krajevima. Osobito zaprepašćuje odlomak što ga o. Mihaljević prepisuje od o. Gavranovića: "Stajalište koje je na sjednici 23. juna

[92] *H. S.,* str. 24.
[93] *H. S.,* str. 29.

1879. u ovoj stvari bilo zauzeto bilo je skoro općenito rimske kurije. I, ako je Leon XIII kasnije na odlučno nastojanje austrijske vlade stupio u pregovore za preuređaj crkvene uprave u Bosni i Hercegovini, bio je to sa strane Crkve čin koncesije državi".[94] Stvarno se može reći da je ono stajalište uglavnom vladalo u Rimskoj kuriji, ali ne onako kako postoji u izraženim mislima braće franjevaca, nego onako kako stoji u dokumentima Svete Stolice. A kako je žalosna činjenica kad o. Mihaljević optužuje papu Leona XIII. koji je stupio u pregovore s austrijskim dvorom, čineći ustupke državi, i to temeljne ustupke koji se odnese na samo ustrojstvo Crkve. Ali Mihaljević ne bi bio Mihaljević kad se u svome konfuznom zaključivanju ne bi još jednom navratio na stotinu puta opetovanu tvrdnju: "Iz izloženoga slijedi da je austrougarska vlada, ne Sveta stolica, uporno tražila uvođenje redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, i da bude tako provedena kako to traže interesi i monarhija. Sveta stolica nije uopće imala nakane uvoditi u Bosnu i Hercegovini redovitu crkvenu hijerarhiju, što se inače nije slagalo s (tadašnjom) crkvenom praksom. Ona je dobro znala da je još davno podijelila franjevcima isključivo pravo na pastorizaciju".[95] Upravo nam je žao autora *Hercegovačkog slučaja*, makar je on već odavno primio onakvu plaću od Oca kakvu je zaslužio. Žao nam ga je zbog ovoga njegova umnoga i srčanoga grča koji izražava u rečenici isprepletenoj očitim protuslovljima. Jasno tvrdi da je bio običaj da Sveta Stolica svuda uspostavlja redovitu crkvenu upravu, samo je htjela očuvati bosansko-hercegovački perivoj franjevcima da u njemu žive prema stoljetnim indultima i privilegijima koje im je Rimska kurija dodjeljivala. I sigurno bi i dalje Sveta Stolica osjećala duboku samilost i milosrđe prema be-ha sinovima da se Austrija ne uplete u stvar! A povjesničar kardinal Hergenröther u svome djelu tvrdi da je za vrijeme pontifikata pape Leona XIII. (1878-1903) uspostavljeno ništa više ni manje nego 248 biskupija i nadbiskupija.[96] Jedinu bi dakle iznimku Papa učinio s Bosnom i Hercegovinom da nije bilo Austrije. Zaista, morala je Crkva kao majka pokazati već jednom svoju odgojiteljsku moć i volju. A to je i učinila bulom *Ex hac augusta Principis Apostolorum Cathedra* od 5. srpnja 1881.

Objavljivanjem i snagom spomenute apostolske bule, odnosno papinskoga pisma, dogodile su se bitne i vrlo značajne promjene u pogledu crkvenoga ustrojstva na našem području. Dotadašnja crkvena uprava i dušobrižništvo koje se vodilo pod naslovom *misija* pretvorilo se u *redovitu crkvenu hijerarhiju*. Što to znači? Vidjeli smo na početku ovoga spisa da je prije dolaska franjevaca postojala u Bosni i Humu (Hercegovini) određena crkvena hijerarhija: biskup sa svojim

[94] *H. S.,* str. 27.

[95] H. *S.,* str. 29.

[96] J. HERGENRÖTHER, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, neu bearbeitet von J. KIRCH, 1917., 5, IV. Bd., str. 526.

dijecezanskim klerom. Pouzdano znamo da je takvo stanje u Bosni bilo od 1060. do 1247. kada je bosanski biskup prenio sjedište u Đakovo. Ondje je ostao sve do godine 1526. upravljajući Bosnom koliko mu je bilo moguće. Zna se također da je i drugi put bosanski biskup izbivao iz Bosne zbog turskih progona, od 1685. do 1735.

Usporedno s time potrebno je spomenuti da je u Bosni već oko 1340. uspostavljena franjevačka vikarija koja je 1517. promijenila ime u provinciju. U sklopu bosanske provincije bila je zapadna Hercegovina sve do polovice 19. stoljeća. Godine 1852. osnovana je u Hercegovini franjevačka kustodija koja je uzdignuta na rang provincije 1892.

Bosanski su biskupi, kako rekosmo, u ovom drugom periodu bili izvan granica svoje biskupije pedeset godina. Godine 1735. osnovan je u Bosni apostolski vikarijat na čelu s apostolskim vikarom biskupom. Biskup se redovito, da ne kažemo isključivo, birao iz franjevačkoga reda, jer su bosanski franjevci imali povlasticu da predlažu svoja tri kandidata za biskupsku stolicu. Apostolski vikarijat u Bosni godine 1846. razdijelio se na bosanski i hercegovački. Hercegovački vikarijat obuhvaćao je sve područje s desne strane rijeke Neretve. A s lijeve strane prostirala se trebinjsko-mrkanska biskupija koja je kroz povijest imala svoje vlastite biskupe i biskupske zamjenike, 1819., a potom povjerena dubrovačkom biskupu. Takva je situacija trajala do 1881. godine kada je objavljeno papinsko pismo kojim se dokidaju oba apostolska vikarijata, a umjesto njih uspostavljaju se tri biskupije: jedna nadbiskupija sa sjedištem u Sarajevu i dvije biskupije sa sjedištima u Banjoj Luci i Mostaru. Ujedno se uspostavlja u Sarajevu vrhbosanska metropolija s trima područnim biskupijama: banjalučkom, mostarsko-duvanjskom i trebinjsko- mrkanskom. Trebinjsko-mrkanska dijeceza ostaje pod upravom dubrovačkog biskupa do 1890. kada se pripaja kao "jednako glavna" (*aeque principaliter*) mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Tada je predana na administraciju mostarsko-duvanjskom biskupu, koji se službeno naziva njezinim administratorom.

Promijenivši pravno misijski status u Bosni i Hercegovini, Sveta je Stolica spomenutim papinskim pismom dokinula sva prava i povlastice koje su se stoljećima nagomilavale u franjevačkoj upravi ovoga misijskog područja. Tako je sva crkvena vlast oduzeta dotadašnjim misionarima i predana u ruke biskupa koji su po Kristovoj volji apostolski nasljednici. Ono što je Isus rekao apostolima s Petrom na čelu: "Što god svežete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu" (*Mt* 18, 18), odnosno: "Što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a što god odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima" (*Mt* 16,19), to se jednako prenosi na biskupe s Papom na čelu.

Ovdje donosimo iz Papina pisma *Ex hac augusta* od 5. srpnja 1881. odlomak u kojem se biskupima predaje crkvena vlast, a dotadašnjim misionarima

oduzimaju sve povlastice i prava koja su se odnosila na misijsko djelovanje: "A u svetoj upravi svećenstvom i pukom te u svemu ostalome što se odnosi na pastirsku službu spomenuti nadbiskup i biskupi imaju sva prava i ovlasti koje uživaju ili budu mogli uživati svi katolički nadbiskupi i biskupi u drugih naroda, prema općoj snazi i svetih kanona i apostolskih uredaba. Oni isto tako imaju iste dužnosti kojima se obvezuju drugi biskupi prema istoj i općoj disciplini Katoličke Crkve. Stoga, sve što je bilo na snazi po starom načinu života Crkve u Bosni i Hercegovini ili u kasnijim misijskim uvjetima prema posebnim uredbama ili povlasticama ili običajima, ubuduće, jer su se promijenile prilike, neće moći navoditi nikakvo pravo ili obvezu. A u tu svrhu, da ne bi u budućnosti nastala bilo kakva sumnja, Mi puninom apostolske vlasti tim istim uredbama ili povlasticama bilo koje vrste kao i običajima koji potječu iz najstarijega pa i iz nezapamtiva vremena posve oduzimamo snagu obveze ili navođenja prava. Prema tomu, spomenuti nadbiskup i biskupi moći će potpuno odlučivati o onome što se tiče vršenja općega prava ili što je po općem zakonu dopušteno vlasti svetih nadstojnika. I nadalje želimo da sve ono što se odnosi na crkvene stvari, prava i osobe, a u ovom se pismu ne spominje i ne navodi posebna briga, treba i dalje držati, ravnati i oglašavati prema dosadašnjoj kanonskoj disciplini Crkve".[97]

Tom potvrdom obnavlja se crkvena hijerarhija koja je postojala u Bosni prije misijskoga statusa. Ali ta ponovna uspostava redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i osnivanje metropolije s područnim biskupijama nužno je iziskivala činjenicu da se obnovi, odgoji i u pastvu uvede redoviti dijecezanski pastoralni kler. Naime, redovnici su podložni svojim redovničkim uredbama i pravilima, svaki prema svomu Redu, te nisu određeni za župničko dušobrižništvo, osim ako ih mjesni biskup pozove. Redovnici su redovnici upravo po tome što žive redovničkim samostanskim životom stavljajući se na pastoralno raspolaganje biskupiji i biskupu koji kao glava mjesne Crkve raspoređuje pastoralno svećenstvo po župama i drugim dijecezanskim službama. U svrhu odgoja dijecezanskoga svećenstva, koje će uvijek biti na posvemašnjem raspolaganju biskupima, papa Leon XIII. odlučio je u spomenutom pismu da se u BiH smjesta osnuje zavod za kandidate na svećeništvo. Prenosimo iz Papina pisma izvadak koji se odnosi na uvođenje dijecezanskoga klera: "Mi mislimo da se najviše tiče Naše službe također to da se, povećavši u Bosni i Hercegovini biskupska sjedišta, brinemo kako da u njima porastu mnogobrojni domaći svećenici koji će se odlikovati čistoćom vladanja, pobožnošću i revnošću, čestito i znanstveno izobraženi, da uzmognu s obilnim plodom obnašati sve svećeničke dužnosti i marljivo ulažu sve svoje snage za širenje vjere u svojim rodnim krajevima. Stoga smo... odlučili i odredili da se u

---

[97] Papinska bula: *Ex hac augusta Apostolorum Principis cathedra*, 5. VII. 1881, u: Spomenica vrhbosanska 1882-1932, Sarajevo, 1932, str. 22.

međuvremenu, bez ikakva odlaganja, u vrhbosanskoj nadbiskupiji osnuje pokrajinsko sjemenište za klerike po kojem se može odgovoriti potrebama i one nadbiskupije i ostalih biskupija koje smo joj pripojili kao područne. Sasvim se pouzdano nadamo da će na taj način izaći što više izvrsno odgojenih evanđeoskih radnika iz svjetovnoga klera koji će vjerno i veselo obrađivati Gospodnji vinograd, povezani jednim duhom ljubavi i sloge s gojencima redovničkih disciplina kojima je potrebno iskazivati poštovanje zbog dugotrajnih napora po kojima su brižno nastojali steći zasluge za Crkvu i spas duša u onim krajevima".[98]

Tako je konačno stavljena posljednja riječ na jedan višestoljetni proces: izvanredno misijsko stanje napokon je dozrelo da se pretvori u redovito pastoriziranje. Redovnici ostaju redovnici s manjim opsegom pastoralnoga rada a s mnogo širim poljem vlastitoga djelovanja, pojedinačnoga ili zajedničkoga, u pogledu posvećenja, molitve i razmatranja.

U spomenutom papinskom pismu ništa se ne govori o raspodjeli župa između redovničkoga i svjetovnoga klera. To će se pitanje rješavati prema situaciji u pojedinim biskupijama, a u mostarsko-duvanjskoj dijecezi rješava se do dana današnjega.

ZAKLJUČAK

Ono što je na prethodnim stranicama izneseno željeli bismo sažeti u obliku zaključka:

Domaći kler i misionari. Dolaskom misionara, dominikanaca i franjevaca, u XIII. stoljeću započeo je proces latinizacije Katoličke Crkve u Bosni. Prije toga bio je u raznim krajevima u Hrvatskoj, Bosni i Humu slavenski jezik na kojem su i crkvene knjige bile pisane, prvotno glagoljicom a kasnije, barem jednim dijelom, mlađom i praktičnijom ćirilicom (njezina suvrsta u Bosni zvala se "bosančica"). Bosanska biskupija, osnovana oko 1060. godine imala je svoj kršćanski narod, a svakako i biskupa i svećenike koji su služili liturgiju na staroslavenskom jeziku koji je u to doba bio vrlo bliz živom jeziku naroda. Bosanski su biskupi, njih šestorica, s narodnim imenima (Vladislav, Milovan, Radogost, Dragonja, Bratoslav, Vladimir), obavljali bogoslužje na slavenskom (čak i zakletvu prigodom biskupskoga ređenja polagali su na svom materinjem jeziku. Znamo to za biskupe svršetkom XII. i početkom XIII. stoljeća koji su se redili u Dubrovniku kod svoga metropolite).

[98] *Nav. mj.* str. 21.

Novi misionari bijahu isključivo latinskoga jezika u službi Božjoj. U Bosni su našli slavenski u liturgiji. U zemlji bijaše krivovjeraca bosanskih krstjana kod kojih su natruhe u vjeri mogle biti osjetljive, djelomično i zbog neukosti svećenstva i vjernika. Granica između kršćanske vjere i krive nauke bila je često nejasna. Novi misionari, nastojeći unijeti čistoću vjere, nametali su u duhu ondašnjega vremena, i latinski jezik u bogoslužje, stvarajući time jasnu granicu između rimokatoličkoga kršćanstva i domaće natrunjene vjere. Misionari su imali ideju jasnu, ali pitanje je koliko su sami dublje pronicali svoju misiju među kršćanima od kojih su neki bili i zastranili u vjeri. Njihov je uspjeh bio vidljiv i gdjekada ne odviše težak, ali dijelom sa sudbonosnim posljedicama. Zbog nametanja nečega stranoga, nenužnoga i u pitanju vjere nebitnoga, zbog potiskivanja domaćega jezika u Crkvi i starih omiljelih vjerskih običaja, otpor je protiv njih jačao te se dio vjernika zauvijek odbio od katoličke vjere.

Zar nije bila kao na dlanu misao da se prigrli i čestito pouči domaći, otprije postojeći kler, odgoji njegov pomladak, da se podigne razina njegove naobrazbe i osjećaj za čisti kršćanski nauk kad i onako ti misionari franjevci još duga desetljeća neće dobiti prirasta za svoj red iz domaćih kršćana, nego će još dugo morati "uvoziti" misionare iz "kršćanskih zemalja"? Provodi se latinizacija - kao da je ona isključivo nužna za kršćansko pravovjerje - zanemaruje se i potiskuje domaći svjetovni kler, djelomično možda i "otpisuje" kao krivovjeran. Nigdje se ne vidi briga ni ljubav prema onima kojima su misionari zapravo dohrlili u pomoć. Domaćih je glagoljaša tijekom vremena i velikim dijelom nestalo, a ostali su tek novopridošli "istražitelji krivovjerja" koji su preuzeli uz prvobitan zadatak još i cjelokupno dušobrižništvo naroda.

Misionarima koji su čistili natrunjeno kršćanstvo od nekih krivovjernih zasada nerijetko se događalo to da su, kako veli narodna poslovica, s nečistom vodom izbacili van i dijete koje se pralo. Postigla se čistoća vjere u dijelu naroda, ali usput i monopol franjevačkih misionara na cjelokupnu duhovnu pastvu u Bosni i Humu. Možda to nije bila prvotna namjera starih, požrtvovnih misionara, nego tek nenamjeravano ali stvarno njihovo dostignuće.

"Misionari" i turska vlast. Nove društvene prilike na Balkanu od 15. stoljeća nadalje, kada je turska sila zagospodarila našim krajevima, koliko su god bile nepovoljne za normalan razvoj kršćanske vjere, ipak su čudesno omogućile franjevcima u Bosni i Hercegovini da se održe kao isključiv pastoralni kler.

Prvotna ideja koja je ponijela misionare da u Bosni ispravljaju krivu vjeru te nakana da nikako ne preuzimaju župe pretvorila se tijekom vremena u zauzeto osvajanje pastoralnih i drugih hijerarhijskih mjesta u Crkvi. U tu svrhu, snalazeći se s Turcima kako su znali i umjeli, franjevci su nagomilavali papinske privilegije i indulte koji su se bitno usredotočivali na potvrđivanje njihove isključivosti i monopola u duhovnom i pastoralnom djelovanju među našim narodom. S obzirom

na to, učvršćivali su, svjesno ili podsvjesno, i sam katolički narod u uvjerenju da su mu oni jedini mogući i savršeni duhovni pomoćnici.

Sveta Stolica, iako je izlazila u susret ocima franjevcima dodjeljivanjem raznih povlastica zbog njihove požrtvovnosti i zasluga, nije nikada odustajala od svoje temeljne namisli da u Bosnu i Hercegovinu uvodi svjetovni kler koji će biti najredovitija stepenica k potpunoj crkvenoj organiziranosti s biskupskom jurisdikcijom u pojedinim mjesnim Crkvama. Najočitiji dokaz toga njezina nastojanja jest osnivanje i uzdržavanje "ilirskih" zavoda u Loretu, Fermu i Rimu u kojima su se vjekovima školovali svjetovni svećenici iz naših krajeva. Propagandini pitomci svećenici vraćali su se u rodne krajeve, redovito pod zakletvom da neće napuštati svoju biskupiju i da će ostati svjetovni svećenici (ne prelazeći u redovnike).

Domaći franjevci, koji su se uspješno znali domoći, uz redovničke zavjete, crkvene vlasti i uprave, nelojalno su se ponašali prema svjetovnom svećenstvu. U strahu da im se ne bi povrijedila prava u pogledu isključivosti nad duhovnom pastvom u BiH neki se franjevci nisu sustezali služiti čak ni turskom janjičarskom silom. Znamo da je bilo teških uništenja franjevačkih samostana i imovine te nemilosrdnih progonstava osoblja od strane Turaka. To nas onda više čudi njihova međusobna sprega kad se radilo o tome da se u pastvi zaposli koji svjetovni svećenik. Ali nama je posebno žao da nema nijednoga poznatoga dokumenta iz kojega bismo doznali da su franjevci pozitivno išli zatim da podižu domaći dijecezanski kler, kao što je bitna zadaća svakoga misijskog djelovanja. Ne niječemo da franjevci nisu odgajali pomladak. Jesu, i te kako jesu. Ali samo onaj franjevački, i to u ekskluzivističkom duhu i uvjerenju da su Bosna i Hercegovina njihova duhovna baština, i materijalna, razumije se. Najtragičnije stranice naše crkvene povijesti u tome pogledu ispisane su neuspjelom borbom apostolskih vikara - biskupa franjevaca - za odgoj domaćega dijecezanskog svećenstva i uspješnom franjevačkom protuborbom da se zapriječe ostvarenja takvih pokušaja.

Poznata je stvar da su se franjevci opservanti ("strožega opsluženja") pri konačnoj rastavi od konventualaca minorita opredijelili za to da obdržavaju Pravilo sv. Franje *ad litteram et sine glossa* (= doslovno i bez primjedbe). A još je poznatije da ni u jednom Pravilu sv. Franje ne stoji da bi njegovi duhovni sinovi morali biti "isključivi pastorizatori" u određenim krajevima, niti da ne bi smjeli pomoći odgoj dijecezanskih klerika. Naprotiv! Naši su franjevci, međutim, obrativši određen broj patarena, po svojoj pastoralnoj isključivosti koja je nesvojstvena duhu katoliciteta bili u stalnoj prikrivenoj opasnosti da urede "bosansku" Crkvu po svome zamišljaju i odgoje "bosanske krstjane" u duhu jednoga Reda Katoličke Crkve. Pastorizirajući godinama po župama, otrgnuti od svoga redovničkog zajedništva, riskirali su da gube izvorni osjećaj svoga redovništva te tako ne budu više župnici jedne dijeceze ni redovnici jednoga Reda.

Da bi se doskočilo toj neredovitoj i neurednoj situaciji u domaćoj Crkvi, Sveta je Stolica čekala pogodan trenutak da započne odlučnom provedbom normalne crkvene organizacije u Bosni i Hercegovini.

Obnova redovite hijerarhije. Strpljiva Kongregacija za širenje vjere ili Propaganda stoljećima je ulagala materijalna i moralna sredstva ponajviše za odgoj svjetovnoga klera u BiH, a zatim i za gradnje crkava, za podizanje sjemeništa za klerike. Konačno je nadošao pogodan dan da se ostvari ono što izražava duboki zakon Crkve: da se misijski status u jednoj pokrajini zamijeni redovitom crkvenom hijerarhijom, da Crkva uzraste do svoje vanjske punine prema evanđeoskim zapovijedima. Sveta je Stolica znala da novo uspostavljanje biskupske vlasti u BiH, pogotovo ako biskupi budu svjetovni svećenici, neće ići lako pokraj domaćih franjevaca koji su ponosni na svoje višestoljetno služenje Crkvi i narodu u ovim krajevima i na tolike pohvale, povlastice i odlikovanja od strane Rimske kurije. Ali Rim, koliko je god bio obziran prema franjevačkim zaslugama, toliko je nastojao biti i energičan u svome naumu. Nakon što se ispitalo bilo domaćih franjevaca, saslušali izvještaji o njima te nakon što su poduzeti odgovarajući diplomatski koraci s novom civilnom upravom austro-ugarskom, papa Leon XIII. pristupio je obnovi redovite crkvene hijerarhije i uspostavi crkvene pokrajine s metropolitanskim pravom u Sarajevu.

Bulom *Ex hac augusta* iz 1881. godine sante misijskih i redovničkih privilegija otopile su se, a nastupio je normalan crkveni život: mjesne Crkve na čelu sa svojim rezidencijalnim biskupima, okruženi svojim dijecezanskim svećenstvom. Samo onaj tko želi da ga se smatra nerazboritim može misliti i govoriti da je Sveta Stolica u čitavu svijetu uvodila redovitu crkvenu hijerarhiju, a iznimku je htjela učiniti samo u bosansko-hercegovačkom, tj. franjevačkom slučaju. Ali, eto ni tu nije mogla odoljeti pritisku austro-ugarske vlade, nego je pokleknula i učinila ustupak bečkomu caru, kako pišu samo oni koji se ustručavaju izravno prigovoriti Svetoj Stolici, pa preko povijesne austro-ugarske vlade spočitavaju Svetom Ocu na njegovoj provedbi temeljnih crkvenih zakona i prava.

Plač za davnim vremenima i povlasticama s obzirom na isključivu pastvu vjernika morao bi već jednom sići s očiju poglavara, povjesničara, pravnika i drugih članova franjevačkoga Reda koji bi se morali pomiriti s novom situacijom, prilagoditi zahtjevima Crkve i prihvatiti evanđeosku i crkvenu nauku kako je izlaže episkopat na čelu s Papom. A onima koji su namjerno stisnuli oči da ne vide svoju "propast" koju franjevci običavaju gledati u uvođenju svjetovnoga klera u BiH, moralo bi biti jasno bar ovo: sve da je Austro-ugarska monarhija sama sastavila bulu *Ex hac augusta* i čak prisilila papu Leona XIII. da je potpiše, a da će se ona pobrinuti za potiskivanje franjevaca i uvođenje svjetovnih svećenika, kako to da Sveta Stolica, nakon što je austro-ugarska vlada propala, nije zaustavila proces te opet vratila Bosnu i Hercegovinu u prijašnji status? A mogla je to učiniti da joj je bilo po volji. A nije toga učinila. Dapače, išla je po zacrtanim

smjernicama zahvaćajući u najosjetljivije pitanje župa i riješivši se utjecaja austro-ugarske monarhije na imenovanje rezidencijalnih biskupa u Bosni i Hercegovini iz redova dijecezanskoga ili biskupijskoga klera.

Ovo potvrđuju i početne riječi Dekreta *Romanis Pontificibus* od 6. lipnja 1975.: "Rimski pape, uvijek budni za dobro duša, uspostavili su posvuda, netom su mjesne Crkve dobro razvile svoje ustrojstvo i nastale povoljne okolnosti, ne samo redovitu svetu hijerarhiju, već također povjerili iste Crkve - prema redovnom kanonskom pravu - biskupijskom kleru."

DRUGI DIO

POVIJESNO - KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA U VEZI S PODJELOM ŽUPA OD 1881. DO 1968.

I) RAZDIOBA ŽUPA NAKON OBNOVE REDOVITE CRKVENE HIJERARHIJE U BiH (1881-1899)

Obnovom redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i uspostavom nove crkvene pokrajine s metropolijom u Sarajevu, kojoj su priključene kao sufraganske biskupije u Banjoj Luci, Mostaru i Trebinju, "mnoge su se stvari u Bosni i Hercegovini izmijenile u crkvenom pogledu. U oba apostolska vikarijata djelovali su samo franjevci. Sva pastorizacija bila je isključivo u njihovim rukama. Sad je uz franjevce počeo postepeno djelovati i svjetovni kler."[99]

---

[99] *Šematizam Franjevačke provincije Marijina Uznesenja u Hercegovini*, Mostar, 1964., str. 10-11.

Te nove promjene, nastale odlukom Svete Stolice da se u našim krajevima ponovno uvede crkvena hijerarhija s dijecezanskim klerom, učinile su veoma aktualnim pitanje koje se odnosi na podjelu područja pastoralnoga rada između dotadašnjih isključivih pastorizatora - franjevaca i budućega dijecezanskoga klera. Istodobno su za taj kler osnovana dva centralna sjemeništa: gimnazijsko u Travniku i bogoslovno u Sarajevu. Dakle, nakon obnove redovite crkvene organizacije u BiH nužno je i logično uslijedilo pitanje razdiobe župa između redovničkoga - franjevačkoga i svjetovnoga - dijecezanskoga svećenstva. Premda događaji oko podjele župa u samoj Bosni ne ulaze u ovaj prikaz razvoja "župnoga pitanja" u Hercegovini, ipak ćemo se s nekoliko riječi osvrnuti i na tijek razdiobe župa u vrhbosanskoj nadbiskupiji i banjalučkoj biskupiji, jer i to baca određeno svjetlo na podjelu župa u mostarsko-duvanjskoj dijecezi, a može služiti za objašnjenje onima koje to pitanje zanima.

1) Osvrt na tijek razdiobe župa u Bosni. *Dr. Josip Stadler*, biskupijski (dijecezanski) svećenik i profesor bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, imenovan je vrhbosanskim nadbiskupom (1881-1918). Nakon svoga imenovanja i na temelju obveza i prava koja su navedena u apostolskom pismu *Ex hac augusta* postavio je nadbiskup Svetoj Stolici upit s obzirom na svoje kompetencije u pogledu providanja župa u nadbiskupiji. Na to ga je potaknula činjenica da ne bi kasnije, kad se odgoji svjetovni kler, dolazilo do nepoželjnih trzavica i nesporazuma. Nadbiskup Stadler tražio je neka se Sveta Stolica "udostoji izjasniti i odlučiti, prema svojoj vrhovnoj vlasti: koje pravo treba obdržavati s obzirom na podjelu župa što su ih do sada vodili i administrirali vrlo poštovani redovnici franjevci".[100]

Na postavljeni upit nadbiskupa Stadlera Kongregacija za izvanredne crkvene poslove 10. prosinca 1881. izdala je dekret u kojem je priopćila odluku što ju je papa Leon XIII. odobrio 15. studenog 1881. godine:

"da ubuduće providanje župa koje se u spomenutoj vrhbosanskoj nadbiskupiji isprazne - osim samo onih koje su pripojene samostanima istih redovnika franjevaca - budu na slobodno raspolaganje dijecezanskoga ordinarija koji ih stoga, pridržavajući se svih prava, može dodijeliti bilo kojem prikladnu i dostojnu svećeniku, opremljenu potrebnim svojstvima, kako pred Gospodinom prosudi da je najbolje; pod ovim ipak uvjetom da kroz godinu dana, računajući od danas, na već nepopunjene župe ili također na one koje će biti nepopunjene, a njemu su na raspolaganju, ne postavlja naslovne župnike, nego samo ekonome ili administratore koje može slobodno pomaknuti; da se spomenuti franjevci, ako možda misle da im pripada neka posebna prava s obzirom na ove beneficije, mogu

[100] Upit nadbiskupa J. Stadlera naveden u Dekretu Kongregacije za izvanredne crkvene poslove, u: ANONYMUS, *Condicio iuridica paroeciarum in Bosna a Franciscanis administratarum.* (Pro manuscripto), 1936, str. 21

pozvati na Apostolsku Stolicu. O tome je isti Sveti Otac naredio da se izda ovaj dekret i da se unese u spise spomenute Svete kongregacije. Ovo vrijedi, unatoč bilo čemu protivnome..."[101]

Taj je dekret bio povodom da su franjevci u Bosni pokušali na različite načine dokazivati svoja "posebna prava" (*iura specialia*) na sve župe. Nadbiskup je, međutim, htio da se nekim prijateljskim i mirnim putem dođe do određenoga sporazuma između mjesnoga ordinarija i franjevaca kako bi po tom dogovoru bila osigurana sredstva za uzdržavanje samostana i kako bi se što bolje providjelo duhovnim potrebama Crkve u Bosni. Stoga je nadbiskup predložio tadašnjem provincijalu fra Nikoli Kriliću neka on sa svojim definitorijem ponudi koje će župe franjevci odstupiti za svjetovni kler. Provincijal je, doduše, prihvatio prijedlog, ali ga je definitorij odbio. Na ponovni pokušaj nadbiskupa provincijal je sazvao definitorij na sjednicu u Fojnicu. Međutim, u to je doba stigla vijest da u Bosnu dolazi franjevački general o. Bernardin a Portu Romatino, pa su se svi definitori vratili u svoje samostane. Franjevački general uglavio je neke točke s nadbiskupom Stadlerom u pogledu podjele župa: da franjevci odstupe nadbiskupu jedan broj župa a da svjetovni svećenici koji naslijede franjevce na tim župama, kroz 25 godina, daju samostanu kao što su to činili franjevci dok su bili na dotičnim župama; ako se postigne sporazum u pogledu broja župa, onda će i jedna i druga strana podnijeti prijedlog Svetoj Stolici da ga ona potvrdi i odobri; u protivnom slučaju postupit će se prema dekretu od 10. prosinca 1881.

Na sjednici definitorija, 6. kolovoza 1882. godine, otac je general uspio nagovoriti franjevce da nadbiskupu ustupe neke župe za svjetovni kler. Na toj su sjednici franjevci odlučili ponuditi nadbiskupu 16 župa u vrhbosanskoj nadbiskupiji od postojećih 6, a 8 župa u banjalučkoj biskupiji od njih 21. Nadbiskup Stadler je 14. kolovoza 1882. godine trebao doći u Fojnicu, ali bilo je prekasno, jer je otac general već 10. kolovoza otputovao iz Fojnice u Rim. Primivši na uvid prijedlog franjevačkoga poglavarstva, nadbiskup je sa svojim kaptolom stvar promotrio i proučio. Odlučeno je da se takva ponuda ne može prihvatiti. Stoga je nadbiskup sa svoje strane, uz pristanak kaptola, predložio franjevcima da ustupe polovicu župa, i to onih koje oni sami žele odrediti. No, ta problematika nije ostala samo u krugu crkvenih granica.

Naime, do tada su o župama raspravljali samo nadbiskup s kaptolom i franjevačko poglavarstvo. Ali u raspravu se ubrzo uključio i austrougarski ministar financija, Benjamin Kallay. On je želio da se nastali spor riječi što prije, jer se bojao eventualnih političkih zamršaja. Češće je dolazio u Bosnu (kojoj će biti glavar od 1883. do 1903); proučavao prilike i razgovarao s odgovornim i utjecajnim crkvenim ljudima. Igrajući ulogu posrednika, Kallay je iznio neke

[101] ANONYMUS, *nav. dj.*, str. 22. Naš prijevod.

prijedloge i franjevačkom poglavarstvu i nadbiskupu. Novoizabranoga provincijala fra Iliju Ćavarovića ministar je "uvjeravao da franjevci - radi svoje lojalnosti - mogu ubuduće računati na potporu koraka vlade u najpotpunijoj mjeri, i da se ne trebaju bojati da će biti potisnuti sa svog starodrevnog položaja, te predložio mu kako bi i u interesu samih franjevaca bilo da stoje u boljem odnosu prema nadbiskupu, i da mu pokažu izvjesnu popustljivost. Kallay je predložio provincijalu da franjevci povise broj ustupljenih župa nadbiskupu u Vrhbosanskoj nadbiskupiji od 16 na 24, te da u ovom obliku stave nadbiskupu ponudu koju će on potpomoći.

Napokon, stavio je Kallay provincijalu u izgled da će predložiti caru jednoga franjevca za biskupa u Banjoj Luci, ako franjevci prihvate njegov prijedlog i podnesu ga nadbiskupu, bez obzira da li će ga ovaj primiti ili ne".[102]

Provincijal je prihvatio Kallayeve propozicije i obećao da će sazvati definitorij kojemu će iznijeti prijedloge i najtoplije ih zagovarati.

Ministar Kallay sve je to prenio i nadbiskupu Stadleru. Tražio je od njega da bude zadovoljan ponuđenim brojem župa jer se ionako ni te neće moći popuniti svjetovnim svećenicima u dogledno vrijeme.

Provincijal Ćavarović održao je svršetkom rujna i početkom listopada 1882. definitorijalnu sjednicu na kojoj je bio "opunomoćen da ustupi nadbiskupu još 8 župa u Vrhbosanskoj nadbiskupiji - u svemu, dakle, 32 župe - uz uvjet da se preostale franjevačke župe ni u kojem slučaju ne umanjuju, i da u njih nadbiskup ne dira prigodom osnivanja novih župa".[103] (U to je vrijeme pod vrhbosansku nadbiskupiju potpadala i banjalučka biskupija koja je 1884. dobila svoga novog biskupa).

Nakon toga franjevački je provincijal otputovao u Budimpeštu gdje je tada boravio ministar Kallay. Odatle je poslao caru u Beč poseban memorandum u kojem bosanski franjevci traže zaštitu svojih prava. Potom je provincijal otišao u Rim. U međuvremenu, nadbiskup Stadler, primivši prijedlog provincijala Ćavarovića o ustupanju 32 župe u objema biskupijama, odgovorio mu je u Budimpeštu izjavljujući da taj prijedlog ne može prihvatiti, nego o tome očekuje odluku najviše crkvene vlasti. Ministar Kallay preko ministra vanjskih poslova pokušao je posredovati kako bi se spor riješio u smislu franjevačkih želja.

Franjevci, međutim, pišu o svojim "posebnim pravima" (*iura sepecialia*).[104] U tom duhu provincijal Ćavarović, nakon što je poslao iz

---

[102] B. GAVRANOVIĆ, *Biskup fra Marijan Marković*, u: Dobri pastir, I – IV/1966., str. 219.

[103] B. GAVRANOVIĆ, *nav. čl.*, str. 220.

[104] PH. JELENEŽ, *Iura specialia quoad beneficia parochialia Provinciae Bosnensium et Custodiae Hercegovinensium Franciscanorum*, Djakovo, 1883.

Budimpešte caru memorandum i ministru Kallayu predao svoje propozicije, u Rimu 25. veljače 1882. podnosi opširnu promemoriju o županma kojoj je anonimni autor stavio naslov *Franciscani jura specialia deducunt.*[105]

Kongregacija za izvanredne poslove svojim dekretom od 14. ožujka 1883. donijela je rješenje u kojem 35 župa u Bosni (26 u vrhbosanskoj nadbiskupiji i 9 u banjalučkoj biskupiji) proglašava župama na slobodno raspolaganje ordinariju. Ujedno određuje neke pojedinosti o smjenjivanju na župama te o odnosu župnika - franjevaca prema samostanu, ako bi kojega redovnika nadbiskup imenovao na župama slobodnoga raspolaganja ordinarija. Za druge župe dekret kaže: "Ostale župe u biskupijama vrhbosanskoj i banjalučkoj bit će redovničke te i nadalje pripadati redovnicima franjevcima."[106] U daljnjem tekstu dekreta riječ je o imenovanju, premještaju i uklanjanju sa župa koje redovnici administriraju, a u točki IV. govori se o osnivanju novih župa koje će nastati cijepanjem (dismembracijom) "redovničkih župa".

Iz spomenutoga dekreta jasno proizlazi da se Kongregacija nije obzirala na ona dokazivanja franjevaca o njihovim "posebnim pravima", nego je prihvatila, uz male preinake, ono što je sugerirao austrijski car i madžarski ministar Kallay. Stoga je netočan zaključak dr. Karina: "Iz navedenog se dekreta vidi da su franjevci uspjeli obraniti svoja *iura specialia* te da su uspjeli u svojim zahtjevima osim onoga u pogledu novih župa..."[107]

Tako je Sveta Stolica pokazala da nije nikomu jednom zauvijek i nepovratno dodijelila župe u vlasništvo, nego da njima uvijek može raspolagati u skladu s božanskim i crkvenim zakonima.

O. Mihaljević u svojoj knjižici piše: "Do odluke Svete Stolice iz 1899. o raspodjeli župa u Hercegovini između redovničkog i svjetovnog klera došlo je na sličan način kao i u Bosni, s tom razlikom, što se u ovom slučaju nije išlo spornim putem nego od samog početka dogovorom franjevaca i mjesnog Ordinarija".[108]

Međutim, u kojem je smjeru i s kakvim ciljem išao taj "između franjevaca i mjesnog Ordinarija" - dogovor koji je, usput budi rečeno, trajao 17 godina - vidjet ćemo u sljedećoj točki.

2) Nastojanje hercegovačkoga franjevačkog poglavarstva da zadrži sve župe u zapadnoj Hercegovini. Generalna kurija Reda manje braće iz Rima

---

O istoj temi kasnije su pisali: ANONYMUS, *nav. dj.*; K. KARIN, *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu*, Zagreb, 1939., str. 136-138, P. ČAPKUN, *De organisatione…,* str. 179-180.

[105] ANONYMUS, *nav. dj.*, str. 22-31.

[106] ISTI, *nav. dj.*, str. 31-32.

[107] K. KARIN, *nav. dj.*, str. 138.

[108] *H. S.,* str. 34.

zatražila je 31. siječnja 1882. godine od poglavarstva hercegovačke franjevačke kustodije podatke o župama. Hercegovački kustos, fra Marijan Zovko, u svome odgovoru od 19. veljače iste godine, što ga je potpisao u ime franjevačkoga poglavarstva, izjavio je da su "postojeće župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji pod pravom pokroviteljstva (*jus patronatus*) naše hercegovačke kustodije opsluženja, petnaest ih je pripojeno samostanu na Širokom Brijegu... Deset ih je pripojeno samostanu na Humcu... Dvije su priključene rezidenciji u Mostaru." U nastavku svoga izvještaja kustos je Zovko iznio razloge na kojima se temelji "takvo pravo juspatronata".[109]

Potkraj iste godine, 14. prosinca 1882., generalna kurija iz Rima dala je upute kustosu Zovki da pregovara s biskupom Buconjićem koji posebno voli svoju nekadašnju provinciju i koji je bio obećao da će franjevcima prepustiti sve postojeće župe, a da će on osnivati nove.

Franjevačko se poglavarstvo pobojalo da bi biskup mogao cijepati župe na štetu samostana, što bi bio izvor novih sukoba. Stoga, 7. kolovoza 1884. godine, franjevački su poglavari podnijeli svoj prijedlog o. generalu moleći ga da on poradi na tome kako bi franjevci zadržali *jus patronatus* i na sve postojeće župe i na one koje će se u budućnosti osnovati s desne strane Neretve. Župe s lijeve strane Neretve mogu biti na slobodno raspolaganje biskupu. Prijedlog, prije nego što je poslan u Rim, predan je biskupu Buconjiću koji ga je pregledao i, uz neznatne ispravke, usvojio.

O. Mihaljević piše[110] da su franjevci u sporazumu s biskupom fra Paškalom Buconjićem podnijeli Svetoj Stolici 29. svibnja 1885. prijedlog za uređenje pitanja župa u mostarsko-duvanjskoj dijecezi. Taj je prijedlog dobio na proučavanje i apostolski nuncij u Beču. Ovaj je 28. prosinca 1885. iz Beča zatražio izvještaj od biskupa Buconjića pitajući ga je li on zaista pristao na prijedlog o raspodjeli župa kao što su franjevci preko svoga generala predložili, naime "da se župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, koje se nalaze s desne obale rijeke Neretve u trima građanskim kotarevima, Mostaru, Ljubuškom i Županjcu (Duvnu) zajedno s onima koje bi se u spomenutom okrugu tijekom vremena mogle odcijepiti, priznaju kao inkorporirane samostanima manje braće sv. Franje od opsluženja. A što god ostane župa i mjesta izvan navedenih triju kotareva i s lijeve obale Neretve da bude na slobodno raspolaganje ordinariju".[111]

Apostolski nuncij tražio je od biskupa Buconjića da mu javi:

1) Je li spomenuti sporazum u svemu zaista onakav kako je gore izloženo.

---

[109] *Arhiv franjevačke kustodije u Hercegovini*, 9/1882., 185.

[110] *H. S.,* str. 34.

[111] *Arhiv biskupskoga ordinarijata* u Mostaru, 142/1885.

2) Moli da se navedu imena župa "koje se prema ovom sporazumu od obje strane moraju usporedit", jer je veoma važno da se u dokumentu odobrenja navedu imena župa pojedinačno i točno.

Što je na to biskup Buconjić odgovorio, nije nam potpuno poznato. U arhivu Biskupskoga ordinarijata u Mostaru postoje samo neke bilješke, prema kojima bi se dalo zaključiti da je, navodno, 10. siječnja 1886. poslan odgovor preko bečke nuncijature u Rim.

O. Mihaljević iz tih bilježaka spominje samo jedan manji dio i navodi razloge koji su biskupa naveli da se s franjevačkim poglavarstvom sporazumio onako kako je gore rečeno. Jedan je od razloga i taj što "i samim inovjercima, kod kojih redovnici zbog svog urednog života uživaju dobar glas, bilo bi veoma čudno, zašto na župe mjesto njih dolaze drugi svećenici".[112] Autor *Hercegovačkog slučaja* ispušta onaj odlomak biskupova pisma u kojem se govori kako je sada, pod katoličkom vladom (tj. austro-ugarskom), dignuta zapreka da katolici iz zapadne Hercegovine naseljavaju krajeve istočne Hercegovine, te da on radi na tome da se mnogi katolici presele. Biskup spominje kako već u glavnijim mjestima: Nevesinju, Ulogu, Gacku, Kalinoviku, Foči, Čajniču, Goraždu, Pljevlju i Prijepolju postoji ne mali broj katolika i nastavlja: "Štoviše, već smo posredovali kod carske vlade da se mnoge obitelji presele iz ljubuškog kotara".[113]

Biskup Buconjić, prema bilješkama koje se nalaze u arhivu Biskupskoga ordinarijata, nije u svome odgovoru naveo imena župa koje bi prema onom prijedlogu bile na slobodno raspolaganje ordinariju, a koje bi ostale povjerene franjevcima, iako je to nuncij izričito tražio pod točkom 2.

Ovdje bismo iznijeli nekoliko primjedaba na molbe franjevačkoga poglavarstva da se postojeće i buduće župe u trima kotarevima (Mostar, Ljubuški, Županjac) ostave franjevcima, a da župe u drugim mjestima, napose preko lijeve strane Neretva, budu na slobodno raspolaganje biskupu za budući svjetovni kler:

a) U vrijeme kad je franjevačko poglavarstvo podnosilo svoj prijedlog, tj. 1885., s lijeve strane rijeke Neretve na teritoriju mostarsko-duvanjske biskupije nije postojala nijedna župa, jer je Blagaj osnovan 1891., Potoci 1899., Nevesinje 1899., dok Jablanica, Konjic s Glavatičevom pripadaju značajnim dijelom desnoj strani Neretve;

b) Na području spomenutih triju kotareva proteže se uglavnom mostarsko-duvanjska biskupija, i u tim se granicama nalazi uglavnom katoličko stanovništvo, dok je istočna Hercegovina s katoličkoga stajališta teška dijaspora;

c) Iz popisa koji je izvršila Austrija 1895. može se ustanoviti da su na pr. u 1885. godini kotarevi Čajniče i Foča imali po 57 katolika, Nevesinje 53, Gacko 45

---

[112] *H. S.,* str. 35.

[113] *ABO*, 186/1886.

itd. A na preglednoj karti BiH nisu uopće upisana mjesta Pljevlje, Prijepolje. Jesu li uopće pripadali BiH? Možda nekoj drugoj pokrajini?[114]

Iz svega ovoga možemo zaključiti da su franjevački poglavari htjeli za svoju redovničku zajednicu osigurati gotovo *sve župe* s desne strane Neretve, tj. u spomenutim trima kotarevima. A što bi onda ostalo za svjetovni kler? Franjevci su ga ograničili tek na dvije - tri župe (Blagaj, Potoci, Nevesinje) koje će se kasnije ustanoviti. To je onaj "dogovor franjevaca i mjesnog Ordinarija", koji o. Mihaljević uzdiže i hvali nasuprot "spornom putu" u vrhbosanskoj nadbiskupiji.

Iskreno nam je žao što smo ponukani sve ovo na javu iznositi. A dalo bi se, na žalost, još mnogo toga napisati, jer se to tiče i blagopokojnoga biskupa Buconjića koji se dao zavesti da izravno ili neizravno potpomaže čudovišne manevre franjevačkoga poglavarstva u Hercegovini.

Autor pamfletne knjižice *Hercegovački slučaj* priznaje: "Može se nekome činiti čudno zašto su franjevci i biskup Buconjić predlagali ovako mali broj župa za svjetovni kler"[115] - Točnije bi bilo da je napisano kako franjevci nisu predlagali *nijednu* župu u mostarsko-duvanjskoj biskupiji u godini podnošenja svoga prijedloga, jer godine 1885. nije postojala nijedna župa spomenute biskupije s lijeve strane Neretve! A otac Mihaljević pokušava opravdati svoj "mali broj župa za svjetovni kler" tvrdeći da je franjevcima bilo dobro poznato tko je i zašto tražio uvođenje redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini. Ovim otac Mihaljević priznaje da su franjevci nepošteno postupili jer su bili smatrali da je crkvenu hijerarhiju i svjetovni kler uvela Austro-ugarska monarhija. Budući da je to mišljenje bez ikakve stvarne podloge, kao što smo dokazali u prvom dijelu, onda je i Mihaljevićeva tvrdnja posve promašena, neistinita i nerealna. Samo preostaje da se povuku zaključci. Nama se u svemu tome ukazuje očitim franjevački mentalitet koji je išao za tim: ne da se suprotstavi austrougarskoj vladi, nego da se, protiv želje Svete Stolice, dijecezanski kler svede na najmanju ulogu i djelovanje u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Ali to nije pošlo za rukom autorima prijedloga iz 1885. godine.

3) Decizija Svete Stolice o podjeli župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, 1899. Nije nam moguće pratiti daljnji razvoj pitanja razdiobe župa u dijecezi Mostar-Duvno u razmaku od 1885. do 1899. jer rimski arhivi nisu još dostupni, a odgovarajućega materijala nema u biskupskom arhivu.

Iz Mihaljevićeve knjižice doznajemo da je biskup Buconjić "urgirao u Rimu da se pitanje raspodjele župa riješi",[116] te spominje kako su franjevci

---

[114] Usp. *Hauptresultate der Volkszählung in Bosnien und Herzegowina von 22. April 1895.*, Sarajevo, 1896.

[115] *H. S.,* str. 35.

[116] *H. S.,* str. 35.

podnijeli svoj prijedlog 1888. Autor kaže da nije mogao naći kopiju toga prijedloga, a ipak malo niže tvrdi: "Čini se da se ni taj prijedlog nije nekome sviđao".[117] Ne piše: komu? Uostalom, kako može misliti da se taj prijedlog nije nekomu sviđao, a on uopće nema kopije toga prijedloga? Il on *a priori* zna sadržaj franjevačkih prijedloga?

Iz arhiva Biskupskoga ordinarijata u Mostaru može se ustanoviti da je biskup Buconjić 1897. podnio Svetoj Stolici relaciju u kojoj je naveo sve župe u biskupiji, dodavši i broj vjernika u svakoj župi. Također se može vidjeti da je Buconjić pod jesen 1898. bio u Rimu. Je li tom prilikom biskupu naređeno da se uredi pitanje župa u mostarsko-duvanjskoj dijecezi? - Pismo provincijalata hercegovačkih franjevaca od 10. siječnja 1925. spominje da se provincija odrekla nekih župa godine 1898.[118]

Dne 8. travnja 1899. definitorij hercegovačke provincije pisao je svomu ocu generalu da on, zajedno s biskupom Buconjićem, poradi kod nadležnih crkvenih foruma "da Sveta Stolica konačno uredi, rasporedi i odluči koje će naime župe od sada u mostarsko-duvanjskoj biskupiji biti redovničke, a koje na slobodno raspolaganje biskupu". U dopisu se ističe da su franjevcima u Hercegovini, zbog općega siromaštva katolika, "za naše uzdržavanje posve potrebne župe koje uglavnom od birovine običavaju pribavljati župničke plaće". Ako bi se franjevci odrekli župa, ne bi mogli od samoga prosjačenja živjeti niti u ovim krajevima opstati. Stoga zaključuju: "Na svaki mogući način molimo Vas, prečasni oče, da svim trudom poradite da župe u priloženom primjerku, što se nas tiče, uzmognu biti na slobodno raspolaganje biskupu, a ostalih 25 neka nam se potvrde apostolskom svečanom naredbom tako da nikada ne mogu biti na slobodno raspolaganje, nego neka sigurno ostanu redovničke".[119]

Sutradan, 9. travnja 1899. biskup je Buconjić datirao svoj prijedlog koji je generalni prokurator Reda manje braće usvojio i dne 21. travnja preporučio kardinalu prefektu. Prokurator je u svojoj preporuci ukratko rekapitulirao ono što je hercegovačko poglavarstvo u svome podnesku od 8. travnja pisalo, te posebno istaknuo da su franjevcima potrebne župe kao "glavno i gotovo jedino sredstvo za uzdržavanje redovnika koji inače ne bi mogli imati sredstava za život imajući u vidu moralnu nemogućnost da žive od milostinje vjernika...". Kao zaključak naveo je: "Poslije ovih vrlo kratkih vijesti ujedno misli, ne preostaje mi drugo nego da u

---

[117] *H. S.,* str. 36.

[118] Franjevački provincijal A. BUBALO u svome dopisu mostarskom biskupskom ordinarijatu dne 10. I. 1925. piše (na latinskom): *Nakon što je uvedena crkvena hijerarhija, franjevci jedne i druge provincije ustupili su doduše neke župe na slobodno raspolaganje ordinarijima za svjetovni kler, i to voljom i auktoritetom Sv. Stolice.*

[119] *Arhiv provincije,* Mostar, 8. IV. 1899. fol. 13, br. 23.

ime naše herc. redovničke provincije (Mostar) i o. generala ponizno i živo zamolim Vašu prečasnu uzoritost da prijedlog msgr. Buconjića o razdiobi i uređenju spomenutih župa bude u svim svojim dijelovima od Svete Stolice svečano odobren i potvrđen".[120]

Dne, 17. srpnja 1899. u audijenciji koju je dao prefektu Kongregacije za biskupe i redovnike papa Leon XIII., uzimajući u obzir pristanak upravitelja Reda manje braće, gore spomenutu raspodjelu župa "valjanom proglašava i potvrđuje".[121] Papa je tada ujedno podijelio ovlast biskupu da može privremeno povjeriti župe slobodnoga raspolaganja franjevcima, uz suglasnost poglavara Reda, dok traju sadašnje okolnosti.

U vezi s Decizijom ovdje ističemo samo ono što je bitno za lakše praćenje povijesnih događaja oko župa. Decizija priznaje *25 onda postojećih župa* hercegovačkoj franjevačkoj provinciji *pro mensa regulari* (= za redovničko uzdržavanje). Za dijecezansko-svjetovni kler Decizija određuje *12 onda postojećih župa*:

1) **Blagaj**
2) **Drežnica**
3) **Gabela**
4) **Glavatičevo**
5) **Grabovica**
6) **Gradac**
7) **Grude**
8) **Klobuk**
9) **Potoci - Bijelo Polje**
10) **Vir**
11) **Vinica**
12) **Nevesinje**

i *12 imenično navedenih i teritorijalno određenih župa*, *a tada kanonski još nepostojećih*, ali koje biskup može osnovati kad god hoće "bez ikakvih savjetovanja", a to su:

1) **Mostar** na sjevernoj strani
2) **Biletići** sa selima: Blizanci, Krućevići, Tepčići
3) **Crnač** sa selima: Britvica, Izbično, Liskovac, Prosine i Vranjkovići
4) **Čapljina** s Trebižatom i Dreteljem
5) **Dobrič** sa selima: Knešpolje, Polog i Vlasnići
6) **Dobro Selo** sa selima: Krivodo, Slipčići, Sretnice

---

[120] Pismo prokuratora franjevačkoga Reda Propagandi, 21. IV. 1899.

[121] Decizija je najprije objavljena u: *Franjevačkom glasniku* (Mostar), 19/1899., 1. X. 1899., str. 300. Kasnije, svemu svećenstvu, 118/1908., 10. V. 1908.

7) **Kongora** sa selima Mandino Selo, Borčani i Lipa
8) **Podprolog** sa selima: Vašarovići i sjeverni dio Crvenoga Grma
9) **Prisoje** s Privalom i Vrilom
10) **Radešine** sa selima: Ribić Polje, Idbar, Javornik, Glogošnica i Jablanica
11) **Studenci** sa Zvirovićima i Crnopodom
12) **Zvirići** s Bijačom, Stubicom i zapadnim dijelom Hardomilja.

Premda su tom odlukom Svete Stolice franjevcima povjerene 2/3 tada postojećih župa i, prema šematizmu iz te godine, otprilike 2/3 vjernika u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, ipak se može reći da je tada postavljen temelj budućoj ravnopravnosti jednoga i drugoga klera u dušobrižništvu. Na osnovi takve podjele isključuje se svaka animoznost među klerom, promiče se mir, ljubav i složni rad za opće dobro duša, kako to stoji u uvodu u Deciziju. Svjetovnom kleru pripale su 24 župe - osnovane i koje je trebalo osnovati - a ostavlja se otvorenim daljnje osnivanje novih župa koje bi prema odredbama Svete Stolice imale biti na slobodno raspolaganje biskupu. To je potvrđeno u *kan.* 1427, 5 *Zakonika kanonskoga prava* u kojem se kaže: "Ako se razdijeli župa koja pravno pripada nekoj redovničkoj zajednici, trajna vikarija ili župa pod pravom pokroviteljstva (*iuris patronatus*), nova je župa na slobodno raspolaganje.

No, na žalost i na nesreću, franjevci i dijecezanski kler zauzeli su prema ovoj temeljnoj povelji o hercegovačkim župama posve suprotne stavove. Naime, svjetovni će se kler s najvećim poštovanjem nastojati odnositi prema ovoj odluci. Na njoj je snovao svoju budućnost, planirao pastoralni rad, brinuo se za svoj pomladak i želio raditi, rame uz rame, sa subraćom franjevcima.

Poglavarstvo hercegovačkih franjevaca, naprotiv, opredijelilo se na to da kuje urotu protiv Decizije nastojeći vratiti točak povijesti natrag da ostvari ono što su franjevački poglavari predlagali još 1884. godine, tj. da sve župe s desne strane Neretve pripadnu franjevcima. Premda je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca Decizijom Svete Stolice od 17. srpnja 1899. dobilo sve ono što je ono samo htjelo i predložilo (nijedan se dijecezanski svećenik nije pitao, a biskup - ordinarij, koji predstavlja dijecezanske svećenike bio je - franjevac!) i premda je ta Decizija dodijelila franjevcima dvije trećine onda postojećih župa: 25 na broj, koje još i danas sačinjavaju srce biskupije mostarsko-duvanjske u svakom pogledu, ipak, unatoč svemu tomu, novo franjevačko poglavarstvo ubrzo je nakon proglašenja Decizije posegnulo rukom i za onim župama koje je navedena Decizija proglasila župama na slobodno raspolaganje ordinariju. Bez obzira na to koliko se franjevac - biskup, fra Paškal Buconjić, dao zavesti od svoje subraće i raditi po njihovim smjernicama, ne možemo ipak ne postaviti ovdje jedan temeljan prigovor: naime, sa žalošću konstatiramo da je biskup Buconjić dugo vremena odbijao primiti četvrtoga svećenika koji je izišao iz središnjega sjemeništa u Sarajevu za mostarsko-duvanjsku biskupiju, don Tadiju Božića. Svoje neprihvaćanje svjetovnoga svećenika biskup je Buconjić opravdavao time da ima - dostatan broj

svećenika! A taj je isti biskup u svome podnesku za Deciziju, prije toga, pisao da ima svega 13 svjetovnih svećenika, od kojih 9 radi u trebinjsko-mrkanskoj, a 4 u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Čudno je da od osam postojećih župa koje su Decizijom pripale dijecezanskom kleru (četiri su bile zauzete) i od 12 koje su se mogle osnovati biskup Buconjić nije mogao nijednu dati novomu dijecezanskom svećeniku! Do smrti biskupa Buconjića nisu bila više od 4 domaća svjetovna svećenika u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Naime, kad je u Blagaju 1905. godine umro don Andrija Aničić, na njegovo je mjesto 1909. došao na nekoliko mjeseci don Ante Bakula. A taj isti biskup imao je na raspolaganju oba sjemeništa za odgoj svjetovnoga klera - u Travniku i u Sarajevu - i primao je novčanu pomoć u tu svrhu od austro-ugarske monarhije, po zamolbi Svete Stolice. Tako je svjetovni kler bio posve ovisan o biskupovoj franjevačkoj volji koja se vrlo malo poklapala s voljom Svete Stolice u tome pogledu. Za ilustraciju navodimo iz biskupijskoga arhiva samo nekoliko primjera Buconjićeve nebrige oko odgoja biskupijskih sjemeništaraca.

Ravnateljstvo sjemeništa u Travniku moli 1889. godine biskupski ordinarijat u Mostaru da "za iduću godinu dva mladića na novo u sjemenište upraviti blagoizvoli".[122] Ovdje isusovački rektor o. Franjo Slavić moli biskupa fra Paškala Buconjića da pošalje dva kandidata za sjemenište, umjesto da biskup moli rektora da mu primi dva momčića u zavod.

Petar Barbarić, 1889. Rektor moli biskupa Buconjića da primi mladića Barbarića, iz klobučke župe, koji je s preporukom mjesnoga učitelja poslao molbu u sjemenište: "Smjerno podpisano ravnateljstvo slobodi se u privitku podastrijeti molbenicu Petra Barbarića, koja je upravo sada prispjela. Diete moli, da bude primljeno u sjemenište i čini se, da svu milost zaslužuje. Isto se ravnateljstvo usuđuje što učtivije zamoliti za naputak, kako će molitelju odgovoriti."[123]

Nismo našli ni za koga takvo rektorovo zalaganje za jednoga kandidata kojega nije ni vidio, a kojega neobičnim riječima preporučuje. Iako po rektorovoj procjeni Barbarićeva molba "svu milost zaslužuje", biskup fra Paškal nije smatrao uputnim uopće odgovoriti na tu molbu, kamoli milost iskazati s obzirom na primitak u sjemenište.

Stoga ravnateljstvo ponovno "službenom uljudnošću" biskupa moli "glede mladića Petra Barbarića iz Klobuka" da svoj sud izrekne, je li isti mladić dostojan buduće biskupove "očinske skrbi."[124] Seoski su učitelji preporučivali učenike za travničko sjemenište. Nije se išlo preko župnih ureda, gdje su bili

---

[122] Ravnateljstvo sjemeništa, br. 172/89., 6. VII. 1889.; *ABO*, 106/1889.

[123] Ravnateljstvo sjemeništa, 182/89., 20. VII. 1889.; *ABO*, 116/1889.

[124] Ravnateljstvo sjemeništa, 204/89., 13. kolovoza 1889.; *ABO,* 125/1889.

župnici oci franjevci, koji su imali praksu stavljati molbu u stranu i ne posvećivati joj nikakvu pozornost. Isusovci dva puta mole biskupa Buconjića da primi Petra Barbarića u sjemenište. Ovaj put pozitivno je odgovoreno, ali nemamo pisana znaka ni u arhivu ni u urudžbenom zapisniku. Na to zaključujemo samo iz činjenice da Barbarići, otac Ante i sin Petar, "oko 27. kolovoza stigoše u sjemenište".[125] Bila je to 1889. A onda kroz osam godina iz Travnika o Petru Barbariću, sjemeništarcu ove mostarske biskupije, stižu najveće pohvale u pogledu učenja i vladanja: pohvalan, izvrstan, neumoran, marljiv, druževan, nesebičan. U osmom razredu gimnazije (tada je bila mala i velika gimnazija) Petar se teško razbolio i tri dana prije smrti bio je pripušten u Družbu Isusovu. O njemu se vodi proces za proglašenje blaženim.

Mato Boškić, 1889. Drugi kandidat te iste 1889. godine bio je dječak Boškić. O njegovoj molbi pišu isusovački poglavari: "Mato Boškić, rodom Dalmatinac, u Županjcu nastanjen već davno zamolio, da bude u sjemenište primljen. Odgovor mu nije nikakav dan, jerbo se čekalo na izvješće i preporuku župnikovu, pa da se onda molbenica odpremi u Mostar. Od župskoga ureda sve do danas neima viesti, nego stiže brzojavni upit učiteljev, hoće li se diete primiti. Pošto su praznici na izmaku, slobodi se smjerno podpisano ravnateljstvo pomenutu molbenicu podastrieti, da ovo prečastno biskupsko nadredništvo što prije odluči, što shodnim pronađe".[126]

Na taj rektorov dopis oglasio se biskupski ordinarijat ovim obrazloženjem:

"1. Boškić niti je zatražio pravo građanstva političkog niti crkvenog, te pošto stalno ima *domicilium* i u Dalmaciji on niti je smatran a niti se more smatrat od ove biskupije. Iskustvo nas je puno naučilo, da nismo sretni u primanju inostranaca.

2. Ovo biskupsko Nadredništvo u velikoj se neprilici nahodi u primanju pitomaca za svietovni kler u ovoj biskupiji: pošto niti je riešeno pitanje prava podieljivanja župa, niti je iz daleka promišljeno za nemoćne i nesposobne ili nevriedne za Vrhovnu pastvu: te dok se to ne uredi ovo Nadredništvo nezna u koje će ime primat pitomce za svietovni cler ove biskupije".[127]

Prvo, dječak Mato nije prispio ni u Dalmaciju ni u Hercegovinu. Želio je biti svećenik u Crkvi Božjoj, ali nije uspio, jer nas "iskustvo" uči da nismo sretni u primanju "inostranaca"! Zar u Crkvi Božjoj ima "inostranaca"?!

---

[125] P. PAŠIČEK, *Petar Barbarić, kandidat D.I.*, u: Travnička spomenica, Sarajevo, 1932., str. 296.

[126] Ravnateljstvo sjemeništa, 214/89., 24. VIII. 1889.; ABO, 129/1889.

[127] *ABO*, 191/89., 29. VIII. 1889. U 2. točki prva dva retka u kopiji na Ordinarijatu kao da su prekrižena.

Drugo, isusovci se bore za primanje i odgoj dijecezanskih sjemeništaraca, što je inače biskupova briga. Spominju se dva razloga zbog kojih biskupsko "redništvo" ne može primiti inostranca Matu Boškića: prvi - nije sređeno pitanje župa. Stvarno i nije bilo riješeno. Zašto? Vidjeli smo kako je biskup Buconjić kroz punih 18 godina, od 1881. do 1899., sve moguće poduzimao da ne sredi pitanje župa, da sve župe ostanu ocima franjevcima. A drugi je razlog - biskupa muka mori što će sa starim, nemoćnim i nesposobnim svjetovnim svećenicima? Ako je itko mogao nabaviti kakvu kuću za stari oronuli "svietovni cler", to je mogao biskup Buconjić. On nikoga ne šalje ni u malo sjemenište za "svjetovni kler", jer mu je problem umirovljenje toga klera! A prvi mladomisnik ove dijeceze iz travničkoga sjemeništa i sarajevske bogoslovije izlazi tek 1896. godine! A umire 1934. Dakle biskupu Buconjiću nije jasno što će biti 1934. pa zato ne zna što bi učinio 1889!

Nikola Jurić, 1890. Rektor ponovno apelira, ovaj put za dječaka Jurića: "Velikom stranputicom pošla molbenica Nikole Jurića, rodom iz Donjeg sela kod Konjica, koju primitkom Presvjetlosti Vašoj podastirem ponizno moleći, da me što prije obavijestiti blagoizvoli, ima li se molitelj primiti kao gojenac mostarske biskupije, da ga onda što skorije o uspjehu molbe izvijestiti uzmognem".[128] Na drugu intervenciju Jurić je primljen, postao je svećenik i 40 godina bio misnik u Drežnici.

Jozo Međugorac, 1893. Ne ravnateljstvo travničkoga sjemeništa, nego narodna škola u Veljacima obraća se biskupskom ordinarijatu u Mostaru: "U prigibu podastire se molba Joze Megjugorca, učenika ove škole, na blagohotno naukovanje sa pokornom zamolbom, da prečasni ordinariat izvoli njegovu molbu preporučiti i uznastojati, da molitelj bude primljen, pošto je mladić marljiv, čestit i svake preporuke vrijedan."[129]

A ovako odgovara tajnik biskupa Buconjića:

"Narodnoj osnovnoj školi u Veljacima.

Molbi Josipa Medjugorca ovaj ordinarijat nije mogao udovoljiti, jer je već zašao u godine, a što su ga drugi s molbama pretekli, za to mu se molba nazad povraća. Mogao bi zamoliti preko kot. oblasti u Ljubuškom, mjesto da bude primljen na tehničkoj školi u Sarajevu, ili ovdje na trgovačku, odakle bi mogao stupiti u preparandiju za učiteljskog pripravnika."[130] Svuda, samo ne u sjemenište kamo dječak želi!

Pero Putica i *Jozo Njavro,* 1895. Župnik u Donjem Hrasnu don Vide Putica obratio se biskupu Paškalu Buconjiću u Mostaru s preporukom dvojice

---

[128] Ravnateljstvo sjemeništa,, 24/90., 17. VII. 1890.; *ABO*, 76/1890.
[129] Ravnateljstvo sjemeništa, 4793., 15.VII 1893.; *ABO*, 207/1893.
[130] *ABO*, 207/1893. , od 26. VII. 1893.

svojih župljana koji su se javili "s molbom da budu primljeni u Nadbiskupsko travničko sjemenište."[131]

Ponovna molba za Jozu Njavru, 1896. Župnik Putica ponovno preporučuje biskupu Buconjiću župljanina Jozu, koji je pokazao volju "da bi draga srca stupio u svećenički staleš". On je 1895. s dobrim uspjehom završio 4. razred pučke škole, i zamolio "da bude primljen u Nadbiskupsko travničko sjemenište ove godine."[132]

Odbijenica. Biskup Buconjić odbija župnikovu molbu za kandidata Jozu, "kako to on želi, budući da je obećano drugim iz drugih krajeva ove biskupije."[133]

Uistinu, razvoj svjetovnoga klera za vrijeme biskupovanja fra Paškala Buconjića (1880-1910), kao i njegova nasljednika fra Alojzija Mišića (1912-1942), mogao bi biti predmetom posebne studije, što prelazi okvire ovoga spisa.

II) STAV HERCEGOVAČKOGA FRANJEVAČKOG POGLAVARSTVA PREMA DECIZIJI SVETE STOLICE O PODJELI ŽUPA U MOSTARSKO-DUVANJSKOJ BISKUPIJI

Prigodom objavljivanja Decizije hercegovačkom svećenstvu biskup je Buconjić naglasio: "Smatrali smo zgodnim staviti pred oči svećenicima naših dijeceza, osobito mlađim, umnožene primjerke *svečane Decizije* s obzirom na župe koje su ustanovljene ili koje bi trebalo ustanoviti. A ova Decizija mora ostati čvrsta i stalna da bi se izbjegla bilo kakva razilaženja i promjenljivost želja".[134]

Na veliku žalost, ta Decizija nije ostala ni čvrsta ni stalna, jer su se ubrzo pokazala i razilaženja i neuredni apetiti za svjetovnim župama. Poglavari hercegovačkih franjevaca, kao što smo istaknuli, ubrzo nakon proglašenja Decizije i za biskupovanja fra Alojzija Mišića pružili su ruku i za onim župama koje su dodijeljene dijecezanskom kleru. Videći nestašicu svjetovnoga klera, kojega se odgoj u velikoj mjeri zanemarivao od strane onih koji su za taj odgoj bili najodgovorniji, franjevci su pokušali *pravno* osigurati i svjetovne župe za sebe. Tim svojim sudbonosnim činom, koji ćemo niže kronološki prikazati, poglavarstvo hercegovačke franjevačke provincije posijalo je sjeme iz kojega je iznikla toliko razvikana afera oko župa ili "hercegovački slučaj". Idemo po redu.

[131] Župni ured Donje Hrasno, 40/95., 6. VII. 1895.; *ABO*, 265/1895.
[132] Župni ured Donje Hrasno, 22/96., 29. IV. 1896.; *ABO*, 141/1896.
[133] *ABO*, 141/96., 6. V. 1896.
[134] *ABO*, 118/08, 10. V. 1908.

1) Molbe franjevačkoga poglavarstva 1922. i 1923. da se opozove (izmijeni) Decizija Svete Stolice iz 1899. O. Mihaljević, obrađujući točku pod naslovom "ugovor iz 1923."[135] Najprije želi opravdati postupak poglavarstva hercegovačkih franjevaca koje je molbama iz 1922. i 1923. tražilo opoziv i izmjenu Decizije Svete Stolice 1899. Kao razlog autor navodi "veoma mali broj svjetovnih svećenika. Godine 1899. bila su u mostarsko-duvanjskoj biskupiji u pastoralnom radu svega 4 svjetovna svećenika. To stanje nije se izmijenilo ni nakon više od 20 godina. Godine 1922. rade u duhovnoj pastvi svega 3 svjetovna svećenika, jedan je u biskupskoj kuriji i jedan na višim bogoslovnim naukama. Nije bilo nikakvih izgleda da bi se u doglednoj budućnosti stanje promijenilo, jer tada je mostarska biskupija imala samo jednog svjetovnog bogoslova".[136] O. Mihaljević, naravno, ne govori o tome tko je odgovoran za takvo jadno brojčano stanje svjetovnoga klera. On samo konstatira činjenicu da se u 20 godina stanje nije promijenilo i proročki navješćuje da se u dogledno vrijeme neće ni promijeniti. Nije li se namjerno zanemarivao odgoj svjetovnoga klera, jer je o njegovu broju ovisilo provođenje u djelo Decizije Svete Stolice? Nije li se možda tim putem išlo za ostvarenjem onoga što inače hercegovački franjevački poglavari nisu mogli postići godine 1885? Čini se, što narod veli, da u tom grmu leži zec. Na takav nas zaključak navode molbe ili peticije franjevačkoga poglavarstva iz 1922. i 1923. godine.

A) MOLBA POGLAVARSTVA HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA, 1922.

Sa svoga provincijskog kapitula, 25. travnja 1922. godine, franjevačko je poglavarstvo uputilo molbu Svetoj Stolici (*Beatissime Pater*) da im se ponovno vrate sve župe kojih su se 1899. odrekli.

U uvodnom se dijelu molbe prikazuje u Hercegovini, "najkatoličkijoj provinciji", stoljetno djelovanje otaca franjevaca s obzirom na pastoralni rad među vjernicima, na podizanje crkvenih objekata, odgoj redovničkoga pomlatka, izobrazbu bogoslova itd. Zatim se spominje obnova redovite crkvene hijerarhije u BiH i uspostava nove crkvene pokrajine te podignuće središnjih ustanova za odgajanje svjetovnoga klera. Nadalje se kaže da su se franjevački poglavari u Hercegovini, "zahvaćeni strahom da ne bi pomanjkalo snaga kako bi se providio dostatan broj sv. radnika za sve župe, i natjerani ljubavlju prema miru", odrekli 12 župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, i isto toliko mjesta u kojima se u budućnosti mogu osnovati župe na slobodno raspolaganje biskupu. A i sve župe u

[135] *H. S.,* str. 37-45.
[136] *H. S.,* str. 37.

trebinjskoj biskupiji na raspolaganju su biskupu. Sve je to prihvatila i potvrdila Sveta Stolica 17. srpnja 1899.

Zatim franjevački poglavari govore kako iz središnjega sjemeništa izlazi veoma malen broj svršenih svjetovnih svećenika koji bi mogli preuzeti pastvu u onim župama kojih su se franjevci odrekli. Stoga su ovi prisiljeni te župe i dalje voditi, kao da uopće nije izvršena nikakva podjela.

Budući da su župe franjevcima u Hercegovini potrebne da bi mogli providati zahtjevima svoje egzistencije te da bi mogli odgajati radnike za župničku službu, franjevački poglavari smatraju prikladnim obratiti se Svetoj Stolici "da, prema svojoj apostolskoj slobodnoj volji, dekretom trajne vrijednosti od nas nekoć ustupljene župe sa svima drugima koje su ustanovljene ili će se u budućnosti morati osnovati u mostarsko-duvanjskoj dijecezi zastalno i punopravno potvrdi redovnicima Reda sv. Franje u Hercegovini".

Franjevci, napokon, nabrajaju popis župa koje bi im Sveta Stolica trebala potvrditi u smislu najstrožeg prava. To su:

"1. Mostar s budućim župama: a) Ilići, b) Rodoč, c) Guvno u gradu,
2. Bukovica,
3. Čerin,
4. Drinovci,
5. Gorica,
6. Goranci s budućom župom Raškom Gorom,
7. Posuški Gradac,
8. Gradnići,
9. Čitluk,
10. Ploče-Dobro Selo,
11. Blizanci,
12. Međugorje,
13. Humac (samostan) s budućima:
a) Ljubuški, b) Radišići, c) Zvirići, d) Podprolog,
14. Studenci,
15. Čapljina,
16. Kočerin,
17. Konjic,
18. Glavatičevo,
19. Nevesinje,
20. Blagaj,
21. Ljuti Dolac, s budućom ž. Kruševo,
22. Posušje,
23. Rakitno s budućim ž. a) Korita, b) Sutina,
24. Rasno s budućom ž. Ledinac,
25. Grljevići,

26. Roškopolje,
27. Ružići s budućom ž. Pogana Vlaka,
28. Seonica,
29. Kongora,
30. Široki Brijeg (samostan) s budućim uskoro:
a) Crnač-Ladina, b) Izbično, c) Uzarići,
31. Šuica,
32. Tihaljina,
33. Veljaci s budućom ž. Vašarovići,
34. Klobuk s budućim: a) Poljana, b) Vojnići,
35. Vitina,
36. Duvno,
37. Mostarski Gradac s budućom ž. Dobrič-Polog,
38. Grabovica s uskoro budućom Prisoje,
39. Jablanica-Ostrožac,
40. Grude,
41. Vinica,
42. Polja
i u trebinjskoj biskupiji, 43. Neum Klek".

Peticija završava naglašavajući da hercegovački franjevci žive isključivo od župa te stoga oni mole da sve spomenute župe, bilo da su već osnovane bilo da će se osnovati ili možda iz njih samih, ako poraste broj vjernika, oblikovati filijale, cjelovito i nedjeljivo potvrde franjevcima, i to "čvrstim i neosporivim dekretom trajnoga prava". A ako bi se slučajno, umnožio broj svjetovnoga klera "što ne postoji ni najmanja nada", onda biskup ima na raspolaganju sve župe u trebinjskoj biskupiji, to više što su "sve postojeće župe vrlo velikoga opsega, te prema tomu može ih se vrlo mnogo osnovati".[137]

Molbu je potpisao fra Alojzije Bubalo, provincijal.

Za razumijevanje spomenute molbe potrebno je imati pred očima sljedeće činjenice:

a) U molbi se ne spominju župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji: Drežnica, Vir i Potoci. Sve tri su župe u vrijeme pisanja peticije administrirali svjetovni svećenici (Drežnicu - don Nikola Jurić, Vir - don Ante Bakula i Potoke - don Tadija Božić. To su ta tri svjetovna svećenika koje o. Mihaljević spominje, a onaj u kuriji jest don Marijan Kelava, dok se na studijama nalazio don Petar Čule). Sve druge župe, postojeće i buduće, poglavarstvo traži za svoje "redovničko uzdržavanje". Kad bi se ta peticija usvojila, franjevački bi poglavari postigli ono što su njihovi predšasnici tražili 1885. godine, s tom razlikom da one tri svjetovne

[137] *AP*, 325/22., 25. IV. 1922.

župe koje se ne spominju u peticiji nisu više s lijeve strane Neretve (osim Potoka), nego s desne strane. Vrlo je značajno da se peticija iz 1922. u biti poklapa s molbom iz 1885. godine.

b) U peticiji franjevački provincijal traži i buduću župu Neum Klek koja se nalazi u trebinjskoj biskupiji, uz more, iako u završnom dijelu kaže da *sve* župe u trebinjskoj biskupiji ostaju za svjetovni kler.

c) Molbu je u Rim odnio sa sobom prigodom pohoda *ad limina* biskup fra Alojzije Mišić, a pratio ga je fra Jerko Boras, konzultor biskupije i kustos provincije. U Rimu je ta molba preinačena te ju je biskup Mišić Svetoj Stolici podnio u svoje ime. Bitna promjena u molbi jest ova: provincijal Bubalo u svojoj peticiji od 25. travnja 1922. razlikuje postojeće župe od onih koje je trebalo u budućnosti osnovati, na pr. Mostar s budućim župama: Ilići, Rodoč, Guvno u gradu..., dok se u molbi, koju je biskup Mišić 22. svibnja 1922. podnio u svoje ime, ne razlikuju postojeće župe od onih koje bi se imale tek osnovati. Na pr. "s budućima" (*cum erigendis*) promijenjeno je u "sa selima" (*cum villis*).

O. Mihaljević tvrdi: "U Rimu su kardinal protektor Reda, General i biskup Mišić napravili novu molbu. Na zahtjev kardinala protektora Reda mjesto ’cum erigendis’ s onima koje treba podići, stavljeno je ’cum villis’, sa selima, a to stoga da su ta mjesta od naše župe, pa da je naše administrirati ih".[138] Autor citira riječi koje je pisao fra Jerko Boras iz Rima tumačeći zašto je došlo do zamjene onih pojmova. Mi bismo na to mogli primijetiti da ni tvrdnja o. Mihaljevića ni pisanje o. Borasa ne uvjeravaju. Vjerojatno će biti ispravno mišljenje onih koji smatraju da je spomenuta promjena nastala ovako: Kad je biskup Mišić podnio molbu franjevačkoga provincijala mjerodavnoj rimskoj kongregaciji, te kad su odgovorni stručnjaci vidjeli da se u molbi spominju i kanonski nepostojeće župe (*in futuro erigendae*), upozorili su biskupa Mišića da se molba protivi izričitom propisu *kan.* 1427, § 5. Po tome, naime, paragrafu svaka nova župa koja nastaje cijepanjem bilo koje redovničke župe nije više redovnička nego na slobodno raspolaganje biskupu. Stoga je trebalo napraviti novu molbu i prebaciti ono *cum erigendis* u *cum villis*. Tako se zameo trag da se radi o župama "koje bi u budućnosti trebalo osnovati".

d) Daljnje razlike između provincijalove i biskupove molbe: provincijalova molba navodi župu Gorica pod br. 5, a biskupova je molba posve ispušta. U provincijalovoj peticiji franjevci traže Mostar sa župama koje treba ustanoviti: Ilići, Rodoč i Guvno u gradu, a u biskupovoj peticiji Guvno se ubraja u kategoriju "sela". A biskup je Mišić dobro znao da je Guvno - Rondo - mostarski trg na kojem je trebalo, prema nakani, graditi novu katedralu. Provincijalova molba navodi da u Ljubuškom treba osnovati župu, a biskupova molba kaže: Ljubuški s Vašarovićima, itd.

---

[138] *H. S.,* str. 38.

e) O. Mihaljević piše[139] da je Kongregacija tražila da tu molbu potpiše i preporuči biskupski konzistorij. Dopuštamo da je Kongregacija tražila privolu i biskupskoga konzistorija. Ali nije li bilo i nešto drugo posrijedi? Naime, iz molbe koja će se godinu dana kasnije, 1923. podnijeti dade se zaključiti da je Kongregacija, prema svojoj praksi, tražila koje župe ostaju za svjetovni kler. Stoga je, sasvim vjerojatno, od biskupa Mišića traženo da navede popis župa koje će biti na slobodno raspolaganje biskupu, što je biskup sljedeće godine učinio. Ovo mišljenje, za koje, istina, nemamo pisane potvrde, osim molbe iz 1923., mnogo je uvjerljivije i vjerojatnije nego ono što pišu o. Mihaljević i o. Boras. A o ponovnoj molbi (ovo je treća!) franjevačkoga poglavarstva odmah ćemo nešto opširnije reći.

B) PETICIJA FRANJEVAČKOGA PROVINCIJALA, 20. SVIBNJA 1923.

Kako su se franjevci biskup i njegov konzultor vratili iz Rima neobavljena posla, nije preostalo drugo nego da franjevačko poglavarstvo napravi novu molbu. O tome o. Mihaljević piše: "Molba je napisana 20. svibnja 1923. Franjevački provincijalat sastavio je molbu, napisao završne riječi i stavio mjesto i datum. U toj molbi uopće se ne spominju župe koje ostaju svjetovnom kleru. Provincijalat je dostavio molbu mjesnom Ordinariju. U samoj molbi rukom su napravljeni neki ispravci. Istom rukom navedene su župe koje ostaju za svjetovni kler".[140] Ovdje o. Mihaljević konfundira i zamjenjuje dvije molbe. Naime, jednu je molbu franjevački provincijal uputio mjesnom ordinariju, 12. svibnja 1923. s naslovom: Presvijetli i prečasni gospodine (*Illustrissime et Reverendissime Domine*),[141] a drugu je molbu isti provincijal uputio Papi, 20. svibnja 1923., s naslovom: Sveti Oče (*Beatissime Pater*).[142] U prvoj molbi provincijal Bubalo nije naveo one župe koje će ostati za svjetovni kler, a u drugoj su se molbi izričito spomenule župe koje ostaju za svjetovne svećenike, nakon što se u cijelosti udovolji franjevačkoj peticiji.

Prema molbi od 20. svibnja 1923. godine franjevci su tražili, osim onih 25 župa koje su im pripale po Deciziji 1899. godine, *još 27 župa*. Od tih 27 postojalo je samo 14 župa: Blagaj, Nevesinje, Grljevići, Mostarski Gradac, Grude, Klobuk (Poljane), Čitluk, Prisoje, Izbično, Čapljina, Blizanci, Kongora, Ploče (Dobro Selo) i Jablanica. A drugih 13 tada nije postojalo u kanonskom smislu, nego su se tek trebale osnovati. A to su: Mostar, sjeverni dio, Cim - Ilići, Rodoč - Jasenica, Crnač, Dobrič, Uzarići, Crveni Grm, Cerno, Ljubuški, Radišići, Zvirići, Špiljani,

[139] *H. S.,* str. 38.
[140] *H. S.,* str. 38.
[141] *AP*, 234/23., od 14. V. 1923.
[142] *AP*, 262/23., od 20. V. 1923.

Polja. Od ovih 13 mjesta do danas je osnovana samo župa *Crnač* (1935), dok drugih 12 još ni danas ne postoje!

Za dijecezansko - svjetovni kler izbrojena je u mostarsko-duvanjskoj biskupiji *21 župa* (i odmah, po starom običaju, dodano 18 župa u trebinjskoj-mrkanskoj biskupiji - kao da to nije biskupija za sebe). Od 21 župe koje su franjevci predložili za dijecezansko svećenstvo u godini 1923. postojalo ih je samo 8, i to ove: Drežnica, Gabela, Glavatičevo, Grabovica, Potoci, Studenci, Vinica i Vir.

Drugih župa - njih 13 na broj - nije bilo u kanonskom smislu riječi. A to su: Crne Lokve, Gornja Drežnica, Vrdi, Raška Gora, Sutina, Rašeljke, Ledinac, Kruševo, Vojnići, Konjuhovac, Kruševljani, Podbila (Podzavelim), Foča.

Od tih 13 do sada ih je osnovano pet: Rašeljke, Ledinac, Kruševo, Vojnići (Šipovača) i Sutina.

A kad su već auktori peticije dodali i 18 župa u trebinjskoj biskupiji, napomenut ćemo o kojima se radi: Od 18 navedenih, 9 ih je tada postojalo. I to: Stolac, Prenj-Dubrave, Donje Hrasno, Trebinje, Ravno, Trebinja, Donji Gradac, Klepci, Gornje Dubrave (Rotimlja). Ostalih 9 nije postojalo: Dračevo-Doljani, Hutovo, Velja Međa, Kotezi, Domanovići, Neum, Kruševo (kod Stoca), Gornje Hrasno, Ljubinje.

Iz navedenoga proizlazi da je u molbi navedeno *35 župa* odnosno *imena župa* kao da postoje, a stvarno nisu postojale!

Takvu je molbu biskup fra Alojzije Mišić sa svojim konzistorijem - konzultorima, don Marijanom Kelavom i fra Jerkom Borasom, 3. lipnja 1923. preporučio,[143] a franjevački provincijal 12. lipnja 1923. godine proslijedio prokuratoru franjevačkoga reda u Rimu.[144] Dne 22. lipnja iste godine Kongregacija koncila izdala je svoj reskript kojim se biskupu molitelju podjeljuje ovlast (Indult) da može tražene župe povjeriti franjevcima, ali pod uvjetom i zakonom *ad nutum S. Sedis* (dok Sveta Stolica drukčije ne providi).

Tu peticiju franjevačkoga poglavarstva, preporučenu od biskupa i biskupskoga konzistorija, donosimo u hrvatskom prijevodu s komentarom. Ovdje želimo samo napomenuti da postoje dvije varijante te molbe: jedna, koja je upućena u Rim, a druga, koja je predana za arhiv Biskupskoga ordinarijata.

U vezi s potpisom don Marijana Kelave o. Mihaljević piše: "Da se don Marijan Kelava nije složio s molbom, ne bi uopće došlo do reskripta Kongregacije kojim se odobrava ugovor iz 1923".[145] Sve je ovisilo o tome što će reći i učiniti

---

[143] *ABO*, 1923., 3. VI. 1923.

[144] *AP*, 293/23., 12. VI. 1923.

[145] *H. S.,* str. 39.

"predstavnik svjetovnog klera",[146] don Marijan Kelava. S obzirom na ovu slamku spasa za koju se o. Mihaljević hvata da bi obranio valjanost reskripta iz 1923. godine željeli bismo primijetiti ovo: don Marijan Kelava bio je, doduše, iz redova biskupijskoga klera, ali nije bio nikakav delegirani predstavnik svjetovnih svećenika. On je bio samo biskupski savjetnik kojega je djelatnost normirana *Zakonikom kanonskoga prava* (*kan*. 423-428). Predstavnik dijecezanskoga klera jest dijecezanski biskup! Mi ne možemo odobriti postupak don Marijana Kelave (uostalom, je li se uopće savjetovao s biskupijskim svećenicima - radilo se na brzinu[147] - i je li Kelava mogao predvidjeti posljedice koje su proizlazile iz njegova pristanka?). Moramo ga radije razumjeti u kakvoj se situaciji nalazio. Je li mogao uskratiti svoj potpis na ono što je potpisao njegov biskup ordinarij? Nego mi postavljamo drugu tvrdnju: da biskup Mišić nije molbu preporučio, ne bi nikada došlo do reskripta iz 1923. godine. On to nije smio učiniti. Ali kad je već učinio, onda nam je svima omogućio ili stvorio "hercegovački slučaj". No pokušajmo i njega razumjeti, koliko je dopušteno i moguće.

Kako je biskup Mišić pristao na monstruoznu molbu iz 1923. godine?

Nakon dolaska u Hercegovinu 1912. godine biskup je Mišić bio u teškoj situaciji. Našao je svega 12 svećenika-dijecezanaca: A. Bakula, T. Božić, A. Glavinić, N. Jurić, M. Kelava, M. Krešić, L. Lazarević, P. Papac, V. Putica, I. Raguž, I. Sentić, K. Sumić. Nadošli su balkanski ratovi (1912-1913), a odmah poslije toga I. svjetski rat (1914-1918). Trebale su nakon rata proći najmanje dvije-tri godine da se prilike normaliziraju. Franjevaca je bilo dosta, i sve više, a svjetovni se kler nije povećavao. Nemamo svjedočanstava da je biskup Mišić bio zauzet za odgoj toga klera. Trebalo je osnivati nove župe, koje bi trebao davati svjetovnim svećenicima. Ali njih nema! Biskup se stoga morao poslužiti ovlašću koju je dobio njegov predšasnik, Buconjić, da može, uz suglasnost poglavara Reda, postavljati franjevce na župe određene za svjetovne svećenike.

U tako jadnu stanju franjevački je provincijal dao do znanja biskupu Mišiću da oni dalje neće služiti župe svjetovnoga klera ako im biskup ne ishodi iz Rima dekret kojim se te župe pravno priključuju i predaju franjevcima. A uz to su, kako vidimo iz molbe, zaželjeli i one župe koje će se tek u budućnosti osnovati. Biskup je očito bio u strahu da ne nastane još veći nered ako bi franjevci otkazali svoju pastoralnu pomoć. Tako se i biskup našao prikliješten da preporuči molbu koja je značila i pravni i stvarni pogreb dijecezanskih svećenika u mostarsko-duvanjskoj biskupiji.

Na taj nas zaključak, osim same molbe, navodi i jedna činjenica koja se dogodila za biskupovanja fra Paškala Buconjića a koju ovdje vrlo nerado

[146] *H. S.,* str. 40.
[147] *H. S.,* str. 40.

iznosimo. Godine 1908. biskup je Buconjić premjestio don Marijana Kelavu iz Nevesinja u Studence. Na to je zamolio franjevačko poglavarstvo, oslanjajući se na Deciziju iz 1899., da mu ono predloži jednoga franjevca za Nevesinje, a drugoga za Glavatičevo (koje je bilo župa pod patronatom austro-ugarske vlade!). Iako je biskup Buconjić ponudio franjevačkoj provinciji ne samo župu nego i kuću i zemljište od crkve do groblja u Nevesinju, poglavarstvo je smatralo da može ići još dalje te je zatražilo da prijeđe u vlasništvo provincije i kuća i zemljište i crkva u Nevesinju. Jednako su to zahtijevali i za župe Blagaj, Čapljinu, Bijaču i Grabovicu. Provincijal je pisao biskupu da to on može lako postići posredovanjem apostolske nuncijature u Beču, inače "mi kraj najbolje volje nećemo biti u stanju poslije sličnim zahtjevima udovoljiti, o čemu se već sada taj prečasni ordinarijat obavješćuje".[148]

Možemo bez posebne poteškoće pretpostaviti, iako nemamo pisana dokumenta osim spomenute peticije, da je i poglavarstvo hercegovačkih franjevaca u sličnu tonu i smjeru postavilo biskupu Mišiću zahtjev da iz Rima isposluje dokument kojim će im se sve svjetovne postojeće i buduće župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji predati pravno i zauvijek.

Ne možemo drugo reći nego da iskreno žalimo što je dijecezanski biskup fra Alojzije Mišić preporučio franjevačku molbu iz 1923. godine koja je zbog svoga sadržaja i načina bila kanonski neispravna, zavela je u zabludu Svetu Stolicu te je ova, uočivši što je učinila, kasnije dokinula reskript iz 1923. godine.

Također žalimo i stav o. Mihaljevića koji nema nijedne kritičke riječi prema hercegovačkom provincijalu Bubalu koji je 1922. i 1923. svojim peticijama, ili možda ispravnije, svojim pritiscima, doveo u vrlo delikatnu i nezgodnu situaciju biskupa Mišića i njegov konzistorij.

2) Reskript Svete Stolice, 22. lipnja 1923. Nakon više franjevačkih molbi, ispravljanih i dopunjavanih, te preporuke biskupa Mišića i njegova biskupskoga konzistorija, Kongregacija je izdala reskript (otpis) kojim se podjeljuje biskupu Indult (ovlast) da može udovoljiti franjevačkim željama. U reskriptu se nabrajaju župe (koje smo već spomenuli) za koje se daje biskupu ovlast da ih može povjeriti hercegovačkim franjevcima. Ipak, unatoč zamjernoj franjevačkoj vještini i okretnosti da se domognu župa koje bi im pripadale stalno i pravno, Sveta Stolica nije dopustila da predmetne župe posve pripadaju hercegovačkoj franjevačkoj provinciji. U svojoj posljednjoj rečenici reskripta Kongregacija koncila jasno je izrazila da je "imajući u vidu ono što je izloženo, dobrostivo udijelila biskupu molitelju ovlast (Indult) prema molbama, pod uvjetom da se nabrojene župe dodijele spomenutim ocima *na mig Svete Stolice* (*ad nutum*

[148] *ABO*, 518/08., 10. XII. 1908.

S. Sedis)".[149] To znači da franjevci mogu administrirati tražene župe dotle dok Sveta Stolica drukčije ne odredi, tj. dok se prilike ne promijene i ne jave se nove potrebe. Ta je mudra klauzula omogućila da se s pravnoga stajališta ispravi kriva i lijeva i desna strana Neretve.

O. Mihaljević u svojoj pamfletnoj knjižici polemizira s biskupom Čulom o "valjanosti Reskripta iz 1923".[150] Msgr. Čule, na temelju sadržaja same franjevačke peticije iz 1923., na osnovi propisa Zakonika kanonskoga prava o nevaljanosti reskripta u slučaju "obrepcije" i "subrepcije" (*kan*. 40, 42) i uglednih kanonista, a osobito na osnovi mišljenja kard. Giuseppea Brune iz 1940. i 1941. godine (što ćemo kasnije opširnije obraditi), smatrao je i smatra da je reskript iz 1923. godine otpočetka nevaljan. Molba franjevačkoga poglavarstva neispravna je i nevaljana "propter vitium obreptionis et subreptionis". O. Mihaljević obrepciju prevodi s *navođenje neistine*, a subrepciju s *prešućivanje istine.*[151] Franjevački poglavari u svojoj su molbi naveli neistinu a prešutjeli istinu s obzirom na župe i dijecezanski kler, smatra biskup Čule. Nama je ipak očito da o. Mihaljević zaboravlja ili prešućuje istinu da je peticijom franjevačkoga provincijala i reskriptom Svete Stolice bilo povrijeđeno temeljno pravo svjetovnoga klera na župe koje mu je Sveta Stolica Decizijom iz 1899. godine dodijelila. Jer kad se radi o "pravu drugoga", onda drukčije treba suditi i o reskriptima koji su zasnovani na molbama što "navode neistinu, a prešućuju istinu". Ipak, ako gledamo klauzulu *ad nutum S. Sedis,* izraženu u reskriptu, onda se svaka eventualna nepravda dade ispraviti.

Za razliku od o. Mihaljevića, koji na svaki način želi braniti valjanost reskripta kojemu se inače "može koješta prigovoriti",[152] jedan drugi franjevac priznaje da sporazum iz 1923. miriše na "izvjesno lukavstvo". Evo što o. franjevac veli: "Poznati sporazum iz 1923. o podjeli župa u Hercegovini te posebno o otvaranju novih, miriše u nekim točkama na izvjesno lukavstvo. Međutim, svaki franjevac zna i ima živo u svijesti, da su sporazum iz 1923. i onaj iz 1899. vrlo usko povezani. Franjevci nose u svijesti kao sigurnu činjenicu, da je sporazum iz 1899. godine bio diktiran određenim političkim ciljevima Austrougarske monarhije, ... a nije bio diktiran, barem prvotno, duhovnim pastoralnim ciljevima Crkve... Tko ovo nema pred očima, njemu će sporazum iz 1923. biti vrlo čudna, nečasna stvar. Međutim, franjevci su 1923. bili uvjereni da na diktat iz 1899. mogu odgovoriti izvjesnim zaobilaženjem, pa i lukavstvom.[153] Ali kad se jasno pokazalo

[149] *Indult Sv. kongregacije koncila*, 2299/22., 22. VI. 1923.
[150] *H. S.,* str. 40-43.
[151] *H. S.,* str. 42.
[152] *H. S.,* str. 42.
[153] S. VASILJ, *Otvorimo se potpuno, makar nas i boljelo*, Bijelo Polje k/Mostara, 10.

da nije Austro-ugarska, nego Sveta Stolica željela i obnovila crkvenu hijerarhiju i uvela svjetovni kler i tomu kleru dodijelila područje djelovanja, onda nas zaista čudi kako franjevci ne izbace "iz svijesti" "da je sporazum iz 1899. godine bio diktiran određenim političkim ciljevima".

Značajno je ipak da se sve više razotkrivaju "namisli srdaca" koje već nije odviše teško odgonetnuti i čitati.

Ono što bismo posebno htjeli naglasiti s obzirom na reskript iz 1923. jest to da ga je Sveta Stolica (1965) opozvala, dokinula, otpisala i proglasila ništavim jer je bio izdan *ad nutum S. Sedis*. Ona ga je mogla opozvati i poništiti a da ne povrijedi ničije pravo.

Nas, međutim, ovdje više interesira samo njegovo izvršenje reskripta i daljnji tok događaja na našem terenu.

3) **Biskup Mišić na svoju ruku izvršava reskript iz 1923.** O. Mihaljević kaže da je biskup Mišić "mogao reskript izvršiti ili ne izvršiti, izvršiti ga u cijelosti ili djelomično. Nije bio propisan način kako i kad se ima izvršiti. Izvršen je istom 15. travnja 1925. i to pismeno, kako to kodeks propisuje (*kan.* 56). Za pravnu valjanost ovakvoga reskripta ne traži se da on bude publiciran".[154]

Istina je da u reskriptu nije naređeno biskupu Mišiću da njegovo izvršenje objavi. Ali, jer se radilo o stvari velikoga značenja za dijecezu, posebno za biskupijski kler, njegovu budućnost i egzistenciju, čini nam se da je pravda tražila da se izvršenje toga reskripta priopći svemu svećenstvu. A to biskup Mišić nije učinio. Zašto? Pokušat ćemo odgovoriti nižući događaje.

Hercegovački provincijal Bubalo upravio je 10. siječnja 1925. godine posebnu molbu ordinariju moleći ga da, pošto je provincija dobila pristanak generalnoga definitorija o preuzimanju župa, izvrši reskript Svete Stolice i dodijeli im tražene župe.

U početku provincijal navodi da se provincija, nakon obnove redovite crkvene hijerarhije u BiH, "voljom i vlašću Sv. Stolice" odrekla nekih župa 1898. te da je to Sveta Stolica potvrdila 1899. godine.

Razlog zbog kojega se provincija odrekla velikoga broja župa jest bojazan da franjevci neće moći providjeti sve župe i nada da će biskup u najskorije vrijeme imati dostatan broj svjetovnih svećenika. Ali dogodilo se obratno: franjevački je pomladak porastao, i to u tolikom broju da su redovnici mogli posluživati i župe na slobodno raspolaganje biskupu, jer nije bilo dosta svjetovnoga klera. Nadalje, provincijal spominje ono što je već pisao u Rim u svojoj molbi od 20. svibnja 1923. Ujedno biskupa podsjeća na čitav postupak kako je došlo do reskripta, kojim

---

IX. 1970. (Sastavak za uži sastanak predstavnika dijecezanskoga i redovničkoga klera u Hercegovini).

[154] *H. S.,* str. 39.

biskup može "prepustiti nabrojene župe samostanu stola redovnika Reda manje braće hercegovačke provincije *ad nutum S. Sedis*." Potkraj pisma provincijal kaže da je 26. travnja 1924. dostavio molbu generalnom definitoriju prema konstitucijama O. F..M. da provincija može primiti župe, na što mu je, 27. svibnja 1924. pozitivno odgovoreno.

Provincijal Bubalo zaključuje: "Na osnovi ovoga preponizno molim Vaše presvijetlo gospodstvo da se udostoji izdati dekret kojim se tražene župe pridaju samostanima stola redovnika O.F.M. hercegovačke provincije *ad nutum Sedis*".[155]

Na temelju te molbe biskup je Mišić pismom od 15. svibnja 1925. izvršio reskript Svete Stolice, ali uz dvije izmjene. Naime, na svoju je ruku zamijenio dvije župe. O tome biskup piše: "Iz vrlo važnih razloga koji su podjednako važni za biskupiju kao i za samu franjevačku provinciju, izmijenili smo župe *Episcopalis liberae collationis* (= slobodno raspolaganje biskupu) **Gabela** i **Glavatičevo** za **Prisoje** i **Dobrič** tako, da Gabela i Glavatičevo spada franj. Redu, a Prisoje i Dobrič *Episcopo liberae coll.*"[156]

Zašto je biskup Mišić izvršio reskript Svete Stolice unoseći promjene? Teško je na to odgovoriti. Oni koji su biskupa dobro poznavali misle da je možda o. Mišić uvidio da se nekorektno i nečasno postupilo 1923. Stoga je predloženom zamjenom vjerojatno htio postići to da poglavarstvo hercegovačkih franjevaca, protiveći se izmjeni, ne prihvati ni ono što im je on ponudio pa bi tako čitava stvar ponovno došla pred rimsku kongregaciju. Dakle, na to bi se biskup Mišić odlučio iz motiva vlastite savjesti, koja nije bila posve mirna. Osim toga, ondašnji tajnik u Mostaru o. Boris Ilovača, priopćio je predstavnicima svjetovnoga klera, koji je nekoliko godina kasnije doznao za "lukavstvo" iz 1923., da biskup Mišić nije izvršio reskript Svete Stolice i da se dijecezanski svećenici nimalo ne plaše za svoju budućnost. Možda je to o. Ilovača rekao na osnovi onoga što je biskup Mišić pokušao učiniti 1925. godine. No, dogodilo se ono što se nije očekivalo: franjevački poglavari negodovali su zbog izmjene dviju župa, ali su prihvatili izvršenje reskripta.

Usput napominjemo da biskup Mišić nije nikada javno proglasio samo izvršenje reskripta pred dijecezanskim svećenstvom. O tome je samo pisao hercegovačkom franjevačkom provincijalatu, 15. travnja 1925.

Na biskupovu provedbu reskripta i zamjenu župa odgovorio je franjevački provincijal 22. travnja 1925. Odmah u početku stoji: "Sakupljene Oce na Kapitulu i cijelu hercegovačku Provinciju napunilo je dubokim i svetim veseljem rješenje Vaše Presvjetlosti od 15. IV. t. g. br. 534. kojim ste na temelju ovlaštenja Sv. Kongregacije Concilii od 22. juna 1923. br. 2299. hercegovačkoj franjevačkoj

[155] *AP,* 25/25., 10. I. 1925.
[156] *ABO*, 534/25., 15. IV. 1925.

provinciji juridično inkorporirali 28 (novih) župa..." Zatim provincijal ističe da su veze franjevaca "s hrvatskim katoličkim narodom u Hercegovini svršetkom prošlog stoljeća bile djelomično uzdrmane i rastrgane, odlukom Svete Stolice i Vašim riješenjem ponovno su zakonski utvrđene i posvećene. Radi toga Oci Kapitula u ime svoje i u ime cijele Provincije izriču najdublju zahvalnost Svetoj Stolici i Vašoj Presvjetlosti, čija će uspomena trajno radi ovoga ostati sveta i časna među Franjevcima u Hercegovini". Ali: "Jedno je ipak, što nam ovo opće veselje muti, a to je, da Vaša Presvjetlost nije našoj Provinciji dodijelila prema odluci Svete Stolice župe Dobrič i Prisoje... Ove obje župe s privolom i sporazumom s Vašom Presvjetlosti, zatražene su i dopuštene franjevcima od Sv. Stolice". Zato kapitularci mole "da nam prema odluci Sv. Stolice dodijelite i župe Dobrič i Prisoje". Ujedno izjavljuju da ne mogu primiti ponuđene župe Gabelu i Glavatičevo, s motivacijom da bi za to morali ponovno tražiti pristanak Generalnog definitorija.[157]

Uspoređujući ova dva spomenuta dopisa provincijala biskupu Mišiću, napomenuli bismo neke stvari. Provincijal Bubalo dobro je znao da su župe franjevcima povjerene *ad nutum S. Sedis*, i to ističe u svom podnesku od 10. siječnja 1925. Ali u svome drugom pismu od 22. travnja 1925. uopće ne spominje tu klauzulu, nego jednostavno govori o novim župama koje su juridično *inkorporirane* provinciji, smatrajući ih redovničkima u najpunijem smislu riječi. No o tome svemu dijecezanski kler nije uopće bio obaviješten od strane ordinarijata. Razlog toj šutnji možemo naći samo u strahu zbog opravdane reakcije klera ako bi za to eventualno doznao. Stoga je biskupov otpis od 15. travnja 1925. ostao u arhivu Biskupskoga ordinarijata, a da ga nikada nije službeno objavio.

Imajući pred očima postupak franjevačkoga poglavarstva 1923. i kasniji biskupov postupak u odnosu na izvršenje reskripta, biskup je Čule govoreći o svome zahtjevu za opozivom reskripta rekao: "Nije se radilo *furtim* (= kradomice) kao 1923."[158] Ta rečenica i nekoliko sličnih izjava msgr. Čule bile su povodom Mihaljeviću da optuži biskupa zbog "neozbiljnosti i površnosti" jer je biskup Čule mogao lako "uzeti protokol i vidjeti je li reskript izvršen".[159] Biskup je to lakše mogao kontrolirati jer je "počeo raditi u biskupskoj kuriji kao arhivist nekako u isto vrijeme kad je reskript izvršen".[160]

Na te prigovore primjećujemo da o. Mihaljević zaboravlja da je msgr. Čule počeo raditi u Biskupskom ordinarijatu tek 1927. Iako je bio prijavljen kao arhivar, nije radio u biskupijskom arhivu niti mu je bilo dostupno sve ono što mu

---

[157] *AP*, 256/25., 22. IV. 1925.
[158] *H. S.,* str. 44.
[159] *H. S.,* str. 45.
[160] *H. S.,* str. 44.

je došlo pod ruku nakon izbora i imenovanja za mostarsko-duvanjskoga biskupa. O. Mihaljević pretpostavlja kao da je msgr. Čule poznavao čitavu petljavinu koja se komplicirala od 1922. do 1925. A don Petar Čule nije imao pojma ni o čemu što se "iza brda valjalo". Nego kad je vijest o reskriptu iz 1923. procurila među dijecezansko svećenstvo, onda je i msgr. Čulu, kao predstavnika dijecezanskoga klera, tajnik biskupa Mišića, o. Ilovača, uvjeravao da reskript Svete Stolice iz 1923. **nije izvršen**. A to nije bila istina, jer je upravo o. Ilovača potkraj 1923. godine protokolirao rimski reskript,[161] i dekret biskupa Mišića kojim je izvršio reskript.[162]

Završavajući ovu točku možemo otvoreno reći: da je kojom srećom Sveta Stolica bila upotrijebila samo dio opreza i upitala nuncija u Beogradu ili nadbiskupa u Sarajevu prije nego što je izdala spomenuti reskript, sigurno bi bila doznala za pravo stanje, tj. da su peticije franjevačkoga provincijala iz 1922. i 1923. neobične makinacije, nedostojne svećenika - redovnika, pogotovo višega redovničkog poglavara! Ali što se propustilo učiniti 1923. nadoknadilo se 1965!

Prije toga, još se moramo osvrnuti na dva značajna momenta u ovome povijesno - kronološkom slijedu.

4) Promemorija svjetovnoga klera biskupu Mišiću i obavijest Svetoj Stolici o makinacijama franjevačkoga poglavarstva protiv Decizije Svete Stolice. Ono što je "napunilo dubokim i svetim veseljem" oce kapitularce, tj. rješenje biskupa Mišića - 15. IV. 1925. kojim je dodijelio franjevcima 28 (novih) župa (točnije i *de facto*: 25), koje su oni počeli smatrati inkorporiranima provinciji, to su odmah doznali i drugi članovi hercegovačke franjevačke zajednice.

U šematizmu iz 1933. godine[163] stoji da u mostarsko-duvanjskoj biskupiji redovnički kler administrira 43 župe, svjetovni kler 6 župa (Drežnicu, Bijelo Polje, Grabovicu, Kruševo, Ledinac i Vir). Autor uz svaki samostan navodi i župe koje pripadaju dotičnom samostanu. Tako Mostaru pripada 13, Širokom Brijegu 15, Humcu 10 župa. To znači da prelazi 13 župa preko broja 25, koliko je bilo župa povjereno franjevcima Decizijom Svete Stolice. Ne navodi se Prisoje (koje su franjevci tražili, ali biskup im nije dopustio), dok se redovnicima pripisuju i one župe koje su 1923. predložene svjetovnom kleru, ali biskup ih nije mogao popuniti (Gabela, Glavatičevo, Studenci, Vinica). To sve znači da su franjevci ozbiljno mislili da su im župe koje su im dodijeljene *ad nutum S. Sedis* pripale u trajan posjed.

---

[161] ABO, 1194/23., 31. XII. 1923.

[162] ABO, br. 534/25., 15. IV. 1925.

[163] Usp. D. MANDIĆ, *Schematismus Almae Missionariae Provinciae O.F.M. in Hercegovina*, Sarajevo, 1933.

Godine 1932. biskup je Mišić slavio 50. obljetnicu misništva. Na toj je proslavi prigodnu propovijed vjernicima održao mladi svećenik, dr. Petar Čule. Biskup je brižno pratio njegov rad s mladeži u Napretkovu konviktu i gimnaziji i bio zadovoljan njegovom ispomoći u kancelariji ordinarijata. Stoga mu je u dijecezi povjerio brigu za odgoj svećeničkoga pomlatka biskupijskoga klera. Tako se broj kandidata počeo povećavati, posebno iz župe Drinovci.

Kad su to primijetili oci franjevci, počeli su govoriti biskupijskim svećenicima kuda će s tolikim sjemeništarcima, jer su sve župe, osim Gabele i Glavatičeva, redovničke. Jednom zgodom 1937. godine, upravo u župi Drinovcima, dijecezanski su svećenici doznali za manevre iz 1923. godine. Oni su do tada znali samo za 1899. godinu u kojoj je objavljena Decizija Svete Stolice. Čuvši vijesti o peticijama i reskriptu iz 1922. i 1923. godine, svjetovni se kler uznemirio i zaprepastio. Uhvatila ga je panika kad je doznao od nekih franjevaca da je Decizija izmijenjena i gotovo poništena.

Svoju uznemirenost biskupijski su svećenici prenijeli biskupovu tajniku o. Borisu Ilovači, koji ih je osokolio da se ništa ne uznemiruju, jer biskup te izmjene nije potvrdio, a bez njegove potvrde ništa ne vrijedi. (Znamo iz arhiva da je to bilo lukavo izmotavanje).

U međuvremenu te iste 1937. godine hercegovački su franjevci imali svoj provincijalni kapitul u Mostaru. S kapitula su 1. svibnja trinaestorica članova na čelu s provincijalom dr. Matom Čuturićem i generalnim pohoditeljem fra Perom Grabićem, uputili biskupu Mišiću memorandum, koji donosimo među dokumentima. U njemu kažu kako je "sto i pedeset hiljada Hrvata katolika u Hercegovini" uprlo oči u biskupa s molbom da riješi njihovu "veliku brigu pogledom vjerskoga poglavice u Hercegovini poslije Vas". Naime, Hercegovina je sedam stoljeća franjevačka, natopljena njihovim znojem i mučeničkom krvlju; franjevci su očuvali "Hrvatstvo i Katoličanstvo Hercegovine"; i u biskupu kao sinu "velikoga franjevačkoga Reda" živi sveti franjevački duh i neće dopustiti da se taj duh umanji ili okrnji. Stoga Kapitul moli biskupa da za svoga života osigura "nasljednika-franjevca", strahujući da se ne dogodi "da uopće franjevac ne zasjedne na stolicu mostarskih biskupa poslije Vas", što bi bilo "sudbonosno za katolički, franjevački i hrvatski duh, napredak i budućnost naše drage Hercegovine". Kapitularci izlaze s još konkretnijim prijedlogom moleći biskupa Mišića da što prije zatraži "od Sv. Stolice sebi koadjutora u osobi kojega hercegovačkoga franjevca. Imate pred Vama 150 franjevaca svećenika u Hercegovini. Birajte kogagod smatrate vrijednim da bude nasljednikom Vaše časne Osobe". Tom odlukom i "izborom kojega hercegovačkoga franjevca za Vašega koadjutora, ispunit ćete najveću želju i riješiti najsudbonosniji problem

franjevaca ove Provincije i svega hrvatskoga katoličkoga naroda u Hercegovini."[164]

Ne znajući za taj franjevački memorandum, dijecezanski su svećenici početkom kolovoza 1937. održali svoj godišnji sastanak Svećeničke uzajamnosti s kojega su uputili promemoriju biskupu Mišiću u vezi s pronošenjem glasova o oduzimanju svjetovnih župa. Promemoriju donosimo u cijelosti među dokumentima. A ovdje navodimo samo nekoliko rečenica: "Danas pak neki Oci Franjevci izjavljuju za preko 25 župa *liberae collationis Ordinarii* (= na slobodno raspolaganje Ordinariju) da su isključivo redovničke. Još čudnije nam je, kad tvrde za neke župe, koje još i ne postoje, koje će se možda tek za još dugi niz godina osnovati, da su i te župe određene za O. O. Franjevce, a da nijesu *liberae collationis Ordinarii*...

Razumljivo, da nas je ova stvar smutila, jer apsolutno o tome ništa nijesmo znali, pa smo se stali zato interesirati.

Tadašnji Vaš Tajnik, a sadašnji konzultor mng. poštovani O. Fra Boris Ilovača, rekao nam je, da se radi toga ništa ne uznemirujemo jer da Biskup te stvari nije potvrdio, a bez njegove potvrde to ne vrijedi ništa. Mi smo se time bili pomirili".[165]

Na tu promemoriju biskup Mišić nije ništa službeno odgovorio. Ali odgovorio je nekim svojim gestama i pokazao kakvo je njegovo stajalište prema svjetovnom kleru. Dvojica mladomisnika, dijecezanskih svećenika, iz 1937., kad su došli biskupu Mišiću na "slobodno raspolaganje", čuše odgovor: "Pa ja ne znam kuda ću s Vama" (kako će znati kad je njihove župe preporučeno predao franjevačkoj provinciji!). Ali ima i jedan pisani dokument biskupa Mišića koji ga ne predstavlja kao biskupa dorasla njegovoj dijecezanskoj funkciji, posebno što se tiče dijecezanskoga svećenstva. Naime, kad se broj sjemeništaraca pod neumornim nastojanjem dijecezanskoga povjerenika dr. Čule počeo povećavati, franjevci to nisu gledali blagonaklono, bojeći se valjda da ne bi "izgubili" nečasno prisvojene župe dijecezanskoga klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji (ne samo postojeće nego i one koje je trebalo osnovati). Jesu li to i službeno sugerirali svomu subratu franjevcu biskupu Mišiću, nije nam moguće ustanoviti, ali se ne isključuje. Jer činjenica je da je biskup Mišić na kraju školske godine 1938/39. pisao ravnateljstvu nadbiskupskoga dječačkog sjemeništa u Travniku: "za potrebe biskupije Mostar-Duvno-Trebinje odsada pa ubuduće ne primajte više preko 33 (trideset i tri) kandidata gimnazijalca. Kod broja 33 gimnazijalca dječaka za

---

[164] Franjevački Provincijalat hercegovačke Provincije, *Memorandum* biskupu Alojziju Mišiću, 396/37., 1. V. 1937.; ABO poseban fascikl.

[165] *Predstavka svjetovnog klera Hercegovine biskupu fra Alojziju Mišiću;* ABO, 1068/37., 30. VIII. 1937.

Mostar-Duvno-Trebinje neka ostane. Koliko od abiturijenata pređe u bogoslovno sjemenište, toliko novih primite, tako da ostanemo kod broja gimnazijalaca 33 (trideset i tri)..."[166]

Smijemo li postaviti pitanje: Po kojem je kriteriju biskup Mišić postavio *numerus clausus* svjetovnih sjemeništaraca, uključujući čak i trebinjsku biskupiju? Mogao ih je barem pripremati za buduće župe koje je sam o. Mišić preporučio 1923., kao što su Konjuhovac (dvije katoličke obitelji), Kruševljani (dvije katoličke obitelji), Foča (pogdjekoja žandarska kuća), Ljubinje (nijedna katolička kuća) itd. Franjevačko poglavarstvo nije postavljalo nikakva ograničenja za svoj pomladak! Ravnateljstvo travničkoga sjemeništa konstatiralo je da ubuduće može biti u svim razredima samo 33 sjemeništarca za biskupije u Hercegovini - dakle u svakom razredu po 4 pitomca, plus jedan. Školovanje je u sjemeništu tada trajalo osam godina. Ako tomu pribrojimo četiri godine bogoslovije i godinu dana vojske, onda nije teško zaključiti koliko bi sjemeništaraca od četiri početnika moglo doći kroz dvanaest-trinaest godina do oltara. I tako to određuje dijecezanski ordinarij Mišić, kojega bi prva briga bila odgoj njegovih (budućih) suradnika u pastoralnom djelovanju. Moramo, ipak, priznati da taj dekret o "ograničenu broju" sjemeništaraca nije mogao imati neku posebnu praktičnu vrijednost, jer je biskup Mišić nakon tri godine umro, a s njime i njegov dekret. Ali ipak iskreno žalimo da je msgr. Mišić izdao jednu takvu neshvatljivu odluku koja će se u budućnosti spominjati i na njega bacati neugodnu sjenu.

To nas navodi na zaključak da se prilike i okolnosti, doduše, mijenjaju, ali franjevačka konstanta prema dijecezanskom svjetovnom kleru uvijek ostaje ista. Zato je sasvim razumljiva reakcija svjetovnih svećenika, pa i onih koji su uputili promemoriju biskupu Mišiću 1937., da se ne zaustavljaju samo kod toga nego da proslijede pitanje na više crkvene organe. Dijecezanski su svećenici smatrali da o franjevačkim glasinama obavijeste i metropolitu vrhbosanske crkvene pokrajine, nadbiskupa u Sarajevu msgr. dr Ivana Šarića. Ovaj je početkom 1939. izvijestio apostolskoga nuncija u Beogradu, a preko njega Svetu Stolicu, o stanju u područnim biskupijama, posebno u mostarsko-duvanjskoj. Tako je pitanje o župama ponovno pokrenuto.[167]

5) Pravno mišljenje kard. Brune o reskriptu iz 1923. Na mješovitoj sjednici Kongregacije za širenje vjere i Tajništva za izvanredne crkvene poslove podnio je referat o "hercegovačkom pitanju" u prosincu 1940. kard. Giuseppe Bruno koji je tada bio tajnik i pročelnik Kongregacije koncila, a godine 1923. potpisao reskript kao podtajnik. U izvatku kardinalova podneska, koji je pisan rukom, čitamo:

---

[166] *ABO*, 788/39, 9. VI. 1939.

[167] I. ŠARIĆ, dopis Nunciju, 68/39., 9. I. 1939.

"12. Kad godine 1923. bijaše u Sarajevu samo jedan klerik iz Hercegovine, franjevci mišljahu da je došao trenutak da ponište Dekret Leona XIII; zatražiše, stoga, od Sv. kongregacije koncila da im povjeri, osim 25 župa što im je dopustio Leon XIII., drugih 27 novih; dakle svega 52. Njihova je molba patila od 'mane obrepcije ili barem subrepcije' (navođenja neistine ili barem prešućivanja istine), jer su tražili da im se povjere župe koje još ni danas - 1936 - nisu ustanovljene, na pr. Erverni Erm (= Crveni Grm), Cerno, Ljubuško, Dobrič, Ibzarići (= Uzarići), Rodoc, (Jesenice).

Sv. Kongregacija koncila odlučila je 22. lipnja 1923. br. 3399/23 (valjda je tipkarska pogrješka, trebalo bi biti 2299/22 - n. pr.) da mostarski biskup može povjeriti sve ove župe franjevcima *ad nutum S. Sedis*.

Biskup do sada nije proveo u djelo ovaj dekret. Ali franjevci smatraju one župe kao svoje 'plenissimo iure' i uvrštavaju ih u svoj šematizam kao župe '*tribus conventibus incorporatae*'".[168]

Godine 1941. isti je kardinal dao neka svoja objašnjenja u vezi s reskriptom iz 1923. Nakon što je u tri točke izložio povijesnu proceduru obnove crkvene hijerarhije u BiH, izdavanje Decizije 1899. i davanje reskripta *ad nutum S. Sedis* 1923. kardinal nastavlja:

"Pretpostavljajući to, čini se:

a) da je spomenuti reskript Sv. Kongregacije koncila od 22. lipnja 1923. obrepcijalan i subrepcijalan ne samo zato što, kao što se tvrdi u navedenom podnesku od prosinca 1940., 27 župa koje su po njemu vraćene franjevcima nisu niti danas podignute nego i zbog toga što nije ostala biskupu druga 21 svjetovna župa u mostarskoj biskupiji i 19 u trebinjsko-mrkanskoj; a posebno zato što spomenuti reskript koncila nije mogao opozvati prethodni reskript Sv. kongregacije biskupa i redovnika od 17. srpnja 1899. '*ex audientia SS. mi*'.

b) da se na isti reskript Sv. kongregacije koncila ne mogu prizivati franjevci jer, kao što je također rečeno u spomenutom podnesku, on nije još izvršen prema propisu *kan.* 38 Crkvenoga zakonika;

c) da je isti reskript Sv. kongregacije koncila bez valjanosti jer ne proizlazi da su franjevci dobili od Sv. kongregacije za redovnike ovlaštenje da prime 27 svjetovnih župa prema propisu odluke Svete kongregacije konzistorijalne od 5. srpnja 1915.[169]

---

[168] G. CARD. BRUNO, Appunto, *Estratto della ponenza delle Congregazioni miste della S. C. de Propaganda Fide e degli A.E.S. del dicembre 1940*, pag. 32, nr. 3995.

[169] *Acta Apostolicae Sedis*, 1915., vol. VII., str. 327.

d) da u svakom slučaju reskript Sv. kongregacije koncila može biti opozvan od Svete Stolice ako poraste svjetovni kler, jer je izdan *ad nutum S. Sedis*".[170]

Tako je o reskriptu iz 1923. mislio i sudio kard. Bruno koji je i sam bio uhvaćen u zamku franjevačkih obrepcija i subrepcija. On kaže da biskup Mišić nije bio izvršio reskript. To je kard. Bruno napisao na temelju onoga izvještaja vrhbosanskoga metropolite koji je bio informiran od hercegovačkoga svjetovnog klera. Predstavnicima svjetovnoga klera to je bio rekao tajnik biskupa Mišića, o. Boris Ilovača.

Iako su stvari bile jasne već 1940. godine, tj. da se 1923. godine radilo zaobilazno, tendenciozno i nepošteno, te da reskript nema nikakve juridičke snage u smislu koji mu franjevci pridaju, ipak se moralo čekati još punih 25 godina da se taj dokument opozove i poništi.

III) MOSTARSKO-DUVANJSKI BISKUP - DIJECEZANSKI SVEĆENIK I PITANJE RAZDIOBE ŽUPA U DIJECEZI

Mostarsko-duvanjski biskup i apostolski administrator trebinjsko-mrkanske biskupije, o. Alojzije Mišić, pod svoje stare dane molio je od Svete Stolice pomoćnoga biskupa. Međutim, Sveta Stolica nije imenovala pomoćnoga biskupa za života o. Mišića. Tek kad je ovaj umro, 26. ožujka 1942., pristupilo se izboru i imenovanju biskupa. Postupak je bio veoma otežan. Na stranu mučna ratna situacija - jek rata! - mnogo su ozbiljnije zapreke u crkvenom pogledu dolazile od strane onih koji su trebali pripomoći razbistrivanju problema. Hercegovački su franjevci svakako očekivali da će nasljednikom biskupa Mišića postati neki član njihove redovničke zajednice. Svoje su očekivanje temeljili i na obećanjima koja je ondašnji poglavar države, dr. A. Pavelić, bio dao svomu bliskom suradniku u ministarstvu za bogoštovlje, hercegovačkom franjevcu dr. fra Radoslavu Glavašu, za vrijeme njihova predratnoga boravka u emigraciji.

Unatoč tim franjevačkim nadama, Sveta je Stolica odlučila povjeriti mostarsko-duvanjsku biskupiju dijecezanskom svećeniku. Tako je 15. travnja 1942. godine za mostarsko-duvanjskog biskupa i trebinjskoga administratora imenovan svjetovni dijecezanski svećenik, dr. Petar Čule.

Novoizabrani biskup rođen je 1898. godine u Kruševu kod Mostara. Osnovnu je školu pohađao u Ljutom Docu. Nakon uspješno završene gimnazije u Travniku i bogoslovije u Sarajevu, Petar je zaređen za svećenika 1920. godine.

---

[170] G. Card. BRUNO, *Cessione di parrocchie ai francescani (in seguito della Ponenza del 1940)*, Nr. 108/41., 7. I. 1941.

Potom je otišao na daljnji studij u Innsbruck, gdje je postigao doktorat iz teologije. Od 1923. do 1929. bio je prefekt u Napretkovu konviktu u Mostaru, a od 1931. do 1941. kateheta u mostarskoj gimnaziji. Od 1932., kada je postao dijecezanski povjerenik za sjemenište, broj se dijecezanskih svećenika do početka rata udvostručio. Od 1934. vršio je ulogu dijecezanskoga konzultora. Dr. Petar Čule, uz svoje dužnosti, živo se bavio teologijom, čitajući i pišući. Objavio je dvije knjige:

1) *Misli velikih umova o Bogu i vjeri*, Mostar, 1925.

2) *Misli velikih umova o Kristu i Katol. Crkvi*, Mostar, 1926.

Priredio je i *Mali kršćanski nauk*, koji je izišao u više izdanja, a pisao je razne članke po našim vjerskim časopisima.[171]

Za proslavu 400. obljetnice Družbe Isusove preveo je od T. J. CAMPBELLA *Povijest Isusovačkog Reda*, u dva sveska; Zagreb 1941. i 1942.

Rado je išao pomagati subraći u pastvi, poznat kao vrstan propovjednik.

Nakon smrti pok. biskupa Mišića, Sveta se Stolica nije mislila ni mjesec dana da tako vrijednoga svećenika, kao što je bio dr. Čule, imenuje mostarsko-duvanjskim biskupom i trebinjsko-mrkanskim administratorom. Izbor je objavljen u poluslužbenom glasilu Svete Stolice *L'Osservatore Romano* 1. lipnja 1942. Kad se vijest razglasila svijetom, među hercegovačkim franjevcima nastalo je pravo zaprepaštenje. Neposredno nakon objavljivanja biskupova imenovanja, ondašnje ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja u Zagrebu svojim je raspisom od 3. lipnja 1942. razaslalo "svim župnicima mostarske biskupije" prosvjed protiv imenovanja dr. Čule mostarskim biskupom "bez znanja i saslušanja, čak i bez znanja hrvatske državne vlade. Hrvatska državna vlada ne može primiti do znanja takvo imenovanje.... te će prema tome zauzeti svoje stanovište na obranu državnog vrhovničtva u svim odnošajima *pro foro civili*...".[172]

Ne bismo ovaj protest tadašnje vlade u Zagrebu spominjali u ovoj kronici događaja da nije u to doba vršio službu načelnika za bogoštovlje u ministarstvu pravosuđa hercegovački franjevac, spomenuti fra Radoslav Glavaš. Poznato je naime da je ondašnja vlada mnogo držala do toga da se i nju pita s obzirom na imenovanje novih biskupa. Tako je prigovorila i u pogledu imenovanja dr. Janka Šimraka za križevačkoga vladiku - biskupa, a miješala se i u imenovanje đakovačkoga biskupa.[173]

Zbog pisanoga protesta protiv imenovanja dr. Čule za mostarsko-duvanjskog biskupa tadašnji tajnik apostolskoga delegata u Zagrebu, Giuseppe

---

[171] Usp. *Vrhbosna*, 9-10/1942., koja je gotovo sva posvećena novoimenovanom biskupu Petru Čuli.

[172] Raspis ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH, 5974 - B – 1942., 3. VI. 1942.

[173] *Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške "NDH"*, Zagreb, 1952., str. 81. slj.

Masucci, upozorio je poglavnika Pavelića na crkvene cenzure u koje je upao po kan. 2334 *Zakonika kanonskoga prava.* Jedna od posljedica bila je i ta da se za državnoga poglavara, u vrijeme dok Crkva nije bila rastavljena od države, nisu smjele priređivati u crkvi javne molitve s bogoslužjem prigodom imendana ili rođendana, ako bi dotični bio u izopćenju. Na to je Pavelić povukao svoj prosvjed.

Od imenovanja do biskupskoga ređenja proteklo je više od pet mjeseci. U međuvremenu neki "dobronamjerni" franjevci predlagali su novoimenovanom biskupu da se za volju mira i dobrih odnosa s hrvatskom državom odrekne biskupske službe u Hercegovini. Kad se u tome nije uspjelo, pribjeglo se nečasnim i nepoštenim metodama zastrašivanja, otvorenih prijetnji i sprečavanja biskupskoga ređenja i posvećenja. Uoči konsekracije, koja je bila zakazana za 4. listopada 1942. suposvetitelji zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac i vrhbosanski metropolita i nadbiskup dr. Ivan Šarić primili su teška prijeteća pisma da se ne usude doći na posvetu novoga biskupa u Mostar. Jer, "ako se samo usudite prieći granicu grada Mostara i Hercegovine u svrhu posvete novoga biskupa, neka znate da će biti svašta. Bit će krvi, a lako i mesa pa da je na Vama papina kruna. Bit će krvi i mesa...".[174] U pismima se nalaze riječi koje su upravo nedostojne jednoga čovjeka zdrave pameti, pogotovo kršćanina i katolika. Cjelovit sadržaj pisma jasno upućuje na zaključak da mu se izvor nalazi u kleričkim krugovima.

Nakon mirno i uredno obavljena biskupskoga ređenja u mostarskoj župnoj crkvi sv. Petra i Pavla, biskupu je Čuli preko ondašnjih mjesnih vlasti - velikoga župana - stigla poruka da se kao biskup ne bi usudio dirati u franjevce. Drugim riječima, htjelo ga se upozoriti da ne bi pokretao pitanje župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Nije teško zaključiti tko je stvarno stajao iza takvih poruka i prosvjeda. Ipak, mjesni ordinarij dr. Čule nije se puno obzirao na prijetnje i smetnje, nego je odlučno počeo izvršavati svoje biskupske dužnosti.

1) Izvještaj mons. Čule Svetoj Stolici o činjeničnom pitanju razdiobe župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji 1943. i 1963.

Unatoč neugodnim upozorenjima koja su pristizala biskupu Čuli, ovaj je po svojoj službenoj dužnosti u prvoj petogodišnjoj relaciji, 12. travnja 1943. izvijestio Svetu Stolicu naglašavajući da će rješenje pitanja podjele župa imati svojih poteškoća. Spomenuo je Deciziju Leona XIII. iz 1899. po kojoj je određeno da u mostarsko-duvanjskoj biskupiji redovnici franjevci imaju 25 župa, a da su druge, bilo da postoje bilo da se imaju u budućnosti osnovati, na "slobodno raspolaganje ordinariju". Biskup je nadalje izvijestio da su franjevci željeli izmijeniti tu Deciziju te su nagovorili biskupa Mišića da preporuči njihovu molbu

---

[174] Prijepis prosvjednoga pisma Biskupskom ordinarijatu Mostar dostavio je Nadbiskupski ordinarijat Sarajevo, 2. X. 1942.

za preuzimanjem drugih 27 župa, uz one koje su im povjerene već 1899. Biskup je Mišić to učinio te je Kongregacija koncila, 1923. godine, "imajući u vidu oskudicu svjetovnoga klera", predala franjevcima tražene župe, ali pod uvjetom *ad nutum S. Sedis*. Biskup Čule u svome izvještaju piše: "Čini se da je ovaj reskript Sv. kongregacije koncila bio nevaljan, i to zbog mane navođenja neistine (*ob vitium obreptionis*)". Naime, od onih 27 župa, koje su franjevci tražili, 13 ih je postojalo u vrijeme pisanja molbe i izdavanja reskripta, a 14 ostalih (izuzev Crnča) ne postoje osim "u naumu i želji". Na kraju svoga izvješća biskup Čule moli "da Sv. kongregacija za širenje vjere izda prikladne upute u ovoj tako sumnjivoj stvari".[175]

Kongregacija, primivši i proučivši biskupovu relaciju o stanju u mostarsko-duvanjskoj dijecezi, svojim pismom od 25. lipnja 1943. odgovorila je između ostaloga i ovo:

"A drugo, Vi, Preuzvišeni, izvješćujete da je biskup dne 22. lipnja godine Gospodnje 1923. od Sv. kongregacije koncila zatražio i isposlovao da Redu manje braće može povjeriti drugih 27 župa (osim onih 25 koje je istom Redu povjerio vrhovni svećenik Leon XIII.), a od tih 13 nije postojalo ni u ono vrijeme niti postoje danas.

Ova se Sv. kongregacija veoma čudi tomu postupku.

Stoga, budući da je u reskriptu Sv. Kongregacije koncila biskupu molitelju dana ovlast (Indult) da se 'pod uvjetom navedene župe predaju spomenutim fratrima *ad nutum S. Sedis*', Vi, Preuzvišeni, ako smatrate prikladnim, možete se uteći ovoj Kongregaciji da se drukčije providi."[176]

Svršetkom drugoga svjetskog rata u našoj su zemlji nastale nove društvene prilike. U prvim poslijeratnim godinama pojedini su biskupi bili zatvarani i osuđivani na dugogodišnju robiju. Tako je, nakon osude zagrebačkoga nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca, dne 22. travnja 1948. bio lišen slobode i mostarsko-duvanjski biskup dr. Petar Čule. U srpnju te iste godine biskup je osuđen na 11 i pol godina strogoga zatvora. Premda do sada ne postoji objektivan prikaz suđenja mostarskom biskupu i suoptuženim s njime, ipak bismo ovdje željeli istaknuti jedno. Iako se biskup Čule u "Poslanici hrvatskih biskupa" u rujnu 1945. energično zauzeo za obranu hercegovačkih franjevaca, ipak na njegovu procesu 14-18. srpnja 1948., uz neke ženske osobe, nastupili su kao muški svjedoci samo neki hercegovački franjevci (jedan od njih bijaše o. Rufin Šilić), optužujući ga za djela za koja snose odgovornost sami franjevci, a ne biskup. Jer biskup nije mogao zapriječiti pisanje i izdavanje franjevačkoga tiska u kojem je bilo članaka politički

[175] Prvo petogodišnje izvješće mostarsko-duvanjskoga biskupa Čule Svetoj Stolici, 12. IV. 1943.

[176] Odgovor Kongregacije za širenje vjere, 794/43., 25. VI. 1943.

nepoćudnih novim vlastima. Da je bilo sumnjivih članaka s vjersko-moralnoga stajališta, u tom bi slučaju biskup morao intervenirati.

Biskup je Čule boravio u vrlo teškim životnim uvjetima u zeničkom zatvoru do potkraj mjeseca listopada 1955. godine. Nakon što se državna vlast uvjerila da je neosnovana optužba protiv biskupa u vezi s navodnim primanjem u biskupiju na konak "škripara" Neđe Markotića u jesen 1946. godine - a Markotić je već u ožujku 1946. poginuo - dakle, očita podvala - biskup je Čule prebačen u konfinaciju u franjevački samostan u Tolisu, u Posavini. Ubrzo poslije toga zatočeništva bio je pušten na uvjetnu slobodu, na liječenje. Tako se 5. siječnja 1957. vratio u biskupsku rezidenciju u Mostar, a svršetkom iste godine preuzeo upravu biskupije.

Stupajući ponovno na dužnost, mons. Čule posvetio je svoju posebnu brigu s obzirom na obnovu i gradnju novih crkvenih objekata i osobitu revnost u vezi s odgojem dijecezanskoga pomlatka. U svome pastoralnom upravljanju biskupijom biskup se Čule našao pred dvjema neugodnim činjenicama:

a) Tih godina javljao se veći broj mladića iz Hercegovine među kandidate biskupijskoga klera. Mnogi su među njima ustrajali te se broj svjetovnih svećenika stao povećavati. Na to su neki franjevci stali gledati s određenim neraspoloženjem. Neki su išli čak dotle da su izričito odvraćali mladiće da ne idu u biskupijsko sjemenište, jer neće imati župa, a kad ostare, neće se imati tko za njih brinuti; morat će pasti na teret braće i nevjesta, jer - govorilo se - "popovi" nemaju ni župa ni samostana u zapadnoj Hercegovini. Neki su franjevci župnici poduzimali konkretne mjere te su višak zvanja za redovnički stalež, odnosno provinciju, slali bilo drugim redovima, bilo drugim biskupijama, samo ne svomu vlastitom mostarsko-duvanjskom biskupu. S takvim se jednim slučajem susreo i sam biskup Čule, osobno. Kad je biskup, prigodom krizme u Šuici, naišao na jednoga klerika, upitao ga je čiji je on sjemeništarac. Ovaj je odgovorio da pripada dubrovačkoj biskupiji. Biskup ga je začuđeno upitao zašto nije ostao u svojoj mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Klerik mu je na to odgovorio: "Što sam ja znao? Išao sam kamo me slao moj župnik (franjevac). Župnik mi je najprije poslao molbu u Sarajevo. Kad su odozgor odgovorili da imaju dostatno kandidata iz vlastite nadbiskupije, onda sam, nakon godinu dana pauze, po župnikovoj preporuci otišao u Dalmaciju". Možda bi nam tako nešto slično mogli ispripovijedati mnogi od onih koji sada služe u drugim biskupijama ili redovima.

b) Da bi bar donekle popravio stanje biskupijskoga klera u dijecezi, biskup je počeo osnivati nove župe razgraničenjem onih koje su bile povjerene franjevcima. A po propisu kan. 1427 § 5 nova župa, koja se podiže cijepanjem župe kojom su redovnici upravljali, nije više redovnička, nego na slobodno raspolaganje ordinariju. Od onih župa koje su Decizijom iz 1899. godine predviđene da se u budućnosti osnuju, neke su do početka drugoga svjetskog rata osnovane, a neke nisu. Biskup te predviđene župe može osnovati kad god hoće

"bez ikakva savjetovanja" bilo s kime, kao što stoji u spomenutoj Deciziji. Takvu osnivanju pogodovali su i vjernici iz nekih sela koji su počeli upućivati molbe biskupu da u njihovu mjestu osnuje samostalnu župu. S tim u vezi napomenuli bismo jedan slučaj koji je karakterističan za razumijevanje obrađivane problematike.

Vjernici sela Pologa kod Mostara podnijeli su molbu ordinariju da im se osnuje nova župa. Iako su pravno pripadali župi Mostarski Gradac, ipak im je praktično bilo pogodnije, a nekima i bliže, dolaziti u Mostar radi obavljanja svojih kršćanskih dužnosti. Biskup je Čule dugo oklijevao dok nije 1963. odlučio osnovati novu župu kojoj će pripasti i selo Polog. Naime, prema Deciziji bilo je predviđeno da biskup može osnovati župu Dobrič koju će sačinjavati sela: Polog, Vlasnići, Knežpolje i Dobrič. Unatoč toj pravnoj mogućnosti, biskup je Čule pozivom na kan. 1420 pozvao župnika Mostarskoga Graca da on iznese svoje mišljenje o molbi vjernika sela Pologa.[177]

Župnik - franjevac u Mostarskom Gracu odgovorio je pismom da priznaje opravdanost molbe vjernika iz Pologa. Spomenuo je da se to isto odnosi i na selo Dobrič. Na kraju je napomenuo da o osnivanju nove župe u Pologu nije govorio s provincijalatom, a valjalo bi i njega o tome upitati.[178]

Biskup Čule, oslanjajući se na odredbu Decizije iz 1899. i pridržavajući se *Zakonika kanonskoga prava*, nije posebno pisao provincijalatu hercegovačkih franjevaca, nego je 29. kolovoza 1963. kanonski osnovao samostalnu kapelaniju[179] i o tome obavijestio župnika - franjevca u Mostarskom Gracu da 8. rujna 1963. prestaje njegova župnička jurisdikcija nad selom Pologom.[180]

U sastav novoosnovane župe trebalo se uključiti i selo Dobrič. Ali, manevrima sa strane došlo je do nesuglasica između ta dva sela. Tako je selo Dobrič ostalo i dalje u sklopu stare župe Mostarski Gradac, a nova je župa obuhvatila samo selo Polog i Vlasniće. Kasnije, nakon što se pojavio "hercegovački slučaj", neki će franjevci, bez ikakva mjerodavnoga crkvenog dopuštenja podignuti novu crkvu u selu Žvatiću, prema kojoj će gravitirati Dobrič, dio Knešpolja i neki zaseoci M. Graca. U pozadini neraspoloženja nekih franjevaca s obzirom na osnivanje nove župe u Pologu čini se da leži ono što je franjevačko poglavarstvo tražilo u svojoj molbi od 20. svibnja 1923., tj. da se njima redovnicima dodijeli i Dobrič, koji onda nije postojao kao župa, a koju će franjevci željeti osnovati za svoju zajednicu. U tom smislu možemo i shvatiti

[177] *ABO*, 547/63., 6. VIII. 1963.
[178] Odgovor župnika iz Mostarskoga Graca, 55/63., 12. VIII. 1963.
[179] *ABO*, 611/63., 29. VIII. 1963.
[180] *ABO*, 611/63., 29. VIII. 1963.

namjeru franjevačkoga poglavarstva u Hercegovini da na Žvatiću, nekadašnjem biskupijskom imanju,[181] osnuju svoj samostan gdje bi se otvorio novicijat.

Poteškoće i neprilike koje je biskup Čule imao oko osnivanja župe Polog i odvraćanja sela Dobrič da ne stupi u novu župnu zajednicu, unatoč većim pogodnostima, signalizirale su biskupu da se ne bi slučajno usuđivao dalje osnivati nove župe cijepajući one koje su franjevcima povjerene.

Te dvije činjenice: odgovaranje mladića da ne stupaju u biskupijsko sjemenište za mostarsko-duvanjsku biskupiju i neprilike oko osnivanja novih župa, gdje franjevcima nije po volji, dale su povoda biskupu Čuli da se u službenom izvještaju Svetoj Stolici osvrne na situaciju u biskupiji Mostar-Duvno.

Tako je biskup u svojem petogodišnjem izvještaju Svetoj Stolici, godine 1963., prikazao stvarno stanje. Dr. Čule piše da su mu neki svjetovni svećenici iz drugih biskupija predlagali da napusti svoju vlastitu biskupiju i preseli se u koju drugu, zajedno sa svjetovnim svećenicima, gdje će im biti omogućen rad i život dostojan svećenika, pozvanih da vode duhovnu pastvu vjernika - ako i dalje bude trajala ovakva podjela župa gdje će redovnički kler imati preko 80% vjernika, svjetovni kler ni 20%. Biskup nadalje ističe da velika većina dijecezanskoga klera odbacuje takav prijedlog, nego očekuje da će Sveta Stolica kleru vratiti one župe koje su mu Decizijom Leona XIII. namijenjene, a koje sada franjevci, zbog povijesne nestašice klera, administriraju. Unatoč toj besperspektivnoj situaciji svjetovnoga klera, biskup se Čule nada da će s franjevcima, nakon dobrohotne intervencije Kongregacije, doći do "prijateljskoga sporazuma kojim će se postići pravičnija i pravednija podjela župa između oba klera tako da se ostvari određena ravnoteža među svjetovnim i redovničkim župnicima u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Na taj će se način promicati ne samo ljubav i sloga u kleru nego će se također obojemu kleru pružiti prilika za zdravo i sveto natjecanje u Gospodnjem vinogradu".[182]

---

[181] U buli *Ex hac augusta*, od 5. VII. 1881., određeno je da se što prije u Mostaru, kao sjedištu biskupije, podigne kaptol. U tu svrhu bila je sagrađena u blizini biskupske rezidencije jedna zgrada koja je imala služiti za dijecezanski kaptol, odnosno vijeće konzultora. Ta je kuća otuđena uoči smrti biskupa Buconjića. Osim toga, dok je biskup Buconjić ležao na samrtnoj postelji o. fra Radoslav Glavaš otuđio je velik dio biskupijskih imanja predavši nešto od njih hercegovačkoj franjevačkoj provinciji, a nešto namještenicima koji su služili u biskupiji. Tako je otuđeno i imanje na Žvatiću, na putu između Mostara i Širokoga Brijega, uz tzv. biskupovu mlinicu. Postupak franjevačkoga poglavarstva 1923. upućuje nas na zaključak da otuđenje zgrade namijenjene za dijecezanski kaptol odnosno zbor konzultora kao i oduzimanje imanja na Žvatiću nije bilo bez sudjelovanja tadašnjih franjevačkih poglavara.

[182] Petogodišnje izvješće mostarsko - duvanjskoga biskupa Svete Stolici, 1963.

Kongregacija za širenje vjere, nakon što je promotrila izvještaj biskupa Čule, smatrala je potrebnim da o situaciji u dijecezi Mostar-Duvno obavijesti i generala franjevačkoga reda.[183]

General je u svome odgovoru spomenuo: ako su u prošlosti neke župe bile povjerene redovnicima, to se nije moglo dogoditi bez volje i pristanka mjesnoga ordinarija. A, koliko je njemu poznato, u Jugoslaviji ima na stotine župa koje očekuju svoga župnika.[184] (Prema tome, neka se ne dira u župe koje franjevci vode. - n. pr.).

Sv. kongregacija 7. ožujka 1964. proslijedila je biskupu Čuli taj odgovor koji je bio povodom da je mostarsko-duvanjski ordinarij postavio izričit zahtjev Propagandi u vezi sa župama, oslanjajući se na Propagandinu sugestiju iz 1943. godine.

2) Biskup Čule moli Svetu Stolicu 1964. da dokine reskript iz 1923. Pročitavši odgovor Propagande i oca generala i posavjetovavši se s kime je trebalo, biskup je Čule odlučio zamoliti Svetu Stolicu da opozove reskript iz 1923. godine te se biskup i provincijal pozovu na Propagandu radi dogovora.

U svojoj molbi od 8. lipnja 1964. biskup je spomenuo kako je došlo do Decizije 1899. godine te kako je na izmjenu te Decizije i novu podjelu župa hercegovačko franjevačko poglavarstvo prinukalo 1923. tadašnjega mjesnog ordinarija fra Alojzija Mišića. U vrijeme kad je podnošena franjevačka peticija, preporučena od mjesnoga biskupa, situacija je svjetovnoga svećenstva bila više nego jadna: 40 godina poslije obnove redovite crkvene hijerarhije u našim krajevima i nakon što je voljom Svete Stolice uveden u pastvu i svjetovni dijecezanski kler, u mostarsko-duvanjskoj biskupiji bila su samo trojica dijecezanskih svećenika u duhovnoj pastvi, iako je Hercegovina uvijek obilovala duhovnim zvanjima. reskript iz 1923. bio je na štetu dijecezanskoga klera posebno stoga što su po njemu franjevcima dodijeljene i one župe koje je tek trebalo u budućnosti osnovati. Svjetovni je kler također osobito neraspoložen zbog činjenice što je i sjeverni dio Mostara dodijeljen franjevcima, premda je Decizijom bilo predviđeno da se u tom dijelu grada, uz novu katedralnu crkvu, osnuje nova župa na biskupovo slobodno raspolaganje. Biskup Čule nadalje izražava čuđenje kako je Sv. kongregacija, mimo rimskoga običaja, u tako važnoj stvari brzo postupila (12. lipnja molba predana, a 22. lipnja uslišana) i bez potrebnih konzultacija s drugim faktorima u crkvenoj pokrajini. Biskup također piše da bi želio popraviti stanje dijecezanskoga klera, ali mu je onemogućeno reskriptom iz 1923. godine. Stoga: "ponizno se usuđujem predložiti da se odluka iz 1923. - jer je bila izdana *ad nutum S. Sedis* - potpuno opozove i neka se biskup i franjevački provincijal

[183] Kongregacija za evangelizaciju naroda, 3625/63., 17. II. 1964.
[184] Odgovor generala O.F.M. Kongregaciji, br. 642 - 1943/64. , 29. II. 1964.

pozovu da predlože Svetoj Stolici na odobrenje novu i obojem kleru prikladniju raspodjelu župa...". Završavajući svoju molbu, biskup Čule žali što je bio prisiljen pokrenuti ovo pitanje. Čini to po svojoj biskupskoj dužnosti da umiri dijecezanski kler koji je u teškom položaju, stiješnjen na jednu šestinu vjernika u svojoj vlastitoj biskupiji i osuđen da kod ovoga omjera bude *une quantité negligeable* (= zanemariva količina), te da izađe ususret mnogim sjemeništarcima koji se u posljednje doba javljaju za biskupijsko sjemenište; a ove bi nedolično bilo slati u druge biskupije ako sami žele raditi kao svećenici u svojoj zavičajnoj dijecezi. "Uostalom, ja oce franjevce veoma cijenim i njihove povijesne zasluge posve priznajem", završava biskup Čule svoju molbu. "Mnogi i danas s velikom revnošću djeluju u dušobrižništvu. Nikako se ne bih htio lišiti njihove suradnje. Želim samo to da svjetovni kler na jednakom stupnju s ocima franjevcima može dati svoj udio u biskupiji te ću stoga, uz pomoć Božju, svim silama nastojati da imam što prije dostatan broj svjetovnih svećenika. Inače ne bi bilo uopće vrijedno uvoditi svjetovni kler u ovu pokrajini poslije toliko stoljeća".[185]

Prije nego što je pristupila rješavanju spomenute biskupove molbe, Propaganda je smatrala prikladnim da čitavu stvar povjeri beogradskom nadbiskupu mons. dr. Gabrijelu Bukatku *ad referendum* (da prouči i izvijesti). O tome je Kongregacija obavijestila biskupa Čulu dok je on boravio u Rimu na trećem zasjedanju Drugoga vatikanskog sabora.

Nadbiskup Bukatko, koji je primio potrebne ovlasti da razgovorima s mjesnim ordinarijem i franjevačkim provincijalom skupi nužne informacije o samom problemu, došao je u Hercegovinu u siječnju 1965. Razgovarao je s biskupom Čulom i provincijalom fra Zlatkom Ćorićem. Primao je također neke deputacije hercegovačkih franjevaca i pohodio neke krajeve u mostarsko-duvanjskoj biskupiji.

Međutim, franjevački poglavari, saslušavši sve što im je nadbiskup Bukatko prenio na temelju razgovora s biskupom Čulom, vjerojatno iz bojazni da nadbiskupa nisu dostatno sami informirali, poslali su posebnu delegaciju koja je 25. siječnja 1965. posjetila nadbiskupa u njegovoj beogradskoj rezidenciji. Tom prigodom delegacija je predala opsežnu promemoriju[186] u kojoj hercegovački franjevački provincijalat najodlučnije odbija i samu pomisao da bi se mijenjalo stanje župa postavljeno reskriptom iz 1923. Na tu su se promemoriju kasnije opširno osvrnuli dijecezanski konzultori.[187]

---

[185] *ABO,* 7. III. 1964. kao odgovor na pismo Propagande generalu, 3625/63., 17. II. 1964.

[186] Promemorija hercegovačkih franjevaca nadbiskupu Bukatku, *AP*, 35/65., 25. I. 1965.

[187] Odgovor dijecezanskih konzultora, 6. VIII. 1965., na franjevačku promemoriju

Ali franjevačko je poglavarstvo, osim nadbiskupova posjeta i vlastite promemorije, smatralo potrebnim da i ono samo izvijesti Svetu Stolicu o svome stavu u odnosu na zahtjev biskupa Čule. Radi toga u ožujku 1965. predano je Propagandi opsežno službeno pismo.[188] To je pismo uručeno upravo uoči plenarne sjednice Propagande, na kojoj se raspravljalo o molbi biskupa Čule.

Iz ovoga postupka lako se dade zaključiti i usporediti s kakvom je brzinom i propustima s obzirom na potrebne konzultacije izdan reskript 1923. godine, a s kolikim se oprezom i skupljanjem informacija odvijao postupak 1965.

3) Zaključak plenarne sjednice Propagande i obavijest o opozivu reskripta iz 1923. Plenarna sjednica Propagande održana je u Rimu 18. ožujka 1965. Na njoj su sudjelovali i kardinali - prefekti drugih kongregacija koji po svojoj službi ili imenovanju pripadaju skupu takvih sjednica. Prema službenom zapisniku (*Verbale*) sjednice izvjestitelj spornoga pitanja oko župa u Hercegovini bio je kardinal Ildebrando Antoniutti, prefekt Kongregacije za redovnike i svjetovne institute. Mišljenje i prijedlog kardinala relatora nalazimo u spomenutom zapisniku (koji je preko mons. Stefana Lászla, apostolskoga vizitatora, dospio u Hercegovinu tek u listopadu 1972):

"U svrhu poželjnoga, postupnoga i potpunoga vraćanja mostarskom ordinariju na slobodno raspolaganje svih župa njegova područja, isključujući 25 župa koje je franjevcima povjerio vrhovni svećenik Leon XIII. 1899., uzoriti kardinal izvjestitelj predložio je uzoritim sudionicima prikladnost da se redovnici nagovore da ordinariju vrate sve župe, osim 25 spomenutih, malo pomalo kako biskup bude u stanju imenovati župnike iz svoga svjetovnoga klera". Prisutni kardinali, smatrajući prijedlog u skladu s propisima crkvenih kanona, jednodušno su ga odobrili. A Sveti Otac u audijenciji koju je 22. ožujka 1965. dao kardinalu prefektu Propagande, potvrdio je sve odluke koje je donijela plenarna sjednica Kongregacije.[189]

Na temelju toga zapisnika i zaključka plenarne sjednice, Propaganda je svojim reskriptom od 26. ožujka 1965. obavijestila mostarskoga biskupa i franjevačkoga generala da je reskript iz 1923. opozvan. U završnom dijelu reskripta Kongregacija je pozvala biskupa i provincijala da zajednički traže rješenje problema: "Budući da je prikladno da se nova podjela (*distribuzione*) župa treba izvršavati postupno i bez ikakve štete po dušobrižništvo, ova Sv. kongregacija poziva Vašu preuzvišenost da prouči najbolje rješenje problema,

---

beogradskom nadbiskupu, 25. I. 1965.

[188] *Vertenza fra S. E. Mons. Čule, Vescovo di Mostar - Duvno e Mrkanj - Trebinje, e la provincia francescana di Hercegovina in Mostar in merito alla divisione delle parrocchie* - AP, 122/65., 17. III. 1965.

[189] *Verbale* plenarne sjednice Kongregacije za širenje vjere, 18. III. 1965.

ovdje u Rimu, zajedno s prečasnim o. franjevačkim provincijalom Hercegovine, prigodom sljedećega zasjedanja Ekumenskoga sabora."[190]

Biskup Čule, primivši vijest da je reskript iz 1923. opozvan, delegirao je dvojicu biskupijskih svećenika te pozvao franjevačkoga provincijala da i on odredi dvojicu franjevaca, koji će pokušati zajedničkim pregovorima nešto pozitivno predložiti biskupu i provincijalu za njihove buduće razgovore u auli Propagande za vrijeme zasjedanja Sabora. Novoimenovanu komisiju sačinjavali su dr. fra Bonicije Rupčić i fra Ferdo Vlašić s franjevačke strane, a mons. Andrija Majić i don Marko Perić s dijecezanske strane.

Komisija se sastala u kolovozu 1965. godine. U raspravi je nastao nesporazum oko tumačenja reskripta Kongregacije iz 1965. Predstavnici dijecezanskoga klera tvrdili su da je Kongregacija spomenutim reskriptom željela reći da se sve župe, osim onih 25 koje su povjerene provinciji po Deciziji iz 1899. moraju "postupno vraćati mjesnom ordinariju tako da ih ovaj može povjeravati dijecezanskom kleru na upravljanje." Međutim, delegati franjevačkoga klera zauzeli su stajalište da je Sv. kongregacija naredila novu podjelu župa na koje se odnosi opozvani reskript iz 1923. U svojim izjavama pozivali su se franjevački predstavnici na riječi *nuova distribuzione* (nova podjela) i tvrdili da se to odnosi samo na sporne župe. Predstavnici biskupijskoga klera tvrdili su da se *nuova distribuzione* župa ne odnosi samo na one župe koje su tangirane sada abrogiranim reskriptom, nego da se odnosi na župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji općenito. Tvrdili su da to odgovara namisli biskupa Čule, koji je tražio da se ostvari nova i pravičnija podjela župa u spomenutoj biskupiji. I Kongregacija je držala da će se ta pravičnija nova podjela župa u spomenutoj biskupiji ostvariti na taj način da franjevačka provincija vrati biskupu na slobodno raspolaganje one župe koje su provinciji bile povjerene onim reskriptom iz 1923., koji je sada bio opozvan. Te župe provincija hercegovačkih franjevaca treba predavati ordinariju *gradatamente* (postupno) kako već biskup bude imao svjetovnoga klera, kojemu će povjeravati te župe.

Franjevci su sljedećih godina često iznosili svoje tumačenje reskripta pozivajući se na navodno usmeno objašnjenje tajnika Propagande, nadbiskupa Pietra Sigismondija. Sve su poduzimali da biskupa uvjere u ispravnost svoga shvaćanja reskripta. U tu svrhu angažirali su i uglednoga svoga člana, poznatoga povjesničara dr. fra Dominika Mandića, koji je s biskupom Čulom izmijenio nekoliko pisama nakon obavijesti o opozivu reskripta iz 1923. Razgovori i prepisivanja s jedne i druge strane odvijali su se bez uvida u zapisnik plenarne sjednice. Kad je 1972. mons. László donio u Hercegovinu citirani zapisnik, onda je bilo posve jasno da su predstavnici dijecezanskoga klera ispravno shvatili reskript

[190] Reskript Kongregacije *de Propaganda Fide*, 1262/65., 26. III. 1965.

Kongregacije iz 1965. godine. Jer je iz zapisnika očito da se radi o predaji svih župa, osim onih 25 iz 1899. godine, i da se *man mano* (= malo pomalo) ili *gradatamente* (= postupno) odnosi na činjenicu kako biskup bude imao svjetovnoga svećenstva na svom raspolaganju. Kamo sreće, da je Kongregacija uza svoj reskript donijela i zapisnik plenarne sjednice! Izbjegli bi se mnogi nesporazumi i ne bi trebalo tolikoga uzrujavanja.

4) Pregovori o podjeli župa između mjesnoga ordinarija i franjevačkoga provincijala. Na poziv Propagande biskup se Čule dva puta susreo s provincijalom Ćorićem u Rimu, 13. i 16. studenoga 1965. Biskup je bio sam, a provincijal je poveo sa sobom dvojicu savjetnika, iako je Kongregacija pozvala samo provincijala. Ovaj se ispričavao da ne zna dobro talijanski te je uz fra Bonicija Rupčića iz Hercegovine uzeo dr. fra Bazilija Pandžića, hercegovačkoga franjevca u službi generalnoga arhivara Reda u Rimu.

Za volju mira i radi dobrih odnosa s franjevcima biskup je Čule na tim pregovorima predlagao provincijalu Ćoriću - a na štetu dijecezanskoga klera - da se onih 14 spornih župa (Blagaj, Nevesinje, Grljevići, Mostarski Gradac, Grude, Klobuk/Poljane, Čitluk, Prisoje, Izbično, Čapljina, Blizanci, Kongora, Ploče/Dobro Selo, Jablanica) podijele tako da **sedam** njih bude za redovnički kler *pro mensa regulari* - a **sedam** za dijecezanski kler. Podijelit bi se trebalo tako da mjesni ordinarij bira **prvu**, provincijal **drugu**, i tako redom. Provincijal je na sugestiju svojih savjetnika odbio ponudu kao tvrd prijedlog (*dura propositio*).

Franjevci su kasnije pokušali i taj velikodušni biskupov prijedlog krivo tumačiti. Tvrdili su, naime, da je biskup predložio da on za dijecezanski kler izabere sedam župa koje želi, a ostatak franjevcima, što je obična izmišljotina. Time se valjda htjelo opravdati činjenicu zašto je provincijal Ćorić, na sugestiju svojih pobočnika, odbio ponudu biskupa Čule.

U tim razgovorima na Propagandi provincijal nije dao nikakav konkretan plan, nego je kasnije, 2. prosinca 1965. podnio opširno službeno pismo tajniku Propagande u kojem se osvrnuo na razgovore s biskupom Čulom i iznio neke svoje prijedloge. Tajništvo Propagande dostavilo je mostarskom ordinariju na uvid promemoriju provincijala Ćorića i zatražilo njegov osvrt.[191]

U lipnju 1966. godine u Hercegovini je boravio fra Alfonso Schnusenberg, generalni tajnik franjevačkih misija. Pohodio je neke župe u Hercegovini. Posjetio je također mjesnoga ordinarija, ali s njime nije započinjao razgovor o pitanju podjele župa u biskupiji. Po njemu je provincijal Ćorić 8. lipnja 1966. poslao u Rim svoj novi prijedlog o razdiobi župa u mostarsko-duvanjskoj dijecezi, a da prethodno nijednom riječju nije o tome spomenuo ordinariju. Tek 26. kolovoza 1966. biskupu je Čuli dostavljen taj prijedlog o kome su on i provincijal izmijenili

---

[191] *AP*, 902/65., 2. XII. 1965.

nekoliko pisama u rujnu i listopadu iste godine. Taj će se prijedlog provincijala Ćorića objaviti kasnije u službenom glasilu franjevačke provincije. Prema onomu kako je objavljeno proizlazi da provincijal ne može ustupiti župe Čapljinu i Čitluk, jer u njima postoji redovnička rezidencija: "radi se o redovničkim kućama koje su podignute sredstvima redovničke zajednice". A što se tiče drugih župa o kojima se govori u reskriptu iz 1923. provincija je spremna podijeliti ih s mjesnim ordinarijem, uz uvjete:

- da one župe koje pripadnu provinciji budu *pleno iure unitae* (potpuno ujedinjene);

- da sve župe koje nastanu cijepanjem župa Humac i Široki Brijeg budu *pleno iure unitae* provinciji;

- da se odmah podijeli Mostar te da polovica novih župa bude na slobodno raspolaganje biskupu, a druga polovica *pleno iure unitae* franjevačkoj provinciji.[192]

Biskup je Čule izmijenio s provincijalom Ćorićem nekoliko pisama u vezi s njegovim prijedlozima.[193]

U travnju 1967. istekao je šestogodišnji mandat provincijalstva o. fra Zlatka Ćorića. Trebalo je izabrati novoga provincijala. Po franjevačkim konstitucijama, uz izbor novoga provincijala jedne provincije, generalni ministar delegira nekoga franjevca druge provincije da obavi generalnu vizitaciju. Tako je za hercegovačku franjevačku provinciju bio određen za generalnoga pohoditelja o. Benko Tulić, član dalmatinske provincije sv. Jeronima.

Franjevački provincijalat želio je u razgovore o župama u biskupiji uključiti i generalnoga vizitatora. Dijecezanski se ordinarij nije s time složio, jer:

- pitanje župa ne ulazi u kompetenciju vizitatora koji nije ovlašten od Svete Stolice da vodi razgovore;

- on je sa strane, pa bi mu trebalo više vremena da upozna problematiku i stekne ispravan sud;

- Propaganda je pozvala 26. ožujka 1965. biskupa i provincijala da oni traže najpogodniji način kako provesti u djelo ono što su kardinali na plenarnoj sjednici zaključili.

Dakle, u očekivanju novoga provincijala hercegovačkih franjevaca biskup je Čule odbio voditi razgovore s neopunomoćenim i neupućenim generalnim vizitatorom o. Tulićem.

Na provincijskom kapitulu, održanom 13. travnja 1967. pod predsjedanjem generalnoga vizitatora, izabran je za novoga provincijala dr. fra

---

[192] *AP*, 368/66., 8. VI. 1966. Usp. također *MiD*, 4/1968., str 19.

[193] *ABO:* pismo biskupa Čule, 810/66., 5. IX.1966.; *AP:* odgovor provincijala Ćorića, 877/66., *ABO*: 30. IX. 1966. i ponovni odgovor biskupov, 879/66., 9. X. 1966.

Rufin Šilić, koji je do tada boravio u kustodiji Sv. Obitelji, hercegovačke franjevačke provincije u SAD-u.

Nakon povratka iz Amerike, prigodom prvoga susreta s mjesnim ordinarijem, otac je Šilić obavijestio biskupa da je njemu, provincijalu, provincijski kapitul na posljednjem zasjedanju dao *plein pouvoir* (= puno ovlaštenje) da s biskupom uredi pitanje o podjeli župa. To je kasnije ponovio i napismeno javio prefektu Propagande, kardinalu Gregoriju Agagianianu. U tom izvještaju Propagandi provincijal je napisao da je kapitul provincije na svojoj sjednici od 14. travnja 1967. donio sljedeću odluku:

"Ovlašćuje se Starješinstvo Provincije, da vodeći računa o našem posljednjem prijedlogu (br. 368/66, od 8. lipnja 1966.) i prijedlozima, koje će dati preuzvišeni Biskup, napravi ugovor što korisniji za Provinciju, i po mogućnosti što prije. Zaključak je usvojen jednoglasno: 16 pozitivnih glasova...".[194]

U tom istom izvještaju o. Šilić konstatira da je naknadno bila provedena *Anketa među braćom* u provinciji. Na postavljena pitanja:

1) Jeste li za to da se s Biskupom pregovara za spornih 14 župa i to na bazi ravnopravnosti?..

2) Mislite li da bi nagodbu s Biskupom trebalo učiniti što prije ili je bolje čekanje?

"Oko 90% braće upitnim listićima izjasnilo se za nagodbu s Biskupom. Samo su neki za čekanje, a neki nisu ni dali svoj odgovor. Stoga je Definitorij zaključio, da daje puna ovlaštenja mnp. o. Provincijalu za razgovore s preuzvišenim Biskupom u pogledu nagodbe o župama...".[195]

(Namjerno smo se malo više zadržali na činjenici "punoga ovlaštenja" oca provincijala, koje će o. Šilić, kad mu zatreba, glatko zanijekati).

Nedugo nakon izbora novi je provincijal otišao u Rim gdje se imao održati generalni kapitul, 3. svibnja 1967. Tom je prigodom o. Šilić doznao u generalnoj kuriji da je Kongregacija za evangelizaciju naroda odlučila da franjevačka provincija u Hercegovini vrati *per ora* (za sada) pet župa na slobodno raspolaganje biskupu. Kongregacija je svoju odluku bila priopćila o. generalu 21. travnja 1967.[196] O toj odluci Kongregacije nije bio obaviješten dijecezanski ordinarij.

U Rimu je provincijal Šilić nastojao usmenom intervencijom i pisanom promemorijom nagovoriti kardinala prefekta Propagande da se odgodi izdavanje odluke o predaji pet župa (Crnač, Blizanci-Gradac, Grude, Grljevići, Mostarski Gradac), dok se definitivno ne uredi čitavo pitanje s obzirom na podjelu župa u

---

[194] *MiD*, 8/1968., str. 7.

[195] *MiD*, 8/1968., str. 8.

[196] Pismo Propagande franjevačkom generalu, 1912/67., 21. IV. 1967.

mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Predložio je da Propaganda pozove biskupa Čulu u Rim na pregovore s novim provincijalom.

Međutim, o odluci Propagande od 21. travnja 1967. provincijal je odmah izvijestio franjevačko poglavarstvo u Hercegovini i pozvao ga da tu odluku uzme u razmatranje te da obavijesti župnike dotičnih župa da srede račune. Poglavarstvo je, u odsutnosti provincijala, 15. svibnja 1967. održalo sjednicu na kojoj je konstatirano: "Odluka će izazvati reagiranje mnoge braće, pogotovo zato, jer je jednostrana: Provincija mora Biskupu ustupiti župe, a njoj se ne ostavlja ništa osim neizvjesnosti".[197]

Među franjevcima je nastala uznemirenost. Neki od onih župnika na spomenutim župama počeli su harangirati protiv naumljene odluke Svete Stolice. Župnik - franjevac u župi Grljevići, koju je trebalo vratiti biskupu na slobodno raspolaganje, govorio je o tome narodu na Petrovdan, kako je sam kasnije pismeno izvijestio ordinarija.[198]

Iz Rima je, u međuvremenu, stigao biskupu poziv, 16. lipnja 1967., da dođe na Propagandu radi razgovora s provincijalom u vezi sa župama. Kongregacija je molila biskupa da javi kada će moći doći u Rim.[199]

Biskup je u svome odgovoru od 23. lipnja 1967. javio Propagandi da mora biti u biskupiji početkom srpnja radi svećeničkih ređenja, a od 15. srpnja do kraja kolovoza zakazane su krizme i pastoralni pohodi po župama. Stoga predviđa da će moći biti u Rim tek u rujnu tekuće godine. Biskup je u odgovoru zamolio da se ne bi ponovilo ono što se dogodilo 1965., kad je provincijal Ćorić doveo sa sobom dvojicu savjetnika, iako je Kongregacija tražila da biskup i provincijal sami traže najbolji način kako da se ostvari zaključak plenarne sjednice od 18. ožujka 1965. Biskup je Čule također zatražio neka Propaganda odredi o čemu će se konkretno pregovarati, jer biskup i provincijal polaze s različitih gledišta s obzirom na sadržaj reskripta Kongregacije, od 26. ožujka 1965. Provincijal, naime, misli da provincija ima još uvijek neko pravo na neke župe, osim onih 25, dok biskup smatra da se, nakon opoziva reskripta iz 1923., sporne župe imaju vraćati postepeno na raspolaganje za dijecezanski kler.

Odazivajući se pozivu Propagande, dijecezanski je ordinarij boravio u Rimu u rujnu 1967. Očekivao je o. Šilića, koji se u to vrijeme nalazio u američkoj kustodiji, ali ga nije dočekao. Biskup je bio primljen u audijenciju kod kardinala prefekta Propagande, kojemu je usmeno i napismeno izložio svoje stajalište prema

[197] *MiD*, 8/1968., str. 9.

[198] Upit ordinarijata župniku Grljevića, 614/67., 12. VII. 1967. Provincijalat je dostavio župnikov odgovor, 786/67., 3. VIII. 1967.

[199] Pismo Propagande mostarsko-duvanjskom biskupu, 2841/67., 16. VI. 1967.

reskriptu Kongregacije iz 1965. i prema pitanju o podjeli župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji općenito.[200]

Ne dočekavši o. Šilića iz Amerike, biskup se Čule vratio u dijecezu svršetkom rujna. Provincijal se kasnije ispričavao da ga nitko nije pozvao iz generalne kurije da dođe u Rim, iako je bio ostavio svoju adresu kod generalnoga tajnika franjevačkih misija.

Namjeravana odluka o predaji pet župa konačno je dozrela. Kongregacija za evangelizaciju naroda povjerila je apostolskoj delegaturi u Beogradu da ona izda provedbeni dekret o ustupanju pet župa od strane franjevačke provincije na slobodno raspolaganje mjesnom ordinariju.

5) Dekret apostolskoga delegata o vraćanju pet župa i o reakciji provincijala Šilića na dekret. Apostolski delegat u Jugoslaviji mons. Mario Cagna, na temelju primljenih ovlasti, izdao je 13. studenoga 1967. provedbeni Dekret kojim se odlučuje "da hercegovačka provincija Reda manje braće, po zakonitim poglavarima i pravnom propisu, preda mostarsko-duvanjskom ordinariju na slobodno raspolaganje, što prije, ali ne iznad šest mjeseci od datuma ovoga Dekreta, sljedeće župe: Crnač, Grljevići, Grude, Mostarski Gradac i Blizanci Gradac".[201] Istoga dana apostolski je delegat obavijestio biskupa Čulu o odluci Propagande da *per ora* (= za sada) pet župa, između onih koje su navedene u opozvanom reskriptu, moraju *modo ordinato* (= uredno) što prije prijeći na slobodno raspolaganje ordinariju. Uz obavijest apostolski delegat prilaže i fotokopiju Dekreta koji je upućen provincijalu hercegovačkih franjevaca.[202]

Po primitku Dekreta provincijal je Šilić najprije pokušao usmeno, 17. studenoga 1967., nagovoriti apostolskoga delegata da se zaustavi izvršenje Dekreta dok se s biskupom ne napravi nova nagodba o podjeli župa u biskupiji. Ono što je izložio usmeno, to je odlučio učiniti i napismeno nakon povratka u Hercegovinu.

U međuvremenu bila je zakazana svečana proslava sv. Katarine (25. studenoga), zaštitnice župe Grude (tu su župu franjevci po odredbi Dekreta trebali ustupiti biskupu na raspolaganje), na posljednju nedjelju mjeseca studenoga. Te je nedjelje provincijal Šilić svečano blagoslovio bistu-poprsje fra Gabre Grubišića, koji je bio župnikom te župe kada se župna crkva gradila (1940). Toga istoga dana provincijal je primio veći broj mladeži u Treći red sv. Franje. Ujedno je održan banket kojemu su prisustvovali ne samo brojni franjevci iz Hercegovine nego i predstavnici mjesne vlasti. Prisutni su kasnije pripovijedali da se u skupinama govorilo o odluci Svete Stolice, da i tu župu franjevci moraju ustupiti biskupijskom kleru, a provincijal Šilić, koji je već imao Dekret apostolskoga delegata u džepu o

[200] Odgovor mostarsko-duvanjskog biskupa Propagandi, 23. VI. 1967.
[201] Dekret apostolske delegature u Beogradu, 604/67., 13. XI. 1967.
[202] Pismo apostolskoga delegata mostarskom biskupu, 605/67., 13. XI. 1967.

predaji te župe, izjavio je nekima da o Gruđanima ovisi hoće li im i dalje biti župnik franjevac. Tako izjavljuju svjedoci očevici.

Dne 2. prosinca 1967. provincijal je Šilić uputio pisani protest apostolskom delegatu protiv Dekreta izjavljujući: "Ono što sam već prije usmeno rekao, to sad i pismeno ponavljam: Nužno je i neizbježno sklopiti ugovor, i to konačan, između biskupa i provincije, prije nego se izda ikakva odluka o konačnoj predaji župa". Ako se to ne dogodi, nastavlja o. Šilić, slijedit će teške pogibelji i posljedice jer se među narodom pronosi glas da je to oduzimanje župa za provinciju teže nego što je bila ona konfiskacija na kraju 2. svjetskog rata; oduzimanje župa jest kazna za provinciju. Provincijal se poziva na zakone koji vladaju u ovoj zemlji, prema kojima nikome nije slobodno, pa ni državi, nekoga izbaciti iz vlastitog doma, a to se događa nekim hercegovačkim franjevcima, jer "kuće koje se moraju napustiti nisu sagrađene ni od biskupa ni od župljana, nego od provincije, tj. zaradom vlastitoga rada fratara. Narod je ovdje 'tvrde šije'". Zatim slijedi primjedba na račun mlađih franjevaca: "I naša braća, osobito mlađa, na isti način osjećaju. Oni također otvoreno i bez ikakve ograde govore o vrijeđanju 'pravde prirodnog zakona'. Bojim se da neće u danom trenutku radije izabrati put neposlušnosti". U nastavku svoga izlaganja provincijal se Šilić poziva na postupak vjernika iz sela Dupovaca, župe Sutina u rakićkom polju; poziva se na Bosnu u kojoj su vjernici za vrijeme Barišićeve afere bili podijeljeni između sebe, jedni za franjevce, drugi za biskupa fra Rafu Barišića. Ističe da se ta podjela već osjeća i u Hercegovini. Posebno se osvrće na riječi Dekreta: *donec aliter provideatur* (dok se drukčije ne providi), odakle zaključuje da se radi o postupnom ustupanju župa na slobodno raspolaganje biskupu. Smatra da je "od svih putova taj najgori", jer se radi o postupnom ubijanju provincije. U zaključku kaže: "Mora se sklopiti između provincije i biskupa obostrani ugovor u kojem će i provincija i biskup nešto primiti i nešto dati...".[203]

Uz to svoje prosvjedno pismo provincijal je Šilić ponudio i svoje prijedloge za novu nagodbu između provincije i biskupa. U tim svojim propozicijama otac je Šilić tražio da provincija *in perpetuum* (= zauvijek) zadrži: Čapljinu, Čitluk i 4 nove župe: Cim kod Mostara, Uzariće kod Širokoga Brijega, Ljubuški i Crveni Grm kad se odcijepe od župe Humac. A ostale župe, spomenute u reskriptu iz 1923. mogu biti na slobodno raspolaganje biskupu, kao i druge buduće (*in futuro erigendae*).

Apostolski je delegat proslijedio provincijalovo protestno pismo Propagandi u Rim. Ova ga je, prema riječima samoga o. Šilića, shvatila kao "buntovnost i tražila intervenciju našega Generala Reda".[204] General je zatražio

---

[203] *AP*, 1189/67., 2. XII. 1967. i *MiD*, 4/1968., str. 11-14.

[204] *MiD*, 8/1968., str. 12.

razjašnjenje od provincijala Šilića. Kongregacija se osvrnula i na Šilićev prijedlog o novoj nagodbi između mjesnoga ordinarija i provincije. Pisala je: "Iako Sveta kongregacija za širenje vjere nema ništa protiv toga da se u budućnosti sklopi novi ugovor između mostarsko-duvanjskog biskupa i provincije O. F. M. , ipak želi, da franjevci pokažu dobru volju izvršenjem onoga, što je Sveta Stolica odlučila Dekretom apostolske delegacije u Jugoslaviji, br. 604/67 od dana 13. mjeseca studenoga 1967, kojemu se treba podvrći prije 13. svibnja 1968."[205]

O ovoj prepisci između apostolskoga delegata, provincijala Šilića, Svete Stolice i franjevačkoga generala, kao i o prijedlozima o. Šilića, dijecezanski ordinarij nije uopće bio upoznat sve do 26. ožujka 1968., kad mu je mons. Cagna dostavio fotokopije Šilićeva protestnoga pisma, prijedloga o novoj nagodbi i odgovora Kongregacije za evangelizaciju naroda.

U međuvremenu, svršetkom 1967. biskupski ordinarijat u Mostaru okružnicom br. 1067/67. od 29. prosinca 1967. upoznaje pastoralni kler o pitanju podjele župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji između biskupijskoga klera - petrovaca i redovničkoga klera - franjevaca. U okružnici iznosi povijesne podatke iz 1885., 1899., 1922. i 1923. (o kojima smo opširnije govorili).

Na kraju okružnice izričito stoji napisano:

"Kako se vidi iz predloženih dokumenata, Sveta Stolica uporno je inzistirala na tome, da dijecezanski kler bude potpuno izjednačen i ravnopravan u pastvi sa redovničkim klerom, pa i u pogledu na broj župa i vjernika... I Sveta Stolica još na početku, dok uopće nije bilo dijecezanskog klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, odmah za njega tražila ravnopravan položaj i polovicu župa... Samo tako može se uspostaviti pravi bratski osjećaj i plemenito natjecanje među oba klera, ako su oni u svemu glede pastve vjernika ravnopravni. Ne ide se dakle za tim, da se jedan kler odstrani, a drugi zavede, nego da se među oba klera zavede bratska jednakost, jer samo tako mogući su međusobni srdačni odnosi, pa se pozivaju svećenici jednoga i drugoga klera, da izbjegavaju sve međusobne zadjevice, osobito da o tome ne govore među vjernicima, nego neka sa plemenito natječu u pastoralnom radu, čuvajući slogu i bratstvo, a rješavanje neriješenih pitanja neka prepuste Svetoj Stolici, Ordinarijatu i Provincijalatu, na koje ovaj predmet isključivo i spada..."[206]

6) Sporazum o župama između biskupa Čule i provincijala Šilića, 1968. Ne znajući za spomenute poteze i prosvjede provincijala Šilića, biskup je Čule, na svoju vlastitu odgovornost, ne posavjetovavši se ni sa svojim dijecezanskim konzultorima i svećenicima, dne 24. veljače 1968., nakon adoracije

---

[205] Apostolska delegatura, 824/68., 26. III. 1968., u: *MiD*, 4/1968., str. 15, a 875/68.; istoga dana 26. III. 1968. obavijest mostarskom biskupu.

[206] Okružnica ordinarijata kleru, 1160/67., 28. XII. 1967.

u mostarskoj crkvi sv. Petra i Pavla, predložio o. Šiliću pregovore o župama. To je učinio u želji da franjevcima što više olakša izvršenje Dekreta, da se među klerom očuva sloga i mir i da se izbjegne moguća sablazan među vjernicima i inovjercima. Provincijal je Šilić prihvatio ponudu te je 2. ožujka 1968. dao svoj prijedlog i napismeno izjavio:

"*Ja apsolutno priznajem da svjetovno svećenstvo ima pravo tražiti da u svojoj dijecezi ne budu drugorazredni svećenici. Zbog toga i tražim samo dvije i po župe od postojećih... Isto tako stojim na stanovištu da svjetovni kler ima pravo tražiti barem polovicu pučanstva. Vjerujem, da ova razdioba ostavlja tu mogućnost...*" (Odmah napominjemo da će ove svoje riječi kasnije gaziti, i teoretski i praktično, i o. provincijal i neka njegova subraća).

U tom svome prijedlogu otac je provincijal uglavnom ponovio ono što je bio predložio uz prosvjedno pismo apostolskom delegatu, 2. prosinca 1967. Naime, da franjevci zadrže župu Čitluk i Čapljinu, te jednu od tri postojeće: Blagaj, Blizance, Klobuk, te nove župe: Cim ili Rodoč - Jasenicu od Mostara, Uzariće ili Knešpolje od Širokoga Brijega, Ljubuški od Humca. Predložio je podjelu Čapljine tako da sadašnja župa ostane franjevcima, a nova župa na slobodno raspolaganje ordinariju.[207] Provincijal je, dakle, tražio svega pet župa.

Biskup je proučio provincijalovu promemoriju i prijedlog te je dao svoj protuprijedlog: pristao je da Čitluk ostane franjevcima, ali Čapljina se treba ustupiti na slobodno raspolaganje. Pet župa, koje se spominju u Dekretu apostolskoga delegata (Crnač, Grude, Grljevići, Blizanci - Gradac i Mostarski Gradac), neka se mirno i uredno predaju u određenom roku dijecezanskom kleru. Sedam preostalih župa (Blagaj, Ploče, Nevesinje, Jablanica, Izbično, Klobuk i Kongora) neka se ravnomjerno podijele među oba klera. A da bi bio podjednak broj, biskup je predložio da se kanonski utemelji župa Uzarići koju bi do daljnjega služili franjevci sa Širokoga Brijega, tj. dok ne bude moguće u Uzarićima podignuti crkvu i župni stan. Što se tiče novih župa, biskup je Čule predložio: iako po kanonima svaka nova župa, makar odcijepljena od redovničke, pripada biskupu na slobodno raspolaganje, ipak će takve župe, nastale dismembracijom redovničkih, biti povjerene redovnicima, ali tek onda kad dijecezanski kler postigne razmjer 50% vjernika u odnosu na redovnike (kao što je sam o. Šilić pisao). Biskup je završio svoje pismo: "To je, eto moj prijedlog. Promotrite ga mirno *coram Domino*! *Sine ulla ira et studio vel animositate* (= pred Gospodinom. Bez ikakve strasnosti, pristranosti i nesklonosti). Prednost ovoga prijedloga je u tome, što on ide direktno za tim, da trajno osigura ravnotežu i puni paritet među oba klera."[208]

---

[207] Promemorija provincijala Šilića mostarskom biskupu, 2. III. 1968.

[208] Odgovor biskupa Čule na provincijalovu promemoriju, 7. III. 1968.

U svome protuprijedlogu biskup je, kako vidimo, ponudio također pet župa, s time da se tijekom vremena izravna omjer vjernika koje pastorizira jedan i drugi kler.

Na takav prijedlog biskupa Čule provincijal je Šilić odgovorio 9. ožujka 1968. prihvaćajući sve mogućnosti, ali s ovom izmjenom: Čitluk neka ostane franjevcima, a Čapljina neka se podijeli tako da sadašnja župa ostane redovnicima, a nova župa biskupu na raspolaganje.[209]

Biskup je u međuvremenu bio bolestan od gripe te je tek 27. ožujka 1968. odgovorio na provincijalovo pismo: "Za volju sloge i mira u krajnjoj liniji ja ne bih bježao ni od toga (tj. od diobe župe Čapljina, n. pr.) ali pod pretpostavkom da to bude moguće ostvariti. Ali ja se s razloga bojim, da će teško to ići. Držim, da bi samo onda stvar imala izgleda na uspjeh, kad bi se provincija preko svoga župnika u Čapljini za tu soluciju svestrano i svim srcem založila." Završavajući svoj odgovor, biskup je Čule napisao:

"Konkretno - ja predlažem, da Čapljina *hic et nunc* ostane *in suspenso*. U međuvremenu tijekom narednih godina poduzet ćemo zajedničke i koordinirane korake, da se u Čapljini osnuje druga župa. Kad se to ostvari, onda će se stara župa definitivno ostaviti OO. Franjevcima, a novoosnovana župa pripast će dijecezanskom kleru."[210]

Provincijal je Šilić smatrao da su pregovori o župama između njega i dijecezanskoga ordinarija uspješno i stvarno završeni. Početkom Velikoga tjedna 1968. na vlastitu je inicijativu izjavio mons. Majiću da se on sporazumio s biskupom o podjeli župa. To je isto učinio, svečanije, na Veliki četvrtak, pred velikim skupom svećenika, redovničkih i dijecezanskih, u blagovaonici mostarskoga samostana. Naime, poslije posvete ulja, na zajedničkom objedu, provincijal je pozdravio biskupa, što do tada nije bio običaj. Svima je priopćio vijest da su se biskup i on posljednjih tjedana češće sastajali i vodili pregovore o pitanju župa u biskupiji. Ti su pregovori uglavnom završeni, tek još neke "sitnice". Pozvao je prisutne neka se ugledaju u njih dvojicu i sačuvaju mir, međusobnu ljubav i slogu. Naglasio je kako je on i u Rimu i pred apostolskim delegatom rekao da će se lako naći sporazum s našim biskupom, jer je to čovjek "koji najviše moli i čita u biskupiji..."

Biskup Čule nije ništa odgovorio na tu provincijalovu zdravicu.

Prišlo se sastavljanju teksta sporazuma. Dijecezanski je ordinarij napravio "nacrt sporazuma" na latinskom jeziku, 12. travnja 1968. Na to je provincijal 13. travnja dao svoje prijedloge i ispravke. Biskup je sastavio konačan *Ugovor* ili *Sporazum*.

---

[209] Osvrt provincijala Šilića na biskupov odgovor, od 9. III. 1968.

[210] Odgovor biskupa Čule na osvrt provincijala Šilića, 27. III. 1968.

Sastavljeni Sporazum najprije je potpisao biskup Čule, a onda ga je po svome tajniku poslao provincijalu Šiliću da ga i on potpiše. Provincijal je to učinio u petak, 19. travnja 1968. godine između 11 i 12 sati prije podne, i vratio ga natrag biskupovu tajniku da se pošalje poštom apostolskom delegatu i proslijedi u Rim na odobrenje.

A onda se dogodilo ono što nitko pametan ne bi očekivao: dne 20. travnja rano ujutro provincijal je Šilić poslao brata laika iz samostana s pismom biskupu Čuli javljajući mu da on **povlači potpis** i moli - kumi biskupa: "*razderite akt kao da ga nikad nije ni bilo*".[211] Ne želi nikakvu korekturu, ni ispravak "sitnica", nego jednostavno traži da se potpisani sporazum **poništi**. Kraći osvrt na to pismo nalazi se u dokumentima. Ali ovdje bismo rekli samo ovo: izvor svih daljnjih nevolja "hercegovačkoga slučaja" leži u tome provincijalovu čudnovatom i neshvatljivom potezu. Da bi opravdao tu svoju "ludost", kako to on sam naziva u svome pismu, provincijal je pribjegao različitim čudovišnim obrazloženjima.

Biskup je Čule, prema napismeno izraženoj želji o. provincijala, odustao da apostolskom delegatu pošalje tekst sporazuma. Ali, u vrijeme izbijanja tzv. "hercegovačkoga slučaja", tj. pobune vjernika u trima od pet spomenutih župa (Crnču, Grudama i Mostarskom Gracu), predviđajući da bi franjevačko poglavarstvo moglo pokušati svu odgovornost prebaciti na ordinarija, biskup je Čule poslao apostolskom delegatu tekst sporazuma, *radi informacije*: I zaista dogodilo se ono što se naslućivalo: jedna delegacija franjevaca dekana, nakon izbijanja nereda u spomenutim župama, otišla je pod vodstvom arhivara generalne kurije dr. fra Bazilija Pandžića u Beograd. U višesatnom razgovoru delegati su iznosili protiv biskupa Čule mnoge optužbe, spočitavajući mu osobito da se zavio "u ledenu šutnju" te da ne želi s franjevcima pregovarati o župama! Na to je mons. Cagna izvukao iz ladice sporazum koji je bio adresiran na Svetoga Oca (*Beatissime Pater*) i vlastoručno potpisan i od biskupa i od provincijala, ali s kojega je provincijal drugi dan povukao potpis, te je zapitao franjevačke delegate: Tko ne želi pregovarati? Biskup ili provincijal?

Ovdje bismo željeli napomenuti još jednu stvar. Sudbina je *sporazuma* završila uglavnom u Dekretu *Romanis Pontificibus* od 6. lipnja 1975., uz neke preinake; ali prije toga, a u vezi s biskupovom "ledenom šutnjom" koju su mu franjevci spočitavali dogodilo se i ovo: provincijal je 22. srpnja 1968. na upit apostolskoga delegata zašto je povukao potpis s gotova sporazuma, odgovorio ovako: "... ja sam poduzeo sve i bio spreman na sve da se nekakav sporazum sklopi; naprotiv, Biskup nije htio ni prstom maknuti da se taj sporazum napravi;

[211] Opoziv sporazuma, 20. IV. 1968.

Biskup je učinio sve da se on ne napravi."[212] Eto tako izjavljuje viši poglavar hercegovačkih franjevaca, dr. fra Rufin Šilić!

7) Izbijanje "hercegovačkoga slučaja u povodu izvršenja Dekreta Svete Stolice, 1968. Nakon što je o. provincijal sporazumni akt razderao "kao da ga nikad nije ni bilo", čini se da je on sa svojim redovnicima - franjevcima i nekim vjernicima-župljanima pošao u teoretsku poslušnost a praktičnu neposlušnost. Naime, franjevačko je poglavarstvo odlučilo da župnici franjevci ostanu na onih pet župa do zposljednjega mogućega datuma. Kako je taj termin pao u nedjelju, 12. svibnja 1968., odlučeno je da će toga dana poslije pučke sv. mise franjevci napustiti župe, u skladu s izdanim dekretom apostolskoga delegata. Provincijal je, zajedno sa svojim definitorijem, sastavio oproštajno pismo, a 11. svibnja, po nalogu istoga definitorija, izdao je službeni akt poglavarstva, u kojem se ističe da je definitorij provincije na svojim sjednicama od 26. i 27. travnja 1968. pomno razmotrio dekret apostolske delegacije od 13. studenoga 1967. te prosljeđuje:

"Iako smatra da će uslijediti silna i velika šteta Kraljevstvu Božjem i hrvatskom narodu; isto tako, iako smatra da je tim Dekretom ova provincija umjesto nagrade za tolike žrtve i živote, žrtvovane za Boga i Crkvu, zadobila nezasluženo i bez ikakva temelja osakaćenje i kaznu; ipak, da izbjegne veća zla, da ukloni skandal koji u narodu već djeluje, da ublaži osjećaj nezadovoljstva našega kršćanskoga puka, definitorij je provincije odlučio izvršiti taj apostolski Dekret u razmaku korisnog vremena, tj. prije 13. svibnja o. g. ..."[213]

Provincijal je držao da je tim aktom definitorija, koji je predan mjesnom ordinariju, u cijelosti izvršio Dekret Svete Stolice, te da on kao provincijal ne snosi odgovornost za sve ono što je nakon toga uslijedilo. Ali što se dogodilo? - Poglavarstvo je odredilo da župnici - franjevci napuste onih pet župa u nedjelju 12. svibnja poslije pučke mise, a da ne bude prisutan nijedan dijecezanski svećenik koji bi imao naslijediti dotičnoga župnika u službi. Taj neuobičajeni način predaje župa bio je očit znak franjevačkoga nezadovoljstva. Očekivalo bi se da će se franjevci i dijecezanski svećenici zajednički sastati na sv. misi, ali prema odredbi franjevačkoga poglavarstva to se nije smjelo dogoditi. Biskup Čule, prethodno obaviješten o onome što neki franjevci čine na župama, posebnim je dopisom, od 9. svibnja 1968., upozorio o. provincijala na neprikladnost njegova predloženoga načina smjene župnika: "Premda je ovo neuobičajen i po mom dubokom uvjerenju nezgodan način primopredaje, ipak se nisam protivio, jer ste Vi tako predlagali. Vama za volju s time sam se pomirio."[214] Biskup se namjerno nije htio upuštati u propisivanje načina smjene župnika, jer već postoje propisi kanonskoga prava i

---

[212] *AP*, 623/68., 22. VII. 1968.
[213] *AP*, 360/68., 11. V. 1968.
[214] *ABO*, 627/68., 9. V. 1968.

praksa u biskupiji, nego je prihvatio prijedlog provincijala Šilića očekujući da će on svojim ugledom među franjevcima i u interesu mira i dobra Crkve i provincije učiniti sve da se primopredaja obavi uredno i mirno. Međutim, akt koji je provincijal donio biskupu, pogotovo oproštajno pismo (za koje u tom trenutku biskup još nije znao) po sebi su navješćivali pobunu i buru. Prema tomu, objektivnu promatraču samo ta dva dokumenta dostatna su da odgovornost za nerede u župama prigodom i nakon smjene nekih župnika pripiše poglavarima hercegovačkih franjevaca.

U okvir kronike događaja prije 12. svibnja 1968. ulaze i one delegacije koje su u proljeće 1968. dolazile na biskupski ordinarijat u Mostar. Prva je zapravo stigla još prethodne godine, 9. srpnja 1967., iz župe Grljevići. Ali što se više približavao dan smjene župnika, to su bili učestaliji posjeti delegacija s pojedinih župa. Tako je u ožujku 1968. doputovala delegacija od 18 članova iz župe Mostarski Gradac, predvođena Markom Ćorićem, bratom bivšega provincijala fra Zlatka Ćorića. Po izjavama nekih sudionika delegacije, M. Ćorić, prije nego što je došao u biskupiju, posjetio je i mjesni franjevački samostan u Mostaru. Teško bolesni biskup, s temperaturom od 40 stupnjeva, nije mogao primiti delegaciju. Ispuštamo ovdje ono što je toj delegaciji, nakon njezina povratka, rekao franjevac, odgovorni urednik *Hercegovačkoga slučaja*. Iz Gruda je već 15. siječnja poslano prosvjedno pismo, a 5. travnja 1968. stigla je najbrojnija deputacija, 39 članova. Iz Crnča je došla brojčano najmanja delegacija. Dvojicu predstavnika biskup je primio u svoju radnu sobu, počastio ih i s njima razgovarao. Ali iz te župe bila su upućivana najbrojnija protestna i prijeteća pisma. Iz župe Blizanci Gradac (danas Gradina) stigla je delegacija 15. travnja 1968.

Biskup je primao predstavnike delegacija, jer nije bilo moguće razgovarati sa svima. Izaslanici nisu dolazili da se mirno informiraju o samoj stvari nego su prijetili uvredama i psovkama da se biskup ne usuđuje mijenjati župnike - franjevce. Prigovaralo se da biskup nije želio "dijalog" s delegacijama. A kako će poželjeti dijalog s delegatima koji su 26. svibnja 1968. provalili u biskupiju te biskupu, dok se molio u kapelici pred Presvetim, prijetili da će ga ubiti, oduzeti mu biskupsku mitru i predati je fratru. S takvim deputircima razgovara se u redarstvenim stanicama, a ne u vjerskim kapelicama!

U nedjelju, dne 12. svibnja 1968. u župama se čitalo provincijalovo oproštajno pismo s oltara (otac Šilić naređuje da se njegovo pismo čita s oltara kao da je on biskup). Pismo je, očito, pisano s nakanom da raspali vjernike za franjevce i franjevačko djelo. Poslije mise franjevci župnici imali su ponijeti ključeve crkve i župnoga stana i predati ih dekanima (koji su također bili franjevci). Ali dogodilo se to da su "vjernici" "pootimali" ključeve svojim bivšim župnicima. Ali ne svima: u Grljevićima sve je proteklo u miru. Dekan s Humca došao je 12. svibnja u Grljeviće, preuzeo ključeve kapelice i župnoga stana (koje je inače župnik nudio vjernicima koji ih nisu htjeli primiti, nego su mu odgovorili da ih preda onomu od

koga ih je i primio!). Dekan je drugi dan izručio ključeve novoimenovanom župniku, svjetovnom svećeniku, koji je mirno nastavio svoju dušobrižničku službu. U župi Blizanci - Gradac (sada Gradina) ključevi župnoga stana dopali su u ruke nekih župljana, ali novoimenovani župnik, dijecezanski svećenik, nastanio se u selu i nakon određenoga vremena i strpljiva čekanja sami su vjernici otvorili župni stan i uveli ga u kuću. Dotle je iz sela vršio župničku službu po mjesnim grobljima. U trima ostalim župama nastali su veliki neredi: u Mostarskom Gracu nije omogućen pristup svjetovnom svećeniku, u Crnču su neki "vjernici" fizički napali novoimenovanoga župnika, a u Grudama je zazidana župna crkva, pred nju postavljena naoružana straža da je ne bi njezini zakoniti župnici - preuzeli.

Neredi pobunjenih "vjernika" u ovim zadnjim trima župama postali su omiljela tema dnevnih novina i tjednika (*Oslobođenja*, *Večernjega lista*, *Večernjih novosti*, *Vjesnika u srijedu*, *Vjesnika* itd). Katoličke novine, *Glas Koncila*, s početka su se suzdržavale od pisanja, premda je na uredništvo sa svih strana vršen pritisak da se i ono uplete u raspravu o "hercegovačkom pitanju" odnosno "slučaju". Kasnije su povremeno izlazili osvrti i članci koji se tiču te problematike.[215]

Eto, tako se pripremao i eksplodirao "hercegovački slučaj" koji će u daljnjim godinama sve razornije djelovati.

8) Osvrt na neke tvrdnje o. Mihaljevića. Na kraju ovoga III. poglavlja smatramo potrebnim osvrnuti se na neke tvrdnje koje iznosi o. Mihaljević u svome pamfletu.[216]

1) O. Mihaljević kaže da sam mons. Čule "priznaje da je pitanje župa pokrenuo kod Svete Stolice 1943. i 1958."[217]

a) Vidjeli smo gore pod točkom l. što je mons. Čule pisao u svojoj prvoj petogodišnjoj relaciji 1943. i u kojem je smislu pokrenuto pitanje župa. Istina je da je mons. Čule 1958. bio u Rimu prigodom izbora i krunjenja pape Ivana XXIII., ali tada nije ništa tražio u pogledu opoziva reskripta iz 1923., kao ni za čitava pontifikata Ivana XXIII.

b) U točki 2. iznijeli smo kada je biskup Čule podnio zahtjev Svetoj Stolici da se opozove reskript iz 1923. i što ga je na to potaknulo. Pa se na to ovdje ne osvrćemo.

2) Na istoj (56.) stranici svoje knjižice o. Mihaljević navodi odulji citat iz pisma mons. Čule koje je upućeno 31. ožujka 1962. osobno o. Mihaljeviću.

---

[215] Usp. *GK*, 19/1968. i 20/1968.

[216] *H. S.,* str. 55-58.

[217] *H. S.,* str. 56.

O. Mihaljević navodi manji izvadak, a ne spominje koji je bio povod da je to pismo mons. Čule pisao. Iz onoga što je prethodilo tomu pismu i iz uvodnoga dijela pisma može se shvatiti pravi smisao riječi biskupa Čule.

a) Fra Jerko Mihaljević bio je provincijal hercegovačkih franjevaca od 1955. do 1961. Tek nakon toga on je upravio jedno pismo *Preč. Biskupskom Ordinarijatu Mostar*. U uvodnom dijelu toga svoga pisma o. Mihaljević piše: "Dok sam bio provincijal, trebao sam upozoriti preč. Naslov na neke nepravilnosti u odnosima preč. Naslova prema našim redovničkim župama. To sam radi posebnih prilika propustio. Sada mi savjest prigovara, da nisam dobro uradio. Da ispravim propust, ovim uz dužno poštovanje svraćam pozornost preč. Naslova na neke pojave u odnosima Mjesni Ordinarij - redovničke župe, koje se po mome dubokom uvjerenju ne slažu s postojećim crkvenim propisima.

Sveta Stolica svojim dekretom od 17. jula 1899. i 22. juna 1923. pismeno je predala Franjevcima u Hercegovini neke župe. Kako se iz navedenih dekreta vidi, ove su župe redovničke u pravom smislu riječi.

U crkvenom pravu jasno je određen pravni položaj redovničkih župa". U daljnjem se tekstu toga pisma o. Mihaljević osvrće na pravo da mjesni ordinarij pregledava crkvene račune po župama kojima franjevci upravljaju, te na odredbu biskupa Čule u pogledu upotrebe milostinje koja se u crkvama skuplja pod Gospinim imenom, kao i na uskraćivanje dopuštenja za podizanje "redovničke kuće" (samostana) na Žvatiću od strane mjesnoga ordinarija. Na kraju ovoga pisma o. Mihaljević veli: "Prelazim preko još nekih stvari, koje su mi zaista neshvatljive kao na pr. izjava preč. Naslova o privilegiju redovnika, da mogu *absolvere a casibus iure communi Ordinario loci reservatis*, o razlici stipendija manualnih i pjevanih sv. misa, o odredbi koliko godišnje može župnik potrošiti iz crkvene blagajne bez odobrenja preč. Naslova...".[218]

b) To je bio povod da se mons. Čule u svome pismu od 31. ožujka 1962. opširnije osvrnuo na sve pojedinačno iznesene prigovore biskupskom ordinarijatu. U prvom dijelu svoga pisma biskup se Čule osvrnuo na Mihaljevićeve tvrdnje o odredbama Svete Stolice (iz 1899. i 1923) po kojima bi župe, predane franjevcima na upravu, bile "redovničke u pravom smislu riječi". U vezi s time biskup je pisao:

"To treba dokazati i za župe iz 1899. (tj. Decizije, n. pr.), a posebno za župe iz reskripta 1923.

Decizija iz 1899. jednostavno povjerava odnosne župe franjevcima, a nigdje ne veli, da to biva *pleno iure* i da te župe inkorporira samostanima.

Reskript iz 1923. otvoreno isključuje i pismeno na svaku inkorporaciju župa, jer *tribuit Episcopo oratori facultatem juxta preces, sub lege ut enuntiatae paroeciae conferantur dictis Patribus ad nutum S. Sedis*.

[218] Pismo fra Jerke Mihaljevića Biskupskom ordinarijatu, 30. III. 1962.

Postoji razložita sumnja, da li je dekret iz 1923. uopće valjan. Molba, koju je bivši provincijal O. Lujo Bubalo poslao preko Ordinarijata i uz preporuku biskupa Mišića Svetoj Stolici očito boluje *vitio tum obreptionis tum subreptionis*. U molbi se naime, tvrdi, da su sve te župe, njih 27 na broj, Franjevci administrirali kroz 5 punih stoljeća, da su se spontano odrekli tih župa i pristali da budu *liberae collationis*, pa sad mole u potpunoj nestašici svjetovnog klera, *ut e sponte cessis semel paroeciis, Franciscano Ordini sequentes, ut regulares denuo restituantur seu adjudicentur*.

Čovjek bi rekao prema molbi, da se tu radi o već postojećim župama. Ali od 27 navedenih župa g. 1923. njih 13 nije uopće nikada osnovano, niti te župe i danas postoje izuzev jedne župe Crnač, koja je osnovana istom 1935.

Kad je Propaganda g. 1943. prigodom moga puta *ad limina* pročitala relaciju o stanju dijeceze, u kojoj je na zahtjev Sv. Kongregacije bio podnesen i izvještaj o stanju župa te citirani reskripti iz 1899. i 1923., šefovi Propagande bili su silno iznenađeni, kako su se mogle tražiti još nepostojeće župe pa su usmeno i pismeno izjavili svoje ogromno čuđenje, kako je blagopok. biskup Mišić mogao nešto takvo učiniti.

Da pravo reknem, mene je bilo stid, kad sam čitao spomenutu molbu provincijala Bubala. Stid me je bilo za biskupa Buconjića. Kroz 28 godina njegova biskupovanja postojalo je sjemenište za odgoj svjetovnoga klera, pa kroz tih 28 godina biskupija mostarsko-duvanjska dobila je svega 4 svjetovna svećenika (Kelava, Jurić, Aničić i Bakula). Što su u Rimu mislili, kad su taj izvještaj u molbi o. Bubala pročitali? A također što su mislili i o biskupu Mišiću, nakon 11 godina njegova upravljanja i što će misliti budući povjesničari, kad se otvori arhiv Propagande? U molbi se, naime navodi, da poslije 40 godina biskupija mostarsko-duvanjska *tres tantum sacerdotes saeculares habet, qui curae animarum addicti munere parochi operam dant... et unum in seminario theologum*.

Porazna je to konstatacija i za biskupe i za biskupiju.

Ovo je možda bio i povod za Propagandu, da je od 1925. uvijek davala *circa* 2000 dolara biskupu Mišiću i to samo *pro clero saeculari*, dok je biskupu Gariću davala naizmjence *pro clero saeculari et regulari*, - ja sam za ovo saznao istom kad sam postao biskup i kad sam dobio službene godišnje izvještaje Propagande.

S onim dolarima od Propagande koliko bi se moglo odgojiti svjetovnih svećenika u Hercegovini, ali ti dolari nisu za to iskorišteni, pa su najvećim dijelom propali za vrijeme rata u bankama.

Broj se svjetovnoga klera počeo povećavati u Hercegovini istom, kad je biskup Mišić meni povjerio brigu za pomladak, ali je ubrzo nakon Banjaluke i u Mostaru uslijedila biskupova naredba, kojom se uvodi *numerus clausus* za hercegovačke sjemeništarce u Travniku.

A onda još nešto glede samih župa. Za Franjevce se traže među ostalim još nepostojeće župe: Crnač, Crveni grm, Cerno, Ljubuški, Zvirići, Radišići, Cim, Dobrič, Uzarići, Rodoč, Jasenica, Mostar (sjeverni dio) - a biskupu se ostavljaju za svjetovni kler: Sutina, Crne Lokve, Raška Gora.

Dakle, ne samo da ni u jednoj kasabi ne može biti župnikom svjetovni svećenik, nego niti u mjestu blizu Mostara, Ličtice, Ljubuškog, Čapljine, Konjica. Za svjetovni kler su: Raška Gora, Crne Lokve, Sutina, etc.

Da ne bi u Rimu ostali presenećeni, kako mali broj župa ostaje *liberae collationis*, neopazice se prešlo u molbi i na trebinjsku biskupiju, pa se navodi, kako će biskup imati tamo među ostalim: Krupu, Domanoviće, Kruševo (stolačko), Neum, Velju Među, Koteze, Kruševljane sve dakle nepostojeće župe".

Biskup Čule zatim nastavlja: "Mnogopoštovani! Zar je potreba da se brukamo pred Svetom Stolicom iznoseći nepotrebno sve ove stvari?!"[219] I sad slijedi onaj izvadak koji navodi o. Mihaljević.[220] Mi ga ovdje ne ponavljamo, jer držimo da on poprima drugi smisao u kontekstu ovoga što smo ovdje naveli, i to posve različan smisao od onoga koji mu pridaje o. Mihaljević.

O. Mihaljević kaže da se ne usuđuje ovu izjavu mons. Čule nazvati "pravim imenom", jer ako bi to učinio, "mogao bi se tko sablazniti".[221] Što se nije usudio o. Mihaljević, to su učinili "hercegovački franjevci".

"Od god. 1943. do god. 1964. biskup Čule traži opoziv reskripta iz 1923. *jednostrano* (podcrtali sastavljači Odgovora), bez ikakva dogovora s franjevcima; čak ih *zavarava* (to je ta riječ! naša primj.) da do 50 godina neće biti potrebe pokretati pitanje župa".[222]

Već smo istaknuli da je biskup Čule, nakon što se bio počeo povećavati broj dijecezanskih svećenika, želio poboljšati njihovo jadno stanje osnivanjem novih župa poslije 2. svjetskoga rata, oslanjajući se na reskript Propagande od 14. travnja 1944., po kojem mjesni ordinarij snagom crkvenih zakona može slobodno raspolagati onim župama za koje se sigurno zna da ih biskup predšasnik nije povjerio franjevcima. Očekivao je da će franjevačko poglavarstvo, nakon njegova pisma o. Mihaljeviću od 31. ožujka 1962., pristati bar na to da biskup može nesmetano osnivati nove župe, a već one postojeće i dalje povjeriti franjevcima, kako je to učinila Sveta Stolica svojim reskriptom iz 1923.

[219] Odgovor biskupa Čule, 31. III. 1962.

[220] *H. S.,* str. 56.

[221] *H. S.,* str. 56.

[222] Uz predstavku dijecezanskog klera Hercegovine povodom osvrta hercegovačkih franjevaca na izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju, u: *MiD*, 2/1975., str. 60, i Separat toga *Osvrta*, str. 12.

Međutim, dogodilo se obratno od onoga što je biskup očekivao. Kad je, naime, biskup Čule odlučio osnovati novu župu u Pologu - o čemu je bilo govora na prethodnim stranicama - onda ta župa nije bila osnovana onako kako je to bilo predviđeno. Naveli smo za to i neke razloge. A upravo je o. Mihaljević bio onaj koji je javno u svome glasovitom *Otvorenom pismu Dr. Petru Čuli Biskupu Mostarskom* prigovorio što prigodom osnivanja nekih novih župa nije "saslušao one, koje je trebalo saslušati (*kan*. 1416): kad se dijeli redovnička župa, treba saslušati starješinu: gvardijana, ako je župa ujedinjena sa samostanom; provincijala, ako je župa ujedinjena sa provincijom".[223] A o. Mihaljević šutke prelazi preko onoga što piše u Deciziji iz 1899. da biskup može ondje navedene župe osnovati "bez ikakva savjetovanja". Pa ipak, iako biskup nije bio dužan nikoga pitati, ni župnika, ni provincijala, on je pitao župnika u Mostarskom Gracu, koji je rekao da bi trebalo pitati provincijala. A da je pitao provincijala, nije se teško domisliti što bi on odgovorio, samo ako se ima u vidu spomenuto pisanje o. Mihaljevića, bivšega provincijala i kustosa provincije, tj. člana franjevačkoga poglavarstva.

3) O. Mihaljević prigovara mons. Čuli što nije "u sporazumu s franjevcima" rješavao "pitanje župa".[224] Nije to prvi put da se tako prigovara biskupu Čuli. Već je provincijal hercegovačkih franjevaca u svojoj promemoriji iz 1965. pisao da je bilo potrebno "da se mi (tj. redovničko poglavarstvo i mjesni ordinarij) ravnopravni partneri u ugovoru, međusobno dogovorimo, ako je bilo što sporno. S naše strane - nastavlja se u promemoriji - nije nedostajala dobra volja. Mogli smo se dogovoriti, da nitko nas i ne čuje. Biskup to nije ni pokušao, već se odmah obratio Vrhu".[225]

Na taj prigovor dijecezanski su konzultori dali odgovor koji ujedno vrijedi i s obzirom na Mihaljevićevo prigovaranje. Evo toga odgovora:

"aa) Da li je postojala dobra volja sa strane Starješinstva, da se pitanje župa uredi neposredno s mjesnim Ordinarijem prije pokretanja toga pitanja pred nadležnom Kongregacijom u Rimu - *transeat* (ne želimo suditi!);

bb) *Pro memoria* od 25. I. 1965. jasno očituje, da iza pokretanja toga pitanja pred Kongregacijom u Rimu, nije postojala dobra volja sa strane Starješinstva, jer ono uporno stoji na pravnoj vrijednosti onog ugovora iz 1923. godine. Sama pak *Pro memoria* i po sadržaju i po formi, po argumentaciji i po tonu ne odaje ni malo dobre volje, nego naprotiv svojim jetkim tonom još više stvar zaoštrava i pogoršava;

---

[223] J. MIHALJEVIĆ, *Otvoreno pismo Dru Petru Čuli, Biskupu Mostarskom*, Humac k/Ljubuškog, 26. II. 1968., str. 37-38.

[224] *H. S.,* str. 56.

[225] *AP*, 35/65., od 25. I. 1965.

cc) Govorka se, da je Starješinstvo na svojem proširenom zasjedanju od 29. XII. 1964. odlučilo, da će svi kao jedan stajati na onom ugovoru iz 1923. Ovo nam daje povoda, da ozbiljno sumnjamo u postojanje dobre volje sa strane Starješinstva da dogovorno uredi sporno pitanje podjele župa i prije, nego što je ta stvar pokrenuta pred nadležnom Kongregacijom u Rimu;

dd) Naša je sumnja postala još veća, kad smo saznali za privatnu korespondenciju mnogopošt. O. Dr. Mihaljevića fra Jerke, kustosa Provincije i mjesnog Ordinarija prije pokretanja pitanja u Rimu pred Kongregacijom, a koja se odnosila upravo na pitanje položaja dijecezanskog klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji i pravnoj vrijednosti ugovora iz 1923. U toj je korespondenciji došao do izražaja onaj stav, koji zrači i iz Promemorije od 25. I. 1965. Ako ovo imamo pred očima, onda se lako može zaključiti, da bi bilo uzaludno pokušati urediti sporno pitanje podjele župa izravno, dogovorom između mjesnog Ordinarija i redovničkog Starješinstva.

ee) Još više: Prigovor, da se je mjesni Ordinarij obratio izravno 'Vrhu', a ne Provincijalatu, nema nikakva temelja, jer je na 'Vrhu' pitanje podjele župa rješavano i 1899., kao i 1923.

Upravo se na onaj Indult Svete Stolice, br. 2299/22 od 22. VI. 1923. Starješinstvo neprestano poziva, kad brani pozicije redovničkoga klera u pogledu podjele župa u biskupiji. I da je i pokušao mjesni Ordinarij urediti to pitanje sa Starješinstvom, ono bi se pozvalo na Svetu Stolicu, koja je spomenutim Indultom dala Franjevcima određene župe.

I oci Franjevci i 1922. i 1923. obraćaju se u sporazumu i suradnji ondašnjega mjesnoga Ordinarija O. Fra Alojzija Mišića izravno na Svetu Stolicu, i od nje traže, da im povrati one župe, koje su onom Decizijom iz 1899. bile određene kao župe *liberae collationis Ordinarii*.

Posve je, dakle, neopravdano prigovarati sadašnjem mjesnom Ordinariju, što se je obratio izravno 'Vrhu', i što želi da se tamo stvar riješi, jer je tamo i bez njega i bez nas, svih dijecezanskih svećenika, na našu štetu i svezana".[226]

b) O. Mihaljević ide još i dalje u svojim prigovorima mons. Čuli tvrdeći da je mostarski biskup "pokušao vršiti moralni pritisak na Svetog Oca". Tu autor citira jednu rečenicu iz pisma koje je 1965. biskup Čule uputio O. Dominiku dr. Mandiću, hercegovačkom franjevcu: "To me je navelo da sam Svetoj Stolici za volju mira predložio i takovu soluciju da Biskup i svjetovni kler iz Hercegovine prijeđu u zagrebačku nadbiskupiju, ali Sveta Stolica to ne dopušta".[227]

---

[226] Osvrt dijecezanskih konzultora, 6. VIII. 1966. na promemoriju provincijalata, 25. I. 1965.

[227] *H. S.,* str. 56-57.

Autor je ponovno ispustio navesti ono što je navelo biskupa Čulu da je Svetoj Stolici predložio takvo rješenje. Da je on to naveo, onda bi bilo lako shvatiti pravi smisao prijedloga mons. Čule. Ali što je propustio učiniti o. Mihaljević, pokušat ćemo to učiniti mi u ovom kraćem odgovoru. Naime, na Veliki četvrtak 1965. o. Dominik Mandić pisao je iz Chicaga pismo biskupu Čuli. Na to je pismo biskup odgovorio između ostaloga i ovo:

"Nitko ne bi bio od mene sretniji, da ne moram potezati pitanje decizije 1923. o razdiobi župa u Hercegovini. Ali sam prisiljen. Među dijecezanskim sjemeništarcima, bogoslovima i mlađim svećenicima širi se pokret za napuštanjem dijeceze. Pok. Fra Leo kao Gen. vikar u svoje vrijeme govorio je dijecezanskim bogoslovima - pa kud ćete, kad mi fratri imamo dosta podmlatka? U zadnje doba franjevački đaci govore dijecezanskim: pa kud ste navrli toliki, župe su u Hercegovini naše...

To je eto razlog, da mlađa generacija dijec. klera ozbiljno pomišlja napustiti Hercegovinu, kad u njoj nema mjesta ni budućnosti.

Ljudi govore: kakav paradoks: Mi se redimo *ad titulum dioeceseos* (= na naslov službe u biskupiji) pa za nas nema mjesta u dijecezi, a franjevci se rede *ad titulum paupertatis* (= na naslov redovničkog siromaštva), pa za njih ima koliko hoćeš mjesta.

To me je navelo, da sam Svetoj Stolici za volju mira predložio i takvu soluciju, da Biskup i svjetovni kler iz Hercegovine pređu u zagrebačku nadbiskupiju, ali Sveta Stolica to ne dopušta".

Biskup u nastavku pisma piše: "Ako bi decizija iz 1923. ostala trajno na snazi, svjetovni kler ne bi imao više od jedne šestine puka u most.-duv. biskupiji. U tom slučaju svjet. kler ne bi imao *raison d'etre*, pa bi bolje bilo da se potpuno povuče".

Iz toga duljega pisma donosimo samo završne biskupove riječi:

"Ja želim bratstvo među oba klera u dijecezi. A bratstvo pretpostavlja i neku bar približnu jednakost, a ne jednom bratu skoro sve a drugome ništa.

Ja bih bio svakome zahvalan, tko bi mi pomogao, da to bratstvo u svakom pogledu što savršenije ostvarim. Kod toga više treba gledati na volju Svete Stolice, nego na neke prošle momente.

Ako Sveta Stolica bude htjela, svjetovni je kler spreman, da se potpuno povuče. Ali ako treba da ostane, ima pravo tražiti odgovarajuću poziciju u svojoj vlastitoj dijecezi...

Očekivao sam, da će OO. franjevci uvidjeti, da je potrebna revizija decizije 1923. Ali oni su zauzeli zajednički stav, da je do kraja brane. Bio sam spreman na kompromise. Ali kad druga strana ne prihvaća kompromis, onda neka ide *ad*

normam iuris (= prema pravnom propisu). Imate pravo tražiti od mene, da budem dobar duhovni otac, ali ne samo OO. franjevcima, nego i svjetovnom kleru. Molite za mene, da to zaista i budem..."[228]

Ako se u tome sklopu promatra rečenica biskupa Čule koju navodi o. Mihaljević, onda ona ima posve drukčiji smisao. Biskup je Čule iznio svoj prijedlog Svetoj Stolici, a nije prijetio da će sa svjetovnim klerom napustiti dijecezu ukoliko se ne udovolji njegovim opravdanim zahtjevima. Mogla je Sveta Stolica prijedlog i prihvatiti, sa svim posljedicama po Crkvu u Hercegovini, ali ga nije prihvatila. To ni u kojem slučaju ne znači da je biskup Čule vršio moralni pritisak na Svetu Stolicu. Valjda ima razlike između prijedloga i moralnoga pritiska!

4) O. Mihaljević tvrdi da je "prigodom provincijskog kapitula u travnju 1967. generalni vizitator fra Benko Tulić izvijestio članove kapitula da mons. Čule nudi sporazum".[229] Na temelju čega to tvrdi autor *Hercegovačkoga slučaja*, nije nam poznato. Ali znamo - kao što smo već rekli - da je provincijalat hercegovačkih franjevaca želio uključiti generalnoga vizitatora provincije 1967. u razgovore o župama u biskupiji, no biskup je Čule to odbio. Spomenuli smo i razloge toga odbijanja, pa se ovdje ne želimo na to više navraćati.

5) Na str. 58. svoje knjižice o. Mihaljević osvrće se na sporazum iz 1968. između biskupa Čule i provincijala Šilića.

a) O sporazumu smo opširnije govorili pod točkom 6 ovoga poglavlja. A tekst sporazuma s opozivnim pismom može se vidjeti u dokumentima. Ovdje se samo kratko osvrćemo na neke Mihaljevićeve nedosljednosti. Iz teksta sporazuma vidi se da je biskup prihvatio provincijalov prijedlog da se župa Čapljina podijeli te da nova župa bude na slobodno raspolaganje biskupu, a postojeća ostaje franjevcima. U sporazumu je bila uključena klauzula (= odredba) da će se sudbina župe Čapljine odlučiti u roku od deset godina, predviđajući da će se u tom razmaku moći osnovati nova župa za dijecezanski kler. Ukoliko se to ne ostvari u spomenutom vremenskom periodu, onda će sadašnja župa u potpunosti prijeći na upravu dijecezanskoga klera. Na prigovore da se može naći netko od mjesnih vlasti koji bi priječio izdavanje potrebnih dozvola za gradnju crkvenih objekata za novu župu, biskup je pristao na klauzulu da se vrijeme od 10 godina počinje računati od trenutka kad bude moguće graditi crkvene objekte. Na daljnju provincijalovu poteškoću, ako, slučajno, dođe rat i spriječi svaku akciju, biskup je odgovorio da se period od 10 godina može računati od dana kada bude moguće graditi. Na kraju biskup je bio povjerio o. Šiliću da on sam formulira tu klauzulu kojom je ordinarij želio privoljeti i provinciju na suradnju oko osnivanja nove župe

[228] Pismo biskupa Čule dr. fra Dominiku Mandiću, 23. IV. 1965.
[229] *H. S.,* str. 57.

u Čapljini, ali mjesto formulacije o. Šilić poslao je sporazum u Rim na konzultaciju u generalnu kuriju...

b) Provincijal Šilić u svome opozivnom pismu od 20. travnja 1968. nije tražio preformulaciju klauzule o Čapljini, nego je, gotovo bismo rekli, imperativno pisao: "*...razderite akt kao da ga nikad nije ni bilo.* I još podcrtao!

c) U službenom dopisu kojim provincijal Šilić pokušava opravdati povlačenje svoga potpisa stoji: "Zašto sam povukao potpis? To bi se moglo ukratko opisati ovako: Biskup je predložio novi ugovor, u kojemu se franjevcima ne daje ništa, a oduzimlje im se ono, što imaju, naime, u ugovoru, koji je on predložio, svjesno je propušteno, da se odredi vrijeme, na koje se župe franjevcima daju...

Uza sve to, ja sam bio spreman i to potpisati, savršeno sam bio svjestan, da je to prije "zamka" (*laqueum mihi positum*) nego ugovor. Isto tako bio sam svjestan, da se tu krije opasnost, da bi Provincija izgubila i ono, što joj je ostavljeno Dekretom iz 1899..."[230]

d) O. Mihaljević pisao je u svome *Otvorenom pismu* biskupu Čuli:

"Pročitao sam nacrt spomenutog sporazuma. S pravne strane monstrum, s moralne vješto namještena zamka."[231] Ako je točna ta ocjena o. Mihaljevića o sporazumu između biskupa i provincijala, onda je besmisleno navoditi kao razlog zašto je propao sporazum: "I upravo radi rezidencije u Čapljini sporazum je propao".[232] Iz ovoga Mihaljevićeva i Šilićeva izmotavanja jasno se vidi da je nemoguće jednu neistinu oprati - novim neistinama!

e) O. Mihaljević: "Mons. Čule je više puta upozoren da su rezidencije Čapljina i Čitluk vlasništvo provincije".[233] Pravno to ne stoji: Crkveni zakonik, kan. 497, 1. kaže: "Da se podigne izuzeta redovnička kuća, bilo formirana bilo neformirana, ili samostan redovnica sa svečanim zavjetima; ili bilo koja redovnička kuća na području koje je podložno Sv. kongregaciji za širenje vjere zahtijeva se odobrenje Apostolske Stolice i pismeni pristanak mjesnog ordinarija; inače, dostatno je dopuštenje ordinarija".

Ovo vrijedi za osnivanje ili otvaranje svake redovničke kuće, bila ona *domus formata* ili *non formata*. *Domus formata* jest ona u kojoj živi barem šest zavjetovanih osoba od kojih, ako se radi o kleričkom redu, moraju barem četvorica biti svećenici (usp. *kan.* 488, 5). Inače je *domus non formata*, ukoliko je, naravno, udovoljeno osnovnim uvjetima koji se traže da bi se neka kuća zaista mogla smatrati pravom redovničkom kućom. Formalni je, naime, element redovničke

---

[230] *MiD*, 8/1968., str. 18-19.

[231] J. MIHALJEVIĆ, *Otvoreno pismo*, 26. II. 1968., str. 18.

[232] *H. S.,* str. 58.

[233] *H. S.*, str. 58.

kuće - zajednica koja tvori kolegijalnu moralnu osobu. A za taj pojam traže se barem 3 osobe koje pripadaju toj zajednici, s vlastitim poglavarom zajednice koji ima redovnu (a ne samo delegiranu) vlast.

Zato se ne smatra redovničkom kućom: 1) zajednica koja se sastoji samo od dva člana; 2) zajednica koja nema vlastitoga poglavara s redovnom vlašću, nego običnoga poglavara delegata, kao što je to slučaj s tzv. kućama - filijalama (u striktnom smislu), kojima stoji na čelu redovnik delegiran od poglavara kuće s kojom je filijala povezana.

To su ukratko propisi *Zakonika kanonskoga prava* o otvaranju i podizanju redovničke kuće. Tko želi više o tome znati, može potražiti u raznim pravničkim priručnicima.

Budući da ni Čitluk ni Čapljina, kao ni druge župne kuće koje poglavarstvo hercegovačkih franjevaca smatra svojim "rezidencijama", nemaju pravnih uvjeta koji se traže za redovničku kuću, to o. Mihaljević i neki drugi franjevci s njim bespravno i nekanonski svojataju za provinciju ono što joj ne pripada. Time se ogrješuju o načelo koje je već bilo poznato u rimskom pravu, a vrijedi i danas: *Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest* (= Nitko sam sebi ne može prisvojiti posjed). Imajući to pred očima, neće biti teško zaključiti da ono upozorenje koje o. Mihaljević daje biskupu i svjetovnom kleru: "Ne poželi nikakve stvari bližnjega svoga"[234] vrijedi, zapravo, za o. Mihaljevića i njegovu redovničku zajednicu!

---

[234] *H. S.,* str. 58.

TREĆI DIO

A) HERCEGOVAČKI SLUČAJ
KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA
I POKUŠAJI RJEŠENJA

Mjerodavna rimska ustanova za naše krajeve - Kongregacija za evangelizaciju naroda ili Kongregacija za širenje vjere (Propaganda) - na svojoj je plenarnoj sjednici od 18. ožujka 1965. opozvala i poništila reskript iz 1923. te zaključila da se svjetovne župe, koje su do tada administrirali franjevci, postupno vraćaju biskupu na slobodno raspolaganje. Kao prvu etapu toga izvršenja Propaganda je naredila 21. travnja 1967. da franjevačka provincija, *za sada*, ima vratiti 5 župa. Propaganda je ovlastila apostolskoga delegata mons. Cagnu da izda provedbeni Dekret, što je on i učinio dne 13. studenoga 1967. određujući da se predaja župa treba izvršiti u roku od 6 mjeseci. Tako je došlo do toga da je 12. svibnja 1968. hercegovačka franjevačka provincija trebala vratiti te župe dijecezanskom svećenstvu. Ali toga dana izbili su veliki neredi u trima od pet župa (Crnču, Grudama i Mostarskom Gracu). I tako je nastao "hercegovački slučaj".

Franjevci u Hercegovini razlikuju "hercegovački slučaj" i "hercegovačko pitanje". Pod "hercegovačkim pitanjem" shvaćaju "problem razdiobe župa između franjevaca i svjetovnog klera u Hercegovini. Problem je nastao uspostavom crkvene hijerarhije u BiH 1881., i još nije konačno riješen". "Pod 'Hercegovačkim slučajem' redovito mislimo na pobunu vjernika u tri župe, koja je nastala nakon predaje nekih župa od strane franjevaca biskupu na slobodno raspolaganje u svibnju 1968., a po nalogu Sv. Kongregacije za Evangelizaciju Naroda".[235]

Hercegovački su dijecezanski svećenici u svojem osvrtu na franjevački odgovor napisali: "To nam objašnjenje mnogo govori i utvrđuje nas da smo i dosad ispravno mislili, da je najuže povezana pobuna onih triju župa (hercegovački slučaj) s rješavanjem problema razdiobe župa između redovničkog -

[235] *MiD*, 2/1975., str. 49.

franjevačkog i biskupijskog klera u dijecezi Mostar-Duvno (hercegovačko pitanje)".[236]

Franjevci su redovito tvrdili da su odluku Svete Stolice o predaji 5 župa "u određenom roku i potpunosti izvršili. Činjenica da je nakon toga nastala pobuna u četiri župe (kasnije se u jednoj stišala) ne može pobiti činjenicu predaje i napuštanja župa od strane franjevaca. Svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine inače optužuju nas franjevce da smo mi pobunili narod. Tu optužbu do danas nisu dokazali ni povukli".[237]

Na te su se franjevačke tvrdnje dijecezanski svećenici osvrnuli ovim riječima: "Autori franjevačkog odgovora mogu nekoga drugoga uvjeravati da je buna u onim trima župama (Crnač, Grude, Most. Gradac) nastala 'spontano' - sa strane samih vjernika, a da neki franjevci, među njima u prvom redu tadašnji župnici nisu sudjelovali kod toga, ali nama, dijecezanskim svećenicima, ne trebaju to dokazivati, jer će zaista trošiti riječi uzalud. I mi smo djeca ovoga kraja i naroda, i mi smo prisutni ovdje na terenu, bili smo i jesmo još uvijek svjedoci svih zbivanja, pa niti mi trebamo dokazivati niti povlačiti svoju tvrdnju da su neki franjevci imali udjela da ne kažemo i organizirali pobunu vjernika u onim trima župama, ... i da su neki franjevci kasnije, poslije 13. svibnja 1968. zalazili u te tri župe ne primarno da ih pastoriziraju, nego da uznemireni svijet podržavaju u pobuni i opoziciji prema izvršenju odluke Svete Stolice i zakonite mjesne crkvene vlasti. *Sapienti sat*!"[238]

Na pitanje: je li pobuna vjernika u onim trima župama bila spontana ili organizirana, odgovor će se dati na sljedećim stranicama, posebno u dodatnom poglavlju.

I) KRATAK KRONOLOŠKI PREGLED DOGAĐAJA

Pokušat ćemo u dvadesetak točaka sažeti glavne momente i dokumente koji se odnose na "hercegovački slučaj" od 1968. do 1975. godine, tj. do njegova pravnoga rješenja od strane Svete Stolice.

1) Neredi kod preuzimanja župa. Mjesni ordinarij, primivši Dekret apostolskoga delegata o predaji pet župa - Crnač, Grude, Blizanci-Gradac,

---

[236] *Prilog jasnoći i istini*, Primjedbe - *notae explicativae* - uz odgovor hercegovačkih franjevaca na predstavku dijecezanskog klera Hercegovine povodom osvrta hercegovačkih franjevaca na izjavu katoličkih biskupa o hercegovačkom slučaju, 1975. str. 1, bilješka 1. Objavljeno u: Afera oko župa u Hercegovini (*pro manuscripto*), Mostar, 1975., str. 222-270. Ovdje među dokumentima.

[237] *MiD*, 2/1975., str. 61.

[238] *Prilog jasnoći i istini*, str. 18.

Grljevići, Mostarski Gradac - od strane hercegovačke franjevačke provincije, imenovao je župnicima u spomenutim župama svećenike iz redova dijecezanskoga klera.

Kao što smo već istaknuli, samo je imenovani župnik za župu Grljeviće - don Pavao Filipović - mogao mirno i prema kanonima i praksi u ovoj biskupiji preuzeti upravu župe. O tome je župnik, po dolasku u župu, brzojavno obavijestio mjesnoga ordinarija, a kasnije je i dekan nahijskoga dekanata, franjevac, napismeno izvijestio biskupski ordinarijat u Mostaru.

U župi Blizanci-Gradac, danas Gradina, dotadašnji župnik - franjevac bio je predao ključeve svojoj domaćici, a ova ih je uručila nekim buntovnim vjernicima. Novoimenovani župnik - don Srećko Majić - na sugestiju i želju najvećega dijela župljana nastanio se u jednoj seoskoj kući te nakon nekoga vremena situacija se stišala. Vjernici su sami otvorili župni stan i uveli novoga župnika.

Dvojica imenovanih župnika, jedan za župu Crnač - don Petar Vuletić, ml., a drugi za župu Mostarski Gradac - don Marko Lukač, nisu mogli ući u svoje župe. Naime, kad su došli pred franjevački samostan na Široki Brijeg, gdje je župnikom bio dekan koji je prema prijedlogu o. provincijala trebao preuzeti župe od franjevaca i drugi ih dan predati novim župnicima, doživjeli su velike neugodnosti. Ipak su pokušali u pratnji po jednoga dijecezanskoga svećenika ući u župe, ali bili su fizički spriječeni. Jedan je od njih - u Crnču - bio tjelesno napadnut i odvežen osobnim autom u biskupsku rezidenciju.

Imenovani župnik za župu Grude - don Andrija Iličić - kad je doznao što se dogodilo 12. svibnja u Grudama (zazidana vrata betonskim elementima, postavljena straža pred crkvu...), produžio je u susjednu župu kojom upravlja dijecezanski svećenik. Njegovi pratioci, župnici iz susjedstva gdje je do tada službovao, svratili su se pred župnu crkvu, u župno dvorište u Grudama te vidjeli ostatke jučerašnje "proslave" prigodom odlaska franjevaca sa župe. Došli su u Mostar, izvijestili biskupa o onome što su vidjeli, doživjeli i čuli od onih koji su stražarili pred crkvom i župnom kućom u Grudama.

2) Biskupove odredbe za provedbu Dekreta iz 1968. Budući da određeni i imenovani župnici u one tri župe nisu mogli ući i u njima otpočeti redovitu dušobrižničku službu, biskupski je ordinarijat u Mostaru odredio da se oni privremeno nastane u najbližim župama dijecezanskoga klera (Polog, Jare, Ledinac). Ujedno je obavijestio susjedne župnike franjevce da ti imenovani ali spriječeni župnici, iako borave izvan teritorija svojih župa, imaju "punu i isključivu vlast na teritoriju tih župa. Svi vjernici njihovih župa u svojim duhovnim potrebama imaju se na njih obraćati. Ne smije dakle nitko krštavati djecu s njihova

teritorija, niti na njihovu teritoriju opremati bolesnike ili vršiti bilo kakvu drugu svećeničku funkciju bez odobrenja dotičnih župnika ili Biskupskog Ordinarijata u Mostaru".[239]

Ova je odredba biskupskog ordinarijata postala omiljeli predmet optužbi na biskupa Čulu, i to ne samo od strane o. Mihaljevića[240] nego i franjevačkih dekana (pismo od 20. svibnja 1968) i franjevačkoga provincijala Šilića (pismo od 22. svibnja 1968). Ne znamo koliko su puta oci franjevci te pritužbe ponavljali - do sada! Ali onomu tko je iole upućen u kanonsko pravo biskupova odredba neće izgledati takva kao o. Mihaljeviću koji "nema riječi kojima se ovakav stav može adekvatno osuditi...".[241] Ovdje bismo željeli iznijeti nekoliko elemenata koje treba imati na umu ako se želi ispravno ocijeniti biskupova naredba:

a) Biskup je za sve tri spomenute župe imenovao župnicima dijecezanske svećenike i odredio da se privremeno imaju nastaniti u najbližim svjetovnim župama kako bi mogli biti na raspolaganju vjernicima iz svojih župa. O toj svojoj odluci biskup je obavijestio susjedne župnike - franjevce i njima zabranio pristup u uznemirene župe da u njima obavljaju svoje svećeničke dužnosti, pa i da ne krštavaju djecu i ne opremaju bolesnike. Ako vjernici žele kršćanski živjeti i kršćanski umrijeti, onda će se u prvome redu obraćati svomu zakonitom župniku.

Ako se ovaj moment ne drži pred očima, onda bi čovjek bio sklon povjerovati o. Mihaljeviću: "Nekrštena djeca još su gore pogođena. Bolesnika se može donijeti u drugu župu da se tamo opremi, ali djecu se ne smije krstiti ni izvan područja župe kojoj pripadaju njihovi roditelji. Nevjerojatno, ali istinito".[242] Da! franjevci - redovnici nisu nikako htjeli okrenuti drugu stranu medalje te biskupove odredbe koja se upravo njih ticala. Naime, biskup je htio tom odlukom zaštititi upravo susjedne župnike franjevce, za koje je predviđao da bi ih vjernici iz onih triju župa mogli smetati i tražiti od njih razne svećeničke usluge. Zabranjujući krštavati djecu u susjednim župama gdje službuju franjevci, biskup je Čule htio uputiti vjernike pobunjenih župa da ne dodijavaju župnicima franjevcima, nego neka se obraćaju svojim zakonitim i imenovanim župnicima. Susjedni župnici - franjevci jednostavno su se mogli zakloniti za biskupovu odredbu i upućivati vjernike na novoimenovane župnike, poštujući time Dekret Svete Stolice i izvršavajući naređenje zakonite crkvene vlasti. Eto, zašto je biskup Čule bio zabranio krštavati djecu iz tih župa u tuđim župama, bez obzira na propis *Zakonika kanonskoga prava* koji župniku pridržava neke svećeničke funkcije.

---

[239] *ABO*, 642/68. i 643/68., 15. V. 1968.
[240] *H. S.,* str. 59-65.
[241] *H. S.,* str. 62.
[242] *H. S.,* str. 63.

Da su franjevci - susjedi župnici poslušali biskupovo rješenje, davno bi "hercegovački slučaj" bio skinut s dnevnoga reda i mir uspostavljen, ali bolno moramo ponoviti: da su franjevci poslušali... Ali, eto, nisu, nego su zajedno s o. Mihaljevićem i o. Šilićem optuživali mons. Čulu da je kaznio "djecu i bolesnike",[243] što je potpuna kleveta i teška uvreda mjesnom ordinariju Čuli.

b) Biskup je Čule u svojim dekretima napisao da franjevci župnici ne smije "opremati bolesnike" na području pobunjenih župa. U pojam "opremanje bolesnika" ulazi ispovijed, podjeljivanje popudbine i bolesničkoga pomazanja. Po *kan.* 462 funkcija nošenja *viaticum-a* i podjeljivanje bolesničkoga pomazanja pridržana je župniku, a po *kan.* 882 u smrtnoj opasnosti može svaki svećenik, pa i onaj otpali, valjano i dopušteno odriješiti od grijeha. Da je biskup Čule napisao da zabranjuje ispovijedati one koji su u smrtnoj opasnosti na području tih župa, to bi bilo čudno i nevjerojatno. A što je zabranio "opremanje bolesnika" susjednim svećenicima - franjevcima bez dopuštenja zakonitoga župnika ili biskupskoga ordinarijata, to je posve u skladu s kanonskim propisima. Biskup Čule nije takav neznalica u kanonskom pravu - kakvim ga prikazuje o. Mihaljević koji tvrdi da je biskup svojim odredbama o krštavanju djece iz onih triju pobunjenih župa i o opremanju bolesnika "očito ... prešao svoju kompetenciju i da su prema tome njegove zabrane protuzakonite i kao takove ne obvezuju".[244]

Biskup Čule nije povukao svoju odredbu kad je dne 6. veljače 1970. pisao provincijalatu: "Ujedno ponavljam svoju raniju odredbu, da svaki neovlašteni svećenik, koji na teritoriju ovih triju župa bude vršio bilo kakvu pastoralnu funkciju, izuzev ispovijedanja teških bolesnika, *ipso facto* gubi u našoj biskupiji jurisdikciju i kanonsku misiju",[245] nego je samo eksplicirao svoju odredbu za one koji su manje upoznati s propisima Crkvenog zakonika.

c) Sva ona prenemaganja i iščuđivanja o. Mihaljevića u njegovoj knjižici[246] te zgražanja provincijala Šilića nad biskupovim odredbama svjedoče da franjevačko poglavarstvo osjeća veliku grižnju savjesti zbog nastalih nereda i odgovornost za njih žele prebaciti na drugoga, konkretno na biskupa Čulu. O. Mihaljević prepisuje rečenicu dijecezanskih konzultora: "Nije biskup 'kaznio' ni bolesnike, ni malu djecu, ni vjernike u one tri župe, nego oni koji su onemogućili da zakoniti župnik dođe u župu i otpočne redovnu duhovnu pastvu".[247] Ova je redovnička izjava o. Mihaljevića znak nemoći i slabosti njegove, jer su se dijecezanski savjetnici usudili uprijeti prstom i upozoriti na odgovornost onih "koji

---

[243] *H. S.,* str. 64.
[244] *H. S.,* str. 65.
[245] *H. S.,* str. 60-61.
[246] *H. S.,* str. 60-65.
[247] *H. S.,* str. 63.

su onemogućili da zakoniti župnik dođe u župu i otpočne redovnu duhovnu pastvu". A tko su ti što snose odgovornost, dobro je bilo poznato i o. Mihaljeviću i drugim članovima franjevačkoga poglavarstva u Hercegovini.

U tom istom smislu treba shvatiti upozorenje biskupa Čule u pismu o. provincijalu 17. svibnja 1968., što o. Mihaljević prenosi u svojoj knjižici: "... Možda će i koji bolesnik umrijeti neopremljen, jer će biti takvih koji iz prkosa neće htjeti zvati ovlaštenog svećenika. Za dušu tog bolesnika snosit će pred Bogom odgovornost uzročnici bune i neposluha".[248] Budući da je ta izjava biskupa Čule teško pogađala poglavare hercegovačkih franjevaca, oni su neobično negodovali, zgražali se i osuđivali naredbe mjesnoga ordinarija.

3) Tri mjeseca bez pučke mise. Kroz prva tri mjeseca nije nitko *javno* služio pučku misu u trima spomenutim župama, iako se sigurno zna da su neki franjevci, posebno neki bivši župnici, zalazili u te župe. A nije se teško domisliti zašto su tamo odlazili: sigurno ne da smiruju, nego da raspiruju, podržavaju i pothranjuju otpor prema odredbama zakonite crkvene vlasti. Zna se također da je od strane onih franjevaca koji su zalazili u pobunjene župe bilo obećano vjernicima da će se franjevci ubrzo (za 40 dana, za 2 mjeseca...) vratiti njima kao župnici. Sve je to govoreno u nadi da će se zajedničkom akcijom franjevaca i vjernika buntovnika prisiliti ordinarijat u Mostaru i apostolskoga delegata u Beogradu da povuku svoju odluku o provedbi Dekreta.

Kad su vjernici triju župa primijetili da se ne događa ono što im je obećano, počeli su mrmljati i prosvjedovati što su ostali bez stalnoga župnika i redovite duhovne pastve. Tako je za bivše župnike - franjevce nastao mučan problem: kako vjernicima u tim župama osigurati barem kakvu-takvu duhovnu pastvu a ujedno biti vjerni sinovi Crkve. Nažalost, oni su riskirali svoju vjernost zakonitoj crkvenoj vlasti i s obzirom na Svetu Stolicu i s obzirom na mjesnoga ordinarija, pod izlikom da idu za "dobrom duša". (Kao da nije vrhovni cilj i zakon i Svete Stolice i biskupskoga ordinarijata: dobro duša!).

4) Franjevci - "milosrdni samaritanci". Čudno i gotovo bismo rekli ironično zvuči pisanje o. Mihaljevića: "Kaznama koje je mons. Čule izrekao nad 'nepokornim' župama teško je dati pravo ime, jer se on pri njihovu izricanju nije držao pravnih normi".[249] Kažemo čudno, jer biskup Čule nije nikada izrekao ni najmanju kaznu nad pobunjenim župama, samo je zabranjivao franjevcima da zalaze u te župe i tamo obavljaju svećeničke funkcije. Protivi se zdravoj logici i osnovnom poznavanju abecede *Zakonika kanonskoga prava:* zabranu nekomu župniku da ne zalazi u tuđu župu u pastoralne svrhe nazivati "neka vrsta lokalnog

[248] *H. S.,* str. 60.
[249] *H. S.,* str. 63.

interdikta".[250] I još više, o. Mihaljević drži da su kazne mons. Čule "teže od svakog interdikta, jer i najteži lokalni interdikt dopušta iznimke ... dok kazne mons. Čule ne dopuštaju nikakve iznimke".[251]

Kakva je to svjedodžba za župnike - franjevce kojima biskup mora izričito zabranjivati pastorizaciju tuđih župa? Gdje je svijest odgovornosti, suradnje s biskupom?[252] Kakvi su to svećenici i redovnici koje biskup mora kaznama tjerati? Ono što se dogodilo u Hercegovini nakon izbijanja "hercegovačkoga slučaja" upravo razgolićuje neke hercegovačke franjevce, očituje njihovu nisku duhovnu razinu, nedostatak svećeničke i redovničke odgovornosti, suradnje, dobre volje i čudovišan mentalitet goji odudara od duha Evanđelja i Drugoga vatikanskoga sabora. I neki franjevci, kolovođe "vjerničke bune", što su se god više trudili da se blatom nabacuju na Svetu Stolicu i na mjesnoga ordinarija, to su se više sami kaljali i vjernike u svoj kal uvlačili.

Tragikomedija "hercegovačkoga slučaja" jest upravo u tome što se najprije išlo za tim da se dijecezanskim svećenicima onemogući pristup u spomenute župe, a potom su se oni franjevci, koji su bili glavni uzročnici pobune i nemira, predstavljali narodu kao njegovi spasitelji, odnosno "milosrdni samaritanci". Stoga s pravom zaključujemo: da je franjevcima zaista bilo stalo do duhovnoga dobra tih vjernika, oni ne bi nikada dopustili da dođe do onih žalosnih nereda. A ako bi se slučajno štogod i pokušalo učiniti, oni bi sve poduzeli da se situacija što prije smiri poučavajući eventualne pobunjenike da s jednakom ljubavlju i poštovanjem prime i biskupijske svećenike kao što su i njih primali, jer su i jedni i drugi svećenici sinovi istoga naroda, iste krvi, istoga jezika, iste vjere i članovi iste Crkve! Ali, na žalost, moramo to ovdje reći da se sve učinilo da vjernici ne prime dijecezanske svećenike za svoje župnike.

Vrlo je poučan primjer župe Cankova u mariborskoj biskupiji. Kad je odlazio sa župe svećenik - salezijanac, neki su se "vjernici" ponijeli kao i naši neki u Crnču, Grudama i Mostarskom Gracu. Ali okolni župnici i poglavari onoga salezijanca djelovali su na vjernike u župi u smislu mira i sloge, i situacija se normalizirala.[253]

5) Pojava "misterioznih misionara". Da hercegovački franjevci ne bi ostavili "svoje" vjernike bez božanske Riječi i sakramenata, pokraj zakonitih župnika, u trima spomenutim župama, počeli su se služiti lukavstvom i maskiranjem, jer je biskup bio zabranio zalaženje na područje tih župa pod prijetnjom gubitka ovlasti ispovijedanja i kanonske misije u biskupiji. Tako su se

[250] *H. S.,* str. 63.
[251] *H. S.,* str. 63-64.
[252] Usp. *Christus Dominus,* 28.
[253] Usp. *Proljeće u Cankovu*, u: GK, 8/1970., str. 8.

pojavili "misteriozni misionari" koji su zalazili u te župe, služili sv. misu i propovijedali.

Prva je javna misa služena na Veliku Gospu u Grudama, a na Malu Gospu služila se pučka misa u svima trima župama. Kad su vijesti o služenju sv. mise doprli do biskupskoga ordinarijata, biskup je Čule službeno upozorio provincijalat hercegovačkih franjevaca koji je, uvrijeđen, otklonio sa sebe svaku odgovornost. U vezi s time prenosimo u cijelosti kraću okružnicu biskupskog ordinarijata iz 1968.

"Misteriozni 'misionari' služili su pučku misu na Malu Gospu 8. rujna t. g. u Grudama, Crnču i Mostarskom Gracu, a u Grudama još i ranije na Veliku Gospu, 15. kolovoza.

Sve tri ove župe odbile su da prime župnike koje im je Ordinarijat poslao. Zbog ove neposlušnosti Ordinarijat je strogo zabranio *neovlaštenim svećenicima* (naš kurziv), da u tim župama govore svete Mise.

Ako je unatoč stroge i apodiktične zabrane Ordinarijata netko tamo služio sv. misu, počinio je svetogrđe.

Tko su ti misteriozni 'misionari', koji bezakonje vrše, Ordinarijatu nije poznato.

Ukoliko su oni do sada imali bilo kakvu duhovnu vlast od ovoga Ordinarijata, ta im se vlast ovim oduzima. Ukoliko nisu imali takve vlasti, neće je moći ubuduće dobiti, ukoliko Ordinarijat izričito protivno ne odluči. Iz zabune podijeljena jurisdikcija bez ove deklarativne odluke ne bi vrijedila.

Ipso facto gube jurisdikciju na području naše biskupije svi oni svećenici, koji bi pozitivno pomagali ove 'misteriozne misionare' u ovoj stvari".[254]

Ovu je izjavu ordinarijat ponovio u svome raspisu od 6. prosinca 1969. gdje se posebno osvrnuo na služenje sv. misa u tim nepokornim župama i opetovao da ordinarijat i dalje ostaje kod svoje odluke da te mise smatra svetogrđem, pozivajući se, među ostalim, na riječi sv. Ignacija Antiohijskoga, mučenika i apostolskoga oca, koji kaže: "Neka se smatra valjanom ona Euharistija koja se obavlja u zajedništvu s biskupom ili s onim kojemu je on dopustio."[255]

6) "Ekleziologija hercegovačkih franjevaca" po o. Rufinu Šiliću. Da je poglavarstvu hercegovačkih franjevaca bilo do mira i reda i do duhovnoga dobra Božjega naroda u onim trima župama, ono bi pošteno i bespridržajno surađivalo s mjesnim ordinarijem te bi privoljelo svoju subraću da točno obdržavaju pastoralno - administrativne mjere mjesnoga ordinarija pa bi se uz zajednički trud, žrtvu i zalaganje stanje ubrzo sredilo. Ali mjesto da prihvati prijedloge i naredbe biskupa

---

[254] *ABO*, 1006/68., 24. IX. 1968., objavljeno u: *Službenom vjesniku biskupije* 1968., str. 4.

[255] *ABO*, 1324/69., 6. XII. 1969., objavljeno u: *Službenom vjesniku biskupije*, 1969., str. 13.

Čule, provincijal je Šilić otpočeo neuljudnu polemiku s biskupom, koja se godinama povlačila (sve do provincijalova svrgnuća s uprave, 1976). Provincijal je smatrao uputnim da tu svoju polemiku, izraženu u obliku pisama, izvještaja, dopisa itd., objavljuje u službenom glasilu provincije *Mir i Dobro*. A to glasilo nije dolazilo u ruke samo članovima hercegovačke franjevačke provincije nego i u ruke laicima, posebno članovima notorne "Misije dobre volje". Tako je između biskupije i provincije nastao "hladni rat" koji se sve više ugrijavao i prelazio granice ne samo Hercegovine nego i ove zemlje. Mogla bi se napisati čitava studija (samo prema *MiD*) pod naslovom: Kakvo raspoloženje stvara i podržava provincijal Šilić među članovima hercegovačke franjevačke provincije?

Ipak ovdje želimo naglasiti jednu stvar.

Na poziv kardinala prefekta Propagande provincijal je Šilić početkom 1969. poslao opširan izvještaj o predaji pet župa biskupu na slobodno raspolaganje prema Dekretu iz 1967. Dio toga izvještaja objavljen je i u *Mir i Dobro* gdje u obliku zaključka provincijal kaže: "... U granice napuštenih župa nismo ni nogom stupili... čine koje drugi redovnici i mladi svećenici smatraju nužnim *necessitate medii* te prema tome slobodnima i dopuštenima, pa i protiv volje Biskupa, **mi** nismo **nikada** dijelili pobunjenom narodu, dok ih drugi redovito daju".[256]

Ali s tom svojom izjavom, koja je upućena pročelniku Propagande, provincijal se Šilić nešto kasnije nije uopće složio, nego je temeljito pobio. Evo što kaže s obzirom na to da nisu ni nogom stupili:

"Franjevci nisu čekali 6 godina i 9 mjeseci, nego su odmah krštavali djecu iz tih župa, jer su smatrali da je sakramenat krštenja nuždan za spasenje, Biskup je to zabranjivao. (Već smo vidjeli zašto i komu je biskup zabranjivao! n. pr.).

Franjevci nisu čekali 6 godina i 9 mjeseci nego su odmah teškim bolesnicima i umirućim vjernicima pružali sakramentalnu utjehu i pomoć, kadgod su bili za to zamoljeni. Biskup je to zabranjivao i kažnjavao. (Potpuna je neistina da je biskup zabranjivao ispovijedati teške bolesnike, ali je istina da je susjednim franjevcima zabranjivao opremati bolesnike u tuđim župama. Nije naprosto istina da je biskup ijednoga franjevca kaznio što je išao ispovijedati bolesnike na teritoriju tuđih župa! To su teške uvrede i klevete protiv mjesnoga ordinarija! n. pr.).

Franjevci nisu čekali 6 godina i 9 mjeseci, nego su nakon pola godine čekanja počeli tim vjernicima pružati kruh riječi i kruh tijela Božjega, najprije na veće svetkovine, a poslije i redovitije. Djecu i omladinu učili su da ima Bog i da mu se treba moliti...

Biskup je to zabranjivao i kažnjavao.

---

[256] *AP*, 29/69., 16. I. 1969. i *MiD*, 1/1969., str. 29.

Istina, to su sve radili pojedini franjevci, a ne zajednica. Ali da to nisu učinili oni, učinili bi drugi mjesto njih, jer ogromna većina hercegovačkih franjevaca misle kao i oni: osjećaju istu obvezu u savjesti kao i oni...".[257]

U ovom posljednjem odlomku provincijal Šilić nije samo proturječio samomu sebi u vezi s izvještajem prefektu Propagande, 1969. nego je i svemu puku Božjemu jasno objavio tko su bili oni "misteriozni misionari" koji su, unatoč poznatim i strogim odredbama zakonite crkvene vlasti, zalazili u tuđe župe, misili, propovijedali i druge svećeničke čine obavljali. Stoga zahvaljujemo provincijalu Šiliću što nas je oslobodio truda da dokazujemo da su to bili hercegovački franjevci.

7) Biskupovo upozorenje franjevačkom provincijalatu. Budući da su učestala kršenja naredaba crkvene vlasti te pojedini franjevci otpočeli gotovo svake nedjelje odlaziti u tri pobunjene župe, biskupski se ordinarijat osjetio ponukanim da krajem siječnja 1969. upozori provincijalat na "popuštanje crkvene discipline ovih posljednjih dana u dijecezi". Napomenuo je kako se neki misnici, prema pričanju svjedoka očevidaca, maskiraju ("maškare") te u tim župama obavljaju sve svećeničke funkcije kao da su zakoniti župnici: "Ispovijedaju na teritoriju tih župa staru čeljad. Vode sprovode. Krštavaju djecu. Vjenčavaju stranke iz tih župa bez potrebnih dokumenata...". Na kraju: "Umoljava se prečasni Naslov, da pozove članove svoje provincije, da sve izbjegavaju, što bi moglo olabaviti disciplinu i dati povoda primjeni sankcija...".[258]

Provincijal je Šilić odgovorio 3. veljače 1969. da je ono što biskup od njega traži "nemoguće" i odbio je da išta poduzme protiv svoje neposlušne subraće. Ujedno je najavio da će ubrzo stići ordinarijatu načelan odgovor u vezi s tim pitanjem. I doista, dok je biskup na Veliku srijedu bio na dekanskoj sjednici, stiglo mu je opširno ciklostilsko pismo od više stranica i s više priloga. To je o. Šilić dao objaviti u službenom glasilu provincije[259] te umnoženo u više primjeraka davao u ruke mnogima (kao na pr. dopisniku *NIN*-a iz Beograda, što je ovaj priznao predstavnicima dijecezanskoga klera s kojima je također razgovarao, nakon razgovora s provincijalom u prostorijama franjevačkoga samostana u Mostaru).

8) Oduzimanje jurisdikcije dvojici franjevaca. Početkom 1969. biskup je izvijestio apostolskoga delegata nadbiskupa mons. Cagnu o stanju u dijecezi te mu najavio da će zbog neposlušnosti nekih franjevaca morati na njih primijeniti neke kanonske sankcije. To je biskup i učinio 28. travnja 1969. oduzimajući

[257] *MiD*, 1/1975., str. 17.
[258] *ABO*, 260/69., 30. I. 1969.
[259] *MiD*, 3/1969., str. 99-123.

jurisdikciju i kanonsku misiju za bilo kakav pastoralni rad dvojici franjevaca: o. fra Korneliju Kordiću i o. fra Dinku Maslaću.

Uvodno biskup Čule navodi iz dekreta Drugoga vatikanskoga sabora *Christus Dominus,* broj 35, t. 4 i nastavlja:

"Vi se ne držite ovoga Koncilskoga Dekreta. Kršite naredbe Ordinarijata, koje se odnose na pastvu vjernika. Služite se jurisdikcijom i kanonskom misijom, koju Vam je Ordinarijat podijelio protivno volji Ordinarijata.

Žao nam je što ovako radite.

Da se očuva potrebna disciplina u biskupiji, prisiljeni smo, iako teška srca, primijeniti kanonske sankcije.

Ovim dakle do daljnjega oduzimamo Vam ispovjednu jurisdikciju i kanonsku misiju za bilo kakav pastoralni rad...".[260]

Jednako je tako pisao i o. fra Dinku Maslaću.

O tome je sutradan službeno obavijestio provincijalat hercegovačkih franjevaca.[261]

U već spomenutom dopisu od 30. siječnja 1969. ordinarijat je zatražio od provincijalata da za župnika u Ružićima predloži nekoga drugoga kandidata, jer je o. Bernard Marić, kršeći odredbe ordinarijata, izgubio jurisdikciju i kanonsku misiju u biskupiji. Provincijalat je i to odbio učiniti, čak je zaprijetio novom pobunom u župi ako se ordinarijat usudi, prije proljetnoga provincijskoga razmještaja, tražiti premještaj spomenutog franjevca.[262]

9) Provincijalovo raspirivanje "hercegovačkoga slučaja" na humačkom kongresu, 1969. U srpnju 1969. franjevački samostan na Humcu kod Ljubuškoga slavio je 100. obljetnicu opstojanja i djelovanja. Tom je prilikom u tom samostanu održan provincijalni kongres, a na samu proslavu nije bio pozvan nitko od dijecezanskih svećenika, pa ni mjesni ordinarij dijeceze. Na kongresu je mladi franjevac o. Žarko Ilić održao predavanje pod naslovom *Hercegovačko pitanje* (na to ćemo se osvrnuti u Dodatku). Predavanje, zajedno s višesatnom raspravom, objavljeno je u službenom glasilu provincije. Odatle i preuzimamo neke dijelove iz interventa o. Šilića. Provincijal je u raspravi, dijeleći period od 12. svibnja 1968. do 3. srpnja 1969. na više vremenskih odsjeka, rekao ovo:

"U prvih 6 mjeseci bilo je nekih stvari, koje su mogle Provinciji škoditi, i to vrlo mnogo. Bilo je tada sitnica, koje bi me učinile pravim živčanim bolesnikom te iste sitnice ja danas progutam lako kao kakav bombon...

U prvih 6 mjeseci *oculi omnium* (= oči svih) bile su uperene prema nama, da vide radi li se uistinu o pobunjenim fratrima, ili o pobunjenom narodu.

---

[260] *ABO*, 635/69., i 636/69., 28. IV. 1969.

[261] *ABO*, 635/69., 636/69. i 642/69., 29. IV. 1969.

[262] *AP*, 68/69., 3. II. 1969.

Naprotiv slijedećih 6 mjeseci slika se promijenila. Tkogod nije zloban, uvidio je, da se narod buni, a da su fratri mirniji od 'zejtina'.

Osim toga, u onih prvih 6 mjeseci izvjesni čini pastorizacije nisu bili nužno potrebni. I misa i kateheza i uopće euharistija bila je tada *necessaria* samo *necessitate praecepti*, a ne *necessitate medii*. Danas, nakon 14 mjeseci i jedno i drugo i treće počinju biti *necessarium necessitate medii*.

A to mijenja sliku iz temelja..."

U svojoj završnoj riječi provincijal se Šilić osvrnuo i na "problem kazna" te rekao:

"Ja sam se usudio napisati BKJ, a napisat ću to i Kongregaciji i Apostolskom Delegatu, da su kazne, kojima je kažnjen naš narod i naša braća, i nenormalne i nemoralne.

Nisam se ja na to lako odlučio. Tražio sam mišljenje tri evropska fakulteta, koji su mi preko svojih profesora moralke odgovorili istim rječnikom. Svi oni misle: ne samo da nije grijeh poći u one tri župe i pružiti vjernicima vjersku hranu, nego je grijeh ne poći.

Na kraju provincijal je Šilić upravio i svoju očinsku riječ "kažnjenoj braći": "A vi, kažnjena braćo, ako vas i sav svijet osudi, znajte, da vas ja ne osuđujem." A upozorava drugu braću: "Žao bi mi bilo, kad bi ijedan od vas krivim okom pogledao na njih" (tj. na kažnjenu braću, n. pr..) i ovako završava:

"Vi, ostala braćo, tko od vas mi može garantirati ovo: kad se ovo pitanje riješi... pa se onda do par godina sve ovo zaboravi, jeste li sigurni, da ovuda našom Hercegovinom ne će hodati ljudi, koji će nam pljuvati u lice i govoriti: 'Vi ste bili u stanju 14 mjeseci osam tisuća ljudi držati bez Euharistije i vjerske pouke, a sve to iz straha da se ne zamjerite svom Provincijalu ili Biskupu?!'"[263]

Iz navedenoga dijela diskusije provincijala Šilića slobodno nam je izvesti nekoliko zaključaka koji su značajni za razvoj događaja u Hercegovini:

a) Provincijal je Šilić pokušao dati opravdanje subraći da mogu ići na teritorij tuđih - pobunjenih župa i ondje vršiti svete obrede. U vezi s time on je stvorio posve proizvoljnu podjelu perioda u kojem je najprije vrijedilo ono *necessarium necessitate praecepti*, a zatim *necessarium necessitate medii*.[264]

---

[263] *MiD*, 5/1969., str. 230-233.

[264] *Necessarium necessitate praecepti* znači da je nešto nužno nuždom zapovijedi ili naredbe, ali tako da obdržavanje te naredbe nije nužno za spasenje kad naredba ne obvezuje zbog nesavladiva neznanja; a *necessarium necessitate medii* znači da je nešto samo po sebi nužno za spasenje nuždom samoga sredstva bez obzira zna li čovjek za to sredstvo i upotrebljava li ga. Provincijal je ovom podjelom želio reći da su se franjevci u prvom periodu pridržavali crkvenih naredaba, a kasnije su uvidjeli da se radi o vječnom spasu duša pa su mirno prešli preko crkvenih zakona i propisa i pritjecali u pomoć vjernicima koji nisu znali ni

b) Provincijal Šilić uzeo je u zaštitu "kažnjenu braću", izjavio da ih on ne osuđuje (iako baš nisu mirni kao zejtin), pozvao drugu braću da ove ne gledaju krivim okom i ujedno ih upozorio da oni već sada započnu raditi ono što bi radili za pet godina da im kasnije ljudi ne bi "pljuvali u lice". A provincijal biskupove naredbe naziva nenormalnima i nemoralnima.

Ovakav stav prezira, nepoštovanja i ignoriranje biskupovih odredaba i dekreta Svete Stolice ne bi se očekivao od jednoga franjevačkoga poglavara koji ima i poseban zavjet poslušnosti Svetom Ocu.

c) Provincijal se Šilić nije obratio uredima rimskih Kongregacija da mu odgovore na poteškoće, nego se obratio nekim svojim istomišljenicima na nekim europskim fakultetima da mu oni formiraju savjest i riješe probleme. A javnost bi voljela znati: kako su postavljena pitanja? koji su to profesori moralke? kako su točno odgovorili? O tome je o. Šilić šutio. Pa čak u pretpostavci da je sve istina što je provincijal rekao, pitamo se i čudimo: je li zadnji kriterij za formiranje franjevačke savjesti u pastoralnim pitanjima odgovor trojice anonimnih profesora s europskih sveučilišta ili javno crkveno učiteljstvo biskupa s Papom?

Stoga je posve ispravno postupio dijecezanski ordinarij u Mostaru kad je u svojoj okružnici u prosincu 1969. napisao: "Kad će jednom ti nepokorni svećenici uvidjeti svoju zabludu i prestati sablažnjavati kršćanski puk i podržavati bunu u one tri župe? Uzalud im se pozivati na mišljenje nekih anonimnih moralista. Autentično tumačiti apostolsku predaju... imaju pravo samo Sv. Otac i njemu podređeni Biskupi. I nitko više, pa bio on ne znam koliko učen."[265]

10) Tri prvaka nepokornosti. Oslanjajući se na ono što je rečeno na provincijskom kongresu o "hercegovačkom pitanju" i u diskusiji koja je uslijedila nakon predavanja, posebno na ono što je u svojoj završnoj riječi rekao provincijal Šilić, oni franjevci koji su do tada bojažljivo i prikriveno zalazili na područje pobunjenih župa, od tada su to počeli činiti redovitije, otvorenije i smionije, svjesni da i za njih stoji njihovo poglavarstvo i cijela redovnička zajednica. Na temelju općega stava zauzeta na kongresu oni su sebi "formirali savjest" da ne moraju poštovati odredbe crkvene vlasti te da mogu "mirne duše" i dalje vršiti svećeničke čine u nepokornim župama. U tome su se posebno odlikovala trojica članova provincije, o. Kornelije Kordić, o. Bernard Marić i o. Dinko Maslać. Početkom rujna 1969. biskupski je ordinarijat pisao provincijalatu da ti članovi provincije, kojima je već bila oduzeta jurisdikcija i kanonska misija u dijecezi, "mjesto da se pokore, nastavili su još češće i upornije kršiti odredbe Ordinarijata i vršiti svete čine bez jurisdikcije i kanonske misije... Postupak ove trojice svećenika protivi se

---

za kakve kanone i paragrafe, nego samo za fratre.

[265] *ABO*, 1324/69., 6. XII. 1969., objavljeno u: *Službenom vjesniku biskupije*, 1969., str. 13.

najosnovnijim crkvenim propisima o djelovanju svećenika u duhovnoj pastvi i predstavlja tešku sablazan za sve prave kršćane.

Ordinarijat očekuje, da će Prečasni Naslov poduzeti i sa svoje strane potrebne mjere protiv nepoštivanja odredaba zakonite crkvene vlasti."[266]

Na tu pritužbu ordinarijata provincijalat je dostavio biskupov dopis u prijepisu spomenutoj trojici svojih članova i pozvao ih da "po savjesti" i "čim prije" na nj odgovore. Poslije nekoga vremena provincijalat je poslao ordinarijatu odgovore trojice franjevaca dodajući:

"Budući da ovaj Provincijalat nije u posjedu nikakva dokaznog materijala, koji bi nam omogućio daljnje uredovanje i pokretanje nekog kaznenog postupka, to Vam dostavljamo ovjerovljene kopije njihovih odgovora, i Vi se služite svojim pravom, ukoliko takav materijal posjedujete."[267]

11) Pitanje podjele jurisdikcije nekim franjevcima. Pred Božić 1969. dva su se mlada franjevca, nakon završenih studija u inozemstvu, vratila u provinciju. Poglavarstvo ih je htjelo uključiti u dušobrižničku pastvu za vrijeme božićnih blagdana te je za njih zatražilo od biskupa jurisdikciju.[268]

Biskupski je ordinarijat istoga dana kratko odgovorio da "smatra bespredmetnim tražiti od njega jurisdikciju i kanonsku misiju sve dok neki članovi provincije, lišeni jurisdikcije i kanonske misije, i još k tomu protiv izričite zabrane Ordinarijata zalaze na teritorij tuđih župa i tamo vrše razne pastoralne funkcije, a ne pozivaju se na odgovornost."[269]

Na to je franjevački provincijal poslao oštar protest označujući postupak ordinarijata "nekanonski, i nerazborit pa i nehuman".[270]

U svome odgovoru ordinarijat je kratko sažeo sve svoje prijašnje odredbe i upozorenja, posebno ono od rujna 1969. i konstatirao: "Međutim, rezultata nije bilo. Preko božićnih blagdana opet su držane pučke mise u svim trima župama.

Ordinarijat ponovno moli preč. Naslov, da već jednom učini kraj nezakonitim postupcima članova svoje provincije i da spomenutu trojicu ne drži u susjedstvu onih nepokornih župa.

Ordinarijat ne bi želio, da protiv njih moradne upotrijebiti i krajnje disciplinsko sredstvo, što ga ima na temelju Apostol. Pisma Pape Pavla VI. *Pastorale munus*, koje Biskupu daje vlast *Dimittendi e dioecesi 'urgente gravissima causa' sodales singulos religiosos, si eorum Superior maior monitus*

---

[266] *ABO*, 1105/69., 11. IX. 1969.
[267] *AP*, 1014/69., 29. X. 1969.
[268] *AP*, 1189/69., 17. XII. 1969.
[269] *ABO*, 1345/69., 17. XII. 1969.
[270] *AP*, 5/70., 7. I. 1970.

prospicere neglexerit, re tamen ad Apostolicam Sedem delata[271] (= Udaljiti iz biskupije, zbog vrlo teškoga razloga, pojedine redovničke članove, ako njihov viši poglavar, iako upozoren, nije poduzeo potrebne mjere; ipak neka se stvar odmah dostavi na znanje Apostolskoj Stolici).

Provincijal je u nešto mirnijem tonu odgovorio da se ne može primijeniti odredba iz *Pastorale munus* bez "sudskog postupka" gdje će se omogućiti samoobrana, što traže i redovničke konstitucije "da se svakom bratu mora dati puno pravo samoobrane, inače su sve starješinske kazne nevaljane... Provincijalat je spreman dati punu pomoć preuzvišenom Naslovu, ali samo u granicama kanonskog prava i naših redovničkih konstitucija."[272]

Provincijal je Šilić tih dana na temelju nekih izjava dvojice franjevaca osumnjičio mjesnoga ordinarija i tajnika biskupije da njih dvojica svaljuju svu odgovornost za napetu situaciju na provincijala. O. Šilić i pismeno je za to zatražio objašnjenje od biskupskoga ordinarijata.[273]

Biskupski je ordinarijat u svome odgovoru izjavio sljedeće:

"O. Gojko Musa nije točno reproducirao ni moju misao, a još manje moje riječi. Ali ako Vas zanima moje mišljenje, nije potrebno pitati ni o. Gojka Musu niti bilo koga drugoga. Ja ću Vam to sam reći i to otvoreno i pismeno...

Na provincijalnom kongresu na Humcu Vi ste njih (tj. franjevce kojima je oduzeta kanonska institucija zbog neposlušnosti, n. pr.) pred svom subraćom uzeli u zaštitu. To je njih osokolilo, pa su poslije toga stali posve otvoreno i sustavno, bez jurisdikcije i kanonske misije, po tim župama govoriti pučke mise, propovijedati, katehizirati, pa čak i ispovijedati, ne samo teške bolesnike nego i druge vjernike.

Preko ovoga ja ne mogu mirno prelaziti. Ako netko misli, da se u Hercegovini može imati pastoralna jurisdikcija i kanonska misija bez Biskupa i protiv Biskupa, čemu onda uopće tražiti jurisdikciju od Biskupa?!

Odlučio sam stoga, dok se ovoj teškoj anomaliji ne stane na kraj, da uopće neću uzimati u postupak prijedloge Provincijalata, da članovima Provincije podijelim jurisdikciju i kanonsku misiju.

Ujedno ponavljam svoju raniju odredbu, da svaki neovlašteni svećenik, koji na teritoriju ovih triju župa bude vršio bilo kakvu pastoralnu funkciju, izuzev ispovijedanja teških bolesnika, *ipso facto* gubi u našoj biskupiji jurisdikciju i kanonsku misiju."

Biskup završava svoje pismo: "Mnogopoštovani! Sa velikom žalošću i boli u duši pišem Vam ove retke.

---

[271] *ABO*, 60/70., 8. I. 1970.

[272] *AP*, 72/70., 5. II. 1970.

[273] *AP*, 59/70., 29. I. 1970.

Stoga Vas lijepo molim, da se pobrinete kao redovnički poglavar, da Vaša redovnička subraća u cijelosti poštuju i vrše odredbe Svete Stolice i mjesnog Ordinarija, da jednom prestanu sablazni i trzavice, koje u posljednje vrijeme razdiru Hercegovinu, pa da ja ne budem prisiljen i dalje primjenjivati kanonske sankcije..."[274]

12) Provincijalova obećanja s kapitula. U srpnju 1970. godine trebala je hercegovačka franjevačka provincija održati svoj kapitul da izabere "novi Definitorij, koji će čim završi Kapitul obaviti razmještaj osoblja". Obavijest o tome provincijalat je uputio mjesnom ordinariju pozivajući ga: "Bilo bi nam drago, kad bi preuzvišeni Naslov Kapitulu dostavio svoje želje i zapažanja".[275]

Biskupski je ordinarijat u svome odgovoru od 3. srpnja 1970. u prvom redu zaželio "da Duh Sveti blagoslovi vaša vijećanja, da bi vaše zasjedanje urodilo obilnim plodom za provinciju i za biskupiju." Ordinarijat je upozorio na mentalitet kojim je bio prožet sav rad prošlogodišnjega provincijalnoga kongresa na Humcu te nastavlja: "Taj mentalitet odražava se nažalost i dalje u stalnoj praksi izvjesnih članova provincije... Posebno poglavlje predstavlja pitanje kanonske misije i jurisdikcije za pastoralni rad u dijecezi...

Na temelju kan. 872 svakom svećeniku potrebna je jurisdikcija za valjano odrješivanje penitenata, a po kan. 1328 kanonska misija za legitimno i dopustivo propovijedanje i katehiziranje.

Ordinarijat ne može nikako razumjeti, kako neki svećenici, premda izričito lišeni kanonske misije i jurisdikcije, ipak se usuđuju po župama propovijedati, katehizirati i ispovijedati kao redoviti dušobrižnici. Zar za njih ne vrijede propisi Crkvenog Zakonika? Po sudu Ordinarijata oni su postali iregularni (kan. 986, 7) i upali su u suspenziju *a divinis* (kan. 2366).

Sve opomene i upozorenja sa strane Ordinarijata u tom pogledu ne uzimaju se uopće do znanja i ostaju bez ikakva efekta...

U takvoj pretpostavci, bez prethodnog rješenja ovoga pitanja, ne bi uopće postojao razlog tražiti od Ordinarijata da potvrdi razmještaj pastoralnog osoblja provincije, jer ta potvrda ima smisla samo onda, ako je ona bitni elemenat za valjano i dopustivo vršenje pastoralne službe.."[276]

Od 7. do 9. srpnja 1970. zasjedao je provincijalni kapitul u franjevačkom samostanu u Mostaru. Dne 8. srpnja kapitularci su poslali posebnu delegaciju od četiri člana da pozove mjesnoga ordinarija da osobno posjeti kapitul. Uputila mu je i poseban pisani poziv. Biskup se odazvao pozivu i istoga dana posjetio sabrane članove kapitula.

---

[274] *ABO*, 328/70., 4. II. 1970.
[275] *AP*, 585/70., 27. VI. 1970.
[276] *ABO*, 875/70., 3. VII. 1970.

Na pozdravne riječi o. provincijala biskup je odgovorio, među ostalim, ovo: "Naša je zajednička briga da sada ove poremećene prilike u Hercegovini sredimo. Hercegovina je izašla na zao glas u našoj domovini, pa i izvan nje... Jedanput bi to moralo prestati. Ne služi to na korist i čast ni Crkvi ni vjeri. Posebno ne služi našim vjernicima. Mi bismo morali u duhu i ljubavi, u duhu našeg pripadništva Crkvi i jednom svećeništvu, svim silama nastojati da se uspostavi mir između nas, između hijerarhije i provincije... Govorio sam s vašim O. Generalom, kad sam bio u Rimu. Kaže da će u studenom doći ovamo. Rekao sam da se nadam da će s njegovim dolaskom doći bolja vremena u pogledu mira, sloge i zajedničkog rada..."

U daljnjem svojem izlaganju biskup je Čule prihvatio formiranje jedne mješovite komisije klera "koja će prijateljskim tonom raspravljati o zajedničkom problemu". Zatim je rekao: "Trebalo bi i pitanje jurisdikcije riješiti. Ona trojica, kojoj sam ja oduzeo jurisdikciju, njome se služe. Meni se čini da je biskupova jurisdikcija iluzorna, pa bismo morali doći do načelnog rješenja..." Završio je: "Drugi spekuliraju na našoj podijeljenosti... Moramo nastojati da nađemo nešto da se sablazan jednom dokrajči. Ne će to, razumije se, prestati odjedanput. To mora ići polagano... Nastojmo prebroditi ovo stanje, da bi naša slavna Hercegovina opet zasvijetlila pravim kršćanskim životom."[277]

Na posljednje biskupove riječi o jurisdikciji odgovorio je provincijal Šilić: "Što se tiče jurisdikcije, mislim da je po srijedi nesporazum, koji je nastao uglavnom mojom krivnjom. Ja sam rekao da ne mogu osuditi one koji nude potrebnu duhovnu hranu u one tri župe.

Vi ste shvatili da se tu radi o jurisdikciji, a ja sam shvatio da se tu radi o *necessitas extrema* (= krajnja nužda, n. pr.). O pastoralnoj jurisdikciji nikada nisam sumnjao.

Ako baš Vam treba deklaracija o tome, ja ću Vam je dati. Ja sam svjestan da je biskup Kristova prisutnost i vjerujem da tako misle svi ovdje prisutni.

A što se tiče razgovora, mi bismo htjeli da počnu odmah i da dalje radimo bratski bez svađe..."

Neki su kapitularci predlagali da ta buduća mješovita komisija klera raspravlja uz ostalo i o jurisdikciji, kao i o onoj trojici franjevaca kojima je biskup oduzeo jurisdikciju i kanonsku misiju u dijecezi, a oni se ipak vladaju kao da je sve u redu. Biskup je tražio da se odmah riješi pitanje trojice neposlušnih franjevaca. Jedan je kapitularac rekao: "Bi li se to ikako moglo staviti na stranu" (tj. da biskup time ne veže svoju potvrdu razmještaja pastoralnoga osoblja provincije na području biskupije, n. pr.). Biskup je odgovorio: "Samo Kapitul mora dati obećanje da će tu stvar riješiti radikalno prema crkvenim propisima."

[277] *Službeni vjesnik biskupije*, III/1970., str. 28-31.

Na kraju su kapitularci čestitali biskupu njegovu 50. obljetnicu misništva,[278] (dakako, nakon što je biskup obećao da će potvrditi razmještaj pastoralnoga osoblja provincije, n. pr.).

Nakon održanoga kapitula provincijalat je imenovao trojicu franjevaca za mješovitu komisiju, a ordinarijat trojicu dijecezanskih svećenika. Ta se komisija, na žalost, sastala samo jedanput, jer su izbile neke nesuglasice koje su onemogućile normalan rad.

Novi izabrani definitorij nominalno je bio premjestio onu trojicu nepokornih franjevaca: jednoga od njih u Zagreb, drugoga u Slano kod Dubrovnika, a trećega u samostan u Mostar. Ovaj zadnji (fra Dinko Maslać) prihvatio je premještaj, pokorio se odluci definitorija, dok se onaj koji je bio poslan u Zagreb ubrzo vratio u franjevački samostan na Široki Brijeg, odakle je nastavio odlaziti u župu Crnač i Mostarski Gradac. Treći se nije micao iz Ružića gdje je do tada bio župnik. Izgovarao se da tu želi provesti godišnji odmor s novim župnikom, pa je odatle gotovo redovito dnevice odlazio u Grude...

Provincijal je Šilić nakon nekoliko dana, u ime kapitula, poslao mjesnom ordinariju deklaraciju o jurisdikciji koju ovdje donosimo u cijelosti, jer je smatramo vrlo značajnom:

"... Šaljemo i izjavu, koju Definitorij Provincije, prema naredbi Kapitula, u ovom času može i mora dati.

1. Nikada nismo posumnjali u punovažnost jurisdikcije i kanonske misije Biskupskog Ordinarijata u granicama njegove dijeceze.

2. Tko god bi pokušao vršiti akte jurisdikcije bez jurisdikcije on bi se ogriješio o crkveno pravo i o svoju savjest.

3. Ipak smatramo da se i osude ove vrste mogu i moraju izreći judicijalno. Prema odluci ovakvog pravorijeka ovaj će Definitorij i Provincijalat Herc. Franjevaca postupiti uvijek odlučno i pravovremeno.

4. Kapitul je poručio svoj braći, da se u svemu savjesno pridržavaju kanonskog prava i moralke u pogledu jurisdikcije i kanonske misije."[279]

13) Franjevac se nastanjuje u Grudama - provincijal šuti. Oslanjajući se na dana obećana na kapitulu, kao i na spomenutu izjavu provincijala i definitorija, mjesni je ordinarij bio imenovao 29. kolovoza 1970. župnikom u Grudama don Petra Vuletića, mlađega Ovaj se bio nastanio u jednoj privatnoj kući na području župe u nakani da se što prije preseli u župni stan. Kad su to doznali neki susjedni župnici franjevci, poduzeli su veliku akciju nagovarajući narod da ne prime svjetovnoga svećenika za župnika. O onim pričama koje su kružile grudskom župom, a koje su dobro poznate novoimenovanom župniku, nećemo

[278] *MiD*, 6/1970., str. 205-207.

[279] *ABO*, br. 911/70., 16. VII. 1970.

ovdje ništa govoriti. Samo konstatiramo činjenicu da je vrhunac te franjevačko-vjerničke reakcije bio u tome što se fra Bernard Marić preselio u župnu kuću u Grudama, vjerojatno zato da se tamo ne bi slučajno doselio "pop", tj. svjetovni svećenik. Provincijal je Šilić to najavio preko tajnika biskupije mjesnom ordinariju kao mogućnost, a nije nam poznato je li o. Šilić štogod poduzimao u skladu sa svojom izjavom na kapitulu. O njegovim konkretnim koracima, ako ih je bilo, biskupski ordinarijat nije bio obaviješten.

14) Dvojica franjevaca napismeno otkazuju posluh dekretima. U rujnu 1970. održano je zasjedanje Biskupske konferencije na otoku Visovcu kod Šibenika, uoči domovinske proslave kanonizacije sv. Nikole Tavelića.

Dvojica nepokornih franjevaca, fra Bernard Marić i fra Kornelije Kordić, uputili su sredinom rujna apostolskom pronunciju u Beograd, generalu Reda u Rim, Biskupskoj konferenciji u Zagreb i provincijalatu hercegovačkih franjevaca u Mostar svoju pisanu izjavu u kojoj kažu: "da je nemoralan pritisak, koji biskup Čule vrši na Starješinstvo Provincije, te zato ne smatramo se obaveznim pod tim pritiskom izdate dekrete opsluživati... Spremni smo ovo braniti pred svakim crkvenim sudištem kanonski ustanovljenim. Ali nismo spremni primati nikakve kazne bez suda i saslušanja."[280]

Otkaz poslušnosti dvojice franjevaca bio je zgodan povod da poglavarstvo hercegovačkih franjevaca nastupi prema njima po propisima *Zakonika kanonskoga prava* i svojih konstitucija. Ali provincijal je Šilić to odbio učiniti. Tražio je da se dvojici subraće priredi sudski proces. Ali i biskup je to otklonio i to na temelju Crkvenoga zakonika, prema propisu odredaba papinskoga pisma *Pastorale munus*, jer biskup nije tražio da se oni izbacuju iz Reda, nego da se uklone s područja dijeceze. Provincijal je uporno zahtijevao za njih sudski postupak, što su i oni sami ponovili u gore spomenutoj izjavi. Čini se da su se oni oslanjali na ono što je izjavio o. provincijal u svojoj pisanoj deklaraciji pod br. 3. Radi toga smo tu provincijalovu deklaraciju i naveli u cijelosti.

Biskupski se ordinarijat početkom listopada napismeno osvrnuo na deklaraciju dvojice nepokornih franjevaca. Od provincijala je zatražio da već jednom stane "energično na put suspendiranim svećenicima, kako je to bilo dogovoreno na srpanjskom kapitulu, da prestanu prkositi odredbama Svete Stolice i podržavati bunu u onim trima spomenutim župama". U svome dopisu ordinarij je spomenuo da su mjerodavni u Rimu biskupu rekli "da se može služiti svojom biskupskom vlasti. Pa kako da to činim? Da uopće ne dajem nijednom od provincijalata predloženom franjevcu jurisdikciju s motivacijom, kad sebi sa znanjem toga provincijalata svojataju jurisdikciju i suspendirani franjevci, čemu onda uopće tražiti jurisdikciju od Ordinarijata.

---

[280] Izjava dvojice franjevaca, 15. IX. 1970.

Ili možda da primijenim oštru mjeru protiv samog Starješinstva provincije, kakvu je nekoć u prošla vremena primijenio bosanski biskup Ogramić, kad je svim članovima Starješinstva provincije oduzeo jurisdikciju?

Ne bi mi drago bilo, da moradnem upotrijebiti bilo jednu bilo drugu mjeru..."[281]

15) Polemika između provincijalata i ordinarijata (1970-1971). Između mjesnoga ordinarija i franjevačkoga provincijala ponovno se razbuktala žestoka polemika koja je prenesena i u bilten Kršćanske sadašnjosti *AKSA* i u dvotjedne katoličke novine *Glas Koncila*. Naime, na zasjedanju Unije viših redovničkih poglavara u Zagrebu, 27. listopada 1970., provincijal je Šilić dao svoju interpretaciju razvoja događaja u Hercegovini nakon održanoga kapitula u srpnju 1970. *Glas Koncila* je donio kratku obavijest o Šilićevoj interpretaciji pod naslovom: "U Hercegovačkom pitanju i dalje zastoj".[282] To je potaknulo biskupski ordinarijat u Mostaru da je i on poslao svoju izjavu pod naslovom: "U Hercegovačkom pitanju i dalje zastoj - zašto?"[283] Na to je priopćenje dao svoju protuizjavu provincijal Šilić: "Zastoj ili nehotično osvjetljenje 'Hercegovačkog slučaja'"[284] Biskupski se ordinarijat također osvrnuo na to pisanje oduljim napisom: "Afera oko župa u Hercegovini - Činjenice".[285]

Polemika koja se vodila između biskupskoga ordinarijata odnosno dijecezanskoga ordinarija s jedne strane i provincijalata hercegovačkih franjevaca odnosno provincijala s druge strane nije se odnosila samo na pitanje jurisdikcije i nepokornosti spomenute dvojice fratara nego se ticala čitave problematike "hercegovačkoga slučaja". Polemika se prenijela i u 1971. (a povlačila se u nešto smanjenu obliku i u 1972).

Pod jesen 1970. bio je najavljen dolazak o. generala, fra Konstantina Kosera, u Hercegovinu. Dijecezanski su svećenici unaprijed napismeno zamolili da ih o. general primi na razgovor kad bude boravio u hercegovačkoj franjevačkoj provinciji. Za taj predviđeni i željeni susret svećenici su spremili i posebnu predstavku o. generalu s obzirom na čitavu problematiku "hercegovačkoga slučaja". Predstavku su bili sastavili na svojoj skupštini uzajamnosti, 12. rujna 1970. Budući da te jeseni o. general nije dolazio u Hercegovinu, predstavka dijecezanskoga klera poslana mu je u Rim.

16) Imenovanje biskupa koadjutora. Početkom siječnja 1971. godine objavljeno je imenovanje mons. Pavla Žanića, svećenika splitsko-makarske

[281] *ABO*, 1170/70., 8. X. 1970.
[282] *GK*, 22/1970., str. 8.
[283] *GK*, 23/1970., str. 15.
[284] *GK*, 1/1971., str. 13.
[285] *AKSA*, 17. IV. 1971., Prilog I, str. 1-6.

nadbiskupije, pomoćnim biskupom - koadjutorom *cum jure successionis* (= s pravom nasljedstva) mostarskom biskupu ordinariju.

Dijecezanski je ordinarij u svom zahvalnom pismu Svetom Ocu, 13. siječnja 1971. pisao uz ostalo i o teškoj situaciji u dijecezi zbog nepokornosti nekih franjevaca te zamolio njegovu odlučnu intervenciju da se franjevci nagovore da kao članovi izuzetoga Reda, koji su dužni snagom zavjeta poslušnosti Papi, strogo obdržavaju disciplinu i red u biskupiji.[286]

Svršetkom siječnja 1971. biskup je Čule pisao i novomu prefektu Propagande, kardinalu Agnelu Rossiju. Zahvalio mu je na imenovanju pomoćnoga biskupa koadjutora nagovješćujući da bi mu moglo biti biskupsko ređenje u travnju ili početkom svibnja 1971. Također je izvijestio o ozbiljnom stanju u biskupiji. Osvrnuo se na franjevački mentalitet koji zrači iz akata provincijskoga kongresa na Humcu, iz 1969. godine, kao i na neke izjave provincijala Šilića, posebno one što su izrečene u prilog "kažnjene braće". Naveo je sve pokušaje da se dvojicu nepokornih franjevaca privoli na poslušnost, ali sve je ostalo bez pozitivnih rezultata. Stoga je biskup prisiljen na njih primijeniti sankciju koja je predviđena u apostolskom pismu *Pastorale munus*, br. 39. I biskup je javio kardinalu prefektu Kongregacije da ih on, kao mjesni ordinarij, otpušta iz dijeceze.[287]

Dne 2. svibnja 1971. obavljena je svečana posveta pomoćnoga biskupa mons. don Pavla Žanića u mostarskoj crkvi sv. Petra i Pavla.

Tijekom svibnja kard. pročelnik Propagande odgovorio je preko apostolske nuncijature mjesnom ordinariju na njegovo pismo od 25. siječnja 1971.:

"Ovaj Sv. ured, nakon što je sve zrelo odvagnuo, preuzvišenom koadjutoru povjerava zadatak da poduzme svaki mogući napor kako bi se postigao sporazum s malom braćom. Poslije svoga biskupskoga ređenja on će biti zadužen za tu zadaću, očekivani sporazum koji će Propaganda potvrditi ako bude odgovarao onomu što je vrhovna vlast prethodno odlučila; u međuvremenu neka mu se dadne potpuna sloboda, kako bi došlo do sporazuma, samo neka ne bude zaobiđena poznata odluka ove Svete Kongregacije."[288]

To je povjeravanje pregovora s franjevcima biskupu koadjutoru usko povezano s onim što su u Državnom tajništvu Svetoga Oca neki prelati izjavili biskupima Hercegovine: provincijal se Šilić više puta tužio da je mons. Čule intransigentan, da se s njim ne može pregovarati, pa ako mu se imenuje pomoćnik i nasljednik, ali ne iz Hercegovine, nego sa strane, stvar će se ubrzo riješiti i sporazum napraviti. Dapače, provincijal je uvjeravao odgovorne faktore da na

---

[286] Pismo biskupa Čule Papi, 13. I. 1971.

[287] Pismo biskupa Čule prefektu Propagande, 225/71., 25. I. 1971.

[288] Pismo Propagande, 5280/71., 7. V. 1971.; *ABO*, 1171/71., 27. XI. 1971.

njega prebace svu krivicu za neuspjeh, samo ako se imenuje pomoćnim biskupom u Mostaru tkogod iz druge biskupije ili kraja. Tijek sljedećih godina pokazao je koliko se ostvarilo od onoga što je o. Šilić zagovarao i obećavao pred Državnim tajništvom u Vatikanu.

17) Rezolucija mladih franjevaca. Od 15. do 17. lipnja 1971. održan je teološko-pastoralni tečaj za mlade franjevce u samostanu na Humcu. Na tom je tečaju imao predavanje i provincijal Šilić 17. lipnja 1971. Mladi su franjevci - njih 32 - sastavili i potpisali "rezoluciju" koja je u prvom redu upućena biskupskom ordinarijatu u Mostar, ali je istodobno poslana uredništvima *Glasa Koncila* i *AKSE* u Zagreb. Kasnije je objavljena i u službenom glasilu provincije, a bila je objelodanjena u izvacima i u dnevnom tisku.

U toj "rezoluciji" mladi su franjevci istaknuli da uzroci problema koji su se nagomilali u Crkvi u Hercegovini "stoje u nepoštivanju Evanđelja i duha Drugog vatikanskog sabora" (t. 1) te predlažu "da zajednički tražimo rješenje tih problema u radikalnoj primjeni Evanđelja i Sabora kao kriterijuma vrednovanja života i postupaka u Crkvi" (t. 2). U točki 3. traže "ukidanje klasnih odnosa i praktično priznavanje jednakosti koja se temelji na istom svećeništvu... ne dopuštamo i osuđujemo preferiranje neredovničkoga klera u pogledu dijeljenja i osnivanja župa..." Zatim zahtijevaju reaktiviranje prezbiterijalnog i pastoralnog vijeća u biskupiji, te dokidanje zabrane o osnivanju župnih vijeća. "Iz istoga razloga smatramo nužnim da se narodu Božjem u Crnču, Grudama i Mostarskom Gracu omogući pastva po njihovoj volji koja je inače u skladu s II. vatikanskim saborom" (t. 4). Traže "razmjerno i ravnopravno sudjelovanje u svim crkvenim strukturama..."(t. 5) i protestiraju da se na "odgovornom položaju u biskupskom ordinarijatu nalazi dr. Marko Perić" koga "smatramo glavnim inicijatorom gotovo svih nereda i nategnutih odnosa u biskupiji" (t. 6).[289]

U svome osvrtu na "rezoluciju" ordinarijat je istaknuo činjenicu da put koji su izabrali potpisnici rezolucije put "dijaloga" preko javnosti - nije prikladan da se po njem traže rješenja za nagomilane probleme Crkve u Hercegovini. Mladi su franjevci imali mnogo drugih mogućnosti da iznesu svoje prijedloge (svoje vlastito poglavarstvo, mješovitu komisiju formiranu na prijedlog kapitula 1970...), ali oni su izabrali put neomodernističkih osporavatelja, put koji ide više za senzacijama, lošom propagandom, smutnjom i stvaranjem zabune među onima kojima hercegovačka problematika nije potpuno poznata. Istina je da su se u Crkvi u Hercegovini nagomilali problemi te da njihov uzrok treba tražiti u nepoštivanju Evanđelja i odredaba Drugog vatikanskog sabora. "Ali i Evanđelje i II. Vatikanski Sabor traže da se poštuje crkvena vlast, što, nažalost, neki franjevci u Hercegovini ne čine." Osvrćući se na toč. 3 "rezolucije", ordinarijat je citirao odredbu dekreta

[289] *MiD*, 5/1971., str. 209-210.

Christus Dominus, br. 28, gdje se govori da dijecezanskom kleru pripada "primas partes" (= prvo mjesto) u duhovnoj pastvi vjernika po župama, u dijecezi Mostar-Duvno taj kler, nakon gotovo 90 godina od uspostavljanja biskupije administrira samo oko 20%, dok franjevački kler oko 80% vjernika. Je li to jednakost koja se temelji na istom krštenju i istom svećeništvu i na duhu Drugoga vatikanskoga sabora? U pogledu osnivanja župa ordinarijat je odgovorio navodeći *kan.* 1427, 5 koji kaže: kad se dijeli jedna župa koja je pripadala redovničkom kleru, novom župom raspolaže biskup. S obzirom na reaktiviranje svećeničkih i pastoralnih vijeća, bilo na razini biskupije bilo župa, ordinarijat je izjavio: "Doklegod se crkveni odbori, koje uostalom Ordinarijat nije potvrdio, budu koristili za izazivanje smutnja, borbu protiv odluka Biskupskog Ordinarijata i same Svete Stolice, za slanje protestnih brzojava i pisanje pamfletnih pisama, župna se vijeća, koja nisu ništa drugo nego novo izdanje crkvenih odbora, neće osnivati. S tim se suglasila i Sveta Stolica, kojoj je stvar bila izložena..."

"Što se tiče tvrdnje humačke rezolucije... da je Dr. Marko Perić glavni inicijator svih sadašnjih napetosti i nemira u biskupiji... nije ništa drugo nego nemoćni protuudarac na otpust dvojice franjevaca iz biskupije sa strane Ordinarijata". Naime, hercegovački je "slučaj" začet još 1922. i 1923. kad je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca na nezgodan način kušalo izmijeniti Deciziju Svete Stolice iz 1899. A kad su svjetovni svećenici prvi put pokrenuli pitanje župa pred Svetom Stolicom, 1937. Marko je Perić tada bio u nižoj gimnaziji, danas osmogodišnjoj. Uostalom, jedan od potpisnika rezolucije, fra Žarko Ilić, u svom referatu na humačkom kongresu 1969. izjavio je:

"Uzrok sadašnjega stanja, kako se neka braća izraziše 'istočni grijeh', iz koga je sve ovo izišlo, tijesno je povezan s onim, što se zove 'uspostava redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini'...." - "Ako je ono, što je tijesno povezano s uspostavom redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini, tj. obnova i uvođenje u duhovnu pastvu redovitog dijecezanskog pastoralnog klera, 'istočni grijeh', iz koga je sve ovo izišlo, onda je promašeno optuživati pojedince...".[290]

18) Postavljanje uvjeta za potvrdu premještaja župnika - Utok Svetoj Stolici i njezin odgovor

a) U lipnju 1971. franjevačko je poglavarstvo predložilo neke izmjene u pastoralnom osoblju na području biskupije Mostar-Duvno.[291] Kao uvjet za potvrdu predloženoga rasporeda pastoralnoga osoblja ordinarijat je, u duhu kanonskih propisa, zatražio da se sa župa povuku neki župnici za koje mjesni ordinarij drži da nisu *idonei* (= prikladni) za župnu pastvu. Zahtijevao je od provincijalata da se

[290] *Službeni vjesnik biskupije*, III/1971., str. 14-18.
[291] *AP*, 460/71., 8. VI. 1971.

provede u djelo dekret ordinarijata u vezi s otpuštanjem iz dijeceze dvojice nepokornih članova provincije.[292]

Budući da spomenutom dopisu ordinarijata nije bilo udovoljeno kroz mjesec dana, biskup je svojim ponovnim pismom upozorio provincijalat na uvjet za odobrenje i podjelu kanonske institucije predloženim franjevcima za pastoralne službe u dijecezi. Ujedno je dostavio formalan i izričit dekret o otpuštanju dvojice neposlušnih redovnika iz dijeceze, na temelju ovlasti *Pastorale munus*, br. 39.[293]

Ne može se o. provincijal pozivati na to da se otpuštenim franjevcima iz dijeceze priredi sudski proces, jer se ne radi "o otpuštanju iz Reda, *cann.* 646-672, nego o otpuštanju pojedinih redovničkih članova iz biskupije; ova mjera ima disciplinsku narav administrativnim putem, a ne narav vindikativne ili medicinalne kazne".[294]

Kao što smo već istaknuli, tijekom 1971. vođena je dugotrajna, ponekad i oštra, prepiska između biskupskoga ordinarijata i franjevačkoga provincijalata u pogledu podjeljivanja jurisdikcije i kanonske institucije onima koje je provincijalat predlagao za pastoralne službe u dijecezi. Ordinarijat je inzistirao na tome da kao uvjet podjeljivanja jurisdikcije određenim kandidatima provincijalat izvrši biskupov dekret u vezi s otpuštanjem dvojice neposlušnika iz biskupije. Jesenska promjena pastoralnoga osoblja, kao i zahtjev da se uredi pitanje jurisdikcije za neke mlade franjevce potaknuli su ponovne rasprave i prepiske. Na red je došla i rezolucija mladih franjevaca, iz 1971.

b) Dne 30. studenoga 1971. provincijal je Šilić podnio opširan izvještaj kardinalu prefektu Propagande o najnovijim događajima u Hercegovini, posebno u vezi s podjeljivanjem kanonske institucije i jurisdikcije nekim hercegovačkim franjevcima. Fotokopiju toga izvješća provincijal je dostavio i biskupskom ordinarijatu.[295] Ordinarijat je jednako opširno odgovorio i izložio svoje gledište o svim navodima provincijala Šilića.[296]

c) Dne 1. kolovoza 1972. biskup Gradišća u Austriji, mons. Stefan Lászlò, imenovan je apostolskim vizitatorom za mostarsko-duvanjsku biskupiju i hercegovačku franjevačku provinciju (o tome će biti više govora u III. točki ovoga poglavlja). Pred njim se raspravljalo općenito o podjeli župa u dijecezi Mostar-Duvno, a bilo je govora i o "hercegovačkom slučaju", o pitanju jurisdikcije koje je došlo do svoga vrhunca upravo u prethodnoj 1971. godini. Franjevački provincijal

---

[292] *ABO*, 645/71., 19. VI. 1971.

[293] *ABO*, 735/71., 21. VII. 1971.

[294] F. ROMITA, *Facultates et privilegia S. P. Paulo VI Episcopis concessa Litt. Ap. "Pastorale munus"*, Romae (bez oznake godine), str. 75.

[295] *AP*, 1155/71., 30. XI. 1971.

[296] *ABO*, 1410/71., 11. XII. 1971.

dostavio je promemoriju novoimenovanom vizitatoru. U njoj se osvrnuo i na pitanje jurisdikcije.[297]

d) Kongregacija za evangelizaciju naroda smatrala je potrebnim odgovoriti i na spomenuti provincijalov izvještaj od 30. studenoga 1971. i na njegovu promemoriju predanu apostolskom vizitatoru. U svome dopisu koji je poslala na o. generala franjevačkoga reda Propaganda je, među ostalim, pisala:

"1) Ordinarij je izdao dekret kojim je oduzeo svaku jurisdikciju ocu Korneliju Kordiću i ocu Bernardu Mariću zahtijevajući još uz to da provincijska franjevačka vlast udalji te redovnike iz biskupije.

S tim u vezi nema sumnje da je Provincijal dužan izvršiti taj dekret, niti se može tražiti da Biskup podijeli jurisdikciju drugim redovnicima koji su neprikladni, ako taj dekret ostane mrtvo slovo.

2) Nije nikada moguće pozivati se na Kanonsko pravo da se vrši jurisdikcija protivno nakani i željama koje Ordinarij izražava.

Sadašnja će situacija ostati abnormalna i teško škodljiva dobru duša dok Provincija ne poduzme sve moguće prema jasnim nakanama Svete Stolice - da preda neke župe mjesnom Ordinariju. Ovaj Sv. ured živo žali da neki fratri odlaze obavljati službu u trima župama kojima je već dugo vremena morao mirno upravljati svjetovni kler".

Kongregacija se u istom dopisu osvrnula i na rezoluciju mladih franjevaca iz 1971. godine:

"3) Osim toga, živo treba požaliti tzv. humačku izjavu 32-jice fratara Provincije. Ti su redovnici na svome sastanku mogli, doduše, proučavati stanje i davati prijedloge vlastitim redovničkim poglavarima; ali jedini zakoniti glasnogovornik *in casu* (= u tom slučaju) jest Provincijal, a nikada redovnici pojedinačno ili skupno. Prema tome, dok zakonita provincijska vlast ne ispravi tu izjavu, bit će shvatljiv stav mjesnog Ordinarija u pogledu onoga što ima sve izglede djelomične pobune provincije protiv njegova autoriteta."[298]

Smatramo da ovaj autoritativni odgovor Kongregacije može biti dostatan i na sva pitanja provincije u vezi s jurisdikcijom i kanonskom misijom kao i na sve one "pravničke" rečenice o. Mihaljevića, razmještene po raznim stranicama njegove knjižice. Ali, iako je taj odgovor bio poznat autoru *Hercegovačkoga slučaja*, on se ipak bio raspisao o problemu jurisdikcije i kanonske misije želeći valjda biti *imperator supra grammaticos*! Službeni Propagandin odgovor na provincijalova pisma jasno pokazuje da je biskup Čule ispravno i pravno postupao u poduzimanju određenih sankcija protiv neposlušnih redovnika u okviru dijecezanske pastve vjernika.

---

[297] *AP*, 836/72., 27. V. 1972.

[298] Pismo Propagande franjevačkom generalu, 5679/73., 12. III. 1973.

19) Odgoda održavanja kapitula. U godini 1973. hercegovačka franjevačka provincija trebala je održati provincijski kapitul da izabere novo poglavarstvo. Za prethodnoga generalnoga vizitatora provincije bio je određen bosanski franjevac o. Bernard Matić. Ali kad je provincijal Šilić krajem ožujka boravio u Rimu, priopćeno mu je da se održavanje kapitula odgađa za 6 mjeseci. Objavljujući tu vijest u službenom glasilu provincije, o. Šilić nije uopće naveo razlog zašto je kapitul odgođen i što je o. general tražio od provincijala kao uvjet da se omogući održavanje provincijskoga kapitula. Međutim, posve sigurno možemo pretpostaviti da je o. general, na zahtjev Propagande, naložio da se srede prilike u provinciji, tj. da se riješi "hercegovački slučaj". Do toga zaključka dolazimo čitajući *Mir i Dobro* u kojem je objavljena odgoda kapitula. Tu se provincijal Šilić osvrnuo na tzv. rezoluciju mladih franjevaca citirajući u hrvatskom prijevodu 3. točku iz dopisa Kongregacije,[299] što smo gore iznijeli. Ali provincijal nije smatrao uputnim da spomene prethodne dvije točke u kojima se vidi da je Kongregacija potvrdila dekret mjesnoga ordinarija o otpuštanju dvojice hercegovačkih franjevaca s područja biskupije i da Propaganda daje pravo biskupu u vezi s jurisdikcijom. Te dvije točke provincijal je u tom slučaju prešutio, a nešto kasnije on će jednostavno zanijekati da ih nije uopće primio. Naime, on u svome članku "Ekleziologija hercegovačkih franjevaca", nakon što je naveo da se provincijalat obratio Kongregaciji 30. studenoga 1971. u vezi s pitanjem jurisdikcije, veli: "Odgovora do danas nismo primili".[300] A on iz toga "odgovora" citira 3. točku, samo ne - odgovor na pitanje o jurisdikciji! Nevjerojatno, ali istinito - što bi rekao pokojni Mihaljević.[301]

Fratri su negirali da su primili odgovor, te je problem dvojice neposlušnih redovnika ostao neriješen konkretno u praksi. Ali ni Sveta Stolica nije popustila u svome insistiranju, nego je to rješenje ušlo kao prilog dekretu *Romanis Pontificibus* od 6. lipnja 1975. No kako su hercegovački franjevci *en bloc* odbili prihvatiti Dekret iz 1975. godine, tako je i ta odredba Dekreta ostala za sada neizvršena. Sudbina će dvojice franjevaca ovisiti o onome što kani poduzeti Sveta Stolica preko generalne kurije manje braće u Rimu da privoli suspendirane franjevce da napuste područje mostarsko-duvanjske biskupije.

20) Hajka da se biskup Čule odrekne uprave. Prije nego što završimo ovu kraću kroniku događaja, htjeli bismo se osvrnuti i na jednu drugu stvar koja je usko povezana s "hercegovačkim slučajem". U III. poglavlju ovoga prikaza vidjeli smo neraspoloženje koje su neki franjevački članovi očitovali prilikom izbora i imenovanja mons. dr. Čule za mostarsko-duvanjskoga biskupa i trebinjsko-

---

[299] *MiD*, 3/1973., str. 85.
[300] *MiD*, 1/1975., str. 18.
[301] *H. S.,* str. 63.

mrkanskoga upravitelja. Na žalost, i događaje u vezi s "hercegovačkim slučajem" neki su franjevci htjeli iskoristiti protiv biskupa Čule okrivljujući ga da je on uzročnik nereda, te tako privoljeti Svetu Stolicu da ga razriješi biskupske službe u Hercegovini.

a) Ubrzo nakon izbijanja nemira u onim trima župama sastali su se neki hercegovački franjevci u samostanu na Širokom Brijegu da raspravljaju i vijećaju o nastalim zbivanjima. Tada je s njihove strane pao zaključak da je kao uvjet za rješenje "hercegovačkoga slučaja" potrebno ne da franjevci poslušaju Svetu Stolicu, nego da biskup Čule podnese ostavku i zahvali se na biskupstvu. Taj su zaključak o ostavci prenijeli dijecezanskim svećenicima neki sudionici toga sastanka na Širokome Brijegu.

b) U tu akciju implicitno su se uključili i franjevci dekani, njih sedmorica na broj, svojim kolektivnim pismom od 20. svibnja 1968. Naime, u to su vrijeme samo franjevci vršili dekansku službu u mostarsko-duvanjskoj biskupiji (iz čega se može zaključiti kako nijedna župa dijecezanskih svećenika nije bila prikladna kao sjedište dekanata). Spomenuti franjevački dekani uputili su pismo biskupu Čuli nastupajući ne samo kao biskupovi pomoćnici u vodstvu naroda Božjega nego i kao njegovi savjetnici. Najprije su istaknuli da su događaji nakon 12. svibnja pogodili ne samo onih pet župa nego "Ista bura zahvatila je svu Hercegovinu". "Vaš ugled kao Biskupa" - pišu pomoćnici - savjetnici "nije samo doveden u sumnju i pitanje: on je pao ispod ništice". Prigovaraju biskupu: "Golema slabost Vašega načina bila je totalno i uporno zaobilaženje nas franjevaca u jednoj stvari koja se upravo tiče nas" (tj. revizije reskripta iz 1923., n. pr.). "U mnogo navrata i na razne načine Vi ste moljeni od Starješinstva naše Provincije da stupite u razgovore, da iznesete svoje planove... Vi kao da ste svojom ledenom šutnjom dokazivali da se bojite za uspjeh Vašega plana ako se s njim iziđe na svijetlo... Vi ste odbili razgovore i sporazumijevanje... Vi ste nas ignorirali i ignoriranjem vrijeđajući psihološki apsolutno onesposobili da vjernicima s veseljem i revnošću prikažemo odluku preuzimanja naših župa od svjetovnih svećenika... U ovakvoj situaciji mi smo mogli jedino šutjeti i od problema bježati pred vjernicima... Vi ste skloni vjerovati...da smo mi franjevci organizirali otpor... Niti Uprava Provincija niti njezino članstvo u tom smislu sigurno nisu ništa učinili... Da ste Vi htjeli očinski, bratski i otvoreno svećenički u toj stvari k nama pristupiti, sigurno se je moglo postići da ove župe dijecezanski svećenici preuzmu uz naš bratski zagrljaj, pozdrave i dobre želje, makar nam u srcu i bilo teško... Ali vi ste ostali hladni i u stavu diktatora koji vidi samo svoj plan. I mi Vas sada pitamo: gdje je taj čovjek koji će obezvrijeđen i ignoriran radosno primiti stav onoga koji ga obezvređuje i ignorira? Eto zato ste Vi nas potpuno onesposobili da jedan ovako osjetljiv slučaj primimo s radošću. Svijet je to stanje osjetio, i tako je došlo do sablazni. Tko je dakle za njih kriv? Je li moguće da ćete Vi i dalje moći onako apodiktički tvrditi da Vam je savjest mirna (kao što je biskup tvrdio u pismu provincijalu Šiliću 17.

svibnja 1968., n. pr.): jer ste služili Bogu i vršili naredbu Svete Stolice?... Pozivajući se na Svetu Stolicu, posebno na Svetog Oca Vi ste u ovom slučaju doveli u pitanje i ugled Svete Stolice i Svetog Oca..." Dekani posebno prigovaraju što biskup nije primao one delegacije iz pet župa: "Zar to nije onaj teško omraženi i osuđeni klerikalizam i klerikalni trijumfalizam...?" Dekani franjevci zamjeraju također biskupu što njih nije pozvao k sebi prije nego što je stvorio "konačni sud o tragediji". Na kraju: "Preuzvišeni, sve je u plamenu. Sve je u pitanju... okanite se kazna... ne dajte se da Vas bez dokaza nadvladaju sumnje da je nastali duhovni požar djelo podmukle organizacije ove Franjevačke zajednice... Dok Vam ovako govorimo, osjećamo se dekanima i Vašim pomoćnicima u najvećem stupnju i smislu, jer Vas želimo bratski upozoriti na uzroke koji su s Vaše strane djelovali da je došlo do ovog žalosnog stanja u našoj biskupiji...".[302]

Tako oci dekani spočitavaju da se Biskup obavio "ledenom šutnjom" a ne govore ništa o onim dugogodišnjim pregovorima koji su konačno završili sporazumom iz 1968. koji je (zajedno s biskupom) provincijal Šilić vlastoručno potpisao, pa s njime u Neretvu! Prigovaraju biskupu zbog "totalnog i upornog zaobilaženja nas franjevaca u jednoj stvari", a biskup totalno i uporno godinama razgovara i pregovara s franjevcima i u franjevačkom samostanu i u biskupskom ordinarijatu i u auli Propagande - o jednoj te istoj stvari! Dekani hvataju radosnu vijest biskupu Čuli da je njegov ugled "pao ispod ništice" (prema tomu, neka se što prije odrekne biskupstva!) a oni kod pobunjenika ništa ne poduzimaju da se ugled vrati, nego promatraju svoj "duhovni požar" Hercegovine kao car Neron svoj požar Rima! Dekani spočitavaju biskupu da je "hladan i u stavu diktatora vidi samo svoj plan", a ne žele čitati "plan" Svete Stolice niti ga primaju "s radošću".

To kolektivno dekansko pismo nije poslano samo biskupu Čuli nego ga je jedna franjevačka delegacija, pod vodstvom dr. fra Bazilija Pandžića, arhivara generalne kurije, u fotokopiji odnijela i apostolskom delegatu u Beograd. Tu je franjevačko izaslanstvo u višesatnom pretpodnevnom i popodnevnom razgovoru iznosilo različite optužbe protiv mons. Čule, a najviše su ga optuživali da je biskup bio protiv sporazuma s provincijalom Šilićem. Nastojali su također uvjeriti apostolskoga delegata da je jedini izlaz iz krize da se biskupa Čulu nagovori na abdikaciju. Kad su franjevci rekli što su imali reći, apostolski je delegat izvukao iz ladice sporazum koji je provincijal Šilić potpisao i s njega potpis povukao, te je upitao franjevačke delegate: "Tko je onaj tko neće sporazuma?"

c) Na zajedničko pismo dekana franjevaca biskup je Čule odgovorio 24. svibnja 1968. Na početku se čita:

"Žao mi je, što niste našli za vrijedno, da mi osobno pismo donesete i da uz pismenu predstavku i usmeno stvar sa svojim Biskupom pretresete." Biskup je

[302] Pismo franjevačkih dekana biskupu Čuli, 20. V. 1968.

upozorio da je upravo onaj reskript iz 1923. bio "korijen i izvor svega zla". "Ne dajte se voditi predrasudama, nego stavite ruku na srce, pa recite, ima li igdje na svijetu biskupija, u kojoj je položaj dijecezanskog klera tako bijedan, kao u mostarsko-duvanjskoj biskupiji i to nakon 87 godina što je uvedena redovita hijerarhija u BiH i uspostavljen voljom Pape Leona XIII. (a ne voljom Austrije i bečkoga cesara) dijecezanski kler. Godine 1923. htjelo se nelojalnim sredstvima zavodeći u bludnju Svetu Stolicu ovakav status legalizirati za vijeke vjekova." Biskup se zatim osvrnuo na sadržaj peticije franjevačkoga provincijala iz 1922. i 1923., na dekanske prigovore da on nije htio pregovore te je izložio zašto nije mogao prihvatiti da generalni vizitator provincije 1967. raspravlja o pitanju župa, jer nije bio ovlašten od Kongregacije. "Ali neovisno od te odluke Propagande, ako bih ja htio razgovarati sa Provincijalom okruženim njegovim definitorima, i ja bih se morao okružiti svojim konzultorima pa bih trebao vremena da ih okupim, jer se oni nalaze po raznim župama Hercegovine, budući da dijecezanski kler nema župa u Mostaru... A povrh svega toga, ja nisam sklon multilateralnim razgovorima, jer između 10 ljudi sa dijametralno oprečnim mišljenjima i pogledima teško se postizava sporazum". Biskup je izložio svoja nastojanja da s novim provincijalom o. Šilićem dođe do nekoga sporazuma te poziva dekane neka sami prosude o inkriminaciji da se biskup zavio u "ledenu šutnju". "O nekom diktatu s moje strane deplasirano je uopće govoriti, kad se zna, da nisam ja stvar rješavao, nego Sveta Stolica. Ja sam mogao biti samo izvršilac odredaba vrhovne crkvene vlasti i ništa više". Biskup se osvrnuo i na način primopredaje župa što ga je predložio i uredio o. provincijal, kao i na događaje od 12. i 13. svibnja. Spomenuo je nešto od onoga što su doživjeli dijecezanski svećenici, bilo u Crnču bilo u Mostarskom Gracu.

Biskup je, nadalje, upozorio dekane: "I prije je kod nas bilo promjena, gdje je dijecezanski svećenik smjenjivao franjevca. Tako je bilo u Bijelom Polju, Drežnici, Gabeli, Viru, Vinici, Grabovici, Kruševu, a u najnovije doba u Prisoju. Osnivane su nove župe na terenu, gdje su prije vršili duhovnu pastvu isključivo franjevci, kao u Studencima, Šipovači, Ledincu, i u najnovije vrijeme u Pologu i Jarama, ali sve je prošlo mirno i bez potresa.

Kako odjednom da je sada došlo do takve uzbune, da su i svećenički životi bili ugroženi kao da smo u Sudanu, Kongu ili Vijetnamu...

Što se tiče kazna, napadače na svećenike ne kažnjavam ja nego Kodeks. A što se tiče župnika, koji crkvene ključeve nisu prema naredbi predali dekanima, nego ih uručili buntovnicima, imam pravo tražiti, da u roku od 15 dana zatraže natrag ključeve i predaju ih zakonitoj crkvenoj vlasti. Na tom moram tim više inzistirati, što se u nekim župama nalazi i Presveti Sakramenat u vlasti buntovnika. Ovakvo svetogrdno nasilje ne može se ostaviti bez sankcija. Ukoliko su tim župnicima zbilja pravom fizičkom silom oteti ključevi, neka jave imena krivaca, pa će Ordinarijat nad njima izreći kaznu. Ukoliko toga ne učine, smatrat će se, da su

oni dobrovoljno predali ključeve buntovnicima. Takav nezakoniti čin ne može ostati bez kazne, inače će nestati svake discipline u biskupiji."

S obzirom na biskupov ugled koji je "pao ispod ništice" i ugled Svetoga Oca koji je "doveden u pitanje" jer se biskup na njega poziva, mjesni je ordinarij odgovorio: "A ne pitate što će biti sa ugledom otaca franjevaca u Hercegovini, kad se svijet osvijesti i upozna, da je bio krivo informiran? Kako su ogromnu uslugu i svome ugledu i ugledu Svetog Oca mogli učiniti onih 5 župnika, da su se korektno i svećenički do kraja ponijeli... Kako bi to lijepo djelovalo na svijet..." Zatim mons. Čule nastavlja:

"Pišete mi, da sam ja 'dobrim dijelom izazvao požar' pa treba da ga i gasim. - Nisam ja izazvao, nego oni koji ne poštuju odredbe Svete Stolice. Na jednom drugom mjestu prigovorili ste mi, što nisam s više dobre volje i svećeničke pristupačnosti primao one delegacije, koje su dolazile s onih 5 župa... Ali te delegacije nisu dolazile, da se s Biskupom kao sa svojim ocem porazgovore i zatraže objašnjenje, nego su došli da protestiraju i činili su to s raznim prijetnjama. Pa tu nije moglo biti mirnoga razgovora, osim da se njihovim protestima priklonim i opozovem odredbu glede onih 5 župa. A kako bih ja mogao opozvati ono, što je Sveta Stolica odredila?

O. Provincijal je slao posebnu molbu, da se stornira odluka o predaji spomenutih 5 župa, ali je dobio odgovor, da treba poslušati. I da su kojom srećom svi misnici prihvatili ovu poruku Svete Stolice i požrtvovno je u djelo proveli, mjesto tragedije Božja bi stvar u Hercegovini doživjela slavlje, novi zamah..." Na kraju biskup Čule piše:

"Čitajući Vašu predstavku dobio sam dojam, da Vi ne govorite kao moji pomoćnici nego kao predstavnici franjevačke provincije i branitelji onih, koji su bezakonje vršili svaljujući krivnju na Biskupa samo za to, što se je usudio preko Svete Stolice tražiti da se popravi bijedna situacija dijecezanskog klera u ovoj biskupiji, da taj teško zapostavljeni kler ne bude imati za vječna vremena tek 18 procenata vjernika a franjevci preko 80 postotaka. Biskupova je krivnja sva u tome, što je htio da poradi na većoj jednakosti i bratstvu među oba klera...

Moja je želja i namjera, da nastojim oko jednakosti i bratstva jednoga i drugoga klera u dijecezi, da zajedničkim silama poradimo, da se unaprijedi i procvjeta vjerski život u našoj Hercegovini.

Ja Vas, kao svoje Dekane pozivam, da zajednički sa mnom bez ikakvih predrasuda, skrivenih misli, sebičnih motiva poradimo na zajedničkom duhovnom dobru našega puka u Hercegovini."[303]

---

[303] *ABO*, 675/68., 24. V. 1968.

Kasnije su dekani ponovno pisali mjesnom ordinariju, 14. lipnja 1968., ali je biskup Čule javio o. provincijalu da se ubuduće ne kani više "osvrtati na slične podneske".[304]

d) Petnaest dana poslije dramatičnih događaja od 12. svibnja 1968. bio je zakazan "protestni marš" na biskupiju u Mostar. Kako se kasnije pripovijedalo, trebalo je skupiti ljude za 11 autobusa, da izađu pred Mostarom i demonstrativno defiliraju do biskupske rezidencije s namjerom da od biskupa traže povlačenje odluke Svete Stolice o smjeni franjevaca s onih pet župa. I zaista 26. svibnja 1968. godine, u nedjelju pred podne, došla je jedna skupina ljudi, njih oko 80 (prema procjeni osoblja u biskupskom dvoru), ušla u zgradu i tražila "razgovor" s biskupom. U grupi su se našli neki nezadovoljnici iz Rakitna, zaseoka Dupovaca koji odbijaju priključiti župi Sutini, pa onda iz Crnča, Mostarskoga Graca i neki Gruđani. Ali "protestanti" nisu željeli razgovarati nego vikati i urlikati. Pred njihovim protestima, hajkom i grajom dijecezanski se ordinarij povukao u kapelicu i pred Presvetim molio. Dok je klečao, neki su od protestatora digli ruke na nj i prijetili mu: "Ubit ćemo te, nisi dostojan do nosiš biskupsku krunu (tj. mitru, n. pr.). Skinut ćemo je tebi i dati drugome... Dat ćemo je franjevcu - nadodali su drugi. Jer ti nisi vrijedan da je nosiš."

O tom demonstrativnom napadu nekih buntovnika mjesni je ordinarij izvijestio apostolskoga delegata i Biskupsku konferenciju.

e) Zametnuta hajka da se biskupa Čulu privoli na odreknuće od biskupske službe u Hercegovini nastavljena je na drugi način. Otpočelo se slanjem brzojava, prosvjednih pisama i pamfletnih letaka u Rim na Kongregaciju i na samoga Svetoga Oca. U tim dopisima iz Hercegovine zahtijevalo se da se biskupa Čulu prisili na odstupanje s biskupstva jer je on, tobože, kriv za sve nastale nemire i nerede koji haraju u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. O tome je mons. Čule bio obaviješten u vatikanskom Državnom tajništvu kad je pod jesen 1968. godine došao u službeni pohod *ad limina* (1963-1968). Ne možemo ovdje usput ne spomenuti ono što ćemo kasnije opširnije navesti, tj. da su pravi krivci "hercegovačkoga slučaja" već skinuti sa svoje službe!

O tome svome pohodu Svetom Ocu biskup je Čule pisao u *Službenom vjesniku* biskupije: Sveti se Otac zanimao za prilike u onim trima župama, koje su odbile primiti svoje nove župnike. Papa je pitao biskupa da li da krivce udari kaznom izopćenja. Biskup je odgovorio da to nije potrebno, vjernici nisu krivi... Sveti je Otac za vrijeme cijele audijencije bio vrlo srdačan i nekim svojim gestama pokazao očito zadovoljstvo i očinsku naklonost prema biskupu Čuli. Na koncu audijencije Papa je podijelio svoj apostolski blagoslov svim svećenicima, redovnicima, redovnicama i vjernicima. Sveti je Otac upitao da li da dadne

[304] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 24. VI. 1968.

blagoslov i onim neposlušnim vjernicima, a biskup je odgovorio: "Podajte i njima, Sveti Oče!" Papa se nasmiješio i dajući blagoslov rekao: "Dajem im blagoslov da bi se opametili."[305]

Eto tako je biskup Čule tražio, ne kaznu, nego blagoslov za sve one koji su ga htjeli privoljeti svojim prijetnjama, psovkama i demonstracijama da se zahvali na biskupskoj službi u Hercegovini. Kažu da se povijest ponavlja, i u negativnim i u pozitivnim stvarima. Smatramo stoga da su na istoj liniji pisani dopisi 1942. godine protiv imenovanja i posvećenja biskupa Čule kao i oni pamfleti, prijetnje i telegrami 1968. godine kojima se tražila biskupova abdikacija. Isto tako smatramo da se biskup Čule jednako pokazao biskupom, tj. dobrim pastirom kad je 1943. uspio isposlovati, preko Svete Stolice, od talijanske vlade u Rimu naredbu talijanskim generalima u Hercegovini kad su se četnici pod njihovom komandom vraćali iz Dalmacije, da se ne napadaju Grude, Crnač, Mostarski Gradac i druga mjesta, kao što je 1968. godine tražio Papin blagoslov za pobunjene vjernike koje je možda upravo njegova intervencija spasila za vrijeme rata. Tim svojim stavom biskup je pokazao svoju duhovnu veličinu, slijedeći primjer svoga božanskoga Učitelja koji je na križu molio za one što su ga na križ doveli i razapeli.

Ovim završavamo kraći kronološki pregled "hercegovačkoga slučaja". Nastojali smo iznijeti glavnije dokumente i elemente, ali smo svjesni da su mnoge stvari ostale po strani, što bi inače bile korisne kakvu povjesničaru. Morali smo to učiniti zbog ograničenosti prostora.

II) NASTOJANJE BKJ DA SE SREDI STANJE DUHOVNE PASTVE U TRIMA HERCEGOVAČKIM ŽUPAMA

Ovdje bismo željeli dokumentarno prikazati zauzetost Biskupske konferencije za rješenje "hercegovačkoga slučaja" u periodu od 1968. do 1974. godine.

1) Apel franjevačkoga poglavarstva na BK, 1968. Poglavari hercegovačkih franjevaca uputili su u lipnju 1968. apel na predsjedništvo BKJ i zamolili "sve Oce Biskupe, da kolegijalno promotre ovo stanje (tj. nakon izbijanja "hercegovačkoga slučaja", n. pr.), i da sa svoje strane pospješe za Božju stvar korisno rješenje ovog gorućeg problema. *Est periculum in mora*" (= pogibeljno je odgađati, n. pr.). Nakon što su konstatirali kakvo je stanje nakon 12. svibnja 1968. u Hercegovini, poglavari nastavljaju: "To stanje predmet je svakodnevnih rasprava i razgovora, izvor prepirki, svađa, psovke po cijeloj Hercegovini. Pokolebana je

[305] *Službeni vjesnik biskupije*, 1968., str. 13.

vjera i najtrijeznijih vjernika. Ne pretjerujemo, kad kažemo, da katolička Hercegovina gori.

Uvjereni smo da ovo stanje ima i danas strahovitih posljedica za Crkvu u Hercegovini. Potraje li ovo dulje bit će ovo katastrofa veća od svih katastrofa u teškoj povijesti ove patničke zemlje". Poglavari pišu da stav "mostarskog biskupa preuzv. dr. Petra Čule kao zainteresirane stranke, u ovoj stvari ne može se smatrati mjerodavnim" i izražavaju zabrinutost "što odgovorni crkveni forumi ne ulaze u svu ozbiljnost, bit i prave uzroke problema i što ga se ne pokušava riješiti. To najviše zabrinjuje i sve dobronamjerne vjernike. Njih boli najviše činjenica što se o njihovu problemu s njima uopće ne će da razgovara."[306]

2) Izvještaj biskupa Čule na BK, 1968. Plenumu Biskupske konferencije podnio je u lipnju 1968. svoj izvještaj i mostarsko-duvanjski biskup mons. Čule. Uvodno je spomenuo odlučnu intervenciju episkopata u korist dvojice dalmatinskih franjevaca koji su bili doživjeli razne neugodnosti u župi Plini, u splitskoj nadbiskupiji. "Ali ono što se prošli mjesec dogodilo u Hercegovini daleko nadmašuje događaje u Plini." Biskup je opisao što se odigralo 12. i 13. svibnja prigodom pokušaja nekih dijecezanskih svećenika da preuzmu župe za koje su imenovani. Prikazao je i onu demonstraciju u zgradi biskupije od 26. svibnja 1968. Biskup je podsjetio na povijesni razvoj pitanja u vezi sa župama: 1882., 1899., 1923. i konačno 1965. kada je Propaganda dokinula reskript iz 1923. i naredila da se "za sada" preda pet župa biskupu na raspolaganje. Zatim mons. Čule nastavlja: "Franjevci nisu bili zadovoljni. Provincijal šalje pritužbe Svetoj Stolici, da se njima čini teška nepravda, mjesto da budu za tolike zasluge nagrađeni... I sve kao da je išlo u smjeru izazivanja pobune. Čim je Provincijal saznao za odluku Svete Stolice, on još u svibnju 1967. o tome obavješćuje župnike, a ovi narod. Vodi se sustavna kampanja protiv odluke Svete Stolice. Organiziraju se po župama i šalju Biskupu protestne delegacije. A na povratku ispituju se članovi tih delegacija, što im je Biskup rekao. Iskrivljuju se Biskupove riječi i nadodaju razne laži. I tako se širi zabuna među narod i izaziva animoznost...

Aludirajući na onih 5 župa, što se imaju odstupiti, Provincijal u božićnoj poruci svojoj subraći govori o bolnoj amputaciji, koja će zadesiti provinciju... Da se položaj još više zamrsi, Provincijal polazi upravo u Grude u studenom prošle godine, vodi sa sobom 50 fratara i otkriva bez Biskupova znanja i odobrenja, na portalu župne crkve, bistu franjevcu... i drži govor u pohvalu franjevaca i njihovih historijskih zasluga. Tom zgodom navodno je bilo rečeno Gruđanima, da o njima ovisi, tko će biti njihov župnik, da li fratar ili pop...

Tezu, da Božji puk ima određivati, tko će mu biti župnik, prvi je postavio o. fra Bazilije Pandžić, arhivar Reda u Rimu i to još 1965., kad su kod Propagande

---

[306] *AP*, 490/68., 16. VI. 1968.

Biskup i Provincijal vodili raspravu o župama... Da stvar bude još tragičnija, Provincijal je protiv Biskupove volje odredio, da se župnici franjevci oproste od puka u nedjelju 12. V. poslije pučke mise i ne sačekavši svoje nasljednike da ponesu crkvene ključeve i predadnu ih dekanima, a ovi da ih slijedeći dan uruče novim župnicima iz redova dijecezanskog klera... Crkvene ključeve župnici franjevci nisu predali dekanima nego nekakvim crkvenim odbornicima, koje su sami postavili bez odobrenja Ordinarijata. Pravdaju se, da su im ljudi silom ključeve oduzeli, ali nitko ozbiljan ne može toga vjerovati...

U župi Gradac-Blizanci vjernici su sami uveli župnika u župni stan, koji su oni sami bez prisutnosti župnika otvorili. Tamo se vjerski život potpuno normalno odvija. Ali u župama Grude, Crnač, Mostarski Gradac nema ni svećenika ni mise. Nekoliko vikača teroriziraju mirni svijet i vode daljnju opstrukciju nadajući se, da će im se franjevci ponovno vratiti. Navodno su franjevci odlazeći sa župe svijetu rekli: držite se 40 dana, pa ćemo se mi tada opet vratiti...

Ovo je kratak prikaz žalosnih događaja, koji su se zbili prošli mjesec u Hercegovini.

Biskupska konferencija, koja je onako odlučno reagirala u slučaju Pline, trebala bi zauzeti svoj stav prema događajima u Hercegovini",[307] završio je svoje izlaganje biskup Čule.

3) Poruka BK hercegovačkim franjevcima. Plenum Biskupske konferencije dne 20. lipnja, nakon što je razmotrio apel hercegovačkih franjevačkih poglavara i izvještaj mostarskoga biskupa, uputio je dopis provincijalatu hercegovačkih franjevaca, u kojem između ostaloga kažu: "Biskupi smatraju, da je lojalno i bezrezervno poštivanje odluke Svete Stolice jedini način, da se učini kraj smutnji i sablazni, do koje je došlo. Upravo u ovakvim prilikama trebali bi predstavnici Vašega Reda, toliko zaslužni za održanje katoličke vjere u Bosni i Hercegovini pod turskom vlašću, pokazati kako znaju slušati i onda, kada smatraju, da odluke i mjere Svete Stolice pogađaju interese Reda.

Poslušnost je snaga Crkve i zalog njezinih uspjeha. Ta poslušnost ne može naškoditi dobro shvaćenim interesima Vašega Reda...

Biskupi smatraju, da bi bilo potrebno, da povodom incidenata, do kojih je došlo i u kojima je preuzv. mostarski Ordinarij na nedostojan način tangiran, čak i fizički napadnut, očitujete svoje neslaganje s onima, koji su bili uzročnici nemira a preuzvišenom Ordinariju mostarske biskupije da pružite lojalnu i spremnu podršku u svim administrativno-pastoralnim mjerama, koje on bude našao za shodno. U protivnom slučaju Episkopat će Vas smatrati suodgovornim za nezakonite akcije do kojih je došlo u spomenutim župama i za njihove eventualne posljedice..."[308]

---

[307] Izvještaj biskupa Čule BKJ, 14. VI. 1968.

[308] Predsjedništvo BKJ, 117 BK/68., 20. VI. 1968.

4) Odgovor hercegovačkih franjevačkih poglavara Biskupskoj konferenciji. Na poruku BK provincijalat hercegovačkih franjevaca odgovorio je 23. lipnja 1968.: "Vrlo nam je žao, da je Biskupska konferencija shvatila naš dopis br. 490/68 od 16. 6. 1968. kao 'pritužbu u vezi sa sporom'...," jer: "Definitorij nije uputio Biskupskoj Konferenciji nikakve pritužbe u vezi sa sporom o župama, nego samo apel da ona sa svoje strane pospješi, za Božju stvar korisno rješenje teškoga stanja, koje je nastalo nakon što su franjevci izvršili odluku Sv. Stolice o predavanju pet župa dijecezanskom kleru...". U daljnjem se tekstu odgovora kaže da je provincija "lojalno i bezrezervno prihvatila odluku Sv. Stolice..." i da se ona nikad nije slagala niti se danas slaže "sa uzročnicima nereda i nemira". Provincija je uvijek bila pripravna "a to je i danas i bit će ubuduće, da pruži mjesnom Ordinariju lojalnu i spremnu podršku u svim administrativno-pastoralnim mjerama, koje ne stoje u sukobu sa općim normama prava i morala...

Da je lojalno i bezrezervno poštivanje odluka Svete Stolice sa strane franjevaca jedini način, da se učini kraj smutnji i sablazni, onda do smutnje i sablazni ne bi uopće došlo. Međutim smutnja i sablazan i dalje rastu i poprimaju sve strašnije razmjere..."[309]

5) Provincijalov prosvjed protiv BK na Propagandi. U rujnu iste godine provincijal je Šilić boravio u Rimu. O intervenciji Biskupske konferencije u "hercegovačkom slučaju" provincijal je u svojoj relaciji izvijestio kardinala pročelnika Propagande:

"Tako je Biskupska konferencija u Zagrebu ne samo odbila apel definitorija provincije, nego još i donijela osudu provincije i braće u provinciji, i to neistinitu i nepravednu, a da pri tom nije nikoga saslušala, niti bilo kome dala mogućnost obrane.

Potpisani provincijal je, u audijenciji 10. rujna 1968., protestirao kod kardinala Agagianiana, što je takvoj Biskupskoj konferenciji prepušteno rješavanje ovog ovako hitnog i opasnog pitanja i stanja".[310]

Franjevci dakle najprije traže intervenciju biskupa, a kad ovi ne odgovaraju po franjevačkoj računici i volji, onda se protiv njih prosvjeduje!

6) Biskupi ostaju kod svoga stava. S jesenskoga plenarnoga zasjedanja Biskupske konferencije u Zagrebu 8-10. listopada 1968. upućen je kratak odgovor na pisanje provincijalata hercegovačkih franjevaca od 23. lipnja 1968.

"Biskupi ostaju kod svoga stava, izraženog pismom sa prošlog zasjedanja".[311]

---

[309] *AP*, 504/68., 23. VI. 1968.
[310] *MiD*, br. 1/1969., str. 17.
[311] Predsjedništvo BKJ, 283 BK/68., 23. X. 1968.

Na taj kratak dopis BKJ provincijalat hercegovačkih franjevaca odgovorio je u studenom 1968.:

"Ipak smo vrlo neugodno iznenađeni, da Biskupska Konferencija već po drugi put zauzima sudačku stolicu i donosi osudu Provincije, a da nije nikoga saslušala, pa ni obavijestila, da će suđenje biti održano. Naravno, do takve osude ne držimo ništa, jer nije poštivala ni crkvene propise, a ni osnovna prava slobodnih ljudi..."[312]

7) Izjava franjevačkih provincijala, 1969. Konferencija franjevačkih provincijala Jugoslavije na svom plenarnom zasjedanju u Zagrebu 6. ožujka 1969. smatrala je prikladnim da pošalje izjavu kardinalu prefektu Propagande s obzirom na zbivanja koja su nastala u Hercegovini nakon što su franjevci predali pet župa na slobodno raspolaganje biskupu. U izjavi se čita:

"Naime, iz vjerodostojnih dokumenata obaviješteni o ovoj stvari, čvrsto smo uvjereni da su naša braća provincije Uznesenja B. D. Marije u Hercegovini doslovno redovnički poslušala i potpuno izvršila časni Dekret Svete Stolice od 13. studenog 1967. o predaji spomenutih pet župa.

Isto tako, iz nesumnjivih smo dokumenata i dokaza osvjedočeni da su ista braća u tijeku žalosnog nemira između mjesnog ordinarija i suprotstavljanja vjernika koji odbijaju primiti drugi kler osim fratara, zauzela stajalište koje im je jedino moguće i koje im odgovara kao redovnicima i svećenicima.

Stoga se veoma čudimo i žalostimo što se još nisu uvidjeli pravi uzroci ovih nemira i ljekovita sredstva za ovo stanje, nego se bez utemeljena razloga na neki način za to okrivljuju isti hercegovački fratri i od njih se zahtijevaju nemoguće stvari..."[313]

Nije nam poznato je li se tada ijedan franjevački provincijal bio ogradio od ove izjave.

Deklaraciji konferencije franjevačkih provincijala, koju je u ovjerovljenom prijepisu na latinskom dostavilo Tajništvo BKJ biskupskom ordinarijatu u Mostaru, ordinarijat je suprotstavio dvije tvrdnje:

- Pobuna vjernika nije nastala spontano, nego je umjetno izazvana i umjetno podržavana (kao dokaz za tu tvrdnju ordinarijat je naveo mnoge činjenice koje su izložene u I. točki ovoga poglavlja).

- U Hercegovini nije spor između biskupa i vjernika, nego mnogo više između hercegovačke franjevačke provincije i odluke Svete Stolice o ustupanju župa dijecezanskom kleru (kao dokazni materijal za tu tvrdnju poslužili su mnogi dopisi koje smo već iznijeli u I. točki ovoga poglavlja). Zatim ordinarijat nastavlja:

---

[312] *AP*, 910/68., 11. XI. 1968.

[313] Pismo Konferencije franjevačkih provincijala prefektu Propagande, 6. III. 1969.

"Stoga se umoljava plenum Konferencije Katoličkog Episkopata Jugoslavije, da povodom razmatranja pisma Konferencije Franjevačkih Provincijala Prefektu Sv. Kongregacije za Evangelizaciju Naroda o situaciji u Hercegovini predloži Sv. Stolici prikladne mjere, kako bi se u cijelosti izvršila odredba Sv. Stolice o predaji gore navedenih pet župa i kako bi se situacija u one tri župe, kao i u čitavoj dijecezi, ponovno potpuno smirila i normalizirala, jer bez odlučne i energične intervencije sa strane Sv. Stolice situacija se neće smiriti."[314]

8) Telegrami vjernika na BK. Predsjedništvo BKJ stavilo je na dnevni red proljetnoga zasjedanja sabora BKJ od 17-21. lipnja 1969. i "hercegovački slučaj" u vezi s deklaracijom konferencije franjevačkih provincijala u Jugoslaviji. Ta je vijest prodrla i do nekih župa u zapadnoj Hercegovini, odakle su odmah počele pristizati razne brzojavne poruke i prijedlozi na Tajništvo BK u Zagreb, a te su brzojavke najviše sadržavale zahtjeve da se biskupa Čulu skine s biskupske službe u Hercegovini. U nekim telegramima otvoreno se naglašavalo da se imenuje biskupom u Mostaru koji hercegovački franjevac.

9) Predstavka dijecezanskoga klera na BK, 1969. Dijecezanski kler mostarsko-duvanjske biskupije smatrao je da je proljetno zasjedanje BK pogodan trenutak da se i on obrati najvišemu skupu našega episkopata jednom opširnijom predstavkom. Povod toj predstavci bili su događaji u Hercegovini u vezi s predajom pet župa i pisanje pamfletnih i uvredljivih dopisa osobito od strane članova "Misije dobre volje". U spisu su iznesene mnoge povijesne činjenice koje uvelike osvjetljavaju žalosnu situaciju nastalu u nekim župama u kojima su franjevci bili pastorizatori. (Budući da tu predstavku smatramo dokumentom korisnim za razumijevanje mnogih stvari i iz prošlosti i iz sadašnjosti, donosimo je u cijelosti u dokumentima).

10) "Zajednička izjava" predstavnika BKJ i provincijala Šilića, 1969. Prigodom proljetnoga zasjedanja BKJ u Zagrebu od 17. do 21. lipnja 1969. biskupi su pokušali posredovati da se nađe način kako bi se uklonile sablazni i neredi u nekim župama mostarsko-duvanjske biskupije. Formiran je poseban odbor biskupa koji su razgovarali s provincijalom hercegovačkih franjevaca. Plod tih razgovora bila je "Zajednička izjava" predstavnika Biskupske konferencije i provincijala o. dr. Rufina Šilića. Po toj "Zajedničkoj izjavi":

- u točki 1: mostarski će biskup župu Grude povjeriti do daljnjega upravi svećenika - franjevca, a franjevački će provincijal poduzeti sve da se druge dvije župe, Crnač i Mostarski Gradac, prethodno i u miru predaju dijecezanskim svećenicima...

---

[314] Osvrt mostarskoga biskupa BKJ na pismo Konferencije OFM provincijala, 25. IV. 1969.

- u točki 2: nakon što se mirno izvrši preuzimanje tih župa, mostarski će biskup i franjevački provincijal nastaviti pregovore o mirnom uređenju svih spornih pitanja između mjesnoga ordinarija i hercegovačke franjevačke provincije.

Zaključeno je da se ta izjava pročita na svim misama za puk u svim župama mostarsko-duvanjske biskupije (6. srpnja 1969). Izjavu donosimo u potpunosti među dokumentima.

11) Provincijalov komentar "Zajedničke izjave". U svojoj intervenciji za vrijeme diskusije nakon pročitanoga referata "Hercegovačko pitanje" na Humcu 3. srpnja 1969. provincijal se Šilić osvrnuo i na "Zajedničku izjavu" kao što stoji u provincijskom službenom glasilu:

"Donosimo braći na znanje 'Zajedničku izjavu' predstavnika BKJ i provincijala hercegovačke franjevačke Provincije o. Dr. Fra Rufina Šilića, koju je sastavio Poslovni Odbor BKJ, a ja na njihovo insistiranje potpisao".[315] A nešto kasnije provincijal će reći da su ga "pozvali pred Poslovni Odbor BKJ da mi pročitaju i da me prisile da potpišem onu 'Zajedničku izjavu'".[316] Da nam je znati kakvom su to silom biskupi prisilili hercegovačkoga provincijala da potpiše izjavu! Nisu ga zar fizički prinudili kao što su neki vjernici iz Crnča i Mostarskoga Graca prisilili dijecezanske svećenike da napuste svoje župe! Ipak više nam je čudo kako provincijal dr. Rufin Šilić nije sutradan javio Biskupskoj konferenciji da - povlači potpis! A zapravo onim što je kasnije pisao priredio je sebi višu sramotu nego da je povukao potpis. Pročitajmo zajednički riječi prisiljenoga potpisnika provincijala:

"Vjerujem da će vam svima biti jasno, da taj akt ne obećava velika uspjeha kod naroda. To sam vidio i ja, pa sam ga ipak potpisao i pristao, da se pod mojim imenom čita. Vi ćete vidjeti, da taj čitav akt počiva na neistinitoj pretpostavci, da se radi samo o svađi između Biskupa i franjevaca, a ne između Biskupa i naroda. Štoviše, u čitavom tekstu narod se i ne spominje, kao da i ne postoji. To sam vidio i ja, pa sam ga ipak potpisao i stao iza njega.

Ja sam svima spremio pismenu naredbu, da to pročitate bez komentara, jer sam uvjeren, da se ne biste mogli toliko svladati, pa da branite ono, što vidite da je neprovedivo. Iza zatvorenih vrata i među sobom mislite i govorite, što hoćete, ali pred narodom ili šutite, ili se založite za riječi 'Izjave'...

Ono što sam potpisao, može vam izgledati i ludo i slabo. Ali ja vas molim, da prema tome zauzmete stav takav, da ja mognem ispuniti svoje obećanje dato biskupima. Ne molim vas da me poštedite od kritike, ali vas molim da svi svojski uprete u kola, da pokažemo crkvenoj hijerarhiji, da smo učinili i to, što drugi ne bi učinili...

[315] *MiD*, 5/1969., str. 202.

[316] *MiD*, 5/1969., str. 231.

Nadali smo se, kad nije bilo mjesta nadi! Vjerovali smo i u apsurd, jer je to hijerarhija tražila od nas."[317]

Tko bi očekivao da jedan redovnički poglavar znade ovako uvjerljivo nagovarati svoje podložnike na dvoličnjaštvo i farizejsko držanje!?

Ali provincijal kaže da to nije sve od njega, nego da je učio i od svoje subraće: "Mnoga su me braća bratski i iskreno upozorila da sam potpisao nešto što je 'besmisleno', ili 'beskorisno', ili 'nemoguće', ili 'glupo'. Mislili su iskreno i bratski. Nisam im zamjerio. Hvala im iskreno i bratski".[318]

12) Osvrt dijecezanskoga klera na humački referat. Mjesni ordinarij uzeo je iz službenoga franjevačkoga glasila *MiD* podatke s obzirom na provincijalov stav prema "Zajedničkoj izjavi" te je izvijestio o svemu Poslovni odbor BKJ u Zagrebu. Posebno se osvrnuo na mentalitet koji se očitovao na provincijalnom kongresu na Humcu, u srpnju 1969. A na glavni referat koji je čitao o. Žarko Ilić osvrnuli su se dijecezanski konzultori te svoj prikaz predavanja i diskusije dostavili također Poslovnom odboru BK u kolovozu 1969. O tome će više biti govora u dodatku.

13) Molba Biskupske konferencije Svetoj Stolici. Na plenarnom jesenskom zasjeda- nju sabora BK u Zagrebu, koje je održano od 11. do 13. studenoga 1969. opet je došao na red "hercegovački slučaj". Poslovni odbor BK, nakon što je temeljito razmotrio prilike u mostarsko-duvanjskoj biskupiji na osnovi prispjelih izvještaja i svjedočanstava, odlučio je "zamoliti Svetog Oca da svojom vrhovnom vlašću učini sve kako bi se u nekim župama Hercegovine uspostavio kršćanski mir i redovito pastoriziranje".[319]

14) Izvanredni kapitul provincije, 1969. Provincijal Šilić, doznavši za ponovnu intervenciju Sabora BKJ u cilju rješenja "hercegovačkog slučaja", sazvao je 26. studenoga 1969. izvanredni prošireni kapitul hercegovačke franjevačke provincije. S toga sastanka članovi su upravili poseban apel na Svetoga Oca. Pozdravili su vijest da je Sabor BKJ dne 14. studenoga 1969. poslao svoju molbu na Papu. "Svatko, kome su prilike poznate, složit će se s tim, da dobro Crkve traži hitno rješenje toga problema...". Oslanjajući se na činjenicu da hercegovački franjevci dobro poznaju duh hercegovačkoga naroda jer su se kroz duga stoljeća "posebno za vrijeme turske vladavine" morali "kriti u njihovim kućama i živjeti s njima kao članovi njihovih obitelji", franjevci se kao prava djeca Crkve usuđuju sinovski zamoliti Njegovu Svetost:

"Nemirnoj Hercegovini mir može povratiti samo onaj, tko bude vodio računa o karakteru, težnjama i zahtjevima toga naroda. Zato mi iz dna srca i

---

[317] *MiD*, 5/1969., str. 233-234.

[318] *MiD*, 5/1969., str. 197.

[319] *GK*, 23 (168)/69. 23. XI. 1969., str. 2.

molimo Vašu Svetost, da se prije nego se donese konačno rješenje, pomoću vjerodostojnih svjedoka sasluša taj narod i da se sazna, što on traži".[320]

Nema sumnje da bi kao vjerodostojne svjedoke trebalo saslušati barem neke pobunjenike iz nepokornih župa koji bi znali nešto reći "o karakteru, težnjama i zahtjevima" franjevaca!

Na tom proširenom i izvanrednom kapitulu provincijal je Šilić smatrao potrebnim izvijestiti svoju subraću o jednom svome vlastitom naumu (koji opet povlači), tj. "da sam ozbiljno mislio o odreknuću. Osim navedenoga razloga, tj. omogućenja novog demokratskijega načina biranja nisam imao drugog objektivnog razloga.

Ne bih to mogao ni pomisliti zbog vas, braće! Dobri ste kao kruh! Vama je lako biti poglavar... Čekao sam da vidim odgovore braće u Upitnom arku. Međutim i prije nego sam saznao za odgovore, ja sam stvorio konačnu i definitivnu odluku: ja se ne odričem. Ni u kojem slučaju. Razlog ovoj mojoj nagloj odluci je možda i vama poznat: ja sam i prije bio nešto načuo, a ovih dana, dok sam boravio u Austriji i Švicarskoj, dobio sam i sigurne dokaze, da se nastojalo (a možda i još uvijek nastoji) mene ukloniti s provincijalstva, bez pitanja braće, protiv moje volje, višom silom. Jer to dolazi od ljudi, koji s našom Provincijom nemaju ništa zajedničko, osim što je mrze i žele joj nanijeti štetu; jer se navode motivi, koji su očito neistiniti i lažni, otvoreno sam protiv toga...

Ako me viša vlast pokuša prisiliti, budite sigurni, ja to neću učiniti svojom voljom. Ako me žele ukloniti, neka me uklone kaznom. Mojom voljom neće.

Ja sam dovoljno poslušan. To sam dokazao nekoliko puta upravo herojski (kao na pr. potpisujući 'Zajedničku izjavu').

Ali nisam dovoljno ponizan, da priznam krivicu, kad nisam kriv.

Nisam dovoljno svet, da na svoja leđa primam tuđe grijehe.

Nisam ni sposoban da budem starozavjetni jarac, koji će primiti na se grijehe nekoga, tko ih želi svaliti sa sebe na drugoga."[321]

Iz navedenih riječi oca Šilića može se sa sigurnošću zaključiti da je konkretni prijedlog Poslovnog odbora BKJ bio u tome da Sveta Stolica ukloni provincijala s njegove službe u upravi provincije. Ono što nije učinjeno 1969. godine učinjeno je nekoliko godina kasnije. Međutim, dok je provincijal u očima Poslovnoga odbora bio "zreo" za svrgnuće, od svoga oca Generala doživio je veliku rehabilitaciju i satisfakciju.

15) Otac general nagrađuje oca provincijala. Generalni ministar franjevaca, fra Konstantin Koser, svojim dekretom od 13. veljače 1970. imenovao je o. Rufina Šilića vizitatorom generalne kurije. "Budući da nas sprečavaju ozbiljni

---

[320] *AP*, 1011/69., 26. XI. 1969., u: *MiD*, 8/1969., str. 357-358.

[321] *MiD*, 8/1969., str. 344-345.

poslovi da osobno vizitiramo spomenutu kuću Generalne Kurije, odlučili smo, zajedno s Generalnim definitorijem da tu vizitaciju povjerimo Tebi, čija nam je čestitost, učenost i poslovna vještina dobro poznata".[322]

Treba li ovo imenovanje povezati s onim što je predlagao Poslovni odbor BK? Neki su biskupi to prigovorili o. generalu kad je u jesen 1970. boravio u nekim franjevačkim provincijama u našoj zemlji. General je to odlučno negirao. Ipak vrlo se teško oteti dojmu da se to imenovanje ne ocijeni kao protuodgovor na biskupski prijedlog. No, svaka sila za vremena!

16) Prva predstavka dijecezanskoga klera ocu generalu. O. Konstantin Koser, generalni poglavar reda manje braće, boravio je u 1970. godini u nekim franjevačkim provincijama u Jugoslaviji. Bio je najavljen njegov dolazak i u Hercegovinu. U očekivanju njegova dolaska u Hercegovinu dijecezanski su svećenici zamolili posebnim pismom da bi ih o. General prigodom svoga boravka u Hercegovini primio na razgovor.

Za taj eventualni budući razgovor s o. Generalom dijecezanski su svećenici na svojem sastanku uzajamnosti sastavili posebnu predstavku o. Generalu, u kojoj su izložili ukratko povijesni razvoj pitanja razdiobe župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji između dijecezanskoga i franjevačkoga klera, te su se osvrnuli i na nemile događaje u 1968., kad je franjevačka provincija trebala vratiti 5 župa biskupu na slobodno raspolaganje za dijecezanski kler, te su iznijeli svoje mišljenje o uzrocima nereda tada nastalih i o načinu kako se može uspostaviti red i mir u nekim župama biskupije. Radi sadržaja objavljujemo tu predstavku u cijelosti u dokumenti.

17) "Krizma" u Grudama. Iako bi poznati slučaj "krizme" u Grudama ulazio u okvir kronoloških događaja koje smo već obradili, ipak ga ovdje spominjemo jer je bio povodom Biskupskoj konferenciji da rekne svoju odlučnu riječ u prilog rješenja "hercegovačkoga slučaja". Naime, 28. srpnja 1974. godine dalmatinski franjevac (rodom Hercegovac), dr. fra Rafael Jakov Romić, profesor na franjevačkom učilištu "Antonianum" u Rimu, došao je u župu Grude i krizmao stotine djece (kažu da ih je bilo oko 500). Mladi redovnik - profesor predstavio se kao poseban delegat Svetoga Oca, poslan od same Svete Stolice da obavi krizmu u spornoj župi Grude, unatoč dvojici biskupa u Mostaru. Nakon obavljene "krizme", mišljenja o njezinoj valjanosti bila su različita. Biskup je Čule od prvoga trenutka zauzeo stav da je gruđanska krizma i *nedopuštena* i *nezakonita* i *nevaljana*. Konačan sud o podijeljenom sakramentu izrekla je Sv. kongregacija za sakramente, uz prethodno odobrenje Svetoga Oca. Prenosimo iz toga dekreta izvadak koji se odnosi na vrijednosni sud o krizmi, dostavljen mostarsko-duvanjskom biskupu:

---

[322] Dekret generala Kosera ocu Šiliću, 13. II. 1970., u: MiD, 3/1970., str. 75.

"Ova Sveta kongregacija za disciplinu sakramenata prihvatila se marljiva proučavanja te stvari, bilo s obzirom na istinitost činjenica - imajući, naime, u vidu ne samo pismo Vaše Preuzvišenosti nego i pismena obrazloženja samoga o. Romića kao i njegove odgovore koje je dao u generalnoj kuriji manje braće - bilo s obzirom na primjenu doktrinalnih načela na ovaj slučaj, te je izrekla sud koji slijedi: Sakramenat potvrde u spomenutom slučaju nevaljano je podijeljen od o. Jakova Rafaela Romića O. F. M. i, dosljedno, oni koji su taj obred potvrde primili, trebaju se po sebi ponovno krizmati...".[323]

Kako rekosmo, prije nego što je donesen konačan pravorijek nadležne rimske Kongregacije, razvila se bila veoma živa i svestrana rasprava. Mjesni je ordinarij pripremio pisani izvještaj za jesensko zasjedanje Sabora BKJ. Na tom Saboru okupljeni su biskupi, uz sudjelovanje apostolskoga vizitatora mons. Stefana Lászla, promotrili taj nečuveni i neobični pothvat te su dali posebnu "izjavu" o "hercegovačkom slučaju". Donosimo je među dokumentima. Tada su se biskupi, ne više u vidu prijedloga, nego u smislu ozbiljna poziva zauzeli za to da i dijecezanska i franjevačka strana prihvate odluku, s obzirom na podjelu župa, vrhovne vlasti u Crkvi.

18) Niz osvrta i odgovora između dijecezanskoga i franjevačkoga klera. Izjava katoličkih biskupa o "hercegovačkom slučaju", javno tiskana,[324] bila je povod za "Osvrt" koji su sastavili hercegovački franjevci i dali također tiskati.[325] Taj franjevački "Osvrt" ponukao je dijecezanske svećenike da se obrate Predsjedništvu BKJ i VVRPJ opširnijom "Predstavkom" u kojoj su raščlanili i prosudili neke tvrdnje hercegovačkih franjevaca.[326] Svoju su "Predstavku" popratili nekim dokumentima koji su već navedeni na prethodnim stranicama. Hercegovački franjevci izradili su "Odgovor" franjevaca na "Predstavku" dijecezanskoga klera Hercegovine.[327] No rasprava nije tu završena: predstavnici dijecezanskoga klera u Hercegovini uzeli su u razmatranje sve točke iz "Odgovora" franjevaca i sastavili elaborat pod naslovom "Prilog jasnoći i istini".[328]

Gore spomenute dokumente: Izjavu katoličkih Biskupa Jugoslavije o Hercegovačkom slučaju u listopadu 1974., Osvrt hercegovačkih franjevaca na tu Izjavu katoličkih biskupa o "hercegovačkom slučaju" u studenom 1974.,

---

[323] Kongregacija za sakramente, 547/74., 21. VI. 1975., usp. *Službeni vjesnik biskupije*, III/1976., str. 98-99.

[324] *GK*, 21 /1974., str. 14.

[325] *GK*, 22/1974., str. 14.

[326] Predstavka dijecezanskog klera Hercegovine predsjedništvu BKJ, 4. V. 1974., u: *Afera oko župa u Hercegovini,* Mostar, 1975., str. 157-197.

[327] *MiD*, 2/1975., str. 49-81.

[328] Vidi u ovoj knjizi među dokumentima.

Predstavku dijecezanskoga klera BKJ i VVRPJ, kao i franjevački Odgovor na Predstavku dijecezanskoga klera i konačno elaborat pod naslovom "Prilog jasnoći i istini" donosimo u cijelosti u dokumentima, premda su neki od tih dokumenata nešto opširniji, jer čini nam se da se u njima očituje sva problematika ne samo "hercegovačkoga slučaja" (od 1968. godine pa nadalje) nego i sva prijepornost "hercegovačkoga pitanja" (tj. podjele župa između dijecezanskoga i redovničkoga klera - petrovaca i franjevaca) u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Stoga ovdje ne ćemo opširnije prikazivati te dokumente, nego upućujemo čitatelja da sam pročita i usporedi vrijednost jednih i drugih postavki i tvrdnji.

III) SVETA STOLICA ŠALJE APOSTOLSKOGA VIZITATORA

Prije svoje konačne odluke Sveta je Stolica nastojala upotrijebiti i zadnje sredstvo kako bi došla do što detaljnijih podataka i izvještaja o čitavoj problematici. Odlučila se na slanje apostolskoga vizitatora u Hercegovinu. Ali prije nego dođemo na tu točku, promotrimo ukratko pripreme koje su toj odluci prethodile.

1) Rad mješovite komisije i priziv na Rim. Već smo spomenuli kako je Kongregacija za evangelizaciju naroda povjerila novomu biskupu, mons. Pavlu Žaniću, da vodi pregovore s franjevcima u svrhu sređivanja situacije u onim trima župama, odnosno općenito o rješenju "hercegovačkoga slučaja". Na prijedlog pomoćnoga biskupa - koadjutora sastavljena je posebna komisija u koju su ušla trojica redovničkih - franjevačkih svećenika: fra Filip Sivrić, fra Stanko Vasilj, dr. fra Viktor Nuić i trojica predstavnika dijecezanskoga klera: mons. don Andrija Majić, don Mato Nuić, don Nedjeljko Galić. Njima su se pridružili pomoćni biskup - koadjutor mons. Žanić i franjevački provincijal o. Šilić ili njegov provikar.

Tijekom 1971. godine komisija se sastala nekoliko puta na raznim mjestima (Bijelo Polje, Mostar, Humac...). Prigodom drugoga sastanka franjevački su izaslanici zastupali mišljenje da je jedini način da se prilike u onim trima župama normaliziraju taj da se franjevci u njih zakonito vrate kao pravi župnici, jer taj narod neće nikoga drugoga primiti osim fratara. Zastupnici dijecezanskoga klera predlagali su da franjevci napuste te župe te iskreno i otvoreno izjave da oni neće i ne mogu više u njima biti župnici. Isto tako neka franjevci, kao sinovi Crkve i duhovna braća sv. Franje, iskreno i pošteno surađuju s mjesnim biskupom u sređivanju stanja u spomenutim župama.

Na trećem sastanku mješovite komisije došlo je do oštre rasprave u pogledu onih odluka Svete Stolice iz 1899., 1923. i 1965. Franjevci su se pozivali na svoje *prirodno i povijesno* pravo na župe, što su im dijecezanski svećenici, u skladu s crkvenom naukom i pravom, odlučno nijekali. Prigodom daljnjih susreta razgovori su postajali sve zaoštreniji. Kad se došlo na konkretno rješenje o predmetnim župama, dijecezanski su predstavnici sugerirali da se te tri župe *ad tempus* (= privremeno) predaju nekim drugim redovnicima, ali taj su prijedlog franjevački zastupnici *a limine* (= s pika) odbacili. Kad se ušlo u vatrenu diskusiju tko je kriv za nerede u župama i tko je u stvari pobunio narod, dijecezanska je strana predložila da se pođe u Rim i ondje svaka strana iznese svoje gledište, pa neka treći, koji je nad svima nama, presudi po pravdi i ljubavi, a mi ćemo se držati njegove odluke. Franjevačka se strana nije suglasila s tim prijedlogom (dapače, jedan je franjevački sugovornik izjavio da njima ne treba Rim...). Ipak, nešto kasnije stvarni će se pregovori voditi u Rimu.

2) Druga predstavka dijecezanskoga klera ocu generalu. U kolovozu 1971. predstavnici dijecezanskoga klera Hercegovine, nakon što su pročitali vijest u službenom glasilu provincije hercegovačkih franjevaca da je početkom lipnja provincijal Šilić boravio u Rimu i nadugo razgovarao sa svojim generalom o "hercegovačkom pitanju", uputili su novu "Predstavku" franjevačkom vrhovnom poglavaru želeći osvijetliti čitav problem s povijesnoga i kanonskoga stajališta te zamoliti njegovu intervenciju, "jer svakim danom postaje sve očitije i jasnije, da iza svih nereda u Biskupiji, napose u onim trima župama, stoje neki članovi Hercegovačke franjevačke provincije, oslanjajući se na stav provincijala Šilića, i dok god se oni ne priklone i prihvate crkveno stanovište, stvar je skoro nemoguće riješiti...".[329] U toj peticiji autori su obradili posebno tri poglavlja: razdiobu župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji, odnos franjevaca prema katedrali u Mostaru i odnos između franjevaca i dijecezanskoga biskupa. U predstavci između ostaloga čitamo riječi upućene o. generalu:

"U Hercegovini je veoma teško stanje i kao da se rješenje uopće ne može nazreti. Jedina nada jest Vaš ugled i Vaša intervencija. Vas će poslušati o. Provincijal i njegova subraća. Prigodom nedavnog posjeta u Rimu rekao Vam je o. Šilić: 'Vi ste, Oče Generale, dokazali da nas volite, pa ću Vama za volju dati ostavku, ako to zaželite. Drugom nikom, pa ni Sv. Ocu za volju, neću je dati...' (*MiD,* 5/1971, str. 123). Ako je o. Provincijal spreman Vama za volju i ostavku podnijeti, koliko će više biti spreman izvršiti ono, što Vi naredite u pogledu sređivanja situacije u Hercegovini i uklanjanja teške sablazni, koja već godinama hara u Biskupiji".[330]

Dijecezanski su se svećenici osvrnuli i na pregovore koje je po nalogu Propagande predvodio mostarski biskup koadjutor. Spomenuli su također i franjevačke prijedloge te na kraju izjavili spremnost:

"...na razgovore pred bilo kojim crkvenim forumom, spremni smo ići pred bilo kakav crkveni sud, spremni smo na najvelikodušnije nagodbe, želimo živjeti u miru i ljubavi s ocima franjevcima, kako smo to izjavili u onom svojem pismu od 12. X. 1970".[331]

3) Stav oca generala prema ocu provincijalu. Mons. Žanić boravio je u listopadu 1971. godine u Rimu. Nadležne je organe izvijestio o nastojanjima da putem pregovora predstavnika jednoga i drugoga klera dođe do nekoga rješenja "hercegovačkoga slučaja" i do normalizacije u onim trima pobunjenim župama. Naglasio je da su vođeni pregovori ostali bez vidljiva uspjeha, jer zastupnici

---

[329] Predstavka dijecezanskog klera Hercegovine generalu Koseru, 4. VIII. 1971., objavljeno u: *Afera oko župa u Hercegovini*, 1975., str. 125-135.

[330] *Ondje*, str. 134.

[331] *Ondje*, str. 134-135.

franjevačke provincije predlažu kao rješenje ono što se očito protivi nakanama Svete Stolice u vezi s predajom župa. Stoga, bez odlučnoga zahvata Svetoga Oca i iskrenoga zalaganja franjevačkoga generala neće se u Hercegovini moći ostvariti mir. Smirenje ovisi o franjevcima. A stav franjevaca uvelike ovisi o držanju njihova provincijala. U "hercegovačkom slučaju" on je imao i ima odlučujuću ulogu.

Biskup se Žanić susreo i s franjevačkim generalom. U razgovoru otac se general potužio na neposlušnost i svojeglavost (*testardaggine*) svojih franjevaca u Hercegovini. O. general je spomenuo da mu neće ništa drugo preostati nego neke od njih izbaciti iz franjevačkoga Reda.

Te je generalove izjave mons. Žanić, po povratku u Hercegovinu, prenio nekim hercegovačkim franjevcima, koji su imali svoj prošireni kapitul u mjesecu studenom 1971. To je isto iznio i nekim svećenicima - župnicima na dvjema koronama. No, te su biskupove izjave pred nekim fratrima bile povod da je provincijal Šilić u božićnom broju službenoga glasila, ne spominjući ime mons. Žanića, opovrgao priče o stavu o. generala prema o. provincijalu i ostalim hercegovačkim franjevcima. Provincijal Šilić priznaje da se o. general "ne slaže s našim načinom rješavanja 'hercegovačkog slučaja'. Doduše, isto kao i mi, i on je uvjeren da je 'pravo' na našoj strani. Ali on smatra, da bi bilo pametnije napustiti sve, ne samo župe nego i Hercegovinu, poći u misije, pa ako treba i izumrijeti... Nadalje, isto kao i ja, on je uvjeren da se ne može braću kažnjavati, ako ih se ne sasluša i ne dadne im mogućnost obrane...

Ukratko: Naš O. General nije nikome rekao da smo mi neposlušni i slabi redovnici. Naprotiv, posvuda nas hvali kao dobru i poslušnu braću... Budite uvjereni da nas naš O. General voli i cijeni.

On je govorio o neslušanju njegova savjeta i prijedloga za rješenje hercegovačkog problema i primjenjivanja jednog dekreta za koji je on siguran kao i ja da je nevaljan...

Uostalom, O. General će doći k nama na proljeće, pa ćemo ga vidjeti i iz njegovih usta čuti šta je kome rekao i za što nas je optuživao!

A nije naš O. General tolika kukavica da bi se strašio i nama, svojoj braći, reći ono što rekne protivnicima svoje braće".[332]

4) Odluka Propagande da pošalje apostolskoga vizitatora. Završetak dugotrajne i ponekad polemične prepiske između provincijalata i ordinarijata u 1971. godini s obzirom na podjeljivanje jurisdikcije bio je taj da je provincijal Šilić u mjesecu studenom 1971. poslao opširan izvještaj kardinalu prefektu Propagande, a fotokopiju toga izvještaja poslao je ordinarijatu. Na to je biskup Čule opširno odgovorio u prosincu 1971.

[332] *MiD*, 8/1971., str. 308-310.

Kongregacija za širenje vjere, imajući pred sobom: izvještaj provincijala Šilića, odgovor mons. Čule i posebnu relaciju mons. Žanića, odlučila je, nakon dugotrajnoga vijećanja i savjetovanja, poslati u Hercegovinu apostolskoga pohoditelja.

Kad je u svibnju 1972. mons. Žanić kraće vrijeme boravio u Rimu, priopćeno mu je da Propaganda kani poslati apostolskoga vizitatora, samo se traži prikladna osoba.

Apostolska nuncijatura u Jugoslaviji svojim je dopisom od 31. srpnja 1972. obavijestila biskupa u Mostaru da će Sveta Stolica u Hercegovinu poslati vizitatora koji bi potanko ispitao stvari i podnio izvještaj na Kongregaciju. Apostolski pronuncij prenio je u glavnom dijelu ono što je Kongregacija za evangelizaciju naroda pisala nuncijaturi:

"Propaganda je zamjerala, žalila i osuđivala, u više navrata, držanje neposlušnih fratara, bilo pred generalom, bilo pred provincijalima koji su se naslijedili u Hercegovini. Zatim, ovaj se Sv. ured veoma zauzeo za to da dođe do mirnoga sporazuma stranaka, a činjenica što joj to još nije pošlo za rukom duguje se osobito pomanjkanju poslušnosti smjernicama Svete Stolice sa strane nekih franjevaca. Vaša će Preuzvišenost moći, u ime Propagande, opet im ponoviti koliko je štetan i mučan taj njihov stav za mostarsko-duvanjsku biskupiju.

Međutim, uz potpuni pristanak Vijeća za javne crkvene poslove i pristanak Sv. kongregacije za redovnike, odlučeno je da se poduzme apostolska vizitacija koju će obaviti već označeni preuzv. mons. Stefan László, biskup Eisenstadta kojemu su dane najšire ovlasti *ad inquirendum et ad referendum*"[333] (= da istraži i izvijesti).

5) Prvi susreti s apostolskim vizitatorom. Budući da drugih izvora za misiju apostolskoga vizitatora u Hercegovini, mons. Lászlá, nemamo osim onoga što je objavljeno u "Službenom vjesniku" biskupije, navodimo ovdje samo taj tekst:

"S. C. pro Gentium Evangelizatione seu de Propaganda Fide svojim Dekretom br. 2862/72 od 1. kolovoza 1972. imenovala je mons. S. Lászlá, biskupa Eisenstadta, Gradišće, Austrija apostolskim vizitatorom 'Dioecesis Mandetriensis-Dumnensis et seraphicae provinciae Ordinis Fratrum Minorum in Hercegovina'".

O odluci S. C. pro G. E. seu de P. F. da u sporazumu s Državnim Tajništvom i Kongregacijom za redovnike izašalje apostolskog vizitatora, Ordinarijat je bio službeno obaviješten preko apostolskog pronuncija u Jugoslaviji 31. VII. 1972.

Msgr. Lászlò u svojstvu apostolskog vizitatora došao je u Mostar dne 12. listopada 1972. Nakon razgovora s dijecezanskim Ordinarijem i njegovim

---

[333] Apostolska nuncijatura u Beogradu, 7026/72., 31. VII. 1972.

Koadjutorom, istoga dana razgovarao je s O. Bonicijem dr. Rupčićem, provincijalnim provikarom (jer je provincijal Šilić bio te dane odsutan, izvan Jugoslavije, premda je i njega kao i Biskupa na vrijeme obavijestio Mons. Lászlò o svojem dolasku, n. pr.).

Drugi dan razgovarao je s proširenim definitorijem hercegovačke franjevačke provincije, a treći dan s predstavnicima dijecezanskog klera biskupije. Nastavio je razgovore s O. Provincijalom (koji se, međutim, brzojavno pozvan, vratio u provinciju, n. pr.) i Definitorijem, te kasnije u dva navrata s užom grupom dijecezanskih i franjevačkih svećenika.

Na poziv Definitorija Msgr. Lászlò u pratnji pomoćnog biskupa Koadjutora mons. Žanića i o. provincijala Šilića posjetio je u utorak dne 21. listopada franjevački samostan na Širokom Brijegu. U tom samostanu Msgr. László primio je grupu vjernika, koji su se predstavili da su iz Mostarskog Graca.

Istoga dana popodne preko Splita i Zagreba Msgr. Lászlò otputovao je u Austriju."[334]

6) Franjevački zahtjevi u pastoralnoj upravi. Provincijal Šilić na sjednici proširenoga definitorija hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru dne 24. studenoga 1972. referirao je o misiji apostolskoga vizitatora i o njihovim prijedlozima. Dio tih sugestija objavljen je i u glasilu provincije:

"Prošireni je Definitorij podupro nastojanja i prijedloge O. Provincijala i naših predstavnika u mješovitoj komisiji, ali je zatražio da se inzistira na tom da se kao glavni i jedini cilj, što ga treba postići rješenjem 'hercegovačkog pitanja', ne postavi samo postizanje ravnomjerne podjele vjernika nego i postizanje ravnomjernosti i ravnopravnosti i u svim drugim aspektima i područjima pastoralnog života i djelovanja; u pravima, službama, dužnostima, obvezama, pogodnostima...

Ujedno je zatraženo od Starješinstva Provincije da ne ulazi ni u kakve polovične i trenutačne nagodbe i rješenja.

Dosta je više neizvjesnosti; ona ne pogoduje ni pastorizaciji, ni duhovnom životu, ni ljubavi prema Crkvi.

Mora se isključiti svaka mogućnost daljnjeg oduzimanja naših kuća i crkava, a i dismembracija naših župa nakon što se nagodbom postigne ravnomjerna podjela vjernika".[335]

To što je provincijal Šilić iznio u kraćim crtama na sjednici proširenog definitorija jest u biti sažetak onoga što je opširno izloženo u promemoriji apostolskom vizitatoru nakon njegova odlaska iz Hercegovine, krajem 1. listopada i početkom studenoga.

---

[334] *Službeni vjesnik biskupije,* IV/1972., str. 36-37.

[335] *MiD*, 7-8/1972., str. 244.

7) Izvještaj apostolskoga pohoditelja Propagande. O ishodu svoje apostolske vizitacije mons. Lászlò izvijestio je u jesen 1972. nadležne forume u Rimu, pa i samoga Svetog Oca. Kongregacija za evangelizaciju naroda svojim se dopisom generalu Reda manje braće osvrnula na dotadašnji tijek apostolskoga pohoda. Fotokopiju toga dopisa Propaganda je preko pronuncijature u Beogradu dostavila i mjesnom ordinariju u Mostar.

Kongregacija sa zadovoljstvom konstatira da je apostolski vizitator dobro primljen, da su mu svi pružili potrebnu suradnju kako bi se ostvarila "ona pravedna osnova koja donosi plodan apostolski rad, skladan između svjetovnoga i redovničkoga klera. Prema tome, može se otkriti sretno usmjerenje prema rješenjima koja treba pronaći". Kao prve rezultate Kongregacija navodi:

- "Potpunu raspoloživost provincijala da poduzme sve što je moguće kako bi se olakšao konačan prijelaz župa Crnač, Grude i Mostarski Gradac svjetovnom kleru..."

- Postignuti sporazum o podjeli župe Mostar. Kongregacija izražava želju da se prije isteka provincijalova mandata - kako njegov nasljednik ne bi bio opterećen - uzmu u obzir dva prijedloga:

- Neka se sporazumno podijeli župa Humac.

- "Devet svjetovnih župa koje aktualno administrira redovnički kler (tj. Blagaj, Čitluk, Čapljina, Izbično, Jablanica, Klobuk, Kongora, Nevesinje, Ploče) moraju se predati svjetovnom kleru u roku koji će odrediti ordinarij i sadašnji provincijal." Ukoliko ne bude moguće postići sporazum o nekoj župi, Propaganda ovlašćuje gore spomenute stranke da izvrše potrebnu zamjenu.

Apostolski je vizitator izrazio spremnost za suradnju da se što prije postigne rješenje spomenutih točaka.

Što se tiče zahtjeva i želja koje su franjevci iznijeli u svome pismu od 27. listopada 1972., "razumije se po sebi da bi Sveta Stolica Redu rado dopustila sve ono što je za dobro duša; ipak, te želje treba najprije odobriti ta generalna kurija koja će ovdje podnijeti ono što se može smatrati razboritim i korisnim..."[336]

Ovaj je dopis izazvao živu i dugu prepisku između generalne kurije i Kongregacije za evangelizaciju naroda. Može se normalno pretpostaviti da su u to bili upućeni i poglavari hercegovačke franjevačke provincije.

8) Provincijalov stav prema Propagandi. Budući da je provincijal Šilić govorio da on nije ništa primio iz Rima i da uopće nije obaviješten o Propagandinu dopisu generalu Koseru, pomoćni mostarski biskup, mons. Žanić, posjetio je o. Šilića u mjesnom franjevačkom samostanu u Mostaru 9. veljače 1973. i dao mu pročitati dopis Kongregacije od 2. prosinca 1972. Nakon što ga je pročitao, provincijal je odgovorio:

---

[336] Pismo Propagande, 6009/72., 2. XII. 1972.

"Ja ne pristajem ni na kakav ugovor *nomine* Kongregacije nego jedino *nomine Sancti Patris* (u ime Svetog Oca). Oni su na Kongregaciji pubertetlije. Ja ne znam tko iza ovoga stoji...."

Kad mu je na to mons. Žanić uzvratio da valjda i oni u Kongregaciji rade *nomine Sancti Patris*, provincijal je Šilić odgovorio:

"O ovome nema razgovora. Tvrde da smo pristali i da je definitivno uređena podjela Mostara. To je bilo samo uz uvjet da nam se ne diraju druge župe, a ne ovako. Možemo razgovarati za neku nagodbu poput one iz 1923. godine ili slično, ali o ovome ni govora. Ja ću čekati pismo od generala, pa onda možemo nešto početi. Naravno ne sa Kongregacijom, jer oni još ne shvaćaju da smo mi besklasno društvo i da ne mogu jedni imati sva prava, a drugi sve dužnosti...".[337]

9) Razgovor između oca generala i oca provincijala. U ožujku 1973. provincijal je Šilić, kao što sam piše, bio pozvan u Rim: "Tu sam 28.. i 29. ožujka imao dugi razgovor s O. Generalom Reda. On mi je najprije usmeno, pa onda i pismeno priopćio da je generalni definitorij odgodio naš provincijski kapitul za šest mjeseci. Žele, veli, da bi se kroz to vrijeme izgladile neke razlike u mišljenju između Biskupskog Ordinarijata u Mostaru i našega Provincijalata, pa da bi se skinuo s dnevnog reda 'problem jurisdikcije'. Onda bi se mogao izvršiti normalni razmještaj osoblja.

O. General je u pismu od 31. ožujka o. g. najprije nabrojio u 5 točaka traženja i obrazloženja, a u 6. točki veli: 'Povrh toga, uz pristanak generalnog definitorija, odlučio sam odgoditi održavanje provincijskog kapitula na 6 mjeseci, jer ove poteškoće neće, možda, biti uklonjene do dana za koji je kapitul već zakazan. To se ima tako razumjeti, da se kapitul može održati i prije, ako bi se problemi prije riješili'".[338]

Iako provincijal Šilić nije ni tada ni ikada kasnije objavio sadržaj onih 5 prethodnih točaka "traženja i obrazloženja" iz pisma o. generala od 31. ožujka 1973., nije teško zaključiti da bi se ta "traženja" odnosila na uređenje hercegovačkoga slučaja, na pitanje jurisdikcije itd.

10) Sastanak mješovite komisije pred apostolskim vizitatorom u Zagrebu, 1973. Odmah po povratku iz Rima u Hercegovinu provincijal je Šilić obavijestio definitorij o svome putu i razgovoru. Definitorij je uzeo stvar vrlo ozbiljno: dva su dana razmatrali o nastaloj situaciji i tražili izlazak iz situacije.[339] Dok su, prema izvještaju što ga je provincijal Šilić dao na proširenom provincijskom definitoriju dne 24. studenoga 1972., članovi vijećnici zastupali mišljenje da treba isključiti svako daljnje predavanje župa, sada su, suočeni s

---

[337] Izvještaj biskupa koadjutora Žanića o razgovoru s o. Šilićem, 9. II. 1973.

[338] *MiD*, 3/1973., str. 82.

[339] *MiD*, 3/1973., str. 82-83.

odgađanjem kapitula, predložili podjelu predmetnih župa (koje smo naveli u gornjoj točki br. 7). Prijedlog je kao "radnu bazu" početkom lipnja 1973. podnio apostolskom vizitatoru, mons. Lászlú, provikar provincije dr. fra Leonard Oreč.

Na temelju toga prijedloga biskup je Lászlò sazvao u Zagreb predstavnike dijecezanskoga klera na čelu s pomoćnim biskupom - koadjutorom i predstavnike franjevaca na čelu s provikarom provincije. To je bilo 6. srpnja 1973. Drugi se sastanak održao pod predsjedanjem apostolskoga vizitatora, također u Zagrebu, 5. rujna iste godine. Budući da je apostolski vizitator izričito tražio da se sadržaj prijedloga i razgovora ne objavljuje u javnosti, to ni nama nije moguće ulaziti u pojedinosti i rezultate tih sastanaka.

11) Kapitul se ipak održao. Provincijal Šilić, vraćajući se iz Madrida sa zasjedanja generalnoga kapitula Reda manje braće, u kolovozu 1973., navratio se u Rim gdje je razgovarao s generalom Koserom i prefektom Propagande kardinalom Rossijem. O tome je napisao izvještaj u službenom glasilu provincije. Najprije je konstatirao da je "Naš provincijski kapitul još u neizvjesnosti". Zatim kaže da je o. general tek pri povratku iz Madrida u Rim mogao pregledati izvještaj i odluke hercegovačkoga definitorija. O. Šilić nastavlja:

"Ipak mislim da on mora biti zadovoljan, jer smo njegove naredbe *doslovno ispunili* (naše isticanje)... Vjerujem da nam neće dalje odgađati kapitula. I on i svatko drugi mogao je uvidjeti da se odgađanjem ništa ne može postići, ali se može mnogo naškoditi.

Bio sam i kod kardinala Rossija. Vrlo srdačno me je primio. Razgovarali smo vrlo otvoreno i iskreno. Složili smo se u svemu..."[340]

Međutim, na onom zasjedanju mješovite komisije u Zagrebu 5. rujna predstavnici franjevaca priopćili su vijest da će oni uskoro imati svoj provincijski kapitul u Mostaru. Apostolski je vizitator ostao vrlo iznenađen tom viješću, jer mu je bilo rečeno da se kapitul neće održati bez njegova znanja i odobrenja. Što se dogodilo? O. Šilić uspio je na svoj način u spomenutom razgovoru s kardinalom Rossijem ishoditi dopuštenje da se može održati provincijski kapitul, što se i dogodilo od 17. do 18. rujna 1973. pod predsjedanjem generalnoga vizitatora o. Bernardina Matića, bosanskoga franjevca. Kako je o. Šilić uspio isposlovati odobrenje, unatoč tomu što su sve točke Propagandina dopisa bile *doslovno neispunjene*, nije nam poznato. Očito je da se na Propagandi dogodio "kratak spoj", vjerojatno pod utjecajem provincijalovih obećanja "brda i dolina" u vezi s izvršenjem rimskih naredaba.

12) Odluka za sastanak na vrhu u Rimu. U listopadu i studenom 1973. boravili su u Rimu mostarski biskupi, ordinarij i koadjutor, radi pohoda "ad limina" koji biskupi službeno obavljaju svake pete godine. Prigodom ovoga

---

[340] *MiD*, 5/1973., str. 158-159.

posjeta Kongregaciji za širenje vjere biskupi su izvijestili da franjevačko poglavarstvo nije ništa uspješno i stvarno poduzelo da se riješi hercegovački slučaj; nije ni premjestilo dvojicu najnepokornijih svojih članova što ih je dijecezanski ordinarij, na temelju ovlasti iz papinskoga pisma "Pastorale munus", br. 39 otpustio iz dijeceze, a Kongregacija svojim otpisom od 12. ožujka 1973. potvrdila, niti ih je smjestilo u koji drugi samostan iste provincije izvan područja mostarsko-duvanjske biskupije. Odgovorni na Propagandi ostali su neobično iznenađeni tim izvještajem jer je bio različit od onoga što ga je bio podnio o. Šilić. Tako su neki ocijenili da je dopuštenje za održavanje provincijskoga kapitula pravi "sbaglio storico" (= povijesni propust). A kako je točno do toga došlo, znat će povjesničari koji dođu poslije naše generacije.

Pouzdano se zna da je provincijal Šilić bio najavio kardinalu prefektu Propagande da će se on zahvaliti ako bi bio slučajno izabran ponovo za provincijala. Kapitul je održan, o. Šilić ponovno izabran, ali zahvale ne bijaše...

Trebalo je poduzeti nove korake. Nakon savjetovanja u Rimu i s apostolskim vizitatorom, odlučeno je da se, prije negoli Sveti Otac dadne svoju zadnju riječ, održi jedan sastanak "na vrhu", pred nekoliko rimskih dikasterija. Povjereno je apostolskom pohoditelju da on taj sastanak organizira.

13) Pismeno utvrđene sporazumne točke. Krajem siječnja 1974. apostolski je vizitator obavijestio zainteresirane stranke da će se najavljeni sastanak o hercegovačkom slučaju održati u Rimu, i to u tjednu od 17. do 24. veljače 1974. Pozvao je o. provincijala Šilića i njegova zamjenika o. Oreča, a u Rimu je Propaganda pozvala one koji su predviđeni za taj susret "na vrhu".

Pod predsjedanjem prefekta Propagande, kard. Rossija, susret se održao 20. veljače 1974. O razgovorima nije izdano nikakvo službeno priopćenje. Ono što se o tome zna najviše se zasniva na izvještaju što ga je objavio hercegovački provincijal u glasilu provincije "Mir i Dobro", a kasnije prenijela zagrebačka *AKSA*. Iz toga nam je izvještaja poznato da su sa strane franjevaca osim provincijala Šilića i provikara Oreča, iz naše zemlje sudjelovali u razgovorima i fra Vitomir Jeličić i fra Ljudevit Rupčić. S dijecezanske strane predstavnici su bili samo biskupi, ordinarij Čule i koadjutor Žanić.

Budući da su nam akti razgovara još nepristupačni, ne možemo ih ovdje navoditi. Ali ipak možemo spomenuti jednu stvar koja je vrlo značajna za razumijevanje daljnjega tijeka zbivanja u Hercegovini prije i poslije donošenja papinskoga Dekreta, 1975. Naime, apostolski je vizitator mons. Lászlò na kraju višesatnoga sastanka *napismeno* konstatirao u čemu su se stranke složile, a u čemu nisu. Taj su zapisnik vlastoručno *potpisali* mostarski biskup i franjevački provincijal. One točke u kojima se nisu složili ostavljene su Svetom Ocu da presudi. Na, kako smo naučili da provincijal Šilić jako malo drži do svoga vlastitoga i osobnoga potpisa: danas ga na ugovor stavlja, a sutra brže-bolje povlači ili niječe, slično će se dogoditi i u ovom slučaju. Ali o tome kasnije.

14) Provincijalov prikaz sastanka u Rimu. U svom službenom glasilu provincijal se osvrnuo na spomenuti sastanak u Rimu. Najprije ističe da je bilo prisutno 15 osoba (4 iz Kongregacije za evangelizaciju naroda, pod predsjedanjem kardinala Rossija, 1 iz Kongregacije za redovnike, 2 iz Državnoga tajništva, apostolski vizitator, dvojica hercegovačkih biskupa, 4 franjevca: provincijal, njegov provikar, 1 definitor i 1 pravnik i prevoditelj). Prije početka zajedničke sjednice apostolski je vizitator održao odvojene sastanke s biskupima i franjevcima "nastojeći usuglasiti i što više približiti njihove stavove".[341]

Zajednička je sjednica održana 20. veljače 1974. u Propagandinu zavodu u ul. Torre Rossa, 40. Predsjedao je kard. Rossi, a glavni izvjestitelj i moderator razgovora bio je apostolski vizitator mons. László. Plenarna je sjednica trajala tri sata (od 16, 30 do 19, 30).

Kao konačan rezultat tih razgovora provincijal je predviđao tri načina rješenja: ili da Sveti Otac svojim vrhovnim autoritetom donese konačno rješenje pitanja, ili da plenarna sjednica kardinala Propagande izda rješenje i podnese Svetom Ocu na odobrenje (kako je postupila 1965. kad je opozvala reskript iz 1923), ili da se nastave napori oko iznalaženja sporazumnoga rješenja. Provincijal je Šilić za ovu treću soluciju (dakle, za daljnji "dijalog" ili za "dijalog do iznemoglosti", kao što se bio izrazio prigodom biskupskoga ređenja koadjutora Žanića, 1971). Međutim, on je predviđao da će biti primijenjena druga mogućnost.

"Nakon svega i iz svega moj je općeniti dojam i zaključak da ovo ’hercegovačko pitanje' još nije zrelo za rješenje...

Ne znam hoće li se štogod roditi za zelenim stolovima, ali znam da ni pojedinci ni zajednica još nisu dozrele da rode mir. Zato, ako se štogod i rodi za zelenim stolovima, po mom mišljenju, bit će to preuranjeno rođeno!."[342]

"Naša je delegacija.... na pregovorima u Rimu iznijela i predložila dva puta za rješenje 'hercegovačkog pitanja'...

Nema ni jednog hercegovačkog fratra... a da nije svjestan da je naša delegacija u Rimu dala sa svoje strane ponude koje se nalaze na onoj granici gdje žrtva prestaje biti žrtva i počinje biti samoubojstvo. Štaviše, ima i nemalen broj onih koji misle da je naša delegacija tu granicu i prestupila. Međutim, nisam dobio dojam da smo ikoga u Rimu uvjerili u to. Meni je izgledalo da svi oni misle da se radi o 'inatu'...

Zadovoljan sam držanjem onih koji su u tom momentu najneposrednije - predstavljali Svetog Oca (prefekt Propagande i apostolski vizitator, n. pr.).

---

[341] *MiD*, 2/1974., str. 51.
[342] *MiD*, 2/1974., str. 53.

Svi prisutni prelati nisu se pokazali takvim. A svi će oni vjerojatno dosuđivati nama pravdu. Većina ih nije ništa ni pribilježila, a pretpostavljam da će glasati kao da su u sve upućeni."[343]

Zatim slijedi provincijalovo četverostruko "*Boljelo me*":

"Boljelo me što su neki od tih prelata znali neke optužbe protiv nas napamet...

Boljelo me da se narod nije smio ni spomenuti...

Boljelo me što nikako nisu mogli shvatiti da se nama radi o biti ili ne biti Provincije...

Boljelo me što se netko usudi ustvrditi da postoji dvostruko svećenstvo: svjetovni svećenici kao dušobrižnici prvoga reda i redovnici dušobrižnici drugoga reda, tj. da pruže pomoć svjetovnim svećenicima..."

Konačno dolazi provincijalov četverostruki "*Ja vjerujem*" :

"Ja vjerujem u puninu Kristove prisutnosti u našoj hijerarhijskoj Crkvi...

Ja vjerujem u korizmu. Ona je vrijeme milosti i spasenja.:.

Ja vjerujem u dosjetljivu ljubav Svetog Oca, koji se zna svuda po svijetu pojaviti kao anđeo mira. Znat će to biti i kod nas.

Ja vjerujem i nadam se, makar nekad izgledalo da ima malo mjesta za nadu."[344]

Eto to je provincijal Šilić. Tko ima oči neka još jednom pročita!

Provincijal udario u tužne žalopojke da se fratrima radi "o biti i ne biti Provincije", unatoč tomu što 80% vjernika u mostarsko-duvanjskoj biskupiji pastorizira franjevačka provincija! Provincijala boli što se tajnik Propagande, navodeći Drugi vatikanski sabor, "usudi ustvrditi da postoji dvostruko svećenstvo: svjetovni svećenici kao dušobrižnici prvoga reda i redovnici kao dušobrižnici drugoga reda...".[345] Nimalo ga ne boli promatrati jednostruko svećenstvo: franjevce redovnike dušobrižnike isključivoga reda tamo negdje duboko iz povijesti do današnjega dana (barem u nakanama i željama)! On vjeruje "u dosjetljivu ljubav Svetog Oca, koji se zna svuda po svijetu pojaviti kao anđeo mira", ali samo onda ako Papa ne ispravlja krive povijesne poteze franjevačkoga poglavarstva u Hercegovini. Ali ako bi se "dosjetljiva ljubav Svetog Oca" okrenula malo i prema drugim njegovim sinovima, a ne samo prema franjevcima, onda je taj isti Provincijal kadar odbaciti i prezreti Dekret "anđela mira".

15) Biskupova "Izjava" na provincijalov prikaz sastanka "na vrhu". Provincijalov prikaz vrhunskih pregovora u Rimu, objavljen u provincijskom

[343] *MiD*, 2/1974., str. 57.

[344] *MiD*, 2/1974., str. 5?.

[345] *Christus Dominus*, 28 i 33.

glasilu, prenijela je i zagrebačka *AKSA*.[346] To je ponukalo biskupski ordinarijat u Mostaru da izda "Izjavu" u vezi sa spomenutim izvještajem.

U toj svojoj "Izjavi" biskupski se ordinarijat osvrnuo najprije na činjenicu da se sva problematika "hercegovačkoga pitanja" svodi na onih 14 župa koje su Decizijom iz 1899. proglašene župama svjetovnoga klera, a zbog nestašice toga klera pastorizirali su ih tijekom vremena hercegovački franjevci. Sada kad je porastao broj dijecezanskih svećenika, Sveta je Stolica (ponovno i pravno) dodijelila župe svjetovnom kleru, ali franjevci na to ne pristaju. Međutim, kad bi svih tih 14 župa hercegovačka franjevačka provincija vratila dijecezanskom svećenstvu, i onda bi postotak vjernika bio daleko veći u župama koje franjevci vode nego u župama svjetovnoga klera. Unatoč svemu, biskup je bio voljan dijeliti te župe s franjevcima, i neke je od njih bio prepustio provinciji u potpisanom Sporazumu s provincijalom. Ordinarijat dalje piše: "Stvarno nije ugrožena provincija, nego je ugrožena egzistencija dijecezanskog klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji". O. Šilić dopušta, doduše, na papiru i u teoriji da svjetovni kler ima pravo barem na polovicu pučanstva u svojoj biskupiji, ali u praksi ga želi skučiti na 18 do 20 postotaka.

Što se tiče provincijalova priželjkivanja da bi trebalo pitati "narod" tko će im biti župnik, franjevac ili svjetovni svećenik, ordinarijat je najodlučnije odbio da se itko može miješati u spor između biskupije i provincije, osim Svete Stolice. Zapravo, radi se o sporu između hercegovačke franjevačke provincije i Svete Stolice.

U daljnjem tekstu "Izjave" ordinarijat veli: "I danas bi, bez ičije intervencije sa strane, mogao biti postignut vrlo brzo sporazum između biskupije i provincije, kad bi franjevci htjeli poštivati odluku Leona XIII. i Pavla VI, te iskreno odstupili dijecezanskom kleru 50% vjernika u biskupiji, kako to u teoriji obećavaju. Ali oni neće sporazum s Biskupom, inače ne bi Provincijal jednom sklopljeni i potpisani sporazum samovoljno odbacio, a niti žele da se pokore Papinoj odredbi".

Na kraju se "Izjave" spominje kako je na pregovorima u Rimu postavljen prijedlog da se i dijecezanska i franjevačka strana izjasne hoće li prihvatiti odluku Svetoga Oca u pogledu župa. Dijecezanski su predstavnici, razumije se, odmah prihvatili. A franjevačka strana? - "Kardinal Rossi, koji je predsjedao rimskim razgovorima u Propagandinu Kolegiju u Torre Rossa, uhvatio se za glavu, kad je Provincijal Šilić, upitan, da li će se i on kao što je to spremna učiniti dijecezanska strana, povinuti Papinoj odluci o župama, odgovorio, da on mora o tome najprije pitati svoju braću i svoj Definitorij. Kardinal, očito ljutit, sklopio je svoje spise i rekao: *basta, basta* (= dosta, dosta), on mora pitati svoju braću hoće li se poslušati

---

[346] *AKSA*, 12/1974., 22. III. 1974. str. 2-3

Papu... Kakva je to ekleziologija?... 'La posizione totalmente sbagliata' (potpuno krivo stanovište), komentirali su neki od prisutnih na sjednici."[347]

Ovome ne treba nikakva komentara!

16) Odgovor provincijalata na "Izjavu" ordinarijata. Hercegovački provincijalat nije ostao šuteći na "Izjavu" biskupskoga ordinarijata, nego ju je pokušao obezvrijediti tvrdeći da ona "vrvi netočnostima", "netočnim tvrdnjama" i "neistinama". Prigovori provincijalata ušli su uglavnom i bitno u franjevački "Odgovor" na dijecezansku "Predstavku", koji donosimo u dokumentima. Stoga se ovdje nećemo opširnije na to osvrtati. Ali ćemo upozoriti na dvije stvari:

Provincijalat u svome odgovoru nudi da se u rješavanju hercegovačkoga pitanja vratimo na Deciziju iz 1899., ali onako kako je franjevci shvaćaju, tj. da sve one župe koje su određene za "redovničko uzdržavanje" moraju ostati nepovrijeđene u pogledu područja. Dakle, od njih se ne smiju stvarati nove župe za svjetovni kler. No, takvo mišljenje posve proturječi Zakoniku kanonskoga prava (*kan*. 1427, 5). O tome se opširnije govori u dokumentu "Prilog jasnoći i istini", što ga objavljujemo u dokumentima.

Provincijalat u odgovoru želi opravdati o. Šilića koji je na sjednici u Rimu izjavio da on najprije treba pitati braću i definitorij hoće li poslušati Papu: "Istina je samo da je Provincijal Šilić izjavio da je naš Red demokratski uređen i da on u pogledu našega prijedloga mora pitati mišljenje braće, Definitorija i Kapitula, jer zakonodavnu vlast nema uprava nego Kapitul Provincije. A što se tiče eventualne Papine odluke o župama, ni po kakvoj ekleziologiji nije potrebno da Provincijal, braća, Definitorij, Kapitul ili Biskup unaprijed izjavljuju da će joj se povinuti."[348] (Na žalost ova zadnja rečenica stoji u potpunoj suprotnosti stavu hercegovačkoga poglavarstva: provincijala, provikara i definitora, koji su i praktično i napismeno izjavili da se neće povinuti Papinoj odluci, tj. Dekretu iz 1975. godine! Zato ih je Sveta Stolica "povinula" i sve članove skinula s uprave provincije!)

Na spomenutu izjavu provincijalata hercegovačkih franjevaca, objavljenu u *AKSI*,[349] Biskupski je ordinarijat bio spreman odgovoriti, ali radi dobra mira i u očekivanju rješenja, odustao je od javne rasprave.

17) Širokobriješka "Izjava" hercegovačkih franjevaca. Nakon povratka u Hercegovinu sa sjednice u Rimu provincijal je Šilić održao sa svojom subraćom iz provincije dva zajednička sastanka: jedan u Mostaru krajem veljače, a drugi na Širokom Brijegu 20. ožujka 1974. S ovoga posljednjega sastanka subraća su izdala: "Izjavu hercegovačkih franjevaca" o "hercegovačkom pitanju", koja je objavljena. Izjava sadrži šest točaka:

[347] *AKSA*, 13/1974., 29. III. 1974. Poseban prilog: str.1-4.

[348] *AKSA*, 14/1974., 5. IV. 1974. i *MiD*, 3/1974., str. 95-98.

[349] *AKSA*, 19/1974., str. 3.

U prvoj se konstatira da je sve donedavno bio mir i jedinstvo u Hercegovini, a nemir je nastao nakon pokušaja da se franjevce ukloni s područja koje su oni pastorizirali kroz stoljeća.

U drugoj se izjavljuje da je "hercegovačko pitanje" nastalo iz feudalno-pravnih premisa, a ne iz evanđeoskih razloga: taj zahtjev malobrojnijega svjetovnoga klera, daleko mlađega od franjevaca, kosi se s franjevačkim stečenim pravima na župe.

U trećoj se točki kaže da u Crkvu ulaze svi vjernici, ona je dijaloški konstituirana. "Poslušnost je odgovor na volju Božju koja se objavljuje preko Crkve: dijalogom, uzajamnim 'slušanjem' i zajedničkim suodlučivanjem".

U četvrtoj točki ističu da u životu i radu Crkve u Hercegovini nisu zastupljene sve kategorije naroda Božjega. Pozivaju se na konstituciju *Lumen Gentium*, br. 37 navodeći obvezani odlomak koji im u taj čas odgovara.

U petoj točki: "Stojeći pred alternativom: kaos ili zajedništvo - ističemo Evanđelje kao kriterij istine, prava i života". Redovnici traže da u našoj mjesnoj Crkvi bude sve zajedničko: "problemi, službe, rješenja i prava".

U šestoj podsjećaju na to da je plod Duha pravednost, mir i radost. A smatraju "herezom" "praksu i kriterije koji se ne bi slagali s Evanđeljem i dobrom cijeloga naroda Božjega".[350]

18) Dijecezanski "Odgovor" na franjevačku širokobriješku "Izjavu". Predstavnici dijecezanskoga klera u Hercegovini odgovorili su na franjevačku "Izjavu" svojim pismom od 4. svibnja 1974. koje su uputili Predsjedništvu Biskupske konferencije u Zagreb. (Ovdje moramo istaknuti jednu činjenicu, makar u zagradi: na mnoge Izjave, Osvrte, Odgovore, Predstavke, Izvještaje itd. dijecezanski kler nije običavao odgovarati u istoj javnosti gdje su franjevci objavljivali svoje napise. Nisu to činili iz bojazni pred istinom, nego su željeli da se unutarnji crkveni problemi ne iznose pred širu publiku koja nije pozvana da rješava probleme. Izlazak i vika u javnosti često znači određenu slabost i ozbiljnu sablazan. No, metoda modernih kontestatora jest "dijalog u javnosti" koji ide više za senzacijama negoli za pravom istinom. Tako se više puta stjecao dojam da su franjevački predstavnici, koji su sve svoje rublje htjeli iznijeti pred javnost, više išli za propagandnim efektom negoli za potpunom istinom. A što se tiče prizivanja na puk ili narod, nije se loše sjetiti da se s "narodom" lako manipulira i da se u povijesti iza "naroda" mnogi žele skriti. Pa i u Kristovo doba, tj. u vrijeme njegove Muke, nalazimo gomile svjetine i rulje koja je iz svega grla izvikivala: "Hoćemo Barabu", a "Kralja našega razapnite". Ipak, dobro znamo tko je Baraba, a tko Kralj naš, a tko "narod"! Stoga je dijecezanski kler brojne svoje odgovore slao isključivo odgovornim crkvenim osobama: Svetoj Stolici, Apostolskoj nuncijaturi,

---

[350] *AKSA*, 14/1974., 5. IV. 1974. i *MiD*, 3/1974., str. 93-94.

Biskupskoj konferenciji, pojedinim biskupima, izbjegavajući javnost, pa i onu vjerničku, jer ima problema koji se mogu i moraju rješavati isključivo u užim krugovima).

Na "Izjavu hercegovačkih franjevaca" dijecezanski su predstavnici u svome izlaganju upozorili na mentalitet koji susrećemo u naše braće franjevaca, a koji je daleko od autentičnoga shvaćanja prave i sveopće Crkve. Franjevci misle da oni na temelju svoje povijesne prisutnosti i rada imaju isključivo pravo da samo oni budu pastoralni radnici u nekim krajevima, tj. u Hercegovini. Dijecezanski kler smatra da i njega šalje Crkva u duhovnu pastvu, daje mu određena prava koja drugi moraju poštovati. U odgovoru nadalje čitamo: "Hercegovačko će pitanje postojat sve dotle dok naši franjevci ne počnu drugačije gledati na postojanje dijecezanskog klera u ovoj biskupiji, dok se ne pomire s činjenicom da je dijecezanski kler tu voljom Svete Stolice i da on ima pravo tu pastoralno djelovati i da mu to pravo treba osigurati. A što je baš na današnju generaciju franjevaca palo, da ona dijecezanskom kleru omogući polje pastoralnog djelovanja vraćanjem tome kleru izvjesnih pozicija, koje su dosad franjevci držali, to je posljedica počinjenih nepravda prema dijecezanskom kleru sa strane franjevaca u danima naše žalosne povijesti. Jer da kojom srećom franjevci u prošlim stoljećima nisu bili opojeni ekskluzivističkim duhom i željom da u našim krajevima budu isključivo oni i nitko više, i da se nisu suprotstavljali uvođenju dijecezanskog klera u Bosnu i Hercegovinu, davno bi i u mostarsko-duvanjskoj biskupiji svaka stvar bila stavljena na svoje pravo mjesto - dijecezanski kler dobio bi svoja prava i nikad se ne bi moglo dogoditi nešto slično današnjem hercegovačkom pitanju, bio bi mir!"

Na franjevačku tvrdnju da je "hercegovačko pitanje" plod "feudalno-pravnih premisa", dijecezanski su svećenici odgovorili tvrdnjom da je hercegovačko pitanje "žalosna repriza monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta, kojim su, na žalost, još uvijek prožeti neki hercegovački Franjevci".[351]

S obzirom na druge točke mogu se naći odgovori u dokumentu "Prilog jasnoći i istini", u dokumentima.

19) Prema konačnom Dekretu Svete Stolice. Svi izvještaji, interventi i prijedlozi iz biskupskoga ordinarijata i iz hercegovačkoga franjevačkog provincijalata u Mostaru, iz Poslovnoga odbora Biskupske konferencije u Zagrebu, kao i oni od strane apostolskoga vizitatora iz Gradišća, slijevali su se u rimske Kongregacije na ispitivanje i odlučivanje. Rezultati tolikih pregovora: mješovite franjevačko - dijecezanske komisije u Mostaru, u Zagrebu pred apostolskim vizitatorom, zatim rezultati pregovora vođenih u Rimu konačno su dospjeli u ruke onima koji su kao crkveni glavari i stručnjaci odgovorni da donesu odluke i

---

[351] Predstavka dijecezanskoga klera, 4. V. 1974., u: *Afera oko župa u Hercegovini*, str. 147-152., citat str. 148.

presude. Na temelju suradnje više rimskih ureda: Svete kongregacije za evangelizaciju naroda, Svete kongregacije za redovnike i svjetovne institute, Vijeća za javne crkvene poslove - Državnoga tajništva Njegove Svetosti Pape Pavla VI. sastavljao se Dekret za rješenje hercegovačkoga pitanja i spora. Izradu toga Dekreta budno je pratio sam Sveti Otac. On ga je konačno pregledao, potvrdio i naredio da se objavi i u djelo provede. Bilo je to 6. lipnja 1975.

Propaganda je smatrala prikladnim da Dekret objavi na poseban način, tj. ne samo slanjem teksta zainteresiranim strankama, kao što se obično čini, nego na jednoj svečanoj sjednici. Sjednica je održana u Rimu 25. lipnja 1975. pod vodstvom kardinala prefekta Propagande i uz sudjelovanje i nazočnost predstavnika rimskih dikasterija, mjesnoga ordinarija i njegova koadjutora i zastupnika franjevačkog generala apostolskoga vizitatora, pronuncija u Jugoslaviji... Tako je napokon, neopozivo i definitivno *Roma locuta, causa finita* (= Rim progovorio, spor se riješio).

O tome kako su hercegovački franjevci i njihov "narod" primili rješenje Svete Stolice i pokorili se Dekretu Svetoga Oca, bit će govora u sljedećoj točki ovoga poglavlja.

B) RJEŠENJE "HERCEGOVAČKOGA SLUČAJA" DEKRET SVETE STOLICE

U ovoj kronici želimo upozoriti čitatelje na bitne momente koje je potrebno imati u vidu pri čitanju Dekreta o konačnom rješenju "hercegovačkoga slučaja", odnosno "hercegovačkoga pitanja". Stoga ćemo ovdje: najprije donijeti kratak pregled Dekreta, zatim prikazati različitost stavova franjevačkoga poglavarstva i biskupskoga ordinarijata na Dekret te konačno iznijeti odgovor Svete Stolice na franjevačku reakciju.

U Dodatku ovome poglavlju obradili bismo neka posebna pitanja kojih se dotiče i pisac pamfletne knjižice "Hercegovački slučaj".

I) GLAVNE ODREDNICE DEKRETA SVETE STOLICE *ROMANIS PONTIFICIBUS* OD 6. LIPNJA 1975. I POPRATNA PISMA

1) Dekret *Romanis Pontificibus* od 6. lipnja 1975. objavljen je u hrvatskom prijevodu u katoličkim dvotjednim novinama *Glas Koncila*,[352] a u *Službenom vjesniku mostarsko-duvanjske i trebinjsko-mrkanske biskupije*[353] donesen je i latinski izvornik i hrvatski prijevod. U ovoj ćemo točki navoditi tekst prema *Službenom vjesniku* biskupije...

Dekret bismo mogli podijeliti u dva dijela. U doktrinarnom ili načelnom dijelu izlažu se stavovi opće vrijednosti za cijelu Crkvu, a u konkretnom ili praktičnom dijelu ta se načela primjenjuju na prilike u mostarsko-duvanjskoj biskupiji s obzirom na podjelu župa između dijecezanskoga klera (petrovaca) i redovnika - franjevaca.

A) DOKTRINALNI ILI NAČELNI STAVOVI

U početku Dekret iznosi načelo da su rimski Pape, u duhu nauke "salus animarum suprema lex - vrhovni je zakon spas duša", običavali svugdje gdje su se pokazale povoljne okolnosti uspostavljati redovitu sv. hijerarhiju i nove domaće Crkve povjeravati biskupijskom kleru. To znači da je misijsko stanje i apostolski vikarijat samo prijelazni stupanj prema punini crkvene organiziranosti, na čelu s biskupom kao pastirom cijele mjesne Crkve.

---

[352] *GK*, 14/1975., str. 4.

[353] *Službeni vjesnik biskupije*, III/1975., str. 67-85.

Oslanjajući se na to doktrinalno načelo i na vjekovnu praksu Crkve, Dekret konstatira da je u prošlom stoljeću papa Pio IX. ustanovio redovitu hijerarhiju u Engleskoj, Velsu i Holandiji, dok je papa Leon XIII. uspostavio novu crkvenu pokrajinu u Bosni i Hercegovini, s metropolijom u Sarajevu i sufraganskim biskupijama u Banjoj Luci i Mostaru, kojoj je pridružio i starodrevnu mrkansko-trebinjsku biskupiju. Već smo prije spomenuli epohalno djelo pape Leona XIII.: za vrijeme njegova pontifikata osnovano je 248 nadbiskupija i biskupija!

Ni Dekret *Romanis Pontificibus* - kao uostalom ni papinsko pismo *Ex hac augusta* od 5. srpnja 1881. - nije propustio istaknuti povijesne zasluge za vjeru katoličkoga puka u BiH što su ih stekli sinovi sv. Franje "koji su toliko godina, trpeći mnoge nedaće, pridonijeli da se Kristovo kraljevstvo raširilo i učvrstilo u tom narodu". Ne želeći nimalo umanjiti zasluge otaca franjevaca za katoličku vjeru u našim krajevima, Dekret podsjeća na to kako je već Leon XIII. u spomenutom pismu "upozorio mostarskog biskupa na njegovu dužnost da odgoji brojan i sposoban svjetovni kler, kojemu bi se povjerilo dušobrižništvo, kako to biva posvuda gdje se ustanovila sveta hijerarhija".

Budući da su u vrhbosanskoj crkvenoj pokrajini preostale neke sumnje o odnosu između redovničkoga i svjetovnoga klera, što je osobito došlo do izražaja posljednjih godina u mostarskoj biskupiji, Dekret navodi neke prethodne apostolske konstitucije po čijem bi se ključu morali rješavati i neki suvremeni problemi. Dekret izričito proglašava punovrijednim i za područje vrhbosanske crkvene pokrajine tri takve apostolske konstitucije. Dvije je izdao papa Benedikt XIV. (1740 - 1758): *Firmandis et asserendis,* 1744. i *Cum nuper Charissimus,* 1751., a treću je objavio papa Leon XIII. (1878-1903) *Romanos Pontifices,* 1881. Te tri apostolske uredbe "vrijede dakle za vrhbosansku crkvenu pokrajinu". Kad netko u budućnosti bude pisao komentar dokumenta *Romanis Pontificibus* neće moći mimoići ni spomenute tri konstitucije na kojima se zasniva sam Dekret. One ujedno osvjetljuju i tumače neka posebna pitanja, koja nisu spomenuta u samome Dekretu (a mi ćemo se na njih osvrnuti u Dodatku).

Dekret jasno ističe načelo po kojem se nitko ne može pozivati na bilo koje pravo, pa ni tzv. historijsko, u pogledu župa i župne pastve: "Nikakvu povlasticu pak s obzirom na pastirsku službu, stečenu na bilo koji način, neće moći nitko ubuduće prizivati, ako se povlastica u ovom Dekretu otvoreno ne predviđa, i tako naime da bude po svemu u skladu s ovim dokumentom i pojedinim njegovim odredbama".

U daljnjem tekstu iznose se neka ekleziološka načela Drugoga vatikanskog sabora o naravi, položaju i zadaći biskupa u Crkvi općenito, pozivajući se na konstituciju *Lumen Gentium* br. 20, 24, i dekret *Ad gentes*, br. 30. Posebno se naglašava biskupova briga za župe preko kojih se redovno odvija pastoralna služba Crkve. Dekret ističe poziv što ga je posljednji Sabor uputio svim redovničkim

poglavarima u vezi s pružanjem pomoći biskupima putem preuzimanja župa makar samo i na privremeno razdoblje. On podsjeća redovnike, koji se nalaze u dušobrižništvu, na ono u čemu su podložni mjesnom ordinariju: što se odnosi na službu Božju, propovijedanje, poučavanje mladeži i ostale apostolske pothvate. Kao osnovno načelo Dekret iznosi da svi redovnici susreću biskupe kao nasljednike apostola, a redovnici dušobrižnici neka svoje dužnosti ispunjavaju da "biskupima budu pomagači". "Ta norma vrijedi jednako za sve redovnike, a pogotovo za one kojima se povjerava briga za župe".

Dekret se dotiče i osjetljivoga pitanja redovničke izuzetosti (egzempcije) "po kojoj su redovnici podložni Papi ili spadaju pod koju drugu crkvenu ovlast...". Budući da se izuzetost ispod biskupove jurisdikcije odnosi na "unutrašnje uređenje ustanova", ta egzempcija ne priječi "da redovnici u pojedinim biskupijama budu podvrgnuti jurisdikciji biskupa prema odredbi prava, ako to iziskuju njihova pastirska služba i pravilno uređena dušobrižnička služba".

Pri svršetku ovoga doktrinalnog dijela Dekret ponovno naglašava da dobro duša (*salus animarum*) traži uređenu suradnju između redovnika i biskupijskoga klera. Toj svrsi služi zajedničko sudjelovanje u postojećim organizmima u biskupiji "kako se za svećenička i pastoralna vijeća preporuča u *Motu Proprio 'Ecclesiae Sanctae'* (I, 15-16)". Ali nadasve se traži "milost obraćenja i pomirenja, svojstvena svetim jubilejskim slavljima" (tj. Svete godine 1975.), koja je najčvršći "temelj pravnim normama i osigurava apostolsku uspješnost njihova ostvarenja". Po toj će se milosti ostvariti "puna suradnja biskupijskih i redovničkih svećenika, sudionika jednoga Kristova svećeništva, i svih vjernika s vlastitim svetim Pastirom".

Izloživši tako neka temeljna načela, Kongregacija za evangelizaciju naroda u suradnji s Državnim tajništvom - Vijećem za javne crkvene poslove i Kongregacijom za redovnike i svjetovne ustanove, nakon što je saslušala sve kojih se to tiče, izdala je ovaj Dekret koji se odnosi na "dodjeljivanje, raspodjelu i diobu župa" u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, zadržavajući pravo da Sveta Stolica može uvijek drukčije odrediti, ukoliko to budu zahtijevale promijenjene prilike.

B) KONKRETNE ILI PRAKTIČNE ODREDBE

Sveta Stolica potvrđuje valjanost Decizije iz 1899., ukoliko "ovaj Dekret drukčije ne odredi, ostavivši uvijek netaknuto pravo Svete Stolice drukčije odlučiti", kao i vrijednost odredbe Kongregacije za širenje vjere od 26. ožujka 1965. "kojom se posve dokida, ukida i proglašuje bez ikakve vrijednosti reskript o podjeli župa *ad nutum S. Sedis*, izdan od Sv. Kongregacije Koncila 1923.". Konačno, Dekret potvrđuje odredbu o djelomičnoj provedbi zaključka Kongregacije za evangelizaciju naroda iz 1965., koju je izdalo Papinsko predstavništvo u Jugoslaviji 13. studenoga 1967.

U svome konkretnom dijelu Dekret prihvaća načelo u pogledu podjele područja pastoralnoga rada u mostarsko-duvanjskoj biskupiji između franjevaca i

dijecezanskoga klera, koje je bilo utvrđeno Sporazumom između biskupa Čule i provincijala Šilića godine 1968. "Sveta Stolica pristaje da se prihvati kao opći kriterij da polovica vjernika biskupije mostarsko-duvanjske ostane povjerena pastoralnoj brizi istih redovnika, dok druga polovica neka bude povjerena biskupijskom kleru". Taj razmjer "kad se jednom izjednači broj vjernika povjerenih objema strankama, prema općem kriteriju ovdje izrečenom - ostat će valjan i za budućnost".

Nakon što se postigne omjer "pola-pola" vjernika u župama jednoga i drugoga klera, mjesni je ordinarij dužan pitati "za mišljenje Svetu Kongregaciju za Evangelizaciju Naroda" ako dobro duša bude tražilo osnivanje novih župa na području onih koje su povjerene franjevcima.

Odstupajući od odluke Kongregacije iz 1965., Dekret i dalje povjerava pastoralnoj brizi franjevaca župe *Izbično, Klobuk, Kongoru i Čitluk* - kako je već prethodno sporazumno ugovoreno pred apostolskim vizitatorom, a franjevci imaju u određenom roku sami predati biskupijskom kleru župe: *Blagaj, Jablanicu, Ploče, Nevesinje i Čapljinu* bez ikakva oduzimanja teritorija, s tim da mostarsko-duvanjski ordinarij nadoknadi troškove franjevcima za župnu kuću u Čapljini.

Dekret naređuje podjelu župe Mostar, prema sporazumu, i župe Humac, prema odredbi Kongregacije, tj. da se na području humačke župe osnuju dvije nove: *Crveni Grm-Prolog* i *Zvirići-Bijača* koje će pripasti dijecezanskom kleru.

A za one tri pobunjene župe - Crnač, Grude i Mostarski Gradac - koje su franjevci još 1968. trebali predati biskupu na raspolaganje Dekret dopušta neke modalitete, sadržane u posebnim dokumentima koji tvore sastavni dio samoga Dekreta.

Na kraju Dekret imenuje izvršitelje: s dijecezanske strane mostarsko-duvanjskoga biskupa mons. dr. Petra Čulu i njegova koadjutora, mons. Pavla Žanića, a s franjevačke preč. o. Konstantina Kosera, generala Reda manje braće. U funkciji apostolskoga vizitatora potvrđuje mons. dr. Stefana Lászlá, biskupa Gradišća u Austriji, i pridružuje mu kao pomoćnika preč. o. Vladimira Vlašića D. I., rektora interdijecezanskoga sjemeništa u Zagrebu.

Dekret završava svečanom odredbom koja glasi:

"Presveti gospodin naš papa Pavao VI. u audijenciji kardinalu prefektu nižepotpisanom dana 5. lipnja 1975. u svemu je odobrio ovaj Dekret, potvrdio i naredio da se objavi, 'Contrariis quibusvis minime obstantibus etiam specialissima mentione dignis'".[354]

Na proglašenju Dekreta, u okviru posebne sjednice, dne 25. lipnja 1975. bilo je zaključeno da od 1. srpnja 1975. počinje teći tzv. *tempus utile* (= korisno vrijeme) za provedbu odluka. Također je odlučeno da 1. srpnja iste godine o.

[354] *Isto,* str. 67-85.

general upravi pismo franjevcima u Hercegovini, a biskupi Hercegovine slično pismo dijecezanskom kleru u mostarsko-duvanjskoj biskupiji.

2) Pisma Svetoga Oca. Prigodom svečane obznane Dekreta datirana su dva pisma Svetoga Oca, jedno mostarsko-duvanjskom biskupu, a drugo hercegovačkim franjevcima.

A) PISMO MOSTARSKOM BISKUPU

U pismu biskupu Sveti Otac kaže da je Dekret Svete kongregacije za evangelizaciju naroda, kojim se uređuje pitanje župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, izrađen na temelju načela: *suprema lex - salus animarum,* te da se u njemu nastojalo izići ususret opravdanim zahtjevima biskupa i dijecezanskoga klera s jedne strane, a ujedno su se imale u vidu zasluge članova Reda manje braće, s druge strane. Sveti Otac hvali biskupa ordinarija i njegova koadjutora da su uvijek radili prema gore iznesenom načelu, pa tako i kod uređenja ovoga pitanja (tj. podjele župa, n. pr.) te posebno ističe njihovu vjernost prema Apostolskoj Stolici i spremnost kojom su prihvatili njezine poticaje, "što sve sada javno želimo ovdje pohvaliti, moleći Gospodina, da se udostoji svojom vrhovnom milošću upotpuniti Vaše zasluge...".[355]

B) PISMO HERCEGOVAČKIM FRANJEVCIMA

U pismu hercegovačkim franjevcima Sveti Otac naglašava da se u Dekretu, "koji je izradila Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda, a Naše ga potpuno odobrenje preporučuje", "propisuju načini određeni nakon marljiva i strpljiva proučavanja, po kojima će se u spomenutoj (mostarsko-duvanjskoj) biskupiji, isključujući svako izmicanje ili izuzimanje ili odgađanje, a koliko je moguće, uzimajući u obzir vaše osjećaje, urediti skrb duša i uprava župa.

Sada potaknuti očinskom ljubavlju, žarko vas potičemo da prihvatite taj Dekret Svete Stolice s onom pohvalnom poslušnošću prema istoj Apostolskoj Stolici, koju ste prema svomu redovničkom staležu zavjetovali... Neka vas zahvati ljubav Kristova: u izdavanju ovih zapovijedi Svete Stolice radi se o pribavljanju mira Crkvi u vas; da bi se taj mir postigao i očuvao, moramo zapostaviti bilo kakve svoje posebne sklonosti, pa radilo se o nama pojedincima ili o pojedinim skupinama kojima pripadamo..". [356]

3) Apel hercegovačkih biskupa dijecezanskom kleru. Dne 1. srpnja 1975. hercegovački su biskupi uputili svoj apel dijecezanskom kleru mostarsko-duvanjske biskupije izvješćujući ga da je proglašen "Dekret o konačnom uređenju pitanja župa između oba klera u našoj mostarsko-duvanjskoj biskupiji". On je "donesen sa znanjem i odobrenjem samoga Svetoga Oca Pavla VI...

---

[355] Pismo pape Pavla VI. mostarskom biskupu, 25. VI. 1975., u: Službeni vjesnik biskupije, III/1975., str. 82.

[356] Pismo pape Pavla VI. hercegovačkim franjevcima, 25. VI. 1975.

Priopćujući vam ovo, braćo svećenici, uvjereni smo da je ovo momenat od izvanredne važnosti za katolički narod naše Hercegovine, pa ni najmanje ne sumnjamo da ćete vi primiti riječi Svetog Oca kao Kristove riječi, čiji je on vidljivi Namjesnik na zemlji, pa ćete u duhu bratske ljubavi svoj postupak tako udesiti da prestanu među nama svake polemike i rekriminacije, pa da u bratskoj ljubav i slozi oba klera, i dijecezanski i redovnički, rade na slavu Božju, dobro Svete Crkve i duhovnu korist hrvatskog katoličkog puka u Hercegovini...".[357]

4) Poruka oca generala Reda hercegovačkim franjevcima. Istoga dana, 1. srpnja franjevački je general, o. Konstantin Koser, uputio svoju poruku "svim redovnicima hercegovačke provincije Marijina Uznesenja u Jugoslaviji". U njoj, između ostaloga, piše: "... Draga subraćo, kako vidite, tu nema više rasprave, nego valja složno poći na posao da se postigne mir i vedrina kao što vam u svom pismu kaže Sveti Otac: 'Radi se o pribavljanju mira Crkvi u vas; da bi se taj mir postigao i očuvao, moramo zapostaviti bilo kakve svoje posebne sklonosti, pa radilo se o nama pojedincima ili o pojedinim skupinama kojima pripadamo'.

To, i samo to, jest bitni cilj Dekreta: dokrajčiti štetne opreke i neplodne rasprave prošlosti, a stvoriti novi temelj za iskrenu suradnju između svjetovnoga i redovničkoga klera. U tu svrhu onih sedam točaka utemeljeno je na općem načelu da se polje rada jednako podijeli između dviju strana; takvo će načelo morati ostati valjano i za budućnost".

General Koser apelira na franjevce u Hercegovini da mu pruže svestranu pomoć u ostvarenju odredaba Dekreta: "Upravo za to hitno trebam vašu iskrenu i strastvenu suradnju. Svom snagom svoga duha ištem tu suradnju od vas i molim vas da mi je velikodušno pružite kao da vam je traži naš serafski otac sv. Franjo. Poziv na vašu suradnju i odgovornost... na poseban način vrijedi za uspješno sređivanje žalosnoga stanja u župama Crnač, Grude i Mostarski Gradac. Smatram da će vaše mirotvorno zauzimanje kod pučanstva tih župa, vaša sposobnost uvjeravanja i vaša dobra volja za suradnjom biti ne samo uspješni nego bezuvjetno nužni i neophodni da dobro uspije moja osjetljiva zadaća."

Otac General veli za sebe da želi ispuniti povjerenu mu zadaću "s velikim osjećajem odgovornosti i dužnosti prema Crkvi, siguran da izvršujem volju Svetoga Oca, kojemu ću morati položiti račun o čitavu svome djelu".

Pri kraju svoga pisma o. Koser prepisuje riječi koje mu je uputila Sveta Stolica: "Vi se, Oče, isto tako pozivate da zapovjedite vlč. o. Šiliću, hercegovačkom provincijalu, da se uzdrži od svake vrste napada, izravnoga ili neizravnoga, protiv preuzvišenih mostarsko-duvanjskih biskupâ i da naložite također svim redovnicima provincije da to naređenje poštuju". Pismo završava:

[357] Pismo hercegovačkih biskupa dijecezanskom kleru, 1. VII. 1975., u: *Službeni vjesnik biskupije*, III/1975., str. 83.

"Predraga subraćo, dopustite mi da ovo pismo zaključim istim riječima Vrhovnoga svećenika: ’Pouzdavajući se, dakle, da ćete Nam donijeti utjehu posve savršenom pokornošću prema naredbama Svete Stolice’ osiguravam vam i jamčim sasvim poseban blagoslov našega serafskog oca sv. Franje...".[358]

5) Opširna pobudnica oca generala hercegovačkim franjevcima. Prije nego što se osobno uputio u hercegovačku franjevačku provinciju da pohodi svoju subraću, o. general poslao je pismo franjevcima predlažući im "neke bitne točke našega franjevačkog zvanja, kao predmet vedra razmatranja, kako biste ispitali pred Bogom naš redovnički život i vidjeli odgovara li on doista duhu sv. Franje i njegovim očekivanjima". Da bi pomogao svojoj subraći u Hercegovini da prepoznaju sami sebe "u našoj franjevačkoj karizmi", o. general predlaže "nekoliko točaka za razmatranje za koje smatram da su pogođene za ovu prigodu i vrlo korisne za vašu dušu".

O. general uvodno konstatira da događaji koji su posljednjih godina "duboko uznemirivali vaš život svima su poznati i nećemo ih ovdje spominjati; moramo se samo sjetiti da su ih najviše crkvene vlasti dugo i pažljivo ispitivale... Sveta se Stolica sada izjasnila izričito i opširno po *Dekretu* u svrhu da se vrati mir i vedrina među sve one koji bi iz ljubavi prema istomu Ocu, milošću istoga Krista i potaknuti istim Duhom, morali proživljavati i navješćivati Evanđelje kao spasenje za svu braću".

O. Koser ističe: "Prošlo je konačno vrijeme rasprava, i to zauvijek, nadajmo se; sad je čas u kojem svatko u duhu vjere i odvažno, uzima vlastite odgovornosti na sebe, evanđeoski zaboravljajući prošlost i započinjući novo doba rascvata duhovnoga života bilo u pojedincu bilo u zajednici".

U središnjem dijelu svoga pobudnog pisma o. general navodi odlomak iz "Sijenske oporuke" u kojoj sv. Franjo "izražava ono što misli pod svojom karizmom": 'Iz poštivanja prema mojoj uspomeni, mome blagoslovu i oporuci, neka se (fratri) uvijek među sobom ljube kao što sam ih ja ljubio i ljubim; neka visoko cijene, ljube i budu vjerni našoj Gospođi, svetom Siromaštvu; neka budu uvijek podložni i spremni da služe prelatima i klericima Svete Majke Crkve'. U ovo malo redaka naglašavaju se tri stvari koje su sigurno od temeljne važnosti za našu franjevačku karizmu: *uzajamna bratska ljubav*, *vjernost* u opsluživanju *siromaštva*, crkvenost u obliku podložnosti i služenja prelatima i klericima Crkve. Ovo troje sigurno ne sačinjava potpunu karizmu; ali to je tako temeljno da se može bez bojazni zablude ustvrditi: kad bi mala braća išla tim putem, doista bi bili pravi sljedbenici sv. Franje i nosioci njegove karizme".

Otac general napominje da prve dvije točke, bratska ljubav i siromaštvo, nisu izravno u pitanju u ovome slučaju. On opširno govori o Franjinoj oporuci

[358] *AGK,* br. 041977., 1. VII. 1975.

posluha crkvenim poglavarima. Utemeljitelj Reda kaže za sebe: "Brat Franjo obećava poslušnost i poštovanje gospodinu papi Honoriju i njegovim zakonitim nasljednicima". O. general nadovezuje: "Ne radi se, dakle, o prisilnom posluhu ili samo o ćudoredno - pravnom izrazu, nego o poslušnosti koju prati poštovanje, odanost, požrtvovnost".

Ponovno se navode riječi sv. Franje: "Zatim mi je Gospodin udijelio toliku vjeru u svećenike, koji žive po pravilu Rimske Crkve, zbog njihova sv. reda, da bih se njima utjecao ako bi me i progonili... Prema njima i svima ostalima želim imati strahopoštovanje, ljubav i čast kao prema svojim gospodarima. I neću na njima gledati grijeha, jer u njima prepoznajem Sina Božjega, oni su moji gospodari...".

O. Koser komentira izraz "i oni su moji gospodari": "Da se odvagne značenje ovoga izraza, potrebno je ponovno se sjetiti temeljnoga i bitnoga motiva po kojem je sv. Franjo shvaćao i u život provodio ono što je govorio: 'i sve klerike i sve redovnike držimo za gospodare u stvarima koje se tiču spasenja duše, i koji nisu zastranili od naše vjere. Častimo u Gospodinu njihov red, službu i upravu'."

Sv. Franjo ostavio je pravila, opisana kao u kakvu malom pravilniku, kako se treba vladati prema crkvenim poglavarima: "Blago sluzi koji ima vjere u klerike koji ispravno žive prema pravilu svete Rimske Crkve. A jao onima koji ih preziru; pa makar oni bili grješnici, nitko ih ne smije osuđivati, jer je samo Gospodin pridržao pravo da ih sudi. Jer, što je veća njihova služba za sve koju imaju s obzirom na presveto Tijelo i Krv Gospodina našega Isusa Krista, što sami oni primaju i drugima dijele, to imaju veći grijeh oni koji se o njih ogrješuju negoli da se ogrješuju o ostale ljude ovoga svijeta".

O. Koser navodi riječi sv. Franje, kako ih je zapisao Toma Celanski: "Poslani smo da pomažemo kleru u spasavanju duša... Braćo, znajte da je Bogu izvanredno ugodno ako pomažemo dušama i bolje je da se to uzmogne postići mirom negoli neslogom klerika. A ako oni sprečavaju spas naroda, osveta je u Boga koji će im naplatiti u svoje vrijeme. Budite, stoga, podložni prelatima da se ne bi - koliko je do vas - pojavila zavist. Ako budete sinovi mira, pridobit ćete i kler i narod za Boga; to je Bogu ugodnije nego da pridobijete samo narod, a da se kler sablažnjava. Prikrivajte njihove padove, doskočite njihovim mnogostrukim nedostacima, a kad to činite, budite još ponizniji".

Franjevački general kratko komentira taj odlomak: "Poslani smo da pomažemo kleru" jest rečenica koja odgovara "Sijenskoj oporuci": "Neka budu uvijek podložni i spremni da služe prelatima i klericima svete Rimske Crkve", te nastavlja: "Nije dostatno činjenično podvrgnuće, samo izvanjsko, nego ono mora biti iskreno, unutarnje, duboko, do ruba savjesti, podložnost volji poglavara, a ne samo njegovim propisima". Zatim navodi sv. Franju: "Onaj čovjek ostavlja sve što posjeduje i gubi svoje tijelo i svoju dušu, koji se potpuno predaje u poslušnost u ruke svoga poglavara; štogod čini i govori, znajući da nije protivno njegovoj volji, označuje pravu poslušnost, samo ako je dobro ono što čini. Ako podložnik nekada

vidi da je nešto bolje i korisnije za njegovu dušu nego ono što mu poglavar nalaže, neka Bogu žrtvuje svoju volju; a ono što mu poglavar zapovijeda, neka nastoji izvršiti. Jer, prava i dobrohotna poslušnost jest ona koja zadovoljava Boga i bližnjega... Ima mnogo redovnika koji se, pod izlikom da vide bolje negoli je ono što nalažu njihovi poglavari, obziru natrag i vraćaju na bljuvanje svoje volje; takvi su čovjekoubojice i zbog svojih loših primjera upropaštavaju mnoge duše".

Završavajući svoju pobudnicu, o. general poručuje: "Ono što nam je sada potrebno jest srčanost i odlučnost. Srčanost da primijenimo na svoj praktični život jasne pouke i izričite naloge našega serafskoga oca, a odlučnost da budemo vjerni sljedbenici njegove karizme i istinski tumači njegove volje".[359]

Imajući u vidu Dekret *Romanis Pontificibus*, popratna pisma samoga Svetoga Oca i pobudno pismo o. generala Reda; moglo se očekivati da će hercegovački franjevci, u duhu svoga svetoga utemeljitelja, poslušati vrhovne odredbe i pristupiti njihovoj provedbi. Ali, na žalost, nije se to dogodilo. Istina, prvih dana kada je Dekret objavljen u *Glasu Koncila,* neki su franjevački župnici javno govorili svijetu, pa i s oltara: "Dekret je izišao, Sveta Stolica je progovorila, problem je riješen, nema više rasprava, treba slušati...". Ali franjevačko poglavarstvo u Hercegovini udarilo je posve suprotnim smjerom, potvrđujući time i prikrivenu i otkrivenu liniju svoje prošlosti i koračajući smjelo u posljedice koje su ih čekale.

II) PROVINCIJAL OKRUŽNICOM ODBIJA DEKRET SVETE STOLICE

Nije nam poznato je li provincijal Šilić bio u Rimu na dan proglašenja Dekreta, 25. lipnja 1975., ali je sigurno da je franjevački general o. Koser 1. srpnja iste godine bio pozvao o. provincijala u svoju kuriju da mu uruči dokument. Tada mu je priopćio da on odmah odlazi u Hercegovinu. "Zamolio me da to javim u provinciju i uredim sve potrebno", piše o. Šilić.[360]

Prije nego što prikažemo provincijalovu okružnicu, opisat ćemo, prema *Mir i Dobro*,[361] kako je protekao generalov posjet Hercegovini, i kakvu je ulogu odigrao o. Šilić.

1) Provincijalovo držanje prema o. generalu - pohoditelju u Hercegovini. Franjevački je general o. Konstantin Koser stigao u hercegovačku

---

[359] *AGK*, br. 041978., 1. VII. 1975.

[360] *MiD,* 5/1975., str. 182.

[361] Kronika generalova pohoda provinciji objavljena je u: *MiD,* 5/1975., str. 182-188.

franjevačku provinciju 4. srpnja 1975. i ostao u njoj sve do 31. srpnja te godine. U provincijskom glasilu potanko je opisan boravak o. generala u Hercegovini: njegovi posjeti biskupima, pohodi pojedinim franjevačkim samostanima, razgovori s poglavarstvom provincije (pet puta), posjeti pobunjenim župama, poziv i dolazak o. Vladimira Vlašića D. I., pomoćnika apostolskoga vizitatora, razgovor s dijecezanskim svećenicima, ponovni susret s biskupima Hercegovine, kao suizvršiteljima Dekreta, i odlazak iz provincije. Kroničar generalova posjeta, o. Šilić piše: "31. VII. - O. General je prije podne imao peti susret s definitorijem na sjednici, izložio je svoje zaključke, do kojih je došao nakon svih susreta što ih je imao. Zatim je dao svoje primjedbe; prilično stroge, a stavio nam je pred oči i razne mogućnosti, s kojima moramo računati. Ja sam, u ime definitorija, a i sve braće, pročitao naše primjedbe... Poslije toga o. General je posjetio naše biskupe. Na ručku smo se od njega oprostili. Ja sam ga pozdravio i zaželio mu mnogo uspjeha na drugim stranama Reda i svijeta. Nije odgovorio. Poslije mi je privatno rekao da mu se ne sviđa što ga ja s jedne strane, hvalim, a, s druge strane ne prihvaćam njegovo mišljenje i prijedloge o 'hercegovačkom pitanju'. Obrazložio sam mu da ja od 1965. uvijek isto govorim o njegovoj osobi. A uvijek sam i svagdje naglašavao da se s njim ne slažem u poimanju i stavu prema 'hercegovačkom pitanju'. Tako uistinu i jest.

Kako je tih dana o. general slavio svoj imendan, provincijal je Šilić iskoristio zgodu da pred njega iznese svoje poglede o misiji radi koje je o. general došao u Hercegovinu. Među ostalim provincijal je Šilić rekao: "Posebno smo radosni, što ste upravo Vi ovih dana bili ovdje u Hercegovini. Saslušali ste svu braću i dobar dio našega puka. Vi ste ovamo poslani od Svete Stolice i Vi ste ovih dana ovdje u Hercegovini Sveta Stolica. Niste Vi čitava ispružena desnica, ali jeste njezin mali prst. Možda ste morali biti kažiprst, koji pokazuje neke kanone i izriče neke kazne. Možda ćete se s vremenom i pretvoriti u to. Međutim, ispalo je tako da ste Vi postali prst koji je položio kamen temeljac nove povijesti naše lokalne Crkve. U ovoj našoj Hercegovini desilo se ovih dana da je narodu Božjemu dato pravo da i on stavlja svoje zahtjeve u Crkvi i da u njoj odigra ulogu koju on odavna smatra svojom pravom ulogom... Vi ste ovih dana, možda i nehotice, postavili temelj nove povijesti Crkve, u kojoj će Božji puk o svojoj sudbini suodlučivati, a ne samo odluke primati. Za nas je radost da je taj kamen temeljac položio vrhovni poglavar našega Reda, jer je taj Red posebno zaslužan za naš puk.

Na ovaj dan upravljam na Vas slijedeću molbu: Mi Vas molimo, nemojte skrivati istinu - punu i pravu - o nama. Recite iskreno i otvoreno, svuda i svakome sve što ste kod nas vidjeli i čuli... Recite da se ovdje ne radi o nastranosti petorice ili desetorice redovnika, nego o životnom nazoru 99% članova jedne redovničke

provincije od 278 članova, čija je prosječna dob 36 godina... Evo, to je naša molba: nemojte nas žaliti. Prenesite istinu o nama svima i svuda!..."[362]

2) Okružnica provincijala Šilića u vezi s Dekretom *Romanis Pontificibus.* Nakon generalova odlaska iz Hercegovine, provincijal je Šilić sredio svoje primjedbe, koje je 31. srpnja, u ime definitorija i svekolike braće, pročitao pred o. generalom te ih preko franjevačke generalne kurije poslao Svetoj Stolici. Te su primjedbe u hrvatskom prijevodu u prerađenu obliku objavljene u vidu provincijalove okružnice u službenom glasilu provincije. U toj okružnici o. Šilić iznosi ono "što nas je iznenadilo i uznemirilo dok smo Dekret čitali i o njemu razmišljali". Zatim slijedi nekoliko uzvika "*iznenadili smo se*", popraćenih bolnim jaukom "*i zaboljelo nas je*". Upravo "stotinu puta smo se iznenadili... Ova (u okružnici nabrojena) iznenađenja su samo ona koja je svaki od nas zapazio i tako glasno i jasno izrekao da ih možemo nazvati 'iznenađenjima čitave provincije'".

Mi ćemo u ovome prikazu, radi preglednosti, ta stostruka "iznenađenja" i bolna zapomaganja označiti abecednim redom:

a) Oca je Šilića iznenadilo i zaboljelo "što se u Dekretu toliko toga o nama odlučilo, a nas se mimoišlo", tj. što nitko od hercegovačkih franjevaca nije bio pozvan na svečano proglašenje Dekreta. On, doduše, ima "puno povjerenje" u svoga oca generala, "ipak mislimo da se radi o stvari u kojoj nas nitko ne može u punom smislu zamijeniti".

b) "Iznenadilo nas je i zaboljelo što se u Dekretu četiri puta spominje 'sporazum dviju zainteresiranih strana'. Naime, takav sporazum ne postoji... Nisu pregovori još završeni. Jedva da su započeli..."

c) "Iznenadili smo se, i to bolno..., kad smo pročitali da se onaj opći kriterij 'fifty - fifty' vjernika u župama jednoga i drugog klera odnosi samo na mostarsko-duvanjsku biskupiju, a ne i na trebinjsko-mrkansku, kako je bilo rečeno u onim pregovorima pred Ap. Vizitatorom u jesen 1972."

d) "Još više iznenađuje nas ono što se određuje u točki broj 2" (tj. da, nakon provedenih odredba Dekreta, biskup mora konzultirati Svetu kongregaciju, a ne redovničko poglavarstvo, ukoliko se ukaže duhovna potreba za osnivanjem novih župa cijepajući župe koje su povjerene franjevcima, n. pr.).

e) Provincijala i njegovu subraću iznenađuje što je Sveta kongregacija u Dekretu dva puta istaknula da Sveta Stolica sebi pridržava "pravo da drukčije odredi zbog izmijenjenih stvarnih prilika koje možda nastanu s obzirom na dodjeljivanje, raspodjelu i diobu župa", jer u tim riječima izričito je "naglašena privremenost njegovih odredbi i ostavljena otvorena mogućnost novih zadiranja u naša prava".

[362] *Ondje*, str. 187-188.

f) Provincijala iznenađuje i "smeta nas što se u Dekretu nekoliko puta ponavlja da se nama neke župe ’povjeravaju’. Kao da su pripadale nekom drugom, kao da ih je netko drugi osnovao i izgradio, i sada se nama povjeravaju!"

g) O. Šilića zajedno s braćom iznenađuje i to što se dijele "samo franjevačke župe, a ne sve župe. Izjednačuje se samo broj vjernika, a ne vodi se računa o broju članstva niti se vodi računa o tom da su sve te župe plod našega znoja i naših žuljeva..."

h) Provincijal i njegova subraća ne mogu se nikada pomiriti "s tim da su u ovoj biskupiji sva naša prava na to da se od našega tijela odsijeca kad to ’druga strana’ zaželi. Mi smo pristali na izgradnju ravnopravnosti u evanđeoskom smislu: jednak apostolski rad, jednaka sva prava i sve dužnosti. Nu, mi to nismo dobili. Naprotiv, po Dekretu mi ostajemo kmetovi: imamo jedino pravo na polovicu njive kopati, a sve ostalo (sva prava i uprava) spada na ’gornju klasu’. Shvaćamo da se tome u prilog može navesti velik broj dekreta od Tridentinuma pa dalje. Ali kmetstvo je i kod nas dokinuto iako sa zakašnjenjem, još 1918!"

i) "Iznenadili smo se da Sveta Kongregacija tako malo poznaje prilike u kojima mi živimo. Mi već 30 godina živimo u samoupravnom socijalističkom društvu..." Onome tko je školovan u "socijalističkim školama" "neke odredbe Dekreta izgledaju i kao direktno nijekanje naših društvenih zakona i građanskih prava..."

j) O. Šilića i njegovu subraću posebno iznenađuje odredba Dekreta o predaji čitave župe Čapljina "bez ikakva oduzimanja teritorija". "Nije nam jasno zašto nam se za kuću u Čapljini nudi nadoknada u novcu, a izričito se isključuje takva mogućnost za crkvu. A o eventualnoj nadoknadi za ostale kuće i crkve nema ni spomena". U vezi s Čapljinom: "Životna je to točka za nas hercegovačke franjevce... Upravo zato jer je to za nas toliko neophodna pozicija, koju ne bismo htjeli napustiti ako želimo ostati kao provincija...". Nešto prije toga provincijal je Šilić istaknuo da "smo mi franjevci i komisijski i referendumom sve braće usmeno i pismeno svim crkvenim forumima, pa i samom Svetom Ocu, izjavili da bi za nas ono što se sada Dekretom određuje bilo jednako uništenju provincije. To ne bi bio sacrificium nego suicidium s naše strane" - napisali smo Sv. Ocu".

k) "Iznenadili smo se kad smo pročitali da je 'spasenje duša' 'jedini motiv' zbog kojega se ovaj Dekret izdaje i nas se s naših župa uklanja... Je li moguće da 'spas duša’ traži da se takve radnike ukloni s njihova apostolskog rada? Mora tu postojati drugi konkretniji motiv, a ne spasenje duša: Mi smo očekivali da će se to otvoreno i iskreno reći. Ovako ispada da se naš rad u isto vrijeme i pohvaljuje i kažnjava".

"Iznenadili smo se da nam se tako malo vjeruje kad mi govorimo o sebi. Mi smo Svetom Ocu tri puta pisali da se radi o uništenju provincije... Rekli smo to i Apostolskom Vizitatoru mnogo puta. Rekli smo to i Svetoj Kongregaciji za Evangelizaciju Naroda, a i na sjednici u Rimu u veljači 1974. Rekli smo svuda i

svakome. Svatko nas je čuo, ali nije nitko vjerovao..." Šilić zaključuje: "Kad bi to bilo za dobro Crkve ili naroda, tj. za 'spas duša', dali bismo svoj život smjesta, kao što su ga davali naši stari. Ali mi ne vidimo da bi sve ovo moglo biti na ičije dobro, a pogotovo ne na dobro Crkve i naroda..."

1) "Iznenadili smo se da se u ovom Dekretu od 2.000 riječi 'narod Božji' ne spominje... Nu, tamo gdje su vjernici tako dugo kao kod nas odgajani u socijalizmu, faktor narod ne će se moći ni u crkvenim poslovima odveć lako mimoilaziti. Pogotovo ne nakon onoga što je Sabor rekao o 'narodu Božjemu'. Sve se bojimo da ovakav način i odnos prema narodu Božjem neće voditi do željenog mira i sloge. Prije se može očekivati da mjesto nemira u trima 'pobunjenim župama' imadnemo nemir i u ostalim 'nepobunjenim župama'".[363]

U ovome slijedu izostavljamo deklaraciju fra Marijana Zupca koju je provincijal Šilić uklopio u svoju okružnicu, te je prenosimo u sljedeću točku. Donosimo završetak provincijalove okružnice.

O. Šilić postavlja pitanje "... causa finita est (?)" (= je li spor završen). "Nije dosta", nastavlja provincijal, "da se svrši *causa* - rasprava. Ako se ne ukloni *causa causae*, istog će časa početi nova *causa*". A s tim u vezi provincijal se dalje pita: "Je li u nas svršila *causa causae*". On smatra da nije. Poslije objavljivanja Dekreta ne opaža se veća suradnja svjetovnoga i redovničkoga klera. Upire prstom na ono malobrojno sudjelovanje jednoga i drugoga klera u proslavi mladih misa na području biskupije, te na činjenicu da nijedan biskupijski svećenik nije sudjelovao na proslavi Velike Gospe, 15. kolovoza na Širokom Brijegu. "To je, valjda, prvi put u zadnjih pedeset godina. Da nije bilo Dekreta, ne bismo dotle došli! Nije, dakle, *finita causa causae*. Bit će tih *causa* još".

Na kraju provincijal Šilić iznosi dvije poruke:

- *Postoji i dopušten lijek protiv ovakvih dekreta.*

Izjednačujući reskript Svete Kongregacije koncila od 22. lipnja 1923., kojim je dana povlastica mjesnom ordinariju da neke župe slobodnoga raspolaganja može povjeriti redovničkom kleru zbog nestašice svjetovnoga svećenstva, sa sadašnjim Dekretom od 6. lipnja 1975. što su ga izradili razni rimski dikasteriji, a osobno ga potvrdio Sveti Otac i svečano naredio da se objavi, provincijal Šilić misli: kao što je biskup Čule mogao "gotovo cijeli svoj život" utrošiti u borbi protiv reskripta iz 1923. i uspio je "indult poništiti" i k tomu "da od same Svete Stolice dobije tolike pohvale", "zašto bi nama bilo zabranjeno služiti se istim sredstvima za isti cilj i zaraditi iste pohvale?!"

- Provincijal upozorava subraću: *Čuvajmo se izazova*, jer "sve češće stižu na Provincijalat vijesti o izvjesnim 'misionarima', koji svoje svete pohode među

---

[363] Provincijalova okružnica pod naslovom "*Roma locuta... Causa finita est (*?)", u: MiD, 5/1975. str. 171-176.

narod i svećenstvo iskoriste da nas 'svetački' ocrne i okleveću. - Ne dopustimo da nas ovakvi izazovi natjeraju da izgubimo živce i laćamo se slična oružja! Tko zna ne stoji li iza svega toga neki plan naših protivnika?! Ostanimo dostojni svoga zvanja i poslanja! Bit će vremena da se svatko svojim djelima ponosi ili ih se zastidi".[364]

3) Izjave fra Marijana Zupca - "Savjesti provincije" o Dekretu. U tekstu svoje okružnice, otac je Šilić, nakon mnogostrukih "iznenađenja" donio izjavu hercegovačkoga franjevca dr. fra Marijana Zupca, kojega predstavi kao "Savjest provincije": "Starac u 79. godini života, a u 54. svećeništva. Bio je mnogima profesorom. Poznamo ga po učenosti. Nu, daleko je poznatiji po svojoj duhovnosti i strogosti. Bio je 'meštar' i u sjemeništu, i u novicijatu, i u klerikatu... Bivao je on i u teškim životnim iskušenjima, ali veli se da nikada i ni pred kim nije od straha šutio. Što je trebalo osuditi, osudio je, makar ga stajalo i života...

Onako kako on misli, tako misle oni između nas koji su najredovničkiji redovnici i najsinovskiji sinovi Crkve. Te njegove riječi dolaze iz srca bez straha i srdžbe, iz duše koja stoji pred Bogom i misli na vječnost, od čovjeka koji je vjerno služio Crkvi u ovoj našoj provinciji punih 61 godinu..."

Evo deklaracije "Savjesti provincije" u vezi s Dekretom Svete Stolice:

a) Fra Marijan izjavljuje: "*Ovo je najgore rješenje*. Očito je bio nepravedan i nevaljan postupak rimske Kurije, Papine kamarile. Osuđeni smo, a da gotovo nismo ni saslušani! Mi svakako poštivamo svetog Oca i svetu Crkvu, ali ne možemo primiti laka srca ova rješenja. Nije ni čudo da u Crkvi vlada velika kriza kod takve Kurije!"

b) O. Zubac misli: "*Najbolje i jedino pravo rješenje* bilo bi: sporazum u ljubavi, pravednosti i poniznosti, poštujući uvijek glavno načelo: slava Božja i spas duša. Rimska kurija je primila sve želje biskupa Čule, a nas nije gotovo ni saslušala... Najgorem razbojniku, osuđenom na smrt, dozvoljava se da može moliti pomilovanje, a nama se ni to ne dozvoljava..."

c) Dilema pred kojom se nalazimo: "*Da li poslušati očito vrlo nepravedna griješna i štetna rješenja ili ih odbiti?*" Fra Marijan odgovara: "*Ja se odlučujem za poslušnost ako ne može biti druge mogućnosti*. Ali uz protest, ne odričući se prava da ćemo tražiti ispravak ove nepravde".

d) "Savjest provincije" predlaže: - "*Ja molim i mislim da bi bilo vrlo pametno i korisno za vjernike i cijelu svetu Crkvu da moli Svetog Oca da se stvar iznova temeljito protrese i isprave nepravde*". - "*Trebalo bi da se Biskup Čule nagovori da se odrekne svojih pretjeranih, nepravednih i štetnih zahtjeva i da sklopi s Provincijom ugovor kako je gore rečeno*".

[364] *MiD,* 5/1975., str. 179-180.

e) "Savjest provincije" spočitava o. generalu: On "bi bio dobro učinio, da je k nama mnogo ranije došao, da stvar dobro prouči, nas opomene i zaštiti, a ne došao kao egzekutor nepravednih rješenja". Fra Marijan mu ujedno zahvaljuje "na lijepim savjetima i opomenama, ali mi nismo sveci, nego grešni ljudi".[365]

III) ODGOVOR I OTPIS BISKUPSKOGA ORDINARIJATA NA PROVINCIJALOVU OKRUŽNICU

Radi potpunosti prikaza razvoja događaja nakon proglašenja Dekreta *Romanis Pontificibus* ovdje ćemo, prije negoli izložimo reakciju oca generala na provincijalovo pisanje, iznijeti u kraćim crtama odgovore i otpis biskupskoga ordinarijata u Mostaru, od 5. rujna 1975. "Starješinstvu hercegovačkih Franjevaca" i upotpuniti ga dopisom ordinarijata od 24. rujna 1975. Vijeću viših redovničkih poglavara preko BKJ. Slijedit ćemo pojedine točke kako smo ih obilježili u okružnici provincijala Šilića, odgovarajući usput i o. fra Marijanu Zupcu.

Ad a) **Franjevci su deset godina saslušavani.** S obzirom na tvrdnju o. Šilića da se u Dekretu mnogo toga odlučilo "o nama, a nas se mimoišlo", odnosno o. Zupca: "Osuđeni smo, a da nismo gotovo ni saslušani", ovdje se treba podsjetiti brojnih mogućnosti koje hercegovački franjevci nisu propustili da iznesu svoje mišljenje pred mjerodavne forume:

- Franjevačka promemorija iz 1965. godine;

- Franjevački prijedlozi apostolskom vizitatoru, mons. Lászlu, u Mostaru i Zagrebu u više navrata. Usmeni i pisani.

- Sudjelovanje franjevačkih predstavnika u Rimu na razgovorima 1974. Stoga je biskupski ordinarijat mogao u svome dopisu VVRPJ ustvrditi:

"Kroz 10 godina, otkako traje rasprava o podjeli župa u dijecezi Mostar-Duvno, provincijali hercegovačke franjevačke provincije imali su neograničenu mogućnost da svim crkvenim Instancijama iznesu svoje mišljenje bilo pismeno bilo usmeno o pitanju podjele župa između redovničkog i biskupijskog klera u navedenoj biskupiji, kao što su to imali i biskupi dijeceze... U veljači 1974. održan je jedan razgovor pred Komisijom rimskih Dikasterija. Tu je provincijal Šilić sa sobom poveo dva definitora i još k tomu pravnog stručnjaka (Prof. Dr. V. Jeličića), premda je na razgovor bio pozvan on i njegov Vikar, ipak s franjevačke strane sudjelovala su četvorica, ne računajući predstavnike O. Generala, a s biskupijske strane samo dva Biskupa.

[365] *Izjava* fra MARIJANA ZUPCA, u: MiD, 5/1975., str. 177-178.

I nakon te sjednice, provincijal je Šilić imao neograničenu mogućnost da podnosi toj komisiji direktno ili preko Ap. Vizitatora svoje prijedloge, što je provincijal Šilić obilno iskoristio i slao čak i samom Svetom Ocu prijedloge svoje subraće...

Kad je Komisija rimskih Dikasterija odlučivala i stvarala Dekret, nije tamo bio prisutan ni mjesni Ordinarij ni njegov pomoćni Biskup ni franjevački Provincijal. To je posve razumljivo. Sveta je Stolica kroz 10 godina saslušavala jednu i drugu stranu i onda je donijela svoju odluku.

Tako rade sva starješinstva, svi organi društva, sve vlade na svijetu.

Na prigovor o. Šilića da nitko od hercegovačkih franjevaca nije pozvan na proglašenje Dekreta, Biskupski je ordinarijat u istome pismu VVRPJ pisao:

"Sveta je Stolica mogla publicirati Dekret bez ikakve sjednice, pismenim putem, kao što je to učinila u ožujku 1965., kad je objavila da je onaj reskript *S. C. Concilii* iz 1923. abrogiran. Sveta je Stolica ovaj put odstupila od te prakse, pa je publicirala Dekret... na jednoj sjednici, kojoj su prisustvovali i oni koji su sudjelovali u izradi i stvaranju Dekreta.

Budući da je Sveta Stolica imenovala izvršiteljem Dekreta sa strane Reda Male Braće preč. O. Generala, a ne O. Provincijala, stoga je O. General bio pozvan na tu sjednicu, kao i dvojica Biskupa iz Hercegovine, koji su designirani kao izvršitelji Dekreta sa strane dijeceze. Zašto je Sveta Stolica tako postupila i nije imenovala i O. Provincijala izvršiteljem Dekreta, tko ima pravo nju pozivati na odgovornost?! Da nije možda sam O. Šilić bio uzrokom da je Sv. Stolica imenovala O. Generala, a ne O. Provincijala izvršiteljem?"[366]

Za potvrdu svega ovoga što je gore rečeno služi i pismo koje je o. general, nakon svoga povratka iz Hercegovine 1975., po nalogu generalnoga definitorija, pisao hercegovačkim franjevcima:

"Svi oci generalnog definitorija vrlo dobro poznaju pitanje župa u Hercegovini, i to na temelju mnoštva dokumenata koje su pregledali i iz mnogih rasprava, koje su održane na definitorijalnim sjednicama. Njima je vrlo mnogo stalo do toga da vi svi znate i pred očima imate da je ovdje vaš problem dobro poznat i da su razlozi koje vi navodite ne jedanput, nego toliko puta iznova ispitivani i pomno pretresani."[367]

Ako se ima u vidu sve što je gore rečeno, onda uopće ne stoji tvrdnja o. Šilića da se radilo "o nama, a nas se mimoišlo", a još manje izjava o. Zupca: "Osuđeni smo, a da gotovo nismo ni saslušani".

Ad b) **Neprihvatljiv je "dijalog do iznemoglosti".** Provincijala Šilića iznenađuje što se u Dekretu na četiri mjesta spominje "sporazum zainteresiranih

---

[366] *ABO,* 745/75., 24. IX. 1975.

[367] *AGK*, 043367., 15. VIII. 1975., objavljen u: *MiD*, 6-7/1975., str. 219.

strana". Te izjavljuje: "Takav sporazum ne postoji... Pregovori nisu još završeni... Jedva da su započeli..." Ovakve rečenice koje više odišu bunilom i polusnom negoli javom i trijeznošću značajno su svojstvo o. Šilića koji je vičan "sporazumijevanju" i gaženju sporazuma. A on bi se morao prisjetiti (ako već nije povukao) što je pismeno potpisao u Rimu u veljači 1974. godine pred apostolskim vizitatorom. Nakon što su se našle zajedničke sporazumne točke, onda se ostalo moralo prepustiti nadležnom auktoritetu da donese odluku. A da ta odluka ne bi bila odviše teška za stranke, nastojalo se uzeti u obzir sve ono u čemu su se franjevačka i dijecezanska strana bilo djelomično bilo potpuno složile.

Stoga je biskupski ordinarijat u pismu franjevačkom provincijalatu mogao napisati: "Razgovori o podjeli župa u biskupiji Mostar-Duvno traju već 10 godina od 1965., kad je plenarna sjednica Propagande donijela zaključak o abrogaciji Reskripta iz 1923. Ako netko želi, kako je to javno rekao prigodom jedne svečanosti, dijalog do iznemoglosti, nitko se pametan ne može s time složiti".[368]

I o. general u svojoj poruci hercegovačkim franjevcima istaknuo je da "tu nema više rasprave, nego valja složno poći na posao da se postigne mir i vedrina."[369]

Ad c) **"Hercegovačko pitanje" odnosi se na mostarsko-duvanjsku a ne i na trebinjsko-mrkansku biskupiju.** Provincijal je Šilić iznenađen što se opći kriterij "fifty - fifty" vjernika odnosi samo na mostarsko-duvanjsku biskupiju, a ne i na trebinjsko-mrkansku. Vrijedno je ovdje navesti neke stavove iz doba pregovaranja i sporazumijevanja:

- U jesen 1972. uoči pregovora hercegovački su franjevci izjavili da oni uopće neće razgovarati ako se ne prihvati njihov zahtjev da se i mostarsko-duvanjska i trebinjsko-mrkanska biskupija smatraju kao jedna cjelina. Na zamolbu i traženje apostolskoga vizitatora hercegovački su biskupi pristali i na taj uvjet, samo da bi se pregovori maknuli s mrtve točke. Unatoč tomu nije se postigao nikakav sporazum, jer su neki predstavnici hercegovačkih franjevaca tvrdili da se samo osnivanjem novih župa može doći do izjednačenja, isključujući i samu pomisao da bi oni predali još koju župu biskupijskom kleru. Tako se ponovilo ono isto kao 1970. kada su franjevački poglavari molili biskupa da im potvrdi razmještaj osoblja u biskupiji, pa da će oni izvršiti sve ono što se od njih traži. Biskup je potvrdio "tabulu", a što su oni izvršili od svojih obećanja već smo vidjeli.

- Početkom prosinca 1972. godine Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda uputila je pismo generalu franjevačkoga reda, sredivši prve rezultate apostolskoga pohoda. U tom je pismu Kongregacija najavila da hercegovačka

[368] *ABO,* 711/75., 5. IX. 1975.

[370] *AGK*, 041977., 1. VII. 1975.

franjevačka provincija treba vratiti svih 9 župa biskupu na raspolaganje, koje su do tada bile povjerene pastoralnoj brizi redovnika.

- U ožujku 1973. generalni je definitorij odgodio održavanje provincijalnoga kapitula hercegovačkih franjevaca na 6 mjeseci. Suočeni s tom neugodnom mjerom, franjevački su poglavari 2. lipnja 1973. podnijeli preko svoga delegata, apostolskom vizitatoru, prijedlog za rješenje "hercegovačkoga slučaja". U tome se prijedlogu uopće više ne spominje da bi se obje biskupije u Hercegovini smatrale jednom jedinicom. Tako je bilo i u onim pregovorima koji su vođeni u srpnju i rujnu 1973. u Zagrebu pred apostolskim pohoditeljem.

- Koliko nam je poznato, o tome više nije bilo govora ni na onim pregovorima koji su održani u Rimu u veljači 1974. godine.

- Dekret *Romanis Pontificibus* u samom naslovu ističe da se radi o mostarsko-duvanjskoj biskupiji. To smatramo posve opravdanim. Jer:

1. Starodrevna trebinjsko-mrkanska biskupija jest zasebna biskupija koja je kao takva ušla u sklop vrhbosanske metropolije snagom apostolskoga pisma *Ex hac augusta* iz 1881. a povjerena je na upravu mostarsko-duvanjskom biskupu godine 1890.

2. U njoj je oduvijek redovitu pastvu vodio svjetovni biskupijski kler (u neka doba, osim isusovaca, pružali su svoju pomoć i bosanski franjevci) te ona nije poznavala slična odnosa između dijecezanskih i redovničkih svećenika kao druge biskupije u Bosni i Hercegovini.

3. Kad su predstavnici hercegovačkih franjevaca postavili uvjet razgovora pred apostolskim vizitatorom 1972. godine, mons. Lászlò zamolio je hercegovačke biskupe da prihvate taj zahtjev franjevačkih predstavnika kako bi se mogli otpočeti razgovori. Biskupi su na to pristali. Ali kad franjevački pregovarači nisu htjeli ustupiti dijecezanskom kleru nijednu postojeću župu koja je do tada bila njima povjerena *ad nutum S. Sedis*, a inače na slobodno raspolaganje biskupu, onda su biskupi javili u Rim prepuštajući odluku Svetoj Stolici. A budući da se radi samo o spornim župama u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, Sveta je kongregacija smatrala logičnim i normalnim da kod podjele župa, tj. kod prihvaćanja principa "fifty - fifty" vjernika uzme u obzir samo spomenutu biskupiju.

Ad d) **Traženje "mišljenja Sv. Kongregacije" moralo bi iznenaditi biskupa, a ne provincijala.** O. Šilić pokazuje iznenađenje zbog odredbe Dekreta u točki 2. Tu se naime ograničava vlast mjesnoga ordinarija prigodom osnivanja župa. Dekret propisuje da mostarsko-duvanjski biskup, prije nego što pristupi osnivanju novih župa na teritoriju onih koje su povjerene franjevcima, pita mišljenje Svete kongregacije. Ovakva bi odredba morala iznenaditi mjesnoga mostarskoga ordinarija, a ne franjevce, jer takvo ograničenje nema nijedan biskup u ovoj zemlji. Imajući to pred očima, biskupski je ordinarijat pisao franjevačkom poglavarstvu:

"Ako bi netko trebao i mogao biti nezadovoljan s najnovijim Dekretom Svete Stolice, to bi onda bio i mjesni Ordinarij (kojemu Dekret ograničava pravo osnivanja novih župa dismembrirajući one koje su franjevcima povjerene, Dekret n. 2) i dijecezanski kler, koji je prikraćen u svojim pravima, jer Dekret neke župe *lib. coll. Ordinarii*, a koje bi biskupijski kler po sadašnjem brojčanom stanju mogao preuzeti na administraciju, povjerava i dalje franjevcima; franjevcima se i u budućnosti jamči 50% vjernika u njihovim župama, premda njima kao redovnicima duhovna pastva vjernika po župama nije bitna i jedina zadaća...

Biskupi Hercegovine i dijecezanski kler prihvaćaju Dekret Svete Stolice, iako ne bez žrtve, bilo je očekivati da će to isto učiniti i Starješinstvo hercegovačkih franjevaca, makar se zato tražila i žrtva, a ne protiviti se Dekretu i poduzimati sve da se spriječi njegovo izvršenje. U tom je cilju autor članka i napisao, da bi izvršenje Dekreta značilo i vodilo *suicidium*-u provincije, a što je neistina i što treba veoma požaliti, da je to napisao sam O. Provincijal kao autor predmetnog članka".[370]

Ad e) **Priznanje prava i iznenađenje zbog korištenja prava.** Provincijala Šilića i njegovu subraću jako iznenađuju neke pravne formulacije koje se susreću u Dekretu *Romanis Pontificibus*, kao npr. "dok se drukčije ne odredi" u vezi sa župama.

Mi se stvarno čudimo takvu iznenađenju, pogotovo ako imamo u vidu ono što je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca u svome "Odgovoru" na dijecezansku "Predstavku" izjavilo: "Mi priznajemo Svetoj Stolici pravo da mijenja svoje odluke o župama, i to bez obzira na to jesu li one povjerene redovnicima s klauzulom *ad nutum S. Sedis* ili s klauzulom 'in perpetuum' ili 'pleno iure'".[371] Kako to da franjevci tako oduševljeno priznaju pravo Svetoj Stolici da im oduzme i njihove župe koje su "pleno iure" pridružene provinciji, a tako se silno iznenade kad ista Sveta Stolica, koristeći se svojim pravom, naredi da franjevci ustupe župe koje im je bila izričito povjerila dok drukčije "ne namigne"? Ili misle da će se situacija to bolje riješiti, što oni nagomilaju više svojih kontradiktornih izjava?!

Mi smatramo da je tim klauzulama (*donec aliud statuatur*) Sveta Stolica opširnije protumačila onu svoju odredbu *ad nutum S. Sedis*.

O franjevačkom traženju da njihove župe imaju "teritorijalni integritet" bit će više govora u dokumentima, posebno u "Prilogu jasnoći i istini", pa se ovdje nećemo na to osvrtati.

Ad f) **Franjevci iznenađeni što im se župe "povjeravaju".** Provincijala Šilića i njegovu redovničku subraću iznenađuje i "smeta"

---

370 *ABO,* 711/75., 5. IX. 1975.

371 *MiD*, 2/1975., str. 61.

pravni izraz po kojem se neke župe i dalje "povjeravaju" pastoralnoj brizi franjevaca. Franjevci su valjda očekivali da će im Sveta Stolica te župe pritjeloviti provinciji, punopravno ujediniti sa samostanima i možda predati u trajno vlasništvo. Zapravo, iz tako pridruženih župa neki franjevački autori izvode kao da su te župe njihovo vlasništvo. Na tu su se izvedenicu osvrnuli autori predstavke dijecezanskoga klera BKJ i VVRPJ, pozivajući se na mišljenje g. Paventija koji izričito kaže:

"Svatko vidi da su takva mišljenja posve nezakonita. Redovnička ustanova ne može nikako imati sebi povjerenu misiju kao vlasništvo ili kao neki beneficijski posjed koji je zauvijek (*in perpetuum*) predan njihovoj brizi. Papinski dokumenti odbacuju ta mišljenja, a Sveta kongregacija za širenje vjere uvijek ostaje slobodna da nekoj ustanovi oduzme povjerenu misiju, te stvarno katkad oduzima, da je povjeri domaćemu kleru ili drugoj ustanovi".[372]

Ad g) **Jednako se cijepaju i franjevačke i dijecezanske župe.** O. Šilić zamjera Dekretu koji govori samo o dijeljenju župa povjerenih franjevcima, ne i diobi svih župa..."Izjednačuje se broj vjernika, a ne vodi se računa o broju članstva...", tj. o omjeru između redovničkoga i dijecezanskoga klera.

S obzirom na dismembraciju župa koje su povjerene biskupijskom kleru i koje stoje na slobodno raspolaganje biskupu, nitko nikada nije osporavao pravo ordinariju da može, kad zatraži dobro duša, stvarati nove župe. A redovničko poglavarstvo to je pravo nijekalo u pogledu onih župa koje su im povjerene. Zapravo, to je pravo franjevačko poglavarstvo sebi prisvajalo, vjerojatno u duhu praktičnoga načela što ga je nekadašnji bosanski definitorij dao na znanje biskupu Iliću: "Vaše bo presvjetlosti u ovoj je misiji samo blagosivati i posvećivati, a Definitorija ravnati i za opće se dobro brinuti"!

Kad se radi o popunjavanju župa slobodnoga raspolaganja ordinariju, onda nije uopće umjesno govoriti o omjeru redovnika i svjetovnoga klera, nego je samo pitanje ima li biskup dostatan broj biskupijskih svećenika kojima može povjeriti na upravu dotične župe. (O tome se opširnije govori u dokumentu "Prilog jasnoći i istini").

Ad h) **Franjevci hercegovačke provincije: kmetovi ili veleposjednici.** O. Šilić sa svojom subraćom ne može se pomiriti s time da "po Dekretu mi ostajemo kmetovi". Na to je biskupski ordinarijat odgovorio:

"Mjesto da se govori o navodnim kmetovima, zar ne bi bilo ispravnije govoriti o latifundistima? Netko bi htio imati sve, a drugome ostaviti samo mrvice, a možda ni to. U Mostarsko-duvanjskoj biskupiji dijecezanski kler postoji s jednakim pravom kao i franjevci, odlukom Vrhovne Crkvene vlasti, pa ovaj kler, koji je po

---

[372] X. PAVENTI*, Breviarium Iuris Missionalis*, Romae, 1960., str. 66 - 67.

prirodi pastoralan, mora s franjevcima, koji nisu prvotno pastoralci, imati barem jednaka prava u duhovnoj pastvi vjernika župama".[373]

Ad i) **Redovnički priziv na "samoupravno socijalističko društvo".** Provincijal Šilić ostaje iznenađen Propagandinim nepoznavanjem naših domaćih prilika. "Mi već 30 godina živimo u samoupravnim socijalističkom društvu..." i "neke odredbe Dekreta izgledaju kao direktno nijekanje naših društvenih zakona i građanskih prava..." Nije to prvi put o. Šiliću da tako nešto piše. Na tu provincijalovu primjedbu ordinarijat je odgovorio:

"Začuđuju riječi o samoupravnom socijalističkom društvu. Zar se mogu načela jednoga društva osnovana na historijskom materijalizmu primjenjivati u jednoj vjerskoj zajednici, koja se *tota quanta* osniva na svrhunaravnoj objavi Božjoj?"[374]

Ad j) **Pitanje župe Čapljina.** Posebno poglavlje predstavlja provincijalovo iznenađenje s obzirom na odredbu Dekreta da se čitava Čapljina "bez ikakva oduzimanja teritorija" ustupi dijecezanskom kleru. U vezi s time biskupski je ordinarijat pisao:

"Tko može neka vjeruje, da je Čapljina potrebna za opstanak provincije! Sigurno ni sam autor ovog članka u to ne vjeruje.

a) Kako se može podmetati da se oduzimanjem Čapljine želi franjevce ukloniti sa Neretve, kad franjevcima ostaju na Neretvi i samostan u Mostaru i samostan u Konjicu, pa i poviše same Čapljine franjevačka župa Međugorje dopire do ove rijeke?

b) Čapljina je nastala dismembracijom župe Gabela i još Decizijom Leona XIII. od 17. VII. 1899. određena je župom *lib. coll. Ordinarii.*

c) Unatoč toga franjevcima je bilo ponuđeno da mjesto Čapljine ustupe dijecezanskom kleru Čitluk. Ali predstavnici franjevaca to su *a limine* odbili. Čini se, da bi oni htjeli imati sve centre i općinska mjesta (Čapljina, Čitluk, Grude...), a biskupijskom kleru neka ostanu samo manja, nevažnija i zabitna mjesta. Treba li ovdje spomenuti ono, što je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca predlagalo Svetoj Stolici kao župe za dijecezanski kler u onoj famoznoj peticiji od 20. V. 1923?

d) Sadašnji Biskup - Ordinarij u pregovorima s provincijalom Šilićem u proljeće 1968. bio je pristao, izlažući se velikim i opravdanim prigovorima sa strane biskupijskog klera, da sadašnja postojeća župa u Čapljini ostane franjevcima, a da se u Čapljini osnuje nova župa za dijecezanski kler, koja bi daleko zaostajala za sadašnjom župom...

---

[373] *ABO,* 711/75., 5. IX. 1975.

[374] *Ondje*.

Provincijal je Šilić dvaput ustvrdio Biskupu da on ima punomoć od svoga definitorija da sklopi ugovor o župama. Ni slovom nije spomenuo da se punomoć ne odnosi i na Čapljinu.

Biskup je Ordinarij bio ponudio O. Provincijalu, ukoliko je nezadovoljan formulacijom koju je sastavio Biskup u vezi sa Čapljinom, da Provincijal formulira, ali mjesto formulacije on je poslao potpisan ugovor u Rim na konsultaciju O. Jeličiću...

I drugi dan, nakon što je povukao svoj potpis, O. Provincijal pisao je Biskupu, ne da se nešto korigira, ispravi, doda, sačeka, nego jednostavno 'razderite akt, kao da ga nikad nije ni bilo'...

e) Autor članka 'Roma locuta...' tvrdi da je u Čapljini kuću i crkvu provincija sagradila na svom zemljištu i svojim novcem.

- Ovo ne odgovara istini. Biskup A. Mišić koji je 16. II. 1941. blagoslovio crkvu u Čapljini zapisao je u knjizi dijecezanske kronike, da su zemljište za crkvu i kuću darovala obitelj Petra Jukića i još jedna pobožna žena, čije ime ne navodi. A bivša kuća, gdje je dotle stanovao čapljinski župnik, bila je dar dobročinitelja gabelskoj župi, pa ta kuća nije nacionalizirana, kako netko tvrdi, nego je prodata za 65.000 predratnih dinara... od čega je 5.000 dano Gabeli, a 60.000 ostalo za Čapljinu. Prigodom blagoslova crkve palo je, piše O. Mišić, biskup, 85.000 dobrovoljnih milodara i priloga. Još i danas živući Čapljinci tvrde, da su oni radom i novcem pomagali gradnju crkve i župne kuće u Čapljini".[375]

U nastavku svoga dopisa biskupski se ordinarijat osvrnuo i na provincijalovo iznenađenje: "Nije nam jasno zašto nam se za kuću u Čapljini nudi nadoknada u novcu, a izričito se isključuje takva mogućnost za crkvu. A o eventualnoj nadoknadi za ostale kuće i crkve nema ni spomena". U vezi s time nemoguće je ne podsjetiti na omiljelu franjevačku tvrdnju, koju je o. Šilić u više slučajeva opetovao, da su župne crkve i kuće po Hercegovini franjevci gradili od svoga: A koliko su gradili od svoga, a koliko od narodnoga, neka nam u slučaju šuičke crkve ispričaju o. provincijal i šuički župnik:

Provincijal Šilić: "Također i ova nova crkva, kao i ona stara sagrađena je troškovima provincije, to jest vlastitim novcem, pomoću primljenom od dobročinitelja iz inozemstva i dragovoljnim prilogom što je isprošen od vjernika".[376]

Šuički župnik: "Sav majstorski rad i materijal platio je jedino i samo šuički puk. U 1969. prosječno je svako domaćinstvo dalo po 170.000 SD. Netko manje, netko više, ali sudjelovalo je svih 393 domaćinstva... Novac za crkvu zaradili su šuički muževi i mladići u Austriji i Njemačkoj, a najviše fizičkoga rada dale su

---

[375] *Ondje*.

[376] *AP*, 744/72., 23. IX. 1972.

žene i djevojke. Ovo je stvarno crkva, u kojoj su šuičke majke i djevojke uzidale žuljeve svojih muževa, očeva i mladića..."[377]

Nakon ovakvih proturječnih izvještaja tko bi mogao ostati nezbunjen: ili vjerovati provincijalu Šiliću koji kaže da je crkva sagrađena "vlastitim novcem" provincije uz dodatak isprošenih priloga od vjernika, ili njegovu ovu subratu koji tvrdi da je sve platio "jedino i samo šuički puk"?

Nitko nema namjeru nijekati i na priznavati franjevcima zalaganje i trud, pa i u pogledu izgradnje župnih objekata, ali je potrebno imati u vidu da to oni nisu radili za sebe, nego za Crkvu Božju. Zato sve to pripada Crkvi koja je u župi predstavljena u minijaturi. Da su drugi svećenici bili mjesto franjevaca po župama u BiH, i oni bi radili, ali ne za sebe nego za Crkvu, tj. za Božji narod koji u tome kraju živi. Zato, kad Glava Crkve povjerava neke župe redovnicima, ona im ne predaje u vlasništvo ni crkve ni župne kuće, nego im to stavlja na korištenje, "dok se drukčije ne odredi".

Ad k) **Provincijal ne vjeruje da je motiv Dekreta spas duša, a iznenađuje se kako Sveta Stolica ne vjeruje franjevcima.** Provincijalu Šiliću i njegovim podložnicima, neshvatljivo je i neprihvatljivo da bi motiv Dekreta bio - *salus animarum* (= spasenje duša). U odnosu na franjevački pastoral u Hercegovini on tvrdi da se "naš rad u isto vrijeme pohvaljuje i kažnjava".

To što Sveta Stolica, kao vrhovna vlast u Crkvi, odaje priznanje i pohvalu franjevcima za njihovo pastoralno djelovanje, bilo u prošlosti bilo u sadašnjosti, i ujedno traži da ustupe neke župe svjetovnom kleru, ona ni najmanje ne kažnjava i ne progoni fratre, nego provodi novu raspodjelu župa preko kojih se odvija redovna pastoralna briga Crkve prema vjernicima. Zato bi trebalo sumnjati u motive onih koji se usuđuju prigovarati Svetoj Stolici na njezinu odlučivanju, pogotovo ako ta ista Sveta Stolica svojim Dekretom osigurava polovicu vjernika u određenoj biskupiji. Kakva je to nepravda i koga li Sveta Stolica kažnjava ako se ide prema pravednosti i jednakosti?! O ovoj problematici može se opširnije čitati u "Predstavci" dijecezanskoga klera BKJ i VVRPJ među dokumentima.

Provincijal je Šilić zaprepašten da se njegovim i njegove braće tvrdnjama "tako malo vjeruje kad mi govorimo o sebi". On dakle Svetoj Stolici ne vjeruje da je u izdavanju Dekreta motivirana spasom duša, a očekuje valjda od Svete Stolice da prizna kako je franjevački recept raspodjele župa u Hercegovini samo spasenje duša! Zaista *mirabile et singulare*! Dopušta li uopće o. Šilić, sa svojom subraćom, i drugima slobodu da mogu njihove izjave i riječi raščlanjivati, prosuđivati i uspoređivati, a ne samo hvaliti i "amenovati"? Upravo njegove mnogobrojne izjave za vrijeme dugogodišnjega provincijalovanja na vidljiv su način upozorile i crkvene poglavare i javnost (u koju je rado izlazio izjavama) da se njegove tvrdnje

[377] *Kršni zavičaj*, 5/1972., str. 39.

u prilog njegove redovničke zajednice moraju brižljivo odvagivati i pomno ispitivati. U kronici "hercegovačkoga slučaja" na više smo mjesta upozorili na provincijalove nedosljednosti, a i ovdje na prethodnoj stranici jasno se uočila kontradikcija kad je bila riječ o gradnji šuičke crkve.

Ad l) **Pravo mjesto "naroda Božjega".** I napokon provincijala i ostale hercegovačke franjevce iznenađuje i to što se vjernike u Dekretu nije gotovo ni spomenulo. Za o. Šilića dva su faktora zbog kojih se ne može zaobilaziti "narod": socijalizam i Sabor! ("Nu, tamo gdje su vjernici tako dugo kao kod nas odgajani u socijalizmu, faktor narod ne će se moći ni u crkvenim poslovima odveć lako mimoilaziti. Pogotovo ne nakon onoga što je Sabor rekao o 'narodu Božjem'", veli p. Šilić).

Dobro je poznato da franjevački priziv na "socijalistički odgoj" nije uopće na mjestu kad se radi o "narodu Božjem". To smatraju i oni koji su promicatelji takva odgoja: Za nas vjernike, tj. "Božji narod" mjerodavan je u tome pogledu saborski stav i tekst. Evo jednoga takva odlomka iz dogmatske uredbe o Crkvi: "Laici, kao i svi vjernici, imaju pravo da obilno primaju od svetih pastira duhovna dobra Crkve... Prema svom znanju, kompetenciji i ugledu imaju slobodu, a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve. Neka se to čini, ako treba, preko ustanova koje je Crkva za to ustanovila, i uvijek istinoljubivo, hrabro i razborito, s poštovanjem i ljubavlju prema onima koji radi svoje svete službe predstavljaju Krista.

Laici, kao i svi vjernici, neka s kršćanskom poslušnošću spremno prihvaćaju ono što sveti pastiri kao Kristovi predstavnici određuju kao učitelji i upravitelji u Crkvi, slijedeći primjer Krista, koji je svojom poslušnošću sve do smrti otvorio blaženi put slobode djece Božje...".[378]

I franjevci, umjesto da nagovore određene vjernike iz njihovih župa da ispitaju svoj stav i savjest pred ovim koncilskim tekstom s obzirom na njihovo poštovanje, poslušnost i ljubav "prema onima koji radi svoje svete službe predstavljaju Krista", radije s njima krče put u suprotnu smjeru.

Otkad je izbio "hercegovački slučaj", hercegovački franjevci ne prestaju trubiti na "narodnu" trubu. Shvaćaju li oci franjevci pod "narodom Božjim" one instrumentalizirane i manipulirane elemente koji izvikuju parole "Hoćemo fratre, dolje popovi!" ili misle na ono silno mnoštvo vjernika kojima je baš svejedno hoće li im župnik biti: isusovac, dominikanac, franjevac ili petrovac - samo neka je katolički svećenik? Posve je jasno iz povijesti, a eto i iz sadašnjosti, kako su poneke kleričke osobe znale oduševiti vjernike za svoje vlastite ciljeve. Poučena tim iskustvom, Crkva je u svome zakoniku predvidjela i neke kanonske kazne

[378] *LG,* 37.

protiv onih kleričkih osoba koje bi pozivom na "narod", tj. na vjernike sprječavale izvršenje nekih odredaba viših crkvenih poglavara.[379]

Kad je apostolski vizitator, mons. Lászlò, boravio u Hercegovini u listopadu 1972. godine, franjevci su ga pozivali da pođe u pobunjene župe da razgovara s vjernicima. Vizitator je to odbio s motivacijom: prije nego što pođemo među svijet, mi se svećenici moramo složiti i sporazumjeti.

Na kraju svoje okružnice provincijal Šilić postavlja pitanje: "... *causa finita est*?" - je li Dekretom "svršila *causa causae*"? On misli da nije: Ali znamo ovo: da su franjevci sa svojim poglavarstvom prihvatili Dekret onako kako im je pisao sam Sveti Otac i njihov general - kao što su ga prihvatili dijecezanski biskupi i kler - već bi davno bila svršena "causa". U tom slučaju ne bi bilo potrebno čak prijetiti nemirom i u "nepobunjenim župama". Ali, na žalost, hercegovački franjevci nisu poslušali, na što se potužio i sam general u jednom svome pismu:

"Ipak, ne možemo šutke prijeći preko duhovne boli koja oce definitore mori zbog vašega stava u ovom pitanju. Jer generalni definitorij misli da je vaša dužnost bila da počnete s izvršavanjem Dekreta u franjevačkom duhu, te da pružite iskrenu, snažnu i uspješnu pomoć da bi se stvari mirno sredile u trima župama: Grude, Mostarski Gradac i Crnač, a također i u četiri druge u kojima se nalazite bez kanonske misije.

Osim toga, generalni definitorij nikako ne može odobriti vaš postupak: vi se, naime, niste izričito suprotstavili mome pothvatu, ipak niste ni najmanje doprinijeli svojom suradnjom da bi se stvari sredile. A tako ste postupili premda ste bili svjesni preteških posljedica koje sa sobom donosi vaše uporno odbacivanje Dekreta od 6. lipnja 1975.

Ne sviđa mi se ni to što vi moje pismo *Mentre sono in procinto* od 1. srpnja 1975. niste ozbiljno ni primili, te dijalog o njemu odbacili i izjavili da je ovakav mentalitet svetoga Franje, u ovakvim okolnostima, za vas posve nemoguć. Naprotiv, oci generalnoga definitorija čvrsto drže da vaše čitavo pitanje može i mora biti riješeno jedino ovim putem sv. Franje...".[380]

Iskreno žalimo što je fra Marijan Zubac - kojega je provincijal nazvao "savješću provincije" - izrekao one nepromišljene i uvredljive riječi: Dekret je nazvao "najgorim rješenjem", "nepravednim, griješnim i štetnim rješenjem", Rimsku kuriju smatra "Papinom kamarilom" (kamarila je klika dvorjanika koja svojim spletkama utječe na državne poslove u vlastitu korist); a biskupa Čulu

---

[379] *Kan.* 2332, 1: "Ako bi se župnik - da zapriječi izvršenje crkvene jurisdikcije - usuđivao buniti svjetinu, promicati za sebe javne potpise, poticati narod govorima ili spisima i poduzimati nešto slično, neka se prema težini krivice, po razboritu sudu ordinarija, kazni, ne isključujući, ako zatreba, ni suspenziju".

[380] *AGK*, 042367., 15. VIII. 1975.

dovede u usporedbu s Judom izdajnikom. Ako "savjest provincije" tako osuđuje službene dekrete i organe Svete Stolice i svoga mjesnog ordinarija, očito je da se više ne razgovara s ljudima koji su na autentičnoj franjevačko-redovničkoj i katoličkoj liniji. Žao nam je također što je tu emotivnu i nerazboritu izjava fra Marijana Zupca prihvatio njegov redovnički poglavar, objavio je u službenom glasilu provincije i time za sva vremena pobio žalostan spomenik i sebi i svomu subratu!

U vezi sa svim tim izjavama, uvredama, tvrdnjama i osudama Dekreta od strane hercegovačkoga provincijalata biskupski je ordinarijat u svome pismu pisao:

"U glasilu Vaše Provincije 'Mir i Dobro', 5/1975. nedavno je objavljen članak sa natpisom: 'Roma locuta..." , koji mora ožalostiti i uvrijediti svakoga, tko sa Crkvom i Svetom Stolicom bar malo osjeća". Na svršetku toga pisma ordinarijat je zaključio:

"O Dekretu, koji su 3 Dikasterija Sv. Stolice uz odobrenje samoga Sv. Oca donijela, ne može biti diskusije. Dekret se mora prihvatiti, provesti. Pitanje je samo u tome, da li će se Dekret provesti sa većom ili manjom bukom, sa škandalima ili bez škandala, sa većim ili manjim potresima među vjernicima i u krilu same Vaše provincije.

Ordinarijat moli, preporuča, savjetuje, da se bar sada na koncu čitavoga decenija međusobnih optužbi, napadaja i polemika pokaže više kršćanske zrelosti i razbora, više poslušnosti prema Sv. Ocu i bratske ljubavi, više brige za dobro Crkve u Hercegovini i za spas duša, pa da se sadašnja sveta jubilejska godina završi sa jednim velikim činom međusobnog opraštanja i pomirenja, te otpočne nova i svjetlija stranica u povijesti naše zajedničke biskupije i Vaše provincije...".[381]

IV) CRKVENA UPOZORENJA I KANONSKE KAZNE HERCEGOVAČKOM FRANJEVAČKOM POGLAVARSTVU

1) Otac general poziva hercegovačke franjevce na posluh Dekretu. Po povratku iz Hercegovine u Rim franjevački je general sastavio izvještaj o svome pohodu, boravku i pokušajima da privoli hercegovačke franjevce na prihvaćanje Dekreta te da ga počnu provoditi u djelo. Svomu generalnom definitoriju predao je sve ono što je primio bilo od franjevaca bilo od vjerničkih deputacija koje je primao i posjećivao u Hercegovini. Nakon odlaska oca generala iz Hercegovine, biskupi su također poslali svoj izvještaj. Skupivši potrebne izvještaje,

[381] *ABO,* 711/75., 5. IX. 1975.

Kongregacija je održala sjednicu 12. rujna 1975. na kojoj se razmatralo o prvim pokušajima da se Dekret primi i provede.

U međuvremenu bila je objavljena provincijalova okružnica (na koju smo se gore osvrnuli) u službenom glasilu "Mir i Dobro". Prema pripovijedanju mons. Žanića, koji je sudjelovao na spomenutoj sjednici, nazočne predstavnike raznih rimskih zainteresiranih dikasterija najviše je zapeklo ono što je provincijal Šilić, krijući se iza "savjesti provincije", vrijeđao rimsku kuriju nazivajući je "Papinom kamarilom". Tu je uvredu protiv rimske kurije i sam otac general shvatio kao vlastito blamiranje pred najvišim crkvenim službenicima. Po kazivanju nekih članova generalne kurije O. F. M., otac je general rijetko kada bio tako neraspoložen i uznemiren kao toga dana kada se vratio sa sjednice. Odmah je tražio da dobije primjerak glasila "Mir i Dobro".

Drugi dan, tj. 13. rujna 1975. franjevački je general sazvao sjednicu definitorija. Proučilo se pismo provincijala Šilića koje je on uputio ocu generalu i ispitao sadržaj spomenutoga glasila "Mir i Dobro", br. 5/1975.

Nakon te sjednice franjevački je general poslao posebno pismo o. Šiliću, a kopiju lista spremio je također na znanje apostolskom vizitatoru, Državnom tajništvu i Kongregacijama za širenje vjere i za redovnike i svjetovne ustanove. Izvršujući ono što je generalni definitorij odlučio, o. general je napisao provincijalu:

"1) Potpuno odbacujem ono što vaše gore spomenuto pismo sadržava i izjavljujem da u punoj snazi ostaje sve što je Apostolska Stolica odlučila. Ako bi se slučajno dogodilo da se pojavi kakav napad protiv vas ili Provincije, neka se stvar, dužnim načinom obrazložena i nužnim dokumentima osvijetljena, iznese pred ovu generalnu kuriju. Ne može se odobriti da se pravda sebi prisvaja vlastitom rukom.

2) Zatim, o hercegovačkom slučaju neka se ništa ne piše u glasilu 'Mir i Dobro', inače ću biti nevoljko prisiljen zabraniti ubuduće izdavanje glasila.

3) Dozivam u pamet da bilo kakvo eventualno odbijanje posluha neće moći ne imati pravne posljedice.

4) Neka se primjerak ovoga pisma dostavi svakom franjevcu provincije...".[382]

Taj dobrohotni generalov poziv malo je koristio onima kojima je upućen. Temperatura je iz dana u dan rasla. Vatra se sve više raspirivala.

2) Propaganda svečano i konačno opominje upravu hercegovačke provincije. Kongregacija za širenje vjere u suradnji s Kongregacijom za redovnike i svjetovne ustanove priopćila je 5. travnja 1976. ocu generalu O. F. M. "da je Sveti Otac, doznavši s dubokom boli za ustrajno odgađanje provedbe Dekreta

[382] *AGK*, 042445., 15. IX. 1975.

*Romanis Pontificibu*s od 6. lipnja 1975., potvrdio potpuno vrijednost istoga dokumenta te također naredio da se uspješno otpočne izvršavanje odredaba koje Dekret sadrži". U istom su pismu spomenute Kongregacije uputile preko franjevačkoga generala "svečanu i konačnu opomenu upravi spomenute provincije da, pod prijetnjom teških kanonskih posljedica, okanivši se svakog otpora i oklijevanja, konkretno otpočne primjena Dekreta riječima, tj. formalnom i neuvjetovanom izjavom o prihvaćanju odredaba Svete Stolice sa strane iste provincijalne uprave u roku od 20 dana po prispjelu priopćenju opomene, za što ćete se Vi, Oče, pobrinuti da se učini što iskrenije, i što brižljivije".

Nadalje se kaže da se, imajući u vidu posebne prilike hercegovačke provincije, odgađa održavanje provincijskoga kapitula, a Sveta Stolica "pridržava pravo da providi upravu same provincije u prikladno vrijeme". Istodobno se

imenuje poseban apostolski vizitator hercegovačke provincije u osobi o. Vladimira Vlašića D. I. "da bi također u osobnim susretima s pojedinim redovnicima mogao upoznati stanje iste provincije i o tome izvijestiti Svetu Stolicu".[383]

Samo desetak dana nakon toga Kongregacija za širenje vjere poslala je drugo pismo ocu generalu tražeći od njega da uputi posebno pismo hercegovačkim franjevcima i vjernicima koji su povjereni njihovoj brizi "da u pravom duhu kršćanske i crkvene poslušnosti prihvate 'mudre odredbe koje je za sveopće dobro poduzela' Sveta Stolica...". Propaganda također nalaže da se to objavi u službenom glasilu provincije, da otac general zabrani "franjevcima daljnje polemiziranje usmeno i pismeno, protiv predmetnog Dekreta i crkvene hijerarhije", da se objavi odgoda kapitula te se svim redovnicima najavi dolazak apostolskoga vizitatora. Ujedno se zahtijeva da se isključi svaka mogućnost da po isteku sadašnjega mandata o. Šilića "ne obnaša nikakvu službu u upravi" i neka boravi "izvan područja Hercegovine...".[384]

3) Otac general piše pobudnice franjevcima i vjernicima. Prije svoga polaska u Hercegovinu franjevački je general uputio kratku i srdačnu pobudnicu svim hercegovačkim franjevcima u smislu navedene upute Kongregacije za širenje vjere i Kongregacije za redovnike te zamolio ih da "promatrajući vrlo ljubežljivo i duboko duh sv. oca Franje, nasljedujete njegov način djelovanja, kao što ste po našem pravilu zavjetovali, te do kraja u tome vjerno napredujete. Molim vas, odbacite svaki otpor i oklijevanje, prihvatite iz dubine svoje duše, kao što bi to učinio naš sv. otac Franjo, i provedite u djelo ono što je Sveta Stolica odlučila i odredila. Molim vas da ne poslušate samo izvana nego iskrenim svojim srcem surađujući na tome da ono što se vama nalaže također vjerni puk, povjeren vašoj

---

[383] Pismo Kongregacije franjevačkom generalu, 1818/76., 4. IV. 1976.

[384] *Pismo* Kongregacije franjevačkom generalu, 1953/76. 14. IV. 1976.

brizi, slično prihvati i u djelo provede bez odlaganja i zatezanja. Ako to budete učinili, sva će vas braća, vaši preteče koji sada u slavi Božjoj pažljivo motre vaše nakane i život, priznati dostojnim i vjernim nastavljačima napora koji su sami podnijeli ne samo u znoju nego toliko puta i u krvi prolivenoj za Božje stado...".[385]

Istoga dana, 16. travnja 1976., otac je general sastavio pobudno pismo "vjernicima povjerenim duhovnoj brizi franjevaca u mostarsko-duvanjskoj biskupiji". Uvodno je spomenuo svoj boravak u Hercegovini u srpnju prethodne godine. "Sve sam učinio da saslušam sve skupine koje su došle, ne zanemarujući nijednu. Čuo sam vaše zahtjeve, kao što se sjećate, svima sam naglašavao kako treba vjerno i spremno izvršiti Dekret *Romanis Pontificibus* od 6. VI. 1975... Nakon jednomjesečnih iskrenih nastojanja u tom smislu, vratio sam se u Rim i podnio Vrhovnom svećeniku opširno izvješće, prilažući također vaše molbe. Zatim su uslijedili različiti pregovori i poduzeti su mnogi koraci da se dođe do rješenja slučaja...".

"Evo me opet k vama, nakon gotovo godine dana, da vam kažem kako se o vašim molbama raspravljalo te da se došlo do odluke da se čvrsto ostane na onome što je odlučeno u Dekretu *Romanis Pontificibus*, naređujući konačno da se sve vjerno ostvari. Ova odluka i druge odredbe spomenutog dokumenta (tj. od 4. travnja 1976., n. pr.) odobrio je na poseban način Sv. Otac… Sada je dužnost svih nas da iskreno prihvatimo i vjerno izvršimo što je bilo odlučeno.

Dopustite mi da vam upravim jednu riječ za koju smatram da je u skladu s našim zajedničkim kršćanskim i katoličkim zalaganjem: ispunite vjerno evanđeosku poruku. Naši su pastiri progovorili i objavili odluke, saslušavši naše molbe te prosudili i odlučili da se ostane pri onome što je prethodno odlučeno i određeno. Na nama je sada da prihvatimo glas onih koje je Gospodin postavio za poglavara naših duša te da ga slijedimo iskreno i vjerno. Budemo li se toga držali, možemo biti sigurno da činimo ono što Gospodin od nas sada hoće i da unosimo mir i kršćansku radost u svoja srca, u obitelji i župe. Molim vas iz dubine srca svoga da prihvatite ono što je Sveta Stolica odlučila te da surađujete iskreno i odano u provedbi svih odredaba bez ikakvih odgoda i otpora".[386]

4) Franjevački general dekretira izvršenje Propagandinih naredaba. Dne 20. travnja 1976. franjevački je general izdao poseban Dekret "Provincijalu naše franjevačke provincije Uznesenja B. D. M u Hercegovini i svoj braći ove provincije", kojim proglašava odredbe i naredbe, primljene od Kongregacije za širenje vjere:

Odgađa se održavanje provincijskoga kapitula koji je bio zakazan za mjesec travanj.

---

[385] *AGK*, 044495., 16. IV. 1976.

[386] *AGK*, 044496., 16. IV. 1976

Provincijalu Šiliću "nalaže se da sa svojim provincijalnim definitorijem u roku od 20 dana, računajući od 21. travnja 1976., točno sastavi izjavu…, te je u određeno vrijeme preda meni da je uručim Svetoj Stolici. Ujedno se naviješta svečana i konačna opomena da se to pošalje pod prijetnjom teških kanonskih posljedica ako – ne dao Bog – izjava u korisnom vremenu ne bi bila sastavljena ili ne bi bila onakva a kakva se propisuje. Neka čč. oo. definitori spomenute provincije imaju u vidu da se izjava mora napisati izričitim riječima, bez uvjeta i bez izmicanja. Osim toga, ovu izjavu treba shvatiti i sastaviti tako da bude početak učinkovite provedbe Dekreta 'Romanis Pontificibus'...".

- Nalaže se provincijalu da sa svojim definitorima "sve tako uredi da ide na ruku preč. o. Vladimiru Vlašiću, D. I., u apostolskoj vizitaciji. A svoj braći iste provincije naređuje se da istoga oca prime i olakšaju mu izvršenje njegove zadaće, prema pravnom propisu..."

- Pri dnu izjave stoji: "Kao što sam već više puta naredio, ponovno strogo nalažem svoj braći naše hercegovačke provincije da se posve uzdrže od usmene i pisane polemike protiv Dekreta Svete Stolice u ovoj stvari i protiv crkvene hijerarhije... "

Dekret završava riječima: "Nadam se da ćete sve ovo što je Sveta Stolica odredila svi - svatko prema svojoj dužnosti - ispuniti u duhu franjevačke poslušnosti koja se duguje vrhovnom svećeniku. Sa svoje strane obećajem da ću vam u svemu biti iskren i brižljiv suradnik i pomoćnik u pokazivanju te poslušnosti".[387]

Franjevački je general boravio u Hercegovini u tjednu između velikoga i maloga Uskrsa 1976., i to samo dva dana. Imao je susret s provincijalnim definitorijem. Prije svoga odlaska iz Hercegovine napismeno je ponovio svoje *naredbe* provincijalu i svoj braći provincije:

- Neka *izjavu*, koju traži Sveta Stolica, sastavi samo provincijalna uprava.

- Svoj braći što prije obznaniti sve dokumente koje je on 21. travnja 1976. predao provincijalnom poglavarstvu, kao i ovo pismo: "Neka im se dozove u pamet moje stajalište i stav generalnoga definitorija. Neka se ponovno objave pisma poslana iz Rima 1975. nakon moga povratka iz Mostara".

- "Neka se što prije svima objelodani moje pismo (...) koje sam uputio vjernicima".[388]

5) Provincijalna uprava šalje "Izjavu" Svetom Ocu: *"Non possumus"* (= ne možemo**)**. Posljednji dan "korisnoga vremena" za izjavu, tj. 10. svibnja 1976. hercegovački provincijalni poglavari (provincijal, njegov zamjenik i pet definitora) sastavili su izjavu naslovljenu na Svetoga Oca. U uvodu se spominju dva ulomka

---

[387] *AGK*, 044497., 20. IV. 1976.

[388] *AGK*, 044547., 23. IV. 1976.

iz pisma Kongregacije za evangelizaciju naroda i za redovnike i svjetovne institute od 4. travnja 1976. te se nastavlja:

"Mi, oci definitori spomenute provincije manje braće, kapitularno i zakonito sabrani u našem samostanu sv. Petra i Pavla u Mostaru dne 10. svibnja, nakon što smo više puta zrelo ispitali spomenuti Dekret 'Romanis Pontificibus' od 6. VI. 1975., Pismo vaše Svetosti 'Novistis profecto' od 25. VI. 1975., Pobudna pisma generala našeg Reda od 1. VII. 1975. i 16. IV. 1976., kao i najnovije dokumente spomenutih Sv. kongregacija, zabrinuti za dobro i mir Crkve i Božjega naroda u Hercegovini, posve svjesni svih mogućih posljedica, svečano izjavljujemo da smo spremni, ako ustreba, krv proliti za vjeru, Evanđelje, Crkvu i Vrhovnog Svećenika, kao što su činila u prošlim, pa i u nedavnim, vremenima tolika naša braća...

Ali dok svoju vjeru, vjernost i potpuno pristajanje ispovijedamo i očitujemo, ujedno izjavljujemo, mirne savjesti i u potpunoj odgovornosti pred redovničkom provincijom kojoj predstojimo, pred narodom Božjim koji je povjeren pastoralnoj brizi braće iste redovničke provincije, pred Crkvom Kristovom i pred Vama, Sveti Oče, da Dekret 'Romanis Pontificibus' očito protuslovi istini, vrijeđa naravnu pravičnost, izravno se protivi dobru duša i veoma šteti autoritetu Crkve:

Protuslovi istini: jer pretpostavlja 'međusobni sporazum između dviju strana' koji ne postoji a četiri ga puta spominje, naše riječi iz konteksta trga i netočno navodi; čak se osjećamo zavedeni u zabludu i prevareni: Dekret naime niječe i ono što nam je sama Sveta Stolica po apostolskom vizitatoru, preuzv. Stefanu Lászlu, osigurala kao *condicio sine qua non* (= uvjet bez kojega se ne može ići dalje, n. pr.):

Vrijeđa naravnu pravičnost: jer je Dekretom ova redovnička provincija, bez ikakva opravdanja, osuđena na lagano i postepeno odumiranje; isto tako, mi bismo franjevci morali napustiti vlastite kuće i crkve, bez ikakva jamstva za naše buduće;

Izravno se protivi dobru duša: jer pokušati provesti spomenuti Dekret, s pravom ili nepravom, protiv volje Božjega naroda, nanijela bi se tako velika šteta dobru duša naroda Božjega u Hercegovini, koja se ne bi mogla nadoknaditi; dapače, postoji opasnost da se jednim jedinim činom ne sruši ono što ni tursko progonstvo kroz 400 godina, niti najteže nevolje (najnovijeg vremena) nisu mogle srušiti. Sličan pokušaj iz 1968. godine dosta jasno opominje. Uostalom, Božji narod u Dekretu nije vrijedan ni spomena, kao da provedba istoga Dekreta od njega uopće ne zavisi;

Veoma šteti autoritetu Crkve: jer u svemu tome vrlo se često i rado poziva na autoritet Crkve, Svete Stolice i Vaše Svetosti, a čime se samo uzalud pokušavaju prikriti motivi koji su najmanje evanđeoski, te se na taj način ruši autoritet Crkve, Svete Stolice i Vrhovnog svećenika.

Stoga, mi se osjećamo u svijesti punim pravom obvezani da moramo zadržati stav "ne možemo", a ne "nećemo"; ne možemo naime preuzeti odgovornost za posljedice koje bi sigurno uslijedile iz našega odobrenja, prihvaćanja ili pokušaja provedbe takva Dekreta, i to zbog razloga koje smo gore ukratko iznijeli...

Sveti Oče, uvjereni smo, iako ne možemo staviti ruku na izvršenje Dekreta ovakvoga kakav jest, da mi ipak radimo za dobro sveopće i mjesne Crkve. Jer ne-odobravanje, ne-prihvaćanje i ne-izvršenje Dekreta s naše strane ne znači nijekanje, nego zahtjev vjernosti i naše ljubavi prema vjeri, Evanđelju, Crkvi i Vrhovnom svećeniku. Žao nam je ipak što Vašoj Svetosti ne možemo pružiti utjehu 'posve savršenom pokornošću prema naredbama Svete Stolice' kao što ste Pismom 'Novistis profecto' od 25. lipnja 1975. od nas tražili, jer 'posluhu nema mjesta, ako bi se njime počinio zločin ili grijeh' (Sv. Franjo, Prvo pravilo, gl. 5). Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima (*Dj* 5,29)."[389]

U ovoj se kronici želimo suzdržati od bilo kakva komentara i analize spomenute izjave franjevačke provincijalne uprave, premda bismo imali mnogo toga reći i napisati. Čini nam se da je najbolji komentar i osvrt ono pismo koje je prokurator Reda fra Nicola Cerasa uputio kardinalu Državnom tajniku 16. lipnja 1976. A značajno je i ono što je provincijal Šilić pisao u popratnom dopisu o. Generalu, gdje ga moli: "Molim ujedno Vas, Oče, da to pismo sami osobno predate iz ruke u ruku Svetom Ocu Papi Pavlu VI. Ako Vam to bude nemoguće, ili ako nam možda nije dopušteno, ili napokon ako to ne želite, onda to pismo ne smijete nikome drugome predati".[390]

6) Zamjenik oca generala živo žali "Izjavu" provincijalne uprave. Spomenuto pismo - izjava hercegovačke provincijalne uprave - poslano je o. generalu u Rim da ga uruči Papi. Ali kako u to vrijeme generalni ministar nije bio u Rimu, dužnost je izvršio njegov zamjenik, o. Cerasa. On, kao prokurator Reda manje braće, uputio je popratno pismo državnom tajniku kardinalu Jeanu Villotu. U pismu između ostaloga stoji:

"Ono što najviše žalosti o. generala, a s njim i sve članove generalnoga definitorija, jest negativan odgovor naše subraće iz Mostara koji na ovaj način kidaju crkveno zajedništvo.

Ova činjenica duboko ponižava sve nas! Kad budete imali priliku, molim Vas, izvolite izvijestiti Svetoga Oca da uprava Reda manje braće, živo žaleći ovu bolnu činjenicu, sigurno najžalosniju u povijesti našega Reda, obnavlja Njegovoj Svetosti osjećaje bezuvjetne poslušnosti njegovim prosvijetljenim smjernicama...

---

[389] *AP*, 160/76., 10. V. 1976.

[390] *AP*, 161/76., 11. V. 1976.

Dekret 'Romanis Pontificibus', koji našu subraću u Hercegovini stavlja u položaj jedinstvene povlastice, što se ne susreće ni u jednoj biskupiji na svijetu, nije bio prihvaćen od njihove provincijalne uprave, unatoč očinskom pismu Svetoga Oca i opetovanim zahvatima našega o. generala. Dobro znam da ovo ne može nego neobično ožalostiti srce Svetoga Oca!

Prečasna uzoritosti, uvjerite Svetoga Oca da će središnja uprava Reda poduzeti sve što bude u njezinim mogućnostima kako se ne bi pobuna proširila i kako bi naš Red uvijek ostao 'podložan i podvrgnut nogama Svete Stolice' kao što želi sv. Franjo."[391]

7) Vijeće za javne crkvene poslove navješćuje primjenu kanonskih kazni. Državno tajništvo Svetoga Oca, odgovarajući na prokuratorovo pismo, priopćilo je "da je Sveti Otac pročitao i osobno sa svom pozornošću ispitao pismo broj 160/76., od 10. svibnja 1976., koje su Mu uputili provincijal i provincijalni definitori O. F. M. u Hercegovini.

Vrhovni je svećenik pokazao duboku bol zbog odgovora onih redovnika na svečanu i konačnu opomenu...

Unatoč ponavljanim i autoritativnim poticajima kao i jedinstvenim povlasticama, podijeljenim provinciji O. F. M. u Hercegovini Dekretom 'Romanis Pontificibus', poglavari iste provincije htjeli su ustrajati u svome stavu i dospjeti do čina formalne i teške neposlušnosti. Ne mogu se smatrati valjanima razlozi koje oni navode - tako su jasno u suprotnosti sa zdravim načelima redovničkoga i crkvenoga života...

Prema tomu, imajući u vidu prispjeli odgovor provincijala i provincijalnih definitora O. F. M. u Hercegovini, mjerodavni će uredi sada morati pristupiti primjeni predviđenih kanonskih kazni.

Moramo Vam napokon priopćiti da je Vrhovnom svećeniku, živo ožalošćenu zbog ponašanja provincijalnih poglavara, pružilo utjehu obnovljeno očitovanje bezuvjetne poslušnosti središnje uprave Reda manje braće... Njegova se Svetost nada da će ista središnja uprava pružiti iskrenu i spremnu suradnju, kao što je posebno potrebno u ovoj osjetljivoj situaciji, kako bi se u provinciji O. F. M. u Hercegovini ponovno uspostavila dužna redovnička disciplina koja će joj osigurati punu vjernost pravilu sv. Franje i prema tomu osposobiti je da, u poslušnosti odredbama što ih poduzima Sveta Stolica za opće dobro, učini još dragocjenih usluga u mostarsko-duvanjskoj Crkvi...".[392]

8) Propaganda naređuje generalu Reda svrgnuće provincijalne uprave. Prikupivši sve potrebne izvještaje i odgovore Sveta kongregacija za

---

[391] *AGK*, 044769, 16. V. 1976.

[392] Dopis Vijeća za javne crkvene poslove franjevačkom generalu, 3211/76., 31. V. 1976.

širenje vjere pismom od 2. lipnja 1976. godine naredila je franjevačkom generalu da odmah pristupi:

- "skidanju s uprave i lišenju pasivnoga i aktivnoga glasa hercegovačkoga provincijala o. Rufina Šilića, provincijalnoga vikara i petorice definitora, potpisnika izjave koju su nedavno poslali Vrhovnom svećeniku.

- da u djelo provedete ono što je bilo odlučeno... s obzirom na spomenutoga Šilića, određujući za toga redovnika posluh koji će ga držati daleko od područja Hercegovine... te da nema nikakva zaduženja u upravi. A ukoliko bi o. Šilić odbio podložiti se spomenutim odredbama i posebno naređenju da napusti Hercegovinu, ta će generalna uprava, obznanivši prethodno odgovarajuće kanonske opomene, morati pristupiti njegovu istjerivanju iz Reda. Ista će se vrlo teška kazna poduzeti eventualno i za one članove svrgnutoga definitorija koji bi se protivili kanonskim odredbama primijenjenima na njih.

Budući da nije dopustivo da jedan redovnik, odgovoran za tešku i formalnu neposlušnost vlastitomu vrhovnom poglavaru i Apostolskoj Stolici, može ispravno odgajati kandidate za redovnički život, ta će se središnja uprava pobrinuti za imenovanje novoga učitelja novaka u zamjenu za o. Leonarda Oreča, svrgnutoga s dužnosti provincijalnoga vikara i udarenoga navedenim kaznama".

Kongregacija, nadalje, traži da o. general izravno preuzme upravu provincije te u dogovoru s apostolskim vizitatorom provincije, o. Vlašićem, doznači "Svetoj Stolici prikladna franjevca da preuzme dužnost privremenoga vodstva iste provincije, tj. dotle dok, po završetku apostolske vizitacije, Sveta Stolica ne imenuje novu provincijalnu upravu".

Na kraju Kongregacija zahtijeva od generalne kurije O. F. M. da se pobrine za "priređivanje knjižice, u kojoj će se, s prethodnim odobrenjem Apostolske Stolice, na hrvatskom, objelodaniti svi potrebni dokumenti, počevši od teksta Dekreta 'Romanis Pontificibus', kako bi se hercegovački franjevci i javno mnijenje mogli dobro informirati."[393]

9) Franjevački general svrgava s uprave hercegovačkog provincijala, provikara i petoricu definitora. Dne 5. lipnja 1976. general Reda Male braće izdao je četiri odredbe:

a) Najprije je uputio bolan vapaj "svim redovnicima hercegovačke franjevačke provincije Marijina Uznesenja u Jugoslaviji". Kao moto toga pisma o. general uzeo je riječi sv. Franje: "O preljubljena braćo i dovijeka blagoslovljeni sinovi, počujte, počujte glas svoga oca..." uvodno ih moli da ponovno i pozorno razmisle ono što im je pisao u pismu od 1. srpnja 1975., "gdje vas pozivah sa svim žarom da promislite o nekim bitnim točkama naše franjevačke karizme... Stoga ste to pismo morali i morate smatrati više pismom samoga sv. Franje negoli mojim!

[393] Pismo Propagande franjevačkom generalu, 2841/76., 2. VI. 1976.

Na ovom stupnju na koji su prispjeli pregovori s razvitkom različitih događaja u vašoj provinciji nema više mjesta za raspravu i eventualne prigovore koji bi ispali ne samo beskorisni nego upravo razorni i štetni za sve. Zbog toga, sa svom snagom svoga duha, s velikom odgovornošću koju osjećam kao general Reda, kao nasljednik sv. Franje, s dubokom zabrinutošću koja mi mori dušu, upućujem ovaj bolni poziv na osjetljivost vašega srca i zaklinjem vas ljubavlju prema Bogu, ljubavlju prema Crkvi, ljubavlju prema Redu, ljubavlju prema svim vjernicima povjerenim vašoj brizi i ljubavlju prema vama samima, zaklinjem vas, ponavljam, podložite se volji Svete Stolice da se izbjegne žalosno i sudbonosno kidanje s crkvenim jedinstvom i zajedništvom.

Neka se svatko od vas ponizno stavi u nazočnost Božju i ozbiljno promotri jednu stvar koju On od nas želi: spas naših duša i spasenje duša svih vjernika koji su nam povjereni.

Uzdajući se još u mogućnost vašega spasonosnog promišljanja, molim Boga da po zagovoru našega serafskog oca sv. Franje rasvijetli vašu pamet i umekša vaše srce za sveopće dobro."[394]

b) Zatim je o. General izdao dekret kojim lišava dužnosti uprave provincijala o. fra Rufina Šilića, njegova provincijalnoga provikara, o. fra Leonarda Oreča, kojega ujedno svrgava s dužnosti učitelja novaka, te ostalih pet definitora: o. fra Stanka Vasilja, o. fra Ivu Bagarića, o. fra Ljudevita Rupčića, o. fra Hadrijana Sivrića i o. fra Zrinka Čuvala.

Franjevački general dodaje: "Osim toga, dajem do znanja da mi se istim spomenutim pismom... nalaže u dužnost da obznanivši prethodno kanonske opomene, nastupim s otpuštanjem iz Reda onih koji bi se usudili spomenutim kaznama ne pokoriti."[395]

c) Izvršavajući naredbu Svete Stolice, franjevački je vrhovni poglavar izdao *zapovijed* kojom nalaže da provincijal Šilić ode iz Hercegovine: "... snagom ovoga pisma zapovijedam - pod poslušnošću (*sub oboedientia*) - mnogopoštovanom ocu Rufinu Šiliću da se - dok drukčije ne odredimo - ukloni s područja hercegovačke provincije u neki samostan našega Reda koji može sam izabrati, a o tome nas mora što prije obavijestiti".[396]

d) Napokon, general je Reda O. F. M. izdao *dekret* kojim imenuje "o. Andriju Bonija, generalnoga definitora za talijansku i jugoslavensku konferenciju *izvanrednim generalnim izaslanikom* da upravlja spomenutom provincijom, povjeravajući mu posebnu dužnost da smjesta uspostavi kontakt s vlč. o. Vladimirom Vlašićem D. I.... kako bi Svetoj Stolici naznačili prikladna franjevca

---

[394] *AGK*, 044939., 5. VI. 1976.
[395] *AGK*, 044940., 5. VI. 1976.
[396] *AGK*, 044941., 5. VI. 1976.

koji bi mogao privremeno preuzeti službu provincijalne uprave, dok sama Sveta Stolica, nakon obavljene apostolske vizitacije, ne providi što treba učiniti".[397]

Fra Andrea Boni došao je u Hercegovinu u lipnju 1976. (čini se oko 10. lipnja). Proglasio je dekrete o svrgnuću dotadašnje provincijalne uprave i o udaljavanju provincijala s hercegovačkoga područja. Ukidanje definitorija bilo je dramatično, kako se sam o. Boni izrazio pred nekim, ali je ipak provedeno. Kao svoga subdelegata imenovao je dr fra Viktora Nuića, dotadašnjega provincijalnog tajnika, i pravnika provincije. Po povratku u Rim izvijestio je mjerodavne forume, 15. lipnja, preko svoga oca generala.

10) Propaganda izdaje pojedinačne upute za provedbu Dekreta. Da bi pospješila normalizaciju stanja u Hercegovini, Sveta kongregacija za širenje vjere uputila je u srpnju 1976. godine detaljne odredbe generalu Reda.

- Kongregacija insistira da se u tri župe - Crnač, Grude i Mostarski Gradac - uvede što prije redovno kanonsko stanje.

- Traži ispunjenje zahtjeva u odnosu na o. Bernarda Marića i o. Kornelija Kordića, O. F. M., "prema kojima ćete, imajući u vidu njihove vrlo teške disciplinske prekršaje, poduzeti prikladne mjere, ... ne isključujući njihovo izbacivanje iz Reda ukoliko bi odbili pokoriti se sankcijama što ste ih odredili, a napose naređenju da napuste mostarsko-duvanjsku biskupiju".

"U svrhu pružanja objektivnoga i potpunoga obavještenja, bilo svim franjevcima bilo javnomu mnijenju u Hercegovini..., ponovno zahtijevamo da se ta generalna uprava s dužnom pomnjom pobrine za priređivanje i, s prethodnim odobrenjem Svete Stolice, objavljivanje u hrvatskom prijevodu svih najznačajnijih dokumenata koje je u vezi s predmetnim pitanjem izdala Apostolska Stolica i Vi... Za privremeno vodstvo provincije moći ćete se i dalje služiti izvanrednim generalnim delegatom u osobi mnogopoštovanoga oca Andrije Bonija ili kojega drugog člana generalnoga definitorija".

Sveta kongregacija ovlašćuje o. generala da može "delegirati ili subdelegirati potrebne ovlasti vlč. o. Marinku Leki O. F. M., pod uvjetom da on izjavi da prihvaća Dekret 'Romanis Pontificibus'. U svakom slučaju, treba odmah prestati subdelega koju je mnogopoštovani o. Boni dodijelio vlč. o. Viktoru Nuiću, poznatu po svojoj nepomirljivoj protivnosti odredbama Apostolske Stolice".[398]

Time završavamo ovu kroniku događaja nakon objave Dekreta, prema službenim dokumentima.

---

[397] *AGK*, br. 044941. 5. VI. 1976.

[398] Pismo Propagande franjevačkom generalu, br. 3090/76., 14. VII. 1976.

D O D A T A K

U ovom dodatnom poglavlju želimo razraditi neka pravnocrkvena pitanja te u njihovu okviru riješiti određene slučajeve, bilo skupne, bilo pojedinačne, koji su nastajali u granicama hercegovačke afere. Time ćemo ujedno odgovoriti na pojedine odlomke i prigovore o. Mihaljevića.

Najprije se osvrćemo na hijerarhijsko uređenje Crkve općenito i promatramo ulogu župnika redovnika u mjesnoj Crkvi. Ispitujući odnos između dijecezanskoga klera i redovnika s obzirom na pastoralnu djelatnost na župama u mjesnoj Crkvi, upozoravamo na činjenicu da je po Božjem određenju i predanju biskup glavni zakonodavac i sudac u svojoj dijecezi, uvijek u skladu s općim načelima *Zakonika kanonskoga prava* i u zajedništvu s drugim biskupima, posebno sa Svetim Ocem. Biskup kao vidljiva glava mjesne Crkve ima punu vlast u svojoj dijecezi u pitanjima pastorala jednako i nad dijecezanskim kao i nad redovničkim svećenicima, bez obzira što redovnici mogu biti izuzeti ispod jurisdikcije biskupa u opsluživanju svoga redovničkog pravila i izravno podložni Svetoj Stolici.

Posebno mučan nered u hercegovačkoj Crkvi pojavio se s obzirom na gradnju i blagoslov crkava i kapelica od strane franjevačke redovničke braće na čelu s njihovim poglavarstvom. U tom ćemo pogledu iznijeti osnovna pravna načela i neke konkretne činjenice prepuštajući dobronamjernoj vjerničkoj javnosti da prosuđuje u kojoj se mjeri božanski i crkveni zakoni opslužuju i kako se katolička crkvenost poštuje. Pitanje katedrale u Mostaru predstavlja krunu raznih spletaka i smutnji bilo iz nekih crkvenih krugova, bilo iz necrkvenih. Stara mostarska katedrala zagonetno se našla na popisu redovničkih crkava, a novoj katedrali, koja je zamišljena oko 1890. godine, temelji su postavljeni tek 1975. godine. Mnoštvo je faktora utjecalo na ovakvu neshvatljivu odgodu gradnje, a najmanje nam se čini shvatljivim onaj koji je dolazio od nekih "izroda", kako bi se izrazio o. provincijal Šilić.

Odgovarajući o. Mihaljeviću na njegove prigovore, kojima obilno ponižava i vrijeđa svoga mjesnog ordinarija biskupa Čulu, ići ćemo od slučaja do slučaja iznoseći autentične dokumente: da se čuju obje strane.

Poseban naglasak stavljamo na slučaj "Dupovaca" u kojem o. Mihaljević vidi minijaturni oblik "hercegovačkoga slučaja", a mi u njemu naziremo protucrkveno i protufranjevačko upozorenje mjesnom biskupu da ne dira u župe što ih franjevci pastoriziraju.

Na kraju izlažemo stav hercegovačkih franjevaca prema činjenici obnove hijerarhije u BiH, akciju "misije dobre volje" i angažiranost "gradskoga i seoskoga puka" protiv dijecezanskih svećenika, za franjevce.

I) HIJERARHIJSKO UREĐENJE CRKVE

Pod ovim naslovom nastojat ćemo odgovoriti u nekoliko točaka na dvije postavke o. Mihaljevića, objavljene u "Hercegovačkom slučaju": *Hijerarhijsko uređenje Crkve i župnici redovnici*[1] i *Ravnopravnost redovničkoj i svjetovnoj klera.*[2] Pokušat ćemo iznijeti bitne elemente, iako u kratkim crtama. Posebnu pozornost pridajemo osnovnim načelima o hijerarhijskom ustrojstvu Crkve i ulozi redovnika kojima se povjerava duhovna pastva vjernika po župama.

1) Papa - vidljiva glava cijele Crkve; Biskup - vidljiva glava mjesne Crkve. Krist Gospodin jest svjetlo naroda (*Lumen Gentium*). On je temelj Crkve koja je "kao sakramenat ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva ljudskog roda" (*LG*, 1). Ona je novozavjetni izabrani Božji narod (*LG*, 9-17). Ljudi joj se krštenjem pridružuju, postajući dionici Kristove muke, smrti i uskrsnuća, a Euharistijom se ujedinjuju s Kristom i međusobno te postaju dionici njegova otajstvenoga tijela. Ona je jedinstvena zajednica božanskoga i ljudskoga podrijetla - kao što je i sam Isus Krist Bogo-Čovjek. Iako ima mnoštvo različitih služba i darova, ona je jedinstvena zajednica - kao što je ljudsko tijelo jedno premda ima više raznovrsnih udova. Svaki pojedini ud ima svoju ulogu, a ipak svi služe i sačinjavaju jedno tijelo (usp. *1 Kor* 12, 12-31). Taj novozavjetni Božji narod - Crkva - jest hijerarhijski uređena zajednica (*LG*, 18-29).

Krist je iz izabranoga izraelskog naroda uzeo sedamdeset i dvojicu učenika, a između njih izabrao *Dvanaestoricu* od kojih je na čelo postavio *Petra* "i u njemu je ustanovio trajno i vidljivo počelo i temelj jedinstva vjere i zajednice" (*LG*, 18). Krist je Petru *obećao* prvenstvo: "Ti si Petar-Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju... Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a štogod odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima" (*Mt* 16, 18-19); i *podijelio* prvenstvo: "Pasi jaganjce moje... Pasi ovce moje!" (*Iv* 21, 15-17). Krist je također svima apostolima podijelio vlast vezanja i odrješivanja: "što god svežete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu" (*Mt* 18, 18). Isus je Dvanaestoricu ustanovio "kao kolegij ili stalan zbor" (*LG*, 19). Dao im je trostruku službu: učenja, posvećivanja i upravljanja: "da kao dionici njegove vlasti učine sve narode njegovim učenicima, da ih posvete i njima upravljaju" (*LG*, 19).

[1] *H. S.,* str. 45-49.
[2] *H. S.,* str. 49-51.

"Ta božanska misija, koju je Krist povjerio Apostolima, trajat će do svršetka svijeta" (*LG*, 20), tako da se Petrova služba naučavanja i upravljanja nad svom Crkvom prenosi na rimskoga Papu, a trostruka služba apostola: naučavanje, posvećivanje i uprava prenosi na biskupe. "Biskupi su dakle primili službu zajednice sa suradnicima svećenicima i đakonima, stojeći mjesto Boga na čelu stada kojemu su pastiri kao *učitelji nauke*, *svećenici svetog bogoslužja* i *službenici uprave Crkve*. I kao što ostaje služba od Gospodina posebno povjerena Petru, prvaku Apostola, a koja se ima prenositi na njegove nasljednike, tako ostaje služba Apostola da pasu Crkvu, služba koju ima neprekidno vršiti sveti red biskupa. Zato Sveti Sabor uči da su biskupi po božanskoj ustanovi došli na mjesto Apostola kao pastiri Crkve, i tko njih sluša, sluša Krista, a tko njih prezire, prezire Krista i Onoga koji je Krista poslao'"(usp. *Lk* 10, 15) - (*LG*, 20).

"*Biskupi upravljaju posebnim njima povjerenim Crkvama*, kao Kristovi zamjenici i poslanici, savjetom, uvjeravanjem, primjerom, ali i autoritetom i svetom vlašću, kojom se služe samo zato da svoje stado odgoje u istini i svetosti.... Ta je vlast koju osobno vrše u Kristovo ime prava, redovita i neposredna, iako njezino vršenje konačno određuje vrhovna vlast Crkve... Na temelju te vlasti biskupi imaju sveto pravo, a pred Gospodinom dužnost da donose zakone za svoje podložnike, da sude i uređuju sve što spada na bogoslužje i apostolat.

Njima je potpuno predana pastirska služba ili redovita i svagdanja briga za njihovo stado, i nemaju se smatrati namjesnicima Rimskog biskupa, jer imaju svoju posebnu vlast i opravdano se nazivaju *poglavicama* naroda kojima upravljaju" (*LG*, 27). Eto to je izvorna koncilska nauka o ulozi i primatu Rimskoga Biskupa - Pape i o trostrukoj apostolskoj službi Biskupa u povjerenim im mjesnim Crkvama.

2) Svećenici - biskupovi suradnici. Nauka Sabora: "Krist, kojega je Otac posvetio i poslao na svijet (*Iv* 10, 36), učinio je preko svojih Apostola dionicima svoga posvećenja i poslanstva njihove nasljednike, to jest biskupe, koji su zakonito povjerili u različnom stupnju dužnost svoje službe različnim osobama u Crkvi. Tako crkvenu od Boga ustanovljenu službu vrše u raznim redovima oni koji se već u starini zovu biskupima, svećenicima, đakonima... Svećenici, mudri suradnici biskupskoga reda i njegova *pomoć* i *oruđe*, pozvani da služe Božjemu Narodu, čine jednu svećeničku družbu sa svojim biskupom, određenu za različite dužnosti. U pojedinim mjesnim zajednicama vjernika čine na neki način prisutnim biskupa s kojim su vjerno i velikodušno sjedinjeni i djelomično preuzimaju njegove službe i brigu i svaki dan ih brižno vrše. Oni koji pod biskupovim auktoritetom posvećuju i vode dio Gospodinova stada njima povjeren, čine opću Crkvu vidljivom u svom mjestu i mnogo koriste izgradnji cijeloga Kristova Tijela" (*LG*, 28).

U Dekretu o biskupima Sabor naučava: "Na temelju reda i službe svi su svećenici, bilo dijecezanski bilo redovnički, pridruženi zboru biskupa i prema svome zvanju i milosti služe dobru cijele Crkve... Svi svećenici, dijecezanski kao i

redovnički, dionici su s biskupom jednog Kristovog svećeništva i s njim ga izvršuju. I zato su postavljeni za brižljive *suradnike biskupskog reda*" (*CD*, 28). Slične riječi nalazimo i u Dekretu o službi prezbitera ili svećenika: Zadatak je biskupske službe "u nižem stupnju predan prezbiterima, da bi, uspostavljeni u red prezbitera, bili *suradnici biskupskog reda*, kako bi se pravilno izvršavalo apostolsko poslanje povjereno od Krista. Služba prezbitera, jer je povezana s biskupskim redom, sudjeluje u autoritetu kojim sam Krist svoje Tijelo izgrađuje, posvećuje i upravlja" (*PO*, 1).

"Svi prezbiteri, zajedno s biskupima, tako sudjeluju u jednom te istom Kristovu svećeništvu i službi da samo jedinstvo posvećenja i poslanja iziskuje *njihovo hijerarhijsko zajedništvo s biskupskim redom*" (*PO*, 7).

Prema ovoj koncilskoj nauci očito je da biskupijski i redovnički svećenici, koji na svoju ruku naučavaju, posvećuju i upravljaju, samim time poništavaju suradništvo i kidaju zajedništvo s biskupom. Zato su takve njihove akcije i funkcije redovito nedopuštene, a često i nevaljane.

3) U dušobrižničkom djelovanju prvo mjesto zauzimaju dijecezanski svećenici. Ovaj podnaslov jest rečenica iz Dekreta o službi biskupa (*CD*, 28). Otac Mihaljević ne prihvaća službeni hrvatski prijevod toga koncilskog teksta, nego misli da se latinske riječi: *In animarum autem cura primas partes habent sacerdotes dioecesani* imaju prevesti: "prva je dužnost (odgovornost) dijecezanskih svećenika da se brinu za pastorizaciju".[3] Opširan odgovor na taj prigovor može se naći u dokumentima. Ovdje ćemo samo kratko napomenuti da se latinska riječ "partes" može prevesti s hrvatskim riječima: mjesto, uloga, zadaća, dužnost, posao itd. Službeni je prevodilac odabrao riječ *mjesto* kao što se nalazi i u španjolskom, njemačkom i engleskom prijevodu. Francuzi su se opredijelili za *ulogu* (role), a Talijani za *odgovornost* (responsabilità). O. Mihaljević imao bi pravo s obzirom na samu riječ: dužnost, zadaća, posao kad svojim prijevodom ne bi krnjio i mijenjao smisao koncilskoga teksta. On naime želi reći: dijecezanski svećenici imaju kao prvu dužnost dušobrižništvo, a kao drugotne dužnosti ostala zaposlenja. Koncil naprotiv tvrdi da u jednoj biskupiji *glavnu ulogu* u dušobrižničkom djelovanju imaju dijecezanski svećenici, a ne redovnici ili bilo tko drugi. Razlog za dijecezanske svećenike jest u činjenici što se "oni - inkardinirani ili pripojeni mjesnoj Crkvi - *potpuno stavljaju* u njezinu službu da pasu jedan dio Gospodnjeg stada" (*CD*, 28). Prezbiteri ili svećenici bilo kojega reda ili kongregacije u Crkvi mogu biti također pozvani u duhovnu pastvu vjernika od strane mjesnoga biskupa, te tako pripadati kleru jedne dijeceze. Sabor: "Redovnički svećenici, koji se posvećuju za svećeničku službu da i oni budu brižljivi suradnici biskupskog reda, danas mogu biskupima biti od još veće pomoći

[3] *H. S.,* str. 49.

poradi povećanih potreba duša. Zato treba naglasiti kako na neki način pripadaju dijecezanskom kleru (točnije: kleru dijeceze, n. pr.), ukoliko sudjeluju u dušobrižničkoj službi i u djelima apostolata pod vlašću biskupa" (*CD*, 34). Latinski tekst točno kaže: "Ideo vera quadam ratione ad *clerum diocesis* pertinere dicendi sunt.." Držimo da se ovaj tekst ima ispravno shvatiti tako da redovnici, ukoliko sudjeluju u dušobrižništvu biskupije, ubrajaju se u kler dijeceze, ne postajući time dijecezanski kler, kao što koncil upotrebljava izraz za *svjetovno svećenstvo* koje se do sad tako nazivalo (izrazi "sacerdotes diocesani - dijecezanski svećenici" usp. u *CD*, 28-32).

Imajući pred očima gornja načela Sabora, možemo ustvrditi da je dijecezanskom (biskupijskom, svjetovnom) kleru župna pastva prvotna, redovna i glavna dužnost u Crkvi, dok je redovničkim svećenicima drugotna, dopunska i pomoćna zadaća u hijerarhijskoj strukturi Crkve.

4) Redovnici - ostvaratelji evanđeoskih savjeta: čistoće, siromaštva i posluha. Kao što na vrhovnom sakramentalnom planu nema razlike između rimskoga biskupa, Pape, i ostalih biskupâ u svijetu, tako nema nikakve razlike u nižem stupnju istoga sakramenta koji primaju dijecezanski i redovnički prezbiteri ili svećenici. Vidjeli smo da dijecezanski svećenici imaju svoju bitnu i glavnu ulogu u jednoj biskupiji po svome dušobrižničkom djelovanju. S obzirom na redovnički stalež (bilo muški, bilo ženski), Sabor kaže: "ako se gleda na božansku i hijerarhijsku konstituciju Crkve, taj stalež nije srednji između svećeničkog i laičkog položaja, nego Bog poziva s obje strane neke vjernike da imaju u životu Crkve poseban dar i koriste njezinoj spasiteljskoj misiji svaki na svoj način" (*LG*, 43). Redovnički stalež kao takav, "koji nastaje preuzimanjem evanđeoskih savjeta, iako ne spada na hijerarhijsko uređenje Crkve, ipak trajno spada na njezin život i svetost" (*LG*, 44). To redovnici i redovnice osobito postižu molitvom, pokorom i dobrim djelima. O odnosu između hijerarhije i redovničkoga staleža Sabor naučava: Radi općega dobra cijele Crkve "može Papa svaku ustanovu savršenosti i pojedine članove, na temelju svoga primata nad svom Crkvom, s obzirom na opću korist, izuzeti od jurisdikcije mjesnih ordinarija, i samomu sebi podvrgnuti... Sami članovi, izvršujući po svome osobitom načinu života dužnost prema Crkvi, moraju u skladu s kanonskim propisima iskazivati poštovanje i poslušnost biskupima, zbog njihove pastirske vlasti u partikularnim Crkvama i zbog potrebnog jedinstva i sloge u apostolskom radu" (*LG*, 45).

Upravo u vezi s tim apostolskim radom koji se želio obavljati neovisno o pastirskoj vlasti u mjesnoj Crkvi, kao i u neiskazivanju dužnoga poštovanja i poslušnosti biskupu s obzirom na pastoralnu djelatnost, mogli bismo tražiti uzroke i razloge "hercegovačkom slučaju". Naime, ako vrhovna crkvena vlast povjeri nekoj redovničkoj zajednici u nekome kraju dušobrižničku službu, to nikako ne znači da time dotični kraj postaje "baština", "posjed", "vlasništvo" takve redovničke družbe, tj. da bi redovnici bili isključivi i jedini pastoralni djelatnici, i

to s povijesnim pravom na dušobrižnička mjesta, odnosno župe. Ako Papa izuzima neke pojedince ili pojedine zajednice ispod jurisdikcije mjesnih ordinarija u pitanjima njihova unutarnjega života i djelovanja, on ih ne izuzima ispod pastirske uprave mjesnoga biskupa. Ovdje se dotičemo povijesnoga i pravnoga pitanja u vezi sa župama kojima upravljaju redovnici.

5) Kako mogu župe pripadati redovnicima? O. Mihaljević u svojoj knjižici navodi jednu rečenicu iz napisa biskupskoga ordinarijata koji je svojevremeno objavljen u zagrebačkoj *AKSI*: Crkva "nije nikad priznavala niti priznaje ničije historijsko pravo na župe, jer se to protivi hijerarhijskom uređenju Crkve, budući da u bitnoj stvari ograničava crkvenu upravu".[4] Na to o. Mihaljević nadostavlja:

"Crkveno pravo, koje je promjenljivo, poznaje četiri razna načina stjecanja prava na župe. A ti su sada: a) utemeljenje (*fundatio*), b) dospjelost (*praescriptio*), c) ujedinjenje (*incorporatio*) i d) pravni običaj (*consuetudo*). Ako redovnici bilo na koji od ova četiri načina steknu pravo na župe, onda su to redovničke župe. Njihovo je pravo da oni njima upravljaju. Pod historijskim pravom na župe u ovom prikazu podrazumijeva se bilo koji od ova četiri načina stjecanja toga prava. Posebno naglašavam da su franjevci u Bosni i Hercegovini, ovlašteni od Svete stolice, utemeljenjem (*fundatio*) stekli pravo na župe".[5]

Ovdje ćemo se osvrnuti na dva spomenuta načina, na utemeljenje i ujedinjenje.

a) **Utemeljenje**. Dobro se podsjetiti da su franjevci u BiH nekada govorili da oni imaju zaštitničko pravo (*ius patronatus*) nad svim župama u ovim pokrajinama. Budući da u zaštitništvo ulaze: nadarje, gradnja i zemljište (*dos, aedificatio, fundus*), samo jedan od spomenutih naslova dostatan je da opravda *jus patronatus:* "onaj koji se svojim troškovima pobrinuo samo za zemljište, ili je samo sagradio crkvu, ili je napokon poklonio, prema pravnoj odredbi uživa pravo zaštitništva (pokroviteljstva) nad beneficijem".[6] Tu istu tvrdnju da su sve župe u BiH pravom pokroviteljstva franjevačke zastupalo je također i franjevačko poglavarstvo Hercegovine u svome izvještaju generalu Reda, 19. veljače 1882.[7]

Međutim, franjevci su kasnije tu tvrdnju napustili kao neodrživu,[8] te su se počeli sve više pozivati na to da su bosansko-hercegovačke župe franjevci *utemeljili*. Stoga su one njihove, tj. redovničke.

---

[4] *AKSA*, 54/71., 17. IV. 1971. Prilog I., str. 1-6.

[5] *H. S.,* str. 45-46.

[6] PH. JELENEŽ, *Jura specialia quoad beneficia parochialia Provinciae Bosniensium et Custodiae Hercegovinensium Franciscanorum*, Djakovae, 1883., str. 10.

[7] AK, 9/1882., 185.

[8] B. RUPČIĆ, *Enstehung der Franziskanerpfarreien in Bosnien und der Herzegowina*

Kad je već crkveno pravo "promjenljivo", kako ističe o. Mihaljević, čudno je kako se onda autor ne poziva na one Papine enciklike i instrukcije u kojima se jasno ističe da nijedna redovnička družba ne može sebi svojatati pojedina područja misijskoga karaktera u Crkvi, pa ni najmanje dijelove, tj. župe. U svojoj enciklici *Rerum Ecclesiae,* od 26. veljače 1926. papa Pio XI. između ostaloga kaže: "Neka se, doduše, sveto ponose redovi i redovničke družbe bilo zbog povjerenoga im poslanstva za poganske narode, bilo zbog ostvarenih pristupa kraljevstvu Kristovu do danas, ali neka imaju na umu da misijska područja nisu primili po nekom vlastitom i trajnom pravu, nego ih imaju na mig Apostolske Stolice, kojoj je stoga pravo i dužnost da se brine za njihovo ispravno i potpuno obrađivanje".[9] U *uputi* vikarima, apostolskim pročelnicima i poglavarima ustanova kojima je Sveta Stolica povjerila misije, Sveta kongregacija za širenje vjere, 8. prosinca 1929. piše: "Crkva, nadalje, povjeravajući nekoj ustanovi neko područje na evangeliziranje, ne namjerava onaj dio zemlje posve i potpuno prepustiti brizi te ustanove. Opslužujući božansku zapovijed koju ne može propuštati, ona zadržava za sebe glavnu ulogu, tj. čitavu upravu misije te od ustanove - pomagačice očekuje velikodušnu pomoć evanđeoskih poslenika i sredstava za ispunjenje djela".[10]

Na temelju tih autoritativnih izjava Svete Stolice autor Paventi ovako veli: Sveta se Stolica "ne može odreći izravne uprave misije preko crkvenoga poglavara, pa makar redovnika, ali kojega je ona sama imenovala. A to je nužno ne samo zbog teoloških i pravnih nauka nego radi promicanja istinskoga napretka kršćanstva koje se rađa, osobito radi odgoja domaćega svjetovnoga klera".[11] Toliko s obzirom na autoritativne stavove i mišljenja.

Oni koji su objavili Mihaljevićevu knjižicu o "hercegovačkom slučaju" mogu primijetiti da se sve ovo što smo gore naveli odnosi na misijske krajeve a da su u nas, u BiH, posebne prilike. Franjevci su, doduše, došli u ove krajeve kao misionari, ali ih je kasnije Sveta Stolica "prisililа" da tu ostanu i da preuzmu dušobrižničku službu. "Franjevci u Bosni nisu više stranci nego urođenički kler. Oni dobivaju isključivo pravo na pastorizaciju".[12] U prvome dijelu ovoga prikaza vidjeli smo kako su franjevci u 13. stoljeću zamijenili dominikance; kako je Sveta Stolica stalno nastojala uvesti redovitu crkvenu hijerarhiju i svjetovni kler; kako su

---

und ihre Entwicklung bis zum Jahre 1878, Breslau, 1937., str. 150.

[9] *AAS*, 1926., str. 65-83, ili: *Urbaniana SYLLOGE praecipuorum Documentorum Summorum Pontificum et S. Congregationis de Propaganda Fide necnon aliarum SS. Congregationum Romanarum, ad usum missionariorum*, Romae, 1939., str. 257-258.

[10] *AAS*, 1930., str. 111-115, i *SYLLOGE*, kao u prethodnoj bilješci, br. 5, str. 351-352.

[11] X. PAVENTI, *Breviarium Iuris Missionalis*, Romae, 1960., str. 67.

[12] *H. S.,* str. 48.

franjevci reagirali i osporavali pravo biskupima u upravi dušobrižničke službe i kakvim su se neposluhom služili protiv same Svete Stolice. Vidjeli smo također iskrivljeno prikazivanje obnove redovite crkvene hijerarhije od strane franjevačkih autora od dr. fra Berislava Gavranovića do dr. fra Jerke Mihaljevića. U svjetlu svega toga nije teško procijeniti ni spomenutu Mihaljevićevu tvrdnju!

A kad je već govor o povjeravanju župa redovnicima - franjevcima, neka nam bude slobodno ispraviti jednu težu (iako možda nesvojevoljnu) Mihaljevićevu pogrješku. Autor se poziva na disertaciju dr. fra Karla Karina te tvrdi kako je Konzistorijalna kongregacija 5. srpnja 1915. godine odredila da "redovnici mogu primiti na upravljanje svjetovne župe, ali ne privremeno nego na stalno, tj. na neodređeno vrijeme, i to tako da ih biskup ne može oduzeti bez odobrenja Svete stolice".[13] I da se mnogopoštovani o. Mihaljević malo potrudio i provjerio navod koji citira o. Karin, primijetio bi da se radi o sasvim drugoj stvari. Naime, Svetoj konzistorijalnoj kongregaciji postavljen je upit (*dubium*): tko je mjerodavan za povjeravanje svjetovnih župa redovnicima: Sveta kongregacija koncila ili Sveta kongregacija za redovnike? Konzistorijalna je kongregacija odgovorila: "Mjerodavna je Sveta kongregacija koncila. Ali ostaje obveza za redove i redovničke kongregacije da od Svete kongregacije za redovnike dobiju potrebnu ovlast i dopuštenje, ako im njihove konstitucije i pravila ne zabranjuju držati ili upravljati župama".[14] U odgovoru Konzistorijalne kongregacije, na koji se poziva o. Mihaljević i prije njega o. Karin, nema govora o tome da "redovnici mogu primiti na upravljanje svjetovne župe, ali ne privremeno nego na stalno, tj. na neodređeno vrijeme...", što je, čini se, o. Karin nepotpuno shvatio H. S. Mayera u članku koji sam spominje.[15]

---

[13] *H. S.,* str. 47.

[14] K. KARIN, *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu*, Zagreb, 1939. str. 49. Pisac se poziva na *Fontes,* V. br. 2091, str. 66. A u *AAS,* 1915., br. 12, str. 327. nalazi se drugo. Odakle je o. Karin prepisao onu svoju tvrdnju: "ne dopušta se redovnicima predavanje župa na upravljanje, osim stalno, tj. na neodređeno vrijeme, i to tako da je biskup ne može oduzeti redovnicima bez odobrenja Sv. Stolice" - ne znamo.

[15] K. Karin poziva se na S. MAYERA: *Die nichtinkorporierte Klosterpfarrei*, u: Archiv für kathol. Kirchenrecht, 112 (1932), str. 472. Tu S. Mayer doslovno piše: *Die Konzilskongregation gibt die Erlaubnis zur Übertragung einer Pfarrei an Religiosen nur unter der Bedingung, dass der Bischof die Pfarrei den Religiosen ohne Erlaubnis des Heiligen Stuhles nicht wieder abnimmt, mit a. W. auch die Übertragung einer Säkularpfarrei an Religiosen kann ähnlich einer Union (can. 1423, 3) vom Bischof nur für dauernd, nicht auf Zeit vorgenommen werden*". Ovaj doslovno citirani tekst S. Mayera bolje tumači misao o. Karina, i očito je da je on (tj. o. Karin) u najmanju ruku nejasno citirao i odredbu Konsistorijalne kongregacije i auktora S. Mayera.

I kad je ono 1922. i 1923. hercegovačka franjevačka provincija tražila veći broj svjetovnih župa, onda je njihovu molbu rješavala Sveta kongregacija koncila, nakon što je generalni definitorij dao svoj pristanak i isposlovao potrebno dopuštenje od Svete kongregacije za redovnike. Hercegovački su franjevci preuzeli svjetovne župe *ad nutum S. Sedis*, tj. dok Sveta Stolica drukčije ne odredi, dokidajući reskript iz 1923. godine svojim reskriptom iz 1965. godine.

b) **Ujedinjenje**. Franjevci su se u prošlosti pozivali na to da su oni utemeljili župe, prema tomu one su njihove, odnosno redovničke. Nije trebalo nikakve intervencije od strane crkvene vlasti koju predviđa *kan*. 1425. toč. 2 o ujedinjenju župe sa samostanom. Neki se još uvijek vole služiti izrazom ujedinjenje ili inkorporacija, iako drugi franjevački autori priznaju da je već Tridentski sabor zabranio inkorporaciju župa samostanima. Ne želimo se upuštati u istraživanje kako su nastajale župe u BiH, nego bismo htjeli samo ukratko odgovoriti na tvrdnju o. Mihaljevića koji zastupa mišljenje da jedna župa od samoga osnutka i početka može biti redovnička.[16]

Na pitanje može li utemeljitelj kod osnivanja župe (*kan.* 216) ili kod diobe redovničke župe (*kan*. 1427, toč. 5) postaviti uvjet da nova župa bude ujedinjena punopravno (*pleno iure)* sa samostanom, pravnik F. Romita odgovara: "Na to treba potvrdno odgovoriti, samo ako je biskup prethodno molio apostolsko dopuštenje od Svete kongregacije koncila". Dakle: "Osnivanje župe spada, doduše, na biskupa; ali ujedinjenje župe redovničkoj kući spada samo na Svetu Stolicu". Utemeljitelj može u početku postaviti uvjet da se župa ujedini sa samostanom, ali jer je to čin crkvene jurisdikcije, uvjet mora prihvatiti biskup. A da bi on to mogao prihvatiti, potrebno mu je apostolsko dopuštenje Svete Stolice.[17]

Primijenjeno na naš slučaj: tko je davao nadarje, tko je bio utemeljitelj - sami vjernici ili pojedinci između njih, koliko je doprinijela redovnička zajednica? jesu pitanja koja bi zahtijevala opširnu prouku i analizu. Svakako stoji činjenica da franjevci, iako su bili od samoga početka naših župa u njihovu nastajanju, stvaranju i rastu te u gradnji potrebnih crkvenih objekata, oni tim samim ne stječu pravo na te župe. Crkve i župne kuće pripadaju župi kao pravnoj moralnoj osobi u smislu *kan*. 99 i 100 i sl. A tko će vršiti dušobrižničku službu ovisi o odluci crkvene vlasti: ako su neke župe povjerene redovničkoj zajednici (*pro mensa regulari,* kao što je slučaj nekih župa koje su povjerene franjevcima u mostarsko-duvanjskoj biskupiji), onda će dušobrižnici biti redovnici koje poglavarstvo predlaže, a mjesni ordinarij imenuje, postavlja i podjeljuje im potrebne duhovne ovlasti u pastvi; a ako su župe na slobodno raspolaganje biskupu, onda ih redovito

---

[16] *H. S.,* str. 46.

[17] F. ROMITA, *De unione paroeciae aliorumque entium ecclesiasticorum domui religiosae*, Romae, 1964. ,str. 141.

pastoriziraju svjetovni svećenici; u nedostatku dijecezanskih svećenika župe, se mogu povjeriti redovničkim svećenicima, ali uz prethodno dopuštenje Svete Stolice.

Mislimo da je najkompetentnije rješenje s obzirom na problem historijskoga prava na župe donio Dekret "Romanis Pontificibus", 6. lipnja 1975.: "A ubuduće nitko se ne će moći pozivati ni na kakovu povlasticu u pogledu pastoralne službe, stečenu na bilo koji način, ako se ona u ovom Dekretu ne predviđa, i to tako da bude posve u skladu s ovim Dokumentom ili s pojedinim njegovim odredbama".[18]

Zakonik kanonskoga prava predvidio je ujedinjenje župe sa samostanom, s redovničkom kućom (*kan.* 1425, toč. 1. i 2.), ali je to pridržano Svetoj Stolici. Međutim, nakon Drugoga vatikanskog sabora to je prepušteno mjesnim ordinarijima.[19] Mjesni ordinarij može vlastitim auktoritetom, uz pristanak mjerodavnoga redovničkog poglavara, povjeriti dotičnoj ustanovi župu bilo za stalno bilo na određeno vrijeme; u oba slučaja mora biti pisani ugovor u kojem se točno označuje što se odnosi na djelovanje, na osobe i ekonomske stvari.

Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda objavila je 24. veljače 1969. sheme ugovora između rezidencijalnih biskupa i misijskih ustanova na misijskim područjima (kamo ulazi i BiH).

Zaključak. Na temelju svega što je do sada izloženo u ovoj točki nije teško ocijeniti ispravnost i vrijednost Mihaljevićeva suda u vezi s tvrdnjom biskupskoga ordinarijata o historijskom pravu na župe. Pisac kaže: "Tvrdnja koju postavlja Biskupski ordinarijat u Mostaru... protivi se katoličkoj nauci i ustrojstvu Crkve i povijesnim činjenicama".[20] Naprotiv, preočito je čija tvrdnja stoji u suprotnosti s crkvenom naukom, strukturom i povijesnim činjenicama!

A jesu li pisanja biskupskoga ordinarijata i dijecezanskih konzultora ili napisi otaca franjevaca "obični falsifikati povijesnih činjenica i dokumenata Sv. Stolice",[21] može u mnogome dobro pomoći dosadašnji prikaz. S obzirom na ravnopravnost dijecezanskoga klera s redovničkim, za čim je uporno nastojala i Sveta Stolica i mjesni ordinarij, mogli bismo samo ponoviti riječi generalnoga prokuratora franjevačkoga Reda (što smo ih već citirali): franjevci su u Hercegovini stavljeni u privilegiran položaj, jer nema nijedne provincije na svijetu koja bi imala polovicu vjernika na duhovnoj brizi (a u mostarsko-duvanjskoj biskupiji ima više od polovice, no prema Dekretu treba ostvariti načelo: pola-pola). I umjesto da Mihaljević zajedno sa svom braćom bude zahvalan biskupu Čuli za

---

[18] *Službeni vjesnik biskupije*, III/1975., str. 67 ili 75.

[19] *Ecclesiae Sanctae*, 33.

[20] *H. S.*, str. 48

[21] *H. S.,* str. 50.

njegovu velikodušnost koju je pokazao povjeravajući polovicu vjernika franjevcima, on sa svojom braćom koja su mu izdala knjigu optužuje biskupa za "sve loše posljedice koje proizlaze iz njegova neobjektivnog pisanja. Ono najprije uvelike škodi ugledu Svete Stolice, navodi u zabludu ljude, negativno djeluje na odgoj svjetovnog klera, a kod franjevaca izaziva opravdanu reakciju".[22]

Povijest će reći svoj sud: koliko je franjevačko pisanje podiglo ugled Svete Stolice, izvelo ljude na put istine, pozitivno djelovalo na odgoj svjetovnoga klera, a kod franjevaca izazvalo porast u poslušnosti poglavarima Crkve Božje!

II) REDOVNICI U DUŠOBRIŽNIŠTVU (na župi)

Već smo istaknuli da se biskupi - kao nasljednici apostola - postavljaju na čelo mjesnim Crkvama da vrše svoju pastoralnu upravu nad određenim dijelom Božjega naroda (*LG*, 23b). Biskup je, dakle, redovni i neposredni pastir u svojoj dijecezi (*kan.* 334, 1). On ima "pravo brinuti se za crkvene službe na vlastitom području" (*kan*. 152). A dušobrižništvo ili pastva po župama jest crkvena služba (*kan.* 145); ona se ne može valjano zadobiti bez "kanonske provizije" (crkvenoga postavljanja). Pod kanonskom provizijom crkveni zakonik razumije "dodjeljivanje crkvene službe od mjerodavne crkvene vlasti prema propisu sv. kanona" (*kan.* 147, 2).

Crkveni zakonik (*kan.* 148) spominje više načina podjeljivanja crkvene službe: slobodno podjeljivanje, postavljanje, potvrđivanje, jednostavan izbor.

1) Podjeljivanje dušobrižničke službe redovnicima. Kod podjeljivanja dušobrižničke službe redovnicima treba razlikovati tri momenta: *predlaganje redovnika od strane njegova poglavara*; *biskupov sud o prikladnosti kandidata i kanonsko postavljanje onoga koga je biskup pronašao prikladnim za službu*.

a) *Predlaganje (praesentatio)*. Redovnički poglavar može predložiti (ali ne imenovati) nekoga redovnika za dušobrižničku službu, bilo za župnoga upravitelja - ako je župa ujedinjena sa samostanom (redovničkom kućom) (*kan.* 1425, 1 i 2), bilo za naslovnoga župnika - ako je župa povjerena redovnicima za njihovo uzdržavanje. U *kan*. 1425, 2 kaže se da redovnički poglavar može "imenovati" redovnike za službu na župi koja je punopravno ujedinjena samostanu. Ali imajući u vidu propise *kan.* 455. i *kan.* 471, 2. to se ima shvatiti u smislu predlaganja, a ne imenovanja, Jer, u slučaju kad je župa ujedinjena sa samostanom radi uzdržavanja redovnika (*semipleno iure*), redovnički poglavar ne može predlagati redovnika, nego samo svjetovnoga svećenika (*kan.* 1425, 1), dok za službu na župi koja je

[22] *H. S.,* str. 50.

ujedinjena punopravno (*pleno iure*) (*kan.* 1425, 2) može predlagati redovnika za župnoga vikara. U oba je slučaja potrebno biskupovo odobrenje.

b) *Biskupov sud o prikladnosti predloženoga* (*iudicium de idoneitate*). Redovnički poglavar može jednoga ili više njih predložiti za službu u smislu *kan.* 463, ali biskupu pripada pravo da sudi o prikladnosti predložene osobe. Ako biskup predloženoga ne pronađe prikladnim, redovnički poglavar ima pravo u roku od 4 mjeseca predložiti drugu osobu (*kan.* 1457). Ako ni u tom slučaju biskup ne ocijeni dotičnu osobu zgodnom za službu, onda župa prelazi na slobodno raspolaganje, ukoliko redovnički poglavar ili predloženi kandidat ne uloži utok na Svetu Stolicu protiv ordinarijeva suda. U međuvremenu, dok se spor ne završi, biskup postavlja "ekonoma", u suglasnosti s redovničkim poglavarom ako se radi o redovniku (*kan.* 471, 1). Ovo prema slovu zakona (*ad apicem iuris*).[23] Sveta Stolica, imajući uvijek pred očima dobro duša i vodeći računa o razlozima jedne i druge strane, nastoji štititi i čuvati biskupski autoritet, jer su biskupi oni koji redovno i izravno upravljaju u biskupiji i u duhovnom i u materijalnom pogledu (*kan.* 335, 1). Stoga *kan.* 471, 2 nalaže biskupu da predloženoga redovnika ukoliko ga nađe prikladnim - imenuje za službu u smislu *kan.* 459. Ali *kan*. 459 propisuje biskupu da pod teškom obvezom savjesti (*graviter onerata eius conscientia*) podijeli župničku službu onomu koga je našao prikladnim (*magis idoneus*) bez ikakve diskriminacije osoba. Pravnik Romita primjećuje da se više radi o biskupovoj obvezi nego li o pravu; i nije dosta da predloženi redovnik bude "jednostavno prikladan nego se zahtjeva da za dušobrižništvo bude prikladniji...".[24] Taj *kan.* 459 propisuje da biskup mora imati u vidu naučavanje i sve kvalitete predložene osobe*: kan.* 453, 1 navodi što je potrebno za valjanost (sv. red), a 453, 2 kaže što je potrebno za dopuštenost (ćudorednost, nauka, revnost, razboritost i ostale vrline i kvalitete).

c) *Crkveno postavljanje (institutio canonica)*. Prema *kan.* 148, 1 kanonska institucija na redovničkoj župi jest "dodjeljenje ili dopuštenje župničke službe od strane biskupa zakonito predloženom redovniku koji je pronađen prikladnim prema propisu *kan.* 456". To crkveno postavljanje, jer sa sobom nosi jurisdikciju crkvene vlasti, nužno je za valjanost (*kan.* 147). Ako bi se tko usudio preuzeti župničku službu bez prethodnoga crkvenog postavljanja, taj počinja krivično djelo o kojem se govori u *kan.* 2394. O tome kanonisti ovako pišu: "Posjed službe ili konzistorijalnoga beneficija preuzima se zakonitim pokazivanjem potvrde ili postavljanja... Prije nego što netko preuzme zakoniti posjed službe itd., zabranjuje

[23] F. ROMITA, *nav. dj.*, str. 158.
[24] *Ondje*.

mu se vodstvo ili uprava pod ništetnošću čina. Tko nezakonito zauzme službu, beneficij ili dostojanstvo, naziva se ULJEZOM (*intrusus*)".[25]

Kazne koje slijede nakon takva nezakonitoga pothvata jesu: određena kazna: nesposobnost za službu, beneficij, dostojanstvo, osim toga, druga neodređena kazna, prema sudu ordinarija...

Sudionici u kriviènom djelu jesu kapituli, samostani i svi drugi kojih se tiče, ako pripuštaju izabrane, predložene ili imenovane prije nego što se pokaže pismo promaknuća ili provizije. Kazna koja je za to određena jest suspenzija izabiranja, imenovanja ili predlaganja "*latae sententiae*" (određena kazna uz djelo počinitelja) "*ad beneplacitum S. Sedis*" (*kan.* 2394, 3).[26]

Smatrali smo potrebnim ukratko spomenuti ove norme u vezi s podjeljivanjem dušobrižničke službe redovnicima u jednoj biskupiji, jer se u okviru "hercegovačkoga slučaja" dogodilo više puta i na više mjesta da je provincijalno poglavarstvo hercegovačkih franjevaca, ne obzirući se na kanonske propise i ne čekajući da mjesni ordinarij podijeli potrebno crkveno postavljanje, slalo pojedine redovnike na neke župe da vrše župničku službu. Zaista je teško ocijeniti svu ozbiljnost "hercegovačkoga slučaja" promatrana pod vidom kanonskoga prava. Svi oni redovnici koji su samovlasno u župama bez biskupova odobrenja i namještenja, kao i njihovo redovničko poglavarstvo koje je odobravalo njihov postupak, snose odgovornost i pred Bogom i pred Crkvom i pred poviješću za sve one svetogrdne čine i nevaljano podijeljene sakramente!

2) Podjeljivanje jurisdikcije. Kanonska institucija ili provizija (postavljanje), kako smo već vidjeli, uključuje "udioništvo crkvene vlasti jurisdikcije". Stoga ćemo iznijeti neka osnovna načela u vezi s jurisdikcijom da bismo odgovorili o. Mihaljeviću na njegovu točku naslovljenu "Pitanje jurisdikcije".[27]

U Crkvi se razlikuje trostruka sveta služba: naučavanja, posvećivanja i upravljanja. Neki teolozi i pravnici smatraju da se ta trostruka služba može jednako razumjeti ako je podijelimo na duhovnu službu sv. reda i *vlast jurisdikcije*. Služba se reda odnosi na posvećivanje, a jurisdikcija na naučavanje i upravljanje. Koncilski stručnjak K. Mörsdorf, da bi protumačio odnos između tih dviju

---

[25] A. VERMEERCH - J. CREUSEN, *Epitome Iuris Canonici*, tom. III., Parisiis - Bruxellis, 1936, br. 599, str. 373. Vidi također: E. REGATILLO, *Institutiones Iuris Canonici*, 1961., br. 1054, str. 627-628.

[26] F. X. WERNZ - P. P. VIDAL, *Ius canonicum ad codicis normam exactum*, tom. VII. *Ius Poenale Ecclesiasticum*, Romae, 1937., br. 525, str. 596.

[27] *H. S.,* str. 85-86.

duhovnih služba, poziva se na Gospodinovu usporedbu o čokotu i lozi (*Iv* 15, 16).[28]

- *Vlast svetoga reda jest početo života*, vezana je uz osobu, daje se trajno u korist crkvene zajednice; ona rađa nositelje duhovne vlasti; ona je uvijek djelatna. Ali, jer se daje ljudima, grješnicima, ona je izložena i opasnosti da bude zlorabljena. Stoga je potrebno da bude zaštićena. Zato dolazi:

- *Vlast jurisdikcije ili pastirska vlast* koja je ograničena na osobu, vezana uz određeno područje u svrhu urednoga vođenja mjesne Crkve. Upravo po ovoj pastirskoj ili jurisdikcijskoj vlasti dolazi do izražaja hijerarhijsko ustrojstvo Crkve. Po njoj je moguće valjano i dopušteno vršiti posvetiteljsku službu.

Jurisdikcijska vlast dopire do jezgre posvetiteljske službe. Tako, na primjer, svećenik kojega je biskup suspendirao može misiti i misa mu je valjana, ali nije dopuštena, tj. griješi ako misi, ali je sakrament Euharistije valjano učinjen. Međutim, ako je biskup oduzeo nekomu svećeniku jurisdikciju ili ovlast ispovijedanja, dotični ne može valjano ispovijedati, tj. takva je ispovijed i nevaljana i svetogrdna, osim u slučaju teških bolesnika. Valjanost sv. mise izvire iz svećenikova sudioništva na Kristovu svećeništvu, dok valjanost ispovijedanja ovisi i o crkvenom ovlaštenju od strane biskupa.

Zakonik kanonskoga prava govori o jurisdikciji u odnosu na *vanjsko* i *unutarnje područje* (*forum externum, forum internum*), Vanjsko područje obuhvaća opće dobro Crkve, vanjski javni crkveni poredak, dok se unutarnje odnosi na osobnu čovjekovu savjest i njezin stav prema Bogu. Ova jurisdikcija unutarnjega područja može se vršiti sakramentalno (u sakramentu ispovijedi) i izvansakramentalno (izvan ispovijedi, ali pod obvezom tajne) - *kan.* 196.

Nadalje, razlikuje se *redovna* (*ordinaria*) jurisdikcija, koja je spojena s nekom službom, i *ovlaštena* (opunomoćena, *delegata*) koja je povjerena nekoj osobi (*kan.* 197, 1). Redovna se stječe samim primanjem ili podjeljivanjem neke službe. Onaj koji ima redovnu jurisdikciju može je i povjeriti drugomu (*kan.* 199, 1), ako nije drukčije kanonski određeno. Redovna jurisdikcija prestaje gubitkom službe, uz koju je bila vezana, nakon izjavljene osude kojom dotična osoba pada pod izopćenje, suspenziju ili zabranu. A opunomoćena jurisdikcija prestaje među ostalim i izravnim opozivom onoga koji je ovlastio (*kan.* 207).

Redovnu jurisdikciju i za unutarnje i za vanjsko područje u cijeloj Crkvi ima Papa.

Redovnu jurisdikciju i za vanjsko i za unutarnje područje u svojoj mjesnoj Crkvi ima biskup. Biskupi su redovni i neposredni pastiri povjerenoga im stada te imaju pravo i dužnost, prema propisima kanona, upravljati svojim biskupijama i u

---

[28] K. MÖRSDORF, *Heilige Gewalt*, u: *Sacramentum mundi*, Theologisches Lexicon für die Praxis, Rom-Freiburg-Wien, 1968., str. 582-597.

duhovnim i u vremenitim stvarima, i to trostrukom vlašću: *zakonodavnom, sudačkom i kaznenom*. (*Kan.* 2220: "Oni koji imaju vlast donositi zakone ili izdavati zapovijedi, mogu također zakonu ili zapovijedi priložiti kazne; koji imaju samo sudačku vlast, mogu samo zakonito određene kazne primijeniti prema pravnom propisu").

Redovnu jurisdikciju u svojoj župi ima župnik (i svi oni koji dolaze pod imenom župnika). On može ispovijedati svoje i strane vjernike na području svoje župe, ali ne može delegirati drugomu jurisdikciju ukoliko za to nije opunomoćen. Danas obično oni koji imaju redovnu jurisdikciju za svoje područje župe imaju također delegiranu jurisdikciju ispovijedanja na teritoriju dotične biskupije.

Imajući pred očima spomenuta načela, možemo se ukratko osvrnuti na neke tvrdnje o. Mihaljevića:

a) Fra Jerko se Mihaljević uzrujava što je biskup Čule u nekim svojim odredbama upotrebljavao izraze: "*ipso facto* gubi svaku jurisdikciju" ili "gubi potpuno svaku jurisdikciju". Za o. Mihaljevića izraz "*ipso facto*" (samim činom) "u crkvenom Zakoniku nema nikakva oslonca".[29] Istina, u kanonima koji govore o jurisdikciji (*kan.* 196-209), ne susrećemo te riječi, ali je nalazimo na više mjesta u Petoj knjizi istoga Zakonika. Šteta što autor nije bar prolistao i knjigu "O krivičnim djelima i kaznama"! On je sigurno dobro znao da postoje u ZKP kazne s gotovom (određenom) osudom i kazne s presudom koju treba donijeti (*poenae latae sententiae* i *poenae ferendae sententiae*): kazna s gotovom osudom postoji: "ako je određena kazna tako priložena zakonu ili zapovijedi da se u nju pada samim time (*ipso facto*!) što se zlodjelo počini"; kazna s osudom koja se treba izreći, "ako je sudac ili poglavar mora odrediti" (*kan.* 2217, 2). A *kan.* 2232, 1 kaže: "Kazna s određenom osudom, bilo ljekovita, bilo osvetljiva, samim time (*ipso facto*) obvezuje i na jednom i na drugom području prijestupnika ako je svjestan prekršaja". Tko je dobro upoznat s crkvenim zakonikom, lako će zaključiti, da je neistinita tvrdnja o. Mihaljevića, da "*ipso facto*" nema nikakva oslonca u crkvenom zakoniku.

U kronološkom pregledu događaja "hercegovačkoga slučaja" vidjeli smo da je mjesni ordinarij mostarsko-duvanjske biskupije zabranio franjevcima pastorizaciju u pobunjenim župama te je svoje zabrane objavio i pojedincima i svim područnim svećenicima preko "Službenoga vjesnika", te da je dodao neke izraze koji u smislu kanonskih propisa navode na zaključak da se radi o "kaznama *latae sententiae*."

b) Činjenica je da su neki mladi franjevci vršili svećeničke čine u nekim župama bez potrebnih crkvenih ovlaštenja. Biskup je Čule ozbiljno upozoravao hercegovačko franjevačko poglavarstvo, ali od toga nije bilo koristi. Zato je mjesni

[29] *H. S.,* str. 85.

ordinarij odlučio ne uzimati u obzir prijedloge franjevačkoga poglavarstva u vezi s podjeljivanjem pastoralnih služba nekim franjevcima, pa i onima koji su tek dolazili sa studija u provinciju. Svoju je odluku o podjeljivanju jurisdikcije uvjetovao zahtjevom provincijalnom poglavarstvu da disciplinira neke svoje članove. Franjevačko poglavarstvo udarilo je drugim putem, mimo Zakonika kanonskoga prava: provincijal je Šilić tvrdio da "sve do 1000. godine nema ni spomena o posebnoj ispovjednoj jurisdikciji".[30] Neki su išli još i dalje tvrdeći da je posebna ispovjedna jurisdikcija plod feudalno-klasnih odnosa koji su vladali u srednjovjekovnom društvu, a da oni samim ređenjem primaju sve ovlasti od samoga Krista itd.

Znamo da je to protivno i Crkvenom zakoniku i Drugom vatikanskom saboru. *Kan.* 879, 1, propisuje: "Za valjano slušanje ispovijedi potrebna je jurisdikcija koja je podijeljena napismeno ili izričitim riječima". A *kan.* 879, 2.: "Za podjeljivanje jurisdikcije ne može se ništa tražiti" u materijalnom pogledu, tj. jurisdikcija je besplatna. Tko bi za podjeljivanje duhovne ovlasti zahtijevao neku materijalnu nadoknadu, upao bi u grijeh simonije.

Za postupak mons. Čule, koji je od franjevačkoga poglavarstva zahtijevao disciplinu i posluh u vezi s pastoralnim djelovanjem franjevačkih članova, o. Mihaljević veli da "u ovoj stvari miriše na simoniju: prodavanje duhovne vlasti".[31] Da čovjeku pamet stane nakon ovakva paranoičnoga paralogizma! Znači, pojedini franjevci mogu se izmaknuti ispod uzde crkvenoga posluha, uz blagoslov provincijskoga poglavara, i raditi što žele po župama, a biskup koji je "upravljač ispovjednih propisa" (*LG*, 26c) ne smije podjeljivanje jurisdikcije uvjetovati kvalitetom kandidata! Kao da bi se neki željeli vratiti u "željezno i olovno doba" kršćanstva tamo negdje oko 1000. godine!

c) O. Mihaljević nema nijedne vlastite riječi da ocijeni postupak franjevačkoga poglavarstva koje je svojim protukanonskim i protuzakonitim držanjem postalo suodgovorno za mnoge nevaljane i svetogrdne čine, sprečavajući vršenje redovne crkvene jurisdikcije mjesnoga ordinarija. Evo jednoga primjera kako provincijalat hercegovačkih franjevaca izdaje dekret kojim svoga podložnika, mladoga franjevca, šalje na župu za službu duhovnoga pomoćnika:

"Pošt. O...

Starješinstvo Provincije na svom redovnom zasjedanju u Mostaru imenovalo je Vas za duhovnog pomoćnika u župi...

Jurisdikciju i kan. misiju već smo zatražili od Biskupskog Ordinarijata.

Na svoju dužnost pođite čim prije...

Mir i Dobro!

---

[30] *MiD*, 1975., str. 19. slj.

[31] *H. S.,* str. 86.

Provincijal…"

Iz ovoga uzorka dekreta, kojim o. provincijal izvršava zaključak poglavarstva o imenovanju (a ne o predlaganju, kao što je kanonski) nekoga člana provincije na pastoralno mjesto u župi koju franjevci administriraju, jasno proizlazi mogućnost da provincijalna uprava stvara u mladim članovima pravnu sumnju (*dubium iuris*) u pogledu jurisdikcije. Tako "imenovani" članovi lako mogu zaključiti da ih provincijal šalje na dužnost u župu nakon što je uredio pitanje kanonske institucije s mjesnim ordinarijem. A stvarno nije uredio. To znači da neki mladi franjevci ne moraju uvijek biti krivi što su ispovijedali bez jurisdikcije i obavljali neke druge svećeničke funkcije na župama bez kanonske institucije, nego je odgovorno poglavarstvo na čelu s o. provincijalom. O provincijalu u tom slučaju vrijede propisi *kan.* 2393-2395 i dekret Svete kongregacije koncila od 29. lipnja 1950.[32]

One franjevce koji su dopuštenjem provincijalata ulazili abuzivno u župe vršeći crkvene čine bez jurisdikcije biskupski je ordinarijat smatrao "uljezima" (*intrusi*). Na sve to o. Mihaljević ostao je mukom mučeći, on za kojega tadašnji provincijal Šilić reče u pogrebnom govoru da je znao ustati "u obranu crkvenosti otvorenije i odrješitije nego itko. Svejedno je li trebalo protusloviti provincijalu ili biskupu ili svoj braći ili svemu svijetu, on je ustajao smjesta, otvoreno i odrješito i nepopustljivo branio ono što Crkva i njezino dobro traži".[33] Da je ustajao protiv crkvenosti i biskupa, pa i nakon smrti preko svoje subraće, to je dosta očito; a je li ikad ustajao protiv nekanonskih i necrkvenih postupaka o. provincijala, to nam nije poznato!

III) ODUZIMANJE DUŠOBRIŽNIČKE SLUŽBE REDOVNICIMA I OTPUŠTANJE REDOVNIKA IZ BISKUPIJE

O. Mihaljević posvetio je naslovljenom pitanju tri stranice u svojoj knjižici.[34] Budući da je njegovo pisanje u otvorenom i odrješitom sukobu s crkvenom disciplinom, izložit ćemo po redu ono što je bitno za razumijevanje nekih slučajeva u vezi s otpuštanjem dvojice redovnika iz mostarske biskupije.

1) Crkveni zakoni. U pogledu uklanjanja redovnika sa župe *kan*. 454, 5 glasi: "A župnici koji pripadaju redovničkoj obitelji uvijek su, s obzirom na osobu, premjestivi bilo na mig mjesnoga ordinarija, uz prethodno upozorenje poglavara, bilo na mig poglavara uz prethodnu obavijest ordinariju, jednakim pravom, ne

[32] *AAS*, 1950., str. 601-602.
[33] *H. S.,* str. 94.
[34] *H. S.,* 82-84.

tražeći pristanak jedan od drugoga; niti je jedan drugomu dužan otkriti uzrok svoga suda, a još manje dokazati, osim u slučaju utoka *in devolutivo* (tj. bez odgodne moći) na Apostolsku Stolicu". Ovaj kanonski stavak doslovno je prenesen u pokoncilski provedbeni dokument *Ecclesiae Sanctae*, br. 32.

Kodeks je priznavao nepremjestivost župnika (*kan.* 454,2), dok saborski dekret *Christus Dominus* (31 c) dokida taj stavak i pojednostavljuje postupak pri premještaju ili maknuću župnika. *Ecclesiae Sanctae* (br. 20) primjenjuje *Christus Dominus* (br. 31).

Redovnik je premjestiv s obzirom na osobu (*ratione personae*), na mig (*ad nutum*). Redovnik i na župi ostaje "vezan na opsluživanje zavjeta i konstitucija" (*kan.* 630, 1) i u onome što se odnosi na redovničku disciplinu "podložan je poglavaru" (*kan*. 630, 2). Poglavar može svoga podložnika snagom zavjeta poslušnosti odrediti za drugu službu u zajednici, neovisno o mjesnom ordinariju. Ali mjesni ordinarij snagom pastirske službe ima jurisdikciju nad istim redovnikom dok je u službi na župi. Zato ga može ukloniti s te službe, ali "ne s obzirom na narav redovničkoga župnog beneficija, nego s obzirom na redovničku osobu koja ga administrira".[35] I mjesni ordinarij i redovnički poglavar moraju imati pravi uzrok suda za uklanjanje. Taj pravi uzrok ne traži se za valjanost nego samo za dopuštenost kad je u pitanju uklanjanje "aktualnog vikara".[36] Iako jedan i drugi poglavar ne moraju tražiti međusobni pristanak, niti moraju jedan drugomu priopćiti razlog, a još ga manje dokazati, ipak oni su dužni imati razlog i moraju ga otkriti Svetoj Stolici, ali bez odgodne moći, tj. dekret se mora izvršiti.

Papa Pavao VI. svojim apostolskim pismom *Pastorale munus*, od 30. studenoga 1963. dao je biskupima razne ovlasti, među kojima se nalazi i povlastica da biskup može "otpustiti iz biskupije, zbog vrlo teškoga razloga, pojedine redovničke članove ako njihov viši redovnički poglavar, iako upozoren, nije poduzeo potrebne mjere; ipak neka se stvar odmah dostavi na znanje Apostolskoj Stolici" (br. 39). Ova je mjera nešto novo u Crkvenom pravu. U *kan.* 617, gdje se predviđa slučaj redovničkoga neposluha u dušobrižništvu, postoji propis da mjesni ordinarij samo dostavi stvar Svetoj Stolici.

Romita komentira *Pastorale munus* br. 39: ne radi se o otpuštanju iz Reda (o čemu govore *kan*. 646-672), nego o otpuštanju redovnika iz dijeceze. Ta mjera ima disciplinarnu narav administrativnim putem a ne svojstvo ljekovite ili osvetljive kazne (*medicinalis vel vindicativae poenae*). Snagom te ovlasti biskup je dužan, ako razborito smatra da je prisutnost nekoga redovnika u biskupiji teški uzrok štete i opasnosti, opomenuti redovničkoga poglavara da on riješi slučaj. A ako ovaj propusti to učiniti, onda biskup toga redovnika otpušta iz biskupije

[35] F. ROMITA, *De unione...*, str. 164.
[36] *Ondje*.

"dostavivši ipak stvar odmah Svetoj Stolici". S obzirom na biskupovu mjeru, nema priziva koji bi odgodio biskupovu odluku (*in suspensivo*), jer se ne radi o vindikativnoj kazni (*kan.* 2287), nego samo *in devolutivo*.[37]

2) Postupak mons. Čule. Budući da je u prethodnoj kronici događaja prikazan razvoj slučaja u vezi s otpuštanjem dvojice najnepokornijih franjevaca iz mostarsko-duvanjske biskupije, ovdje će biti dostatno samo na to podsjetiti. Nakon što novoimenovani dijecezanski svećenici nisu mogli ući u one tri župe, biskup je Čule zabranio svim svećenicima koji nemaju ovlasti zalaziti na ona područja. Ta se zabrana poštivala tri mjeseca. No, na Malu Gospu 1968. služene su u sve tri župe pučke mise. Ordinarijat je izdao odredbu o "misterioznim misionarima" i upozorio je franjevački provincijalat na popuštanje discipline. Poglavarstvo nije ništa poduzelo. Biskup je u travnju 1969. oduzeo dvojici franjevaca - fra Korneliju Kordiću i fra Dinku Maslaću - kanonsku misiju i ispovjednu jurisdikciju. O tome je obaviješten i provincijalat. Na kongresu na Humcu (srpanj 1969) provincijal je Šilić "kažnjenu braću" stavio pod svoju zaštitu, a biskupovu odluku nazvao "nenormalnom i nemoralnom". Nakon toga franjevci su još aktivnije zalazili u zabranjene župe. Pred Božić 1969. ordinarijat je odbio dvojici predloženih mladih franjevaca podijeliti jurisdikciju, dok provincijalat ne poduzme mjere protiv neposlušnih članova.

Na kapitulu 1970. godine, na koji je pozvan i mjesni ordinarij, biskup je učinio korak dobre volje i obećao podijeliti jurisdikciju svima koje poglavarstvo predloži, ali uz uvjet da se neposlušni članovi - spomenutoj dvojici pridružio se i fra Bernard Marić - nekamo premjeste. U početku se činilo da će franjevci poslušati, ali kasnije se sve opet vratilo na staro. Fra Kornelije Kordić i fra Bernard Marić napismeno su odbili posluh. Biskup je zatim stao govoriti kako će se poslužiti ovlašću koju mu je dao papinski dokument *Pastorale munus*. Provincijal je pokušao tvrditi da se ne može ništa poduzeti bez sudskoga procesa i da *Pastorale munus* ne vrijedi za izuzete redovnike. Konačno je biskup izdao odluku 21. srpnja 1971. o otpuštanju iz dijeceze dvojice redovnika. Provincijal se Šilić obratio na Propagandu, a fotokopiju relacije dostavio je i mjesnom ordinariju.

3) Potvrda Propagande. Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda odgovorila je da s obzirom na otpuštanje dvojice franjevaca iz biskupije "nema sumnje da je provincijal dužan izvršiti taj dekret niti može očekivati da se dopusti jurisdikcija drugim redovnicima koji su neprikladni, ako taj dekret ostane mrtvo slovo".[38] Tako je Propaganda u cijelosti odobrila postupak biskupa Čule.

---

[37] F. ROMITA, *Facultates et privilegia a S. P. Paulo VI. Episcopis concessa Lit. Ap. "Pastorale munus"*, Roma, (bez godine), str. 75-76.

[38] Pismo Propagande mostarskom biskupu, 5679/72., 12. III. 1972.

4) Mišljenje o. Mihaljevića. Fra Jerko Mihaljević bijaše doktor teologije. Očekivalo bi se da će on koji je ustajao "u obranu crkvenosti otvorenije i odrješitije nego itko" biti na liniji rješenja Svete Stolice. Ali nije bilo tako. On najprije stavak iz *Pastorale munus* prevodi s animoznim naglaskom: Biskupu se daje "ovlast da može otpustiti (*protjerati*) iz biskupije".[39]

Već smo se susreli s netočnostima Mihaljevićeva prijevoda: kad treba njemačku riječ "verdrängt", koja znači "istisnuli", prevesti na hrvatski, o. Mihaljević voli riječ "potjerali" "vertreiben" (iz biskupova pisma kard. Döpfneru); a kad treba prevesti talijansku riječ "persecuzione", koja znači "progonstvo", on je prevodi "pobuna" (Cerrijev izvještaj).

A nakon što je Sveta Stolica riješila slučaj i potvrdila postupak biskupa Čule, o. Mihaljević zaključuje: "otpuštanje se ne mora izvršiti". I sve to u duhu otvorene, odriješite i nepopustljive obrane onoga "što Crkva i njezino dobro traži", kako se izrazi provincijal Šilić o pok. Mihaljeviću.[40]

IV) GRADNJA I BLAGOSLOV CRKAVA U REDOVNIČKIM ŽUPAMA

Iako o. Mihaljević u svojoj brošuri *Hercegovački slučaj* ne donosi nijednoga retka u vezi s neovlaštenim podizanjem i blagoslovom novih crkava u župama koje su ujedinjene - povjerene redovnicima franjevcima u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, ipak ćemo se ovdje osvrnuti i na te zloupotrebe od strane franjevačkoga poglavarstva provincije. To bismo prikazali u nekoliko načelnih i praktičnih točaka.

Katolička se Crkva dijeli na pokrajine i biskupije, a biskupije na dekanate i župe (usp. *kan.* 215, 1). Osnivanje, dioba, mijenjanje granica ujedinjavanje ili dokidanje pojedinih pokrajina i biskupija isključivo potpada pod vrhovnu crkvenu vlast. A pravo je mjesnoga biskupa da biskupiju dijeli na župe.

1) Nužnost župne crkve. Crkveni zakonik (*kan.* 216) opisuje župu: to je područje sa *stanovitim brojem vjernika*, s *vlastitom crkvom* i *dušobrižnikom* (župnikom). U tome opisu nalazimo tri bitna elementa:

- Određen broj vjernika, bilo da stanuju na nekom području, bilo da pripadaju posebnoj narodnosti, bilo posebnoj kategoriji osoba, čak obitelji. Stoga se razlikuju teritorijalne, nacionalne, obiteljske ili personalne župe. Te župe kanonisti nazivaju "župa kao takva" (*paroecia qua talis*).

- Crkva ili posvećena zgrada, koja je namijenjena javnom vršenju bogoslužja. Pravnici govore o "župnoj crkvi" (*ecclesia paroecialis*).

---

[39] *H. S.,* str. 83.

[40] *H. S.,* str. 94.

- Dušobrižnik ili župnik koji je pastir naroda i upravitelj crkve. Njegova je služba u župi crkvena služba (*officium ecclesiasticum*) - *kan.* 147. Za vršenje te pastirske službe u župi crkva dušobrižniku osigurava i način uzdržavanja: on ima pravo na primanje prihoda iz onoga nadarja koje je vezano uz službu. Kanonisti to nazivaju "crkveno nadarje" (*beneficium ecclesiasticum*). Kad je u pitanju župa, onda se govori o "župnom nadarju" (*beneficium paroeciale*).

U Crkvi se također razlikuju fizičke i moralne osobe. Fizičke su osobe krštenici. A moralne osobe mogu biti zborne (tri i više osoba) i nezborne (crkve, sjemeništa, nadarbine itd.). Po božanskoj odredbi Katolička Crkva i Sveta Stolica imaju svojstvo moralne osobe; a niže moralne osobe postižu to svojstvo: bilo iz samoga pravnog propisa, bilo po posebnom dopuštenju mjerodavne crkvene vlasti, dekretom (usp. *kan.* 100).

Fraza "iz samoga pravnog propisa" znači da u Crkvi postoje neke stvari ili ustanove koje su apsolutno ili relativno nužne kako bi Crkva postigla svoju svrhu koju joj je Krist namijenio. U ono što je bitno nužno za postojanje i djelovanje Crkve ubrajaju se: biskupije, župe, zatim sjemeništa, crkve, nadarbine.[41] Po odredbi zakona sva tri elementa koji ulaze u opis župe imaju značaj moralne osobe: i župa, i crkva, i nadarbina. Iz toga se vidi velika važnost župne crkvene zgrade za izvršavanje poslanja Crkve. Saborska konstitucija o sv. liturgiji govori o promicanju liturgijskoga života u biskupiji. "Biskup se ima smatrati velikim svećenikom svoga stada; od njega na neki način proistječe i ovisi život vjernika u Kristu" (*SC,* 41). "Kako biskup ne može sam u svojoj Crkvi uvijek i posvuda predsjedati svojemu stadu, nužno je da uspostavlja zajednice vjernika, među kojima se ističu župe, uređene po mjestima pod pastirom koji zamjenjuje biskupa. One na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu. Stoga u svijesti i djelatnosti vjernika i svećenstva treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu; valja se truditi da osjećaj župne zajednice bude živ, ponajpače zajedničkim slavljem nedjeljne mise" (*SC,* 42)

A fraza "po posebnom dopuštenju mjerodavne crkvene vlasti" odnosi se na razne ustanove koje nisu neizostavno nužne za izvršenje crkvene misije (na pr. ustanove za promicanje savršenijega načina života - *kan.* 685; za neka nabožna djela - *kan.* 707; za zbrinjavanje bolesnih putnika - *kan.* 1489,1).

Pogledajmo sada kako se ova jasna načela o župama i župnim crkvama, koje posve stoje pod crkvenom upravom mjesnoga biskupa, konkretno promatraju i poštuju od strane hercegovačkoga franjevačkog poglavarstva.

2) Gradnja crkava i kapelica. Nekada je mostarsko-duvanjska biskupija stajala vrlo loše u pogledu župnih objekata, posebno crkava. Rat i neposredne poratne prilike više su doprinijele rušenju nego li izgradnji crkvenih zgrada i

---

[41] F. ROMITA, *De unione...*, str. 46-48.

župnih kuća. Mjesni ordinarij, dr. Petar Čule, u prvoj prigodi u kojoj je nakon zatvora mogao stupiti u kontakt sa svojim svećenicima i vjernicima preporučio je brigu i izgradnju, potrebnih crkvenih građevina. Dok se nalazio u zatočeništvu u franjevačkom samostanu u Tolisi, pisao je 2. veljače 1956. okružnicu kleru i vjernicima:

"Naša je biskupija od svih hrvatskih biskupija najslabije stala u pogledu crkava i njihove opreme. Pokažimo jakost vjere i u tome, da nadoknadimo propuste prošlosti. Pomozimo, koliko možemo prema svojim silama, da se u župama, gdje nema crkve, što prije crkva podigne, - gdje je crkva nedovršena, da se što prije dovrši, a gdje ima crkva, da se ona opskrbi sa potrebnim misnim odijelima i posuđem..."[42]

Prema odredbama crkvenoga zakonika (*kan*. 1162) nikakva se crkva ne smije graditi bez izričita napismeno dana dopuštenja mjesnoga biskupa, a to dopuštenje ne može izdati biskupov zamjenik bez posebna ovlaštenja.

U vrijeme izbijanja "hercegovačkoga slučaja" pa nadalje sagrađeno je više crkava po župama koje su ujedinjene-povjerene franjevcima. Nije teško domisliti zašto su franjevci u Hercegovini razvili tako živu građevnu djelatnost, osobito po pojedinim filijalama nekih župa: očito je da su time željeli spriječiti osnivanje koje nove župe za dijecezanski kler. Naime, biskup je, želeći popraviti tešku situaciju dijecezanskoga klera u biskupiji, kanio osnivati nove župe koje po *kan.* 1427,5 stoje na raspolaganju biskupu, ali su franjevci otpočeli s gradnjom filijalnih crkava bez ikakva ovlaštenja od strane mjesnoga ordinarija, pa čak i protiv njegove izričite zabrane. Nisu ih samo gradili nego su ih i sami blagoslivljali. Spominjemo neke slučajeve koji su povezani s pitanjem blagoslova dotičnih crkvenih objekata.

3) Blagoslov crkava od strane franjevačkoga poglavarstva. Prema crkvenom propisu (*kan.* 1165, 1) u crkvi koja nije posvećena ili barem blagoslovljena ne smije se obavljati bogoslužje. Prema *kan*. 1156 "pravo na blagoslov svetoga mjesta, ako ono pripada svjetovnom kleru ili neizuzetoj družbi, ili laičkoj, ima ordinarij područja u kojem se mjesto nalazi; a ako pripada izuzetoj kleričkoj družbi, onda viši poglavar; i jedan i drugi mogu za to ovlastiti drugoga svećenika". Pod sv. mjestima razumijevaju se posvećena ili blagoslovljena mjesta određena za bogoslužje ili za pokop vjernika (*kan*. 1154). Crkva je namijenjena bogoštovlju i za to je potrebna posveta ili blagoslov.

Kad je u pitanju posveta crkve, onda dolazi u obzir samo mjesni biskup. A kad se radi o blagoslovu kamena temeljca ili cijele zgrade, onda treba razlikovati: ako mjesto pripada izuzetoj kleričkoj zajednici, blagoslov obavlja viši poglavar, inače mjesni ordinarij. No nastaje pitanje: tko je kompetentan blagosloviti crkvu na župi koja je od svoga utemeljenja povjerena redovnicima (ili kako bi o. Mihaljević

[42] P. ČULE, *Okružnica kleru i vjernicima,* 2. veljače 1956.

rekao: na župi koju su redovnici - franjevci utemeljili)? Hercegovačko franjevačko poglavarstvo nakon nastanka "hercegovačkoga slučaja" prisvojilo je sebi pravo blagoslova novih crkava na župama koje su im povjerene. Evo nekoliko slučajeva i mjerodavnih crkvenih rješenja.

a) *Blagoslov crkve u Tihaljini.* Od osnutka župe (1889) kao župna crkva služila je jedna mala ubožna kapelica. Uoči drugoga svjetskog rata otpočela je gradnja crkve. Nakon rata nastavila se izgradnja. Kad je bila crkvena zgrada gotovo pri završetku, župnik - franjevac zakazao je svečani javni blagoslov za 8. prosinca 1968., pozvavši mjesnoga ordinarija da obavi blagoslov. No kako je biskup Čule bio pozvan za taj isti dan da prisustvuje komemoraciji 50. obljetnice smrti prvoga vrhbosanskog nadbiskupa, Josipa Stadlera, u Sarajevu, pismeno je obavijestio župnika da ovlašćuje mons. don Andriju Majića da blagoslovi crkvu, kad se već blagoslov ne može odgoditi.[43] Međutim, tomu se usprotivio provincijal Šilić koji je javio mons. Majiću da on jedino s ovlaštenjem o. provincijala može obaviti blagoslov crkve. (Spominjemo usput: u prosincu 1967. biskup je ovlastio o. provincijala da u Rakitnu blagoslovi crkvu. Nije bilo nikakva problema. Bi li se provincijal Šilić živcirao da je opet njega biskup ovlastio da obavi blagoslov crkve u Tihaljini? I Tihaljina i Rakitno istoga su pravnoga statusa! Vjerojatno ne bi. A biskup je ipak slobodan ovlastiti onoga koga on hoće. No o. Šilić nije to mogao podnijeti, zato je nastala mučna prepiska između njega, mons. Majića i mjesnoga ordinarija). Na kraju mons. Majić odustao je od puta u Tihaljinu i u posljednji čas, kad je sve bilo pripravljeno i ugovoreno - da bi se izbjegla sablazan - on je zamolio o. Šilića neka on ide blagosloviti novu župnu crkvu. Provincijal je to odbio, te je poslao svoga delegata da u ime provincijalovo obavi blagoslov.

Priziv na Svetu Stolicu. Nakon što je biskup Čule doznao što se dogodilo, zatražio je pisani izvještaj župnika iz Tihaljine. A u vezi s time ordinarijatu je pisao i franjevački provincijalat. Skupivši potrebne podatke, biskup se obratio Kongregaciji za evangelizaciju naroda da donese kompetentno rješenje.

b) *Blagoslov crkve u Uzarićima.* U međuvremenu o. provincijal nije mogao čekati rješenje Svete Stolice, nego je osobno blagoslovio filijalnu crkvu u Uzarićima, filijala župe Široki Brijeg. Nakon blagoslova, 22. prosinca 1968., provincijal je Šilić napismeno izvijestio ordinarijat, u skladu s *kan.* 1158 koji propisuje da se dokument o posveti ili blagoslovu crkve čuva i u arhivu ordinarijata i u arhivu župe.

c) *Blagoslov crkve u Međugorju.* Početkom 1969. trebalo je svečano blagosloviti novu župnu crkvu u Međugorju. Valjda je o. provincijal bio ipak u sumnji da on ne može blagosloviti crkvu bez ikakva obzira na biskupa pa je predložio kompromisno rješenje: on je kao redovnički poglavar pozvao biskupa da

[43] *ABO,* 1214/68., 1. XII. 1968.

obavi blagoslov, a on će nakon toga predvoditi koncelebraciju sa svim živim franjevcima koji su službovali u Međugorju. Mjesni je ordinarij odgovorio da on može blagosloviti novu crkvu samo na poziv mjesnoga župnika, a ne provincijala, a s obzirom na predvođenje koncelebracije, biskup se slaže s prijedlogom. Tako je i bilo. Mjesni župnik - franjevac pozvao je biskupa da obavi blagoslov.

Prvi odgovor Svete Stolice. Početkom veljače 1969. apostolski delegat u Beogradu priopćio je mostarskom biskupu rješenje Kongregacije u vezi s blagoslovom crkava: pravo blagoslova novih crkava na župama kojima upravljaju franjevci pripada mjesnom ordinariju.[44] Taj odgovor apostolske delegature ordinarijat je prenio franjevačkom provincijalatu,[45] koji je odgovorio da se rješenje Svete kongregacije ne odnosi na problem u vezi s onim crkvama na župama koje su franjevci utemeljili, jer su i te crkve redovničko vlasništvo, pa blagosloviti crkvu pripada višemu redovničkom poglavaru.[46]

Pravnik dr. fra Viktor Nuić objavio je u službenom glasilu provincije članak pod naslovom: *Nadležnost u pogledu blagoslova župnih crkava na redovničkim župama*.[47] Tvrdnje koje o. Nuić zastupa posve su usvojene i od o.

---

[44] Apostolska nuncijatura Beograd, 1540/69., 7. II. 1969.

[45] *ABO,* 459/69., 11. III. 1969.

[46] *AP0*, 236/69., 22. III. 1969.

[47] *MiD*, 6/1969., str. 270-284. Iz članka o. Nuića, kao i iz pisma o. provincijala od 23. IX. 1972. može se vidjeti da obadvojica zastupaju isto mišljenje: crkve (župne i filijalne) u župama koje su "pleno iure" ujedinjene redovničkoj kući (samostanu, provinciji, Redu) ili crkve koje su utemeljenjem ujedinjene redovničkoj kući (zajednici) postaju vlasništvo Reda. Zastupaju, dakle, teoriju vlasništva (*Eigentumstheorie*): župni beneficij i župna crkva pritjelovljuju se (inkorporiraju) redovničkoj kući (zajednici) i time gube svoju moralnu osobnost postajući jedno s onim čemu su ujedinjene.

Drugi autori, koji ispravnije tumače nauku *Kodeksa* (*kan.* 1425, 1419-1420 i dr.), tvrde da ni župni beneficij, ni župna crkva, ako se sjedinjuju sa samostanom, provincijom ili Redom, ne gube moralnu osobnost, jer su je dobili iz samoga propisa prava (*ex ipso iuris praescripto*). Onaj samostan (provincija, Red) kojemu se pritjelovljuju (inkorporiraju) ti crkveni objekti, stječe pravo upotrebe i ubiranja plodova, jer nadarbina je radi službe. To je tzv. teorija uživanja plodova (*Nutzniessungstheorie*).

Neki naši franjevci, koji zastupaju prvu gore spomenutu teoriju, čini se protivnu autentičnu tumačenju Kodeksa, idu još dalje i tvrde da ne samo pravo blagoslova crkvenih objekata pripada višemu redovničkom poglavaru (tj. provincijalu) nego u smislu *kan.* 630, 4 tvrde da sva milostinja, prilozi, doprinosi za izgradnju, uzdržavanje i obnovu crkve stoje na raspolaganju višega redovničkog poglavara i on nad tim vodi kontrolu, a ne mjesni ordinarij.

Drugi pravnici tvrde suprotno: "ujedinjenje župa samostanu (provinciji, Redu) nikako ne uključuje pritjelovljenje župnih dobara istoj kući, nego pravo ubiranja beneficijskih plodova i onoga što pripada beneficiranoj osobi... Isto tako, dodjeljivanje župne nadarbine nekoj fizičkoj osobi nikako ne uključuje u župniku pravo vlasništva nad dobrima, nego samo

provincijala. Ordinarij ne želeći ulaziti u polemiku s pojedinim franjevcima ponovio je raspisom odgovor apostolske delegature, odnosno Svete kongregacije u vezi s blagoslovom. Ordinarijat je izjavio: "To Biskupovo pravo ne može se osporavati na temelju nečijih privatnih mišljenja. Samo protivni reskript nadležne Rimske Kongregacije može stvar promijeniti."[48]

Te iste, 1969. godine, trebalo je u prosincu blagosloviti novu filijalnu crkvu u selu Gornja Blatnica, župa Gradnići. Župnik franjevac podnio je molbu svomu redovničkom poglavaru, a prijepis te molbe dostavio je na uvid i mjesnom ordinariju. Ordinarij je ponovno podsjetio na kompetentni odgovor Propagande i dodao "da bi svaki postupak suprotan citiranom reskriptu Sv. Kongregacije Ordinarijat smatrao očitim nepoštivanjem vrhovne crkvene vlasti, što bi predstavljalo težak prekršaj, koji bi za sobom povlačio primjenu kanonskih sankcija kako na onoga, koji bi se usudio nekoga delegirati za eventualni blagoslov crkve tako i na onoga, koji bi pokušao obaviti blagoslov crkve s takvom delegacijom".[49] Blagoslov te filijalne crkve obavio je mjesni župnik Gradnića s biskupovom delegacijom.

d) *Blagoslov novosagrađene crkve u Šuici.* U lipnju 1969. godine provincijal je Šilić blagoslovio temelje nove crkve u Šuici. Kad se crkva sagradila, otac je provincijal bez ikakva obavještenja i ovlaštenja, unatoč jasnu stavu i Svete Stolice i mjesnoga ordinarija otišao blagosloviti novu crkvu. Blagoslov je obavljen 13. kolovoza 1972. godine, nakon čega je provincijal obavijestio po svome zamjeniku biskupski ordinarijat o obavljenu blagoslovu.[50]

Iako je biskup Čule mogao primijeniti kanonske sankcije na o. Šilića i na mjesnoga župnika koji ga je pozvao, ipak je ordinarij od toga odustao i slučaj ponovno iznio pred Propagandu.[51]

Drugi odgovor Svete Stolice. Sveta kongregacija za širenje vjere poslala je pismo o. generalu kojega je podsjetila na svoju prethodnu odluku te potpisnik nastavlja: "S obzirom na to čast mi je, prečasni oče, doznačiti Vam da ste zamoljeni obavijestiti oca Šilića o živom žaljenju slučaja od strane ove Svete kongregacije koja osjeća dužnost da od njega zahtijeva ispričnicu ordinariju kako bi se izbjegle sankcije koje se mogu primijeniti na slučaj.[52] O. general dostavio je

---

pravo ubiranja plodova iz beneficija koji je spojen sa službom": F. ROMITA, *nav. dj*., str. 35. Vidi također A. FEHRINGER, *Die Klosterpfarrei, Der Pfarrdienst der Ordensgeistlichen nach geltendem Recht mit einem geschichtlichen Überblick*, Paderborn, 1958., str. 145. slj.

[48] Službeni vjesnik biskupije, 1969., str. 13; *ABO,* 1323/69., 6. XII. 1969.

[49] *ABO,* 1305/69., 8. XII. 1969.

[50] *AP*, 651/72., 17. VIII. 1972.

[51] *ABO,* 875/72., 22. VIII. 1972.

[52] Pismo Propagande franjevačkom generalu, 4429/72., 31. VIII. 1972.

Propagandin dopis o. Šiliću koji je napisao opširan odgovor. Prenosimo neke točke:

"Kamen temeljac ja sam sâm 1. lipnja 1969. blagoslovio. Nakon što je nova crkva dovršena, dne 13. kolovoza o. g., ja sam je sâm blagoslovio i predao na upotrebu fratara i naroda.

I ova nova crkva, kao i ona stara, sagrađena je troškovima provincije, tj. vlastitim novcem, pomoću primljenom od dobročinitelja iz inozemstva i isprošenim milodarima vjernika.

Ovo su, dakle, činjenice: Ja sam svečano blagoslovio župnu crkvu u župi Šuici koja je samim utemeljenjem pritjelovljena ovoj provinciji i njoj je ostala punopravno ujedinjena sve do danas; tu je crkvu ova provincija vlastitim troškovima sagradila na zemljištu koje je sama provincija kupila.

A župna crkva u Šuici pripada ovoj provinciji, i to bilo naslovom njezina vlasništva - a to pravo vlasništva proizlazi iz njezine gradnje vlastitim troškovima provincije, bilo naslovom prava da se njome služi zauvijek - a to pravo proizlazi iz punopravnog ujedinjenja župe provinciji...".[53]

Već smo prije spominjali kako je šuički župnik franjevac, ne znajući za provincijalovu izjavu, demantirao svoga poglavara pišući: "Sav majstorski rad i materijal platio je jedino i samo šuički puk... Netko manje, netko više, ali sudjelovalo je svih 393 domaćinstva. Obavili su i sav fizički (argatski) rad... Ovo je stvarno crkva, u kojoj su šuičke majke i djevojke... uzidale žuljeve svojih muževa, očeva i mladića...".[54]

Nakon provincijalova izvještaja Propaganda je odgovorila da nema nijednoga novog momenta zbog kojega bi se mogla promijeniti prethodna odluka. Istina, šuička je župa "pleno iure unita" franjevačkoj provinciji 1899. godine, ali u slučaju blagoslova nove crkve nije u pitanju ni vlasništvo ni punopravnost, nego se radi o jurisdikcijskom i liturgijskom činu koji pripada mjesnom biskupu.[55] Ali ni taj odgovor nije zadovoljio o. provincijala.

e) *Blagoslov temelja crkve na Kočerinu*. O. Šilić nije se okanio blagoslivljanja crkvenih temelja ni nakon što je bio svrgnut s provincijalne uprave (polovicom lipnja 1976). Naime on je 29. lipnja 1976. abuzivno blagoslovio proširene temelje župne crkve na Kočerinu.[56] Biskupski je ordinarijat na to odgovorio pozivajući se na uputu Svete kongregacije za obrede o ispravnom

---

[53] *AP*, 744/72., 23. IX. 1972.

[54] *Kršni zavičaj*, 5/1972., str. 39.

[55] Pismo Propagande franjevačkom generalu, 4. X. 1972. kao odgovor na relaciju o. Šilića, 744/72., 23. IX. 1972.

[56] *GK*, 15/1976., str. 5.

provođenju uredbe o svetom bogoslužju.[57] Prema toj uputi ima se tumačiti i *kan.* 1156. na kraju upute dodana je klauzula da se toj odredbi ne protive nikakve smetnje (pa ni Kodeks, smatraju kanonisti).

Na izjavu biskupskoga ordinarijata franjevci su pokušali odgovoriti u *Glasu Koncila,* ali crkvene vlasti u Zagrebu nisu dopustile ni polemiku ni traženi sudski proces. Fra Viktor Nuić, nezadovoljan odgovorom iz Zagreba, na svoj je način reagirao u dvomjesečniku *Naša Ognjišta* tvrdeći stare teze: župna crkva na Kočerinu "pripada izuzetoj redovničkoj crkvenoj zajednici, provinciji hercegovačkih franjevaca", pa prema tomu "nema nikakve sumnje da viši poglavar, tj. provincijal... ima puno i isključivo pravo na blagoslov župne crkve u Kočerinu, kao i njenog temeljnog kamena".[58]

Usput napominjemo da je Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda svojim otpisom od 4. listopada 1972. bila izjavila da će blagoslov svake crkve biti posve pridržan biskupu, što će biti uvršteno u novi Kodeks.

U ovaj odsjek može ući i napomena o uskraćivanju računa koje župnici franjevci na svojim župama imaju pokazati mjesnom biskupu. Neki župnici nisu dopuštali preglede župnih knjiga. I to se pravo pridavalo višemu redovničkom poglavaru.

V) STARA I NOVA KATEDRALNA CRKVA U MOSTARU

Jedan od posebnih slučajeva - o. Mihaljević preskače ga spomenuti - na kojem se može čitati mentalitet hercegovačkih franjevaca prema biskupiji, biskupu i biskupijskom kleru jest sudbina stare i gradnja nove katedrale. Ukratko ćemo izložiti najnužnije podatke i zaključke.

1) Stara katedrala. Današnja franjevačka crkva u Mostaru građena je i do nekih doba smatrana katedralom. Iznosimo nekoliko momenata iz njezine povijesti:

Fra Rafo Barišić, biskup, odnosno apostolski vikar u Hercegovini i apostolski vizitator za hercegovačke franjevce, nakon diobe hercegovačkih franjevaca od bosanske provincije, (1844.), početno se nastanio u Seonici kod Duvna, gdje je rezidirao od 18. lipnja 1846. do 2. lipnja 1851. Odatle je preselio u Mostar. Dne 7. travnja 1847. postavljen je temeljni kamen novoj biskupskoj rezidenciji u Vukodolu u Mostaru. Uz rezidenciju, koja je sagrađena uz protivljenje ondašnjih "Mostarana", a uz pomoć osmanlijskih vlasti, bila je uređena

[57] *GK*, 16/1976., str. 14.
[58] *Naša Ognjišta*, Duvno, 9-10/1976., str. 16.

i kapelica s jednim oltarom, trima ispovjedaonicama i svetištem. U dvorištu rezidencije sagrađena je i kuća za pučku školu.[59]

Biskup je Barišić nastojao dobiti odgovarajuće mjesto za doličnu katoličku crkvu. "Na moćni zagovor Omer-paše... Barišića se želja ispuni. Godine 1862. dne 27. svibnja primi ferman, kojim se u sredini grada, nekadanja krasna Alipašina bašča dariva za mjesto katoličke crkve i nalaže se strogo svim muhamedancima, da se niti najmanje ne smije nitko tome protiviti.

Nakon dugog zatezanja i oklijevanja morade mostarski mutesarif pridati (Barišiću) ključe darovane bašče dne 13. ožujka 1863".[60]

Biskup je nakon mnogih i teških nevolja i suprotstavljanja dobio dozvolu za gradnju biskupskoga dvora u Mostaru; dobio je, mi bismo rekli suvremenim jezikom, lokaciju i još k tomu besplatno zemljište za podizanje nove katoličke crkve u Mostaru. Ali "Barišić ne dočeka ipak željno očekivanoga dana ni časa, da metne temeljni kamen novomu hramu božjem",[61] jer je 14. kolovoza 1863. umro u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu, gdje je u župnoj crkvi i pokopan.

Fra Anđeo Kraljević (1807-1879), drugi apostolski vikar u Hercegovini, izabran je 7. prosinca 1864., posvećen u Zadru 25. ožujka 1865. i svečano ušao u Mostar 13. lipnja 1865. On je sretno otpočeo s gradnjom mostarske crkve kojoj je 7. ožujka 1866. blagoslovio temeljni kamen. Šematizam fra Petra Bakule opisuje "novu katoličku crkvu", njezin izgled, rad na podizanju, utrošak. "Mnogo je utrošeno, a trebat će još mnogo utrošiti, dok se ne dovrši ta *katedrala*".[62] Biskup Kraljević u svome prvom izvještaju Svetoj Stolici piše: "Ovaj vikarijat... još ne posjeduje gotovu *katedralnu crkvu*. Istina, prošloga mjeseca ožujka 1866. počeli smo gradnju toga hrama, i samo su njegovi vanjski zidovi dignuti...".[63]

U svom drugom izvještaju Svetoj Stolici, za godinu 1870-1871., isti biskup javlja: "Ubrzo kanim privesti k svršetku već pokriveni *katedralni hram*... Ove će se godine završiti toranj, imam već dva velika zvona...".[64]

Fra Petar Bakula, u novom izdanju svoga šematizma 1873. godine donosi pregled izdataka i primitaka:

"Turski sultan	2.500 for. (plus zemljište)
Lionska Propaganda	16.035

---

[59] *Hercegovina prije sto godina*, ili: *Šematizam fra Petra Bakule*, Mostar, 1970., str. 62.

[60] R. GLAVAŠ, *Život i rad fra Rafe Barišića, naslovnog biskupa Azotskoga i Apoštolskog Namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 1900., str. 133.

[61] ISTI, str. 134.

[62] *Hercegovina prije sto godina*, str. 101.

[63] A. KRALJEVIĆ, biskup, u svom izvješću o stanju Vikarijata u Hercegovini, 1866.

[64] ISTI, u svom drugom izvješću o stanju Vikarijata, 1871.

Kongregacija Bezgr. začeća	2.480	
Prilozi naroda	3.350,1	
Iz raznih skupljanja	4.193 =	27.548,1 forinti.

Graditelji zidari ove crkve i tornja bijahu naši Hercegovci; najviše iz Popova: a upravitelj gradnje kroz šest neprekidnih godina bijaše Petar Bakula".[65]

Kad je sagrađena nova katolička katedralna crkva, i sjedište je mostarske župe (odcijepljena od Mostarskoga Graca 1849) premješteno iz Vukodola uz novu crkvu. Crkva je blagoslovljena 1872., a 1873. podignut je uz crkvu "prostran i udoban župni stan".[66]

Iznad vrata mostarske katedralne crkve postavljena je ploča s natpisom:

"SVEMOGUĆEM STVORITELJU BOGU:
SVETOM PETRU I SVETOME PAVLU
OVA CRKVA SAGRADJENA STOJI.
CAR STAMBOLSKI MLOGO DOBROVOLJNI
DADE MISTO UGODNO ZA GRADJU:
UZ TO GROŠAH PEDESEJET KESAH.
PUK UBOGI POMOĆ DADE MALU
VAS OSTALI TROŠAK MLOGO TEŽAK
IZ MISTA JE PRIŠO INOSTRANSKIH:
S NASTOJANJEM BRATJE FRANCISKANAH
I BISKUPA NADČELNIKA SVOGA.
P. G. 1866. O. 7."

2) Nova katedrala. Sudbina stare mostarske katedrale završila je u rukama braće franjevaca koji su tu katedralnu crkvu počeli smatrati redovničkom. Kako se to dogodilo, nije nam posve jasno. Iznosimo nekoliko podataka o tome kako su se franjevci zalagali da ta katedralna crkva ne bude katedrala, i kako je odlučeno da se gradi nova crkva u Mostaru za službu katedrale.

Fra Paškal Buconjić (1880-1910) naslijedio je biskupa Kraljevića. On je prvi rezidencijalni biskup u Mostaru nakon ponovne uspostave redovite crkvene hijerarhije. Ne znamo je li on sam od sebe pokrenuo pitanje gradnje nove crkve ili su ga na to nagovorila njegova braća franjevci. Ima razloga i za jednu i za drugu tvrdnju. Fra Radoslav Glavaš piše:

"Franjevačka hercegovačka provincija mora da vječno harna ostane (biskupu Buconjiću, n. pr.) ne samo radi mnogih usluga učinjenih joj svakom

---

[65] *Schematismus topographico-historicus Vicariatus Apostolici et Custodiae Provincialis Franciscano-missionariae in Hercegovina pro anno Domini 1873.*, Mostar, 1873., str. 129-130.

[66] R. GLAVAŠ, *Spomenica 50-godišnjice hercegovačke franjevačke Redodržave*, Mostar, 1897., str. 76.

prilikom, nego i naročito radi toga, što je glavni grad Mostar očuvao za Franjevce, te su mogli njegovom obilnom pomoći da podignu krasan samostan i prostrano bogoslovno sjemenište.

Tik same crkve poklonio je lijep komad najboljega zemljišta, nekoliko vinograda u okolici i prostranu sjenokošu u Blatu za uzdržavanje bogoslova u Mostaru. A kako se plelo, da nije bilo biskupova upliva, zagovora i zaštite, uz obilnu pripomoć ne bi si franjevci nikad tako ugodno prebivalište zasnovali bili u kamenitom Mostaru. Radilo se, naime, sa stanovite i mjerodavne strane, da se tadanja župna crkva i stan oduzme franjevcima, pa *da crkva služi za katedralu*, a župni stan za biskupsku rezidenciju, a franjevci da se zavuku postrance u Vukodo, u staru i trošnu biskupsku rezidenciju, da odatle motre šaroliki Mostar i broje zvijezde po nebesima, gledajuć poviš sebe kako se vrhu njihovih glava viju suri orli lješinari.

Biskup se tomu nedostojnom i očito nepravednom prohtjevu odlučno suprotstavi i opre svim svojim ugledom i uplivom na mjerodavnom mjestu, da bi to za franjevce bilo nepravedno, a po ugled katoličke stvari u glavnom gradu vrlo štetno, pa neka to franjevci za sebe zadrže, jer i jest njihovo, *a on će sebi raditi biskupski dvor i katedralu*".[67]

Pisac nigdje ne navodi izvore odakle je crpio podatke i na osnovi čega iznosi takve tvrdnje. Ne znamo ni koji su "njeki nepozvani gosti" koji su predlagali da se biskupska rezidencija gradi uz katoličku katedralu, a da se franjevački samostan osnuje u bivšoj biskupovoj rezidenciji u Vukodolu. U biskupijskom arhivu ne postoji nikakav dokument o povjeravanju katedralne crkve redovnicima, niti potvrda kojom Sveta Stolica dopušta takvo povjeravanje katedralne crkve, jer ne može biskup sam od sebe pokloniti katedralnu crkvu, kad je ona ionako građena za biskupiju, milodarima Propagande i dobročinitelja sa strane.

I dr. fra Dominik Mandić piše kako su neki predlagali da biskup Buconjić pravi novu rezidenciju uz crkvu, a da biskupski dvor u Vukodolu uredi "za 'tihi' samostan OO. franjevaca".[68]

Nakon 1890. godine ne govori se više o katedralnoj crkvi u Mostaru. Naime, 2. listopada 1890. Propaganda je preko generalne kurije dopustila podizanje franjevačkoga samostana u Mostaru. Dne 19. ožujka 1890. biskup je Buconjić blagoslovio kamen temeljac, a već "12. rujna (1891) bio je postavljen krov nad cijelim samostanom, a na 23. studenoga 1891. završena je nabaca suhe (malterisanje) zdvora. Muž Providnosti kod gradnje samostana bio je biskup

---

[67] R. GLAVAŠ, *Biskup fra Paškal Buconjić, prigodom 30 godina biskupovanja,1880-1910.*, Mostar, 1910., str. 19-20.

[68] D. MANDIĆ, *Osnutak franjevačkog samostana i bogoslovije u Mostaru*, u: Stopama Otaca, Almanah hercegovačke franjevačke omladin*e*, Mostar, 1934/1935., str. 19.

Buconjić. Od početka rada pa do konca on je neprestano sada na jednim sada na dvojim kolima vozio kamen za gradnju iz svojih kamenoloma u Ilićima... Očevidac blgp. A. Nuić rekao mi je, da je biskup Buconjić svakako preko trećinu svega potrošenoga kamena sam o svome trošku iskopao i dotjerao na gradilište. I to nije bilo sve. Biskup Buconjić je i s druge strane obilno pomagao gradnju...".[69]

Isti je biskup pribavio zemljište za novu katedralnu crkvu u Mostaru, u predjelu grada koji je tadašnjim građanima bio poznat pod imenom Guvno, a današnjim - Rondo. To je zemljište - što poklonjeno, što otkupljeno - uknjiženo na mostarsko-duvanjsku biskupiju.[70] Povrh toga biskup je dao ukulučiti oko 5 vagona kreča koji je na gradilištu stajao preko 40 godina.

U vrijeme biskupove bolesti franjevci su učinili jedan neobičan potez. Pretpostavljajući da će biskup uskoro umrijeti, i ne znajući valjda tko bi mogao doći na biskupsku stolicu, provincijalna je uprava odlučila staviti hipoteku, odnosno opteretila zemljište na Guvnu (Rondou) sa 4.000 zlatnih kruna, jer je, tobože, biskup ostao dužan provinciji. Iz arhiva biskupskoga ordinarijata ne može se ustanoviti u čemu je biskup Buconjić ostao dužan "harnoj provinciji". On koji joj je učinio "mnogih usluga... svakom prilikom", koji je glavni grad Mostar "očuvao za franjevce", koji je franjevcima dao "obilnu pomoć da podignu krasan samostan i prostrano bogoslovno sjemenište", on koji je "tik same crkve poklonio lijep komad najboljega zemljišta, nekoliko vinograda u okolici i prostranu sjenokošu u Blatu", on koji je založio sav svoj "ugled i upliv" za franjevačke zahtjeve (kako se izražava o. Glavaš), ili taj "muž Providnosti" koji je kod gradnje samostana "do konca... sada na jednim sada na dvojim kolima vozio kamen za gradnju iz svojih kamenoloma u Ilićima", on koji je "preko trećinu svega potrošenoga kamena sam o svom trošku iskopao i dotjerao na gradilište, on koji je "i s druge strane obilno pomagao gradnju" (kako piše dr. Mandić), eto taj obilni pomagatelj, poklonitelj, davatelj i darovatelj ostao je i - dužan provinciji. E, velikodušni dobročinitelji, kako ćete uvijek ostati dužni dužnicima svojim!

Stavljanje hipoteke na račun navodnih dugova biskupa Buconjića hercegovačkoj franjevačkoj provinciji teško je shvatljivo. Umjesto srdačne redovničke zahvalnosti - novčana hipoteka na nekretnine! I to baš na nekretnine koje su vlasništvo biskupije, i koje su namijenjene za gradnju katedrale!

Biskup je Buconjić imao nekih nekretnina i na svome vlastitom imenu, pa su se one mogle kaparirati. Zašto je stavljeno pod hipoteku baš zemljište biskupije? Možda nešto više svjetla na taj problem odaju neki drugi franjevački pothvati za vrijeme Buconjićeva nasljednika.

---

[69] ISTI, *nav. čl.*, str. 21.

[70] Usp. *Zemljišno-knjiški uložak katastarske općine Mostar*, katastarska čestica br. 408 (u površini od 4.684 m^2) i 406/12 (u površini 3.754 m^2), ukupno: 8. 388 m^2.

Fra Alojzije Mišić (1912-1942), hercegovački biskup, također je mislio na gradnju katedrale te je na istom gradilištu dao složiti preko 250 m^2 tesanoga kamena za buduću crkvu, ali ni on nije otpočeo gradnju. Dvojica franjevačkih biskupa 60 se godina skanjuju da započnu s podizanjem katedrale, ali nikako započeti. Možda je tomu razlog potajna franjevačka želja, koja je konačno izražena u molbama 1922. i 1923. da se - Guvno (franjevci ga u drugoj molbi nazivaju "selom") 'priključi' redovničkoj zajednici kao župa!

Iz tih činjenica - hipoteke i peticija - dade se nazrijeti i zaključiti zašto je poglavarstvo opteretilo zemljište određeno za buduću katedralu: ili da onemogući izgradnju katedrale, ili da se taj predio dodijeli njima kao župa, jer su se oni hipotekom uključili kao suvlasnici zemljišta te dali *dos* (= darje) na kojem bi franjevci "utemeljili" novu župu. Istina, nemamo drugih pisanih dokumenata za ovakve zaključke, ali ne možemo drukčije misliti dok nam se protivno ne dokaže.

Dr. Petar Čule, čim je postao biskupom (1942.), pomišljao je na gradnju nove katedralne crkve. Stupio je u dodir s onda poznatim arhitektima, a poznati umjetnik Ivan Meštrović sam se ponudio da izradi idejnu skicu za crkvu u Mostaru. No, sve planove i namjere biskupa Čule omeo je drugi svjetski rat i njegov kraj s promjenama prilika u zemlji. Biskup je Čule bio u travnju 1948. uhićen i u srpnju iste godine osuđen na 11 i pol godina strogoga zatvora. Nakon uklanjanja biskupa Čule iz Mostara, ondašnje gradske vlasti, Gradski narodni odbor, eksproprirale su iz vlasništva biskupije upravo ono zemljište koje je bilo namijenjeno za gradnju nove katedrale i predale ga u posjed GNO-u Mostar za izgradnju monumentalne zgrade "Dom kulture".[71]

Sve molbe, žalbe, prosvjedi i prigovori biskupova delegata mons. Andrije Majića nisu ništa pomogle. Dapače, nikada ništa nije napismeno odgovoreno, nego je u prostorijama okružnoga suda izjavljeno da je žalba odbijena...

Godine 1955. iz zatočenja u toliškom samostanu biskup je Čule poslao pismo predsjedniku Republike, izloživši mu povijest svoga suđenja i zatvora te naglasio kako je "biskupiji nanesena i ogromna materijalna šteta. Poslije moje osude - nastavlja biskup - eksproprirano je zemljište određeno za gradnju katedrale u Mostaru... zajedno sa velikom količinom tesanoga kamena i kreča složenog za tu gradnju. Ja sam bio nakanio otpočeti sa gradnjom odmah iza rata prema planu, što mi ga je obećao napraviti poznati hrvatski umjetnik Ivan Meštrović". U istom pismu biskup Čule najodlučnije traži da se vrati zemljište, odnosno da se dodijeli drugo ekvivalentno za gradnju te da se vrati ili plati pripravljeni građevni materijal, kreč i kamen, i da se izda dozvola za gradnju crkve.[72]

---

[71] *Gradska Eksproprijaciona komisija*, br. 48.440/48., 22. III. 1949. i br. 4689/54., 25. VIII. 1955.

[72] Pismo biskupa Čule predsjedniku Republike, 15. XI. 1955.

Početkom 1957. biskup se vratio u Hercegovinu, a početkom 1958. preuzeo je upravu dijeceze. Od tada nije propustio nijednu prigodu da napismeno zatraži ili usmeno razgovara u vezi s novim gradilištem nove katedrale. Prvi pisani zahtjev podnio je 24. listopada 1959. godine, ali na nj nije nikada dobio odgovora. Nakon dugogodišnjih zahtjeva, razgovora i intervencija biskup je Čule mogao obnoviti pisanu molbu tek 30. lipnja 1967. Započeli su pregovori o lokaciji, dok je konačno na sugestiju viših društvenih organa biskup bio prinuđen prihvatiti zemljište koje mu je ponuđeno: bivšu biskupijsku bašču koja je također 1948. izvlaštena i predana za upotrebu gradskoj ekonomiji. Mjerodavni organ SO Mostar - Zavod za urbanizam i komunalnu djelatnost 17. prosinca 1971. izdao je formalan akt o dodjeli lokacije za katedralu. Nakon provedenoga internoga užeg natječaja, odobren je idejni nacrt katedrale s pripadnim kancelarijsko - stambenim objektom u ožujku 1973., a formalna građevna dozvola izdana je 22. travnja 1974.

Dne 9. studenoga 1975. mjesni je ordinarij položio temeljni kamen i blagoslovio temelje nove katedralne crkve u Mostaru.[73]

3) Stav hercegovačkih franjevaca prema novoj katedrali. Već smo se osvrnuli na držanje hercegovačke provincijalne uprave prema Guvnu-Rondou, odnosno prema gradilištu i gradnji nove katedrale. Ovdje ćemo spomenuti neke izjave iz vremena 70-ih godina kada su se vodili vrlo intenzivni pregovori o lokaciji nove katedrale. U to doba počeli su se pronositi glasovi da je teško dobiti dozvolu za katedralu jer hercegovački franjevci nisu voljni da se ona gradi. Na provincijski kapitul u srpnju 1970. bio je pozvan i mjesni ordinarij. On je u svome govoru spomenuo i to kako je "jedan visoki državni funkcioner govorio da se fratri protive gradnji katedrale u Mostaru. Molio sam lokaciju katedrale u Mostaru, ali općina traži ogromnu svotu...".[74] Provincijal je Šilić tom istom prigodom izjavio: "Ono o katedrali i ja sam čuo. Iznenadilo me, provjeravao sam i čini mi se, da bi moglo biti istina... Mene je iznenadilo, jer sam ja na pitanje Predsjednika mostarske općine: hoće li vam katedrala štetiti, odgovorio: mi smo srcem i dušom za katedralu. I pazi! Ako treba za katedralu dati i našu bašču, mi je dajemo... Ako se našao jedan izrod, pa to rekao, onda je nama žao da među nama takvih ima, ali Kapitul i nas 99% od njega se distancira...".[75]

Prigodom blagoslova temeljnoga kamena nijedan hercegovački franjevac, iako su bili obaviješteni u Mostaru, nije bio prisutan, koliko nam je poznato. Nakon toga biskup je Čule upravio na sve župnike i vjernike posebnu okružnicu u kojoj je zamolio da svi surađuju kod izgradnje te matične crkve u dijecezi. Hercegovački provincijalat nije smatrao potrebnim nijednom riječju preporučiti

[73] *GK*, 24 /1976., str. 14.
[74] *MiD*, 6/1970., str. 206.
[75] *MiD*, 6/1970., str. 207.

svojim članovima okružnicu ordinarija. Ali učinjeno je nešto drugo: u isto vrijeme skupljali su se milodari za zagrebačku katedralu. Hercegovački je provincijalat poslao milijun starih dinara (što je vrlo pohvalno), ostajući gluh na pozive mjesne Crkve.

Unatoč gotovo potpunu suzdržavanju od pomoći za izgradnju nove katedrale od strane hercegovačkih župnika-franjevaca, katedrala raste uskoro bi trebala biti toliko dovršena da se može blagosloviti i oko nje otvoriti župa u Mostaru. Budući da dok ovo pišemo gradnja traje, ne možemo donijeti pregled doprinosa sa župa jednoga i drugoga klera. No ipak se nadamo da će negdje ostati zapisano koliko je točna izjava provincijala Šilića: u kojoj su mjeri franjevci "srcem i dušom za katedralu" i u kojoj su se mjeri distancirali od "izroda"!

VI) "PREDAJA ŽUPA" I NEKI POJEDINAČNI SLUČAJEVI

Značajno je za razne afere da se u njima uvijek ne pronađe prava nit ni prava bit, nego se uvlače mnogi sporedni i nevažni elementi koji ponekada zasjenjuju temeljena pitanja. Slično se dogodilo i u prikazu *Hercegovačkog slučaja* iz pera o. Mihaljevića. Osnovni je problem: podjela župa između biskupijskoga i redovničkoga klera i odnos redovničkoga poglavarstva prema mjesnom ordinariju. Autor se potrudio da tu problematiku prikaže jednostrano, krivo i nepotpuno. A dao je prostora onim beznačajnim slučajevima koji su ušli u okvir "hercegovačkoga slučaja". Mi bismo ih radije nazvali "mini-slučajevi", u odnosu na već spomenuti pravi "hercegovački slučaj". Pa kad je već autor posvetio gotovo trećinu svoje knjige tim sitnijim "aferama", neka nam bude slobodno odgovoriti s dokumentima i zaključcima.

1) Tzv. predaja župa i lakrdija s ključevima. Dekretom apostolske delegature od 13. studenoga 1967. franjevačka je provincija trebala predati mostarskom biskupu pet župa na slobodno raspolaganje. Franjevci su odlučili čekati na župama do posljednjega mogućeg dana, tj. do 12. svibnja 1968. Dočekali su i izazvali sablazan. O. Mihaljević to opisuje na svoj način.[76]

a) *Teoretska predaja župa.* Dan uoči primopredaje župa, tj. 11. svibnja 1968. provincijal je Šilić izdao dekret u kojem kuka iza svega glasa kako će uslijediti silna šteta i za kraljevstvo Božje i za hrvatsku naciju što se krnji i kažnjava provincija koja je morala biti nagrađena. Ali ipak, definitorij je odlučio predati župe da bi se izbjegla zla, uklonio skandal i ublažilo nezadovoljstvo naroda kršćanskoga.[77]

[76] *H. S.,* str. 68-22.
[77] *AP*, 360/68., 11. V. 1968.

Provincijal je smatrao da je tim glasnim jaukanjem i papirnatim predavanjem župa učinio sve što je bilo potrebno za primopredaju župa. Da, još je držao potrebnim da pošalje jedno dramatično pismo koje će svih pet župnika pročitati pod svetom misom "bez komentara". Pismo počinje: "Ja danas prestajem biti vaš župnik. Do sada vam o tome nisam govorio..." Fratar je, dakle, šutio kao zaliven. Onim brojnim delegacijama koje su stizale u biskupski ordinarijat u Mostar šest mjeseci prije toga kao da su anđeli Božji navijestili da će doći do smjene župnika! Pismo u cijelosti donosimo u dokumentima.

b) *Praktična ne-predaja župa*. Osvanula je nedjelja, 12. svibnja 1968. Župnici su trebali pročitati oproštajno pismo i predati ključeve dotičnim dekanima (svi su bili franjevci, i župnici i dekani). Ali otpočela je drama sa stručnim režiserima, protagonistima i ostalim akterima. Najdramatičniji oproštaj i odlazak franjevaca bio je u župi *Grude*. Popodne je došao župnik iz Ružića - dekan toga dekanata - da po provincijalovoj uputi preuzme župni ured i ključeve crkvenih objekata te da ih drugi dan izruči novoimenovanom dijecezanskom župniku. Prema izvještaju koji je dostavio u ordinarijat, fra Blago Brkić susreo je pred župnim vratima dosta muškaraca "od kojih su mnogi bili pijani". Jedva se probio u župni ured, uz prisustvo velikoga broja ljudi potpisao je akte koje mu je ponudio župnik fra Kornelije Kordić i izišao pred kuću: "Čim sam izišao, opkolili su me i pitali, što sam radio. Popeo sam se na kameni stol i pokušao ih umiriti. Htio sam im reći nekoliko riječi. Nisam uspio. Izvadio sam Provincijalovo pismo. Tada su se malko smirili, ali samo za čas. Opet je nastala galama. U to se popeo na stol Jozo Miloš, predsjednik crkvenog odbora, i upitao svijet, da li su oni za to, da oni preuzmu ključeve. Odgovor je bio 'Jesmo'. Zatim ih je upitao, da li su za to da zaključaju vrata i popa nikada ne prime. Odgovor: 'Jesmo'. 'Onda ključeve ovamo, čim zaključaju'. Opet sam pokušao progovoriti. Ali uzalud. Župnik je u to zaključao vrata i pokušao mi dati ključeve, ali desetak ruku ispriječilo se. Netko je istrgao ključeve iz njegovih ruku i dao ih predsjedniku crkv. odbora. On ih je podigao u vis i povikao: 'Evo ključeva'! Zatim se izgubio među svijetom... Kad su oni otišli (župnik Kordić i kapelan Maslać, n. pr.) izgledalo mi je, da se malo stišava galama, pa sam rekao da me poslušaju. Pročitao sam naredbu... Ostao sam s njima do 16 sati po prilici. Kroz to vrijeme oni su počeli zazidivati vrata. Rekao sam im da čine ludo, jer kvare crkvu, oko koje su se toliko mučili. Ljudi, koji su bili oko mene, odgovorili su da to zbilja nema smisla, ali da su nemoćni to spriječiti. Kad sam odlazio, bilo ih je oko mene samo nekoliko".[78]

Tako opisuje "primopredaju" dekan o. Brkić. "Predaja" je u Grudama izvršena "demokratski", uz galamu, pred pijanim ljudima. Dakle: sračunato ili slučajno?

[78] Pismo fra Blage Brkića ordinarijatu, 13. V. 1968.

U župi *Grljevići*: župnik franjevac poslije pučke mise pitao je ljude što će s ključevima i crkvenim novcem. Jedan je od nazočnih odgovorio: Kako si ih ti primio od onoga tko ih je dao, tako i ti podaj onomu koji dođe iza tebe! Tako je župnik predao ključeve dekanu, a ovaj sutradan novomu župniku iz dijecezanskoga klera.

U župi *Mostarski Gradac* župnik franjevac sam je predao ključeve u ruke crkvenoga zvonara, jer nije znao za uputu provincijalovu (pošta nije stigla na vrijeme!).

U *Crnču* župnik franjevac ponio je sa sobom ključeve od tabernakula i župnoga ureda, ali ne i od župnoga stana, jer je tu ostala domaćica.

Na *Gradini* novoimenovani župnik iz dijecezanskoga klera već je ranije potpisao primopredaju župnih knjiga, a ključeve je 12. svibnja uzela dotadašnja domaćica, te su tako došli u ruke nezadovoljnika. Nakon nekoliko dana situacija se smirila.

c) *Reakcija biskupskog ordinarijata*. Tri dana nakon tih događaja mjesni je ordinarij izdao sljedeću izjavu: "Napuštajući župe u nedjelju 12. svibnja t. g. neki su župnici predali ključeve župne kuće i crkve odnosno kapelice u ruke privatnika, namjesto da ih predaju crkvenim osobama, kako im je bilo naređeno.

Ako su im ključevi fizičkom silom oteti, otimači su *ipso facto* upali u ekskomunikaciju, pa su dotični župnici dužni njihova imena javiti Ordinarijatu, da Ordinarijat javno objavi uz njihova imena cenzuru, u koju su upali. Ako li im pak ključevi nisu fizičkom silom bili oduzeti, onda se oni moraju na svaki način, najdulje u roku od 15 dana, pobrinuti da zakoniti župnici dobiju te ključeve. Koji to ne učini po izmaku označenog roka od 15 dana gubi na teritoriju naše biskupije sve duhovne ovlasti, koje je, dobio od ovoga Ordinarijata, dakle ne samo ispovjednu jurisdikciju, nego i dozvolu dijeliti druge sakramente i sakramentale, te propovijedati i katehizirati."[79]

U pismu franjevačkom provincijalatu biskup je između ostaloga pisao:

"Povrh svega ovoga i primopredaja župa nije se izvršila na način, i kako treba. Ja sam Vas, Mnogopoštovani, izričito, i to pismeno i usmeno upozorio, da je način, kako Vi namjeravate predati onih 5 župa, neuobičajen i vrlo nezgodan. Mjesto da se primopredaja izvrši radnim danom iz ruke u ruku jednoga i drugoga svećenika bez prisustva vjernika, Vi ste odredili, da Vaši župnici odstupe u nedjelju poslije pučke mise i da ključeve sa popisom inventara predadnu dekanima koji su svi Franjevci, a dekani da to u ponedjeljak izruče novim župnicima iz dijecezanskog klera.

Nadao sam se, da ćete se Vi pobrinuti, u interesu vlastitoga renome-a i časti svoje provincije, da se taj Vaš plan ostvari u najsavršenijem redu. Ali

[79] *ABO,* 360/68., 15. V. 1968.

dogodilo se protivno. Ključevi osim Grljevića nisu bili predani dekanima, nego razjarenoj masi. Oproštajna pučka misa samo je povećala psihozu te mase. U vlasti te mase ostala je ne samo župna kuća, nego i crkva i kapelica, pa i tamo gdje se još nalazio Presveti Oltarski Sakramenat...

Svi župnici, koji su predali ključeve u ruke svjetovnjacima, ukoliko ti ključevi u roku od 15 dana ne budu povraćeni zakonitoj crkvenoj vlasti, odlukom Ordinarijata gube svaku jurisdikciju na teritoriju naše biskupije..."

U istom je pismu biskup spomenuo gruđansku "gozbu",[80] koja je priređena "za oproštaj poslije pučke mise, gdje se jelo i pilo sve do 17 ili 18 sati. Priča se, da je kod te gozbe sudjelovalo i više Franjevaca sa strane, kao da je to bila neka mlada misa. Pa zar bi ti uzvanici, koji su se sa Franjevcima tako lijepo častili, vršili nad ovim fizičku silu i na zor im otimali ključeve, pa im se još i prijetili? Neka to vjeruje, tko može!"[81]

Biskup je pisao na temelju onoga što su mu očevici rekli. Upotrebljavajući riječ "gozba", biskup nije mislio na klasičnu gozbu, nego na onakve gozbe koje se priređuju u okviru naših derneka ili dijeljenja sv. krizme. Takvo nešto bilo je pogotovo olakšano u Grudama - mjestu, odakle je bilo lako dobaviti "ića i pića". Fra Blago u svome pismu reče da je susreo velik broj muškaraca "od kojih su mnogi bili pijani". Kasnije će fra Kornelije Kordić reći da je "uzeo samo nekoliko komadića pršuta, da bih se barem donekle okrijepio". A pršut je, koliko nam je poznato, veoma uobičajen, u ovakvim "gozbama" prigodom derneka, svečanijih zgoda, pa i "oproštaja".

d) *Provincijalova obrana i komedijanje u vezi s "primopredajom".* U pismu provincijala Šilića, u kojem je spomenuta gornja izjava o. Kordića, čitamo i ove riječi upućene mjesnom ordinariju: "Što se tiče Gruda, to je u čitavoj ovoj stvari najžalosnije poglavlje. Preuzvišeni, to Vam moja braća neće moći nikada zaboraviti. Gornju priču o gozbi u Grudama ja nisam pročitao u Vašem pismu, nego čuo o njoj iz usta Vašeg Tajnika i iz usta Don Nedjeljka Galića. Prema tome, Vi ste tu vijest proširili. Ona je data u javnost. A ona je neistinita, koja teško blati i tereti nekolicinu moje braće.

Ja tražim od Vas, da to ili dokažete ili opozovete, i to u javnosti, gdje je i raširena. U protivnom slučaju, ja ću dati punu slobodu svojoj braći, da se brane u javnosti i donose dokaze, da su oklevetani".[82]

Biskup je na to odgovorio: "Dopuštam da ste pripovijest o gozbi u Grudama čuli i od mog Tajnika i od Don Nedjeljka Galića. Ali je prebrz zaključak, da sam ja tu stvar proširio. Zar nisam ja stvar mogao od njih čuti mjesto oni od

---

[80] *H. S.,* str. 20-71.
[81] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 17. V. 1968.
[82] Pismo provincijala Šilića biskupu Čuli, 22. V. 1968.

mene? Ili zar nismo sva trojica mogli tu stvar saznati od istih svjedoka, kao što je uistinu i bilo?!"[83]

O događajima u vezi s primopredajom, ključevima i ostalome bila je obaviještena i Propaganda u Rimu. Pred mons. Pignedolijem, tajnikom Propagande, provincijal je Šilić ovako govorio i odgovarao:

"- Tajnik je Propagande rekao da je trebalo ključeve od crkvenih objekata predati novoimenovanim župnicima, odnosno dekanima, a župnici su ih predali masi...

- Šilić je odgovorio: Ima li u CIC kakav kanon o predaji ključeva?

- Nema, odgovorio je tajnik Propagande.

- Ima li u Dekretu Svete Stolice išta o predaji ključeva?

- Nema, opet će tajnik.

- Je li predaja ključeva crkveni propis?

- Nije, odgovara tajnik.

- To je biskupova volja i želja. I ta je želja izražena samo tri dana prije predaje župa. Prema principima katoličke i svake druge moralke biskupova volja ne obavezuje *sub gravi incommodo* (= u velikoj poteškoći). Ako je to tako, može li on onda od jednoga župnika tražiti, da on stupi u borbu s masom razjarenih ljudi, da ispuni biskupovu volju, koja nije zapovjeđena nikakvim crkvenim zakonom.

- Ne može, odgovorio je tajnik Propagande.

- A ipak to su učinili četvorica od pet naših župnika, koji su napuštali župe. A peti je pokušao sve, da ispuni biskupovu volju, ali nije uspio...

Provincijal Šilić zaključio je svoje izlaganje činjeničnoga stanja:

- Znači: problem ključeva postoji samo u Grudama. U Grudama imamo svjedočanstvo i župnika i kapelana, i dviju redovnica i još četvorice svećenika, da je župnik fra Kornelije Kordić pružio ključeve prema dekanu fra Blagi Brkiću, ali ih je masa istrgla iz njegovih ruku. No što je najglavnije, imamo svjedočanstvo i samoga dekana, fra Blage Brkića.

- Ali i on je franjevac - upade u riječ Mons. Pignedoli.

- A zar franjevac ne može ne slagati?

- Nije to, ali u ovoj stvari treba svjedoka, koji nisu franjevci.

- U ovoj stvari, kao i u svakoj stvari, treba svjedoka očevidaca, koji su pošteni. Svi očevici, pod zakletvom i pismeno potvrđuju, da je ovako, kako ja kažem. Priča o nepredavanju ključeva, kao i ona druga o 'pijanki' u Grudama, nije nastala od svjedoka očevidaca, nego od osoba, koje nisu ništa vidjele, ali su priču iskonstruirale iz načela, da 'fratar mora biti kriv' i da 'fratar uvijek laže'.

- Svejedno, ali da je župnik htio, on je mogao ključeve predati dekanu.

[83] Odgovor biskupa Čule provincijalu Šiliću, 24. V. 1968.

- Tko to tvrdi, nema pojma o činjenicama, ili ne zna što je masa. A onda sam nastavio malo povišenim tonom: Uostalom, čitava ta vika oko ključeva upravo je smiješna.

- Zašto bi bila smiješna?

- Zato što bi se na taj način htjelo sakriti pravi razlog, zbog čega župnici nisu mogli ući u dodijeljene im župe. Tu je jedna jedina zapreka. Neka sutra narod izjavi, da ne će smetati, ja ću na svoj trošak dovesti bravara, izmijeniti brave i dati ključeve župnicima. Ali dok narod postavlja straže oko crkve i zida zid ispred crkvenih vrata čitava ta vika o ključevima je samo slamka, koje se utopljenik hvata...".[84]

Ne ulazeći u analizu koliko je spomenuti razgovor između provincijala Šilića i mons. Pignedolija isfabriciran i isfarban u hrvatskom prijevodu u *Mir i dobro*, jer ga ne nalazimo u latinskom tekstu u relaciji o. Šilića od 16. siječnja 1969., uzimamo pravo da upozorimo na neke točke.

- Provincijal je ustvrdio pred Propagandinim tajnikom da je "biskupova volja i želja" da se ključevi posredstvom dekana izruče novim župnicima. Istina je suprotno. Niti je bila biskupova želja, ni volja, ni prijedlog da se onako postupa, nego je biskup prihvatio provincijalov plan, iako teška srca, ali ipak očekujući da provincijal neće dopustiti onakvu sramotu i grjehotu u svojoj provinciji i u biskupiji. Biskup je prethodno upozoravao, ali utaman.

- Provincijal pita mons. Pignedolija je li predaja ključeva crkveni propis. I tajnik Propagande odgovara da nije. Duhovita konstrukcija! Provincijal će kasnije pisati biskupu: "A primopredaja? To nisu kanoni nego uzual. Dogovorili smo se, to stoji. Ali ono, što je u mojoj jurisdikciji, to je izvršeno, stopostotno. Ono što je u Vašoj jurisdikciji, a to je sve, što se desilo poslije nego što je moj župnik napustio župni stan, to je Vaša odgovornost i Vaša mogućnost".[85]

Na to je biskup odgovorio: "Predaja župa, koju ste Vi meni učinili, samo je formalna. Prava i stvarna je ona, koja se vrši na terenu. A ta nigdje nije obavljena, izuzevši župu Grljeviće."[86] Čudna je stvar kako provincijal Šilić nije mogao znati kako se vrši primopredaja i koja je bitna točka u svemu tome. Stručnjak prava i provincijalov subrat dr. fra Ante Crnica piše: .

"Glavna stvar u preuzimanju župničke službe jest preuzimanje Župnog ureda, tj. službenih knjiga i spisa s odnosnim popisom crkvene imovine i pečatom. Pri ovom činu treba da bude prisutan koliko odstupajući toliko nastupajući župnik... O toj primopredaji sastavi se zapisnik, koji potpiše odstupajući, župnik ili

[84] *MiD*, 1/1969., str. 25-27.

[85] Pismo provincijala Šilića biskupu Čuli, 22. V. 1968.

[86] Odgovor biskupa Čule 24. V. 1968. na provincijalovo pismo od 22. V. 1968.

njegov zamjenik, odnosno upravitelj župe, nastupajući župnik i biskupov odaslanik...".[87]

Je li provincijalu Šiliću potrebno objašnjavati značenje i ulogu ključeva u župnome inventaru? Ili njegova glava misli da se može kroza zid u crkvu i u župni stan? A, eto neki Gruđani "oteše" ključeve i još napraviše zid pred vratima crkve: zid sramote i spomenik "o tijesnoj sudbinskoj povezanosti Hercegovačkih Franjevaca i hercegovačkih katolika - Hrvata, kroz povijest", o kojoj piše "oproštajno pismo".

2) Slučajevi fra Veselka Sesara i Rude Vlašića. U okviru događaja oko 12. svibnja 1968. otac Mihaljević u svome spisu spominje "Izopćenje Rude Vlašića"[88] i pismo fra Veselka Sesara, župnika u Gorici.[89] Budući da su oba slučaja međusobno povezana, obrađujemo ih pod istim podnaslovom.

a) *Fra Veselko Sesar*. Ordinarijat je 15. svibnja 1968. poslao pisani upit fra Veselku Sesaru, tadašnjemu župniku u Gorici, tražeći od njega informaciju je li istina - kao što se priča - da je i on sudjelovao u popodnevnim zbivanjima 12. svibnja 1968. u Grudama.[90] Na to je fra Veselko, uvrijeđen, otpisao "Vaš reporter... podnio Vam je NEISTINIT izvještaj na moju osobu. Još više taj je izvještaj zloban i smišljen i s određenim ciljem".[91] O. Mihaljević piše: "Mons. Čule je fra Veselku usmeno obećao da će stvar temeljito ispitati i onda odgovoriti. Nije mi poznato da je odgovorio. Ali poznato mi je da je više puta tražio od Franjevačkog provincijalata u Mostaru da fra Veselka premjesti iz Gorice".[92] Moramo ovdje upozoriti o. Mihaljevića da posve krivo povezuje, ako misli da je traženje fra Veselkova premještaja uvjetovano njegovim eventualnim pribivanjem u Grudama, 12. svibnja 1968. U pitanju su posve drugi razlozi koje ovdje iznosimo.

Kad je novoimenovanom župniku don Andriji Iličiću bilo onemogućeno da kanonski preuzme župu Grude, nastanio se u susjednoj župi Ledinac. Vjernici Donjih Sovića, koji su to primijetili, pomislili su da bi to bio pogodan trenutak da se u njihovu selu Sovićima kod Gruda osnuje samostalna župa. Stoga su počele dolaziti deputacije vjernika biskupu moleći ga za osnivanje župe. Suočen s neočekivanim poteškoćama s obzirom na smještaj novoimenovanih župnika, ordinarij je prihvatio sugestiju vjernika, nakanivši osnovati novu župu u Sovićima na slobodno raspolaganje biskupu. Uputio je u pisanu obliku upit franjevačkom

---

[87] A. CRNICA, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, sv. 2. Šibenik, 1941., str. 221.
[88] *H. S.*, str. 67-68.
[89] *H. S.,* str. 70-71.
[90] *ABO,* 644/68., 15. V. 1968.
[91] Pismo fra Veselka Sesara biskupu Čuli, 21. V. 1968.
[92] *H. S.,* str. 71.

provincijalatu[93] u vezi s time, a ovaj je odgovorio: "Poznato nam je iz sigurnih izvora, da oni ne žele osnivati novu župu nego samo dobiti svoju filijalnu crkvu. Također nam je poznato, da ima mahala u Donjim Sovićima, koje su velikom većinom spremne radije se poturčiti, nego se odijeliti od župe Gorica".[94] Na taj odgovor ordinarijat je dao provincijalatu napismeno do znanja da nema namjere izdavati dopuštenje za gradnju filijalne crkve u Sovićima, jer postoji stvarna mogućnost i potreba da se ondje osnuje nova samostalna župa.[95] Ordinarijat je također pitao i župni ured u Gorici u vezi s osnivanjem župe.[96] Odgovor: "Ovaj župni ured mišljenja je, da nije potrebno cijepati župu, pogotovo kad se narod ne slaže s tim. Izjavljujemo, da bi odmah trebalo otpočeti sa izgradnjom nove crkve u Donjim Sovićima. Lokaciju neka odrede samozainteresirani, i to na principu demokracije. Poštivamo mišljenje svojih župljana. To će biti filijalna crkva ove župe...".[97]

Odgovor provincijalata i župnoga ureda nagovještavali su da bi mogla nastati velika oporba ako bi se osnivala nova župa. Ipak, 16. kolovoza 1968., nakon sv. krizme na Ledincu, biskup je posjetio selo Donje Soviće i porazgovarao s ljudima. Tom su prigodom seljani rekli ordinariju da je u selu provedena široka i angažirana akcija protiv osnivanja nove župe, a za gradnju filijalne crkve. U toj su se kampanji zauzeli neki franjevci i neki laici, među kojima je najbučniji bio Damjan Vlašić, brat fra Ferde Vlašića, župnika u Duvnu. Dok je biskup Čule sjedio u dvorištu jedne seoske kuće u Donjim Sovićima, došao je spomenuti D. Vlašić i počeo uznemireno i nekontrolirano napadati i vrijeđati biskupa ne samo zbog nakane da se osnuje nova župa u Sovićima nego i zbog svega "hercegovačkoga slučaja"... Biskup je odatle otišao u župni ured u Goricu, gdje se porazgovorio sa župnikom Sesarom i rekao mu da za sada neće biti ništa od osnivanja nove župe, ali da ni on za sada neće davati dozvolu za gradnju filijalne crkve u selu.

Dne 27. kolovoza 1968. bila je krizma u Gorici. Nakon krizme u popodnevnim satima, pošto se svijet uglavnom razišao kućama, došla je jedna skupina iz Donjih Sovića - među njima i spomenuti D. Vlašić - tražeći da ih biskup primi. Zna se zašto su došli: nagovoriti biskupa da se ne osniva župa, a da se gradi filijalna crkva. Biskup je primio delegate skupine i ukratko obrazložio zašto im ne može dopustiti gradnju filijalne crkve. Dok su ovi s biskupom razgovarali, drugi su sjedili u župnom uredu gdje ih je župnik častio pićem. Odlučili su da neće

---

[93] *ABO,* 821/68., 2. VIII. 1968.
[94] *AP*, 701/68., 12. VIII. 1968.
[95] *ABO,* 848/68., 14. VIII. 1968.
[96] *ABO,* 822/68., 2. VIII. 1968.
[97] Odgovor župnoga ureda Gorica, 214/68., 9. VIII. 1968.

napuštati župnoga stana dok im biskup ne dadne dozvolu za podizanje crkve. Biskup im je poručio da u takvim okolnostima nije moguće mirno razgovarati te je pozvao župnika neka ih udalji iz župnoga stana. Ljudi nisu izlazili nego su navaljivali da ih biskup sve primi. Župnik je to priopćio biskupu i upozorio ga - kako kasnije piše - "da za svaki slučaj drži zaključana vrata, jer sam se pribojavao negodovanja ljudi".[98] Dok su biskupov tajnik i mjesni župnik razgovarali s jednom skupinom ljudi, neki su se odvojili, popeli se na kat i silom provalili vrata sobe gdje se biskup nalazio. U kući je nastalo zaprepaštenje. Nakon toga razbojničkog čina biskup je uzeo svoje stvari, napustio župni stan i župu, iako je bilo zakazano da će sutradan ujutro služiti misu za pokojne i podijeliti odrješenje.

Nekoliko dana nakon toga, 3. rujna 1968., biskupski je ordinarijat javio provincijalatu da oduzima župničku instituciju i jurisdikciju fra Veselku Sesaru te traži od poglavarstva neka predloži nekoga drugoga za upravu goričke župe.[99]

Tih dana provincijalat je podnio ordinarijatu prijedlog novih personalnih promjena i premještaja u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Poglavarstvo je, između ostaloga, tražilo potvrdu i za trećega svećenika u goričkoj župi.[100] (Oni koji su posjetili biskupa u župnom stanu u Gorici rekli su mu da im je provincijal obećao staviti u Goricu i trećega svećenika koji će služiti Soviće, dat će im dozvolu da nabave automobil dotičnomu franjevcu kako bi mogao lakše služiti Soviće).

Ordinarijat je odgovorio da "ne smatra zgodnim ovakav način rješavanja pastorizacije Donjih Sovića. Putem filijalne crkve... problem pastorizacije tek bi se djelomično i vrlo manjkavo riješio...". Ordinarijat je dao svoje obrazloženje: "Imajući sve gornje u vidu, a pogotovo jer Donji Sovići imaju sve potrebne uvjete za samostalnu župu, šteta bi bila ostaviti ih samo sa filijalnom crkvom". Ordinarijat je dodao kako su u posljednje vrijeme mnogi franjevci predlagali da se problem raspodjele župa rješava putem osnivanja novih župa. Zatim: "Ordinarijat očekuje i nada se, da će prečasni Naslov uz ostale i ovaj momenat imati pred očima, te će u ovakvim okolnostima - pri osnivanju novih župa - i sa svoje strane izaći Ordinarijatu u susret".[101]

b) *Rudo Vlašić*. O događajima u Gorici prigodom krizme mjesni je ordinarij izmijenio mišljenje s vikarom provincije dr. fra Bonicijem Rupčićem. Došli su do zaključka da najprije skupina odgovornih sa župnikom napismeno požale nemili slučaj. Oni su to i učinili.[102] Mjesec dana nakon toga incidenta u Gorici ordinarij je izdao dekret u kojem je pisalo i ovo:

---

[98] Pismo fra Veselka Sesara biskupu Čuli,12. IX. 1968.

[99] *ABO,* 899/68., 3. IX. 1968.

[100] *AP*, 725/68., 22. VIII. 1968.

[101] *ABO,* 886/68., 26. VIII. 1968.

[102] Pismo biskupa Čule fra Boniciju Rupčiću, 9. IX. 1968.

"Svi iz one skupine, koji su se poslije krizme 27. VIII. 1968. onako ružno ponijeli u tamošnjem župnom stanu prema Biskupu, zaslužili su da budu, i to strogo crkveno kažnjeni. Ipak ovaj put toga ne ću učiniti. Jedino ne može ostati nekažnjen onaj, koji je razbio vrata i silom provalio u sobu, gdje je Biskup boravio. A taj je bio po izvještaju, koji je Ordinarijat primio, Rudo Vlašić. Njega dakle ovim udaram kaznom izopćenja (po narodnu stavljam ga u prokletstvo). Kao iz Crkve izopćeni Rudo po kanonu 2.259 nema prava sudjelovati kod svete mise, po kan. 2.260 isključuje se od svetih sakramenata, po kanonu 2.262 ne može dobiti oprosta niti imati koristi od javnih crkvenih molitava, po kanonu 2.263 oduzima mu se pravo vršenja bilo kakve funkcije u crkvi, dakle ne može kumovati i tome slično..."

Na koncu toga dekreta mjesni ordinarij piše: "Što sam već i prije usmeno izjavio Mnogopošt. O. Provincijalu, a usmeno dvaput istakao pred župnikom i Rudom Vlašićem i njegovom grupom, to i ovdje ponavljam, da naime ne samo da ne dozvoljavam nego i formalno zabranjujem gradnju filijalne crkve u Sovićima i sve radnje u tom pravcu proglašavam nezakonitim. Svećenik, koji bi se usudio kupiti novac za tu gradnju, ili to na bilo koji način aktivno pomagati, pa makar samo i savjetom, gubi *ipso facto* u našoj biskupiji jurisdikciju".[103]

Završavajući ovu dokumentaciju o fra Veselku Sesaru i Rudi Vlašiću, slobodno nam budi staviti nekoliko primjedaba na Mihaljevićevo zaključivanje.

- O. Mihaljević - "odrješiti pobornik crkvenosti" - nema nijedne kritičke riječi na postupak o. Sesara. Iako mu je oduzeta jurisdikcija u rujnu 1968. godine, on je i dalje ostao u goričkoj župi. O. Sesar i njegovi suradnici sve su prebacili na narod u vezi s podizanjem filijalne crkve. Formiran je "Odbor za gradnju filijalne crkve u Sovićima". Uređeno je da mjerodavni organ skupštine općine Grude izda potrebnu građevnu dozvolu "na zahtjev socijalističkog saveza". Tako se, protiv izričite zabrane biskupove, crkva počela graditi, a na gradilište je kasnije doveden novinar iz Münchena da objavi reportažu o crkvi čiju su gradnju civilne vlasti dopustile, a crkvene zabranile.[104] Crkva je izgrađena, a je li i blagoslovljena, biskupski ordinarijat o tome ništa ne zna. Nema sumnje da je u čitavoj toj aferi značajnu riječ imao i o. Sesar. Tek godine 1971. ordinarijat je zahtijevao fra Veselkov premještaj iz Gorice.[105] Ali se franjevačko poglavarstvo oglušilo na zakonitu crkvenu naredbu, te je premještaj uslijedio tek u lipnju 1974., kad je o. Sesar predložen za duhovnoga pomoćnika u Posušju. Ordinarijat mu je podijelio

---

[103] *ABO,* 1021/86., 28. IX. 1968.

[104] B.-G. BECKER, *Skandal unter Brüdern,* u: Münchener Kirchenzeitung, 18. I. i 25. I. 1970.

[105] *ABO,* 645/71., 19. VI. 1971 i 1107/71., 31. X. 1971.

kanonsku instituciju.[106] Prema tomu, Mihaljevićev zaključak da je o. Sesar premješten iz Gorice zbog njegova eventualnog sudjelovanja u građanskim događajima, uopće ne stoji. Razlog je bio u ovome što smo izložili, a što je i o. Mihaljević znao, ali je šutke preko toga prelazio.

- O. Mihaljević kaže da "slučaj Rude Vlašića po sebi nije važan",[107] a ipak mu je posvetio gotovo dvije stranice u svojoj brošuri, ustajući u obranu R. Vlašića, koji je provalio vrata, i želeći da mu se biskup ispriča! Po svakom zakonu R. Vlašić učinio je krivično djelo koje zaslužuje sudski proces. Biskup se zadovoljio time da nad Rudom izrekne crkvenu kaznu izopćenja. O. Mihaljević prigovara biskupu Čuli što nije prethodno opomenuo R. Vlašića, pa ga onda kaznio. Čudno je kako Mihaljevićev štićenik R. Vlašić ne zna da je razbijanje tuđih vrata, i to na župnome stanu, sobi u kojoj se nalazi biskup - težak prekršaj koji povlači za sobom crkvene kazne (i ne samo one građanske). O. Mihaljević navodi crkveni propis po kojem netko može biti kažnjen, ako je učinio neko škandalozno djelo, i bez prethodne napomene, pa on ipak brani provalnika svim mogućim, ali neuvjerljivim, izmotavanjima. I umjesto da o. Mihaljević, o. Sesar i drugi franjevci djeluju na Rudu Vlašića da se pokori i zatraži oslobođenje od kazne izopćenja, njemu se pribavlja papirić "papinskoga blagoslova" iz neke rimske knjižare! Ovomu zaista ne treba komentara! Treba još samo dodati da je slično papirnato "papinsko odlikovanje" poslano Tomislavu Lovriću u župi Gradina, koji je 12. svibnja 1974. fizički navalio na biskupova tajnika[108] smatrajući ga krivcem što se Tomislavova kći nije krizmala na Čitluku (a trebala se krizmati u svojoj župi Gradini). Naime i Tomislava Lovrića, koji je odbijao priznati dijecezanskoga svećenika za svoga zakonitog župnika, te je stoga doveo kćer u župu Čitluk, nakon što je šakama navalio na biskupova tajnika, biskup je udario izopćenjem. I on i Rudo Vlašić, uz biskupovo izopćenje, držali su - priča se - ukrasni papir "benedizione papale" (papinski blagoslov) koji im je netko od istomišljenika poslao iz Rima, ali ne po crkvenoj nego po necrkvenoj liniji!

Slučaj fra Veselka Sesara i Rude Vlašića samo su mali isječci brojnih "pothvata" u okviru "hercegovačkoga slučaja" koji su još više raspireni zlokobnom brošurom *Hercegovački slučaj*.

3) Slučaj fra Bazilija Pandžića. Pod ovim podnaslovom o. Mihaljević piše u svojoj knjižici[109] opisujući odnos o. Bazilija prema mjesnom ordinariju, biskupu Čuli. Dr. fra Bazilije Pandžić, generalni arhivar Reda u Rimu, uključio se

---

[106] *ABO,* 613/74., 18. VI. 1974.

[107] *H. S.,* str. 67.

[108] P. ŽANIĆ, biskup, u svome *Liber intentionum*, pod nadnevkom 12. svibnja 1974. bilježi: "Čitluk, krizma, Lovrić napao don Marka!"

[109] *H. S.,* str. 72-76.

u problematiku "hercegovačkoga pitanja i slučaja" već od 1965. Kad je Propaganda 1965. dokinula reskript iz 1923. godine, pozvala je biskupa i provincijala da vode pregovore u Rimu. Franjevački je provincijal uzeo sa sobom dvojicu pratitelja. Jedan je od njih bio o. Pandžić. Tijekom razgovora gotovo je glavnu riječ s franjevačke strane imao o. Pandžić koji je, između ostaloga iznio tezu da treba pitati "Božji narod" (*popolo di Dio*): koga oni žele za duhovnoga pastira. Ta će se tvrdnja pronositi kroz sve godine dokle traje ovaj neugodni slučaj. Dapače, franjevci su predlagali "referendum" ne samo u nekim župama nego "i u cijeloj Hercegovini".[110] O. Pandžić boravio je više puta u Hercegovini od 1965. godine.

Kad je franjevačka provincija 1968. godine trebala predati pet župa na slobodno raspolaganje ordinariju, dr. Pandžić našao se u Hercegovini, a nakon izbijanja "hercegovačkoga slučaja" otišao je s dvojicom dekana franjevaca u Beograd sasipljući teške optužbe na mjesnoga ordinarija.

Dne 15. kolovoza 1968. neki je franjevac služio pučku misu u Grudama, unatoč ordinarijevoj zabrani. Tih je dana biskup Čule bio u kanonskoj vizitaciji i dijelio krizmu u Bekiji te je čuo za taj prekršaj. Zatražio je izvještaj od provincijalata hercegovačkih franjevaca jer "govori se, da je to bio neki od Otaca franjevaca, koji su ovdje rođeni, a stalno nastanjeni na strani i došli nedavno u posjete rodnom kraju."[111]

Provincijalat je odgovorio da je u Grudama držao misu "neki, po pričanju samih Gruđana, fratar iz Amerike". Otklonio je mogućnost da bi to bio član "Provincije", jer "ovaj je Provincijalat u stanju, ako bi bilo potrebno, dokazati *alibi* za svakog svog svećenika, u pogledu mise toga dana".[112]

U prosincu 1968. biskup je Čule bio u Sarajevu gdje je ponovno obaviješten da je o. Bazilije Pandžić služio misu u Grudama, 15. kolovoza 1968. O tome je ordinarij pisao provincijalatu početkom 1969. godine: "5) Prigodom moga boravka u Sarajevu na 8. prosinca 1968. rečeno mi je, da je na Veliku Gospu ipak O. Bazilije Pandžić držao misu u Grudama. On je navodno noćio u Slanom, ujutro prebacio se u Grude, rekao misu, prenoćio kod neke rodbine u Vrućici, pa onda drugi dan otišao u Ramu nekoj drugoj svojoj rodbini. To je pričao jedan čovjek, koji je i sam bio kod mise u Grudama na Veliku Gospu i poslije toga otišao u Bosnu".[113]

---

[110] *MiD*, 3/1974., str. 97 (?).
[111] *ABO,* br. 888/68., 28. VIII. 1968.
[112] *AP*, 785/68., 1. IX. 1968.
[113] *ABO,* 18/69., 4. I. 1969.

Provincijal Šilić obavijestio je o. Pandžića o sadržaju biskupova pisma. Ovaj je u siječnju 1969. odgovorio biskupu "da je laž i kleveta, da sam ja držao misu u Grudama na Veliku Gospu god. 1968".[114]

Primivši to pismo, mostarski je biskup napisao list vrhbosanskom svećeniku i župniku u Prozoru vlč. Vladi Jurjeviću, koji se, prije nego što je primio pismo našao u Mostaru i razgovarao s biskupom.

Biskup je 29. siječnja 1969. odgovorio o. Pandžiću:

"Primio sam Vaš list od 16. siječnja 1969., u kojem tražite ni manje ni više, nego da Vam po načelima kršćanskog morala povratim dobri glas, ondje gdje sam oduzeo". Ne vidim opravdanost Vašega zahtjeva. Nisam ništa na Vas izmislio. Naveo sam samo, što su rekli neki svjedoci i ništa od sebe nisam nadodao... Imam svjedoke, koji Vas terete. Odmah po Velikoj Gospi jedan župljanin iz Ružića ustvrdio mi je, da ste Vi u Grudama celebrirali. Imena svjedoka ne želim navoditi, a nije ni potrebno. Jer imam i sigurnije svjedoke, dvojicu vrhbosanskih župnika. Župnik Prozora Vlado Jurjević osobno mi je kazao, da ste Vi na 16. VIII. bili kod njega u Prozoru, da tu pohodite svoju sestranu redovnicu, koja se nalazi na službi u župnom uredu u Prozoru. Tom zgodom nesmotreno Vam je izletjela izjava, da ste dan ranije, tj. 15. VIII. 1968. rekli misu u Grudama unatoč biskupove zabrane. - Drugi svjedok je župnik iz župe Obri Franjo Bulić. On je dao svoju izjavu i pismeno, koju je spreman i zakletvom potvrditi, da mu je jedan pouzdan svjedok, koji je i sam bio na Vašoj misi i citirao neke riječi iz Vaše propovijedi, izjavio, da ste Vi govorili misu u Grudama 15. VIII. 1968. Svjedoka i ja poznam, i to kao čestita i poštena čovjeka, ali mu imena ne iznosim, da čovjek ne bi imao neprilika. Uostalom, dotični svjedok je pristao, ako dođe do prave potrebe, da se njegovo ime iznese.

Nakon svega ovoga ne vidim što bih ja imao popravljati i Vama povraćati. Vi biste meni, a ne ja Vama, trebali davati zadovoljštinu. Vi ste i prije Velike Gospe škodili redu u mojoj biskupiji. Vi ste prvi iznijeli teoriju, kad je riječ o župama, da treba pitati "popolo di Dio". I sad pričaju ljudi po hercegovačkim selima, da će oni ubuduće birati sebi župnike. Jeste li svjesni, kud bi nas to dovelo?!... Prihvatiti od Vas proklamirano načelo, da puk sebi bira župnike, značilo bi predati crkvenu administraciju demagozima ili stranačkim leaderima!...

Čemu je ovo trebalo? Zar nije bilo uputnije, da se Vi tu držite po strani, kad već ne boravite u Hercegovini?! I bez Vas Apostolski Delegat ima tumača, ukoliko mu to treba!...".[115]

Kopija toga pisma dostavljena je franjevačkom provincijalatu. Odmah iza toga o. Viktor Nuić i o. Dobroslav Begić otišli su župniku u Prozor. O sadržaju

---

[114] Pismo dr. fra Bazilija Pandžića biskupu Čuli, 16. I. 1969.

[115] Pismo biskupa Čule fra Baziliju Pandžiću, 29. I. 1969.

razgovora ordinarijat nije bio obaviješten, ali 3. veljače 1969. biskup je primio pismo od vlč. V. Jurjevića kao odgovor na svoje pismo. Župnik Jurjević piše:

"1. Bilo mi je ostalo u sjećanju, da je o. fra Bazilije Pandžić bio ovdje u Prozoru kod svoje rođakinje č. s. Bazilije Galić, odmah iza Velike Gospe, to jest 16. VIII. Ne znam kako mi je u sjećanju ostao baš taj datum. Međutim nakon provjeravanja kod svoje kućne čeljadi i na Šćitu, ustanovio sam sigurno, da to nije bilo 16. VIII. 68, nego 29. VIII, žao mi je što sam se prevario, i to pred Vama ustvrdio. Vjerojatno su me moji preveliki poslovi oko posvete crkve naveli da smetnem pravi datum. Možda me je na to naveo i razgovor sa vlč. Franjom Bulićem koji mi je mnogo toga o tome predmetu pričao.

2. Vlč. g. Franjo Bulić, rekao mi je, da Vam može poslati jednog Grudanina, intelektualca, koji je na Veliku Gospu bio kod svete mise u Grudama i osobno vidio, čuo i govorio sa o. Bazilijem Pandžićem.

3. Žalim, ako je radi moje nepromišljene tvrdnje došlo do neželjenih komplikacija na ovaj ispravak mišljenja nuka me savjest, da govorim istinu i ništa drugo.

4. Ako u bilo čemu mogu biti od koristi, *non recuso laborem* (= ne odbijam trud)".[116]

O. Pandžić odgovorio je na biskupovo pismo[117]. U tome pismu dr. Pandžić tvrdi: "Ali vlč. Vlado Jurjević, kojemu Vi pripisujete tu izjavu, odlučno poriče, da Vam ju je dao, pa nužno slijedi da ste je Vi iz lako shvatljivih razloga umislili".[118]

Je li o. Pandžić to ustvrdio na temelju onoga što su mu dvojica franjevaca, koji su bili posjetili vlč. Jurjevića, javila, nije nam poznato. Međutim, u arhivu ordinarijata nalazi se spomenuto pismo vlč. Jurjevića, koji demantira svoju prethodnu izjavu s obzirom na datum: ne radi se o 16. nego o 29. kolovoza 1968. Župnik Jurjević izjavljuje "da nitko na mene nije utjecao na promjenu ranije tvrdnje, osim same činjenice, da sam se prevario". Priznaje da su kod njega bili "o. Dobroslav Begić i o. Viktor Nuić, i pitali su me za istu stvar, kao i Vi, tj. datum posjete o. Bazilija u Prozoru". Jurjević kategorički izjavljuje: "Fratrima nisam nikad i nigdje rekao, da ja nisam Vama prije dao izjavu o 16. VIII., jer o tome naprosto i nije bilo govora s njima, da li sam ja Vama što govorio ili nisam... *Prema tome zaključak o. Bazilija je proizvoljan*." Pri kraju pisma: "Sada prelazim na drugu svoju izjavu Vama i drugima, naime, da sam u razgovoru s o. Pandžićem došao do uvjerenja, da je on stvarno na Veliku Gospu rekao misu u Grudama. Kod

---

[116] Pismo don Vlade Jurjevića biskupu Čuli, 3. II. 1969.

[117] Usp. *H. S.,* str. 75-76., gdje su učinjene neke male preinake i ispuštena imena vrhbosanskih svećenika i mjesta njihova službovanja. Preinaka: o. Pandžić veli "Grudjanin iz Bosne", a o. Mihaljević kaže "građaninu iz Bosne"

[118] Pismo fra Bazilija Pandžića biskupu Čuli, 6. III. 1969.

te tvrdnje ostajem i nadalje, ali je jedina poteškoća u tome, da nikako sada ne bi mogao iznijeti i siguran kontekst razgovora. Davno je to bilo, ali po savjesti moram i sada reći, da sam tada stekao taj dojam. Da li su drugi oko mene dobili isti dojam, to ne znam...".[119]

Nakon svega ovoga mogli bismo povući nekoliko zaključaka:

a) Mostarski biskup nije zaista ništa izmislio na o. Pandžića. Naveo je samo ono što su mu rekli neki svjedoci, i to je privatno priopćio i o. Pandžiću i njegovu redovničkom poglavarstvu. A to što je stvar proširena i objavljena u *Mir i Dobro*[120] i u *Hercegovačkom slučaju,*[121] nije biskup odgovoran, nego oni koji su to objelodanili.

b) Umjesto da dr. Pandžić od svjedoka, koji su biskupu govorili o njemu, traži ispričnicu i povratak "dobrog glasa", on sa svom silovitošću udara na mostarskoga biskupa tražeći ispriku "radi uvreda, koje ste mi nanijeli, jer se u ovom slučaju ne radi samo o *iudicia temeraria* (= lakomislenim sudovima), koja su moralno nedopuštena, nego o klevetama u potpunom smislu riječi".[122] Da je o. Pandžić bio posve miran i siguran u svoje izjave, on bi stvar predao crkvenom sudu da se ispitaju svjedoci i ustanovi odgovornost onih koji su o njemu iznijeli netočnost s obzirom na slavlje mise i datum boravka u Bosni.

c) O. Pandžić svom se žestinom obara na tvrdnju da je 16. kolovoza bio u Prozoru (a bio je 29. kolovoza 1968), a nekako šutke prelazi preko onoga drugoga, tj. da je u razgovoru s vlč. Jurjevićem govorio o misi u Grudama tako da je ovaj stekao dojam kako je sam Bazilije služio sv. Misu na Veliku Gospu u gruđanskoj župi, unatoč biskupovoj zabrani.

d) Je li doista o. Pandžić misio u Grudama na Veliku Gospu, ostaje pitanje otvoreno. Lakše će se problem riješiti kad se sadašnji duhovi - i franjevački i fanatizirani vjernički - smire. Ali i ako se dokaže da nije o. Bazilije, nego neki drugi franjevac misio u Grudama 15. kolovoza 1968., ni onda se mostarskom biskupu neće moći ništa spočitavati, jer je prenio ono što je od svjedoka čuo, i to prenio je zainteresiranim stranama: o. Baziliju i poglavarstvu. (Redovničko je poglavarstvo smatralo potrebnim objaviti širokoj javnosti bilo preko svoga službenoga glasila, bilo preko posthumnoga Mihaljevićeva djela).

4) Slučaj fra Šimuna Oreča. U svojoj knjižici o. Mihaljević opisuje slučaj fra Šimuna Oreča.[123] Prikazuje ga vrlo kratko i vrlo krivo. Iz ljubavi prema

---

[119] Pismo don Vlade Jurjevića biskupu Čuli, 27. III. 1969.
[120] *MiD*, 3/1969., str. 99-122.
[121] *H. S.*, 72-76.
[122] *H. S.,* str. 76.
[123] *H. S.,* str. 80-81.

istini prikazat ćemo ga u svjetlu dokumenata, povući neke zaključke i prepustiti čitatelju zauzimanje stava.

U vrijeme izbijanja "hercegovačkoga slučaja" fra Šimun Oreč bijaše duhovnim pomoćnikom u župi Široki Brijeg. Na prijedlog redovničkoga poglavarstva ordinarijat mu je podijelio kanonsku instituciju i ispovjednu jurisdikciju u trajanju do 10. listopada 1971. godine.[124] U siječnju 1969. o. Oreč poslao je ordinarijatu pismo u kojem na početku spominje kako mu je nedavno provincijal Šilić rekao da se u jednom pismu biskup tuži "na neko vođenje sprovoda na teritoriju tuđih župa". Zatim kaže kako je 30. listopada 1968. bio pozvan "nad bolesnika" u Mostarski Gradac, i "opremivši Janju Rotim poputbinom, vratio sam se istim putem". Na povratku ga je zaustavila rodbina pok. Cvitana Rotima i zamolila da vodi sprovod, "jer je sve bilo spremno za polazak". Nastavlja: "Znao sam da je to u redovitim prilikama prekršaj koji podliježe crkvenim kaznama, budući da se radi o tuđoj župi. Ipak imajući u vidu situaciju koja je nastala u zadnje vrijeme kao i to da bi odbijanje s moje strane bilo na veliku sablazan puka, prihvatio sam vođenje sprovoda pok. Cvitana...". Pismo završava: "Slučaj je ostao usamljen, ali ako bih se i opet našao u istom položaju, mislim da bih opet isto postupio".[125]

Na to je biskupski ordinarijat, između ostaloga, odgovorio: "Postupili ste neispravno u oba slučaja. Zna se, da je Ordinarijat odredio, da se iz Pologa ima vršiti pastorizacija župe Mostarski Gradac za vrijeme dok ta župa odbija primiti župnika, što ga je Ordinarijat odredio. Doduše, teškog bolesnika smije ispovjediti svaki svećenik. Ali davati popudbinu i zadnju pomast, to je pravo župnika: Nije se radilo o slučaju nužde, jer je iz Graca bilo i lakše i bliže doći u Polog nego na Široki Brijeg. Niste mogli razborito presumirati dozvolu ni zakonitog župnika, ni Ordinarijata, baš suprotno! Prkos, inat, buna protiv zakonitog crkvenog auktoriteta naveli su Gračane, da Vas zovu nad svog bolesnika. Vi ste im nažalost u tom njihovom nezakonitom stavu pružili svoju suradnju."

U daljnjem slijedu pisma biskup daje naputke kako je o. Oreč trebao postupiti: najprije upozoriti i uputiti stranku k zakonitomu župniku koji se nalazi u Pologu. Ako vjernici nikako ne bi htjeli poslušati, a bolesnica bi umrla bez sakramenata, u tom slučaju mogli ste se poslužiti epikejom i poći, ali ste trebali čim prije o svemu izvijestiti Ordinarijat, da pokažete, kako ozbiljno uzimate odredbe nadležne crkvene vlasti.

Sprovoda nikako niste smjeli voditi. Pravdate se 'da bi odbijanje bilo na veliku sablazan puka'. Nasuprot, Vi ste baš time sablaznili puk, što ste sprovod vodili. Cijela župa Mostarski Gradac pa više manje i sva katolička Hercegovina

---

[124] *ABO,* 808/68., 25. VIII. 1968.

[125] Pismo fra Šimuna Oreča ordinarijatu, 25. I. 1969.

zna, da je Biskupovom naredbom to Vama zabranjeno. I Vašom protivnom gestom bili su stvarno sablažnjeni svi dobronamjerni župljani Graca... Svijet je eto zbunjen i sablažen. Mjesto discipline zavladala je anarhija. Kako možemo od vjernika tražiti, da poštuju crkvene odredbe, ako ih sami svećenici krše? Što je to s Vaše strane bilo učinjeno, neka se više nikada ne ponovi! Inače ćete snositi posljedice...".[126]

Na taj dopis o. Oreč je odgovorio jer je našao "stvari, s kojima se ne mogu složiti". "Osjećam se u savjesti dužnim izići u susret ljudima koji se na mene obraćaju, ako stvar ne ide na štetu slave Božje. U takvim slučajevima dođe mi u sukob ljudski i Božji zakon. Tada se opredjeljujem za Božji, jer 'više se treba pokoravati Bogu nego ljudima'!" Pismo završava:

"6) Pišete da sam svojim postupkom sablaznio puk u Gracu. Kao dokaz navodite dvojicu Gračana koji 'su u čudu nedavno postavili na Ordinarijatu pitanje, kako to da franjevci u Gracu govore mise, opremaju bolesnike, ispovijedaju staru čeljad, vode sprovode, kad im je to Biskup strogo zabranio?!' Meni nije poznat nijedan slučaj sablazni. Naprotiv bih mogao reći da se vjernici ne sablažnjavaju čak ni nad misama, koje ste Vi već davno proglasili svetogrdnima... već se sablažnjavaju nad crkvenom hijerarhijom, koja ih svojim zabranama lišava nedjeljnih i svakodnevnih svetih misa i mnogih drugih duhovnih dobara. Ako ne vjerujete, izvolite provesti anketu, pa ćete se uvjeriti da ih nisam sablaznio ja ili netko tko im izlazi u susret u najelementarnijim duhovnim potrebama, već Vi i oni koji ne mare ni za njihove potrebe, ni, možda, za opravdane zahtjeve.

7) Opet ponavljam, u slučaju kao onom u Gracu dne 30. listopada 1968. postupio bih isto tako. Samo bih Vas drugi put o tome obavijestio, kad to već želite".[127]

U svome odgovoru ordinarijat je pisao:

"Mjesto da poslušno prihvatite upozorenje i odredbe Ordinarijata, upućena Vama u pismu od 27. I. 1969., Vi se u svojem pismu od 3. ožujka upuštate u polemiku sa Ordinarijatom...

Po načinu, kako Vi pišete, vidi se, da Vi dijelite mišljenje tih vjernika, i ne krivite njihov neposluh crkvenim vlastima, što nemaju svete mise, nego krivnju svaljujete na Ordinarijat...

Prema Vašem (br. 6) dakle ne ide na štetu slave Božje svjesno kršiti stroge naredbe zakonite crkvene vlasti i podupirati bunu protiv crkvenog auktoriteta.

Ovo Ordinarijat ne može dalje mirno podnositi, jer ovo vodi u otvorenu anarhiju.

---

[126] *ABO,* 236/69., 27. I. 1969.

[127] Pismo fra Šimuna Oreča ordinarijatu, 3. III. 1969.

Stoga Vam ovim oduzimamo: a) ispovjednu jurisdikciju, b) ovlast propovijedati riječ Božju i katehizirati, c) kanonsku misiju za vršenje bilo kakvih pastoralnih funkcija kao što su dijeljenje sakramenta krštenja, pričesti, zadnje pomasti i tome slično.

Ako bi se, ne daj Bože, usudili bez jurisdikcije ispovijedati, po kanonu 2366 upali biste *ipso fact*o u suspenziju 'a divinis'. A ako biste vršili bilo koji čin sv. Reda, koji je Vama ovim rješenjem zabranjen, po kanonu 985, 7 CZ pali biste u iregularnost".[128]

Fra Šimun Oreč odgovorio je na ovo rješenje da stoji iza svake riječi koju je napisao u prethodna dva pisma, a "Kaznu, koja je uslijedila kao odgovor na moje pismo od 3. ožujka o. g. ostavljam da je Naslov opravda na Božjem sudu".[129]

U vezi sa slučajem fra Šimuna Oreča provincijal je Šilić pisao mjesnom ordinariju: "Fra Šimun Oreč - makar da je njegova kazna nerazmjerno velika prema njegovoj 'krivici' - poslušao je. U tom posluhu ostao je potpuno korektan pune dvije godine. U tom on čeka već dvije godine, ali Ordinarijat nije ništa promijenio. Na njemu još uvijek vise sve kazne, kojima jedan mjesni Ordinarij može kazniti jednoga izuzetog redovnika".[130]

Odgovor ordinarijata: "Ordinarijat je u svako doba spreman skinuti kaznu s onih kažnjenih svećenika, pod uvjetom, da oni iskreno obećaju, da više neće zalaziti na teritorij tuđih župa i tamo suprot stroge naredbe Ordinarijata vršiti duhovnu pastvu, kao što je to proljetos učinio sa O. Bonifacijem Barbarićem, koji je - što se tiče Ordinarijata - poslije toga mogao i dalje ostati kao župnik u Šuici...

Za O. Šimuna Oreča Vi pišete, da je njegova kazna nerazmjerno velika prema njegovoj 'krivici'. Vi stavljate 'krivicu' pod navodne znakove. Znači li to, da Vi smatrate, da on uopće nije kriv? A išao je ispovijedati svijet u buntovne župe, iako je znao, da je Ordinarijat tu neposlušnost stavio pod kaznu oduzimanja jurisdikcije!"[131]

O. Jerko Mihaljević, po svom uhodanom običaju, i u slučaju o. fra Šimuna Oreča optužuje biskupa. "I ovdje moram naglasiti da mi je nepoznato 'pravo' kojim se mons. Čule u ovom slučaju poslužio... Mons. Čule nema jasna pojma o kanonskoj misiji... Oduzimanje jurisdikcije i kanonske misije u fra Šimunovu slučaju ne mogu se smatrati kaznom, jer on nije učinio delikt u smislu kan. 2195. U stvari, sve da je učinio delikt u smislu navedenog kanona, kazne bi bile

---

[128] *ABO,* 493/69., 11. III. 1969.
[129] *Arhiv župnog ureda Široki Brijeg*, 274/69., 25. III. 1969.
[130] *AP*, 1023/70., 24. X. 1970.
[131] *ABO,* 1215/70., 31. X. 1970.

nevaljane, jer mons. Čule nije postupio prema kan. 616 par. 2 po kojem Mjesni ordinarij ne može kazniti izuzetog redovnika, osim ako bi učinio delikt...".[132]

Na Mihaljevićevo pisanje dodajemo nekoliko primjedaba:

- Ako je o. Mihaljević znao za svu korespondenciju između mladoga fra Šimuna Oreča i mjesnoga ordinarija, čudno je da taj branitelj "crkvenosti" nema nijedne kritičke riječi na neredovnički i nesvećenički stav o. Oreča. I jednomu i drugomu morao bi biti dobro poznat i Crkveni zakonik, i Franjevačko pravilo, i Drugi vatikanski sabor koji donose točne upute kako redovnici imaju postupati prema biskupima, apostolskim nasljednicima!

- Dok provincijal Šilić govori o kaznama "kojima jedan mjesni Ordinarij može kazniti jednoga izuzetog redovnika", o. Mihaljević niječe takvo biskupovo pravo, "osim ako bi (izuzeti redovnik) učinio delikt...". Pa to upravo i jest u pitanju. "Pod imenom delikta razumijeva se u crkvenom pravu vanjski i moralno uračunljivi prekršaj zakona kojemu je dodana barem neodređena kanonska kazna" (*kan*. 2195). A iz izloženih dokumenata koji se odnose na slučaj o. Oreča vidi se da je fra Šimun znao da je mjesni ordinarij zabranio pod kaznom gubitka jurisdikcije i kanonske misije obavljanje svećeničkih čina na teritoriju tuđih župa bez dopuštenja zakonitoga župnika ili mjesnog ordinarija. A budući da je to činio, *ipso facto* potpao je pod one kazne koje je biskup kao zakonodavac u svojoj biskupiji pridodao uz svoju odredbu. Ili bi možda o. Mihaljević htio da se fra Šimunovi čini ne smatraju deliktom jer nisu "moralno uračunljivi prekršaj zakona"?

5) Slučaj "župnika iz Rakitna". O. Mihaljević opisuje slučaj "župnika iz Rakitna" ne spominjući mu imena.[133] Iako se njegov slučaj djelomično podudara sa "slučajem Dupovci", ipak smo ga napose izdvojili da prikažemo njegovo značenje. Međutim sva težina te afere pokazat će se tek u sljedećoj točki kad se bude govorilo o Dupovcima.

Fra Jerku Mihaljevića neobično smeta i bode činjenica što biskup Čule u svojim dopisima i odredbama upotrebljava izraze "kompetentna crkvena vlast", "odluka zakonite crkvene vlasti", "prema nakani zakonite crkvene vlasti" i sl. O. Mihaljević priznaje da "mons. Čule ima i vlast reda i vlast jurisdikcije" i priznaje čak "da je njegovo podjeljivanje i oduzimanje jurisdikcije valjano, ako se ne protivi općim crkvenim propisima".[134] A malo dalje isti pisac tvrdi: "Crkveni Zakonik ne poznaje odredbe po kojoj bi netko za kršenje bilo kojeg crkvenog zakona *ipso facto* gubio svaku jurisdikciju i kanonsku misiju".[135] Čudno je kako o. Mihaljević priznaje biskupu vlast reda i vlast jurisdikcije, a zaboravlja (je li stvarno

[132] *H. S.,* str. 81.
[133] H. S., str. 78-80.
[134] *H. S.*, str. 78.
[135] H. S., str. 79-80.

zaboravlja ili namjerno prešućuje?) da vlast jurisdikcije obuhvaća i vanjsko i unutarnje područje (*kann.* 197 i 198) i da u okvir jurisdikcije ulazi trostruka vlast: zakonodavna, izvršna i sudačka. I kako to da biskup koji ima izvornu, redovnu i neposrednu jurisdikciju u svojoj dijecezi ne može izdati zakon uz koji doda klauzulu da se *ipso facto* gubi jurisdikcija, ako se zapovijed ne opslužuje? (Već smo govorili da se riječju *ipso facto* shvaća kazna po postojećem propisu u smislu *kan*. 2217, 2).

A redovnici koji su u duhovnoj pastvi na župama neposredno podliježu "svakovrsnoj jurisdikciji, pohodima i ukorima mjesnog ordinarija kao i svjetovni župnici" (*kan.* 631, 1). To je isto potvrđeno i u koncilskim dokumentima.[136]

Župniku iz Rakitna biskupski je ordinarijat početkom 1968. dao strogu naredbu, iz koje o. Mihaljević navodi samo jedan dio, a koju ćemo u cijelosti donijeti:

"Ordinarijat je svojim dopisom broj 648/64. od 19. kolovoza 1964. Vama strogo zabranio, da ne smijete podržavati nikakve veze sa stanovnicima zaseoka Dupovci, koji pripadaju selu i župi Sutina.

Vi se ove zabrane niste držali. Pustili ste Dupovčane, da rade na crkvi u Poklečanima. Primili ste od njih i više bravâ, kad ste priređivali ručak prigodom blagoslova tamošnje nove crkve. Time ste još više utvrdili Dupovčane u njihovoj buni i neposluhu naredbama više crkvene vlasti. Zaslužili ste, da Vas maknemo sa župe. Ipak ovaj puta ne ćemo učiniti, ali od Vas odlučno i po zadnji put tražimo, da se prođete buntovnih Dupovčana.

Stoga Vam strogo zabranjujemo:

1) primati bilo kakve doprinose od Dupovčana za crkvu, župni stan ili za sebe lično;

2) ispovijedati ih na teritoriju svoje župe,

3) primati od njih svete mise,

4) prodavati im molitvenike, crkvene časopise, krunice i druga devocionalia,

5) riječima ih podržavati u njihovu otporu i odobravati njihov buntovni stav.

Najbolje će biti, ako s Dupovčanima uopće ne budete imali nikakva posla, ne samo službeno nego i privatno.

Ako pokušaju doći k Vama u kontakt, uputite ih na njihova župnika, neka s njim posao sviđaju, pa im recite, da oni nemaju što tražiti u Vašoj župi.

Nadamo se, da ćete se ovih direktiva ubuduće strogo pridržavati.

Ukoliko biste se, što ne dao Bog, bilo o koju od gornjih odredaba svjesno ogriješili, *ipso facto* gubite u ovoj biskupiji svaku jurisdikciju i kanonsku misiju.

---

[136] *Christus Dominus*, 35, 4; *Ecclesiae Sanctae,* 22-40.

Ne samo da ne biste u tom slučaju mogli ispovijedati, propovijedati, nego ni katehizirati, niti uopće dijeliti bilo koji sakramenat i pastoralno djelovati.

Ovu odredbu Ordinarijata s oltara proglasite, da za nju znaju i Vaši župljani, a osobito Dupovčani, ja da Vas ubuduće puste na miru i više Vam ne dodijavaju."[137]

Eto, to je ta naredba ordinarijata na kojoj je o. Mihaljević pokazao svoje juridičko neznanje: "Zabrana mons. Čule da župnik iz Rakitna ne smije na području svoje župe ispovijedati vjernike iz Dupovaca protuzakonita je".[138] A zaboravlja dr. Mihaljević da se biskup, podjeljujući jurisdikciju, može ograničiti i s obzirom na vrijeme (na pr. tri godine) i na osobe (na pr. samo na djecu) i na mjesto (na pr. isključuje se neko mjesto) - *kan.* 828, 1.[139]

Župnik iz Rakitna, kad je pročitao zabranu prodaje crkvenih časopisa Dupovčanima, poslao je dopis *Glasu Koncila* da ga uvrsti! Uredništvo, kad je doznalo o čemu se radi, stavilo je dopis "ad acta". Ipak se našao o. Mihaljević koji je taj dopis objavio, i to dva puta.[140]

Nakon što je ordinarijat više puta tražio od franjevačkoga poglavarstva da župnika iz Rakitna ukloni iz pastve, ono ga je postavilo za mjesnoga poglavara jednoga od najutjecajnijih franjevačkih samostana u Hercegovini. Vjerojatno za nagradu zbog obavljena posla u vezi s "dupovačkim slučajem". Sumnju je izrazio ordinarijat u pismu provincijalu: "Hoće li moja nada, da će poslije srpanjskog kapitula Vaše Provincije nastati bolji dani za katoličku Hercegovinu pokazat se iluzornom? Već sâm razmještaj osoblja poslije kapitula kao da to nagoviješta. Na Široki Brijeg dolazi za gvardijana o. Fra Jozo Pejić, koji je kao župnik Rakitna podržavao buntovne Dupovčane...".[141]

Gore spomenute odredbe biskupskoga ordinarijata bit će jasnije neupućenima kad pročitaju prikaz "slučaja Dupovaca" u sljedećoj točki.

6) Dupovci - "hercegovački slučaj" u malom ili franjevačko upozorenje biskupu da ne dira u župe? O. Mihaljević završava svoju "sivu knjižicu" poglavljem "Dupovci - 'Hercegovački slučaj' u malom".[142] I mi smo taj naslov preuzeli i dodali mu drugu alternativu. To ćemo ovdje pokušati obrazložiti izlažući povijesni pregled dupovačkoga slučaja.

---

[137] *ABO,* 84/68., 15. I. 1968.

[138] *H. S.*, str. 79.

[139] D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje*, sv. II. Ispovjednik, Zagreb, 1943., str. 40. slj.

[140] *Osvrt na "Župe u Hercegovini",* Humac, 1969., str. 4-5, i u: *H. S.,* str. 78-79.

[141] *ABO,* 1215/70., 31. X. 1970.

[142] *H. S.*, str. 86-90.

O. Mihaljević piše: "Hercegovački slučaj pojavio se u minijaturi još prije drugog svjetskog rata pod imenom 'slučaj Dupovaca'. Godine 1939. osnovana je župa Sutina diobom župe Rakitno. Novoj župi dodijeljen je i zaselak Dupovci. Dupovčani su uporno inzistirali da ostanu u sastavu matične župe Rakitno. Nisu htjeli sudjelovati na izgradnji novog župnog stana u Sutini".[143] Činjenica je da je još ranije nastao taj "slučaj Dupovci".

a) Negdje poslije 1920. godine vjernici Donjega Rakitna (Sutina) zamolili su biskupa Mišića da se odcijepe od Gornjega Rakitna i da se u njihovu selu osnuje samostalna župa.[144] Razlog je bio u vremenskim i terenskim nepogodama, osobito zbog zimskih kiša i snjegova, kojima se onemogućuje pristup sjedištu župe. Biskup je Mišić odobrio gradnju župnoga stana u Sutini i obećao svećenika kad se stan dogotovi. Ali tadašnji župnik, fra Jure Zlopaša, bio je protiv cijepanja župe. Nije htio ići na ruku Sutinjanima, koji su, prepušteni samima sebi, sagradili kuću bez plana. Zamislili su da će u prizemlju biti kapelica, a na katu župni stan, kako je bilo u Gornjem Rakitnu. Međutim, biskup Mišić nije prihvatio zgradu za župni stan, nego je dopustio da se uz nju dogradi mali prezbiterij, gdje će rakitski župnik moći koji put preko godine služiti sv. misu. Budući da u to doba biskup nije bio odredio koji će zaseoci sačinjavati novu župu Sutinu, neke mahale nisu sudjelovale u podizanju župnoga stana. To je nesudjelovanje donekle i razumljivo, jer nije bilo nikoga da u ime crkvene vlasti vodi gradnju. Selo Dupovci, iako pripada glavariji Sutini, nije sudjelovalo u zajedničkim akcijama gradnje. Tu bismo mogli nazreti sjeme "slučaja Dupovci".

b) Uoči drugoga svjetskog rata počela je u Hercegovini nešto življa gradnja crkvenih objekata. Tako su vjernici Rakitna zaželjeli graditi novu crkvu na Vlakama, tj. na ulazu u Poklečane (a ne u strani gdje je bio tadašnji župni stan i privremena kapelica). Našlo se odgovarajuće zemljište te je župnik - franjevac s narodom otpočeo gradnju župne kuće. Vjernici iz Sutine (Donjega Rakitna) nisu htjeli sudjelovati u toj gradnji, s motivacijom da će oni sebi graditi crkvu u samostalnoj župi koju im je obećao biskup Mišić. Župnik fra Jure Zlopaša želio je pridobiti vjernike i Donjega i Gornjega Rakitna za gradnju crkve, pa je uspio osvojiti Dupovčane iz sutinske glavarije, koji su sudjelovali kod polaganja temelja buduće župne crkve na Vlakama. Neki stariji Sutinjani otvoreno govore da je župnik fra Jure Zlopaša htio preko Dupovčana slomiti otpor Sutinjana koji su odbijali udioništvo u gradnji nove crkve, i tako im možda onemogućiti osnivanje nove župe u Sutini. Sutinjani su ostali uporni u svome nastojanju i tražili su da im se dadne plan za gradnju župnoga stana, a tadašnja zgrada s prezbiterijem neka

---

[143] *H. S.,* str. 86-87.

[144] A. MIŠIĆ, *Kronika biskupije,* I., spominje dijeljenje Rakitna u dvije župe prigodom krizme 1918. (str. 48), 1922. (str. 58-60), 1926. (str. 94-95) i 1930 (str. 166-169).

služi kao crkva. Župnik fra Jure naručio je Sutinjanima nacrt veoma velike zgradurine, koja bi bila prikladnija za kakvu mnogočlanu redovničku rezidenciju negoli za stan jednomu ili dvojici svećenika. Neki vjernici iz Sutine pripovijedaju da im je to vjerojatno dano zato da bi ih se obeshrabrilo u gradnji: kad vide nacrt, prepast će se i odustati od zidanja. "Premda je bilo vrijeme najgore krize, oni su ipak radili i prodavali volove, da bi dobili potrebna sredstva za gradnju. Upravo je nevjerojatno, kako je to malo i siromašno selo bez ičije pomoći uspjelo sagraditi onako velik župni stan".[145] Biskup Mišić pristao je na gradnju te nove župne kuće u perspektivi osnivanja nove župe. Ordinarijat je 9. siječnja 1939. izvijestio Vjersko odjeljenje Primorske banovine u Splitu da "vrlo važni i stvarni razlozi sile, da se od župe Rakitno u srezu Ljubuški odijeli i kao posebna župa konstituira SUTINA. Sutinjani, premda vrlo siromašni, jer ne mogu više dolaziti u Rakitno radi velikih snjegova i voda, što dolaze s brda i plave putove, učinili su krajni napor i sa ogromnim ličnim i materijalnim žrtvama sagradili su župni stan i crkvu. I sada mole i zaklinju, da im se dodijeli župnik.

Njihovim opravdanim molbama ne može se čovjek oduprijeti. Zato je Ordinarijat odlučio sa 1. maja 1939. osnovati u Sutini župu i dati im župnika".[146]

c) Sutinjani su dobili župnika "istom 1944., i to na prijedlog tadanjeg provincijala pok. fra Leona Petrovića. Bio je, naime, u to doba župnikom u Rakitnu o. fra Berto Dragićević. On se je zbog posebnih razloga bojao stanovati u Poklečanima i prešao je u Sutinu. Na prijedlog provincijala Ordinarijat je imenovao fra Bertu župnikom u Sutini, a u Poklečane je postavljen drugi župnik... Odlaskom fra Bertinim župa Sutina je ostala 'vacans'. I bila je takva sve do 1962".[147] Župna je kuća nakon rata pretvorena u mjesni ured, a kasnije preuređena za mjesnu osnovnu školu.

- U 1961. godini NO općine Posušje odlučio je nacionalizirati župnu kuću u Sutini. Biskupski je ordinarijat o tome nešto načuo i dopisom obavijestio NO u Posušju da na području Sutine postoji katolička župa, koja je, istina, ispražnjena, ali nije dokinuta. Biskupija želi da se župa što prije popuni i očekuje da se župni stan oslobodi i vrati za crkvene svrhe za koje je i podignut.[148]

U istom mjesecu Ordinarijat je bio obaviješten da je 20. veljače 1961. podnesena prijava za nacionalizaciju župne kuće u Sutini da je s time upoznat franjevački samostan na Širokom Brijegu te mu omogućeno da u zakonskom roku podnese žalbu na namjeravani postupak nacionalizacije. Biskupski je ordinarijat uložio prosvjed na komisiji za vjerska pitanja u Mostaru i zatražio da se odustane

---

[145] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 21. XII. 1967.
[146] *ABO,* 61/39., 9. I. 1939.
[147] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 21. XII. 1967.
[148] *ABO,* 154/61., 3. II. 1961.

od nacionalizacije te da se župna kuća isprazni i vrati Crkvi za njezine potrebe.[149] NO općine Posušje izvijestio je biskupski ordinarijat o namjeri da provede nacionalizaciju župne kuće, na što je biskup uložio najodlučniji protest i zatražio ispražnjenje kuće u kojoj bi se u najskorije vrijeme imao nastaniti stalni župnik.[150] Iste 1961. godine biskup je imenovao don Tadiju Pavlovića za župnika u Sutini, koji se privremeno nastanio u privatnoj seoskoj kući.[151]

d) Pred Božić 1962. godine novi sutinski župnik i župnik Gornjega Rakitna-Poklečana uputili su zajedničko pismo ordinarijatu da se dekretom obnove granice župe Sutina. Biskupski je ordinarijat uglavnom obnovio granice koje je već prije rata bio postavio biskup Mišić. I Dupovci su, naravno, došli u sklop nove župe.[152] Prema pričanju župnika Pavlovića Dupovčani su u početku pristali na pripadništvo Sutini. Međutim, tijekom vremena, unošenjem prstiju sa strane - zna se koje - neki su se počeli buniti i tražiti da ih se pripoji udaljenijoj i teže dostupnijoj župi Rakitnu. Određenu ulogu u kasnijem razvoju odigrao je već spomenuti fra Jozo Pejić, koji je postao župnik u Rakitnu 1964., i ostao do 1970. Prigodom polaska u Rakitno župnik je od ordinarijata dobio upute kako se ima odnositi prema Dupovčanima. To je i pismeno izraženo: Dupovci pripadaju "Sutini i samo u Sutini trebaju svršavati sve svoje duhovne poslove". Tako je to odredio biskup Mišić i dovoljno je to motivirao: "Nikakav dakle stvarni razlog nego samo nečija samovolja navodi Dupovčane da ustanu protiv Biskupove odredbe, pa da se opiru priključku župi Sutini".

"Da buna u Dupovcima prestane, to u velikoj mjeri ovisi od držanja i postupka župnika iz Poklečana.

Zašto na primjer nije bilo bune, kad se je nedavno vršilo razgraničenje među Posušjem i Posuškim Gracom? Zašto Mesihovina nije pravila bune, kad je od Bukovice pripojena Seonici. Zato jer su oba dotična župnika zauzeli od početka odlučan i jedinstven stav.

A Borajna dugo se bunila protiv Ledinca, jer je pok. Fra Rudo Mikulić buntovnicima pravio molbu čak na Svetu Stolicu, i nisu se smirili, dok pok. biskup Mišić nije Fra Rudu kaznio suspenzijom!

Tražimo odlučno i energično od Vas, da ne podržavate nikakve veze sa buntovnicima iz Dupovaca! Ne smijete od njih primati nikakvih darova, niti misa, niti im davati devocionalija i tome slično. Ovo će vrijediti tako dugo, dok se Dupovčani ne pokore odredbi crkvene vlasti i prestanu sa svojom bunom.

---

[149] *ABO,* 240/61., 25. II. 1961.

[150] NOO Posušje, Komisija za nacionalizaciju, br. 2/1-61., 8. III. 1961. i *ABO,* 259/61., 10. III. 1961.

[151] *ABO,* 764/61., 11. XII. 1961.

[152] *ABO,* 55/63., 14. I. 1963.

Isto ne smijete te buntovnike ispovijedati, niti ih odrješivati, pogotovo one, koji mjesecima drže nekrštenu djecu, jer njima manjka potrebna dispozicija za odrješenje.

Ordinarijat se nada, da neće biti potrebno, da Vam se još jednom piše o ovoj stvari...".[153]

Nažalost i usmene i pisane biskupove upute ostale su mrtvo slovo. Iako je kopija dopisa bila dostavljena i poglavarstvu hercegovačke provincije da bi ono poduzelo uspješne mjere, kako bi franjevci župnici prestali podržavati pobunu u Dupovcima, ništa se nije učinilo (odnosno učinilo se suprotno).

e) Godine 1965. došao je u Rakitno domaći sin, član dalmatinske provincije, o. fra Rafael Romić koji je učinio veliku nesmotrenost: "On je došavši župniku Fra Jozi na Ivanjdan u pomoć, na svoju ruku otišao u Dupovce i protiv svih kanonskih propisa u tuđoj župi i u tuđoj biskupiji u privatnim kućama krštavao djecu Dupovčana. Čak je vodio neku istragu po Dupovcima i davao izjave pred buntovnim seljacima protiv Biskupskog Ordinarijata u Mostaru." Prigodom krizme u župi Rakitno-Poklečani Dupovčani nisu htjeli dovesti svoju djecu u Sutinu nego su ih doveli, neispovjeđene i bez krizmenih ceduljica, u Rakitno da se ondje krizmaju. Kad je to biskup odbio, oni su stvorili viku i galamu pred župnim stanom. "Našao se jedan trijezan čovjek iz Poklečana, koji je Dupovčanima rekao, da u njihovu selu ne smiju praviti nereda, neka idu u svoje selo i tamo buče. Bilo je očekivati, da će i župnik, i to on na prvom mjestu pozvati Dupovčane na red, ali on toga nije učinio." U istom dopisu provincijalu biskup je pisao: "Popustiti nerazboritom zahtjevu Dupovčana zbog njihovih prijetnja i terora (prijetili su da će otpasti od vjere, naša prim.) značilo bi stvoriti jedan opasan *praecedens* u biskupiji. To bi odjeknulo po cijeloj Hercegovini, pa bi svaki buntovnik smatrao, da će bunom na koncu konca sve od Ordinarijata postići...".[154]

f) Godine 1967. na blagdan sv. Antuna blagoslovljen je i položen temeljni kamen nove župne crkve u Sutini. Dupovčani nisu htjeli sudjelovati u gradnji. Iste godine nastavljen je rad i na crkvi u Poklečanima koja se počela podizati prije drugoga svjetskog rata. U gradnji te crkve Dupovčani su silom davali svoj doprinos. U prosincu 1967. na temelju biskupove delegacije provincijal je Šilić blagoslovio rakitsku crkvu. Tom je prigodom o. Šilić primio neke Dupovčane koji su se predstavili kao domaćini i izložili mu svoj problem. Nakon toga provincijal je uputio biskupu nekoliko svojih misli i prijedloga u vezi s Dupovcima:

"1. Ako me moja pamet ne vara, ova stvar (otpor Dupovčana da pripadaju sutinskoj župi, naša prim.) ne samo da ne popušta, nego još i raste. Oni mladi

---

[153] *ABO,* 648/64., 19. VIII. 1964.

[154] *ABO,* 1120/67., 21. XII. 1967.

"govornici" su borbeniji od onih starijih. Čini mi se, oni bi bili spremniji na gluplje korake nego li stariji ljudi.

2. Sve mi se čini, da bi taj slučaj mogao biti previše tragičan, ako bi ti mladi ljudi u Njemačkoj stupili u vezu s kakvim protestantskim agitatorima ili kojom sličnom bagrom od inata naš čovjek činio je u povijesti svakakvih gluposti. Ista je krv i glupost u njima i danas. Bilo bi tragično, da se ondje ugnijezdi kakva starokatolička ili protestantska sekta. A to mi ne izgleda potpuno nemoguće.

3. (Lokacija nove crkve u Rakitnu bliža je za pola sata nego li je bila ona ranije, i to je voda na njihov mlin...)

4. Dok su još stariji živi, ja mislim, da bi se njih dalo natjerati, da za volju mira s biskupom i Crkvom, prime na se i težu pokoru i težu globu... ja bih na Vašem mjestu kušao stvar likvidirati, tako da biskupski ugled poraste, a oni se pomire s Crkvom. To bi se moglo udesiti da oni dođu u crkvu u Sutinu ili Rakitno, i pred pukom javno priznaju krivicu i zamole oproštenje. K tomu, da ih prisilite, da plate za crkvu, koliko je na njih spadalo, a da istu toliku globu plate u crkvenu kasu, ili za katedralu ili slično".

Provincijal završava svoje pismo: "Ukoliko smatrate, da bih ja mogao doprinijeti bilo šta da se ta stvar riješi, kako je najbolje, ja bih poslušao Vaš savjet".[155]

Na te provincijalove savjete, nadahnute ljubavlju starozavjetnih Jobovih prijatelja, mostarski je biskup odgovorio:

"Vi predlažete, da bi Dupovčani molili javno za oproštenje i onda platili neku globu za crkvu, da bi se tako stvar likvidirala. Ordinarijat ne treba dupovčanskih novaca. Ako ustreba, Ordinarijat je njima spreman dati novaca. I stvarno je rekao Ordinarijat župniku u Sutini i njegovim župljanima, neka toliko ne prigovaraju Dupovčanima, što ništa nisu dali za župni stan i ne daju za crkvu, jer će Ordinarijat za volju mira za njih platiti. To je bio i razlog, da je Ordinarijat dao za crkvu u Sutini veći prilog, nego što je inače namjeravao dati...

Vi biste kao redovnički starješina sa svoje strane trebali zabraniti župniku u Poklečanima ono isto, što je Ordinarijat zabranio, naime, da ne smije pod nikakvom izlikom podržavati veze sa Dupovčanima, da od njih ne prima nikakve darove bilo u naravi, bilo u novcu, bilo za sebe, bilo za svoju crkvu - da ne smije od njih primati ni misa, niti im prodavati devocionalija, da ih ne smije ni ispovijedati, zapravo ne bi smio nijedan svećenik odriješiti, dok ustraju u svojoj buni protiv crkvene vlasti, jer nisu za valjano odriješenije disponirani.

Uopće da župnik Poklečana izbjegava svaki kontakt sa Dupovčanima, a nikako da im odobraje ili povlađuje. I kad budu Dupovčani htjeli s njim stupiti u

---

[155] Pismo provincijala Šilića biskupu Čuli, 19. XII. 1967., *AP*. 1222/67., 19. XII. 1967.

kontakt, da im odlučno rekne, da oni nemaju šta tražiti u Poklečanima, imaju svoga župnika u Sutini, pa neka s njim svoje poslove svršavaju. Ovoga bi se trebali držati i drugi svećenici u dijecezi sve dotle, dok se buntovni Dupovčani ne pokore zakonitoj vlasti.

Čim Dupovčani izgube svaku potporu sa strane, oni će smekšati...".[156]

g) U 1968. godini trebalo je u Rakitnu - Poklečanima održati kanonsku vizitaciju i podijeliti djeci krizmu. Biskup se, ispitujući djecu, susreo s dupovačkom djecom i rekao da on ne kani tu djecu iz Dupovaca krizmavati u Rakitnu kad oni pripadaju Sutini. Skupina Dupovčana drsko je tražila da se njihova djeca krizmaju. Biskup je čak bio popustio da ih krizma, ali neka im krizmene ceduljice izda zakoniti župnik iz Sutine. Ovi nisu popuštali, nego su još više tražili da ih se priključi rakitskoj župi. Počeli su vikati, biskupu prijetiti, udarati šakama po njegovu automobilu i govorili mu da će mu onemogućiti sutrašnju krizmu u Rakitnu. Suočen s takvim grubijanstvom skupine, biskup je odgodio krizmu do daljnjega.

h) Kad je župu preuzeo novi župnik - franjevac, ordinarijat je i od njega usmeno i napismeno tražio da se drži prethodnih naredaba u vezi s vjernicima iz Dupovaca. U njegovo vrijeme zakazana je krizma u župi, godine 1974. Župnik nije pripustio dupovačku djecu na krizmu, nego ih je autobusom preveo u Grude da ih nevaljano krizma dr. fra Rafael Jakov Romić, 28. srpnja 1974.

- Što se željelo s Dupovcima?

Provincijal Šilić pokušao je iskoristiti slučaj Dupovaca u protestu protiv Dekreta apostolske delegature u Beogradu, 1967. godine, u vezi s vraćanjem pet župa dijecezanskom kleru. Provincijal je pisao:

"Najnovija povijest pokazuje: naš je narod najkršćanskiji; ipak ti najkršćanskiji ljudi radije su izabrali da kroz 30 godina žive bez sakramenata nego da pristupe župnoj crkvi koju im je biskup protiv njihove volje doznačio.

Izvolite, Oče, doći do koje vijesti o selu Dupovci u župi Rakitno. Radi se o sablazni u najvišem stupnju, o čemu bi Sveta Stolica morala donijeti sud. Velika je vjerojatnost da će i u župama koje ovaj put provincija mora predati narod slično učiniti. Već sada mnogi otvoreno govore o pobuni. Od pobune do raskola nije tako dug put...".[157]

Možda je u ovim provincijalovim riječima ključ cijeloga dupovačkog slučaja. Provincijal gotovo sa simpatijama govori o "sablazni", o "životu bez sakramenata", o "pobuni", o putu "od pobune do raskola" toga "najkršćanskijeg naroda" koji je spreman na najgora zla protiv Crkve i Boga samo ako služi obrani -

---

[156] Odgovor biskupa Čule provincijalu Šiliću, 21. XII. 1967.; *AB*, 1120/67., 21. XII. 1967.

[157] *AP*, 1189/67., 2. XII. 1967. u: *MiD*, 4/1968., str. 11-14.

provincije! - "Najkršćanskiji" su ljudi oni koji odbijaju sakramente i hijerarhiju samo ako prihvaćaju da će se nasiljem služiti da ostanu u sklopu franjevačke župe. To je slučaj od 1920. naovamo. Slučaj podržavan od franjevaca župnika i franjevačkih poglavara. Slučaj koji treba upozoriti biskupa da se ne usudi dirati u župe na kojima su franjevci u pastvi. Kako su "najkršćanskiji ljudi" izmanipulirani i kako su podijeljeni, neka posluži i ovaj podatak: u Dupovcima nisu svi protiv pripadnosti Sutini. Oni koji su najbliži Rakitnu, priznaju svoju pripadnost Sutini, a koji su bliži Sutini, oni odlaze u Rakitno. Nevjerojatno, ali istinito!

VII) HERCEGOVAČKI FRANJEVCI PREMA OBNOVI REDOVITE CRKVENE HIJERARHIJE U BiH

U povijesnom pregledu doticali smo se stajališta naših franjevaca prema obnovi redovite crkvene hijerarhije i uspostavi crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini. Ovdje bismo željeli sažeti pad dvije točke ono što franjevci izričito i izravno govore te kako se ponašaju, osobito preko naroda, u odnosu na obnovu redovite crkvene organizacije i uvođenje u duhovnu pastvu biskupijskoga klera i podjeli župa u našim krajevima.

Dijecezanski svećenici mostarsko-duvanjske biskupije u više su navrata isticali da je jedan od najdubljih uzroka i "hercegovačkoga pitanja" i "hercegovačkoga slučaja" franjevačka isključivost i težnja za monopolističkim položajem u obavljanju duhovne pastve u našoj pokrajini. U povijesti je to najviše došlo do izražaja nakon obnove redovite crkvene hijerarhije, zatim 1923. godine kada su franjevci preuzeli dijecezanske župe "ad nutum S. Sedis" (= na mig Svete Stolice), te kad su ih morali zakonito predati biskupu na slobodno raspolaganje, godine 1968. Neki franjevci hercegovačke provincije nisu štedjeli riječi ni uzdaha jaučući i jadikujući da "teška srca" odlaze sa župa, a njihovi glasnogovornici, "Misija dobre volje", "intelektualci Hercegovine" i drugi naslovi sličnih organizacija najočitije pokazuju i odražavaju tešku bol franjevačkoga "srca". Najprije nekoliko riječi o tome u čemu franjevci pronalaze uzroke sadašnjemu stanju u hercegovačkoj Crkvi, a zatim kako su "vjernici" stali na stoljetne zidine obrane franjevačkoga monopolizma i ekskluzivizma s obzirom na pastorizaciju župa.

1) U čemu franjevci nalaze uzrok sadašnjega stanja Crkve u Hercegovini? U povodu 100. obljetnice osnutka samostana na Humcu (1869-1969) hercegovački su franjevci 3. srpnja 1969. održali svoj "provincijalni kongres" u humačkom samostanu. Na tu proslavu nije bio pozvan nitko s Ordinarijata, niti ijedan dijecezanski svećenik. Razlog je vjerojatno u tome što su franjevci shvatili tu obljetnicu kao unutarnju slavu svoje provincije. Ipak, smatrali

su potrebnim objaviti općinstvu "Acta" toga "bratskog sastanka", kako ga naziva o. provincijal Šilić. Prema objavljenim aktima na kongresu su održana dva prijepodnevna predavanja: "Problematika zvanja u Hercegovini" (fra Stanko Vasilj)[158] i "Celibat temelj redovništva u Crkvi" (fra Ivo Bagarić).[159] Poslije podne održan je referat "Hercegovačko pitanje".[160] To predavanje, zajedno s diskusijom, imalo je prednost u objavljivanju u službenom provincijskom glasilu "Mir i Dobro". U ovom osvrtu imamo u vidu objavljene spise i raspravu. Pokušat ćemo protumačiti neke nedorečene misli i rečenice što ih je natuknuo predavač "hercegovačkoga pitanja", o. fra Žarko Ilić.

U uvodniku glasila provincije Šilić, nakon što je s magnetofona tri puta saslušao raspravu o "hercegovačkom pitanju" dodaje: "*Ako je istina da je ta fotografija duše naše Provincije - a istina je! - onda je ta fotografija veliko svjedočanstvo naše velike ljubavi prema narodu i Crkvi*". A govorilo se tako iskreno, otvoreno, bez rukavica i bez straha bilo pred kim"[161] (naš kurziv).

Nakon teksta fra Žarkova referata uredništvo je dalo kratak uvod u diskusiju: "... Ipak ta će diskusija ostati kao vrijedan dokument, jer je 'fotografija duše' jedne čitave Provincije. A ta fotografija daje dokaz nesebičnosti, Kristocentričnosti i ipak duboke crkvenosti naše braće".[162]

Iznosimo najprije one misli i rečenice iz referata što se odnose na "uzroke" sadašnjega stanja u Hercegovini.

O. Ilić u početku veli: "Hercegovina proživljava najteže dane svoje vjerske povijesti. Već godinu dana ljudska samovolja uništava vjeru u bezazlenim dušama, ruši ugled Kristove Crkve, razjedinjuje i narod i svećenstvo, nagoni na rasipanje vremena i snage te smućuje sve iskrene rodoljube...

I u najnovije vrijeme poče svitati jedno proljeće, koje se već smiješilo ružičastom budućnošću. No, uza sve pogodnosti proljetnog podneblja, stablo naše vjere ne doživi punog procvata. Lišće njegovo savenu, a pupoljci mu prestaše bujati... *Crv*, koji se razvio u njemu, istroši njegovu snagu...

Davno se zametnu taj *crv*. I tek je Bosna počela zaboravljati krvarenje od njegova nemilosrdnog izjedanja, on je već u srcu Hercegovine i siše sok njezine životne snage...

To je počelo prije ravno 88 godina".[163]

---

158 *MiD*, 6/1969., str. 254-264.

159 *MiD*, 6/1969., str. 265-269.

160 *MiD*, 5/1969.: referat o. Ž. Ilića - str. 215-221; diskusija nakon predavanja: str. 221-234.

161 *Ondje*, str. 198.

162 *Ondje*, str. 221.

163 *Ondje*, str. 215.

Referat zatim pripovijeda kako je Sveta Stolica "po dogovoru s austro-ugarskom vladom 5. srpnja 1881. zavela redovitu administrativnu organizaciju crkvenog života u Bosni i Hercegovini..." No samo po sebi ne bi to bilo zlo. Ali kad se Austrija upela da potisne franjevce, a dovede svjetovne svećenike, onda su nastale bitne promjene: "Da je Austrija, a ne Sveta Stolica tražila uvođenje svjetovnog klera u ove krajeve, dokazuje činjenica izgradnje velikih sjemeništa u Travniku i Sarajevu..." A inače razumije se samo od sebe da se rad svjetovnih svećenika, "barem redovito i općenito, ne može mjeriti s redovničkim...

Franjevci su i u Bosni i Hercegovini smatrali, da im je 1881. i kasnije oduzimanjem župa nanesena nepravda, koja je ujedno bila na štetu vjerske čvrstoće, narodnog jedinstva i ugleda Crkve. Zato su se prema svojim mogućnostima borili protiv te nepravde, koja se protivila zdravom razumu i vjeri".[164]

Na kraju o. Ilić zaključuje :

"Ono, što se desilo i dešava u Hercegovini, sigurno je *najjači udarac* vjeri našega naroda od njezina postanka. Svi dosadašnji udarci dolazili su izvana. I od njih se mogla oporavljati. A ovo je sada iznutra: *rak.*

Uzrok sadašnjeg stanja, kako se neka braća izraziše, '*istočni grijeh*', iz koga je sve ovo izišlo, *tijesno je povezan s onim što se zove 'Uspostava redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini*'.

Ali mi se ipak čini, da ljudska slabost i zloća ne bi bile same u stanju nešto ovako učiniti. Ako se stablo prepoznaje, po plodovima, onda se ne može reći, da je dobro stablo rodilo ovakve plodove. Stoga sam sklon mišljenju, ovo u svom korjenu nije moglo biti bez *vraga*"[165] (naš kurziv).

Predavač je u zaključku svoga referata ostavio svoju tvrdnju nedorečenu, nepotpunu. Ali iz svih ovih doslovnih izvadaka iz predavanja nije teško domisliti da predavač smatra kako je *uvođenje dijecezanskoga klera i podjela župa* između redovničkoga i dijecezanskoga klera: "crv" koji istroši snagu stablu naše vjere, "najjači udarac vjeri našega naroda", "rak" što iznutra izjeda našu vjeru, "istočni grijeh", kako se neka braća izraziše. Naime, ono što je "tijesno" povezano s onim što se zove "Uspostava redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini" jest upravo dolazak u pastvu svjetovnoga svećenstva i podjela pastoralne djelatnosti. Fra Žarko je sklon mišljenju da to uvođenje svjetovnoga klera i raspodjela župa nije mogla biti "bez vraga".

Zašto je o. fra Žarko Ilić tražio upravo riječi: crv, udarac, rak, istočni grijeh, vrag i primijenio ih na ono što je tijesno povezano s onim što se zove Uspostava redovite crkvene hijerarhije, neće nam zaista nikada biti jasno. Jedan od

[164] *Ondje*, str. 217.
[165] *Ondje*, str. 221.

sudionika u raspravi, "jedan od najmlađe braće" reče: "Pane koja nedolična riječ protiv svjetovnog klera, to stoji. Ali da je netko smišljeno išao i ocrnjivao svjetovni kler, mislim da se to među nama nije događalo".[166] Takve isprike nisu ništa drugo nego obične floskule i fraze, jer ih pobija fra Žarkovo smišljeno i napisano ocrnjivanje! I stoga se čudimo i ovako zaključujemo:

a) Ako se u dugoj raspravi, koja objavljena u Mir i Dobro na 14 stranica, nije našao nitko ni od najmlađe ni od najstarije braće koji bi upozorio predavača na njegove uvredljive i pogrdne riječi i izraze (od crva do vraga), onda će to zaista ostati "vrijedan dokument" i "vjerna 'fotografija duše' čitave jedne provincije", ali, na žalost, negativ - fotografija!

b) Takvih drastičnih ujeda nema ni u pamfletnoj knjižici protiv nadbiskupa Stadlera, koje je "razbistrio" anonimni "Prosperus Dalmata",[167] a još manje u knjizi fra Berislava Gavranovića koji je donio mnoštvo navoda i riječi otaca franjevaca iz doba ponovne uspostave redovite hijerarhije i uvođenja svjetovnoga klera. O. Ilić svom glavom nadmašuje svoje predšasnike!

c) Ovdje se ne ograničavamo pa da kažemo "neki franjevci" jer smatramo da je uredništvo trebalo donijeti eventualne prosvjede protiv fra Žarkova predavanja ako ih je i od koga bilo. A takvih nema u glasilu, pa se može pretpostaviti da ih stvarno nije ni bilo. Iza referata stoje i svi franjevci s terena i poglavarstvo u provinciji. Takva kriva linija cijele provincije vođena je i u kasnijem slijedu godina sve do potpunoga odbacivanja Dekreta Svete Stolice.

"Kao zajednica sazreli smo. I možemo se ponositi svojom zajednicom!" kliče provincijal Šilić u uvodnoj riječi spomenutoga broja *Mir i Dobro.* "Ali naš fratar bez naroda jest kao leptir bez cvijeća." Zato u njegovu zajednicu ulazi i "narod". Narod je lako oduševiti i razočarati. Isti narod pjeva "Hosana" i viče "Raspni ga".

d) Iz predavanja o. Ilića može se zaključiti da je u konačnoj liniji Sveta Stolica prouzročila "hercegovačko pitanje" i "hercegovački slučaj", jer je upravo ona "po dogovoru s austro-ugarskom vladom" uvela redovitu crkvenu hijerarhiju s dijecezanskim, odnosno svjetovnim svećenstvom! Ona je, dakle, ubacila bacil "raka", crvotočinu, počinila "istočni grijeh" što je naredila da se "smjesta" (*nulla mora interiecta*) osnuje sjemenište za svjetovne svećenike koji će s franjevcima bratski i složno raditi u vinogradu Gospodnjem! I posljednji Dekret govori o tome kako je Sveta Stolica svugdje nastojala uvoditi crkvenu hijerarhiju i povjeravati pastvu svjetovnim svećenicima: "Rimski Prvosvećenici, uvijek budni za dobro duša, običavali su posvuda, čim bi mjesne Crkve dobro učvrstile svoje ustrojstvo, a

---

[166] *Ondje*, str. 229.

[167] P. DALMATA (fra Anto Cikojević?), *Nadbiskup Stadler i Franjevci*, Spljet, 1909.

stvarne i vremenske prilike dopuštale, uspostavljati ne samo redovitu svetu hijerarhiju nego također iste Crkve povjeravati - prema redovnom kanonskom pravu - dijecezanskom kleru" (prva rečenica Dekreta). Ali fra Žarko se ipak boji izričito reći da je Sveta Stolica uvela svjetovni kler: Sveta je Stolica, po dogovoru s austro-ugarskom vladom, zavela administrativnu organizaciju (koju su trebali voditi franjevci), a Austrija je "tražila uvođenje svjetovnog klera u ove krajeve". Već smo dokumentarno otklonili ovakve uvrede i klevete protiv Svete Stolice.

2) Držanje franjevaca prema "pobuni vjernika" protiv dijecezanskoga klera. Više puta i na više načina hercegovački su franjevci govorili i pisali da oni nemaju nikakva udjela u pobuni nekih vjernika protiv dijecezanskih svećenika, da su oni šutjeli, čak stišavali bure i oluje, da svatko vidi kako su oni mirniji od "zejtina" itd. Nanizat ćemo ovdje nekoliko dokumenata i iz njih povući zaključke. Vidjet ćemo je li "pobuna" bila spontana ili organizirana, jesu li vjernici sami od sebe demonstrirali prekoračujući granice svake uljudnosti i crkvenosti ili ih je netko na to poticao i ohrabrivao.

Još tamo od 1965. godine neki su se vjernici u Rakitnu ponijeli veoma loše prema dijecezanskim svećenicima. A od 1967. godine počele su se javno izvikivati propagandne parole: "Pa sad će pet fratara ostati bez kruha", odnosno "mi smo vas branili i za vas ginuli, sad je vrijeme da vi nas branite...", ili: oduzimanje je župa "otimačina", a o vjernicima ovisi hoće li im ubuduće župnici biti "fratri ili popovi".[168] Činjenica je da su se takve i slične riječi širile kroz narod.

Novoizabrani provincijal fra Rufin Šilić boravio je u travnju 1967. u Rimu gdje je doznao da Propaganda sprema Dekret po kojem će franjevci trebati vratiti pet župa biskupu na slobodno raspolaganje. Po povratku u Hercegovinu provincijal je preuzeo ulogu "smirivanja braće" koja su se stala buniti protiv namjeravane odluke Svete Stolice. Isti o. Šilić priznaje da je "još u lipnju 1967. Starješinstvo Provincije... saopćilo (je) župnicima dotičnih pet župa, da srede račune, da ne poduzimaju nikakvih obimnijih radova, nego neka se spreme, da bi na jesen napustili te župe.. Jedan od tih župnika, fra Anđeo Herceg, župnik iz Grljevića, *saopćio je to i svom puku*. Narod se uzbunio i jedna delegacija župljana otišla je Biskupu i protestirala protiv Dekreta Svete Stolice...".[169] Doista, po kazivanju vjernika, o. Herceg govorio je u nedjelju, 2. srpnja 1967. na vrlo uzbuđen način o budućoj predaji župa dijecezanskom kleru. I već 9. srpnja stigla je prva delegacija u biskupiju ali ne da se raspita, nego da prosvjeduje. Deputarci su

---

[168] Pismo biskupa Čule dekanima - franjevcima u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, 24. V. 1968., u: *MiD*, 2/1969., str. 52.

[567] *MiD*, 8/1968., str. 11.

prigodom svojega dolaska u zgradu biskupije pitali "jesu li stigle deputacije iz drugih župa".[170]

Za o. Hercega imamo i svjedočanstvo vjernika iz Grljevića i pisani izvještaj o. provincijala: kako nije šutio, nego je narodu kazivao. Iz drugih župa imamo potvrde iz nešto kasnijega perioda.

Početkom 1968. poslano je biskupu protestno pismo iz Gruda. Potpisalo se 37 osoba kao članovi crkvenog odbora župe Grude. Na kraju pisma stoji: ".. ostajemo pri svome, a Vas poštujemo kao svoga biskupa, da nam ne dirate naše franjevce, jer ukoliko bi došlo do ikakve promjene u odnosu na izloženo, budite uvjereni da će cijela župa energično protestovati i neće primiti svjetovnog svećenika iako biste ga Vi htjeli postaviti".[171]

Iz Mostarskoga Graca stigla je deputacija 7. ožujka 1968. (njih 18) iz Blizanaca Gradine došlo je također 18 osoba u biskupiju 15. travnja 1968. Iz Crnča je bilo više protestnih pisama nego posjeta. U jednom protestu stoji kako i za biskupa vrijede Božje zapovijedi, "a Vi kao da zanemarujete onu sedmu - ne ukradi...".[172] Najgrublja demonstracija bila je 26. svibnja 1968. kada je došlo oko 80 osoba iz četiri uznemirene župe da prosvjeduju protiv odluke što im biskup "diže fratre".

Kako su se neki vjernici ponijeli u nekim župama 12. svibnja 1968., već smo o tome govorili u kronološkom prikazu, a javnosti je već dobro poznato i iz crkvenoga i iz svjetovnoga tiska. Na sve te neevanđeoske ispade franjevačkih odgajanika u vjeri franjevci su odgovarali da su mogli jedino – "šutjeti i od problema bježati!"

Naime, dekani - franjevci mostarsko-duvanjske biskupije pisali su biskupu: "Vi ste nas ignorirali i ignoriranjem vrijeđajući psihološki apsolutno onesposobili da vjernicima s veseljem i revnošću prikažemo odluku preuzimanja naših župa od svjetovnih svećenika. U ovakvoj situaciji mi smo mogli jedino šutjeti i od problema bježati pred vjernicima kad su i oni saznali da će se novo stanje uskoro primijeniti".[173] O sličnoj šutnji piše i provincijal Šilić: "Premda su braća krila taj Dekret (apostolskoga delegata, 13. studenoga 1967. naša prim.) od naroda - nešto zbog nade da bi Dekret ipak mogao biti opozvan, a nešto i zbog želje preuzv. Biskupa - narod je ipak saznao (od koga je doznao - ako su franjevci krili i šutjeli? – pitamo se) ili bar naslutio za odluku Svete Stolice. Odmah se uznemirio i uzbunio. Počele su stizati Biskupu delegacije sa spomenutih župa s

[170] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 17. V. 1968. i u: *MiD*, 7/1968., str. 10.

[171] Pismo iz Gruda, samozvanog crkvenog odbora, 15. I. 1968.

[172] Pismo iz Crnča, bez nadnevka, 1968.

[173] Pismo franjevaca – dekana biskupu Čuli, 20. V. 1968. i u: *MiD*, 2/1969., str. 46.

molbom, da im ne diže franjevce, jer da narod ne će prihvatiti takvu odredbu...".[174]

Provincijal Šilić piše da je u travnju (1968) obavio vizitaciju u svih pet župa: "Ustanovio sam da su se svi ti župnici pridržavali datih uputa, šutjeli, narod stišavali i apostolsku aktivnost još povećavali, da bi narod što više bio prožet duhom kršćanske vjernosti, odanosti i predanosti".[175] Nije jasno kako franjevci mogu istovremeno šutjeti i narod stišavati. A još je nejasnije zašto dekani franjevci opovrgavaju svoga provincijala pa napadaju biskupa što ih je "onesposobio da vjernicima s veseljem i revnošću" prikazuju smjenu župnika! Oni su dakle stišavali narod da bi bio još prožetiji vjernošću, odanošću i predanošću (komu?) pa stoga nisu mogli s veseljem i revnošću prikazati odluku o promjeni župnika.

Spomenuti dekani pisali su mostarskom biskupu: "Vi ste skloni vjerovati, tako se Vaš Tajnik i otvoreno izrazio, da smo mi franjevci organizirali otpor. Ali ta tvrdnja koliko god je u sebi teška, toliko je nedokaziva: Niti uprava Provincije niti njezino članstvo kao zajednica u tom smislu nisu ništa učinili. Ako postoji sumnja pojedinačnog slučaja, to treba vrlo ozbiljno ispitati i dokazati...".[176] A u jednom drugom pismu isti dekani pišu: "Jeste li Vi, Preuzvišeni, zbilja na čistu s tim, koliko je u ovom slučaju otpor svijeta njihov, izvoran, spontan, a koliko bi mogao biti učinak 'našeg neposluha'?...

I ako povijest jednoga dana ustanovi, da je otpor hercegovačkih vjernika u bitnom njihov otpor i ležao im na srcu kao dio njihova osjećanja stvarni, onda će Vaše tvrdnje biti ocijenjene u bitnom kao nepravda, i to na velikoj razini...".[177] A ako se dokaže protivno, onda će biti obratno!

Nakon 12. svibnja 1968. počele su se javljati skupine vjernika koje su se početno predstavljale kao *Kristova vojska*, *Mostarski centar*, a kasnije su promijenile ime u *Misija dobre volje*. Dali su čak izraditi svoj pečat s natpisom: *Misija Dobre volje - Mostar - Pokret otpora od 12. V. 1968*. Te su skupine tijekom vremena nastupale pod raznim imenima, kao na pr. *Intelektualci Hercegovine*, *Predstavnici crkvenih odbora župa Crnač, Mostarski Gradac i Grude*, *Katolički vjernici i katolička inteligencija Hercegovine*, *Grupa intelektualaca iz općinskih centara Zapadne Hercegovine i Mostara*, na kraju *Vjernici Hercegovine* (ovi nisu imali vlastitoga pečata!).

---

[174] Relacija provincijala Šilića Propagandi, 954/68., 14. XII. 1968. i u: *MiD*, 8/1968., str. 13.

[175] *MiD*, 4/1968., str. 16.

[176] Pismo franjevaca - dekana biskupu Čuli, 20. V. 1968. i u: *MiD*, 2/1969., str. 46.

[177] Drugo pismo franjevaca - dekana biskupu Čuli, 14. VI. 1968. i u: *MiD*, 2/1969., str. 64-65.

Te su se skupine razbacivale letcima i protestima na sve strane, pokazujući do koje su mjere bili prožimani "duhom kršćanske vjernosti, odanosti i predanosti". Evo nekih njihovih izraza i fraza.

Iz pisma beogradskom nadbiskupu dr. Gabrijelu Bukatku:

"... Uvjereni smo, da ste gospodine vladiko, Vi i Mons. Kanja naši najveći neprijatelji kao i starac Tiseran. Uvjereni smo, da bi Vas trojica, kad bi Vam bilo dopušteno, zbrisali naš narod Hercegovine sa lica zemlje... Vas će povijest ovoga kraja osuditi kao neprijatelja rimokatoličke vjere i ispaćenog naroda kršne Hercegovine...
Mi znamo što je vizantijska i talijanska lukavost, jer se nalazimo na granici...".[178]

Sutradan pismo izravno apostolskom delegatu:

"Moramo Vam otvoreno i prijekorno staviti do znanja, da svojom hladnom diplomatskom šutnjom i tiserantskom politikom vrijeđate kršćanske i nacionalne osjećaje rimokatolika diljem Hercegovine. To se očito vidi iz svih Vaših poteza, a najviše iz Vaše negativne i neiskrene uloge koju igrate u sadašnjim vjerskim problemima u Hercegovini... Ovo shvatite najozbiljnije, a ako niste u stanju mi Vas savjetujemo da ostavite diplomatiju i pođete u misionare... Mi ćemo se boriti protiv Vas i upoznati ćemo i inozemstvo s Vašim držanjem... Ukoliko naše želje i osjećaje ne bude nitko poštivati, mi ćemo povesti pregovore sa hrvatskom starokatoličkom crkvom sa kojom smo već stupili u kontakt...

Zašto ste našoj delegaciji prećutili dolazak biskupa Dr Petra Čule u Beograd? Šta ste s njim razgovarali, a što sa delegacijom? Uostalom može li biti jedan biskup na položaju ako protiv njega ustane njegov narod. On ništa dobro ne može očekivati od svoga naroda nego da mu ne bude što i hrvatskom knezu Zvonimiru...

A Vi dotle se u vrijeme uzdajte, čekajte i ćutite. Ne bojte se ničega, jer Vi ste diplomata, Vas štite bajunete, a ne molitve vjernika".[179]

(Protestna franjevačka delegacija i protestno pismo o. provincijala Šilića, poslano apostolskom delegatu, uvelike se razlikuje od gornjih protesta i po uzvišenosti stila i po upotrebi latinskoga jezika, pa i po sadržaju, ali *cilj* je isti. Evo kako provincijal Šilić protestira: "Zar ne znate da predaja župa nije ništa drugo nego osakaćenje naše Provincije?... Veoma teška kirurška operacija... Neki fratri govore o "obrednom klanju" (*ritual murder*)".[180]

---

[178] Pismo beogradskom nadbiskupu 11. X. 1968. u potpisu: "Vjernici župe Grude, Crnač i Mostarski Gradac kao i ostali vjernici Hercegovine".

[179] Pismo Apostolskomu delegatu u Beograd, 12. X. 1968. u potpisu: "Vjernici župe Grude, Crnač, Mostarski Gradac i intelektualci Hercegovine".

[180] *AP*, br. 1.189/67., 2. XII. 1967., i u *MiD*, 1968/4, str. 11 slj.

Očito je, dakle, da nema "nikakve veze" između franjevaca i naroda, jer jedni idu u Beograd apostolskom delegatu drumom, a drugi šumom!

Početkom prosinca 1968. tiskana je "Božićna ispovijed" upućena mostarskom biskupu. Na kraju *Vjernici Hercegovine* pišu:

"Mi smo uvjereni na temelju dubokog i svestranog iskustva, da je vjera našega hercegovačkog puka tako snažna da možda takvoj vjeri nema ravne u svijetu. Ali smo isto tako uvjereni da naš kršćanski katolički puk ima istančan osjećaj za pravednost i poštenje. I ukoliko to dvoje dođe u pitanje, ljudi su, čini nam se, spremni mirne savjesti otkazati poslušnost i najvišoj crkvenoj vlasti i opet sasvim mirno primiti svete sakramente i držati sebe istinskim sljedbenicima Isusa Krista.

Smije li se reći, da takvo ponašanje nije u skladu s Evanđeljem..."[181]

Da su *Vjernici Hercegovine* prepisivali iz provincijalova protestnoga pisma apostolskom delegatu, više je nego očito. Provincijal piše: "Najnovija povijest pokazuje: naš je narod najkršćanskiji; ipak ti najkršćanskiji ljudi radije su izabrali da kroz 30 godina žive bez sakramenata nego da pristupe župnoj crkvi koju im je biskup protiv njihove volje doznačio".[182]

U siječnju 1969. godine prigodom održavanja Teološko-pastoralnoga tjedna u Zagrebu dijeljen je letak na kojem je među ostalim bilo napisano: "biskupi naši, svećenici naši, naše časne sestre, narode naš hrvatski, braćo Hercegovci - pitamo Vas: kuda ovo sve vodi? Je li samo biskup Čule Crkva u Hercegovini? Da li je Krist osnovao Crkvu u kojoj mora vladati samo slijepa poslušnost u svim stvarima? Je li Ona skup okrutnosti ili izraz bezgranične ljubavi? Da li je za ovaj naš patnički narod Hercegovine razapet Krist ili biskup Čule? Ako je Crkva samo biskup Čule, onda je Hercegovina bez Crkve i bilo bi dobro da je brzo nestane! To je naše duboko uvjerenje!

Kod nas u Hercegovini vlada na vjerskom području sila, samovolja i okrutnost!...

Ljudi Božji, ne bježimo od činjenice; "Kakvi su svećenici, onakav je i narod!" Naši su Franjevci dosad bili naš uzor i naša snaga... Zašto bismo dopustili da nam ih nestane? Da odu od nas? Ili da ih netko drugi zamjenjuje? HERCEGOVINA HOĆE SVEĆENIKE KAKVI SU BILI DOSAD I ONE KOJI SU BILI DOSAD! Mi ćemo ih čekati dugo, jer smo tvrđi od živca kamena iz kojega izbijamo kruh svagdanji!... ".[183]

Na kraju molbe:

---

[181] Cirkularno pismo biskupu u potpisu: "Vjernici Hercegovine", 1. XII. 1968.

[182] *AP*, 1.189/67., 2. XII. 1967., i u *MiD*, 1968/4, str. 10.

[183] Letak s naslovom "Poruka iz Hercegovine", dijeljen na teološko - pastoralnom tečaju u Zagrebu, pisan u Hercegovini siječanj 1969. Potpisi: Misija dobre volje, Intelektualci Hercegovine, Vjernici župa Crnač, Grude i Mostarski Gradac.

"I još nešto - pišite Svetom Ocu! Predočite mu neprilike našega kraja i zamolite ga da se on osobno zauzme za našu pravednu stvar! Pišite mu, molite ga!..."

Doznavši za tu razornu djelatnost "vjernika Hercegovine", skupina dijecezanskih svećenika uputila je apel provincijalu Šiliću izloživši mu neke točke i molbu: "...Imajući sve ovo pred očima, smatramo potrebnim da zajednički potražimo način kako bi ovakva štetna djelatnost prestala. U tu svrhu slobodni smo Vas zamoliti i predložiti Vam da bi jedan uži krug pastoralnih svećenika - po dva do tri iz oba klera - na zajedničkom bratskom dogovoru sastavili jednu izjavu, kojom bismo pred javnošću osudili ovakvu rušilačku aktivnost. To radi dobra vjere i Crkve... ".[184]

Nato je skupina zaduženih franjevaca odgovorila: "O Misiji dobre volje nemamo mnogo podataka. Ali koliko smo informirani, tu ima dosta ljudi koji imaju stvarnu dobru volju da pomognu Crkvi u rješavanju jednog bolnog pitanja. Tu ima ljudi koji za vjeru mnogo žrtvuju. Stoga bi nakon II Vatikanskog Koncila takve ljude u principu trebalo prije pohvaliti nego osuditi. Moguće je, da i ti ljudi, kao i svaki čovjek, naprave neke ispade. Moguće je, da reknu i koju istinu. Ispad treba osuditi kao ispad, istinu prihvatiti kao istinu...".

Franjevci ne obrazlažu ni u čemu bi bio ispad, ni u čemu je istina. Predlažu formiranje "Mješovite komisije" koja bi razmatrala "cio problem kao takav" (tj. cijelo hercegovačko pitanje).[185]

Na ponovni apel dijecezanske strane da se sastanu dijecezanski svećenici i franjevci i ograde se i osude rušilačku djelatnost "Misije dobre volje"[186] franjevci su odgovorili: "Ni nakon ponovnog razmišljanja mi ne vidimo ni opravdanja ni potrebe za jedan samo takav sastanak",[187] (tj. bez obzira na cjelokupno hercegovačko pitanje).

I mostarski biskup pozivao je provincijala Šilića: "Prekinite veze sa 'misijom dobre volje'. Prekinite veze sa kolovođama bune u one tri župe. Naredite i svojoj subraći da to učine. Koji ne budu slušali, primijenite sankcije... Postupite ovako, pa ćete skinuti sa sebe historijsku odgovornost![188] Provincijal je na to odgovorio vrlo opširnim pismom: "Vi tražite od mene i od moje braće da 'prekinemo veze s "Misijom dobre volje" i s "kolovođama bune u one 3 župe"'... Ono što Vi od mene i od moje braće tražite, jest izdaja tih preporuka (tj. njegove majke da zagrli ubojicu svog oca, preporuka sv. Franje..., naša prim.)... kad bi tako

---

[184] Apel skupine dijecezanskih svećenika ocu Šiliću, Bijelo Polje, 15. I. 1969.

[185] Odgovor skupine franjevaca (7), Humac, 21. I. 1969.

[186] Ponovni apel skupine dijecezanskih svećenika, 13. III. 1969.

[187] Odgovor skupine franjevaca, Humac, 16. IV. 1969.

[188] Pismo biskupa Čule provincijalu Šiliću, 4. I. 1969. i u: *MiD*, 3/1969., str. 98.

radila moja braća, kao što Vi od mene tražite, je bih ih se stidio. A stidio bih ih se i sveti Franjo. Pa i sami Krist Gospodin!" U tom istom pismu o. Šilić napisao je posebno poglavlje o "Misiji dobre volje". Provincijal prigovara biskupu da on traži od njega i njegove subraće da se distanciraju od djelatnosti "Misije dobre volje" kao da su oni "excommunicati vitandi"[189] (= izopćenici koje treba izbjegavati).

Mostarski je biskup s tim u vezi odgovorio: "Ja ne tražim od Vas i od Vaše subraće, da se Vi odnosite prema 'Misiji dobre volje' kao da su 'Excommunicati vitandi'. Kako Vam je nešto takvo uopće moglo i pasti na pamet? *Mea pace* (= slobodno vam od mene), možete Vi njih slobodno svaki dan gostiti u samostanu, pa i voditi na ljetovanje u Slano. Ja jedino tražim, i na to imam pravo, da se distancirate od njihova šizmatičkog djelovanja."[190]

Spomenuti fra Žarko Ilić u svome referatu na provincijalnom kongresu na Humcu, u srpnju 1969. godine govoraše:

"Starješinstvo hercegovačkih franjevaca upozorilo je i Biskupa i Apostolskog Delegata u Beogradu i Kongregaciju za evangelizaciju naroda, da taj postupak smatra nepravednim i da će nanijeti veliku štetu Crkvi, vjeri i narodu. Na to su Biskupa upozorili i neki drugi članovi naše Provincije kao i neki intelektualci, praktični vjernici... Apostolskog Delegata je posjetila i dekanska delegacija. Angažira se masovno i seoski i gradski puk. Pišu se sa svih strana Biskupu protestna pisma. Hercegovački intelektualci obilaze jugoslavenske biskupe radi pravilnog prikazivanja stanja u Hercegovini...

Ali sve da su novi župnici i 'uzeli u posjed svoje župe', situacija stvarno ne bi bila manje tragična. Jednako bi se u narodu bilo poljuljalo ono, što je najvažnije, a to je jedinstvo i povjerenje u Crkvi. Da je taj narod ostao i u svojoj nutrini potpuno ravnodušan, bio bi to dokaz, da tu nema ni kršćanskog vrednovanja ni prirodnog osjećaja za pravednost ... Tolike žalbe, prijedlozi i upozorenja sa strane naroda ne imadoše nikakva odjeka. Ni delegacije ni demonstracije ne pokrenuše nikoga od službenih predstavnika Crkve, da dođu među narod, koji je više zbunjen, nego li pobunjen...".[191]

U diskusiji nakon toga referata "jedan od najstarijih" reče: "Nema smisla ići u crkvenu revoluciju. Znamo iz svjetovne povijesti, da revolucija jede svoju djecu. Ako učinimo crkvenu revoluciju, pogazimo crkvene zakone, lako će se dogoditi, da će narod i nas ostaviti...".[192]

Iz svega ovoga što smo ovdje iznijeli, navest ćemo neke zaključke.

---

[189] Odgovor provincijala Šilića biskupu Čuli, 31. III. 1969. i u: *MiD*, 3/1969., str. 106.

[190] Ponovni odgovor biskupa Čule provincijalu Šiliću, 27. IV. 1969.

[191] *MiD*, 5/1969., str. 218-219.

[192] *Ondje*, str. 223.

a) U rujnu 1968. godine novinari *Glasa Koncila* donijeli su reportažu pod naslovom "Što se događa u Hercegovini", u dva susljedna broja.[193] Nastojali su što iscrpnije, u okviru novina, iznijeti uzroke i činjenice u "hercegovačkom slučaju". Samo na temelju toga izvještaja javio se jedan odvjetnik (A. S.) koji je poslao svoj dopis *Glasu Koncil*a, biskupskom ordinarijatu Mostar... Iz toga pisma uzimamo samo ono što se odnosi na njegovo zaključivanje je li narod ustao na pobunu spontano ili je na to nagovoren. Evo što taj pravnik piše:

"*Facta*, koja je opisao GK u dva zadnja broja, - govore protiv časnih otaca franjevaca, - jer je očevidno, da ta uzbuna ne potječe od naroda, ili, da je ovo samo spor između Biskupa i naroda!

To je teza franjevaca, ali protivno slijedi iz činjenica, koje se nalaze u GK. A te su ove:

- da je provincijal odmah izjavio, da narod to neće dobro primiti,

- da su pregovori između provincijala i biskupa dugo trajali i bili su bez rezultata,

- da franjevci nisu na vrijeme pripremili narod na primopredaju nekih župa, nego na nešto čekali, da bi se pojavile neke glasine i mašta naroda to dalje obrađivala i stvar kao vanrednu uzela...

- da su od početka o. g. dolazile deputacije Biskupu, radi ove planirane izmjene u župama, - kao da se radi o nekim bitnim izmjenama, na polju vjere i morala, - a radilo se samo o osobnim izmjenama, koje je donijelo vrijeme...

- da su te deputacije dolazile biskupu da bi se obustavilo izmjene koje su bile prirodne, razumne i potrebite, a koje je donijelo vrijeme i potreba na terenu i području BiH, koje su deputacije sasvim nepotrebne, kada je jasno da redovi nemaju kao glavni zadatak dušobrižništvo, - nego kontemplaciju i usavršavanje svojih članova i spas njihovih duša a nuzgredno i spas drugih duša,

- što je sporazum, potpisan u travnju, prekršio provincijal franjevaca i povukao svoj potpis radi nekih veoma slabih razloga, - kao da se radi o povredi njihovih prava posjeda, vlasnosti ili imovinskih ili feudalnih čak od turskih vremena...

- da je primopredaja župa bila od strane franjevaca tražena da bude što spektakularnija - a radi pružanja mogućnosti da i narod kaže svoje negodovanje, opoziciju ili pobunu, - kada je Vatikan ostao dosljedan,

- da ta primopredaja nije trebala biti običnim radnim danom, nego svetačnim danom, - jer da se primopredaja vrši u "ruke Biskupa"...

\- - da i ona citirana magnetofonska vrpca ne govori u prilog franjevaca, koji nastoje spor prikazati kao spor "između naroda i Biskupa"....

[193] *GK*, 19/1968., 22. IX. 1968., str. 12-14; 20/1968., 6. X. 1968., str. 8-10.

- da je na drugom mjestu provincijal kazao, da oni nisu župe napustili dragovoljno, - nego iz poslušnosti... pa da su htjeli na župama ostati do zadnjeg dana, tj. 12. svibnja, nedjelje, 1968. g., da se dokaže poslušnost Svetoj Stolici, ili ne!?,

- da je pisao o sporu u "Mir i Dobro" franjevaca, koje pisanje daje uvid u neka sitna razjašnjenja stanovišta franjevaca, kao:

- da ne traže nikakvu nadoknadu za investicije provincije, kao da se radi o prodaji nekih "dobara ovoga svijeta",

- da se župe napuštaju teška srca...

- da je i tekst govora o primopredaji udešen da bude stvar patetična, dramatična i što tragičnija... kada se govori i o turskim vremenima, kada se nosila glava u torbi... što je moralo izazvati efekat kod naroda, koji je navikao na oce franjevce još od turskih vremena,... a sada je došao zeman, da se fratri rastaju od naroda teška srca...

Pitamo se čemu je trebao služiti ovaj spektakularni način primopredaje?!

- Riječi iz toga govora: štogod imade u ovoj crkvi i kući "našega", odričemo se u korist župe i župljana... Prirodno je pak da je narod shvatio, da su crkve i župni dvorovi "njegovi" i da narod može držati ključeve od toga, zatvoriti crkve i ne puštati biskupa i "petrovce"...

- da su ključeve navodno uzeli iz ruke fratra "nepoznati seljaci i vjernici",

- da i obrede sada vrše "nepoznati fratri", koji na taj način podržavaju otpor vjernika, kada im se mise služe po kapelama i grobljima od nepoznatih fratara...

Sve ovo jasno govori, tko se krije iza ovog dobrog naroda, - koji imade da dokaže, da ipak franjevci "nisu kažnjeni".

Naime u *Glasu Koncila* više se puta pojavljuje, "kao da smo kažnjeni",...

Ovo pak odaje da čitav pokret naroda nije nikao sam od sebe, - nego od one strane, kojoj se diraju "stečena prava", ... a koja stečena prava istočno od Soče, ili od Odre - Nisse, kad se ističu, izgledaju upravo smiješna...".[194]

Eto tako prosuđuje jedan intelektualac, odvjetnik, na temelju onoga što je napisano u *Glasu Koncila.* Mnogi se od ovih zaključaka mogu primijeniti i na dobar broj dokumenata i podataka koje smo gore iznijeli.

b) Čitajući rečenice iz referata o. Žarka Ilića o masovnom angažiranju seoskoga i gradskoga puka, rečenice o pobuni vjernika protiv apostolskoga delegata i mjesnoga biskupa od strane i franjevaca i vjernika, samo teški naivci mogu razdvajati akciju naroda od akcije fratara! Samo to što su franjevci izjavili da se ne ograđuju od djelovanja "vjernika Hercegovine" od "Misije dobre volje" pokazuje očito da ih oni podržavaju u njihovu stavu. Pa ako samo šute - pristaju!

[194] Pismo odvjetnika S. A., Split, 7. X. 1968.

Ako ne pristaju, morali bi nezakonitu i protucrkvenu djelatnost takvih "vjernika" jasno osuditi i od nje se distancirati. Stoga kad su franjevci tvrdili kako ih svjetovni svećenici optužuju da su "pobunili narod. Tu tužbu do danas nisu dokazali ni povukli",[195] dijecezanski je kler s pravom odgovorio: "I mi smo djeca ovoga kraja i naroda, i mi smo prisutni ovdje na terenu, bili smo i jesmo još uvijek svjedoci svih zbivanja, pa niti mi trebamo dokazivati niti povlačiti svoju tvrdnju, da su neki franjevci imali udjela, da ne kažemo i organizirali pobunu vjernika u onim trima župama..."[196] Stoga:

- koliko su pojedini franjevci prosuli parola, usmeno i napismeno, s oltara i po župi u odnosu na dijecezanske svećenike, iz čega se među narodom pričalo kako petrovci nisu "pravi svećenici", kako "naučavaju drugu vjeru", kako "se žene", kako će "Hrvate katolike prevesti na pravoslavlje", kako "obogaćuju svoju rodbinu", kako "biskup mrzi i progoni fratre" kako ih "goni sa župa u samostan da pomru od gladi", kako ih šalje u "Kongo, da ih pobiju divljaci", kako je "podmitio kardinale i papu, pa otima fratarske župe" itd.;
- koliko su pojedini franjevci svojim riječima i pomaganjem omogućili da se neki vjernici u nekim župama pobune protiv zakonitih nositelja crkvene ovlasti: Pape, Papina delegata i biskupa;
- koliko su pojedini franjevci sudjelovali u sastavljanju vjerničkih protesta, pamfleta, poruka i prijetnja razašiljanih na sve strane po Crkvi;
- koliko su svi franjevci svojom "šutnjom" hvalili i odobravali određene grube ispade nekih župljana u nepokornim župama,
- koliko su se svi franjevci solidarizirali a koliko distancirali od "hercegovačke bune",

sve to najbolje znaju oni sami, franjevci i vjernici koji su ih branili, a znaju nešto i oni koji su promatrali sa strane demagoško i nekršćansko raspirivanje strasti i osjećaja u vjernoga puka Hercegovine!

---

[195] Odgovor hercegovačkih franjevaca na predstavku dijecezanskih svećenika, u: *Afera oko župa u Hercegovini*, pro manuscripto, 1975. str. 205.

[196] *Prilog jasnoći i istini*, odgovor dijecezanskih svećenika, u: Afera oko župa u Hercegovini, str. 235.

OPĆI ZAKLJUČAK

Osvrćući se, u obliku zaključka i suda, na razdoblje u kojem se pojaviše i još uvijek traju "hercegovačko pitanje" i "hercegovački slučaj" - što smo ih nastojali dokumentirano prikazati, ovdje kanimo promotriti cijelu situaciju kroz glavne protagoniste hercegovačke crkvene povijesti u posljednjih stotinjak godina. Naime, povijest postoji samo onda kad ljudske osobe obilježuju vrijeme. One svojim umom i naumom raskrčuju put vremena skidajući zavjesu sa zagonetne budućnosti. Nema sumnje da je vremenski tijek Crkve u Hercegovini u prvome redu označen duhovnom jakošću i ćudorednim značajem crkvenih pastira i redovničkih glavara, a onda, razumije se, i vjerskomoralnim životom svećenstva i puka.

Biskup Paškal Buconjić. Bio je prvi rezidencijalni biskup u Hercegovini nakon Obnove redovite crkvene hijerarhije u našoj pokrajini. Od godine 1881. upravljao je kao rezidencijalni biskup mostarsko-duvanjskom, a od 1890. kao apostolski administrator trebinjsko-mrkanski. Umro je 1910. godine. Ono što su njegovi predšasnici, apostolski vikari biskupi *fra Rafo Barišić i fra Anđeo Kraljević* neprestano iskali od Svete Stolice, tj. da im se omogući odgoj svjetovnoga klera koji bi bio isključivo u pastoralnoj službi dijeceze pod upravom mjesnoga biskupa, to je biskup Buconjić dobio u zaduženje. Iz dokumenata koji su nam pristupačni i koje smo navodili u tekstu očito je da je u biskupa Buconjića prevladavala kudikamo veća skrb za redovničku provinciju svoje franjevačke subraće negoli za biskupiju kojoj je stajao na čelu. Mostarsko-duvanjska dijeceza i njezini svjetovni svećenici ne mogu biti "harni" (zahvalni) biskupu Buconjiću u onoj mjeri u kojoj mu "Franjevačka hercegovačka provincija mora da vjerno harna ostane" (o. Glavaš). Tomu ima više razloga:

- Umjesto da se svojski i biskupski založi za odgajanje dijecezanskoga klera - otvorila su se oba sjemeništa: gimnazijsko u Travniku 1882. i bogoslovno (započeto u Travniku 1891., a nastavljeno) u Sarajevu od 1893. - i da priprema pitomce za svjetovne svećenike, on se učinio ovisnim o željama i zahtjevima franjevačkih poglavara kojima je izlazio objeručke u susret. Upravo je bolna činjenica da za vrijeme tridesetgodišnjega Buconjićeva biskupovanja bijahu zaređena samo petorica dijecezanskih svećenika za mostarsko-duvanjsku biskupiju! (Marijan Kelava, Andrija Aničić, Nikola Jurić, Tadija Božić i Ante Bakula). Samo petorica dijecezanskih duhovnih radnika - iz hercegovačkoga rudnika duhovnih zvanja! Naveli smo nekoliko primjera gdje se vidi kako je biskup upravo odbijao i suzbijao takva zvanja. A franjevci bi nam lako dokazali da je u isto doba u Hercegovini za franjevačku provinciju zaređeno preko 70 svećenika.

- Upravo su nam neshvatljivi neki potezi biskupa Buconjića u otuđivanju biskupijskih imanja, sjenokoša, vinograda i bašta predajući ih hercegovačkoj franjevačkoj provinciji za uzdržavanje franjevaca i za sjemenište! Nisu nam poznata načela ni naravnoga ni crkvenoga prava po kojima se mogu takve stvari činiti i izvlašćivati. Napose ostajemo osupnuti činjenicom da je biskup fra Paškal Buconjić dopustio da se uz mostarsku katedralu sagradi franjevački samostan (1890) nakon čega su franjevci prekrstili "katedralu" u "redovničku crkvu", a biskup je naumio graditi novu katedralu. Za nju je počeo pribavljati zemljište i građu, ali kroz dvadeset godina nije bio kadar blagosloviti joj kamena temeljca. Unatoč tomu što je franjevačku provinciju obdario onakvim darovima i darovnicama, njegova su mu subraća stavila hipoteku na zemljište namijenjeno za katedralu zbog navodnih "dugova" provinciji. I to se dogodilo baš u vrijeme dok je biskup ležao teško bolestan na postelji.

- Glavni problem - podjela župa između svjetovnoga i redovničkoga klera - što ga je biskup morao rješavati, odgađao se koliko je mogao dalje. Iako su bulom *Ex hac augusta* sve povlastice braće franjevaca bile dokinute u misijskom pogledu, ipak su Franjini sljedbenici nastojali na svaki način zadržati ne samo što veći broj, nego po mogućnosti sve župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Rješavanje župnoga pitanja protegnulo se od 1881. godine do 1899. U raznim spisima i dopisima, razmjenjivanim između biskupa Buconjića i provincijalata, apostolske nuncijature u Beču i Svete Stolice, ne prepoznajemo mjesnoga ordinarija kao onoga koji bi se svojim biskupskim auktoritetom zauzimao za osiguranje ravnopravne i pravične podjele župa u biskupiji. Ipak, na zahtjev Svete Stolice hercegovački franjevci i biskup Buconjić došli su do sporazuma o podjeli župa, koji je potvrđen svečanom Decizijom Svete Stolice 1899. Upravo ta Decizija vrijedi kao povijesna povelja raspodjele župa u Hercegovini. Dijecezanski se kler uvijek pozivao i poziva na tu Deciziju za koju je biskup Buconjić rekao da mora ostati "trajna i čvrsta". S toga gledišta i uloga biskupa Buconjića mora se ocijeniti pozitivnom.

Ipak, sve u svemu: fra Paškalova pretjerana svijest o pripadnosti franjevačkoj provinciji i njegovo neumjereno obdarivanje njegove redovničke zajednice onesposobili su ga da doraste zahtjevima svoje biskupske službe: ukazuje se više kao žrtva uigranoga duha franjevačkih monopolističkih čežnji nego kao požrtvovani pastir svoje biskupije.

Biskup Alojzije Mišić. Nakon smrti fra Paškala Buconjića postavio se problem imenovanja novoga biskupa u Mostaru. Bijaše mnogo više redovničkih nego svjetovnih svećenika u Hercegovini. Normalno je bilo očekivati da će iz domaće sredine niknuti kandidati. Jesu li hercegovački franjevci odbijali kandidaturu iz redovničke poniznosti ili se Sveta Stolica nije obzirala na hercegovačke franjevce - kandidate zbog cijeloga franjevačkoga povijesnog nanosa - nije nam poznato. Nakon dvije godine ispitivanja i čekanja Sveta je

Stolica odlučila imenovati mostarsko-duvanjskim biskupom i trebinjskim administratorom franjevca bosanske provincije fra Alojzija Stjepana Mišića (biskup: 1912-1942). Novi ordinarij primio je biskupiju u kojoj je bilo premalo dijecezanskih svećenika, a previše pastoralnih problema koje je trebalo rješavati. U takvim mutnim vodama hercegovački su franjevački poglavari željeli što više uloviti: odlučili su se na to da i pravno postignu ono što su stvarno držali. Posegnuli su peticijama za svim župama kojih su se 1899. godine odrekli u korist svjetovnoga klera. Motivacija je bila da nema dosta dijecezanskih svećenika, niti će ih biti u doglednoj budućnosti, prešućujući istinu da se ni prethodni ni novoimenovani ordinarij - franjevac ne zalagahu odviše oko odgoja svjetovnih svećenika. Godine 1922. i 1923. podnosile su se molbe kojima se željelo pripojiti provinciji župe koje su Decizijom iz 1899. godine određene za slobodno raspolaganje biskupu. Fra Alojzije Mišić, stiješnjen u kut zbog velikih potreba u pastvi i još više zbog neprestanih uvjeta i zahtjeva od strane franjevačkih poglavara - predao se! Potpisao je zajedno s dvojicom svojih savjetnika preporuku da se hercegovačkoj franjevačkoj provinciji dodijeli broj traženih župa. Sveta kongregacija koncila, rješavajući molbu franjevačkoga poglavarstva, koju je preporučio biskup Mišić, izdala je Indult (ovlast) mjesnom biskupu da može povjeriti tražene župe franjevačkoj provinciji, ali uz klauzulu: "dok Sv. Stolica drugačije ne odredi" (*ad nutum S. Sedis)*. U tim događajima koji su tijesno povezani uz osobu biskupa Mišića treba uočiti neke stvari:

- Hercegovačko franjevačko poglavarstvo upustilo se u vrlo osjetljivu avanturu osvajanja gotovo svih pastoralnih pozicija u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, svodeći djelovanje dijecezanskoga klera na najmanju mjeru. I nakon što je poglavarstvo zadobilo traženu povlasticu, ali samo dotle dok se ona ne povuče, redovnička je uprava počela s nepravom smatrati sve župe kao "punopravno" pritjelovljene franjevačkoj provinciji. Zato smatramo: ako bismo upirali prstom u glavni uzrok "hercegovačkoga slučaja" i ako bismo se pritom služili izrazima fra Žarka Ilića, onda bi "crv" i "rak"-rana u stablu naše vjere i biskupije bio upravo u tim sudbinskim franjevačkim manipulacijama i peticijama!

- Ne možemo nikako razumjeti pa prema tomu ni odobriti preporuku biskupa Mišića i njegovih konzultora, jer mjesni ordinarij - ako je želio biti autentičan pastir svoga stada i otac svoga svećenstva - nije smio popuštati pritiscima ni eventualnim ucjenama (napuštanjem župa!) od strane hercegovačkih franjevaca. Kroz sve vrijeme biskupovanja o. Mišića vidi se neka njegova nesklonost i nesposobnost u podizanju domaćega svjetovnoga klera: to se očituje od njegove nespremnosti da namješta na župe novozaređene svećenike koji su izlazili iz sarajevske bogoslovije do ograničenja broja sjemeništaraca i bogoslova! I umjesto da sve snage usredotoči na odgajanje svojih dijecezanskih svećenika, on potpisuje preporuku kojom franjevcima predaje i one župe koje su pravno čekale na svoje zakonite djelatnike.

- Čitava afera oko zadobivanja i provođenja rimskoga Indulta baca loše sjene na držanje biskupa Mišića. Kao mjesni ordinarij krije stvari ispred svojih svećenika, a u savjesti se muči i kombinira kako bi zamijenio neke župe te tako možda obustavio provedbu Indulta. Godinama se probijao između oštre scile dijecezanskih problema i još oštrije haribde traženja i poniženja od strane svoje redovničke subraće.

- U okvir ulazi i biskupov interes za izgradnju nove katedrale. Naime, ni on ne bijaše bolje sreće od svoga predšasnika s obzirom na gradnju naumljene katedrale. I on je prikupljao materijal, ali se nije usudio staviti ugaoni kamen! Je li ga od toga priječila bojazan da neće moći završiti katedralnu zgradu ili ga je gledalo "poprijeko" oko njegovih suredovnika - ne znamo. Činjenica je da je trideset godina biskup prolazio preko zauzetoga zemljišta na Guvnu (Rondou) a da se nije odlučio na konkretnu gradnju, pa ni na otemeljenje. Možda se mogu dovesti u vezu s time i ove poznate činjenice:

- Odmah na početku svoje biskupske službe biskup je Mišić zatražio i dobio iz Rima povlasticu da može napraviti svoju oporuku. Testamentarno je ostavio svojoj rodnoj bosanskoj provinciji, zatim svojemu tajniku, rodbini i konačno svjetovnom kleru u Hercegovini 5.000 kruna, ako pretekne.

- Oni koji su izbliza poznavali biskupa Mišića ističu da je bio asketa na svoj način. Živeći skromno i siromašno, mnogo je zaštedio, ali tu je ušteđevinu manje upotrebljavao u korist mostarsko-duvanjske biskupije. Pomogao je gradnju crkve na Petrićevcu kod Banje Luke, konvikt u Visokom i franjevačku bogosloviju u Novom Sarajevu (koja je, nažalost, 1945. nacionalizirana). Ako čovjek razdaje na razne strane, nije mu lako sagraditi ni običnu kućicu, kamoli katedralu!

- Nakon one glasovite peticije iz 1923. godine biskup je Mišić dobivao "pro clero saeculari" godišnju pomoć u iznosu od 2 tisuće dolara. Tim je novcem, kako svjedoče njegovi poznavatelji, kupio dvije kuće u Mostaru, koje su 1945. nacionalizirane, te je pomagao gradnju novoga župnog stana u Drežnici, koji je također u tijeku drugoga svjetskog rata spaljen a nakon rata s velikim troškovima popravljen i osposobljen za stanovanje. Biskup je Mišić ulagao velik dio primljenoga novca u tadanje banke (možda s nakanom da jednom otpočme gradnju katedralne crkve...), ali sve je u ratu, zbog velike krize i moratorija, propalo zajedno s bankama.

Biskup je Mišić upravljao biskupijom 30 godina. Umro je u svojoj 83. godini života. Pokopan je u crkvi franjevačkoga samostana Petrićevac kraj Banja Luke. Bilo je to krajem ožujka 1942. Već u travnju iste godine imenovan je novi biskup u Mostaru.

Biskup Petar Čule, dijecezanski svećenik mostarske biskupije, postao je 1942. godine nasljednikom biskupa Mišića. Iako se očekivalo da će biskup biti iz redova hercegovačke franjevačke provincije, Sveta je Stolica očitovala druge namjere. Obnova redovite crkvene hijerarhije u BiH u 19. stoljeću sve se više

učvršćivala u izvođenju na javu dijecezanskoga klera koji je stoljećima bio potiskivan u anonimnost od domaćega redovništva. Tim se jasno pokazala nakana i želja da se u vodstvu i pastvi dijeceze dadne prednost domaćemu dijecezanskom ili svjetovnom kleru, a da se redovništvo vraća u svoje okvire u kojima izvršava vlastitu zadaću i karizmu u Tijelu Crkve.

Novi mjesni ordinarij preuzeo je upravu biskupije u najtežim vremenima ovoga stoljeća, u najcrnje doba drugoga svjetskog rata. Iako osporavan i od tadašnjih državnih vlasti i od mjesnih redovnika, biskup se od prvoga časa pokazao revnim pastirom svoga stada. U grozoti ratne pustoši koja je zahvatila i njegove svećenike (rat je odnio ili rastjerao polovicu dijecezanskih svećenika) i njegove vjernike, dobri pastir nije se dao smesti: pomagao je, tješio, intervenirao i ohrabrivao.

Čim je postao biskupom, smišljao je plan kako bi povećao broj dijecezanskoga klera i osigurao mu osnovnu egzistenciju. Došavši u posjed biskupskoga arhiva, proučio je svu zapetljanost 1923. godine. I već 1943. iznio je problem pred Svetu kongregaciju za širenje vjere. Propaganda mu je odmah odobrila da može pokrenuti pitanje kad god zaželi, ali rat je prekinuo biskupove naume. Po završetku rata mogli su se vidjeti rezultati razorne ljudske strasti i neuravnoteženosti: značajan broj svećenika poubijan, određen broj crkava razrušen, dio vjernika raspršen, a pastir udaren jedanaest-godišnjom kaznom zatvora! Vjernici se Kristovi doista ne mogu ničemu drugom nadati, osim ostvarenju osmoga blaženstva, jer Duh nam Sveti jamči da nas u svakome mjestu "čekaju okovi i nevolje" (*Dj* 20, 23).

Nakon sedmogodišnjega strogog zatvora biskup je bio premješten u zatočeništvo, u franjevački tološki samostan. Odatle je upravio prvu okružnicu svećenstvu i narodu preporučujući mu čuvanje i izgradnju crkava...

Ponovnim preuzimanjem biskupijske uprave biskup je prvu brigu pokazao u odgoju dijecezanskih sjemeništaraca. Njegova molitvena, usmena i pisana nastojanja okrunjena su i vidljivim uspjesima: od 1960. do 1977. godine - dakle kroz 17 godina biskup je Čule zaredio preko 60 dijecezanskih svećenika u Hercegovini. Trenutačno se nalazi 25 svećenika izvan dijeceze: u misijama, na studijama, u pastvi privremenih radnika u Njemačkoj u ispomoći drugim biskupijama.

Tek 1963. godine biskup je iznio problem župa pred Propagandu. Plenarna sjednica Kongregacije za širenje vjere dokinula je u ožujku 1965. Indult iz 1923., vraćajući pravni status župa (koje su franjevcima bile povjerene "ad nutum S. Sedis") u okvir Decizije iz 1899. godine. Propaganda je konkretnu provedbu novoga reskripta prepustila dogovoru mjesnoga ordinarija i franjevačkoga provincijala. U pregovorima na Propagandi biskup je Čule bio do te mjere popustio franjevcima da je predložio raspodjelu 14 župa slobodnoga raspolaganja tako da polovica pripadne jednomu kleru, polovica drugomu! Provincijal Ćorić

nije htio prihvatiti ponudu. Tri godine nakon toga 1968. napravljen je ugovor između biskupa i provincijala Šilića, u kojem je biskup Čule ponovno popustio predajući franjevcima dvije najvrednije župe: Čitluk i Čapljinu, tražeći od ove zadnje samo buduću (Trebižat). U pregovorima pred apostolskim vizitatorom u Zagrebu 1972. oba mostarska biskupa, mons. Čule i mons. Žanić, pristali su da se u opću raspodjelu župa uključi i trebinjska biskupija, premda ova nema nikakve veze s "hercegovačkim slučajem". Dijecezanski kler, koji nije bio konzultiran ni u pregovorima ni u ugovorima, imao bi pravo postaviti biskupu Čuli pitanje: zašto je toliko popuštao franjevačkim zahtjevima? Ali svjestan da su biskupove ponude nadahnute voljom za crkvenim mirom u Hercegovini, dijecezanski kler prihvaća u svećeničkoj i crkvenoj poslušnosti biskupove naredbe i odluke!

U ovom općem zaključku želimo podsjetiti na to da je biskup Čule za vrijeme izbijanja i trajanja "hercegovačkoga slučaja" po svojoj biskupskoj službi izdavao razne odredbe, naredbe, zabrane, pa i kazne, ali Sveta Stolica nije ga nikada ni u čemu demantirala ni korigirala, premda su Svetoj Stolici i samomu Svetom Ocu stizali mnogobrojni protesti, bilo od strane franjevačkih prijatelja "vjernika", bilo od samoga franjevačkog poglavarstva. Poznato je s kakvim je poštovanjem primao papa Pavao VI. mostarskoga biskupa i što mu je upravio u onom svojem vlastoručnom pismu od 1. srpnja 1975. Premda je biskup Čule nekada morao izdati i koju strogu naredbu, pa i kaznu, ipak uvijek je to činio u duhu Evanđelja, u smislu propisa crkvenoga zakonika, osobnoga poštovanja Svetoga Oca i središnje crkvene uprave, želeći najbolje kako svojim neposrednim suradnicima - svećenicima biskupijskim i redovničkim, tako i svim svojim biskupljanima.

Kruna biskupovih nastojanja oko izgradnje crkava na području Hercegovine nalazi se u podizanju nove katedrale u Mostaru. Petnaest je godina tražena dozvola i lokacija od mjesnih građanskih vlasti koje su zatezale na razne načine i odgađale gradnju. Konačno je biskup bio primoran prihvatiti lokaciju koja mu je pružena: godine 1975. blagoslovljen je temeljni kamen. Katedrala će bez sumnje ostati biskupovo životno djelo u koje je ugradio svu svoju moralnu i materijalnu stečevinu!

Biskup Čule nije jednom rekao da su mu veće nevolje pribavili tzv. vjernici (bilo klerici bilo laici) svojom neposlušnošću i pobunom nego što ih je doživljavao u teškim godinama izgnanstva i zatvora! Treba nešto prepustiti i budućemu vremenu u kojem će kiša zdrave kritike sprati sve blato što su ga na biskupa Čulu nabacali: neki "vjernici", "intelektualci" "odbornici", "putujući misionari", "misionari dobre volje", franjevci Mihaljevići, Šilići, Ilići i drugi... Tada će se moći pokazati jasnim da dr. Petar Čule svojom biskupskom pojavom i moralnim karakterom može stajati uz rame najuglednijih hrvatskih biskupa i iz prošlosti i iz najnovijega vremena!

Biskup Pavao Žanić, svećenik splitsko-makarske nadbiskupije, imenovan je 1970. mostarskim pomoćnim biskupom koadjutorom s pravom nasljedstva. Nije nepoznato da je upravo provincijal hercegovačkih franjevaca dr. fra Rufin Šilić na odgovornom mjestu tvrdio da će se "hercegovački slučaj" odmah riješiti samo ako dođe biskup sa strane! Koliko su se uzimale u obzir takve sugestije, nitko od nas ne može znati, ali znamo da je Sveta Stolica posve slobodna u izboru i imenovanju bilo kojega biskupa. Ne znaju se njezini putovi, ali se zna jedno, tj. ono što jedan apostolski nuncij reče jednom zgodom: Može u jednoj biskupiji biskup biti dominikanac, benediktinac, isusovac, franjevac, dijecezanski svećenik, ali se ne može dogoditi da u jednoj biskupiji vlada jedna redovnička dinastija! A možda bi netko baš to htio!

Biskup je Žanić od svoga posvećenja za biskupa jedan od najredovitijih sugovornika gotovo na svim sjednicama i pregovorima u vezi s podjelom župa: u Mostaru, u Zagrebu, u Rimu... Od samoga početka nastojao je ugraditi sve svoje sposobnosti i kvalitete u službu Božjega naroda u Hercegovini. U malo godina svoga biskupovanja obišao je i po više puta sve župe u mostarsko-duvanjskoj i trebinjskoj biskupiji. Izrazito je obuzet pastoralnim idejama i djelima.

Uloga i angažiranost biskupa Žanića u rješavanju "hercegovačkoga pitanja" i "slučaja" otkrit će tek naraštaji iza nas. Mirno će se moći prosuđivati svi njegovi potezi i sugestije, a ujedno će biti prilike da se i s njega skinu izvjesne klevete i neistine kojima se obasipalo njegovo ime.

Poglavari hercegovačkih franjevaca odigrali su sudbonosnu ulogu u zamrsivanju "hercegovačkoga pitanja" i u stvaranju "hercegovačkoga slučaja". Tri su garniture tih poglavara osobito značajne:

1) Poglavari, koji su 1884. i 1885. predlagali Svetoj Stolici rješenje s obzirom na raspodjelu župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, nisu ostavili nijednu župu za dijecezanski kler! Čitava bi, dakle, mostarska biskupija morala biti franjevačka baština! Kako su sve tekli pregovori, ne znamo. Ipak je čudesna činjenica da su 1899. godine franjevci pristali da se *jedna trećina župa* i *jedna trećina vjernika* dodijeli vodstvu svjetovnoga klera. Izdana je Decizija kojom je to potvrđeno.

2) Ali dvadesetih godina ovoga stoljeća hercegovački franjevački poglavari na čelu s provincijalom *fra Lujom Bubalom* nisu mogli gledati ni tu jednu trećinu namijenjenu dijecezanskim svećenicima te su 1922. i 1923. podnosili molbe da se te župe ponovno vrate u krilo majke provincije. Prešutjele su se istine (subrepcija), navele su se neistine (obrepcija) i molba je uslišana u Rimu. Izdan je indult (povlastica) kojim se 14 svjetovnih župa povjerava franjevačkoj provinciji, ali samo "ad nutum S. Sedis", tj. dok Sveta Stolica okom ne trepne da se župe vrate njihovim pravnim upraviteljima. Ovakva neuredna rabota ne može se razumjeti osim na tradicionalnoj liniji franjevačkoga mentaliteta i monopolizma po kojima je cjelokupna pastorizacija vjernika trebala biti u rukama braće redovnika reda sv.

Franje! Priznamo da su se tadašnji franjevački poglavari obratili na pravu adresu da osiguraju sebi župe za nesigurnu budućnost, ali nam nije jasno zašto su odmah počeli smatrati te župe kao da su potpuno i punopravno pripojene provinciji za vječna vremena, kad je časni rimski indult postavio jasnu klauzulu: *ad nutum S. Sedis*!

3. Najtragičniju spletku učinili su franjevački poglavari hercegovačke provincije, s provincijalom *dr. fra Rufinom Šilićem* na čelu, kad su se odlučili stati u obranu valjanosti indulta iz 1923. godine i nasilno zadržati dijecezanske župe nakon što je Sveta Stolica poništila indult i naredila postupno predavanje župa na slobodno raspolaganje biskupu. Jednu od ključnih uloga u "hercegovačkom slučaju" imao je spomenuti provincijal Šilić. Upravu je provincije preuzeo 1967. godine, a s nje prisilno svrgnut 1976. godine od svojih viših poglavara iz Rima, na zahtjev Svete Stolice. Zajedno s njime izbačeni su iz uprave i njegov zamjenik i pet definitora.

Provincijal Šilić, čovjek zamjetne inteligencije, vrstan u jezičnom izričaju, usmenom i pisanom, vodio je svoju provinciju punih devet godina rubom žonglerskoga izmotavanja naredbama Svete Stolice i izričita neposluha mjesnom ordinariju u pitanjima dušobrižničke pastve u pojedinim župama. Njegov mu je moralni obraz dopuštao da se u njegovu i provincijalnom glasilu - čak i u istom tekstu - nađu zajedno upadljiva proturječja. On je, čini se, kadar za svaku stvar imati po dva posve protivna gledišta za koja se nikad ne može znati iza kojega on stoji i s kojim se on slaže. Na primjer: Prije stvaranja Sporazuma o župama on će ustvrditi da ima punomoć pregovarati s biskupom. Nakon povlačenja potpisa on će glatko zanijekati da nije bio opunomoćen i da je zaboravio klauzule provincijalnoga kapitula. On će kao pametan čovjek dati potpis na Ugovor o župama 1968. godine, ali nakon povlačenja potpisa on će tvrditi da to uopće nije bio *Ugovor*, nego *nacrt Ugovora* (na svijetu se pametan čovjek ne potpisuje na nacrt sporazuma, ali to provincijalu hercegovačkom ništa ne smeta!). Dapače, kad se našao u nebranu grožđu s obzirom na povlačenje potpisa, počeo je svaljivati krivnju na svakoga živa samo da sa sebe spere ljagu: jednima će reći da je biskupov tajnik ubacio neke retke koje je on sam previdio, drugima će napisati da je po svaku cijenu želio biti "fanatik mira", trećima će kazati da ga je biskup prevario a četvrtima trijumfalno reče: "Umalo ne potpisah!"

Provincijal Šilić nema dosta riječi da pokaže revnost i dobrotu svojih podložnika: oni su dobri ko kruh, mirniji od "zejtina" - lako je njima biti poglavar, a te iste svoje podložnike on je spreman gurnuti u još veće crkvene kazne: "A vi, kažnjena braćo, ako vas i sav svijet osudi, znajte, da vas ja ne osuđujem!" Prema tomu, u Crnač i u Grude! On teoretski prizna da biskup i dijecezanski kler u svojoj biskupiji imaju pravo tražiti polovicu vjernika, ali tako da u istoj biskupiji ostane 80% vjernika pod duhovnom skrbi provincije!

Otac Šilić, redovnik čudna omalovažavanja crkvenih odredaba i sankcija od strane mjesnoga ordinarija, uskliknut će svojoj subraći na provincijalnom kongresu na Humcu: biskupove su kazne "i nemoralne i nenormalne"! Njemu su tri anonimna europska profesora riješila pitanje savjesti u odnosu na zakonitu crkvenu vlast. Nedostojno poglavara bilo koje zajednice! U vrijeme odgode provincijalnoga kapitula otac će Šilić obećati na Propagandi da će se "slučaj" riješiti a on uprave odreći ako se održi kapitul. Kardinal povjerovao: kapitul se održao, fra Rufin izabran i ujedno se odrekao - danoga obećanja - na Propagandi!

Provincijal Šilić vedra čela poručuje Svetoj Stolici da Papa ne može "nazapovijedati" koliko on može "naslušati". A kad Sveti Otac - taj "anđeo mira", kako ga naziva o. Šilić, izda naredbu hercegovačkoj franjevačkoj provinciji da vrati dijecezanskom kleru što je dijecezansko, provincijal na to odgovara Petrovu nasljedniku riječima sv. Petra: "Većma se treba pokoravati Bogu negoli ljudima!"

Utrošio je silnu intelektualnu i moralnu snagu u izvrtanje pravoga smisla određenih zakona i dekreta, u krivo tumačenje pojedinih biskupovih odredaba, u povlačenje vlastitih potpisa i obećanja, u okretanje toka Neretve da od Čapljine žubori prema Konjicu, protiv prirodnih zakona! Svoje obilne talente obilno je stavljao u funkciju: ismijavanja Kanonskoga prava - Kodeks je stari šešir za bunjište! komedijanja s biskupovim odredbama, izrugivanja sa službenicima Kongregacije za širenje vjere - oni su za njega "pubertetlije", poigravanje s dekretima i pismima Rimske kurije ("Papine kamarile")!

Djelomično paradoksalan, a podosta kontradiktoran, više nesređen nego sređen, provincijal je Šilić svojom demagoškom sposobnošću u borbi za "demokraciju" u Crkvi - narod se pita! - osvajao simpatije braće franjevaca i vjernika laika koji su mu pljeskali izvodeći maskeradu i viku protiv nositelja zakonite crkvene službe i vlasti. U hercegovačkoj je Crkvi svojim pisanjem i stavovima stvarao pobunu protiv biskupa i Pape, a rastvarao vjerničke savjesti s obzirom na poštovanje zakonitih nasljednika apostola. Vodio je svoju provinciju gotovo jedno desetljeće. I doveo je u pravu i stvarnu slijepu ulicu. Ipak, da se spasi ustanova, zbačeni su ljudi s njezine uprave. Provincijal je Šilić dobio vrhovnu zapovijed da napusti Hercegovinu. Ni toga se nije mogao "naslušati" te se dva puta vraćao u Hercegovinu. Oba je puta bio strogo opomenut pod prijetnjom izgona iz Reda.

Objektivne promatrače najviše začuđuje činjenica kako su se brojni hercegovački franjevci - poznati, inače, po svojoj redovničkoj vjernosti i revnosti - dali voditi od takva vođe. Kao da su gotovo svi zaboravili onu staru i vrijednu misao, koju ponovi njihov subrat konventualac, Yves Ivonides:

"Tragediju možemo prouzročiti sami, a to će biti onda kad se budemo odupirali odlukama Svete Stolice. To bi bilo pravo antifranjevaštvo, tada bi nam se razletjela jezgra. Crkva je naše sve, majka, koja nas koji put može i nepravedno udariti, ali pravi sin voli majku i kada se zaleti, kad od njega traži žrtvu koju bi

mogla ne tražiti. Tu nam pomaže jedino saznanje da smo se za ljubav Boga i Crkve svega odrekli pa i svojih prava. Ta naša je bitna oznaka: biti bez prava!"[197]

A nama se čini da su se gotovo svi franjevci hercegovačke provincije, otkazujući poslušnost Dekretu, nesinovski zaletjeli na Svetu Stolicu tražeći svoja "prava"! Historijska prava na župe i pastvu! Stupili su u "masovni pokret" neposlušnosti, a za sobom poveli one koje su mogli obmanuti, da se bore protiv Dekreta Svete Stolice iz 1975. godine. Sa simpatijama prate otpor naroda, a neki unatoč svim zabranama tvrdoglavo sudjeluju i potiču vjernike na bunu: vršeći po župama svećeničke funkcije bez ikakva crkvenoga ovlaštenja.

Na kraju svega izjavljujemo da bi nam bilo veoma žao i teško ako ova hercegovačka franjevačko - vjernička revolucija u našoj mjesnoj Crkvi proguta svoju vlastitu djecu, kako reče jedan franjevac. Nadajmo se ipak da će članovi franjevačkoga reda, duhovni sinovi radikalnoga Sveca iz Asiza, napraviti duhovnu revoluciju u svojim savjestima, a ne izazivati protucrkvenu pobunu u hercegovačkoj Crkvi.

---

[197] *Vječni zaljubljenik*, str. 169.

Pax Christi,

Dragi Don Ratko,

Ugodno si me obradovao Tvojim pismom od 1.prosinca kojim si odgovorió na moja dva pisma.

...

Ja vrlo rado prihvaćam Tvoju sugestiju, da se odmah pristupi preradbi onog umnoška "Afera oko župa u Hercegovini" i da se spremi za knjigotisak, pa da li će se to jednom prije ili kasnije izdati, ali neka je spremno s naše strane!

Ja sam sebi zamišljao ovako: preraditi onaj uvodni dio:povijesno-kronološki pregled dogadjaja - ja bih to uzeo na sebe, kad sam već to pisao.

U drugom dijelu objaviti neke dokumente. O tome se moramo dobro promisliti i porazgovoriti.

U trećem dijelu došlo bi osvrt na Mihaljevićevu knjigu. Da li u Osvrt uvrstiti i "Osvrt" na otvoreno pismo,i na onaj njegov "Osvrt na prikaz "Župe u Hercegovini". Možda bi bilo previše, nego zaustaviti se na ovoj najnovijoj knjizi "H. slučaj".

Na neke će se stvari odgovoriti onim drugim dijelom, "Dokumentima",pa, držim, da ne bi bilo potrebno da se nešto duže na tome zadržava.

...

Eto, bio sam slobodan nabaciti nekoliko misli u vezi s Tvojim prijedlogom, da bi ovogodišnje božićne praznike ostao u Sarajevu i žrtvovao svoje vrijeme, da se spremi taj odgovor na Mihaljevićevu knjigu.Mene to veseli, oduševljava i daje mi snage i volje, da i ja nešto u to vrijeme učinim, ako ne budem posve zavaljen poslovima u kancelariji...

Mostar, dne 3. prosinca 1976.

P.S. Otkako traje naš slavni "hercegovački slučaj", ja sam, ne da se hvalim, na sve što su Minoriti pisali, i odgovorio, ne toliko za javnost nego za povijest. Ostalo mi je da odgovorim na Mihaljevićevo "Otvoreno pismo mostarskom Biskupu iz 1969", te na onaj njegov OSVRT na prikaz "Župe u Hercegovini". materijal sam skupljao, sad kad je pak izašla njegova knjižica "Hercegovački slučaj", pružila mi se prigoda da na sve zajedno odgovorim. Ako budem ostvario svoju zamisao, mogla bi to pozamašna knjiga biti, jer želim sve unutra uvrstiti, i osvrnuti se na njegovo polemiziranje s Don Andrijom Majićem, a onda s Biskupom Čulom prije 1967-68, jer je on odmah kad je prestao biti provincijal, počeo se prepisivati s Biskupom i pripremati svoj "stav" prema Biskupu...

Ovo sam dodao dne 4. prosinca 1976. u jutarnjim satima ....

HERCEGOVAČKA AFERA

VAŽNIJI DOKUMENTI

HERCEGOVAČKA AFERA

II. DIO

VAŽNIJI DOKUMENTI

MOSTAR, 1977.

1.

PAPA LEON XIII.

OSNIVA CRKVU VRHBOSANSKU U BOSNI I HERCEGOVINI

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI
LEONIS DIVINA PROVIDENTIA PAPAE XIII.
LITTERAE APOSTOLICAE
QVIBVS HIERARCHIA EPISCOPALIS IN BOSNIA ET HERZEGOVINA INSTITVITVR
LEO EPISCOPVS
SERVVS SERVORVM DEI
AD PERPETVAM REI MEMORIAM.

Ex hac augusta Principis Apostolorum Cathedra, in qua Deo placuit

* * *

SVETOGA NAŠEGA GOSPODINA
PO BOŽJOJ PROVIDNOSTI PAPE LEONA XIII.
APOSTOLSKO PISMO
kojim se ustanovljuje redovita crkvena hijerarhija
u Bosni i Hercegovini

LEON BISKUP
SLUGA SLUGU BOŽJIH
NA VJEČNI SPOMEN

Vatikan, 5. srpnja 1881.

S ove uzvišene Stolice apostolskoga Prvaka, na koju se Bogu svidjelo postaviti Našu neznatnost, obuhvaćajući sve krajeve svijeta brigom Naše službe, znamo da nam treba uložiti sav napor da bi katolička vjera - majka i učiteljica svake prave nauke i svake građanske uljudbe - s vremenom svugdje uznapredovala i sve narode svojim vodstvom i zaštitom potpomagala na putu ljudske i nebeske

sreće. U ovoj službi, dok Nam je duh ispunjen nemalim ljudskim osjećajem gorčine zbog motrenja i težine zala koja satiru ljudsko društvo i zbog stalnoga rata u kojem neprijatelji vjere napadaju ovu Svetu Stolicu, preblagi Bog ne dopušta da budemo bez prikladne utjehe njegove dobrote. Često daje sretan ishod Našim naporima oko spasa duša, milostivo čini da se katolička vjera, na mnogim mjestima ozbiljno uzdrmana i osporena, na drugim opet sretno uspostavlja, te širi granice svoga spasonosnog kraljevstva. Nemali plod ove utjehe primili smo u onim svijetlim svjedočanstvima sinovskoga duha i odane volje što su ih slavenski narodi kao izvrstan dio kršćanske obitelji s ljubavlju javno pokazali prema Nama zbog očinskoga nastojanja kojim se trudimo u promicanju njihova dobra. Stoga, koliko Nas god pokreće želja za njihovim spasom, toliko nas diže veličina nade u kojoj ne sumnjamo da će članovi toga pučanstva, koji još nisu dionici katoličkoga jedinstva, nakon tužnih zbivanja što su ih dugo podnosili, razmišljajući o sreći onih dana kad su njihovi preci, poučeni u kršćanskoj vjeri i uljuđenu životu, pripadali Apostolskoj Stolici, i o sretnom položaju braće koja su, ostavši u vjeri Rimske Crkve, uvijek u njoj imala zaštitu, utjehu i okrilje predrage majke, potražiti u njezinu krilu sigurno pribježište i pridružiti joj se čvrstom vezom vjere i ljubavi.

U ovoj brizi i ljubavi kojom obuhvaćamo sve slavenske narode najviše se radujemo što nam se pružila prilika da se možemo pobrinuti za duhovne potrebe i uredbe onih koji žive u pokrajinama Bosni i Hercegovini. Zbog promjene prilika i političkoga stanja njima sada upravlja i vlada predragi Nam u Kristu sin Franjo Josip, austrijski car i ugarski apostolski kralj. Kad smo, naime, prema Našoj službi ocijenili prikladnim vjerske stvari u tim pokrajinama dovesti u stanje koje bi bolje odgovaralo novomu građanskom poretku i omogućilo tamošnjim narodima plodnije primanje pomoći Crkve, uzdajući se u iskrenu vjeru i pobožnost uzornoga cara i kralja, s njim smo se dogovorili da svoja nastojanja pridruži Našima te dragovoljno poprati Naše želje. Naše nade i želje imale su žuđene uspjehe: uzvišeni, naime, car i kralj, kojemu je dostojanstvo apostolskoga imena poticajem da dokaže plemenite vrline svojih predšasnika, primio je vrlo uljudno Naše obveze i želje te Nam je njegovom naklonošću palo u dio da možemo uspostaviti novu crkvenu pokrajinu u onom dijelu Ilirika kojega je svijetlu uspomenu Katoličke Crkve providnost predala potomcima.

Jamačno je poznato i posvjedočeno sigurnim povijesnim spomenicima da su ilirske pokrajine koje su se prostirale sve do rijeke Istre već u samome početku upoznale svjetlo Evanđelja po službi Apostola naroda. On piše Rimljanima, sjeća se onoga što je po Kristu učinjeno *riječju i djelom, snagom znamenja i čudesa, snagom Duha* te za sebe kaže da je *od Jeruzalema pa uokolo sve do Ilirika pronio Evanđelje Kristovo*.[1] On se naime pokazuje kao služitelj Kristov među narodima,

[1] *Rim* 15, 19.

prolazi cijelim Ilirikom - kako su stari Oci predali na spomen[2] - i *svugdje sije iskre vjere koje je Duh Sveti voditelj poticao i uvijek živima održavao*. Kad je tako Učitelj naroda u tim krajevima raširio sjeme božanske riječi što su ga kasnije njegovi učenici i sljedbenici Apostolskoga prvaka, Luka,[3] Klement[4] i Tit[5] marljivo obradili, čudesno je koliko je kršćanska stvar uznapredovala, i koliku je prinovu imala, nakon što je bila uspostavljena crkvena hijerarhija u kojoj su dostigla prvenstvo biskupska sjedišta Soluna, Solina i Sirmija te se ona s pravom ponose da su svoje prve pastire dobila od dvojice Apostolskih Prvaka. Nije tim krajevima nedostajao ukras ni mučenika ni sjajnih učitelja, među kojima u prvom redu treba spomenuti onu presjajnu zvijezdu zapadne Crkve i izvrsnoga tumača božanskoga Pisma, Jeronima, koji je ugledao prvo svjetlo kod starih granica Panonije i Dalmacije.[6]

Rimski prvosvećenici, naši predšasnici, nikad nisu uskraćivali ni svoje dobrohotnosti ni ikakva drugoga oblika svoje brige ilirskim pokrajinama; štoviše, u onim krajevima koji više naginju na istok, postavili su nekoliko predstojnika s vikarskom vlašću Apostolske Stolice, posavjetovavši se, dakako, s biskupima solunske Crkve, koji su vršili tu službu. Tako su te pokrajine uz neprestane brige rimskih Prvosvećenika sretno cvale, a što je veliki Nikola I., predšasnik Naš, pišući caru Mihajlu, izrazio ovim riječima: *Ilirska se biskupija za vrijeme naših predšasnika, tj. Damaza, Siricija, Inocenta, Bonifacija, Celestina, Siksta, Leona, Hilarija, Simplicija, Feliksa i Hormizde povećavala svetim odredbama ovih prvosvećenika*.[7] Dapače, poslanice drugoga Našega velikog prethodnika, Grgura I., još starije od ovoga pisma, pokazuju stalan i jasan znak i najvećega autoriteta, i osobite brige, i široke ljubavi kojom je ova Rimska Stolica, već prema prilikama, običavala izlaziti u susret potrebama pastira i vjernika u tim pokrajinama, na izgradnju i porast mističnoga Tijela Kristova.

Međutim, budući da slabljenjem Rimskoga carstva oni koji su posjedovali vrhovnu moć, nisu bili kadri spriječiti mnoštva stranih naroda koji su odasvud navaljivali i sve redom nastanjivali, i te su bogate pokrajine bile zauzete najprije od Gota i Huna, a malo kasnije od Avara i Slavena. Zato su u tom žalosnom zbivanju krvoprolića i pustošenja ne samo izbrisani mnogi starinom i veličinom sjajni

---

[2] S. S. ASTERIUS, biskup Amasee, *Hom. V. in Princip. Apost.* Cfr. S. HIERONYMUS, *Epist. LIX. ad Marcellam*; S. GREGORIUS NYSSENUS, *Oratio de S. Stephano Protomartyre*; IOANNES VIII., *Epist. CIX ad Petrum Comit;* S. PETRUS DAMIANI, *Sermo de SS. Apostolis.*

[3] S. EPIPHANIUS, *Haereses LI.*

[4] D. FARLATI, *Illyricum Sacrum*, tom. I. proleg. part. III. paragr. 1.

[5] S. HIERONYMUS, *in caput IV. Epist. II. ad Timotheum.*

[6] IDEM, *De viris illustribus*, posljednje poglavlje.

[7] S. NICOLAUS I. PP., *Epist. IV. ad Michaelem Imperatorem.*

gradovi nego su također potpuno nestala mnoga odlična biskupska sjedišta. No, snaga duha i nastojanje Rimskih prvosvećenika nisu popustili nego su sve poduzeli da pojačanom brigom poprave štete i podignu ruševine. Djelomično su blažili nevolje i podizali klonule, djelomično poučavali surove došljake u vladanju kršćanskoga života da bi od njih učinili žive stijene na čast duhovnoga doma i plemenite učenike kršćanske uljudbe na dobro građanskoga društva. I upravo u sedmom stoljeću, kad su Srbi i Hrvati krenuli s Karpatskih planina i nastanili se na područjima Slavonije, Hrvatske, Srbije, Dalmacije i Istre, Ivan IV., Vrhovni svećenik, trošeći blago Rimske Crkve za pomoć onima koje je pritiskala bijeda ropstva i brinući se da nađe sigurno mjesto za ostatke svetih mučenika, vršio je svoju dužnost nastojanjem oko spasa novih pridošlica. Poslao im je Martina Opata, sveta čovjeka, da ih izvede iz tame zablude na svjetlo evanđeoske istine.[8] Nema, naime, sumnje da su biskupi i svećenici, koje je iz grada Rima slao ovaj Prvosvećenik kao i drugi njegovi bliži nasljednici, poučavali u svim djelima pobožnosti one slavenske narode koji se nazivaju južnima te da su ih, očišćene kupelju novoga rođenja, zajedno s dvojicom knezova, Porinom i Porgom, primili kao prvine srodnih naroda u ovčinjak Isusa Krista.[9]

Ova briga naših predšasnika također je bila jasna u kasnijim stoljećima kad su nastojanjem Rimskih papa, Nikole I., Hadrijana II. i Ivana VIII., uz pomoć svetih muževa braće Ćirila i Metodija - kojih smo štovanje nedavno s velikom utjehom odredili da se proširi i poveća - slavenski narodi što dopiru od sjevera do juga potpunije upoznali svjetlo evanđeoske nauke i, po njoj privedeni u krug ljudske i građanske kulture, zadobili sveti oblik vjere i pravednosti.[10]

Kad su tako slavenski narodi, na čudesan način obraćeni na katoličku istinu, prispjeli u zajedništvo vjere i ljubavi s Apostolskom Stolicom, s njom su dugo držali tijesne odnose, povezani vezama sinovske revnosti. A odatle, odakle se svećeničko jedinstvo i nauka spasenja šire u cio svijet, crpili su obilnu korist kao iz živoga izvora nebeske rose. U kraljevstvima i kneževinama slavenskoga imena bilo se uobičajilo da kraljevi i knezovi primaju vjeru i pokroviteljstvo blaženoga Petra. A njega su štovali u njegovim nasljednicima kao baštinicima one vlasti koju mu je dao Vječni Pastir za cijelo kršćansko stado. Neki su od tih naroda, nakon što su pošli stopama buntovnika Focija i otišli iz materinskoga zagrljaja Katoličke Crkve koja ih je uzalud pokušavala zadržati i ponovno dozvati natrag, osušili su se kao mladice odsječene od loze. Iz stanja u kojem su cvali zapali su u one nevolje i jade koje je povijest u svojim spomenicima prenijela na potomke. Zbog toga,

---

[8] LIBER PONTIFICALIS, *In Ioannem IV.*

[9] CONSTANTINUS PORPHYROGENETUS, *De administrando imperio*, pogl. XXX., XXXI., XXXII.

[10] IOANNES VIII., *Epist. ad Michaelem Borisium regem Bulgariae.*

poučeni iskustvom tolikih stoljeća, Mi smo s većim pravom slobodni potaknuti te narode i progovoriti im istim riječima, kojima im je Ivan VIII., Naš predšasnik - kao da je predosjećao buduće stvari - nastojao dozvati u katoličko jedinstvo. Govorio je naime: *Trebate se sjetiti kolika je sreća očito pratila vaše pretke kad su se pobožna srca kao pravi sinovi slijevali k pragu Apostola Petra, ključara nebeskoga kraljevstva, a kolike nesreće nakon toga a sve do sada podnosite kad ne sumnjate da se kao tuđinci dijelite od ove Stolice blaženoga Petra*.[11]

Ovim su raznim zbivanjima bili podložni i narodi što nastanjuju pokrajine Bosnu i Hercegovinu, kojima sada obraćamo svoju brigu. Ove su, naime, pokrajine bile podvrgnute raznim knezovima susjednih plemena, već prema tomu kako je koji bio moćniji; čas su bile pod Srbijom ili Hrvatskom, čas pod drugim gospodarima. Stoga nije moglo biti da ne budu okužene pogubnim otrovom zabluda koji ih je okruživao. No, kad su u dvanaestom vijeku došle pod vlast ugarskih kraljeva, uzimajući naslov kraljevstva Rame i nakon što su se vratile u zajedništvo Crkve, opet su uživale bogate plodove vjere. Ali ta sretna okolnost nije ipak bila dugotrajna: jer malo iza toga iz susjedne je Bugarske drugo zlo na njih nadošlo i veoma se raširilo, mnogo kužnije i ružnije od prvoga, nastalo iz starih manihejskih zabluda i dalo ime sljedbi patarena. Od ove žalosne zaraze koja je te pokrajine zagađivala gotovo tri stoljeća proizlazili su veoma mnogi i zlokobni gubici po vjeru i ćudoređe njihovih naroda. Unatoč tim nepovoljnim prilikama, obilno su se pokazivali žar i briga Rimskih prvosvećenika u trajnom nastojanju da se s Gospodnje njive uklanja kukolj, štite i hrane klice kršćanske vjere te se tako obnovi bogoštovlje iskrene pobožnosti. Naime, da druge ne spominjemo, u svojoj su se vrhovnoj službi u tome na poseban i prejasan način isticali: Inocent III., Honorije III., Grgur IX., Inocent IV., Nikola IV., Ivan XXII., Benedikt XII., Urban V., Eugen IV., i Nikola V. koji su djelomično čestim poslanstvima i apostolskim pismima knezovima i biskupima, djelomično svetim pohodima apostolskih muževa što su se svim žarom posvećivali spasenju duša, a djelomično učestalošću boravišta što su za njih svuda osnivana a bila su buduća plemenita sjedišta vjere i svetosti, radili na tome da se pokvarene ljudske pameti koje su se utvrdile u zabludama i lošem ćudoređu polako priklanjaju pod slatki jaram evanđeoskoga zakona. Pohvalu za ovo dobrim dijelom prisvajaju sebi članovi redovničkih družbi sv. Franje i sv. Dominika, od kojih su mnogi, poubijani od krivovjeraca, podnijeli slavnu smrt za Kristovo ime.

Međutim, ova Sveta Stolica nije prestajala obasipati te dvije pokrajine najraznolikijim dobročinstvima, posebno od vremena kad je bilo uspostavljeno Bosansko kraljevstvo. Kad je, naime, u XIV. stoljeću, dopuštenjem ugarskoga kralja Ludovika, Stjepan Tvrtko, koji je bio na čelu Bosne kao ban, preuzeo

[11] IDEM, *Epist. CCXXXIV ad clericos Salonitanos.*

kraljevsko ime i čast te svojoj vlasti pripojio Humsku kneževinu u hercegovačkom dijelu, koja se nazivala i kneževina sv. Save, od toga su se doba bosanski kraljevi običavali obraćati Rimskim prvosvećenicima i tražiti pomoć u velikim i teškim vremenima za državu. A Naši im predšasnici nikada nisu uskratili savjeta, pomoći, utjehe i svih obveza očinske brige. Za to je izvrsno svjedočanstvo svijetla bosanska kraljica Katarina koja je, nakon propasti domovine, našla u ovom blagoslovljenom Gradu utočište i poštovanje Naših predšasnika, dostojno svoga staleža. Ona je stoga pred smrt u posljednjoj oporuci, kojom Rimsku Stolicu proglašava nasljednicom Bosanskoga kraljevstva, naredila da se jasno spomene milost i dobročinstvo što su joj ih udijelili Vrhovni svećenici Pio II. i Siksto IV.[12]

No među pomnim brigama koje je Apostolska Stolica vodila o Bosancima, osobito treba spomenuti nastojanje što su ga Rimski prvosvećenici pokazivali da u toj pokrajini ustanove crkvenu hijerarhiju, povećavajući naime biskupije i broj biskupa, kako se već činilo da traže prilike i korisnije upravljanje svetom stvari u Bosni. Jer, nesumnjivi dokumenti svjedoče, nakon što su slavenski narodi koji su nastavali južni dio pokrajine primili katoličku vjeru, da je bogoštovlje u toj veoma velikoj pokrajini kroz dugo vremena bilo vođeno vlašću samo jednoga biskupa. On je kao sufragan bio podložan metropolitanskoj jurisdikciji bilo Solinskoga ili Splitskoga sjedišta, bilo Dukljanskoga ili Barskoga, bilo Dubrovačkoga i ponekad Kaločkoga, već prema javnom značaju tih mjesta.[13] Budući da je vjersko stanje u Bosni bilo takvo, predšasnik je Naš Inocent III., potaknut u početku XIII. stoljeća nastojanjem da se pobrine za vjerske stvari u tome kraljevstvu, poslao tamo Ivana Casamaris-a, izaslanika svoga i Apostolske Stolice te iz njegova pisma razabrao da vjersko stanje u Bosni zahtijeva da se tu brojčano svakako povećaju biskupska sjedišta. *Znate*, pisao je izaslanik, *u Bosanskom kraljevstvu nema nego jedna biskupija, a biskup je nedavno umro. Kad bi moglo biti da se tamo postavi koji Latin i imenuju jedno trojica-četvorica novih, ne bi bila neznatna korist za Crkvu jer kraljevstvo ima najmanje deset pokrajina ako ne i više.*[14] Budući da ovomu Prvosvećeniku nije bilo omogućeno kako je želio da ovu pobožnu i spasonosnu nakanu provede u djelo, Grgur IX., koji ga je nakon Honorija III. u papinstvu naslijedio, prihvatio se, prema svomu žaru za očuvanje i proširenje vjere u tim krajevima, da ispuni i dovrši njegovu brigu. Tako je 1233. pisao Jakovu Kardinalu, prenestinskom biskupu i poslaniku Apostolske Stolice u Panoniji, te povjerio njegovoj vjernosti i razboritosti da se u Bosni uspostave nova biskupska sjedišta a da se novi biskupi odlikuju temeljitim znanjem i pohvalnom pobožnošću.[15] Iako

[12] ASSEMANNI, *Kal. Eccles. univer.*, sv. V. par. I. pogl. III., str. 96.
[13] D. FARLATI, *Illyricum sacrum,* sv. IV., str. 37. slj.
[14] INNOCENTIUS III., *Liber VI, Epist. CXL Iohanis de Casemario ad Pont.*
[15] *Regesta* GREGORII IX., *Liber VII, Epist. CLXIV.*

veoma gorljivo nastojanje ni ovoga Prvosvećenika nije moglo imati željena ishoda, ipak je postignuto to da je na čelo Bosanske Crkve došao dostojniji predstojnik. Smatralo se da po prestanku zadaće Apostolskoga izaslanika treba dostojanstvo biskupa uvećati.[16]

U kasnijim vremenima, idući tragom svojih prethodnika, Eugen IV., nakon što je ponudio kraljevsku krunu bosanskom kralju Stjepanu Tomašu, mislio je s njim urediti uspostavu hijerarhije svete vlasti u njegovu kraljevstvu. Ali kako ovaj kralj zbog straha od neprijatelja koji su navaljivali nije iskoristio ponuđenu priliku, to je njegov sin Stjepan koji ga je naslijedio, pokazujući veću snagu duha, uputio poslanstvo ovoj Apostolskoj Stolici i izjavio da će se rado poslužiti prilikom koja je pružena njegovu ocu. Pio II., vrhovni svećenik, posavjetovao se s uzoritim kardinalima, odlučio je da se u Bosni uspostave nova katedralna sjedišta i da se povjere prikladnim upraviteljima te se pobrinuo da se ovo dojavi samomu kralju preko njegovih poslanika.[17] Ali dok se činilo da je pružena mogućnost prikladna a sve zapreke uklonjene kako bi se vjerske stvari u Bosni zgodno sredile, državno je stanje, koje je svakim danom bivalo sve gore, veoma jadno svršilo; tako su propale nakane i brige što ih naši prethodnici nisu nikada propuštali, kroz mnoga stoljeća, da bi promicali probitke Bosanaca.

U toj silnoj pometnji, u kojoj su i vjeru jednako zahvatile velike nedaće, biskup koji je sam obavljao pastoralnu službu u Bosni bio je prisiljen napustiti zemlju te je smjestio svoje sjedište u susjednome slavonskom gradu Đakovu. Hercegovačkom pučanstvu koje je udareno jednakom nevoljom također je onemogućena bila upotreba svete vlasti mrkansko-trebinjskoga biskupa. Puk je najvećim dijelom bio pod njegovom upravom, dok je briga za ostale krajeve zapala susjedne dalmatinske biskupe. Kad je stanje došlo dotle da to pučanstvo nije moglo više imati vodstvo svojih pastira, Rimski su mu prvosvećenici to žarče pomagali što se njegovo spasenje nalazilo u većoj opasnosti. Poticali su revnost apostolskih muževa te su se uz pomoć Vijeća za širenje kršćanskoga imena, na najbolji mogući način brinuli da zaštite vjeru u tim krajevima i otklone gubitke po Crkvu. U tome je izvrsno bljesnula postojanost i vrlina članova franjevačkoga Reda starog opsluženja, koji su vjerno služeći u tim krajevima širenju vjere, za koju su nekada i krv prolijevali, donosili mnoge spasonosne plodove i bili posebno zaslužni za vjeru.

Budući da Našim prethodnicima nisu bile nepoznate teške štete što su ih podnosili oni koji nisu dugo imali uprave pastira, njihovom je ovlašću pročelnik Sv. Vijeća za širenje vjere izdao 5. studenoga 1735. dekret kojim se osniva Apostolski vikarijat kao nadomjestak za sjedište bosanskoga biskupa da bi se

---

[16] *Ibid., Lib. XII., Epist. CCCLIV.*

[17] GOBELINUS, *Commentar. Pii II.*, Liber XI.

brinuo za Bosance i Hercegovce. A zadaća te službe bila je povjerena mužu promaknutu na biskupsko dostojanstvo kako bi svoje sjedište smjestio u Bosni te valjano služio duhovnom vodstvu i jedne i druge pokrajine.

Međutim, kad Božjom pomoću nisu izostali blagoslovljeni plodovi ovih nastojanja i kad se broj vjernika sretno povećao, predšasnik je Naš, Pio IX., blažene uspomene, godine 1852. ustanovio poseban i vlastiti Apostolski vikarijat u Hercegovini za upravu vjerskih poslova da bi još više proširio kršćansko ime i promicao jedinstvo duha u svezi mira među djelatnicima u vinogradu Gospodnjem. Ipak, zadržao je Mrkansko-trebinjsko biskupsko sjedište kojega je upravu Grgur XVI., nakon što se posavjetovao s carskom vladom austrijskom, bio povjerio dubrovačkom biskupu. Te su se mjere, poduzete brigom naših prethodnika, osobito odrazile na dobro tih pokrajina. U njima je ljudima pružena prilika da prihvate istinu, a u svrhu gajenja kršćanske vjeroispovijesti pomoćna su sredstva doprinijela da su u njima vjera, religija i pobožnost poprimile velike razmjere.

Sada smo svjesni da smo preblagomu Bogu dužni posebnu zahvalnost u skromnosti srca što nam je njegovim darom omogućeno da, nakon toliko stoljeća i žalosnih obrata, možemo ostvariti ono što su Naši slavni predšasnici nekad žarko željeli kako bi u bolje stanje doveli crkvene poslove u spomenutim pokrajinama, tj. da prikladno izvedemo i dovršimo uspostavu crkvene hijerarhije u njima. Nema, naime, sumnje da hijerarhijska uprava crkvene stvarnosti u kojoj, kao u okviru ljudskoga tijela, sama različnost stupnjeva i dužnosti čudesno doprinosi uzajamnoj slozi i sigurnosti svih dijelova zbog zajedničke veze vjere i ljubavi, i autoriteta vrhovnoga glavara koji svime upravlja i ravna. Čim se u tim pokrajinama ustanovi hijerarhija te se počne polako povećavati pomoć koja se odnosi na vjerski odgoj duša i upućivati sile sviju na opće dobro, ona će biti u stanju pomagati vjernicima da se služe jednim te istim oblikom discipline u dužnostima kršćanskoga života i da se duše sviju tješnje povezuju svezom mira i ljubavi.[18]

Tako, nakon što smo - kako je zahtijevala važnost ovoga pothvata - saslušali mišljenje časne Naše braće kardinala i cijelu stvar pomno promotrili, podižući oči prema visinama odakle dolazi pomoć svemogućega Boga i moleći milostivi zagovor Bezgrješne Bogorodice, svetih apostola Petra i Pavla i svetih svećenika ispovjedalaca Ćirila i Metoda koji su nekoć unijeli svjetlo Evanđelja u slavenske narode a sada ih nebeskom brane zaštitom, *motu proprio* (= na vlastitu pobudu) po sigurnu Našem znanju i zrelu razmišljanju svom širinom Apostolske vlasti, na veću slavu svemogućega Boga, na uzvišenje i porast katoličke vjere u tim narodima određujemo i odlučujemo da se u pokrajinama Bosni i Hercegovini ustanovi i nastane hijerarhija redovitih biskupa, prema propisima kanonskih

[18] Usp. S. GREGORIUS MAGNUS, *Lib. I., Ep. XXXVIII.*

zakona. Oni će primiti naslov prema sjedištima koja ovim Našim pismom osnivamo i crkvenu pokrajinu uspostavljamo.

Najprije, od područja, ovlasti, uprave i vodstva bosanske biskupije koju je Klement XIV., bl. usp., apostolskim pismom od 9. srpnja 1773., na zahtjev Marije Terezije, svijetle apostolske kraljice ugarske i češke, potpuno i zauvijek pripojio susjednoj Srijemskoj Crkvi, sve pokrajine i mjesta s ovu stranu Save, koja su obuhvaćena političkim granicama Bosne, apostolskom ovlašću zauvijek odjeljujemo, raskidamo i odvajamo. Isto tako, Apostolske vikarijate, uspostavljene u krajevima Bosne i Hercegovine, istom ovlašću ukidamo, utrnjujemo i proglašavamo dokinutima. Na istom području uspostavljamo novu crkvenu pokrajinu koja će se sastojati od 4 biskupije ovako kako slijedi, dok nam ne bude moguće ustanoviti druga sjedišta.

Budući da je grad *Sarajevo,* smješten gotovo u sredini Bosne i njezin glavni grad, prilično pristupačan strancima i trgovcima zbog položaja i prikladnosti mjesta te je zgodniji od ostalih gradova za katolike koji u nj dolaze radi svojih poslova; i budući da su katolički biskupi ponekad imali gostoljubno sjedište kod toga grada u vrhbosanskoj utvrdi, a u njemu patarenski pristaše, kako se pripovijeda, tražili sigurno sklonište, stoga sjedište grada Sarajeva, dodjeljujući mu vrhbosanski naslov, apostolskim autoritetom, snagom ovoga pisma uspostavljamo, činimo i proglašavamo nadbiskupskim i metropolitanskim sjedištem i prvim među drugim sjedištima koja postoje ili će postojati u objema pokrajinama, Bosni i Hercegovini. A njemu označujemo, pridajemo i dodjeljujemo kao pokrajinska ova tri sjedišta: dva koja podižemo kao nova u gradovima Banjoj Luci i Mostaru i treće, već ustanovljeno, mrkansko-trebinjsko kojim će upravljati dubrovački biskup, kao administrator, dok se drukčije ne odredi. Biskupe tih biskupija pridružujemo vrhbosanskom nadbiskupu kao područne koji će biti podložni njegovu nadbiskupskom i metropolitanskom pravu. Isto tako, kler i cio narod kojega će se poslovi upućivati spomenutom nadbiskupu prema uredbama svetih kanona, jednako podlažemo istomu nadbiskupu što se tiče nadbiskupskih i metropolitanskih prava. A s obzirom na novu Mostarsku biskupiju, u čijim se granicama nalazi grad Duvno, koji su stari zvali *Delminium,* odakle je nastalo ime Dalmata, imajući u vidu da je taj grad s okolnim naseljima - kako govore stari zapisi - zadobio dostojanstvo biskupskoga sjedišta, koje se zvalo duvanjsko ili dalmatsko. Mi želimo i naređujemo da se mostarski biskup zastalno služi i resi i naslovom duvanjskim ili delminijskim kako bi se uspomena na tu sjajnu stolicu predala potomcima.

U vezi s granicama kojima su spomenute nove biskupije omeđene, određujemo ih, označujemo i povlačimo ovako kako slijedi te naređujemo i zapovijedamo da ih svi stalno i nepovredivo poštuju: naime, nadbiskupsko vrhbosansko sjedište obuhvaća onaj dio Bosne koji se na sjeveru pruža do korita Save, od ušća rijeke Vrbasa do ušća Drine. Na zapadu seže do onoga dijela koji

zatvara Vrbas, od njegova ušća do Donjega Skoplja, a odavde prema jugu do dinarskih planina koje dijele Bosnu od Hercegovine. Granice na jugu bit će one koje idu od Šuice do riječnoga korita kojim Rama u Neretvu utječe, zatim od Neretve do Glavatičeva; od Glavatičeva prema istoku do Drine, a od Drine do rijeke Zima i Uvca. Granice na istoku odredit će se linijom koja ide od rijeke Uvca do planine Ivice, od Drine do njezina ušća.

A župe koje se nalaze u povučenim granicama jesu sljedeće: Sarajevo, Ban-Brdo, Kiseljak, Kreševo, Podhum, Kula, Kupres, Suhopolje, Trišćani, Rama, Uzdo, Bugojno, Skoplje, Golo Brdo, Rastovo, Fojnica, Brestovsko, Gromiljak, Busovača, Podmilačje, Dobretići, Korićani, Pećine, Orašje, Dolac-Travnik, Guča Gora, Bučići, Vitez, Crkvica, Zenica, Osova, Žepče, Radunice, Ponievo, Komušina, Bežlja, Žabljak, Sutjeska, Vareš, Vijaka, Morančani, Tuzla, Breške, Zovik, Brčko, Gorica, Ulice, Vidovice, Dubrave, Špionica, Tramošnjica, Gradačac, Tolisa, Domaljevac, Tišina, Garevo, Dubica, Potočani, Svilaj, Brod, Koraće, Žeravac, Derventa, Plehan, Foča, Šivša.

Pokrajina će Banjalučkoga biskupskog sjedišta zauzimati ostali dio Bosne koji na sjeveru završava granicom što dijeli hrvatsko kraljevstvo od Bosne; na zapadu do granica prema Hrvatskoj i Dalmaciji do Aržana: na jugu linijom koja od Aržana ide prema Šuici: na istoku napokon do granica koje smo gore odredili Vrhbosanskoj nadbiskupiji.

Na tom se području nalaze slijedeće župe: Banjaluka, Kotorišće, Sokoline, Varcar, Jajce, Glamoč, Grahovo, Petrićevac, Ivanjska, Gradiška, Sasina, Stratinska, Volar, Stara Rijeka, Bihać, Popovići, Vidoši, Čuklić, Lištani, Ljubunčić, Livno-Gorica.

Mostarsko-duvanjska biskupija obuhvatit će cijelo područje Hercegovine, koje se nalazi okruženo granicama Vrhbosanske i Banjalučke biskupije na sjeveru, granicom Dalmacije do grada Metkovića na zapadu, granicama Mrkansko-trebinjske biskupije na jugu i pokrajinom zvanom Novi Bazar.

Ovoj biskupiji pripadaju slijedeće župe: Mostar, Široki Brijeg, Ljuti Dolac, Čerin, Gradnići, Gabela, Humac, Veljaci, Klobuk, Rasno, Ružići, Drinovci, Gorica, Posušje, Vir, Roško Polje, Grabovica, Bukovica, Županjac, Šujica, Seonica, Rakitno, Kočerin, Gradac, Goranci, Drežnica, Konjic.

Mostarsko-duvanjska će biskupija zadržati netaknute svoje granice, kao i broj župa koje se sada podlažu jurisdikciji biskupa - upravitelja.

A kako u katedralnim crkvama kanonički zbor postoji mjesto senata (vijeća) koji uz biskupa stoji u slavljenju božanskih otajstava i sudjeluje s njim u upravljanju biskupijom; te kako se po njemu također povećava dostojanstvo biskupske stolice, umnožava sjaj bogoštovlja i više potiče vjernička pobožnost, to Našim apostolskim autoritetom ustanovljujemo u Vrhbosanskom nadbiskupskom sjedištu, odmah i zavazda, stalni katedralni kaptol, sastavljen od prikladnih crkvenih ljudi, koji su ravnopravni na svojim zborovanjima i drugim vijećanjima,

da po uzoru na druge katedralne zborove pravilno i marljivo, u određeno vrijeme, obavljaju božanske službe i crkvene zadaće i poslove koji su vlastiti članovima toga staleža. Osim toga, tomu zboru dajemo mogućnost da sebi sastavi kaptolske uredbe u skladu s naredbama svetih kanona Tridentskoga sabora. A da bi te uredbe mogle imati snagu zakona, treba ih prethodno odobriti biskup ordinarij.

Nadalje, želimo i nalažemo da se i u drugim biskupskim sjedištima koja sada uspostavljamo ustanovi vlastiti kanonički zbor ili kaptol, čim to dopuste stvarne i vremenske prilike.

A mislimo da se najviše tiče Naše službe također to da se, povećavši u Bosni i Hercegovini biskupijska sjedišta, brinemo kako da u njima porastu mnogobrojni domaći svećenici koji će se odlikovati ćudorednom čistoćom, pobožnošću i revnošću, čestito i znanstveno izobraženi, da uzmognu s obilnim plodom obnašati sve svećeničke dužnosti i marljivo ulagati sve svoje snage za širenje vjere u svojim rodnim krajevima. Stoga, čvrsto uvjereni da ovomu pothvatu neće nedostajati darežljiva dobrostivost predragoga cara i apostolskoga kralja, odlučujemo i određujemo da se u međuvremenu, bez ikakva odlaganja, u Vrhbosanskoj nadbiskupiji osnuje pokrajinsko sjemenište za klerike, po kojem se može odgovoriti potrebama te nadbiskupije i ostalih biskupija koje joj pripajamo kao područne. Sasvim se pouzdano nadamo da će na taj način izići što više izvrsno odgojenih evanđeoskih radnika iz svjetovnoga klera koji će vjerno i veselo obrađivati Gospodnji vinograd, povezani jednim duhom ljubavi i sloge s gojencima redovničkih disciplina, kojima je potrebno odati poštovanje zbog dugotrajnih napora po kojima su brižno nastojali steći zasluge za Crkvu i spasenje duša u onim krajevima. Želimo da se pomno pazi na ono što je Tridentski sabor mudro odredio i u pogledu ravnateljstva toga sjemeništa i u pogledu nastave i uprave dobara.

Tako, dakle, nakon što je u Bosni i Hercegovini uspostavljena jedincata crkvena pokrajina - kako danas stvari stoje - s jednim nadbiskupom i metropolitom i trojicom područnih biskupa, već sada proglašavamo pridržanim Nama i Rimskim prvosvećenicima, Našim nasljednicima, da podignute i uspostavljene biskupije, kad zatreba, dijelimo na druge, povećavamo njihov broj, mijenjamo im granice i slobodno činimo bilo što drugo što se u Gospodinu bude smatralo korisnim. Naređujemo i zapovijedamo nadbiskupu i spomenutim biskupima da u odgovarajuće vrijeme šalju Apostolskoj Stolici izvještaje o stanju svojih Crkava i neka nas ne prestaju obavještavati o svemu što budu smatrali potrebnim javiti i dostaviti po svojoj dužnosti radi duhovnoga dobra vjernika. A u svetoj upravi svećenstvom i pukom, te u svemu ostalom što se odnosi na pastirsku službu, spomenuti nadbiskup i biskupi imaju sva prava i ovlasti koje uživaju ili budu uživali katolički nadbiskupi i biskupi u drugih naroda, prema općoj snazi svetih kanona i apostolskih uredaba. Isto tako oni imaju jednake dužnosti kao što ih imaju drugi biskupi, prema istoj i općoj disciplini Katoličke Crkve. Stoga, ni na što od

onoga što je bilo na snazi u starom načinu života Crkava u Bosni i Hercegovini ili u kasnijim misijskim uvjetima prema posebnim uredbama ili povlasticama ili običajima, neće se ubuduće - jer su se promijenile prilike - moći navoditi nikakvo pravo ili obveza. A u tu svrhu, da ne bi u budućnosti nastala bilo kakva sumnja, Mi puninom apostolske vlasti tim istim uredbama ili povlasticama bilo koje vrste, kao i običajima koji potječu iz najstarijega pa i iz nezapamtiva vremena, posve oduzimamo snagu obveze ili navođenja prava. Prema tomu, spomenuti nadbiskup i biskupi moći će potpuno odlučivati o onome što se tiče vršenja općega prava ili što je po općem zakonu podijeljeno vlasti svetih nadstojnika. Želimo i nadalje da se nužno drži, ravna i oglašava, u skladu s dosadašnjom crkvenom kanonskom disciplinom, sve ono što se odnosi na crkvene stvari, prava i osobe, a u ovom se pismu ne spominje i ne navodi posebno providenje.

A sada s pogledom na tvorca i dovršitelja vjere, Isusa, koji istražuje tajne Našega srca i zna kakvom željom gorimo da raširimo slavu Njegova Imena i kakav nas osjećaj ljubavi pokreće da se brinemo za vječni spas slavenskih naroda za koji smo svjesni da ga drukčije ne mogu postići osim u krilu Katoličke Crkve, gajimo posve čvrstu nadu da tim narodima, kojih smo dobro imali na umu u onome što smo odredili, neće biti ništa milije nego da se sa sve većom poslušnošću i nastojanjem odane volje sjedinjuju s ovom Apostolskom Stolicom na kojoj je Crkva sagrađena. Štoviše, povećanjem broja biskupa i svećenika među njima, uz koje će uvijek biti naša dužnost apostolske brige, ni najmanje ne sumnjamo da će se ne samo sinovi Katoličke Crkve koristiti tom prilikom da sve više napreduju u vjeri i pobožnosti nego će i odvojena braća, koja im se pridružuju zajedništvom istoga jezika i zemlje, biti potaknuta na povratak u okrilje one majke koja ih je sve jednako rodila po evanđelju u Isusu Kristu. Milostivo dopustio milosrđem bogati Bog koji sam izvodi velika čudesa, pred kojim prigibamo koljena i širimo ruke iznoseći žarke želje srca Našega, da i oni, obasjani svjetlom nebeske milosti, raskinu zamke nevoljnoga razdora i stupe u istinski Kristov ovčinjak te da, ulazeći u jedinstvo vjere, budu s nama jedno tijelo u Kristu.

Određujemo, napokon, da se ovo Naše pismo ne može nikada označiti ili napasti zbog mane subrepcije (= prešućivanja istine) ili obrepcije (= navođenja neistine), ili zbog naše nakane ili kojega drugog nedostatka. Ono će uvijek biti valjano i čvrsto i u svemu treba postići svoje učinke i nepovredivo se poštovati. Nikakvu zapreku ne predstavljaju apostolski ukazi i posebne odredbe sinodalnih, pokrajinskih i sveopćih koncila niti starih sjedišta koja su nekad postojala u Bosni i Hercegovini, niti misija i apostolskih vikarijata koji su tu poslije osnovani, niti prava i povlastice bilo kojih Crkava i svetih mjesta, utvrđene zakletvom, pa i apostolskom odredbom ili bilo kojom drugom snagom, kao ni bilo što drugo suprotno ovomu. A sve to, ukoliko se protivi onomu što je gore utvrđeno, izričito dokidamo, makar za njihovo ukidanje bila potrebna posebna napomena ili neka osobita forma, te potpuno nadoknađujemo pristanak svih onih koji su u tom

zainteresirani. Proglašavamo nevaljanim i ispraznim također svaki pokušaj, dolazio bilo s koje strane, u znanju ili neznanju, od bilo kakva autoriteta, da se ovo mijenja. Želimo da se i tiskanim primjercima ovoga pisma, što su potpisani rukom javnoga bilježnika i potvrđena pečatom od strane mjerodavnoga crkvenog dostojanstvenika, pokloni isto povjerenje koje bi se poklonilo značenju Naše volje, uz iskaz ove povelje.

Stoga, nikomu uopće nije dopušteno ovu stranicu Naše ustanove, uredbe, uspostave, obnove, raščlanjenja, dokinuća, doznačenja, pripojenja, dodjeljenja, odredbe, zapovijedi i volje iskrivljivati ili joj se preuzetno suprotstavljati.

Ako bi se tko usudio to pokušati, neka zna da će na sebe navući srdžbu svemogućega Boga i blaženih njegovih apostola Petra i Pavla.

Dano u Rimu kod sv. Petra, godine Gospodnjeg Utjelovljenja tisuću osamsto osamdeset prve, 5. srpnja, četvrte godine Našega pontifikata.

C. KARD. SACCONI, zamjenik kancelara - T. KARD. MARTEL
viđeno
u Kuriji I. De Aquila

I. Cugnonius

Mjesto + pečat
upisano u Tajništvo pisama*

----
* Latinski izvornik: *Spomenica vrhbosanska 1882-1932,* Sarajevo, 1932., str. 13-23.

2.

Nr. 118.

Fr. Paschalis Buconjić,

Episcopus Mandetriensis et Dumnensis, necnon Administrator apostolicus dioecesis Marcano-Tribuniensis.

Reverendis Patribus et Sacerdotibus Nostrae jurisdictioni subjectis.

Oportunum judicavimus ob oculos ponero, praesertim junioribus sacerdotibus, Nostrarum Dioecesium multiplicatas copias *solemnis Decisionis* Sanctae Sedis relate ad paroecias vel institutas vel instituendas, quae Decisio firma et stabilis remanere debet, ad evitandas quascumque divergentias et desideriorum volubilitates.

Mostar, 10. Mai 1908.

Fr. Paschalis
Episcopus, qui supra.

Decisio S. Sedis de dispositione paroeciarum in dioecesi Mandetriensi*).

* * *

DECIZIJA SVETE STOLICE O RASPODJELI ŽUPA
U MOSTARSKOJ BISKUPIJI

Vatikan, 17. VII. 1899.

- Proglas biskupa Buconjića svećenstvu:

Br. 118

Fra PAŠKAL BUCONJIĆ
biskup mostarsko-duvanjski i
apostolski upravitelj mrkansko-trebinjske biskupije

Časnim ocima i svećenicima podložnim našoj vlasti.

Smatramo potrebnim staviti pred oči svećenicima naših biskupija, osobito mlađima, umnožene primjerke Svečane odluke s obzirom na župe koje su ustanovljene ili koje bi trebalo ustanoviti. A ova Decizija mora ostati čvrsta i stalna da bi se izbjegla bilo kakva neslaganja i svojevoljna priželjkivanja.

Mostar, 10. svibnja 1908.

Fra Paškal, biskup, kao gore

Decizija

Svete Stolice o raspodjeli župa u Mostarskoj biskupiji

Uzoriti Gospodine!

Vrlo je važno da se trajnim učini crkveno stanje u biskupijama Hercegovine u pogledu duhovne dušobrižničke uprave. Od najstarijih vremena u spomenutoj pokrajini djeluje dvostruki kler, to jest redovnici franjevci na desnoj strani rijeke Neretve i svjetovni svećenici s lijeve strane iste rijeke, osim njezina gornjega toka. Stoga, u prvom smo redu mi, pa zatim i poglavari Manje braće u Hercegovini, željeli da se župe koje se nalaze s desne strane spomenute rijeke prepuste redovnicima, a ostale, smještene s lijeve strane rijeke, da budu na slobodno raspolaganje biskupu. Ipak, svestrano ocjenjujući naše teške okolnosti i imajući u vidu mnogobrojnost vjernika koji se iz dana u dan obilno povećavaju, ili opadanje zvanja za redovnički stalež, i uopće za crkveni stalež, kao i sve teži odgoj mladeži za tolike dušobrižničke potrebe; isto tako, da bi se uklonilo bilo kakvo ogorčenje između klera, a promicao istinski mir, ljubav i ujedinjenje sila na sveopće dobro duša, oci poglavari provincije složno su nam predložili da prihvatimo:

1. Neke već postojeće župe koje se nalaze s desne strane Neretve.
2. Da jednodušnim sporazumom utvrdimo koje nove župe na desnoj strani rijeke biskup može kad god htjedne, bez ikakva drugoga savjetovanja, ustanoviti, odredivši im granice. Naravno, župe na cijeloj lijevoj strani ostaju na slobodno raspolaganje biskupu.

Mi smo veoma rado i s potpunim uvjerenjem prihvatili tako razuman i ljubazan prijedlog obećavajući da ćemo brižljivo poraditi kod Svete Stolice da ona taj sporazum na sveopće dobro u svemu dobrostivo prihvati i potvrdi.

I) Stoga, župe koje pripadaju redovnicima Manje braće, hercegovačke Provincije, jesu sljedeće:

1. U gradu Mostaru južni dio grada, osim sjevernog dijela koji je određen za buduću katedralnu crkvu. I to tako da se jednom i drugom od ta dva dijela pripoje susjedna mjesta. 2. Bukovica; 3. Čerin; 4. Drinovci; 5. Gorica; 6. Goranci; 7. Gradac posuški; 8. Gradnići (Brotnjo); 9. Humac; 10. Kočerin; 11. Konjic; 12. Ljuti Dolac (Blato); 13. Međugorje (Biakovići); 14. Posušje; 15. Rakitno; 16. Hrasno; 17. Roško-polje; 18. Ružići; 19. Seonica; 20. Širokibrijeg; 21. Šuica; 22. Tihaljina; 23. Veljaci; 24. Vitina; 25.Županjac.

II. Župe koje sada postoje na slobodno raspolaganje biskupu u Mostarskoj biskupiji jesu:

1. Blagaj; 2. Drežnica; 3. Gabela; 4. Glavatičevo; 5. Grabovica; 6. Gradac; 7. Grude; 8. Potoci-Bilopolje; 9. Klobuk; 10. Vir; 11. Vinica; 12. Nevesinje.

U Trebinjskoj biskupiji:

1. Gradac; 2. Klepci; 3. Hrasno; 4. Prenj; 5. Ravno; 6. Stolac; 7. Trebimlja; 8. Trebinje.

Svega 20 župa slobodnoga raspolaganja.

III. Nove župe koje će se postupno osnivati u mostarskoj biskupiji, također na slobodno raspolaganje ordinariju:

1. Mostar na sjevernom dijelu grada, kao gore. 2. Biletići sa selima Blizanci, Krućevići i Tepčići; 3. Crnač sa selima Britvica (Mahala) Izbično, Liskovac, Prosine i Vranjkovci; 4. Čapljina sa selima Dretelj i Trebižat; 5. Dobrič sa selima Knežpolje, Polog i Vlasnići; 6. Dobro selo sa selima Krivodo, Slipčići i Sritnice; 7. Kongora sa selima Borčani, Mandinoselo, Lipa i Serđani; 8. Podprolog sa Vašarovićima i sjevernim dijelom Crvenoga grma; 9. Prisoje s Podprivalom i Vrilom; 10. Radešine sa selima Ribić Polje, Idbar, Javornik, Glogošnica i Jablanica; 11. Studenci sa Zvirovićima i Crnopodom; 12. Zvirići sa Biačom, Stubicom i južnim dijelom sela Hardomilje.

I u trebinjskoj biskupiji neke treba osnovati. Tako je u selu Hodovu u pripravi osnivanje župe. Isto će trebati učiniti u istočnim stranama obiju biskupija, kako se tijekom vremena bude povećavao katolički živalj. Odatle se vidi da ćemo imati mnogo više župa slobodnoga raspolaganja nego onih koje ostaju redovnicima. Štoviše, mislim da postoji bojazan da ćemo više oskudijevati brojem vrijednih svećenika negoli župa.

Sada, naime, imam u biskupijama samo 13 svjetovnih svećenika, od kojih 9 u trebinjskoj i 4 u mostarskoj biskupiji; tri studenta bogoslovije u sarajevskom sjemeništu; nekoliko mladića u travničkoj gimnaziji, ali mnogi odstupaju od zvanja, jer više vole živjeti u svijetu.

Zbog ovih razloga veoma živo molim da Sveta Stolica prepusti u potpunu vlast biskupu da može također na župe slobodnoga raspolaganja postavljati bilo svjetovne svećenike bilo redovnike, uz prethodnu privolu poglavara, kad god bude trebalo. Naravno, na te će se župe uvijek radije postavljati vrijedni svjetovni svećenici, ako ih bude.

Napokon, sav ovaj ugovor kao i sve ostalo u smjernoj i potpunoj poslušnosti podlažem sudu i odluci Svete Stolice.

U Mostaru, dana 9. travnja 1899.

Potpisani fra Paškal Buconjić, biskup mostarski i duvanjski i apostolski upravitelj mrkansko-trebinjski.

***

U audijenciji koju sam kod Svetoga Oca imao ja, kardinal prefekt Svete Kongregacije za biskupe i redovnike, dne 17. srpnja 1899., Njegova Svetost, uzevši u obzir pristanak poglavara Reda Manje braće, gornju podjelu župa odobrava i potvrđuje; osim toga biskupu molitelju dobrostivo dopušta da, dok traju sadašnje prilike, smije i može u svemu prema molbi povjeriti upravu župa slobodnoga raspolaganja svećenicima redovnicima, ali uz pristanak poglavara Reda.

20035 r 14

U ostalome vrijedi propis sv. kanona, osobito apostolske uredbe *Firmandis* u Rimu.

M. P. S. kard. Vannutelli, prefekt.*

----

*Latinski izvornik u: *Franjevački glasnik*, Mostar, 19/1899., str. 300.

3.

MOLBA BISKUPA ALOJZIJA MIŠIĆA SVETOJ STOLICI

Rim, 22. svibnja 1922.

Stjepan Mišić, biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj biskupije mrkansko-trebinjske, prostrt do nogu Vaše Svetosti, ponizno iznosi i prosi sljedeće:

Fra Paškal Buconjić, predšasnik poniznoga molitelja, smatrao je valjanom podjelu župa u svojoj biskupiji, provedenu otpisom Svete Kongregacije za biskupe i redovnike, od 17. srpnja 1899. god. br. 20035/14:

1) Redovničke župe manje braće:

U Mostaru južni dio grada, sjeverni dio ostaje određen za buduću katedralnu crkvu. No tako da se jednoj od njih dodijele susjedna mjesta. Bukovica, Čerin, Drinovci, Gorica, Goranci, Gradac Posuški, Gradnići (Brotnjo), Humac, Kočerin, Konjic, Ljuti Dolac (Blato), Međugorje, Posušje, Rakitno, Rasno, Roško Polje, Ružići, Seonica, Široki Brijeg, Šuica, Tihaljina, Veljaci, Vitina, Županjac.

2) Župe slobodnoga raspolaganja u mostarskoj biskupiji: Blagaj, Drežnica, Gabela, Glavatičevo, Grabovica, Grude, Gradac, Klobuk, Potoci-Bilopolje, Vir, Vinica, Nevesinje.

U trebinjskoj biskupiji:

Gradac, Klepci, Hrasno, Prenj, Ravno, Stolac, Trebimlja, Trebinje. U svemu 20 župa na slobodno raspolaganje i župe koje se će kasnije postupno osnivati.

Razlozi koji su spomenutoga biskupa naveli da učini ovu podjelu po kojoj postoji znatan dio župa slobodnoga raspolaganja, te se više sve župe ne povjeravaju redovnicima, bili su uglavnom: brojnost vjernika koji su se iz dana u dan umnožavali i, nasuprot, bojazan da franjevci ne bi mogli imati toliko pitomaca koliko ih je bilo potrebno za dušobrižništvo na župama. Mislilo se da će se svjetovni kler brojčano povećavati pa, da bi se izbjeglo bilo kakvo ogorčenje među klerom, gajio istinski mir te zajedničkim silama uspješnije djelovalo u vinogradu Gospodnjem, Sveta je Kongregacija proglasila valjanom i potvrdila spomenutu podjelu koju je biskup poduzeo, ostajući na snazi biskupova vlast da i na župe slobodnoga raspolaganja postavlja i svjetovne svećenike i redovnike, uz prethodnu privolu poglavara Reda, kad god ustreba.

Međutim, stvari su išle drukčije nego što se očekivalo. U međubiskupijskim sjemeništima toliko ih mnogo odustaje od svetoga zvanja da jedva jedvice treće ili četvrte godine jedan ili drugi postane svećenik koji bi se

mogao poslati kao župnik u dušobrižništvo; a franjevački samostani imaju više od 40 klerika. Stoga franjevci moraju upravljati i župe slobodnoga raspolaganja jer nema nade da bi se one mogle za dugo vremena povjeriti svjetovnim svećenicima.

Budući, dakle, da je s jedne strane, franjevačka pomoć u dušobrižništvu apsolutno potrebna jer bi bez nje sv. misijska služba jedva mogla postojati, a s druge strane, franjevačka provincija, koja daje radnike, gotovo samo od župnih prihoda dobiva sredstva nužna za uzdržavanje pitomaca-studenata, molitelj smatra da se mora obratiti Svetoj Stolici za ukinuće otpisa od 17. srpnja 1899., tako da župe, koje su franjevci ustupili snagom toga otpisa, sa svima drugima koje su uspostavljene u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, budu ponovno doznačene stolu redovnika Reda sv. Franje u Hercegovini, *pleno iure* (= punopravno) kako je i prije bilo.

Župe koje sa znanjem i pristankom poglavara Reda molitelj žarko želi prepustiti redovnicima franjevcima jesu sljedeće: Mostar grad, sa selima a) Ilići, b) Guvno; Bukovica, Čerin, Drinovci, Goranci, Posuški Gradac, Gradnići, Čitluk; Dobro-Selo, Blizanci, Međugorje, Humac, samostan sa selima a) Zvirići, b) Podprolog; Ljubuški s Radišićima, Čapljina, Kočerin, Konjic; Glavatičevo, Nevesinje, Blagaj, Ljuti Dolac, Kruševo, Rakitno, Rasno, Ledinac, Grljevići, Roško Polje, Ružići, Seonica, Kongora, Široki brijeg (samostan) sa selima a) Uzarići b) Knežpolje; Crnač-Ladina, Izbično, Šuica, Tihaljina, Veljaci, Klobuk sa selima a) Poljane b) Vojnići; Vitina, Duvno, Mostarski Gradac, Kongora, Grabovica, Prisoje, Jablanica-Ostrožac, Grude, Vinica, Polja, Gabela; u trebinjskoj biskupiji: Neum Klek.

Ponizni molitelj smatra da će to biskupiji veoma koristiti ako se njegove molbe usliše te se predmetne župe na izložen način predaju franjevačkim redovnicima.

Osim toga tako će se doista jedinstvene i hvalevrijedne zasluge franjevačke provincije javno priznati i na neki način nagraditi. Kako, naime, nesumnjivi povijesni dokumenti svjedoče, u stara vremena nije bilo u Hercegovini nikakvih župnih kuća, niti samostana. Vještim radom, junačkom krepošću, apostolskim žarom i gorljivim nastojanjem franjevaca, koji su se postavili kao neoborivi zid za kuću Božju, spremni i krv liti, obrađen je vinograd Gospodnji, očuvana vjera, nastale župne kuće i samostani; a njihov se broj, jednako kao i crkava, iz dana u dan povećavao, tako da je svete uspomene Leon XIII. s pravom rekao: "Ono što katolička vjera ima u Bosni i Hercegovini jest franjevačko sjeme".

Imajući u vidu sve to, tj. da bi se učinkovito providalo duhovno dobro biskupije i vjernika upravljajući župe apostolskim žarom, te da bi se u isto vrijeme braći franjevcima pribavila sredstva za uzdržavanje njihovih pitomaca koji sada uče a poslije će ići u svetu službu, ponizni molitelj živo moli Vašu Svetost da se spomenute župe ponovno i zauvijek doznače redovničkom stolu hercegovačke franjevačke provincije.

Zbog te milosti itd.
U Rimu, 22. svibnja 1922.

Stjepan Alojzije Mišić,
biskup mostarski, Hercegovina*

----
* Latinski izvornik pisan u Rimu, pribavljena kopija

4.

MOLBA FRANJEVAČKOGA PROVINCIJALA SVETOJ STOLICI

Mostar, 20. svibnja 1923.

Sveti Oče!

Redovnici Reda sv. Franje Asiškoga, hercegovačke provincije, već od početka serafske družbe poduzimaju svaki napor i pastoralnu brigu za sveto katoličko djelo i misiju stanovnika na veoma širokom području, zvanom Balkan, osobito u Hercegovini koja zauzima ne baš mali predio.

Vašoj Blaženosti, Sveti Oče, sigurno nije nepoznato da u pokrajinama Bosni i Hercegovini što god ima katoličke vjere, to je franjevačko sjeme.

Doista, do 1899. godine u biskupijama Mostar-Duvno franjevački su redovnici bili jedini kler koji je radio u dušobrižništvu. Godine 1899. presvijetli gospodin Paškal Buconjić, u to vrijeme dijecezanski biskup mostarsko-duvanjski, htio je zajedno s franjevcima podići i svjetovni kler za djelo sv. službe, te je od uprave franjevačke provincije zahtijevao da mu se ustupi nekoliko redovničkih župa za svjetovno svećenstvo. Poglavari franjevačkoga Reda, promotrivši svrhu i odvagnuvši razloge koje je presvijetli biskup izložio, vođeni ljubavlju prema sv. vjeri i dobru katoličke stvari, a bojeći se da možda s vremenom ne bi nedostajalo sv. radnika potrebnih za sv. služenje, dragovoljno su od svojih redovničkih župa predali biskupu na slobodno raspolaganje 20 župa, i to: 1. Blagaj; 2. Nevesinje; 3. Glavatičevo; 4. Bjelopolje, 5. Jablanica, 6. Mostarskigradac, 7. Drežnica; 8. Gabela, 9. Vir, 10. Čapljina, 11. Studenci, 12. Klobuk, 13. Grude, 14. Vinica; 15. Grabovica, 16. Kongora, 17. Dobroselo, 18. Blizanci, 19. Prisoje, 20. Izbično. Očekivali su, čvrsto uvjereni, da će se povećati svjetovni kler i da će biskup dobiti toliko prikladnih sv. radnika koliko ih se željelo da, pozvani u pomoć, zajedno s franjevačkim redovnicima sv. djelom i nastojanjem pospješe i obogate sv. misiju.

Ali naša kao i biskupova namjera i nada, iako najbolja, pade u vodu!

Naime, u razdoblju od 40 godina mostarsko-duvanjska biskupija ima samo tri svjetovna svećenika koji u dušobrižništvu župnikuju, jedan je kapitular (kanonik) u biskupskom vijeću, jedan je, željan obilnijega znanja, na višim naukama i jedan bogoslov u sjemeništu; a za ostalo franjevci su i dalje prinuđeni pružati svu brigu i pastoralnu skrb u biskupijama.

Ekonomsko stanje franjevačkih sjemeništa, u kojima se uzdržavaju pripravnici na redovnički stalež što će po završenim naukama služiti Bogu u sv. službi u biskupijama Mostar-Duvno, veoma je teško, da se ne kaže nepodnosivo. Franjevačka se sjemeništa izdržavaju jedino o trošku redovnika koji, zadovoljavajući se oskudnim jelom i odijelom, otkidaju od sebe te ih tako uz najveću žrtvu čuvaju od propasti.

Budući da je katolički narod u ovim krajevima siromašan, ne može ništa, ili jedva nešto, doprinijeti za potrebe materijalnoga uzdržavanja redovničkih sjemeništa; stoga, kako je rečeno, franjevci su isključivo vlastitim odricanjem primorani sami pribavljati sve nužno za uzdržavanje svojih redovničkih sjemeništa kojih bi propast bila inače neizbježna.

Budući da svakim danom sve postaje neobično skupo a iznos troškova za odgoj sjemeništaraca pogolem, mi ćemo se franjevci ubuduće morati ograničiti u primanju kandidata za redovničko-svećenički stalež samo na onaj broj koji će odgovarati potrebama Reda i broju župa koje smo prisiljeni voditi i upravljati kao pravno redovničke.

Ako uistinu i stvarno bude tako, tj. da mi franjevci, prinuđeni ekonomskim razlozima, moradnemo uzeti u svoje redovničke ustanove samo one koje najnužnije trebamo, onda će nesumnjivo sve one župe - takvo je uvjerenje i mišljenje i samoga sadašnjega biskupa kao i njegovih savjetnika u vijeću - koje nisu redovničke ostati bez pastira i duhovne brige jer presvijetli biskup, kojega je zadaća da to osigura pomoću svjetovnoga klera, nema nikoga koga bi mogao poslati u pastvu.

Svima koji poznaju posebne prilike ovih krajeva sasvim je jasno da franjevci bez pomoći župa niti mogu imati dostatan broj kandidata za vlastiti i svećenički stalež, niti sredstava za vlastito uzdržavanje i opstanak kandidata u sjemeništima. A objema ovim nevoljama, tj. da presvijetli biskup dobije potrebne svete službenike za biskupije Mostar-Duvno a franjevci kandidate i sredstva za izdržavanje sjemeništa, može se doskočiti samo vraćanjem onih župa koje smo mi franjevci punim pravom posjedovali kroz pet stoljeća kao redovnici i koje smo dragovoljno prepustili biskupu na slobodno raspolaganje. Stoga, nižepotpisani poglavar franjevačkoga Reda hercegovačke provincije, prostrt do nogu Vaše Svetosti, najponiznije moli da se, u interesu sv. katoličke vjere i sv. apostolske zadaće, od nekoć dragovoljno ustupljenih župa, franjevačkom Redu ponovno vrate kao redovničke ove koje slijede.

Evo popisa župa koje, uza savjet i pristanak revnosnoga sadašnjega našega biskupa o. Alojzija Mišića i njegova prečasnoga savjetodavnog vijeća u Mostaru, tražimo da ih Sveta Stolica vrati i u pravo potvrdi: Blagaj, Nevesinje, Grljevići, Jablanica, Crnač, Mostarski Gradac, Crvenigrm, Cerno, Ljubuški, Grude, Zvirići, Radišići, Cim, Klobuk-poljane, Čitluk, Prisoje, Dobrič, Uzarići, Izbično, Rodočjasenica, Čapljina, Dobroselo, Blizanci, Mostar (grad), Kongora, Špiljani, Polja.

Za budućnost, ako bude svjetovnoga klera, presvijetlom gospodinu ordinariju mostarsko-duvanjskom i dalje ostaju na slobodno raspolaganje sljedeće župe:

Drežnica, Vir, Vinica, Grabovica, Rašeljke, Gabela, Koritasutina, Kruševo, Crnelokve, Glavatičevo, Raškagora, Drežnicagornja, Bjelopolje,

Ledinac, Konjuhovac, Vojnići, Podbijela (Podzavelim), Studenci, Kruševljani, Vrdi, Foča.

A u Trebinjskoj biskupiji, gdje je također vrlo malo svjetovnih svećenika, ubrajaju se sljedeće župe na slobodno raspolaganje biskupu:

Klepci, Dračevodoljani, Hutovo, Domanovići, Neum, Prenjdubrave, Gornjedubrave, Kruševo, Stolac, Gornjerasno, Donjerasno, Donjigradac, Veljameđa, Trebinja, Kotezi, Ravno, Trebinje, Ljubinje.

Očito je, dakle, da presvijetli dijecezanski biskup ima dostatan broj župa slobodnoga raspolaganja, ali njihovim se duhovnim potrebama ne može i dalje zadovoljavati bez pomoći franjevaca.

Stoga, kako su franjevački redovnici u pastvi u Hercegovini, uz Božju pomoć, kroz toliko vjekova dali željene i obilne plodove spasenja te kako do sada pružaju radosnu nadu i Apostolskoj Stolici i presvijetlom biskupu, tako se i nadalje uzdaju da će svojim serafskim žarom, surađujući u službi svetoga apostolata u ovim biskupijama Mostar-Duvno-Trebinje, dati još veće i obilnije plodove spasa. Podnoseći ove ljubazne molbe na koljenima, uz poljubac sv. Ribareva prstena, s dužnim i trajnim poštovanjem molim apostolski blagoslov i ostajem

fra Alojzije Bubalo, O. F. M.
provincijal*

Mostar, 20. svibnja 1923.
M. P.

----

* Latinski izvornik (bez protokolarnoga broja) poslan u Rim, fotokopija u ABO Mostar

NAPOMENA UZ PROVINCIJALOVU PETICIJU:

1) Postoje dvije varijante molbe franjevačkoga provincijala iz 1923. Jedna, pohranjena u arhivu biskupskoga ordinarijata u Mostaru,[19] druga, dostavljena Kongregaciji koncila u Rim.

Ovdje smo donijeli prijevod molbe koja je poslana u Rim.

Odmah spomenimo neuobičajenu crkvenu praksu da provincijal određuje gdje će se župe osnovati i kojemu će kleru pripasti, a ne mjesni ordinarij koji je kanonski mjerodavan za to.

2) Kako je nastala razlika u molbama? Samo prepisivanjem? Lako se mogu razumjeti neke tehničke razlike, na pr. da je ispušten redni broj 14 u "rimskoj" molbi gdje se navode župe u trebinjskoj biskupiji. Ipak upada u oči različito nazivanje pojedinih župa, tako na pr.

u rimskoj molbi: Rodočjasenica, u mostarskoj: Jasenicarodoč;

u rimskoj: Dračevodoljani, u mostarskoj: Krupa;

u rimskoj: Gornjedubrave, u mostarskoj: Rotimlja;

u rimskoj: Koritasutina, u mostarskoj: Sutina.

Ili:

u rimskoj se molbi navodi 27 župa za franjevce, a u mostarskoj 26 (nema Cima);

u rimskoj molbi navodi se 21 župa za dijecezanske svećenike, a u mostarskoj 18 župa (nedostaju: Drežnica, Gornjadrežnica, Kruševljani, Foča, a u rimskoj molbi nema Mesihovine);

u rimskoj molbi navode se župe: *Hutovo, Ljubinje*, u mostarskoj ih nema, zato u mostarskoj ima Kruševljani za trebinjsku biskupiju, a taj nevesinjski zaselak stvarno pripada mostarskoj biskupiji.

u rimskoj molbi nema rednoga broja za župe, a u mostarskoj molbi ima redni broj samo za župe u trebinjskoj biskupiji.

Upada u oči da je u rimskoj molbi na kraju nabrajanja župa "za svjetovni kler" u mostarskoj biskupiji navedena FOČA, a u trebinjskoj biskupiji navedeno LJUBINJE. U doba pisanja molbe – 1923. – i Foča i Ljubinje bili su kotarska mjesta. Zabuna ili namjera? Možda da se u Rimu lakše prođe s molbom, jer ako bi nekomu palo na pamet da na zemljopisnoj karti kontrolira mjesta i imena župa, mogao bi se osvjedočiti da se za svjetovni kler predviđaju župe i u kotarskim mjestima kao što su Foča i Ljubinje, gdje inače nije nikada bilo više od nekoliko katolika.

[19] ABO, 592/1923.

Zanimljivo je također da se župu Drežnica, koja ni u svojem najboljem stanju nije nikada imala preko 1500 vjernika, cijepa na tri župe za "svjetovni kler": Vrdi, Gornjadrežnica i Drežnica.

3) Najteža zamjerka provincijalovoj rimskoj molbi, od 20. svibnja 1923. odnosi se na sljedeće:

a) U navođenju župa provincijal ne nabraja 25 župa koje franjevci već administriraju, nego traži novih 27 župa za svoju redovničku subraću, i to ne razlikujući župe koje su tada 1923. kanonski postojale od onih koje tada nisu postojale. A stvarno je postojalo 14 župa, a nije postojalo 13 župa. Od ovih 13 župa do sada je osnovana samo župa Crnač (1935).

b) Na prvi mah ima se dojam da za dijecezanski kler ostaje u obje biskupije, nakon što se udovolji provincijalovoj molbi, 39 odnosno 40 župa, dok provincijal traži za provinciju 27 župa ne spominjući onih koje su provinciji ostavljene, povjerene decizijom od 17. VII. 1899.

Ali stvarnost je drugačija:

aa) Na području mostarsko-duvanjske biskupije navodi se *21* župa "za svjetovni kler" kao da postoje. A tada je postojalo samo 8 župa (Drežnica, Gabela, Glavatičevo, Grabovica, Bijelopolje/Potoci, Vinica, Vir - sve su ove župe postojale već 1899. - i Studenci - osnovana 1908).

Daljnjih 13 župa nije postojalo 1923. A od tada osnovano je samo pet župa (Ledinac, Kruševo, Rašeljke, Šipovača-Vojnici, Sutina), daljnjih 8 nije osnovano, a u nekim mjestima, kao *Konjuhovac, Foča, Kruševljani, Gornja Drežnica*... nije bilo moguće osnovati župe ni onda, ni sada, jer u tim mjestima ima tek pokoja katolička obitelj.

bb) Slično vrijedi i za župe na području trebinjske biskupije, iako se o ovoj biskupiji ne radi, jer ona je samo povjerena na administraciju mostarsko-duvanjskom biskupu. U rimskoj molbi provincijal navodi 18 župa ne razlikujući postojeće od nepostojećih. A tada ih je postojalo 9, a nije postojalo 9.

Kada dobar poznavatelj prilika na području jedne i druge biskupije promatra navode peticije, napose imena župa "za svjetovni kler", onda stječe dojam da su sastavljači molbe hercegovačke franjevačke provincije išli samo za tim da se navede što više imena župa, a postoji li župa ili ne postoji, hoće li je ikada biti moguće osnovati ili ne, za to ih savjest ne grize.

Osim toga, udara u oči činjenica da se za dijecezanski kler predviđaju župe u planinskim masivima, u dijaspori, na periferiji biskupije, dok se za franjevce traže sve župe u najbližoj okolici Mostara, sjedištu biskupije, pa čak i ona župa (Mostar, *civitas*) koja se imala osnovati uz buduću katedralnu crkvu u Mostaru, te sve župe oko Širokoga Brijega, u Bekiji, oko Ljubuškoga (osim Studenaca). U trebinjskoj biskupiji, koja nije nikada imala više od 25.000 vjernika, navodi se 18 župa, dok se u mostarsko-duvanjskoj biskupiji ne predviđa dijeljenje župa kojima franjevci upravljaju a broje preko 5.000 do 10.000 vjernika. Čini se, da prema

navodima molbe od 20. V. 1923. dijecezanski kler ne bi smio doći u Mostar, sjedište biskupije, i tu imati župu, jer su sve župe u gradu i bližoj okolici franjevci tražili za sebe. *Sapienti sat!*

Ovakvu molbu kanonisti smatraju u oprečnosti prema *Zakoniku kanonskoga prava*, *kan.* 42, gdje se govori o "subreptio" (= prešućivanje istine) i "obreptio" (= navođenje neistine). A crkveni zakonik, *kan*. 2361., određuje i neke sankcije protiv onih koji se ogriješe o propis kan. 42.

Da je molba hercegovačkoga provincijala zaista bila u suprotnosti s *kan.* 42, izjavio je kard. Giuseppe Bruno na sjednicama Kongregacije koncila 1940. i 1941., kada se raspravljalo o toj molbi i indultu ili ovlasti mostarskom biskupu da može povjeriti tražene župe franjevcima, ali uz izričitu klauzulu da to bude "ad nutum S. Sedis", tj. dok Sveta Stolica drukčije ne odredi.

5.

PREPORUKA BISKUPA MIŠIĆA

Mostar, 3. lipnja 1923.

Od strane ordinarija biskupija Mostar-Duvno-Trebinje i njegova biskupskoga konzistorija kao vijeća gore navedeni izvještaj uručuje se kao molba Svetoj Rimskoj Kongregaciji, to jest "Svetom Ocu" (*Beatissimo Patri*), kao utemeljena te sa svake strane zaslužuje preporuku da joj se udovolji.

Ipak, neka biskup ili ordinarij dijeceza o kojima se radi i dalje ima slobodno pravo da u dušobrižništvo svojih biskupija poziva i upošljava franjevce hercegovačke provincije, a neka se, ipak, oni, voljom i nakanom Svete Rimske Stolice - kojoj uvijek bijahu i jesu podložni - pokazuju veoma spremnima, kako do sada tako i ubuduće, biti biskupu na raspolaganju.

Alojzije, biskup*

Mostar, 3. lipnja 1923.

Preporuku potpisali
O. Jerko Boras,
vijećnik biskupskoga konzistorija

Don Marijan Kelava,
vijećnik biskupskoga konzistorija

----

* Latinski izvornik (bez protokolarnoga broja) poslan u Rim, kopija u ABO Mostar

6.

Prot. N. 2299/22

SACRA CONGREGATIO CONCILII

Beatissime Pater

Episcopus Mandetriensis-Dumnensis, attenta carentiae cleri secularis in suis dioecesibus, humiliter postulat a S. V. facultatem committendi Fratribus Minoribus Provinciae Erzegovinae sequentes paroecias quae iam ab ipsis Fratribus administratae fuerunt:

Blagaj	Grude	Izbično
Nevesinje	Zvirići	Rodočjasenica
Grljevići	Radišići	Čapljina
Jablanica	Cim	Dobroselo
Crnač	Klobukpoljane	Blizanci
Mostarkigradac	Čitluk	Mostar(civitas)
Crvenigrm	Prisoje	Kongora
Cerno	Dobrič	Špiljani
Ljubuški	Uzarići	Polje

Sacra Congregatio Concilii, attentis expositis, benigne tribuit Episcopo oratori facultates iuxta preces, sub lege ut enuncitae paroeciae conferantur dictis Patribus ad nutum S. Sedis.

Datum Romae die 22 iunii 1923.

[signature]

I. Bruno, Subsecretarius.

INDULT SVETE KONGREGACIJE KONCILA BISKUPU MIŠIĆU

Vatikan, 22. lipnja 1923.

Prot. br. 2299/22.

Sveta Kongregacija Koncila

Sveti Oče!

Mostarsko-duvanjski biskup, imajući u vidu nestašicu svjetovnoga klera u svojim biskupijama, od Vaše Svetosti ponizno traži ovlast da Maloj braći hercegovačke provincije može povjeriti sljedeće župe kojima su već sami fratri upravljali:

Blagaj	Grude	Izbično
Nevesinje	Zvirići	Rodočjasenica
Grljevići	Radišići	Čapljina
Jablanica	Cim	Dobroselo
Crnač	Klobukpoljane	Blizanci
Mostarskigradac	Čitluk	Mostar (grad)
Crvenigrm	Prisoje	Kongora
Cerno	Dobrič	Špiljani
Ljubuški	Uzarići	Polje

Sveta Kongregacija Koncila, uzimajući u obzir ono što je izloženo, dobrostivo dodjeljuje biskupu molitelju prema njegovoj molbi, pod uvjetom da se nabrojene župe predaju spomenutim ocima *ad nutum S. Sedis* (= na mig Sv. Stolice, ili: do daljnje odredbe Sv. Stolice).

Dano u Rimu dana 22. lipnja 1923.

M. P.

D. kard. Sbaretti
prefekt

I. Bruno, podtajnik*

----

* Latinski izvornik u ABO Mostar, protokoliran u urudžbenom zapisniku pod brojem 1194/23., 31. XII. 1923., ali ga nema u arhivu. Pribavljena kopija.

7.

IZVRŠENJE RESKRIPTA
OD STRANE BISKUPA MIŠIĆA

Mostar, 15. travnja 1925.

Br. 534.

Preč.
Franjevačkom Provincijalatu
Mostar

Na Vaš podnesak od 10. I. 1925. Ordinarijat odgovara, u smislu odluke *S. Congregationis Concilii,* Roma 22. VI. 1923. num. 2299 onim župama Nro 25. koje su *ex antiquissimo jure nova iterataque constitutione* (= po starodrevnom pravu, novoj i obnovljenoj konstituciji) po S. Stolici god. 1898. (*sic!*) franj. Herceg. Provinciji inkorporirane - dodaju se novo ove:

Blagaj, Nevesinje, Grljevići, Jablanica, Crnač, Mostarski Gradac, Crveni Grm, Cerno, Ljubuški, Grude, Zvirići, Radišići, Cim, Klobuk-Poljane, Čitluk, Gabela, Glavatičevo, Uzarići, Izbično, Rodoč-Jasenica, Čapljina, Dobroselo, Blizanci, Mostar, Kongora, Špiljani, Polja-Planina.

Iz vrlo važnih razloga, koji su podjednako važni za biskupiju kao i samu franjevačku provinciju, zamijenili smo župe *Episcopalis liberae collationis* Gabela i Glavatičevo za Prisoje i Dobrič tako, da Gabela i Glavatičevo spada franjevačkom redu a Prisoje i Dobrič *Episcopo liberae collationis.*

Mostar, 15. IV. 1925.*

* Kopija u ABO Mostar, protokolirano izvršenje pod brojem 534/23., 15. IV. 1925.

8.

MEMORANDUM KAPITULA HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE BISKUPU FRA ALOJZIJU MIŠIĆU

Mostar, 1. svibnja 1937.

Franjevački Provincijalat herceg. Provincije u Mostaru.
Broj 396/37 Mostar, 1 maja 1937 god.

Sto i pedeset hiljada Hrvata katolika u Hercegovini danas je uprlo svoje oči u Vas, da riješite njihovu veliku brigu pogledom vjerskoga poglavice u Hercegovini poslije Vas, Preuzvišeni Gospodine Biskupe.

Sedam je vijekova Hercegovina franjevačka. Franjevci su natopili svojim znojem i mučeničkom krvi ove zemlje; sačuvali su Hrvatstvo i Katoličanstvo Hercegovine. I Vi ste, Preuzvišeni, sin velikoga franjevačkoga Reda; i u Vama je sveti franjevački duh, pa Vas najusrdnije molimo, da ne dopustite, da se taj franjevački duh u Hercegovini ne umanji i ne okrnji. I mi smo potpuno uvjereni da Vaša Preuzvišenost iz hrvatskoga i franjevačkoga osjećaja ne će dopustiti da to igda bude.

Da nam potomstvo ne bi predbacivalo nemar ili nehaj u svetoj katoličkoj, hrvatskoj i franjevačkoj revnosti, Kapitul hercegovačke franjevačke Provincije ovim memorandumom dolazi pred Vas, Preuzvišeni Gospodine.

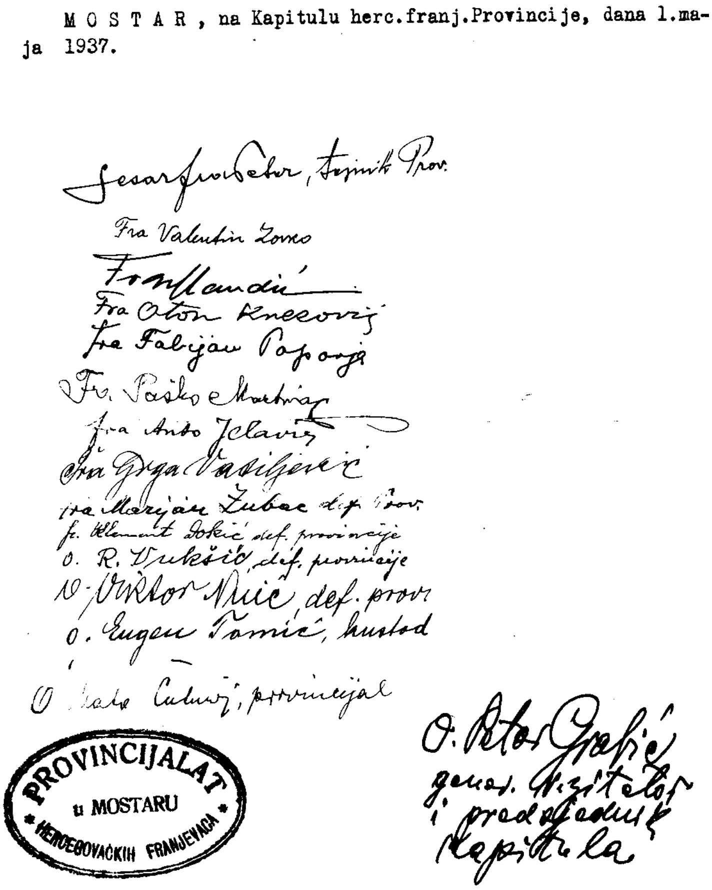
Kako Vam je poznato, ratifikacija Konkordata Sv. Stolice s našom Državom je pred vratima. U Konkordatu stoji, da svi katolički biskupi u Državi predlažu Sv. Stolici, svaki za se, po tri kandidata na upražnjenu stolicu pojedinoga biskupa. Dakle i za našu Mostarsku biskupiju predlagat će kandidate biskupi mariborski, skopljski, i td. Kod takovoga stanja stvari, ako Vi, Preuzvišeni Gospodine, ne bi još za svoga života osigurali nasljednika-franjevca, moglo bi se dogoditi, da uopće franjevac ne zasjedne na stolicu mostarskih biskupa poslije Vas. A to bi bilo sudbonosno za katolički, franjevački i hrvatski duh, napredak i budućnost naše drage Hercegovine.

Radi toga Oci i pretstavnici hercegovačke franj. Provincije, sabrani na provincijalnom Kapitulu, dolaze k Vama, Preuzvišeni Gospodine, najprije da Vam od svega srca čestitaju 25-godišnjicu Vašega biskupovanja, a zatim da Vas ujedno najsmjernije zamole, da bi izvoljeli što prije zatražiti od Sv. Stolice sebi koadjutora u osobi kojega hercegovačkoga franjevca. Imate pred Vama 150 franjevaca svećenika u Hercegovini. Birajte kogagod smatrate vrijednim da bude nasljednikom Vaše časne Osobe. Vašom odlukom i izborom kojega

hercegovačkoga franjevca za Vašega koadjutora, ispunit ćete najveću želju i riješiti najsudbonosniji problem franjevaca ove Provincije i svega hrvatskoga katoličkoga naroda u Hercegovini. Dobro, koje bi iz toga slijedilo, uz ostale uspomene Vašega rada, bilo bi jedan od najljepših spomenika Vaše ljubavi prema herceg. franj. Provinciji i hrvatskomu katoličkomu narodu u Hercegovini.

Izvolite, Preuzvišeni Gospodine Biskupe, i ovom prigodom primiti izraze naše sinovske odanosti.

M O S T A R, na Kapitulu herc. franj. Provincije, dana 1. maja 1937.*

M O S T A R , na Kapitulu herc.franj.Provincije, dana 1.maja 1937.

Fra Valentin Zovko

Fra Oton Knezović

Fra Fabijan Paponja

Fra Anto Jelavić

Fra Grga Vasiljević

fra Marijan Zubac def. Prov.

O. Viktor Nuić def. prov.

O. Eugen Tomić, kustod

provincijal

O. Petar Grabić gener. vizitator i predsjednik Kapitula

PROVINCIJALAT u MOSTARU HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

----
* Izvornik u ABO Mostar, poseban fascikl

9.

PREDSTAVKA SVJETOVNOGA KLERA HERCEGOVINE
BISKUPU ALOJZIJU MIŠIĆU

30. kolovoza 1937.

Preuzvišeni gospodine,

Potpisani svjetovni kler Vaše biskupije slobodan je da Vam kao svom Natpastiru iznese neke svoje potrebe i želje. U Vašoj biskupiji, Preuzvišeni, postoji svjetovni i redovni kler. Da ne bi, po ljudskoj slaboći, dolazilo do trvenja među klerom, na sablazan vjernika i štetu katoličke stvari, Vi ste, Preuzvišeni, kao otac uvijek preporučivali slogu, te sa svoje strane i jednima i drugima pokazivali susretljivost zastupajući načelo potpune ravnopravnosti za obe strane. Bogu hvala, do sada je sačuvana harmonija među klerom u Hercegovini. Najvećim dijelom ima se to pripisati i nastojanjima Vaše Preuzvišenosti.

Međutim, u zadnje doba, ima nekih pojava i glasina, koje nas smućuju. Mi smatramo, da imamo i dužnost i pravo, da se u ovoj stvari na Vas obratimo, kao na svog oca, da bi se Vašim posredovanjem ta stvar lijepo raščistila i kraju sretno privela.

Od nazad nekoliko godina, otkako ima nešto više bogoslova svjetovnog klera, češće puta čuje se od nekih OO. Franjevaca: "Kud ćete vi toliki? Za vas neće biti mjesta u Hercegovini!" Radi ovakvih izjava od strane O. O. Franjevaca tužili su se nama starijim svećenicima - neki naši bogoslovi. Mi smo ih sokolili, da ne uzimaju to ozbiljno, neka se ništa ne boje i neka se ne daju pokolebati u svome zvanju. Kod nas još nema previše klera, pa svatko, tko želi, moći će slobodno raditi u vinogradu Gospodnjem.

Međutim u posljednje vrijeme ovi prigovori od strane nekih OO. Franjevaca postali su sve izrazitiji i konkretniji. Ne samo pred bogoslovima nego i pred župnicima našim, osobito gore u Duvnu i ovamo, ponavljaju se češće puta s više strana tvrdnje: Vi imate još samo dvije župe i to Gabelu i Glavatičevo. Sve druge župe i postojeće i koje se imaju osnovati na novo, pripadaju nama - Franjevcima.

Mi ne znamo na temelju čega padaju ovakve tvrdnje. Znamo samo za odluku Sv. Stolice od 17. VII. 1899., kojom su određene redovničke župe, a isto tako i župe *liberae collationis Ordinarii* u Biskupiji Mostarsko-Duvanjskoj. Danas pak neki O. O. Franjevci izjavljuju za preko 25 župa *liberae collationis Ordinarii*, da su isključivo redovničke. Još čudnije nam je, kad tvrde za neke župe, koje još

ne postoje, i koje će se možda tek za dugi niz godina osnovati, - da su i te župe određene za O.O. Franjevce, da nijesu "liberae collationis Ordinarii".

Uz ove glasine još više nas je iznenadilo, kad nam je prije nekoliko vremena došla u ruke kao manuskript konstitucija Franjevačke Hercegovačke Provincije iz g. 1923. Spomenuta konstitucija 27 župa u Mostarsko-Duvanjskoj biskupiji označuje kao "incorporatae tribus conventibus", premda su to župe po gore spomenutoj odluci Sv. Stolice proglašene "liberae collationis Ordinarii".

Razumljivo, da nas je ova stvar smutila, jer apsolutno o tome nijesmo ništa znali, pa smo se stali za to interesirati. Tadašnji Vaš Tajnik, a sadašnji konzultor mng. poštovani o. Fra Boris Ilovača, rekao nam je, da se radi toga ništa ne uznemirujemo, jer da Biskup te stvari nije potvrdio, a bez njegove potvrde to ne vrijedi ništa. Mi smo se time bili pomirili.

Ali danas, kad na svakom koraku čujemo samo riječi: "Vi imate još samo Gabelu i Glavatičevo - i ništa više" jasno je da ne možemo ostati ravnodušni. Tim više je to nezgodno i neugodno, kada te glasine dolaze i do ušiju podmlatka našega svjetovnog klera, pa se je bojati, da bi mnogi od naših sjemenaraca mogao biti pokoleban u svećeničkom zvanju.

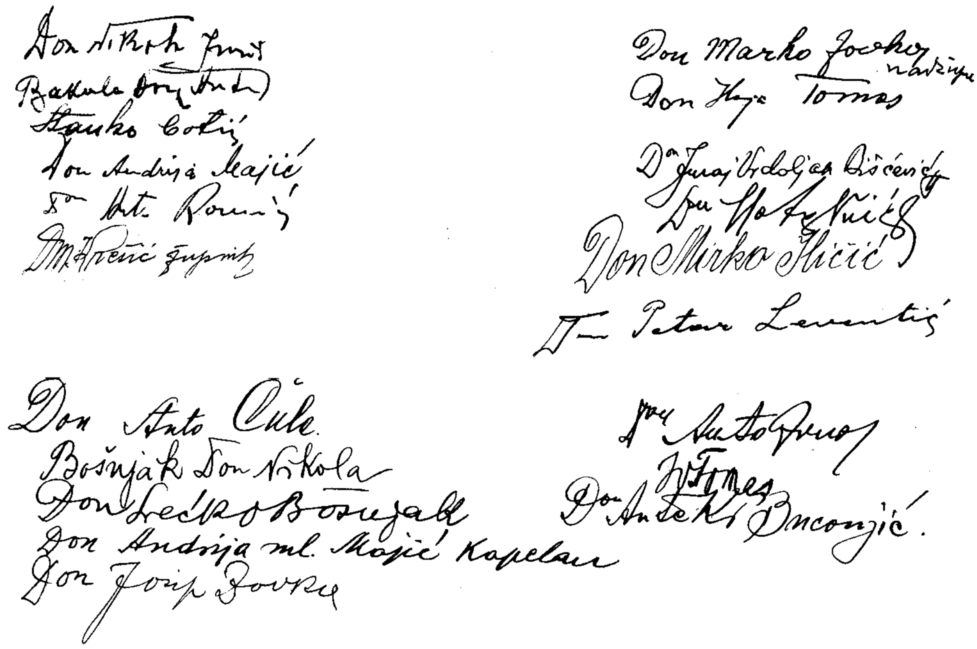
Želeći da i nadalje mirno i bez smućivanja uzmognemo što predanije raditi na njivi gospodnjoj i da bez bojazni i uznemirivanja pregnemo što bolje raditi za naš svećenički podmladak, molimo najsmjernije Vašu Preuzvišenost, kao jedino mjerodavni i odlučujući faktor, da svojim zahvatom onemogućite širenje ovakvih verzija i nabacivanja, koja bi nas mogla smućivati, i da nas osigurate, da nemamo brige za naš razvitak i budućnost, pa da ne dopustite, da se nad nama živima izriče ovako smrtna osuda.

U vezi s time slobodni smo zamoliti Vašu Preuzvišenost, da i sada, prigodom izlaženja interdijecezanskoga šematizma katoličke Crkve u ovoj državi, ne dopustite, da se one župe, koje su po buli Leona XIII gore navedenoj "liberae collationis Ordinarii" tiskaju kao "incorporatae conventibus" ili kako drugačije jer bi to netko mogao smatrati kao ratifikaciju i odobrenje s Vaše strane.

Pri koncu i ovom zgodom iskreno Vam zahvaljujemo na svemu, što ste u Vašoj skrbi i očinskoj ljubavi za nas učinili. Ta Vaša ljubav i zauzimanje jamstvo nam je, da će i ova naša molba naići kod Vas na očinsko razumijevanje.

Moleći Boga za Vas molimo ujedno i za nas, da Vas unaprijed poslušno i revno slijedimo u širenju Kraljevstva Kristova.

Vašoj Preuzvišenosti najodaniji:*

----

* Izvornik u ABO Mostar, protokoliran pod brojem 1068/37., 30. VIII. 1937.

10.

MOLBA BISKUPA PETRA ČULE DA SE OPOZOVE RESKRIPT IZ 1923.

Mostar, 8. lipnja 1964.

UZORITI GOSPODINE!

Skupa s pismom te Svete kongregacije, od 7. ožujka 1964. prot. br. 3625/63., uručen mi je odgovor preč. o. generala Reda manje braće s obzirom na razdiobu župa u mostarskoduvanjskoj biskupiji. Neka mi je dopušteno s dužnim poštovanjem iznijeti nekoliko primjedaba na taj odgovor.

1. - Razdioba župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, koju je prvobitno sredio biskup Paškal Buconjić OFM godine 1899., a Sveta Stolica potvrdila, potpuno je izvrnuta novom razdiobom predloženom godine 1923. koju je prihvatila Sveta kongregacija koncila 22. lipnja 1923. s pridržajem "ad nutum S. Sedis".

2. - Do ove nove razdiobe župa došlo je ne vlastitom odlukom biskupa predšasnika Alojzija Mišića OFM, nego na zahtjev provincijala otaca franjevaca iz Hercegovine i njegova definitorija.

3. Situacija svjetovnoga klera, kako je prikazuje sam provincijal u svojoj molbi Svetoj Stolici, u ono vrijeme bijaše veoma žalosna. Nakon 40 godina, otkako je po odredbi Svete Stolice u dijecezu uveden svjetovni kler, u biskupiji su bila samo 3 svjetovna svećenika za pastvu. A ipak Hercegovina je uvijek obilovala zvanjima, pa i danas susjedne biskupije primaju mnogo sjemeništaraca iz Hercegovine.

4. - Razdioba župa iz godine 1923. nanijela je veliku štetu i smetnju svjetovnom kleru, osobito s razloga što je ocima franjevcima dodjeljivala ne samo župe koje su tada postojale, nego i mnoge druge koje su se u budućnosti trebale osnovati.

5. - Da se situacija svjetovnoga klera prema novoj razdiobi ne pogoršava, provincijal pokušava dokazati tako da navodi mnoga i razna mjesta u kojima su se i za svjetovni kler mogle osnovati župe. Ali ta mjesta - Foča, Ljubinje, Kruševljani, Gornja Drežnica, Konjuhovac itd. - takva su da nitko zdrave pameti ne bi htio ondje osnivati župe, jer u tim mjestima stalno ne boravi nijedna ili veoma malo katoličkih obitelji.

6. - Svjetovni je kler ozlovoljen osobito time što se i sjeverni dio grada Mostara predaje franjevcima. U tom dijelu grada Mostara, po dekretu iz 1899. godine, predviđala se izgradnja katedralne crkve (koja, na žalost, još nije

podignuta), a oko te crkve osnutak svjetovne župe. Sada se obadvije župe u Mostaru daju franjevcima, te se tako svjetovni kler tjera iz biskupijskoga grada gotovo ostracizmom (progonstvom).

7. - Čudno je što se tako važna stvar, gdje je gotovo potpuno bila u opasnosti sudbina svjetovnoga klera u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, obavljala tako žurno i na brzu ruku u Rimu, protiv rimskoga običaja, da se nisu tražile nikakve obavijesti ni od sarajevskoga metropolite. Biskup je naime franjevačku molbu potpisao 3. lipnja 1923., a Sveta kongregacija koncila izdala je dekret već 22. istoga mjeseca.

8. - Sadašnji biskup, koji je prvi biskup iz redova svjetovnoga klera - svi su naime prijašnji bili iz redovničkoga klera - želi situaciju svjetovnoga klera u dijecezi poboljšati i donekle normalizirati, ali ne može, jer su mu ruke svezane odlukom iz 1923. godine. A ipak, kad bi se i jedan i drugi kler ravnopravno zalagao u apostolskom radu, bilo bi korisno ne samo za pastvu, nego bi dobro došlo i franjevcima. Tada naime oci franjevci ne bi više bili primorani boraviti više godina, nekad 20 i više godina, izvan samostanskih zidova, stalno sami u župnim stanovima, na štetu redovničkoga života i discipline.

9. - Stoga se ponizno usuđujem predložiti da se odluka iz 1923. godine, jer je izdana "ad nutum S. Sedis", posve opozove, te da se biskup i franjevački provincijal pozovu da novu razdiobu župa, koja bi bila prikladnija za oba klera, iznesu Svetoj Stolici na odobrenje. Ne bude li tako, svjetovni će kler u mostarsko-duvanjskoj dijecezi zauvijek ostati "quantité negligeable", administrirajući samo šesti dio vjernika, to jest 30.000 od 180.000 - ne računajući trebinjsku biskupiju.

10. - Osim toga, preponizno molim da se odgovor te Svete kongregacije, od 14. travnja 1944. prot. br. 464/44, odmah jasnije obrazloži i autentično protumači. Odgovor kaže: "s obzirom na župe, za koje je utvrđeno da ih Vaš Predšasnik još nije povjerio ocima franjevcima, Vaša će Preuzvišenost moći njima slobodno raspolagati prema sv. kanonima". Očito, ovo se tiče župa koje još nisu osnovane, jer župu, koja još ne postoji, biskup ne može valjano povjeriti redovnicima. Stoga molim da sama Sveta kongregacija autentično izjavi da će župe, koje još nisu uspostavljene: 1. Crveni Grm, 2. Cerno, 3. Ljubuški, 4. Zvirići, 5. Radišići, 6. Cim, 7. Dobrič, 8. Uzarići, 9. Rodoč-Jasenice, 10. Mostar (sjeverni dio), 11. Špiljani, 12. Polja, unatoč odluci iz 1923. godine, kada se te župe osnuju, biti na slobodno raspolaganje biskupu.

To je autentično tumačenje potrebno da razne osobe ne bi na razne načine tumačile riječi Svete kongregacije.

Kao informaciju slobodno je ovdje dodati da u arhivu ove biskupske kurije ne postoji pisani dokument kojim je prethodni biskup izvršio reskript Svete

Kongregacije koncila i povjerio ocima franjevcima župe o kojima se u reskriptu govori.[*]

11. - Vrlo mi je žao što sam ovo pitanje župa morao pokretati kod Svete kongregacije. Na to sam primoran svojom službom, tj. da smirim svjetovni kler i da se pobrinem za mnoge dijecezanske sjemeništarce koje imam u raznim sjemeništima. Jer, kako danas u mostarsko-duvanjskoj biskupiji nema nijedne nepopunjene župe, ukoliko župe, koje bi trebalo osnivati u budućnosti, ne bi bile na slobodno raspolaganje biskupu, ne preostaje drugo nego sjemeništarce ove dijeceze predati biskupima drugih biskupija, što bi bilo vrlo nezgodno.

Uostalom, ja oce franjevce veoma cijenim i njihove povijesne zasluge potpuno priznajem. Mnogi se od njih i danas s velikom revnošću trude u pastvi. Nikako se ne bih želio lišiti njihove suradnje. Samo želim to da svjetovni kler uzmogne u jednakom stupnju s ocima franjevcima raditi u biskupiji, pa ću stoga, uz Božju pomoć, svim silama nastojati da što prije imadnem dostatan broj svjetovnih svećenika. Inače, ne bi se uopće isplatilo uvoditi svjetovni kler u ovu pokrajinu poslije toliko stoljeća.

Molim neka mi Vaša prečasna Uzoritost oprosti što se ovom radnjom mogu pojaviti u nezgodno vrijeme. Dužnost me službe obavezuje da pred Svetu kongregaciju sve iznesem jasno i otvoreno.

Neka se Vaša prečasna Uzoritost udostoji blagonaklono primiti puni izraz moje časti i poštovanja.

Vašoj preč. Uzoritosti vrlo odani u Kristu

Mostar, 8. lipnja 1964.*

----

* Latinski izvornik, kopija u ABO Mostar

---

[*]Nedugo nakon ovoga pisma, 11. lipnja 1964. biskup je izvijestio Svetu kongregaciju da je naknadno pronađen pisani dokument, br. 534/25., od 15. travnja 1925., ali se njime ne izvršava potpuno Reskript. Biskup Čule između ostaloga piše: "Pokojni je biskup na vlastitu ruku iz vrlo važnih razloga unio dvije izmjene. Protiv sadržaja Reskripta proglasio je župe Prisoje i Dobrič na slobodno raspolaganje biskupu, a dvije druge, tj. Gabelu i Glavatičevo, koje su bile na slobodno raspolaganje, ponudio je franjevcima. Franjevački je definitorij 22. travnja 1925. reklamirao, zahtijevajući da se Reskript Svete kongregacije provede cjelovito, bez ikakve promjene. Ipak, pokojni biskup nije to htio učiniti te je tako ostalo do dana današnjega".

11.

ZAPISNIK
SVETE KONGREGACIJE ZA ŠIRENJE VJERE

Vatikan, 18. ožujka 1965.

Uzoriti kard. Antoniutti govorio je o sporu oko povjeravanja župa, koji je iskrsnuo između ordinarija mostarsko-duvanjske biskupije i manje braće franjevaca koji ondje rade.

U svrhu poželjnoga, postupnoga i potpunoga vraćanja mostarskom ordinariju na slobodno raspolaganje svih župa njegova područja, isključujući 25 župa koje je franjevcima povjerio Vrhovni svećenik Leon XIII. 1899. godine, uzoriti kardinal Izvjestitelj predložio je uzoritim sudionicima prikladnost da se redovnici nagovore da ordinariju vrate sve župe, osim 25 spomenutih, malo pomalo kako Biskup bude u stanju imenovati župnike iz svoga svjetovnoga klera.

Nazočni kardinali, smatrajući prijedlog u skladu s propisima crkvenih kanona, jednodušno su ga odobrili.

A Sveti Otac u audijenciji koju je 22. ožujka 1965. dao uzoritom kardinalu Agagianianu, prefektu Propagande, udostojao se potvrditi sve odluke koje je donijela plenarna sjednica Svete kongregacije 18. ožujka 1965. godine.

P. Sigismondi*

----

* Talijanski izvornik, fotokopija u ABO Mostar

12.

OPOZIV INDULTA IZ 1923. SVETE KONGREGACIJE ZA ŠIRENJE VJERE

Vatikan, 26. ožujka 1965.

Prot. br. 1262/65 Rim, 26. ožujka 1965.

Preuzvišeni gospodine!

Čast mi je dostaviti Vam na znanje, Preuzvišeni, da su pitanje koje se odnosi na pravičniju raspodjelu župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji između svjetovnoga klera i manje braće hercegovačke provincije, što ste ga Vi, Preuzvišeni, podnijeli Svetoj Stolici, raspravljali uzoriti kardinali, pretpostavljeni ovomu Svetom uredu.

S obzirom na to, ostajući na snazi za sada "status" 25 župa koje su 1899. "pleno iure" dodijeljene spomenutoj franjevačkoj provinciji, uzoriti su oci, nakon zrela ispitivanja, ocijenili prikladnim da podnesu na uzvišeno razmatranje Svetom Ocu ukidanje indulta koji je 1923. izdala Sveta kongregacija koncila, a po njemu su i druge župe bile povjerene spomenutoj manjoj braći.

Njegova Svetost, u audijenciju udijeljenoj 22. tekućega mjeseca nižepotpisanom kardinalu prefektu, dobrostivo se udostojala odobriti ono što su sama uzorita gospoda kardinali bili odlučili.

Budući da je prikladno da se nova podjela župa treba izvršavati postupno i bez ikakve štete po dušobrižništvo, ova Sveta kongregacija poziva Vas, Preuzvišeni, da proučite najbolje rješenje, ovdje u Rimu, zajedno s prečasnim o. franjevačkim provincijalom Hercegovine, prigodom sljedećega zasjedanja Ekumenskoga sabora.

Stoga, vrlo rado iskorištavam priliku da Vam, Preuzvišeni, uputim posebno poštovanje i potvrdim se vrlo odanim u Gospodinu,

G. P. kard. Agagianian
prefekt

+ P. Sigismondi
tajnik*

SACRA CONGREGAZIONE
"DE PROPAGANDA FIDE"

PROT. N. 1262/65

Roma, 26 Marzo 1965.

Eccellenza Reverendissima,

Mi pregio portare a conoscenza dell'Eccellenza Vostra Reverendissima che la questione concernente la distribuzione più equa delle parrocchie nella diocesi di Mostar-Duvno fra il clero secolare e i Frati Minori della provincia dell'Erzegovina, che la medesima Eccellenza Vostra ha sottoposto alla Santa Sede, é stata trattata dagli Eminentissimi Porporati, preposti a questo Sacro Dicastero.

Al riguardo, fermo restando, per ora, lo "status" delle venticinque parrocchie, concesse "pleno iure" nel 1899 alla menzionata provincia francescana, gli Eminentissimi Padri hanno giudicato opportuno, dopo maturo esame, di sottoporre all'Augusta considerazione del Santo Padre, l'abrogazione dell'Indulto, emanato nel 1923 dalla Sacra Congregazione del Concilio, in virtù del quale altre parrocchie venivano affidate ai detti Frati Minori.

Sua Santità, nell'Udienza concessa il 22 del corrente mese al sottoscritto Cardinale Prefetto, Si é benignamente degnata di approvare quanto era stato deliberato dagli stessi Eminentissimi Signori Cardinali.

Siccome é espediente che la nuova distribuzione delle parrocchie debba essere compiuta gradatamente e senza alcun pregiudizio per la cura delle anime, questa Sacra Congregazione invita Vostra Eccellenza a studiare la migliore soluzione del problema, qui a Roma, insieme al Reverendissimo Padre Provinciale Francescano dell'Erzegovina, in occasione della prossima Sessione del Concilio Ecumenico.

Frattanto, colgo ben volentieri l'occasione per porgerLe distinti ossequi, e confermarmi,

dell'Eccellenza Vostra Reverendissima
devotissimo nel Signore,

G. P. Card. Agagianian
Pref.

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor PIETRO ČULE,
Vescovò di Mostar-Duvno e Mrkanj-Trebinje.

+ P. Sigismondi
Segr.

----
* Latinski izvornik u ABO Mostar, br. 1049/65

13.

PROVEDBENI DEKRET
APOSTOLSKOGA DELEGATA

Beograd, 13. studenoga 1967.

Apostolska Delegatura
u Jugoslaviji
Br. 604/67.

DEKRET

Sveta kongregacija za širenje vjere, nakon što je sve stvari zrelo promotrila, izglasala je odluku da se - dok se drukčije ne providi - što prije i urednim načinom u mostarsko-duvanjskoj biskupiji vrati na slobodno raspolaganje ordinariju pet župa između onih koje su navedene u Indultu godine Gospodnje 1923., sada opozvanu, a koje su još sada povjerene pastoralnoj brizi članova Reda manje braće hercegovačke provincije. A te su župe: Crnač, Grljevići, Grude, Mostarski-Gradac i Blizanci-Gradac.

Budući da je provincijal hercegovačke provincije O.F.M. u pismu od 8. lipnja 1966. godine Gospodnje priopćio pristanak svoga Reda, a mostarsko-duvanjski biskup sa svoje strane prihvatio, Sveta kongregacija za širenje vjere ovoj je Apostolskoj delegaturi povjerila da u djelo provede spomenutu odluku.

Stoga, snagom ovlasti što mu ih je Sveta kongregacija za širenje vjere dodijelila, niženpotpisani apostolski delegat u Jugoslaviji ovim dekretom određuje da hercegovačka provincija Reda manje braće, po zakonitim poglavarima i prema pravnom propisu, preda mostarsko-duvanjskom ordinariju na slobodno raspolaganje što prije, ali ne iznad šest mjeseci od datuma ovoga dekreta, sljedeće župe: Crnač, Grljevići, Grude, Mostarski- Gradac i Blizanci-Gradac.

Sve je obdržano što po pravu treba obdržati i nema nikakve zapreke.

Beograd, 13. mjeseca studenoga 1967. g. G.

M. P.

Mario Cagna
Apostolski delegat u Jugoslaviji*

Preč. gosp. o. Rufinu ŠILIĆU
provincijalu hercegovačke provincije
Reda manje braće

----

* Latinski izvornik, fotokopija u ABO Mostar

14.

SPORAZUM
IZMEĐU BISKUPA ČULE I PROVINCIJALA ŠILIĆA

Mostar, 20. travnja 1968.

Sveti Oče!

Budući da su u posljednje vrijeme nastale neke poteškoće i zategnutosti s obzirom na raspodjelu župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, Sveta kongregacija za širenje vjere svojim je otpisom, br. 1262/65. od 26. ožujka 1965., pozvala biskupa mostarske biskupije i franjevačkoga provincijala u Hercegovini da pronađu najbolje rješenje problema kako ne bi dušobrižništvo zbog toga trpjelo štetu.

Zato su se biskup i provincijal, odazivajući se pozivu Svete kongregacije, zajedničkim dogovorom međusobno sporazumjeli o načinu na koji će se župe u mostarsko-duvanjskoj biskupiji najprikladnije razdijeliti kako bi se, s jedne strane, promicalo bratstvo i sloga među svećenstvom, a s druge strane, s više ploda obavljala dušobrižnička pastva.

Da bi se i jedan i drugi učinak postojano i uspješno ostvario, zaključili su da je najbolji put da se potpuna jednakost između oba klera, posebno s obzirom na broj vjernika koji su im povjereni, postiže polako, a kad se to već jednom postigne, da se brižljivo čuva. Jer, nejednakost obično je rasadište sukoba i zavisti, dok jednakost rađa složnost i pruža poticaj zdravom i apostolskom natjecanju. Težeći za tim ciljem i imajući pred očima načelo posvemašnje jednakosti, biskup i provincijal međusobno su se složili u pogledu sljedeće raspodjele župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji te odlučili da je podnesu Svetoj Stolici na odobrenje.

I) Župe za dijecezanski kler:

1) 15 župa koje taj kler već sada vodi, to jest: Bijelo Polje, Drežnica, Gabela, Grabovica, Jare, Kruševo, Ledinac, Polog, Prisoje, Rašeljke, Studenci, Sutina, Šipovača, Vinica, Vir.

2) 5 župa koje prema nedavnom Dekretu Svete kongregacije za širenje vjere, br. 604/67. od 13. studenoga 1967. treba predati: Crnač, Grljevići, Grude, Mostarski Gradac, Blizanci-Gradac.

3) 4 župe, Odlukom iz 1899. godine dijecezanskom kleru pripisane ili nakon Odluke iz 1899. godine osnovane, a od franjevaca dosad upravljane, koje će

se susljedno, ali ne iznad deset godina, urednim načinom i poštujući što po pravu valja poštovati, predati biskupu na slobodno raspolaganje: Blagaj, Jablanica, Kongora, Ploče.

4) Župe koje su 1899. godine predviđene, ali još neustanovljene kao i druge za koje se ukaže pastoralna korist da se uspostave.

II) Župe za redovnički kler, tj. za franjevce:

1) 25 župa koje su Odlukom iz 1899. godine dodijeljene, tj. Mostar, Bukovica, Čerin, Drinovci, Gorica, Goranci, Gradac Posuški, Gradnići, Humac, Kočerin, Konjic, Ljuti Dolac, Međugorje, Posušje, Rakitno, Rasno, Roško Polje, Ružići, Seonica, Široki Brijeg, Šuica, Tihaljina, Veljaci, Vitina, Županjac (Duvno);

2) 5 župa, i to 3 koje su osnovane nakon Odluke iz 1899. godine Čitluk, Izbično, Uzarići (župa nedavno kanonski osnovana) i 2 župe koje su 1899. godine već postojale i svjetovnom kleru doznačene, ali zbog nestašice toga klera franjevci su sada njima upravljali, tj. Klobuk i Nevesinje.

3) Župe koje u budućnosti treba osnovati, razdiobom župa, ali tek nakon što dijecezanski kler bude imao polovicu vjernika, tj. pedeset posto. Naime, da bi se očuvala jednakost i ravnoteža između oba klera, te će se župe predati franjevcima.

4) Župa Glavatičevo, koja je 1899. godine dodijeljena dijecezanskom kleru, zbog iseljenja većega broja vjernika jedva može postojati kao samostalna župa. Stoga je biskup vraća franjevcima kao područnu kapelaniju redovničke župe Konjic od koje je i odcijepljena.

O župi Čapljini, koja je osnovana nakon Odluke iz 1899. godine i predviđena za dijecezanski kler, utanačuje se poseban ugovor. Sudbina će se te župe konačno urediti tijekom deset godina. Predviđa se, naime, da će broj vjernika u Čapljini iz dana u dan bivati sve veći, tako da će ondje uskoro biti potrebne dvije župe. Zato, uzajamnom suradnjom biskupa i hercegovačke provincije Čapljina će se morati razdijeliti što prije, ali ne iznad deset godina od izdavanja ovoga sporazuma. Nova će župa, osnovana razdiobom biti na slobodno raspolaganje, a postojeća će i dalje ostati povjerena franjevcima.

Ako bi u roku od 10 godina bilo nemoguće uspostaviti novu župu, onda će se Čapljina predati dijecezanskom kleru.

Iz gornje raspodjele župa proizlaze dvije obveze:

Za biskupa: da, nakon ostvarene ujednačenosti vjernika u župama slobodnoga raspolaganja i u franjevačkim župama, preda nove župe, osnovane razdiobom župa, franjevcima kako bi se očuvala ravnopravnost.

A za franjevce: ne samo da rado žele nego i da potpomažu osnivanje novih župa koje biskup ocijeni korisnima za dobro vjernika kako bi se što prije ostvarila potpuna jednakost među oba klera.

Sveti Oče!

Niželpotpisani biskup i provincijal, prostrti do nogu Vaše Svetosti, preponizno mole da se Vaša Svetost udostoji apostolskom vlašću ovu dogovorenu podjelu župa valjanom učiniti, odobriti i potvrditi.

Mostar, 20. travnja 1968.

O. Rufin Šilić, ministar hercegovačke provincije OFM	Petar Čule, biskup mostarsko-duvanjski*

----
* Latinski izvornik, naknadno poslan Svetom Ocu na uvid, kopija u ABO Mostar br. 1352/68.

15.

PROVINCIJALOV OPOZIV SPORAZUMA

Mostar, 20. travnja 1968.

Preuzvišenom gosp.
MONS. DRU PETRU ČULI
biskupu
M o s t a r

Preuzvišeni!

Sinoć me moj Tajnik upozori, da je moj potpis na našoj Propoziciji za podjelu župa invalidan.

Nažalost, on ima pravo. Naš zadnji kapitul, prije godinu dana, dao je Provincijalu dozvolu, da s Biskupom pregovara o novoj raspodjeli, ali je izričito zabranio da "Čitluk i Čapljina ni pod kakvim uvjetima i ni u kakvu slučaju ne dolaze u obzir za predaju dijecezanskom kleru". Ta odredba prema našim Generalnim Konstitucijama ima "vim legis" za provincijala. A u našoj se nagodbi i Propoziciji nalazi rečenica, koja stoji u izričitom sukobu s gornjom odredbom. Naime: "Quodsi spatio 10 annorum impossibile evaserit novam paroeciam creare, tunc Čapljina clero dioecesano tradetur". (dva zadnja retka na str. 2).

Šta mi ostaje?

Molim Vas, ako niste već poslali tu Propoziciju, onda je ne šaljite, nego razderite akt, kao da ga nikad nije ni bilo. Ako ste već poslali, onda ja ću danas telegramom zamoliti Cagnu, da stvar ne šalje u Rim; a osobno ću poći u Rim i obavijestiti našu Generalnu Koriju (*sic*!), koja posjeduje prijepis akta našeg Generalnog Kapitula.

Žao mi je, što se ovo dogodilo. Da nisam bolestan (šećerna), možda ne bih to mogao smetnuti s uma. Ali ovako se, eto, desilo. Ja sam toga bio svjestan, zato sam Vam i predlagao svoju novu formulaciju stavka o Čapljini. Upravo zbog te rečenice sam tu novu formulaciju i predlagao. Ali kad Vaš Tajnik donese na potpis, ja sam sve pozorno čitao do stavka o Glavatičevu. Kad sam vidio, da se tu ne spominje nikakav pismeni ugovor, to me je iznenadilo. Izbacilo me iz kolotečine. Počeo sam razmišljati, bih li zbog te sitnice odgodio potpisivanje ili ne bih. Dok sam to razmišljao, preletio sam ostalo u potpunoj "absentia mentis". Nisam mogao zamisliti, da biste Vi prihvatili moj tekst o Čapljini i uza sve to

dodali i onu rečenicu. Opet, velim, da je možda bolesno i nenormalno s moje strane, ali se desilo. Uz toliku smutnju još i to.

Zbog toga vraćam Vam i Dekret o osnivanju župe na Uzarićima. On je protokoliran, ali nije nikom pokazan. Ja sam stavio u protokolu, da je "akt vraćen Biskupskom Ordinarijatu na ponovno ispitivanje". Vjerujem, da Vi ovaj akt i ne biste napravili, uz pretpostavku da je naš dogovor bio nevaljan.

Još jedamput molim Vas oprostite mi ovu nesmotrenost. Ako hoćete i ludost!

Vaš u Kristu
Fr. Rufin Šilić*

Hercegovačkih Franjevaca
Mostar, M. Gupca 14
Tel. 21-853

Broj: ./.   *Mostar,* 20.travnja 1968.

Preuzvišenom gosp.
MONS.DRU PETRU ČULI
biskupu
M o s t a r

Preuzvišeni!

Sinoć me moj Tajnik upozori, da je moj potpis na našoj Propoziciji za podjelu župa invalidan.

Nažalost, on ima pravo. Naš zadnji kapitul, prije godinu dana, dao je Provincijalu dozvolu, da s Biskupom pregovara o novoj raspodjeli, ali je izričito zabranio da "Čitluk i Čapljina ni pod kakvim uvjetima i ni u kakvu slučaju ne dolaze u obzir za predaju dijecezanskom kleru". Ta odredba prema našim Generalnim Konstitucijama ima "vim legis" za provincijala. A u našoj se nagodbi i Propoziciji nalazi rečenica, koja stoji u izričitom sukobu s gornjom odredbom. Naime: "Quodsi spatio 10 annorum impossibile evaserit novam paroeciam creare, tunc Čapljina clero dioecesano tradetur". (dva zadnja retka na str.2).

Šta mi ostaje?

Molim Vas, ako niste već poslali tu Propoziciju, onda je ne šaljite, nego razderite akt, kao da ga nikad nije ni bilo. Ako ste već poslali, onda ja ću danas telegramom zamoliti Cagnu, da stvar ne šalje u Rim; a osobno ću poći u Rim i obavijestiti našu Generalnu Koriju, koja posjeduje prijepis akta našeg Generalnog Kapitula.

Žao mi je, što se ovo dogodilo. Da nisam bolestan (šećerna), možda ne bih to mogao smetnuti s uma. Ali ovako se, eto, desilo. Ja sam toga bio svjestan, zato sam Vam i predlagao svoju novu formulaciju stavka o Čapljini. Upravo zbog te rečenice sam tu novu formulaciju i predlagao. Ali kad Vaš Tajnik donese na potpis, ja sam sve pozorno čitao do stavka o Glavatičevu. Kad sam vidio, da se tu ne spominje nikakav pismeni ugovor, to me je iznenadilo. Izbacilo me iz kolotečine. Počeo sam razmišljati, bih li zbog te sitnice odgodio potpisivanje ili ne bih. Dok sam to razmišljao, preletio sam ostalo u potpunoj "absentia mentis". Nisam mogao zamisliti, da biste Vi prihvatili moj tekst o Čapljini i uza sve to dodali i onu rečenicu. Opet velim, da je možda bolesno i nenormalno s moje strane, ali se desilo. Uz toliku smutnju još i to.

Zbog toga vraćam Vam i Dekret o osnivanju župe na Uzarićima. On je protokoliran, ali nije nikom pokazan. Ja sam stavio u protokolu, da je "akt vraćen Biskupskom Ordinarijatu na ponovno ispitivanje". Vjerujem, da Vi ovaj akt i ne biste napravili, uz pretpostavku da je naš dogovor bio nevaljan.

Još jedamput molim Vas oprostite mi ovu nesmotrenost. Ako hoćete, i ludost!

Vaš u Kristu   Fr. Rufin Šilić

----

* Izvornik na hrvatskom u ABO Mostar br. 1352/68.

16.

BISKUPOV ODGOVOR NA PROVINCIJALOV OPOZIV

Mostar, 20. travnja 1968.

Mnogopoštovani,

Vrlo me je iznenadilo Vaše pismo od 20. travnja o. g., koje sam ovaj čas primio.

Upropašten je sporazum, na kojem smo dulje vremena skupa radili i koji ste Vi *proprio marte* (= na svoju ruku) na Sveti Četvrtak sakupljenim svećenicima objavili. Držim, da nije bilo razloga, da se sporazum otkazuje.

1) Što se tiče Glavatičeva, Vaš zahtjev da se pismeno uglavi način uzdržavanja svećenika u Glavatičevu nije takve prirode da bi uopće trebao ulaziti u dokumenat upućen Sv. Stolici. Ja sam Glavatičevo pripojio Konjicu, kao što sam i Gornje Hrasno pripojio poslije rata Donjem Hrasnu. Župnik Konjica mora se dakle brinuti za Glavatičevo jednako kao što se i župnik Donjeg Hrasna brine za Gornje Hrasno.

Vašu sugestiju, da dozvolim župniku Konjica, iz crkvenog novca upotrijebiti oveću sumu za nabavku automobila, ja sam odmah i bez prigovora prihvatio. Također sam obećao, da ću u smislu odluke II Vat. Sabora nastojati, da bolje stojeće župe pomognu Glavatičevo. Smatrao sam, da je time pitanje Glavatičeva riješeno, kao što stvarno i jest.

2) Glede Čapljine Vi uopće niste nikad nijednom riječju spomenuli, da imate vezane ruke. Ako ste uvjereni, da će se u Čapljini moći osnovati druga župa, onda se Vi niste našim sporazumom ni odrekli Čapljine. Stavljeni uvjet u tom slučaju je ekvivalent kondiciji "de futuro necessario". Ako pak sami niste uvjereni, da će se u Čapljini moći osnovati druga župa onda je cijela stvar bila samo blef (*bluff*), ali ja to isključujem. Ja sam već bio odlučio prvom zgodom narediti župnicima Čapljine i Gabele, da diskretno traže zemljište, gdje bi se mogla locirati nova župa i da u zgodan momenat to zemljište pribavimo. Tako sam eto ozbiljno tu stvar uzeo srcu.

Strogo pravno govoreći i Čitluk i Čapljina su danas "liberae collationis". Ove dvije župe su i najvrjednije među onih 13 župa. Ja bih bio spreman za Čapljinu, Čitluk i Grude dati svih onih drugih 10 župa. Čitluka sam se odrekao nadajući se za uzvrat dobiti Čapljinu. Pa i glede Čapljine pristao sam odmah na Vaš uvjet, da se u Čapljini osnuje druga župa, i da ta bude "liberae collationis". Po sebi se razumije, da će ova druga biti slabija. Ali ja sam bez prigovora i na to

pristao. Odredio sam i dugi rok - punih 10 godina - da se ta pogodba izvrši. I ja vjerujem, da bi se stvar mogla ostvariti.

Ali sam postavio klauzulu, ako kroz 10 godina ne bude se mogla osnovati nova župa, da onda postojeća prelazi dijecezanskom kleru. Ova klauzula bila je najmanje, što sam mogao i morao tražiti.

Bez te klauzule mogao bi slijedeći Provincijal reći, što se mene tiče ta druga župa u Čapljini, neka se Biskup za to brine i neka je on osniva. A i župnik Čapljine mogao bi slično stanovište zauzeti. U tom slučaju nova župa u Čapljini bila bi onemogućena.

Držim, da nije pametno, što već postojeći sporazum razvrgavate. Po sporazumu imate Čitluk potpuno siguran, a i Čapljinu barem sa 80 procenata. Bez sporazuma možete lako izgubiti i Čitluk i Čapljinu. Tko može predvidjeti, kakve će prilike vladati u Hercegovini nakon 10 ili 20 pa i više godina, kad ni mene ni Vas više neće biti.

Dobro je sve ovo uočiti i imati na umu.

Po Vašoj želji ja sam stornirao pošiljku za Beograd na Apostolskog Delegata, koja je imala danas preporučeno biti upućena.

Mostar, dne 20. travnja 1968.*

----

* Kopija u ABO Mostar br. 1352/68.

17.

OPROŠTAJNO PISMO FRANJEVACA

Oproštajna riječ Franjevaca župnika 12. V. 1968.
na 5 župa, koje su trebali predati dijecezanskom kleru

Dragi vjernici!

Ja danas prestajem biti vaš župnik. Do sada vam o tom nisam govorio. Volio bih, da to ne moram ni danas. Ali moji redovnički poglavari naredili su mi, da vam ne u svoje ime nego u ime svih Hercegovačkih Franjevaca preporučim i saopćim ovo:

Vi ste, vjerojatno čuli od svojih starih, ili možda čitali o tijesnoj sudbinskoj povezanosti Hercegovačkih Franjevaca i hercegovačkih katolika - Hrvata kroz povijest. Živjeli su skupa. Nosili su glavu u torbi skupa. Prolijevali znoj, a često i krv, skupa. Stoga, u ovom času, imamo pravo dati vam

jedan savjet: Ostanite vjerni Bogu i vjeri! Ustrajte u vjernosti Crkvi poput svojih djedova. Ni u najtežim časovima nisu vaši djedovi, kao ni stari fratri, napustili svoju vjeru, niti prestali ljubiti svoju Crkvu. Uvijek su bili i ostali poslušni sinovi i kćeri svoje svete majke Crkve. To ostajemo danas mi Hercegovački Franjevci; to ostanite i vi hercegovački katolici.

Mi u vama gledamo svoje stoljetne prijatelje i teška se srca od vas rastajemo. Ipak to činimo spremno; poslušni smo crkvenoj vlasti. Molimo i vas, da budete takvi!

U svakom crkvenom poglavaru gledajte svoga oca, a u svakom svećeniku svoga brata po Kristu.

Na drugom mjestu, u ime svog Provincijalnog Starješinstva imam vam *saopćiti slijedeće*:

Što god u ovoj crkvi i kući ima našega, mi se toga odričemo u korist ove župe i župljana. Naša je zajednica utrošila mnogo toga, dok se ovo osnovalo i podiglo. Po crkvenim propisima i zakonima imali bismo pravo tražiti, da nam se to vrati. Mi se toga odričemo u vašu korist.

S vama smo skupa stekli i gradili, vama ostavljamo. Praznih smo ruku dolazili, praznih ruku i odlazimo. Jedina plaća, koju smo tražili i danas još uvijek tražimo, jest da budete dobri kršćani. Vaša vjera, vaš kršćanski život, vaš obiteljski pobožni život, vaša kršćanski odgojena djeca i dobro sačuvana mladež: to neka bude svjedočanstvo našega truda i rada, svjedočanstvo pred Bogom, pred Crkvom i Hrvatskim Narodom.

Na koncu naša zadnja *preporuka*: Molite se Bogu. Mi smo u dušama vašim i vaše djece posadili sjeme svete vjere; no samo Bog može dati, da ta vjera

vaša donese bogati plod svetih djela. Bog će to sigurno dati, ako vi ne posustanete u molitvi.

Još jedna, posljednja, riječ u ime svih Hercegovačkih Franjevaca:

Hvala vam! Hvala vam za sve ono, što su vaši stari kroz povijest, a vi kroz sadašnjost učinili za nas i s nama za svetu vjeru! Neka vam Bog, za uzvrat, daruje milost ustrajnosti i vjernosti Bogu i Crkvi! Neka vam uvijek budu na pameti riječi Svetog Pisma: "Onima, koji ljube Boga, sve se okreće na dobro!" Dok ste s Bogom, veliki ste i jaki ste. Prestanete li biti Božji, postat ćete slabi i maleni.

Zbogom vam i hvala vam!*

----

* *MiD*, 4/1968., str. 17-18

18.

PREDSTAVKA DIJECEZANSKOGA KLERA MOSTARSKO-DUVANJSKE BISKUPIJE SABORU BISKUPSKE KONFERENCIJE JUGOSLAVIJE

Mostar, 14. lipnja 1969.

Sadržaj:

1) Povod Predstavci: događaji u biskupiji u vezi s predajom 5 župa i pisanje pamfletnih i uvredljivih dopisa od strane "Misije dobre volje".

2) U "Hercegovačkoj aferi oko župa" najviše je trpio dijecezanski ordinarij. Animoznost franjevaca prema mjesnom ordinariju povlači se od prvih dana biskupovanja mons. dr. Petra Čule.

3) Uzrok neredima, napetosti i sukobu hercegovačke franjevačke provincije i mjesnoga ordinarija jest pitanje župa. (Taj sukob jest jedan u nizu sukoba franjevaca i biskupa u crkvenoj povijesti BiH).

4) Korijen svih sukoba i trzavica između otaca franjevaca i mjesnih ordinarija jest želja otaca franjevaca da bi oni bili isključivi i jedini pastorizatori vjernika po župama u BiH. (Pogled u povijest...)

5) Bliži uzrok sukoba hercegovačke franjevačke provincije i mjesnoga ordinarija dijeceze Mostar-Duvno.

6) Biskup dr. Petar Čule moli Svetu Stolicu da bi ona riješila spor između hercegovačke franjevačke provincije i mjesnoga ordinarija.

7) Zbivanja poslije abrogacije reskripta iz 1923. godine:
- a) Tko je to učinio?
- b) Tko za nastale i još postojeće nerede u biskupiji snosi odgovornost?
  - I) Oni iz prošlosti
  - II) Današnji oci franjevci

1) Prvo zbog toga što su u bezbroj momenata kada su nadasve morali *biti aktivni - ostali su posve pasivni*.

2) Drugo, zato što su tamo, gdje su morali *biti pasivni - bili su nadasve aktivni.*

8) Kako o. provincijal prikazuje odluku Svete Stolice da hercegovačka franjevačka provincija vrati pet župa *liberae collationis Ordinarii* dijecezanskom kleru?

Zaključak

Prečasnoj
BISKUPSKOJ KONFERENCIJI
ZAGREB

Preuzvišena gospodo Nadbiskupi i Biskupi!

Potpisani dijecezanski svećenici iz Hercegovine slobodni smo plenumu Biskupske konferencije našega Episkopata upraviti i podnijeti ovu našu predstavku s usrdnom molbom, da bi je prisutni oci Nadbiskupi i Biskupi blagohotno izvoljeli saslušati, njezin sadržaj razmotriti, te poduzeti, što je moguće i koliko je u Vašoj kompetenciji, da bi se pitanje župa u Hercegovini jednom pozitivno, u duhu Crkve i naučavanja II. Vatikanskoga sabora riješilo, a napose da bi se uklonio škandal, koji već godinu dana hara u ovoj Biskupiji povodom sprovođenja u djelo odluke Svete Stolice, da Hercegovačka franjevačka provincija vrati pet župa dijecezanskom kleru na administraciju, koje su župe bile privremeno - zbog nestašice dijecezanskoga klera - povjerene na administraciju ocima franjevcima.

1) U ovoj "Hercegovačkoj aferi" u pitanju župa neki samozvani borci za vjeru, katoličanstvo i hrvatstvo u Hercegovini, koji sebe proglasiše "Misijom dobre volje", ili koji su se predstavljali kao "Intelektualci Hercegovine", te koji su nastupali i pisali ispred vjernika triju župa "Crnač, Grude, Mostarski Gradac" u svojem revoltu protiv odluka zakonite crkvene vlasti upućivali su pamfletna pisma, nedolične memorandume, drske proteste, pune uvredljivih izraza pojedinim članovima našega Episkopata, napose preuzv. gosp. dr Gabrijelu Bukatko, beogradskom nadbiskupu, a u najnovije doba preuzv. gosp. mons. Josipu Pavlišiću, pa i svim biskupima zajedno - samoj Konferenciji našega Episkopata. Ti revoltirani drznici nisu poštedjeli ni uzvišenu osobu Papina delegata, nadbiskupa mons. dr. Maria Cagnu upućujući mu protestna pisma, puna nedostojnih riječi, inkriminacija, podlih kleveta i otvorenih prijetnja. Tako u pismu od 12. X. 1968. među ostalim piše:

"Moramo Vam otvoreno i prijekorno staviti do znanja, da svojom hladnom diplomatskom šutnjom i tiserantskom politikom vrijeđate kršćanske i nacionalne osjećaje rimokatolika diljem Hercegovine. To se očito vidi iz svih Vaših poteza, a najviše iz Vaše negativne i neiskrene uloge koju igrate u sadašnjim vjerskim problemima u Hercegovini. Mi znamo da se ključ za rješenje toga problema nalazi jedino u Vašim rukama, ali znamo da ste Vi stranac i da Vam nije stalo do toga što jedan siromašan narod krvari i raskida sa svojom vjerom i tradicijom... Ovo shvatite najozbiljnije, a ako niste u stanju mi Vas savjetujemo da ostavite diplomatiju i pođete u misionare gdje bi jamačno mogli nešto učiniti za vjeru... Mi ćemo, tj. naša delegacija koja se sprema u Vatikan upoznati Sv. Oca Papu Pavla VI o Vašoj negativnoj ulozi. Mi ćemo se boriti protiv Vas i upoznati ćemo i inozemstvo s Vašim držanjem. Pisat ćemo našim ljudima diljem svijeta, a objavit ćemo i materijale o tome. Ukoliko naše želje i osjećaje ne bude nitko poštivati, mi ćemo povesti pregovore sa hrvatskom starokatoličkom crkvom sa kojom smo već stupili u kontakt. A Vi dotle uzdajte se u vrijeme. Čekajte i ćutite. Ne bojte se ničega jer ste Vi diplomata. Vas štite bajunete, a ne molitve vjernika."

Pojedinci su se usuđivali dijeliti lekcije i samom Svetom Ocu pišući otvoreno, da ni on nema prava oduzimati franjevcima župe, jer i za njega vrijedi sedma Božja zapovijed... Ovim s boli u srcu žalimo i s najvećom odvratnošću osuđujemo, što su ti pojedinci svojom aktivnošću nanijeli uvrede Svetom Ocu, njegovu osobnom Delegatu u ovoj zemlji, te prečasnom Zboru našega Episkopata ili pojedinim članovima toga kolegija. Duboko žalimo što su tom svojom nekršćanskom i nečasnom rabotom bacili crnu ljagu na katoličko lice Hercegovine. Uvjeravamo Vas, oci Nadbiskupi i Biskupi, da kad bi naš hercegovački vjerni puk znao za njihovu rušilačku djelatnost protiv zakonitog crkvenog auktoriteta, da bi ih zajedno s nama najodlučnije osudio.

Dok s boli u srcu žalimo protucrkvenu djelatnost tih pojedinaca, mi u ime svoje i u ime povjerenog nam vjernog naroda izražavamo svoje sinovsko poštovanje, odanost, ljubav, poslušnost prema Svetom Ocu, njegovu Delegatu, Vama, prečasna gospodo, koji zajedno sa Svetim Ocem i drugim Biskupima sačinjavate kolegij Zbora apostolskoga.

2) Nadamo se da nam nećete zamjeriti, ako ustvrdimo, da u ovoj "Hercegovačkoj aferi" najviše je trpio i trpi onaj, kojemu je Duh Sveti povjerio duhovnu brigu nad Crkvom u Hercegovini, naš dijecezanski ordinarij, preuzv. gospodin dr Petar Čule. Dopustite nam, oci Nadbiskupi i Biskupi, da otvoreno izjavimo pred Vama, da biskupski život našega dijecezanskog ordinarija jest jedan trajni, neprekinuti martirij:

- Započeo je prvih dana kad ga je u onom strašnom vihoru II. svjetskog rata Duh Sveti izabrao i postavio na čelo naših biskupija: Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske. Istovremeno dok je primao biskupsko posvećenje,

promatrao je i u srcu doživljavao nedužna stradanja katolika iz istočnih krajeva dijeceze, koji su pred višom silom napuštali svoja ognjišta i domove.

- Novi stadij toga martirija predstavlja svršetak rata, kad je ostao sam od Episkopata u crkvenoj pokrajini Bosne i Hercegovine, suočen s nasilnom smrću desetaka svojih suradnika u apostolatu - dijecezanskih i redovničkih svećenika, s rastjeranim redovnicama i oduzetim im samostanima, s nedužnim stradanjima velikoga broja vjernika svoje dijeceze, s razorenim, devastiranim župskim crkvama i drugim crkvenim objektima.

- Vihor revolucije nije se ni pred njim zaustavio. Bio je nasilno udaljen iz dijeceze u vrlo teškim okolnostima, osuđen na dugogodišnje tamnovanje. Maltretiranja, ponižavanja, kušnje, psihičke i fizičke patnje kroz godine tamnovanja ne zaostaju za onima iz prvih kršćanskih vremena...

- Povratkom u svoju biskupiju s tragovima dugogodišnjeg tamnovanja započinje novi dio mučeničkoga životnog puta našega Ordinarija.

- Od svog predšasnika primio je dijecezu bez biskupske katedralne crkve i smatrao je svojom najhitnijom zadaćom po svršetku rata pristupiti izgradnji katedrale.

- Međutim nakon njegova odlaska u zatvor nastalo je haračenje biskupijskih imanja, među njima na prvom mjestu oduzeto je Biskupiji gradilište s prikupljenim materijalom za izgradnju katedralne crkve.

- Prvi svoj apel izvan zatvorske ćelije upravlja na najodgovornije faktore u državi i traži, da se Biskupiji dodijeli drugo, prikladno gradilište mjesto onog, koje joj je oduzeto; i evo proteklo je više od deset godina kako taj svoj apel i vapaj upućuje od najnižih mjesnih vlasti do najviših državnih organa.

Kakvo je i koliko poniženje za jednog biskupa toliko godina tražiti i čekati dolično gradilište za katedralnu crkvu. To dugogodišnje, strpljivo i uporno traženje prikladnog gradilišta za katedralu sa strane našeg Ordinarija može se usporediti s onim, što je u svoje vrijeme njegov predšasnik, hrabri i odvažni Biskup, prvi apostolski vikar u Hercegovini, fra Rafael Barišić tražio u doba osmanlijske vladavine zemljište za izgradnju prve katoličke, katedralne crkve u Mostaru, uz koju kasnije, uz privolu biskupa o. fra Paškala Buconjića franjevci podigoše svoj samostan.

- Izgradnja katedrale nije bio jedini mučni problem, pred kojim se našao naš Ordinarij nakon povratka iz zatvora. Trebalo je popravljati, uređivati, graditi iz temelja mnoge župske crkve i druge crkvene objekte, što je bilo skopčano s mnogovrsnim poteškoćama...

- Poslije rata i poratnih prvih godina trebalo je skoro iznova započeti okupljati, podgajati svećenički pomladak, što je i za utamničenog Biskupa i njegova Delegata predstavljalo veliki napor i stalnu mučnu brigu, kako osigurati potrebna sredstva, pronaći vrijedne kandidate i naći gostoprimstvo za njih u

sjemeništima drugih dijeceza, jer domaća interdijecezanska sjemeništa koncem rata prestadoše djelovati.

- I eto, upravo u ovim najplemenitijim pothvatima i nakanama, podgajajući svećenički pomladak, morao se je susresti dijecezanski Ordinarij s poteškoćama i zaprekama, koje su dovele do novoga mučeničkog odsjeka života našega oca Biskupa, koji traje već godinama, a kulminaciju doživljava upravo ove protekle godine - a to je današnji sukob Hercegovačke franjevačke provincije i mjesnog Ordinarija u pitanju župa.

I da taj novi martirij bude teži, on dolazi sa strane onih, koji su "providi cooperatores Ordinis Episcopalis"[1] svećenika - redovnika, otaca franjevaca. S dubokom žalošću moramo ovdje konstatirati, da je prošle godine s velikom silom provrelo na površinu ono, što je već godinama bilo prisutno, ali prikriveno: naime opozicija otaca franjevaca prema dijecezanskom ordinariju dr Petru Čuli.

- Hercegovački franjevci poduzimali su sve da iza smrti o. fra Alojzija Mišića njihov član postane hercegovačkim biskupom. U tom smjeru utjecali su na biskupa Mišića, te je ovaj višekratno predlagao hercegovačke franjevce kao kandidate za svojeg pomoćnika, odnosno nasljednika. Njihovu članu, o. fra R. Glavašu, koji je zauzimao utjecajno mjesto u Ministarstvu bogoštovlja Hrvatske Države bilo je dano obećanje od strane najviših državnih organa, da će po smrti o. Mišića hercegovački franjevac postati biskup u Mostaru. Ali Sveta Stolica drukčije je odredila i izabrala dijecezanskoga svećenika dr Petra Čulu za biskupa u Mostaru. Nastala je velika konsternacija. O. fra Radoslav Glavaš ishodio je od ondašnje Vlade, da službeno protestira u Vatikanu zbog imenovanja dr Čule za biskupa u Hercegovini, a na sve župske urede u Biskupiji da razašalje raspis, kojim se saopćava, da Vlada ne priznaje novoimenovanoga Biskupa u Mostaru. Sveta Stolica ostala je čvrsto pri svojoj odluci i dekretirala, da svi oni, koji se protive novom Biskupu potpadaju pod udar crkvenih sankcija, predviđenih u *kan.* 2333 CZ. Vlada je ustuknula, ali je i poručila da će nakon svršetka rata stvar urediti na taj način, što će obnoviti Biskupiju u Trebinju i tamo premjestiti biskupa Čulu, a u Mostar dovesti hercegovačkoga franjevca za biskupa.

- Kad nije uspjelo srušiti Biskupa preko državne vlasti, pokušalo se nagovoriti novoimenovanog Biskupa, da se sam odreče radi dobrih odnosa Crkve i Države.

- Kad ni to nije uspjelo, pribjeglo se teroru. Izabrani konsekratori nadbiskupi dr A. Stepinac, zagrebački nadbiskup, i dr I. Ev. Šarić, vrhbosanski nadbiskup, dobili su anonimna pisma iz Mostara najgorega sadržaja i s otvorenom prijetnjom, ako se usude doći u Mostar da posvete novoga Biskupa, bit će ne samo krvi nego i mesa...

---

[1] Dekret *Christus Dominus*, 34.

U to vrijeme hercegovački franjevac dr o. Knezović upućuje uredništvu Katoličkoga Lista strašan dopis protiv novoga Biskupa. Urednik dr Janko Penić pokazao je taj dopis nadbiskupu dr A. Stepincu, koji je naredio da se odmah uništi, da ne bi dopao u ruke nepozvanih.

- Prigodom spektakularnoga procesa protiv našeg dijecezanskog Ordinarija god. 1948. otvoreno i javno, uz buran pljesak naručene publike, svjedočili su protiv Biskupa o. fra Petar Bakula i o. Zlatko Sivrić. Za vrijeme istrage nad Biskupom, po kazivanju jednog od *isljednika* (Š.) 19 otaca franjevaca bilo je ispitivano o optuženom Biskupu. Taj *isljednik* s odvratnošću je izjavio da su se svi neljudski ponijeli prema dr Čuli.

Koliko izjava toga istražitelja odgovara istini, teško je provjeriti. Ali nešto o tome mogao bi reći i današnji Provincijal hercegovačkih franjevaca o. fra Rufin Šilić, koji je i sam bio tada u zatvoru i nakon suđenja odmah pušten na slobodu...

- Ono što je godinama ispod površine skriveno klijalo, skupljano, prodrlo je svom snagom na površinu u onom času, kad je dijecezanski ordinarij dr Petar Čule zatražio preko Svete Stolice da Hercegovačka franjevačka provincija vrati dijecezanskom kleru one župe, koje su im dodijeljene svečanom Decizijom Svete Stolice iz 1899. godine, a koja je Decizija izdana na temelju prijedloga ondašnjega starješinstva Hercegovačke franjevačke provincije. Taj je prijedlog prihvatio biskup o. fra Paškal Buconjić, te podnio Svetoj Stolici na potvrdu i odobrenje. Biskup Čule nije tražio nešto novo, nego samo da se u djelo provede ono što je prije 70 godina Sveta Stolica odredila, a što se nije moglo ranije provesti zbog nestašice dijecezanskoga klera. Premda se je ondašnje franjevačko starješinstvo odreklo tih župa - istina, na inzistiranje Svete Stolica - ipak kad je trebalo početi to provoditi u djelo, biskup Čule smrtno se zamjerio ocima franjevcima.

- Iza onog sudbonosnog datuma - 12. svibnja 1968. - kad su franjevci na dramatičan i spektakularan način napustili onih 5 župa, te kad nije bilo moguće da drugi dan, 13. svibnja dijecezanski svećenici, novoimenovani župnici kanonski preuzmu tri župe: Crnač, Grude, Mostarski Gradac, sručila se je poput kakve lavine bujica protesta, pisama, najvećma anonimnih, krcatih uvredama, lažima, podvalama, klevetama, pa čak i najstrašnijim psovkama. Pronijele su se kroz svijet parole da je Biskup postao senilan, nesposoban za upravu Biskupije, da je prevario Papu, podmitio Kardinale, da otima tuđe, da mrzi franjevce, da ih želi zatvoriti u samostane, da pomru od gladi, da ih hoće protjerati u Kongo da ih poubijaju pogani, itd., itd., što je sve najprostija laž, teške uvrede, klevete... Sa mnogih strana zaredali su se pozivi da se Biskup povuče, prijetnje, ako to ne učini. U tome predvodi samozvana "Misija dobre volje", koja inspirira i šalje brzojave, pisma na sve strane...

- Ni franjevci nisu ostali šutjeti. Dne 20. svibnja 1968. u franjevačkom samostanu u Mostaru dekani - franjevci iz Mostarsko-duvanjske biskupije potpisuju kolektivno pismo upućeno mjesnom Ordinariju, puno teških

inkriminacija, optužujući ga za sve ono, što se događa u Hercegovini, te indirektno pozivaju ga na abdikaciju i otvoreno pišu, da je njegov ugled pao "ispod ništice". Dva dana kasnije, 22. svibnja odlaze u Beograd Apostolskom delegatu pod vodstvom o. fra B. Pandžića i paničnim izvještajem o požaru u Hercegovini nastoje predobiti Apostolskoga delegata za svoju tezu, da je za sve odgovoran Biskup, i da nema drugoga načina izlaska iz krize, nego da se on zahvali i povuče...

Ubrzo iza onih događaja oko 12. svibnja 1968. g. u samostanu na Širokom Brijegu održan je jedan širi sastanak otaca franjevaca, na kojem se raspravljalo i o tekućim događajima. Zaključilo se, da je jedini izlaz iz krize taj da se Biskup zahvali. O. Provincijal, da zaštiti svoju subraću, započinje nedolično polemizirati s mjesnim Ordinarijem, i ta svoja polemična pisma objavljuje u provincijskom glasilu "Mir i Dobro" svojoj subraći i svima onima do kojih to glasilo dopire, te na taj način stvara i podržava animoznost svoje, napose mlađe subraće prema mjesnom Ordinariju, a "Misiji dobre volje" i njihovim istomišljenicima daje u ruke novi materijal u borbi protiv Biskupa.

- Koliko poniženje i uvrede morao je pretrpjeti naš Ordinarij, kad je ona razjarena i prostačka grupa demonstranata prodrla u njegovu rezidenciju i u samoj kapelici, pred *Sanctissimumom* prijetila mu se najtežim prijetnjama, fizičkim ubojstvom...

- A što da reknemo o onim ciklostilom umnažanim porukama, apelima, pjesmama, štampanim letcima... Ima li ijedno, a da ne sadrži uvrede i klevete na našeg Ordinarija?!

- Dopustite, oci Nadbiskupi i Biskupi, da samo spomenemo ono pamfletno "Otvoreno pismo" eksprovincijala o. fra Jerke dr Mihaljevića, za koje reče jedan intelektualac, da je ispod granice dopustivoga, a koje ste pismo imali prigodu pročitati.

- Dodajmo ovome i najnovije nebulozno pismo sadašnjega provincijala o. fra Rufina dr Šilića, koje je dostavio Biskupu na Veliku srijedu, dok je ovaj sjedio na sjednici sa svojim Prezbiterijalnim vijećem, među kojima su i franjevci. Dostavlja ga dakle uoči Velikoga četvrtka, svećeničkog dana, dana ljubavi... I umnožena na ciklostil šalje ga svojoj subraći i svima onima, do kojih dopire njihovo glasilo "Mir i Dobro". Kad se ovakva i slična pisma sa strane franjevaca, nekadašnjeg i sadašnjeg Provincijala, dostavljaju osobno Biskupu, što se tek piše iza leđa Biskupu, pa i samim rimskim Kongregacijama?!

Ako sve ovo, što smo ovdje letimično i ukratko naveli, imamo pred očima, onda nam nećete zamjeriti što smo naprijed ustvrdili da je u ovoj našoj "Hercegovačkoj aferi" najviše trpio i trpi naš dijecezanski Ordinarij, i da su patnje, kušnje, nevolje zadnje godine kao *kulminacija martirija našega Ordinarija*, jer smo duboko uvjereni, da je daleko lakše podnosio istragu, suđenje i dugogodišnji zatvor, nego li ovo, što je zadnje godine doživljavao bilo od strane svećenika-

franjevaca, bilo od onih, koji su - samozvani ili po narudžbi, svejedno - nastupali kao prijatelji i branitelji franjevačkih prava na župe. Uvjereni smo, da ni najokorjeliji ateist ni onaj najzadnji primitivac ne bi izrekao, napisao jednom Biskupu sve ono, što, eto, kroz proteklu godinu izrekoše i napisaše borci za vjeru, katoličanstvo i hrvatstvo u Hercegovini, braneći svoje duhovne pastire - oce franjevce!

Dok sve ovo što je zadnjih godina pretrpio naš dijecezanski Ordinarij imamo pred očima, mi, dijecezanski svećenici Hercegovine, izražavamo mu svoje najdublje suosjećanje sa svim njegovim patnjama, jer, kako naučava II. Vat. Sabor, s njim sačinjavamo "unum presbyterium, unam familiam, cuius pater Episcopus est"[2], pa njegove patnje i boli osjećamo i proživljavamo kao svoje. Mi izražavamo svoje udivljenje nad herojskom strpljivosti, kojom podnosi svoje kušnje, nevolje; nad njegovom velikodušnošću, koju tako divno očitova prošle jeseni, kad je u audijenciji kod Svetog Oca molio njegov blagoslov za sve, pa i za one, koji su mu tokom prošle godine nanijeli teške uvrede, klevete... Pred nama se pojavljuje ono, što je pod svodovima Petrove bazilike izrekao prigodom eksekvija za svete uspomene kardinala Stepinca, papa Ivan XXIII. da i u našem stoljeću ima onih, koji poput Učitelja s Križa mole za one, koji ih progone, i radosna srca opraštaju... Zahvaljujemo mu za sve žrtve, patnje, nevolje, koje je podnio u svojem biskupskom životu, napose zadnjih godina u svjedočanstvo Istini, Evanđelju, u vjernosti Crkvi i Petrovu nasljedniku, uvjereni da će njegova žrtva i patnje biti izvor velikih blagoslova za budućnost Crkve u Hercegovini i našega hrvatskoga naroda uopće. Zahvaljujemo mu, što se je tako nesebično i odlučno zauzeo za nas, svoj dijecezanski kler, i da u djelo provodeći odluku Svete Stolice o ravnopravnoj razdiobi župa u Biskupiji otvori nam mogućnosti rada i pastoralne afirmacije, pa da u slozi i ljubavi s ocima franjevcima, rame uz rame, zajednički i složno radimo na njivi Gospodnjoj u našoj Hercegovini.

Da bi mu Gospodin i dalje udijelio svoju obilnu pomoć u vodstvu dijeceze i povjerenih mu naših duša, mi pridružujemo svoje skromne molitve molitvama Kolegija našeg Episkopata u Domovini. Činimo to u pouzdanoj nadi, da ćete Vi, oci Nadbiskupi i Biskupi, učinite sve, kako biste olakšali teško breme križa našeg Ordinarija, člana prečasnoga Zbora episkopata, uvjereni da će Vaša solidarnost i pomoć, Vaša zajednička riječ na vrhovnim instancijama Crkve u Rimu uvelike pomoći, da se naš hercegovački problem što prije pozitivno riješi, i na taj način olakšati apostolsko breme našega oca Biskupa.

3) **Uzrok neredima, napetosti i sukobu Franjevačke provincije i mjesnog Ordinarija jest pitanje župa.** Sukob između otaca franjevaca ovdašnje Provincije i mjesnog Ordinarija dijeceze Mostar-Duvno jest posve obična i skoro

---

[2] *CD*, 28.

redovita pojava u crkvenoj povijesti Bosne i Hercegovine. Ovaj sukob nije ništa drugo nego tek jedan u nizu bezbroj njemu sličnih sukoba, do kojih je dolazilo između otaca franjevaca i mjesnih ordinarija kroz našu četiristogodišnju prošlost. O tome piše ugledni crkveni povjesničar: "Glavni predmet oko kojeg su se vjekovima parbili biskupi i bosanski franjevci bile su župe".[3] Slično tvrdi i dr fra Petar Čapkun.[4]

a) Do tih sukoba dolazili su franjevci s *bosanskim biskupima*, koji su odreda bili franjevci, a mnogi od njih i viši redovnički poglavari prije nego što postadoše Biskupi, jer su bosanski franjevci imali privilegij, da mogu predlagati trojicu kandidata za biskupe, i obično su predlagali najbolje svoje članove, među kojima su se nalazili njihovi viši redovnički poglavari (redodržavnici, provincijali...). Tako na pr. s biskupom fra Franjom I. Baličevićem (1588-1615), fra Tomom Ivkovićem (1625-1634), s fra Marijanom Maravićem (1647-1660), s fra Nikolom II Ogramićem (1669-1671), s fra Petrom Bačićem (Bakićem) (1716-1249).

b) Ti sukobi franjevaca i biskupa radi župa događaju se u vrijeme *Apostolskog Vikarijata u Bosni i Hercegovini* (1735-1881). Tako franjevci dođoše do žestokog sukoba s fra *Grgom Ilićem* (1798-1813) radi toga, što je biskup Ilić kreirao novu župu odcijepivši je od župe Koraće. Premda je i nova župa ostala i nadalje u rukama franjevaca, ipak definitorij se osjetio pogođenim, što se krnji njegovo pravo, pa je indigniran pisao biskupu fra Grgi Iliću: "Vaše bo Presvjetlosti u ovoj misiji samo blagosivati i posvećivati, a Definitorija ravnati i za opće se dobro brinuti...".[5]

Najžešći i najspektakularniji sukob radi župa između franjevaca i Apostolskih vikara bio je onaj između bosanskih franjevaca i biskupa fra *Rafaela Barišića* (1832-1846. Apostolski vikar u Bosni, a od 1846-1863. Apostolski vikar u Hercegovini), poznat pod imenom "Barišićeva afera", koja je trajala punih 14 godina. Veliki prijatelj franjevaca, dr. Tugomir Alaupović, nazivlje ovu "aferu" krvavim listom naše novije crkvene historije. Dotični veli, da se ta stvar povlačila po Rimu, Beču i po Carigradu. Izlazila je pred bosanske paše i vezire, dovodila u Bosnu vizitatore i Papine delegate, zalazila u svijet i zavodila ga na kriva svjedočanstva.[6]

---

[3] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, I, Sarajevo, 1915.,str. 160.

[4] P. ČAPKUN, *Neispravno mišljenje o bosanskohercegovačkim franjevačkim župama*, u: Nova revija, 5/1939., str. 427.

[5] J. JELENIĆ, *nav. dj.*, sv. II., str. 81.

[6] T. ALAUPOVIĆ, *Biskup Fra Marijan Šunjić*, u: Franjevački perivoj, 12/1910., str. 207.

A eto i ovom žalosnom sukobu glavni uzrok bile su župe. Biskup Barišić nije htio biti totalno subordiniran, ovisan o Provinciji, pa je želio odgojiti kler, koji će jedino o njemu ovisiti. Značajne su one njegove riječi: "Si Seniores transferunt, disponunt Parochos Nos erimus quartum animal, dicentes amen, aes sonans, timpanum tinniens...".[7]

Ali čim su oci franjevci primijetili da biskup Barišić namjerava u Docu kod Travnika podići dječačko sjemenište, shvatili su to pripravljanjem terena za preuzimanje župa od njih, u čemu su oni gledali - dakako posve bezrazložno - svoju propast! Zato želeći to spriječiti, započeli su i nastavili i vodili s biskupom fra R. Barišićem tako žestoku i žučljivu borbu, da joj je teško naći sličnu u povijesti Katoličke Crkve.

Onaj koji je u "Barišićevoj aferi" bio predvodnik franjevaca u borbi protiv Biskupa, a koji kasnije postade i sam Biskupom i Apostolskim vikarom u Bosni, *fra Marijan Šunjić* (1854-1860), žestoko se sukobi sa svojom redovničkom subraćom kao Biskup radi toga, jer je htio kao i njegov predšasnik, dječačko sjemenište za odgoj dijecezanskoga klera, kojemu je želio povjeriti župe.

c) Sukobi franjevaca i Biskupa u pitanju župa nisu prestali ni nakon *obnove redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini*. Prvi vrhbosanski nadbiskup i metropolita, *dr Josip Stadler* (1881-1918) susreo se s nečuvenim poteškoćama, kad je pokušao urediti i provesti razdiobu župa između bosanskih franjevaca i dijecezanskoga klera u svojoj Nadbiskupiji i Banjalučkoj biskupiji, koju je tada administrirao.

Nije bez sukoba prošao ni njegov nasljednik, nadbiskup *dr. Ivan Ev. Šarić* (1922-1960). Još uvijek je svježa u sjećanju ona "Zenička afera", do koje je došlo zbog toga, što je nadbiskup Šarić kreirajući novu župu u Zenici ovoj dodijelio dio beneficija župe matice, koju su franjevci administrirali.

d) Tih sukoba franjevaca i Biskupa bilo je i izvan Bosne i Hercegovine. Poznat je sukob časnoga sluge Božjega *Nikole Bijankovića*, makarskog biskupa (1645-1730), pa i u Slavoniji... Eto ove i mnoge druge njima slične činjenice, koje nažalost moramo prešutjeti, jer nam ni vrijeme, ni prostor, ni druge okolnosti ne dopuštaju, da ih detaljnije iznosimo, jasno pokazuju, da naš biskup dr Petar Čule nije ni prvi ni jedini biskup, s kojim se zbog župa sukobiše oci franjevci. A duboko smo uvjereni, da - ukoliko se pitanje župa u našoj Biskupiji ne riješi onako, kako ga treba riješiti u duhu Crkve -, on neće biti ni posljednji. U protivnom naime i njegovi će nasljednici preuzimati jedan od drugoga ovu žalosnu baštinu sve dotle, dok se stvari ne postave na svoje pravo mjesto.

4) Korijen svih sukoba i trzavica između otaca franjevaca i mjesnih Ordinarija jest želja otaca franjevaca, da bi oni bili isključivi i jedini

[7] J. JELENIĆ, *nav. dj.*, sv. II., str. 28.

pastorizatori vjernika po župama u Bosni i Hercegovini. Oci franjevci pozivlju se na one nekadašnje privilegije, koje su u izvanrednim vremenima dobili od Sv. Stolice u pogledu djelovanja po župama. Kako su oci franjevci došli do tih privilegija, stvar je povijesnog istraživanja, da to protumači, ali je činjenica, da su se franjevci na te privilegije uvijek pozivali i svojatali za sebe isključivi monopol duhovne pastve vjernika po župama u Bosni i Hercegovini.

Otkako su franjevci došli u Bosnu i Hercegovinu i preuzeli pastorizaciju župa, oni su u dijecezanskim svećenicima gledali jedinu i najveću opasnost svoga opstanka na župama. Svakoga dijecezanskog svećenika, koji bi se pojavio na tom području s namjerom da tu živi i pastoralno djeluje, franjevci su smatrali uljezom u njihov posjed i atakom na njihova prava. Takvo gledanje na dijecezanske svećenike prenašano je s generacije na generaciju sve do naših dana.

Svjesni da će župe održati, odnosno da će na njima ostati dotle, dok ne bude dijecezanskih svećenika, franjevci su svaku akciju, koja je išla za odgajanjem i uvođenjem dijecezanskih svećenika u ove pokrajine nastojali pošto po to spriječiti i neplodnom učiniti. Tako eto zbog upornog i sistematskog suprotstavljanja otaca franjevaca ne urodiše željenim plodom ni nastojanja Svete Stolice, koja je pokušala u svojim kolegijima: Rimu, Fermu i Loretu odgojiti naše domaće sinove za svećenike, i da tim putem uvede dijecezanski kler u ove krajeve.

Dopustite da navedemo nekoliko činjenica:

Zbog obstrukcije sa strane otaca franjevaca ne uspi zavesti u biskupiju dijecezanski kler duvanjski biskup *Daniel Vocensis (Wocensis)*, koji godine 1551. preuzimajući biskupiju dovede iz Dalmacije 4 svjetovna svećenika s namjerom, da ih oko Duvanjskog polja postavi župnicima. Naime franjevci se pobuniše dokazujući, da samo oni tu mogu biti župnicima, i ti se svećenici moradoše vratiti onamo, odkud su i došli.[8]

Zbog suprotstavljanja otaca franjevaca morade odustati od svog nauma, da u Duvanjsku biskupiju zavede dijecezanski kler i njen administrator, makarski biskup *fra Marijan Lišnjić*.[9] Zbog protivljenja otaca franjevaca propadoše i oni planovi, koje je imao biskup fra Rafael Barišić, koji je htio odgoj dijecezanskog klera premjestiti iz tuđine u granice svoga Vikarijata. Pomoću Lionskoga društva za raširenje vjere Barišić je bio kupio u Docu kod Travnika zemljište, na kojem pored ostalih crkvenih objekata namjeravaše podići katedralu, biskupski dvor, kaptol i vlastito sjemenište, u kojem će, kako sam veli, odgajati kler, koji će zavisiti samo o njemu.[10]

---

[8] D. MANDIĆ, *Duvanjska Biskupija*, u: Croatia Sacra, 9-10/1935., str. 40.

[9] P. ČAPKUN, *De organisatione...*, str. 98; L. PETROVIĆ, *Popovi glagoljaši*, u: Napredak, Sarajevo, 1936., str. 87-88.

[10] B. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u BiH*, Beograd, 1935.,

Čim su franjevci saznali za ove Barišićeve namjere, uprli su svim silama, da mu to onemoguće. I, nažalost, uspjeli su! Nastojanje apostolskoga vikara fra R. Barišića da u duhu Crkve odgoji i u duhovnu pastvu uvede dijecezanski kler, franjevac dr Julijan Jelenić veli, odnosno nazivlje umorstvom franjevaca. Evo što on izričito piše: Barišić je htio "Franjevce uništiti te na njihovom groblju zavesti svjetovni kler".[11]

Nije bolje prošao ni Barišićev nasljednik, veliki *biskup fra Marijan Šunjić* u nastojanju da odgoji i u duhovnu pastvu zavede dijecezanski kler. Čim su naime oci franjevci saznali za Šunjićeva pisma, kojim 31. prosinca 1858. izvješćuje Propagandu, da u Gučjoj Gori gradi crkvu, koja će biti katedrala, biskupsku rezidenciju i samostan - kolegij za tridesetak klerika, što je Provincija shvatila i protumačila, da biskup Šunjić u tom kolegiju namjerava odgajati dijecezanski kler, ne samo da je taj veliki i zaslužni član franjevačke provincije u tili čas izgubio svu onu bogatu reputaciju, koju je on do tada u očima franjevaca imao, nego je realizacija njegova nauma upornošću otaca franjevaca bila onemogućena. Provincijal Pašalić reče otvoreno prigodom jedne krizme u fojničkom samostanu biskupu Šunjiću: "Marijane, ja se nisam nadao, da ćeš Ti i s Tobom fra Karaula, kako se glasa, zagristi u ono, protiv čemu smo se krvavo borili preko deset godina".[12] Eto tako su oci franjevci svakoga, koji bi pokušao da za Bosnu i Hercegovinu podgoji i u duhovnu pastvu uvede dijecezanski kler smatrali svojim dušmaninom i grobarom!

Kako su oci franjevci bili protiv egzistencije dijecezanskoga klera u našim krajevima vidi se i iz toga, što su oni čak i samu uspostavu redovite hijerarhije - koja se inače prema ustrojstvu Crkve ne da zamisliti bez dijecezanskoga klera - zamišljali i tražili da bude bez njega.

Naime kad se ono godine 1869. bilo pokrenulo pitanje, da se u Bosni zavede redovita crkvena hijerarhija, provincijal fra Lujo Guić podnio je takav nacrt za uređenje buduće redovite crkvene hijerarhije, koji je potpuno isključivao dijecezanski kler. Po njegovoj zamisli ovako bi izgledala organizacija te hijerarhije. Trebalo bi osnovati jednu nadbiskupiju i dvije biskupije (on govori samo za Bosnu). Sva tri biskupa trebala bi biti iz franjevačkog reda. Kler (tj. franjevci, drugi se uopće i ne predviđa) odgajao bi i nadalje redodržavnik. Ovaj bi ujedno bio i metropoliti generalni vikar, a dva ostala generalna vikara njegovi delegati. Ovi delegati, te dva definitora, ako ti ujedno ne bi bili i delegati, s

str. 4.

[11] J. Jelenić, *nav. dj.*, sv. II., str. 395.

[12] J. Vladić, *Bilješke o Šunjiću i Karačiću*, u: Franjevački vjesnik, 9/1929., str. 285-286.

generalnim i izvanjskim vikarima sačinjavali bi konzistorij, a konzistorij s biskupima sinodu, itd.[13]

Prečasni Naslove! Iznesosmo gornje činjenice pred visoki skup našega Episkopata jedino radi toga, jer smo duboko uvjereni, da upravo kroz te činjenice treba promatrati današnja zbivanja u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji, da bi se ta zbivanja mogla shvatiti i pravilno ocijeniti. Naime duh i mentalitet, koji izbija iz navedenih činjenica, nije u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji prestao ni nakon obnove i uspostave redovite crkvene hijerarhije u Hercegovini. On je tu nastavio i dalje živjeti i djelovati, istina, u drugim okolnostima i na drugi način. Ali stalno i uporno djelovao je baš u tome pravcu, da bi se ili potpuno onemogućio dijecezanski kler u Hercegovini, odnosno u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji, ili barem za vazda osigurala totalna supremacija redovnika-franjevaca nad dijecezanskim klerom u pogledu duhovne pastve vjernika po župama.

Naime, svi oni, koji su svojevremeno podnosili Svetoj Stolici svoje planove i prijedloge za rješenje razdiobe župa u biskupiji, a to su bili mjesni ordinariji - biskupi: *o. fra Paškal Buconjić* (1881-1910), hercegovački franjevac, *o. fra Alojzije Mišić* (1912-1942), bosanski franjevac, i *redovno Starješinstvo hercegovačkih franjevaca* - svojski su i na nelojalan način nastojali da se to pitanje riješi što više u korist otaca franjevaca, a na štetu dijecezanskoga klera Što se sve radilo i kakvim se je makinacijama služilo, ne želimo ovdje izlagati i isticati. Naprosto radi toga, jer znamo, da su članovi našeg Episkopata o svemu tome stekli pravu i potpunu spoznaju iz elaborata "Župe u Hercegovini", što su ga nedavno svim Nadbiskupima i Biskupima dostavili. konzultori naše dijeceze.

Ovdje bismo željeli samo to predočiti prečasnom Naslovu, da je upravo to i jedino to čudnovato i necrkveno postupanje spomenutih faktora dovelo do ovog žalosnog sukoba otaca franjevaca i našeg Biskupa - Ordinarija, bolje reći: do sukoba otaca franjevaca sa Svetom Stolicom.

5) **Bliži uzrok sukoba Hercegovačke franjevačke provincije i mjesnog Ordinarija dijeceze Mostar–Duvno.** Zahtjevi, što su ih oci franjevci u više navrata upućivali Svetoj Stolici, da bi apsolutnu većinu župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji dodijelila njima, tj. da bi te župe proglasila redovničkima, po sebi nužno su vodili k neizbježivom sukobu između njih i mjesnih Ordinarija te biskupije. Budući pak, da Sveta Stolica nije udovoljila nijednom od tih njihovih zahtjeva, to je teoretski opasnost toga sukoba bila otklonjena. Ali jer je i pored toga i takvog stava Svete Stolice prema tim zahtjevima otaca franjevaca ipak sukob izbio, postavlja se pitanje: zašto je do njega došlo? Po našem mišljenju do ovog sukoba došlo je zbog toga:

---

[13] J. JELENIĆ, *nav. dj.*, sv. II., str. 83.

a) Što su oci franjevci suprotno odlukama Svete Stolice, odnosno bez ikakvog zakonitog oslonca tražene župe samovoljno nazivali i smatrali "pro foro externo" svojima, tj. redovničkim župama, i što su se prema tim župama gerirali, kao da su to uistinu njihove - redovničke župe.

b) Što su ne samo pred svojom mlađom redovničkom subraćom nego i pred pukom, pa čak i pred dijecezanskim svećenicima stalno i uporno tvrdili da su to prave redovničke župe, tj. "pleno jure" ujedinjene s Provincijom.

Ovakvo naime mišljenje otaca franjevaca o dotičnim župama i ovakav njihov postupak prema tim župama stavio je biskupa Čulu pred dilemu da bira: Ili da dijecezanskim sjemeništarcima, bogoslovima pa i prispjelim svećenicima otvoreno kaže, da za njih u biskupiji nema mjesta, jer su skoro sve župe u biskupiji redovničko-franjevačke, ili da stvar iznese pred Svetu Stolicu, pa neka je ona riješi. Prvo nije smio učiniti, jer je znao, da se objektivno stanje stvari dijametralno razlikuje od onoga, kakvim ga prikazuju oci franjevci. Morao je dakle poći onim drugim putem. I to odmah, jer su sve okolnosti u jedan glas vikale: periculum in mora! I pošao je. A jer su oci franjevci bili protiv ma kakvog diranja u *status quo* župa, to je između njih i biskupa Čule onim časom, kad je zamolio intervenciju Svete Stolice - sukob postao *in actu!*

6) **Biskup dr. Petar Čule moli Svetu Stolicu, da bi ona riješila spor između Hercegovačke franjevačke provincije i mjesnog Ordinarija i to putem abrogacije reskripta Svete Kongregacije Koncila iz 1923. godine, kojim je ova Kongregacija 27 župa** liberae collationis Ordinarii **povjerila Hercegovačkoj provinciji na privremenu pastorizaciju.** Iako su one župe (27 na broj - a od toga: 14 postojećih i 13 nepostojećih), koje su oci franjevci svojom peticijom od 20. svibnja 1923. godine tražili od Svete Stolice za svoju Provinciju, i koje je Kongregacija Koncila svojim reskriptom od 22. lipnja 1923. br. 2299/22 povjerila ocima franjevcima, da ih pastoriziraju samo privremeno, *ad nutum S. Sedis*, župe *liberae collationis Ordinarii*, jer ih je takvim na prijedlog otaca franjevaca i biskupa o. fra Paškala Buconjića proglasila Sveta Stolica svečanom Decizijom od 17. srpnja 1899. godine, i nikad im pravni karakter nije promijenila, ipak sadašnji mjesni Ordinarij dijeceze Mostar-Duvno nije mogao s tim župama raspolagati po slobodnoj volji sve dotle, dok Sveta Stolica novim reskriptom ne proglasi, da prestaje mandat, podijeljen ocima franjevcima 1923. godine, da privremeno pastoriziraju te župe. Zato se je biskup Čule morao obratiti Svetoj Stolici, da bi spomenuti reskript Sv. Kongregacije Koncila za budućnost proglasila nevažećim. No budući da su oci franjevci nastojali pod svaku cijenu zadržati *status quo* u pogledu župa, stvar se sve više komplicirala, a s tim i njezino rješenje ne samo odugovlačilo nego i otešćavalo.

Naime uza svu evidentnost, da je reskript iz 1923. samo privremenog karaktera i da njime nije dotičnim župama promijenjen pravni karakter, nego da su one i nadalje, to jest i kroz cijelo vrijeme franjevačke administracije bile i ostale

župe *liberae collationis Ordinarii,* oci franjevci izražavali su i zastupali protivno mišljenje, tj. da su spomenutim reskriptom dotične župe proglašavaju redovničkim župama, pa da su stoga te župe njihove. Ovakvo poimanje i tumačenje reskripta iz godine 1923. prisililo je biskupa Čulu, da - makar to nije želio - pred Svetom Stolicom pobija redovnički karakter spomenutih župa. I pobio je na temelju samoga reskripta.

Da onih 27 župa, koje je Sv. Kongregacija koncila svojim reskriptom od 22. lipnja 1923. godine povjerila ocima franjevcima samo *ad nutum S. Sedis* nisu redovničke, franjevačke župe, biskup Čule dokazuje iz stilizacije i tenora samog reskripta. U svojoj argumentaciji biskup Čule povezuje dvije činjenice: Prvu, da su oci franjevci svojom peticijom molili Svetu Stolicu, da bi onih 27 župa proglasili redovničkim župama, i drugu, da Sveta Stolica, povjeravajući ocima franjevcima tih 27 župa nije upotrijebila nijedan pravni termin, kojim se ona običaje služiti, kad neku župu *liberae collationis Ordinarii* proglašuje redovničkom župom. Naime u reskriptu se ne veli, da se dotične župe predaju ocima franjevcima *pleno iure unitae*, *incorporatae* Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji ili kojem samostanu. A to bi bezuvjetno učinila, da je htjela udovoljiti izričitoj molbi i želji otaca franjevaca, odnosno da je htjela dotične župe *liberae collationis Ordinarii* pretvoriti u redovničke, franjevačke župe. Naprotiv ona je povjeravajući dotične župe ocima franjevcima upotrijebila pravni termin suprotan gore navedenim, upravo onaj, kojim se uvijek služi kad mijenjajući pastorizatora župe ne želi mijenjati i njezin pravni karakter, a to su pravni termini *ad tempus*, ili *ad nutum S. Sedis*, kojim se u ovom slučaju *de facto* i poslužila. Pa sve i da je Sveta Stolica u cijelosti udovoljila molbi otaca franjevaca, te da je onim reskriptom iz 1923. godine ili bilo kojim drugim reskriptom izričito proglasila dotične tražene župe redovničkima, tj. *pleno iure unitae* Provinciji, ni tada one ne bi bile redovničke, franjevačke. Naprosto radi toga, jer bi i taj reskript kao i onaj iz 1923. zbog obrepcije i subrepcije, koje se nalaze u peticiji otaca franjevaca od 20. svibnja 1923. bio od početka protuzakonit i invalidan. A jer protuzakoniti i invalidni reskript ne može proizvesti nikakvog pozitivnog pravnog učinka, to i u našem slučaju po njemu nisu mogle niti bi mogle neredovničke župe postati redovničkim župama.

U svojoj predstavci biskup dr Petar Čule moli Svetu Stolicu da bi taj - zbog obrepcije i subrepcije - protuzakoniti i invalidni reskript čim prije abrogirala i time mjesnom Ordinariju omogućila slobodno disponiranje sa dotičnim župama. Čim su pak oci franjevci saznali za ove korake biskupa Čule, o kojima je i on sam javno govorio, smjesta su poduzeli sve, da bi dokazali valjanost dotičnog reskripta, a time i redovnički karakter - po njihovom mišljenju - spomenutih župa, te da tako ometu biskupa Čulu u njegovim namjerama. Činjenica, da je Sveta Stolica suprot svim nastojanjima otaca franjevaca, ipak reskriptom Sv. Kongregacije *de Propaganda Fide,* pod koju ova Biskupija iz 1925. godine potpada, a ne više pod

Kongregaciju Koncila, - od 26. ožujka 1965. godine abrogirala uz izričitu potvrdu samoga Svetog Oca reskript Sv. Kongregacije Koncila iz 1923. jasno dokazuje, da je biskup Čule bio u potpunom pravu.

7) **Zbivanja poslije abrogacije reskripta iz 1923.** Istim aktom, kojim je abrogiran reskript iz 1923. g. Kongregacija *de Propaganda Fide* pozvala je Biskupa i Provincijala da pronađu najzgodniji način, kako bi se povraćanje dotičnih župa od strane otaca franjevaca dijecezanskom kleru moglo izvesti bez štete po duhovnu pastvu vjernika u dotičnim, župama. Budući da se vraćanje spomenutih župa imalo izvršiti u etapama, *gradatamente*, Kongregacija *de Propaganda Fide* saopćila je u travnju 1967. godine o. Generalu, da Hercegovačka franjevačka provincija u prvoj etapi ima vratiti dijecezanskom kleru pet župa. S tom odlukom o. General smjesta je upoznao o. provincijala dr fra Rufina Šilića, koji je početkom svibnja 1967. boravio u Rimu. Ovaj pak obavijestio je svoju subraću u Hercegovini, što je među hercegovačkim franjevcima stvorilo veliko negodovanje.

Na temelju odluke Kongregacije *de Propaganda Fide* i po njezinom ovlaštenju Apostolski delegat u Beogradu izdaje 13. studenoga 1967. godine službeni Dekret, kojim se naređuje u ime Svete Stolice, da Hercegovačka franjevačka provincija ima što prije, a najkasnije u roku od šest mjeseci, tj. do 13. svibnja 1968. vratiti dijecezanskom kleru pet župa: Blizanci-Gradac (Gradina), Crnač, Grljevići, Grude i Mostarski Gradac. Budući da je ocima franjevcima bilo vrlo žao rastati se sa citiranim župama, ili kako to oni sami običavaju govoriti: da teška srca napuštaju župe, odlučili su ostati na njima sve do zadnjeg mogućeg dana, tj. do 12. svibnja 1968. godine. A želeći - zašto? - to oni najbolje znaju - da dijecezanski svećenici, koji će ih naslijediti, ne budu svjedoci njihova oproštaja s dotadašnjim župljanima, o. Provincijal je predložio a Biskup prihvatio - u nadi, da će se o. Provincijal pobrinuti da sve bude u redu i prema odredbi Svete Stolice; te predviđajući da - ukoliko dođe do nereda - o. Provincijal bi za to mogao okriviti njega, Biskupa, jer da je bilo po njegovu prijedlogu, sve bi bilo u redu da župnici-franjevci 12. svibnja 1968. poslije pučke sv. Mise napuste, a da dijecezanski svećenici 13. V. preuzmu spomenute župe. No, žalibože to se nije - barem u potpunosti - uspjelo ostvariti, pa čak ni do danas. Naime novoimenovanim župnicima - dijecezanskim svećenicima onemogućen je bio ulazak u tri župe: Crnač, Grude i Mostarski Gradac.

a) **Tko je to učinio?** Pogrješno bi bilo misliti, da je neprimanje dijecezanskih svećenika za župnike u dotičnim župama bio slobodni akt tamošnjega svijeta. Jer naime našem je narodu posve jednako, tko će mu biti župnikom: da li dijecezanski svećenik, franjevac, ili koji drugi redovnik. On rado prima svakoga, koga mu pošalje zakonita crkvena vlast. Kod njega boja i kroj odjeće ne igra nikakve uloge! Krivci su posve drugi.

To je skupina ljudi - dijelom iz onih triju župa, a dijelom iz drugih župa, koje administriraju oci franjevci. Ti su se dakako ne samoinicijativno - već od prvog časa saznanja za odredbu Sv. Stolice o vraćanju dotičnih pet župa dijecezanskom kleru stavili na tobožnju obranu otaca franjevaca, a kontra mjesnog Ordinarija, odnosno same Svete Stolice. Upornom, sistematskom i besavjesnom kampanjom protiv nosioca crkvenog auktoriteta, te širokom propagandom protiv dijecezanskog klera, kao i tendencioznim i neistinitim prikazivanjem nakana Svete Stolice i mjesnog Ordinarija zavodili su u zabludu ne samo vjernike naše Biskupije nego i one izvan nje. A svojim raznoraznim prijetnjama, pa i takvim, da će svakome, tko bi se usudio primiti dijecezanskoga svećenika kuća planuti, a lako i glava poletjeti, utjerali su tamošnjem svijetu toliki strah u kosti, da se čak i oni, koji bi smjesta i rado primili dijecezanskog svećenika-zakonitog župnika ne usuđuju ni riječi progovoriti a kamo li što suprot njihovim akcijama poduzeti. Pogotovo, jer je pored ostalih među narod već na početku bačena i stalno se podržava parola: Fratri će se ubrzo povratiti; nek se pazi, tko se za "popa" izjasni!

Činjenica da su te samozvane vođe naroda, a u stvari natkolovođe bune i organizatori otpora pokušavali svojim prijetnjama zastrašiti čak i najviše nosioce crkvene vlasti, najbolje dokazuje pod kako teškim terorom živi jadni svijet u dotičnim župama. U želji da bi postali mentorima Crkve u našoj Biskupiji, njezinim tutorima čak i u čisto vjerskim pitanjima, oni su kroz proteklu godinu dana bacili u narod bezbroj lažnih obećanja turili u javnost svu silu pisama, pamfleta, letaka; obišli i preko svojih predstavnika obigrali sve crkvene forume u granicama ove države. Išli su od Biskupa do Nadbiskupa, od Nadbiskupa do Biskupske konferencije, od Biskupske konferencije do Papina delegata, a obraćali su se i kardinalu Šeperu, pa čak i samom Svetom Ocu Papi. Pred svima i svakim nastupali su kao spasioci katolicizma i hrvatstva u Zapadnoj Hercegovini. Dok su sa svojom aktivnošću bili rušitelji i jednoga i drugoga.

Ako je istina - a jest - da "le style c’est l’homme" ili po našem: pero piše, kako duša diše, onda oslanjajući se na tu istinu, duboko smo uvjereni, da će prečasni Naslov iz ovog, što navedosmo, - iako je to tek mrvica od onoga, što bi se imalo i moglo navesti, - lako stvoriti sud o intelektualnim, moralnim, a pogotovo religioznim kvalitetama tih samozvanih branitelja Katolicizma - a u stvari njegovih rušitelja. Oni, eto, kako smo naprijed citirali pod broj 1, u jednom te istom pismu Papinu delegatu sami o sebi tvrde, da su pravi vjernici i da se bore za katoličku vjeru, a istodobno dodaju, da su već stupili u kontakt sa hrv. Starokatoličkom crkvom - zašto? - Da ih prime sebi?!

b) **Tko za nastale i još postojeće nerede u Biskupiji snosi odgovornost?** Ne želeći ničim drugim, osim golim činjenicama, utjecati na prečasni Naslov pri formiranju toga suda, mi s dubokim uvjerenjem tvrdimo, da ove vođe bunta i organizatori otpora bez obzira da li su te svoje rušilačke akcije poduzimali

samoinicijativno ili su ih u to drugi gurnuli, u oba slučaja, oni *snose veliku i tešku odgovornost za nastale i još postojeće nerede u našoj Biskupiji.*

Jer, govorimo s najdubljim osvjedočenjem, da se oni nisu umiješali u stvar, do nereda uopće ne bi ni došlo. A i danas, čim bi oni prste sebi, stanje bi se ubrzo smirilo i normaliziralo. Budući da Crkva nema fizičke sile, kojom bi obuzdala razornu djelatnost kolovođa pobune i otpora, a oni izričito otkazuju posluh zakonitoj crkvenoj vlasti i očituju prezir prema crkvenim zakonima, a nasuprot tome oni nastupaju kao branitelji i prijatelji otaca franjevaca, to bi ovi, tj. oci franjevci mogli, a i danas mogu na njih pozitivno utjecati, da prestanu s otporom i pokore se odredbama zakonite crkvene vlasti. Jer da su kojom srećom oci franjevci odmah na početku, ma i samo jednom jeditom izjavom u javnosti osudili rušilačku djelatnost dotičnih bundžija, i da su ustali na obranu crkvenog auktoriteta i posluha u Crkvi, - kako smo ih mi, dijecezanski svećenici, u više navrata molili i pozivali, da zajednički to učinimo, - ova bi se buka davno slegla i prestala. Zato već sam ovaj propust čini oce franjevce uvelike odgovornim za ovo žalosno stanje u našoj Biskupiji. A jer ima dosta i utvrđenih činjenica, da su neki od njih sa znanjem i bez suprotstavljanja ostale svoje subraće čak i direktno učvršćivali bundžije u njihovom buntu, - sa žaljenjem moramo izjaviti i ustvrditi, *da za nastale i još i sad postojeće nerede u našoj Biskupiju punu odgovornost snose oci franjevci*:

I) Oni iz prošlosti,

II) Današnji oci franjevci.

Ad I) *Franjevci iz prošlosti snose odgovornost za današnje nerede u našoj Biskupiji zato*:

1) Što su svojim zahtjevom iznešenim u peticiji godine 1923. onu prvobitnu razdiobu župa, od njihova Starješinstva predloženu, od biskupa fra Paškala Buconjića prihvaćenu i od Svete Stolice svečanom Decizijom od 17. VII. 1899. ratificiranu - do temelja minirali, i tim dijecezanskom kleru opstanak u Biskupiji posve onemogućili. Naime tražeći tom peticijom, da im Sveta Stolica pored onih 25 po njima slobodno i uz puni pristanak Biskupa probranih župa, za koje oni tvrde, da su redovničke, proglasi isto tako redovničkim još 27 župa, skoro sve župe u Biskupiji, franjevci su tim zahtjevom između sebe i dijecezanskih svećenika stvorili nepremostivi jaz, klicu razdora posijali. Današnji neredi njezini su plodovi. Zato: da u Deciziju nisu dirali, današnjih nereda ne bismo imali.

2) Dotični snose odgovornost za nastale nerede u našoj Biskupiji i zato: Što su one župe, koje im je Svet Stolica reskriptom iz 1923. predala samo na privremeno pastoriziranje, ili kako se to u reskriptu veli "ad nutum S. Sedis", samovoljno, bez ikakve zakonske osnove, suprotno i danom reskriptu proglasili "redovničkim", franjevačkim, tj. svojim župama. I što su čak i pred samim pukom konstantno isticali, da te župe, jer su redovničke, moraju biti i za vazda ostati u rukama otaca franjevaca. A tim i takvim postupkom stvorili su takvu situaciju, u

kojoj su onim časom, kad se to pogrešno mišljenje mnogih otaca franjevaca i puka o pravom karakteru dotičnih župa suočilo s odlukom Svete Stolice o njihovom vraćanju dijecezanskim svećenicima nužno morali neredi izbiti, kao što su *de facto* i izbili. Da su naprotiv oci franjevci te župe odmah od početka pa dalje smatrali i puku prikazivali onim, što one stvarno jesu, tj. da su to župe *liberae collationis Ordinarii*, a privremeno povjerene njima, ocima franjevcima, nikada do ovih nereda ne bi došlo.

Ad II) *Za nastale nerede u našoj Biskupiji snose odgovornost i današnji oci franjevci.*

1) Prvo zbog toga, što su u bezbroj momenata, kad su nadasve morali *biti aktivni - ostali su posve pasivni.* Svi naši oci franjevci znaju, da je kroz proteklu godinu i napisano i izgovoreno bezbroj najgorih uvreda, kleveta, laži, podvala protiv nosioca zakonitog crkvenog auktoriteta: Papina delegata, nadbiskupa Bukatka, pojedinih Biskupa ili čak Skupa Biskupa, a posebno protiv našega mjesnog Ordinarija, i to od župljana s onih župa, koje administriraju oci franjevci, ili su administrirali do 12. svibnja 1968. Znajući za one velike neugodnosti koje je naš Ordinarij doživio i proživio baš u njihovim, i to isključivo u njihovim župama: Gorici, Drinovcima - ali ne od Drinovčana, nego od Gruđana, u Rakitnu, pa i samoj biskupskoj rezidenciji. Žalibože, na sve te izgrede, ispade, uvrede, kletve, psovke oci su franjevci ostali mukom mučeći, "i ne otvoriše usta svojih"! A nisu smjeli šutjeti! Tim manje, jer se sva ta nečasna kampanja protiv crkvenog auktoriteta i discipline vodila pod firmom: da se obrani fratre i da ih se vrati na one župe! A jer su šutjeli kad su govoriti morali, i kad su svojom riječju i nastupom mogli već u samom početku današnjem zlu učiniti kraj, ne mogu se ne smatrati odgovornim za sve što se dogodilo i što se takva šta još i danas događa. Da su, recimo, oci franjevci, odmah stupili pred te bundžije i otklonili od sebe te njihove protucrkvene usluge, utukli bi zlo u njegovom početku i spriječili njegovo daljnje širenje. Budući da oci franjevci nisu to učinili, oni su dali povoda objektivnom promatraču, da zaključi, da su iza bundžija stajali oci franjevci, odnosno da su bundžije ispružena ruka otaca franjevaca, jer - *qui tacet consentire videtur!* Za nastale i još sada postojeće nerede u našoj Biskupiji oci franjevci snose odgovornost i radi toga, što čak ni svoju subraću izgrednike nisu ni osudili, a kamo li da su ih u protucrkvenom radu spriječili.

Tako na primjer kad je ono o. fra Kornelije Kordić, bivši župnik u Grudama, ustvrdio u jednom službenom dopisu na Provincijalat da se Biskup, "da bi prebacio krivicu na franjevce, utekao lažima...", tj. da on, Biskup laže. Mjesto da o. Provincijal pozove na odgovornost o. Kordića i da ga prisili da to opozove, pater Provincijal to dostavlja Biskupu i kasnije publicira svoj svojoj subraći u *Mir i Dobro,* 7/1968.

Nitko od otaca franjevaca ne osudi niti ukori o. fra Bonifacija Barbarića, što je prošle godine u propovijedi na Malu Gospu, 8. rujna u Drinovcima napao

našeg Ordinarija, tako da su se vjernici zgražali i da su se toliko bili uzrujali, da bi ga, kako sami pričaju, naprosto s oltara bacili, - ali su se, jer je bio u sv. haljinama, od toga suzdržali.

Nitko od otaca franjevaca ne osudi niti ukori javno onu svoju subraću - župnike u Gorici, Rakitnu, Posuškom Gracu, što su dopustili da buntovni elementi u njihovim župskim uredima i u njihovoj prisutnosti oni buntovni elementi nedolično insultiraju oca Biskupa.

Nitko od otaca franjevaca javno ne osudi niti ukori onu svoju subraću, bilo iz ove ili druge koje franjevačke provincije, koja su i pored izričite i stroge zabrane mjesnog Ordinarija, među pobunjenike u župe Grude, Crnač i Mostarski Gradac zalazili, tamo sv. Mise govorili, katehizirali, te druge svećeničke funkcije obavljali, te i javno pod sv. Misom kritizirali odredbu Svete Stolice, napadali mjesnog Ordinarija i na taj način dotično učvršćivali u suprotstavljanju crkvenoj vlasti, sablazan širili, crkveni auktoritet rušili, zlo i nered povećavali.

Kad je o. Biskup patra Provincijala upozorio na nedisciplinirani postupak neke njegove redovničke subraće, on je indignirano odgovorio, da on ne može nasilje činiti nad njihovom savjesti! A kad je Biskup jednoga ili drugoga neposlušnika kaznio oduzevši mu jurisdikciju, o. Provincijal - mjesto da požali neposluh svoje subraće i pozove druge na disciplinu i red, on ironično javlja svojoj subraći "da su nam trojica mlađih, agilnih svećenika, izbačena iz stroja".[14]

Da! S bolju i žaljenjem moramo priznati, da do danas ne čusmo da oci franjevci ni kao pojedinci, a ni kao zajednica ni jedan od tih sramotnih ispada osudiše, niti širenje zla zaustaviše, niti na obranu crkvenog auktoriteta ustadoše. Pa čak ni onda, kad smo ih mi, dijecezanski svećenici, u više navrata pismeno molili i pozivali, da to zajednički učinimo.

2) Za nastale i još i sad postojeće nerede u našoj Biskupiji snose odgovornost oci franjevci zato, što su tamo, gdje su *morali biti pasivni* - *bili nadasve aktivni*.

Pored sve uporne borbe otaca franjevaca, da ne dođe do odluke Svete Stolice o povratku spomenutih pet župa dijecezanskom kleru, mi smo ipak očekivali, da će oci franjevci, - dođe li jednom do takve odluke, - smjesta reći: *Roma locuta, causa finita* i da će se toga držati.

Nažalost - prevarili smo se!

Zapravo tek nakon te odluke uslijedilo je ono najžalosnije, što se danas događa u Dijecezi. Naime, kad oci franjevci nisu mogli spriječiti donošenje te odluke Svete Stolice, nastojali su pošto po to onemogućiti njezino izvršenje. Čim se saznalo za abrogaciju reskripta iz 1923. g. i odluku Svete Stolice, da Herc. Franjevačka Provincija najkasnije do 13. V. 1968. godine vrati dijecezanskom

---

[14] *MiD*, 4/1969., str. 140.

kleru pet naprijed spominjanih župa, zaredale su dolaziti na ordinarijat deputacije iz tih pet župa, da protestiraju protiv odluke Svete Stolice i saopće da neće dopustiti da franjevac ode sa župe.

Kako su organizirane te deputacije? - Franjevci tvrde: One su samoinicijativno, sa strane samih vjernika organizirane, bez znanja župnika dotičnih župa. *Dato non concesso*, da li je moguće, da jedna grupa od 40 ljudi odlazi iz župe k Biskupu bez znanja župnika?! Ako su znali za organiziranje te deputacije, bili su dužni da to razbiju, ljudima točno i objektivno stvar izlože i na taj ih način smire. Ako bi i pored njihova nastojanja, ljudi se odlučili poći Biskupu, morali su o tome obavijestiti Ordinarija i ujedno se ograditi, da oni ne stoje za tvrdnjama i željama te deputacije. Budući da ovo zadnje nisu učinili, tim daju povoda da se sumnja, da su deputacije organizirane, ako ne direktno, a ono barem indirektno i na mig samih župnika.

Sigurno je, da su franjevci - župnici dotičnih župa kontaktirali s deputacijama nakon njihovog povratka s ordinarijata. To izričito potvrđuju oci dekani u svojem kolektivnom pismu od 20. V. 1968. To se vidi i iz toga, što su pojedini delegati i zapisnički saslušavani o svojem razgovoru s o. Biskupom i taj razgovor - dakako iskrivljen - kasnije se imputiralo o. Biskupu, da i on sije neraspoloženje prema ocima franjevcima. Ali još više. Neki župnici su na povratku delegacijama govorili izričito protiv mjesnog Ordinarija, kao na pr. o. fra Mariofil Perić, kad je pred Š. M. L. iz župe Mostarski Gradac ustvrdio, da je Biskup prevario Papu, podmitio Kardinale i tako dobio franjevačke župe.

Treba strpljivo pričekati, da se mnoge stvari razbistre i da se situacija smiri, pa će se koješta otkriti, kako su oci franjevci, župnici dotičnih župa "pripravili svijet" na smjenu na župama. Kad naime jednom ljudi, oslobođeni terora one klike, koja se nametnula vjernicima u one tri župe, budu mogli slobodno i otvoreno govoriti, te ne budu strepili pred tim: što će biti, ako ja to kažem, i jednom se franjevci vrate u župu..., onda će se očitovati što su sve franjevci župnici govorili pojedinačno ili u manjim skupinama, pa možda čak i s oltara o smjeni na župama...

Ni delegacije, pa ni sam o. Provincijal svojim protestnim dopisom Apostolskom delegatu od 2. prosinca 1967. godine, nisu uspjeli sistirati izvršenje Dekreta Svete Stolice. I franjevci teška srca - napustili su na dramatičan i spektakularan način dotične župe.

U to doba - za "utjehu svijetu" ubačene su parole, da će se franjevci ubrzo povratiti u te župe. Određivan je termin: iza 40 dana, pa se je taj termin produživao... sve do proljetne promjene 1969. godine. Dokle će se sada, iza promjene, produljiti?! Tko zna! Ali franjevci - premda su napustili formalno te župe, tj. prestali su u njima stanovati i noćivati, - oni su odmah iz susjednih župa počeli krstariti po tim napuštenim župama. Zašto? - Nije teško zaključiti! Ispočetka javno i otvoreno išli su u te tri župe: Crnač, Grude i Mostarski Gradac providirati

bolesnike. Nakon 3 mjeseca, otvorila se *sefta,* započelo se u tim župama i sv. pučke Mise celebrirati. Tako na 15. VIII. 1968. u Grudama, a 8. rujna 1968. g. u sve tri župe.

Tko su ti celebranti? Sigurno je - to još nitko od otaca franjevaca nije pokušao osporiti - da su to franjevci. Ti "nepoznati" franjevci iskorištavaju oltar i javno kritiziraju odredbe Svete Stolice i vlastitoga mjesnoga Ordinarija. Pozivlju izričito i otvoreno na ustrajnost u buntu i neposluhu. Na 8. rujna u Grudama celebrant započinje propovijed hvaleći Gruđane, da su se junački ponijeli (u čemu? Što su zazidali crkvena vrata?!...), te da su zaslužili nagradu. A on im nema što dati, nego neka vam Gospa...

Sličnu misao ponavlja "nepoznati" franjevac na ponoćki u istoj župi, kad je na koncu sv. Mise uzviknuo: Gruđani! Dobro ste se držali! Ustrajte! Pobjeda je vaša...

U župi Crnču taj "nepoznati" franjevac, govoreći o Evanđelju I Korizmene nedjelje - Isus i đavao u susretu u pustinji - aplicira na vjernike te župe i izričito govori: Ljudi! Dva ste puta napastovani do sada. Ako budete i treći put, najodlučnije odbijte to od sebe... I pri tom je razmahnuo rukama oko sebe veleći: Ovako to učinite! Prisutni su shvatili tko ih je napastovao: onaj dijecezanski svećenik, njihov novoimenovani zakoniti župnik, koji je dva puta dolazio u župu... U istoj župi na Duhove "nepoznati" franjevac celebrant izlaže na dugo povijest od 10. do 20. stoljeća ističući zasluge otaca franjevaca. Kad je bio pri završetku, onda je spomenuo: Eto, u 20. stoljeću ima ljudi, koji oblače svete haljine, stave velike očenaše oko vrata s velikim križem, a razgone vjeru kao sotona... Prisutnima nije bilo teško razumjeti, na koga propovjednik misli.

Starješinstvo Hercegovačke franjevačke provincije ustvrdilo je, da mu nije poznato, tko su ti "nepoznati" celebranti, a kategorički je odbilo, da su to njegovi članovi. O. Provincijal pred Kongregacijom za evangelizaciju naroda tvrdi, da to nisu članovi njegove, nego strane provincije, i da on kao Provincijal ove Provincije nema nikakve jurisdikcije nad članovima druge Provincije, pa prema tome on nije odgovoran, ako koji strani franjevac nešto čini na ovom području.[15] Ako je to istina, da su franjevci drugih provincija dolazili u te buntovne župe - da li sa znanjem ili bez znanja franjevaca ove Provincije, svejedno - i tamo služili pučke sv. Mise bez ikakve kanonske misije, onda je to još žalosnije i strašnije, jer je dokazom, da i franjevci - da li sa znanjem ili bez znanja njihova Starješinstva?! - drugih provincija, pa možda i sve provincije ove zemlje odobravaju, podržavaju i utvrđuju u otporu i nepokornosti buntovne elemente u onim trima župama.

Ali hercegovački franjevci započeli su se postepeno približavati, natrag primicati onim trima župama. Možda ih je na to, barem *implicite,* potaknuo i sam

[15] *MiD*, 1/1969., str. 27-28.

o. Provincijal. Naime ovaj u provincijskom glasilu piše svojoj subraći ovako: "Strogo se pridržavajte ne samo općih zakona nego i posebnih naredaba Biskupskog Ordinarijata. Niti ne pomišljajte na to, da biste se o to ogriješili. Naprotiv, u svemu, što nije zabranjeno, budite uslužni ovom patničkom narodu. Ne štedite nikakva truda ni znoja, da biste im olakšali teško breme ove bezutješnosti. Ako je potrebno, podvostručite radno vrijeme, odrecite se godišnjih odmora, prihvatite svaku moguću žrtvu, ali nastojte im pomoći...".[16]

Ne ulazeći u analizu citiranog teksta i očite suprotnosti onog prvog pasusa i drugog dijela, ipak simptomatično je, da u čitavoj okružnici od 6 tiskanih strana nema riječi, da župnici susjednih župa djeluju pozitivno na buntovne elemente, da se smire i pokore odredbama Crkve a poziva se župnike, da im pomognu i ne štede u tome ni znoja ni truda, da se odreknu godišnjih odmora...

Najprije su franjevci župnici iz susjednih župa: Široki Brijeg, Ružići, Gorica počeli celebrirati sv. Mise na grobljima svojih župa, ali koja su groblja najbliža onim župama bez svećenika... Kasnije, pod jesen 1968. g. počeli su obilaziti sela i ispovijedati u privatnim kućama staru čeljad i druge, koji su dolazili na sakramente... Otpočeli su i katehizaciju djece. Vodili su pojedine sprovode... Krštavali su djecu u svojim župama, vjenčavali mladence bez oglasa, ako su obje stranke bile iz one tri župe.

O. Biskup je upozoravao, da nije u skladu s odredbama Crkvenoga zakonika i odredbama Ordinarijata, što pojedini franjevci čine. Oni su drsko i nedolično odgovarali, da to čine "po diktatu svoje savjesti", i da se više treba "pokoravati Bogu nego ljudima...". Kad je o. Biskup zaprijetio oduzimanjem jurisdikcije, neki su odgovorili: da katehizacija nije svećenička funkcija, za nju ne treba kanonska misija i ako svećenik bez dozvole Biskupove katehizira, Biskup mu jedino tada može oduzeti jurisdikciju, ako nešto heretično naučava... Konačno, na Uskrs 1969. godine, Hercegovački franjevci su otvoreno i javno pošli u one tri župe i tamo služili pučke sv. Mise. To priznaje i sam o. Provincijal. I ne samo da priznaje, da su njegovi služili sv. Mise na Uskrs u tim župama, nego on to i odobrava, pa čak piše, da bi i sam tamo pošao, kad bi znao, da će ti ljudi na Uskrs ostati bez sv. Mise. Evo njegovih doslovnih riječi: "Je li tko dolazio u te župe i govorio Misu, ne znam. Je li što govorio, ni to ne znam. Samo to sigurno znam, da od naše braće, Hercegovačkih Franjevaca, nitko nije u tim župama služio ni pučke niti bilo kakve druge Mise za punih 11 mjeseci, tj. do Uskrsa 1969. A na Uskrs? Išli su i imali Misu u sve tri župe. Za nas (a i za Crkveni Zakonik!) Uskrs je tako velik, da bih ja osobno pošao u te župe i rekao im Misu kad bih sigurno znao, da tu neće biti Mise toga dana..."![17]

[16] *MiD*, 5/1968., str. 5.
[17] *MiD*, 4/1969., str. 175.

Kad tako o. Provincijal, koji uživa među svojom subraćom veliku reputaciju i ugled i kao profesor teologije, i kao njihov bivši odgojitelj, te kao sadašnji viši redovnički poglavar, kojem se zbog toga ne bi usudio itko od podložnika suprotstaviti, - tako misli, drži, sudi i javno govori i piše, što se onda može očekivati od njegove, napose mlađe redovničke subraće?! Dodajmo ovdje samo ono, što smo na prošloj stranici citirali, tj. gdje on upozorava svoju subraću, da se pridržavaju ne samo općih crkvenih propisa nego i posebnih naredaba Ordinarijata i neka ne pomišljaju, da bi to kršili. Kako gornji citat odudara od ovoga?

Kod ovakvog stanja, naime kad oci franjevci mjesto da inzistiraju na poslušnosti prema odredbama Sv. Stolice i vlastitoga Ordinarija, oni ih otvoreno i bez skrupula krše i gaze, te odlazeći u one župe, čineći sve svećeničke usluge tim vjernicima, otvoreno utvrđuju ih i podržavaju u otporu prema odredbama više crkvene vlasti, ne može se očekivati, da bi se uskoro moglo u one tri župe stanje smiriti i normalizirati. Vjernici iz tih župa otvoreno govore: ne treba nam stalni župnik, i ovako imamo sve potrebne usluge...

A oni, koji bi željeli da se stanje sredi, oni izjavljuju: da su nam oci franjevci na svojem polasku rastumačili stvar, ne bi došlo do revolta i uzbune. A da su nam i kasnije poručili s oltara na primjer sa Širokog Brijega ili iz koje druge župe, da se njima ne obraćamo, nego da tražimo svojeg zakonitog župnika, i da su to nekoliko nedjelja ponovili, te prema tome i postupili, klima bi se u tim trima župama ubrzo na pozitivno promijenila. Oni buntovni elementi bi se povukli a oni pozitivni stupili u akciju i doveli u župu zakonito imenovanoga župnika.

Oci franjevci mjesto da mirno i poslušno prihvate odluku Svete Stolice o smjeni na župama, i u tom smjeru pozitivno utječu na vjernike dotičnih župa i na vjernika u drugim njima povjerenim župama, oni eto, svojom aktivnošću podržavaju žalosno i abnormalno stanje u citiranim trima župama. Oni se zapravo žele vratiti u te župe na taj način, i u toj nadi, da Sveta Stolica neće trpjeti ovakav nered, pa će prekinuti svoju šutnju i odrediti, da se franjevci - pa taman i "ad tempus" - povrate u te tri župe.

Tu želju Biskupu očitovala je jedna delegacija otaca dekana u lipnju 1968. godine, kad su u razgovoru o situaciji u dijecezi predlagali, da Biskup vrati fratrima te tri župe (Crnač, Grude i Mostarski Gradac), a da će oni kao protuuslugu učiniti sve, da ne bi vjernici "otjerali" dijecezanske svećenike s one druge dvije župe (Blizanci-Gradac, Grljevići). Kad bi se to ostvarilo, tko bi mogao sagledati sve one kobne posljedice, koje bi odatle proizašle?! Tim bi bilo blokirano i onemogućeno išta dalje poduzimati u cilju ostvarenja Decizije Leona XIII iz 1899., koja je postala opet punopravna i važeća nakon abrogacije onoga reskripta 1923.. A tu je Deciziju - odobravanjem i potvrdom abrogacije reskripta iz 1923. g. - sadašnji Sveti Otac *implicite* i ponovno potvrdio.

A ako se ne bi provela Decizija Leona XIII., onda bi bila onemogućena daljnja egzistencija dijecezanskoga klera u ovoj Biskupiji, odnosno on bi bio potisnut na periferiju i ograničen na mali broj župa i još manji broj vjernika, tako da se njegov utjecaj i djelovanje skoro ne bi primjećivalo, dok ne bi postepeno i posve iščezao iz ove Biskupije.

Povratak franjevaca u one tri župe imao bi fatalne posljedice ne samo u pogledu postojećih župa *liberae collationis Ordinarii*, a koje oci franjevci administriraju na temelju onoga reskripta, nego i u pogledu osnivanja novih župa. Jer mjesni Ordinarij mogao bi - ako bi želio - osnovati one župe i u onim mjestima otvoriti pastoralni centar, gdje bi to dozvolili oci franjevci. A gdje bi to oni dozvolili, nije teško domisliti, ako se ima pred očima ono, što su oni u peticiji iz 1923. godine predlagali Svetoj Stolici.

Povratak franjevaca u one tri župe imao bi, nadalje, nedoglednih posljedica po disciplinu u biskupiji uopće. Naime svaki župnik, - dijecezanski svećenik ili redovnik - ako ne bi htio prihvatiti premještaj svojih poglavara, mogao bi jednostavno angažirati sebi odane vjernike, koji bi bili spremni poput Gruđana, i zazidati vrata crkve i župskoga stana, i stražariti pred tim...

Povratak otaca franjevaca u one tri župe imao bi dalekosežnih reperkusija i izvan naše Biskupije, napose u onim biskupijama, gdje se mjesni Ordinariji povremeno suočavaju sa sličnom problematikom, s kakvom je suočen naš dijecezanski Ordinarij u svojoj biskupiji (kao na pr. Vrhbosanska nadbiskupija, Banjalučka biskupija, neke dalmatinske biskupije...). Ovdje ne mislimo samo na sukobe redovnika - franjevaca u pogledu župa, nego na sukobe Biskupa i župnika. Nije li se negdje u Slavoniji već operiralo s buntom u Hercegovini u tom smjeru?!

A najfatalnije posljedice bi bile po sami crkveni auktoritet, ne samo mjesnog Ordinarija, nego i same Svete Stolice, pa i samoga Svetog Oca. Budući da iza Dekreta o vraćanju pet župa stoji sama Sveta Stolica, što bi se govorilo i kako komentiralo, kad bi sada Sveta Stolica ustuknula pred buntom i kontestacijom one klike i grupe, koja stoji iza svih nereda u Biskupiji? Što bi mogao drugo zaključiti nedoučeni vjernik nego da su oci franjevci "sila", jača i od samoga Svetog Oca?! Ako sve ovo, što smo naprijed naveli, imamo pred očima, onda je od nas daleko i sama pomisao, da bi trebalo franjevcima, pa samo i "ad tempus" povjeriti te župe na administraciju. A s druge strane, uvjereni smo, kad bi oci franjevci i sada lojalno, iskreno i spremno surađivali s Biskupom i pridržavali se njegovih naredaba i uputa, stanje bi se ubrzo normaliziralo. Ali jer franjevci žele sačuvati predominantan položaj i supremaciju u dijecezi gledom na duhovnu pastvu vjernika po župama, te u tom cilju žele iskoristiti i sadašnje nerede i bunt onih triju župa, stoga su bili pasivni ondje, gdje su morali biti i te kako aktivni - kako izložismo u točki br. 1. - a vrlo aktivni ondje, gdje su morali biti pasivni, tj. ne podržavati buntovne elemente u onim župama - o čemu smo nešto opširnije govorili u ovoj točki 2.

Dok god oci franjevci u ovoj Biskupiji ne promijene mišljenje, naslijeđeno od svojih predaka, da oni imaju isključivo ili barem pretežno pravo na duhovnu pastvu vjernika u našim krajevima, odnosno da na temelju povijesnih zasluga svojih predaka imaju pravo na predominantan položaj u pastvi vjernika po župama nad dijecezanskim klerom, i dok ne prestanu podcjenjivati dijecezanski kler inkriminirajući mu da je on došao u Bosnu i Hercegovinu "iza austrijskih topova", dok oci franjevci ne oslobode se svojeg partikularizma i kolektivnog egoizma, pa u duhu ustrojstva Crkve, propisa crkvenih zakona i naučavanja II. Vatikanskoga sabora ne budu širokogrudniji prema dijecezanskom kleru, dotle će svako nastojanje mjesnih Ordinarija ove dijeceze, da se u djelo provede ono, što je Sveta Stolica svečanom Decizijom iz 1899. na prijedlog samih otaca franjevaca odredila, suočavati se s teškim trzavicama i sukobima. Stoga potpisani najusrdnije molimo Plenum Konferencije našeg Episkopata, da bi učinili sve, da bi Sveta Stolica - kojoj su franjevci kao izuzeti redovnici i snagom svojega zavjeta posebno podređeni - utjecala na naše oce franjevce, da omoguće mirno, i bez trzavica, potresa i škandala provođenje u djelo svečane Decizije Svete Stolice iz 1899.

8) **Kako o. Provincijal prikazuje odluke Svete Stolice da Hercegovačka franjevačka provincija vrati pet župa *liberae collationis Ordinarii* dijecezanskom kleru?** Dopustite nam, oci Nadbiskupi i Biskupi, da na koncu ove naše predstavke osvrnemo se kratko na način, kako o. fra Rufin dr Šilić, sadašnji hercegovački provincijal, prikazuje Dekret Svete Stolice o vraćanju spomenutih pet župa. Ovdje bismo željeli svratiti pozornost visokog skupa našeg Episkopata na pismo o. Šilića, koje pod službenim brojem Provincijalata hercegovačkih franjevaca, br. 1189/67. od 2. prosinca 1967. godine uputi apostolskom delegatu mons. Mariu Cagni u Beograd, 15 dana nakon svojega usmenog razgovora s Delegatom. Ne ulazeći u detaljnu analizu sadržaja čitavog pisma, niti ne osvrćući se na cilj, koji je želio tim pismom o. Provincijal postići (tj. da se Dekret sistira i njegovo izvršenje suspendira, dok se ne sačini novi i definitivni ugovor između Biskupa i Provincije o župama...), želimo navesti nekoliko karakterističnih izraza, rečenica, koje bjelodano dokazuju, kako je o. Provincijal prikazao Dekret Sv. Stolice.

O. Šilić referira što kršćanski narod, koji cijeni franjevce misli, i javno očituje da je Dekretom Apostolskoga delegata "Provinciam hanc et Fratres a S. Sede punitos esse pro eorum sacrificiis et fidelitate..." Svijet - tako pater Šilić nastavlja - govori: "Confiscatio haec peior est quam illa a Statu civili nuper peracta". Mnogi se sablažnjavaju nad "spoliationem bonorum". Svijet govori: "de carentia iustitiae socialis in Ecclesia". Jer: "Secundum leges in hac natione hodie vigentes nemini, nec Statui, licet hominem de domo propria eiicere, sine ulla remuneratione, et eum sine tecto et pane relinquere. Hoc autem Fratribus nostris per Decretum Paternitatis Tuae accidit. Domus enim relinquendae nec ab Episcopo nec a parochianis aedificatae erant, sed a Provincia, id est mercede Fratrum proprii

laboris." Malo dalje nastavlja: "Etiam Fratres nostri, praesertim iuniores, eodem modo sentiunt..."

U točki 3. toga pisma osvrćući se o. Šilić na riječi iz Dekreta Apostolskoga delegata, br. 604/67 od 13. XI. 1967. "donec aliter provideatur..." shvaća ih, da se radi o etapnom, progresivnom vraćanju župa, dok to nazivlje: "Omnium viarum haec est pessima", govori da vraćanje tih župa znači za Provinciju "dolorosa maceratio"; "Nonne scitis hanc paroeciarum traditionem nihil aliud esse nisi Provinciae nostrae mutilationem? Fratres aperte loquuntur de martyrio. Est operatio chirurgica dificillima... Aliqui Fratrum de occisione rituali (*ritual murder*) loquuntur..."

Završava taj pasus: "Talem remunerationem pro tot vitis pro Sancta Sede sacrificatis accipere, quid aliud nominare possumus nisi punitionem?

Da li je potreban komentar ovim riječima? "Maceratio, spoliatio, confiscatio, mutilatio, punitio..."?!

Sama Sv. Kongregacija shvatila je posve dobro ovo pismo, koje je dobila preko Delegata i po izjavi samoga o. Šilića, okarakterizirala ga kao buntovnost, i zatražila intervenciju o. Generala. I ovo i ovakvo pismo o. Šilić objavljuje svojoj subraći.[18] Kakvim je plodom moglo to pismo uroditi, lako je domisliti.

I još više. O. Šilić to pismo čita prevodeći s latinskog jednoj grupi laika, koja je u svibnju 1968. god. njega posjetila interesirajući se za nastalu situaciju. Iz navedenih izraza prisutni su mogli shvatiti, da su i franjevci protiv odluke Svete Stolice, pa ono potanko izlaganje i čitanje pisma mogli su shvatiti kao poziv, da se i oni pridruže tom revoltu o. Provincijala. Zar nije bilo samo to dovoljno, da se te ljude potakne na bunt i kontraakciju? U kasnijim ispadima famozne "Misije dobre volje" ponavljaju se misli i argumenti, kako smo gore citirali. Da li su našle svoj izvor u tom pismu o. Provincijala?

U Dekretu, br. 360/68., od 11. V. 1968., kojim o. Provincijal predaje župe Biskupu na slobodno raspolaganje ponavljaju se gornje misli. Izričito stoji: "Quamvis Provinciam hanc, per istud Decretum immerito et sine ullo fundamento in mutilationem et punitionem loco remunerationis pro tot sacrificiis et vitis pro Deo et Ecclesia sacrificatis accepisse...". O. Šilić i u okružnicama svojoj redovničkoj subraći često puta spominje: progonjeni smo, Veliki petak Provincije, govori o amputaciji... a nigdje ne stoji napisano, da je on svojoj subraći protumačio u pravom svjetlu i pravno stanje onih župa, koje su im bile povjerene 1923. g. i sadašnju odluku Svete Stolice, kao što je to od njega izričito i pismeno tražila i Sv. Kongregacija i Apostolski delegat. Žao nam je da moramo izjaviti, da ovako nije smio postupati jedan viši redovnički poglavar. Objavljivati pismo onakvog sadržaja i izlagati ga laicima - do čega može voditi?! Do pobune, bunta i nereda...

[18] *MiD*, 4/1968., str. 11-14.

Prečasni Naslove! Oci Nadbiskupi i Biskupi!

Kamo sreće, da nismo bili prisiljeni uputiti Vam ovu našu predstavku! Uvjeravamo Vas, oci Nadbiskupi i Biskupi, da bismo bili najsretniji, da nismo morali sve ovo napisati i iznijeti pred visoki skup našeg Episkopata, što smo napisali u ovoj predstavci. Najsretniji bismo bili, da ne postoji nikakva napetost, trzavice, sukobi između jednoga i drugoga klera u Hercegovini. Uvjereni smo, da je to mišljenje također našega dijecezanskog Ordinarija kao i sviju članova našega Episkopata.

Ali, nažalost, sve dok na upravu naše Dijeceze nije došao današnji naš ordinarij dr Petar Čule, dijecezanski svećenik, sve što je rješavano i odlučivano o sudbini dijecezanskoga klera u ovoj biskupiji, rješavano je i odlučivano ne samo "de nobis sine nobis" nego i "contra nos".

U nastojanju današnjega našeg Ordinarija, da u djelo provede ono, što su njegovi predšasnici olako shvaćali, a što je Sveta Stolica već od početka obnove redovite crkvene hijerarhije u ovim krajevima odlučila u pogledu dijecezanskoga klera, ne vodi ga nikakva animoznost prema ocima franjevcima, nego čista želja, da jedan i drugi kler budu bratski ravnopravni, pa da kao takvi plemenito se natječu za Božju stvar.

Završavajući, usrdno molimo Vas, oci Nadbiskupi, da svojim ugledom potpomognete našem ocu Biskupu u njegovim nastojanjima.

Ujedno ponavljamo svoju sinovsku odanost Svetoj Crkvi, Svetom Ocu i svim Biskupima, a Vama, Kolegiju našeg Episkopata izražavamo posebno poštovanje, te moleći Vaš blagoslov ostajemo u Gospodinu najodaniji:

19.

ZAJEDNIČKA IZJAVA
predstavnika Biskupske Konferencije Jugoslavije
i provincijala hercegovačke franjevačke provincije
O. Dr. Fra Rufina Šilića

Zagreb, 19. lipnja 1969.

Dolje potpisani predstavnici B. K. J. i provincijal franjevačke provincije mnogopoštovani o. Dr. Fr. Rufin Šilić, u želji da se uredi duhovna pastva u župama CRNAČ, MOSTARSKI GRADAC i GRUDE povodom odluke Svete Stolice, da se spomenute župe imaju dodijeliti dijecezanskom kleru, složili su se u slijedećem:

1) Iako su sve tri župe odlukom Svete Stolice dodijeljene dijecezanskom kleru - što znači, da dijecezanski Biskup može njima slobodno raspolagati prema svojoj uviđavnosti i volji, - mostarski biskup prečasni gospodin Dr. Petar ČULE ipak će jednu od njih, i to GRUDE, povjeriti do daljnjega upravi svećenika franjevaca.

No zato će franjevački Provincijal sa svoje strane učiniti sve, što bude moguće, da se druge dvije župe, tj. CRNAČ i MOSTARSKI GRADAC, prethodno i u miru predaju dijecezanskim svećenicima, koje odredi preč. g. Biskup.

2) Pošto se mirno izvrši zaposjednuće ovih župa, mostarski Biskup i franjevački Provincijal nastavit će pregovore o mirnom uređenju svih spornih pitanja između mostarskog Biskupa i Franjevačke Provincije u Hercegovini.

3) Ova se izjava ima pročitati pod svim misama za puk u svim župama mostarsko-duvanjske biskupije.

U Zagrebu prilikom Biskupske Konferencije, dne 19. lipnja 1969.

+ Josip Pogačnik, nadbiskup ljubljanski, potpredsjednik B. K.
+ Smiljan Čekada, nadbiskup vrhbosanski,
+ Frane Franić, biskup splitski,
+ Stjepan Bäuerlein, biskup đakovački,

+ Matiša Zvekanović, biskup subotički,
+ Petar Čule, biskup mostarski,

O. Rufin Šilić, provincijal herc. franjevaca.*

Napomena župnicima: Pročitati ovu IZJAVU pod pučkom sv. misom 6.VII 1969.g.

Mostar, dne 28. lipnja 1969. godine.

+ Petar, biskup

----
* Fotokopija u ABO Mostar

20.

PREDSTAVKA DIJECEZANSKOGA KLERA
GENERALNOM MINISTRU O. F. M.

12. rujna 1970.

Dijecezanski kler biskupije Mostar-Duvno
Hercegovina, Jugoslavija

Rev. P.
KONSTANTIN KOSER,
General Reda Male braće
RIM

Prečasni Oče,

Potpisani dijecezanski svećenici biskupije Mostar-Duvno s dužnim poštovanjem upravljamo Vama, kao vrhovnom poglavaru Reda male braće prigodom Vaše posjete Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji Uznesenja BDM, čiji članovi djeluju skupa s nama u duhovnoj pastvi u ovoj Biskupiji, ovu predstavku s molbom da biste je izvoljeli blagohotno primiti.

1) Poznato Vam je, prečasni Oče, da je papa Leo XIII. Apostolskim pismom "Ex hac augusta Principis Apostolorum Cathedra" od 5. VII. 1881. ustanovio novu crkvenu pokrajinu za područje Bosne i Hercegovine, obnovio redovitu crkvenu hijerarhiju s metropolijom u Sarajevu i sufraganskim biskupijama u Banjoj Luci i Mostaru. Novoj metropoliji pridružio je i Trebinjsko-mrkansku biskupiju kojom su do tada upravljali dubrovački biskupi, a koja je 1890. povjerena mostarskom Biskupu na administraciju sačuvavši svoju pravnu samostalnost.

Prvim rezidencijalnim biskupom novostvorene Mostarsku-duvanjske biskupije bio je imenovan dotadašnji Apostolski vikar u Hercegovini o. fra Paškal Buconjić, OFM, hercegovački franjevac i bivši redodržavnik Hercegovačke franjevačke kustodije (1882-1910). Naslijedio ga je o. fra Alojzije Mišić, OFM, član Franjevačke provincije Bosne Srebrene (1912-1942). Nakon njegove smrti Sveti Otac Papa Pio XII. imenovao je 15. IV. 1942. dr Petra Čulu, dijecezanskog svećenika mostarsko-duvanjskim biskupom i apostolskim upraviteljem Trebinjsko-mrkanske biskupije.

U apostolskom pismu "Ex hac augusta..." od 5. VII. 1881. papa Leo XIII piše: "A mislimo da se najviše tiče Naše službe također to da se, povećavši u

Bosni i Hercegovini biskupijska sjedišta, brinemo kako da u njima porastu mnogobrojni domaći svećenici koji će se odlikovati ćudorednom čistoćom, pobožnošću i revnošću, čestito i znanstveno izobraženi, da uzmognu s obilnim plodom obnašati sve svećeničke dužnosti i marljivo ulagati sve svoje snage za širenje vjere u svojim rodnim krajevima. Stoga, čvrsto uvjereni da ovomu pothvatu neće nedostajati darežljiva dobrostivost predragoga cara i apostolskoga kralja, odlučujemo i određujemo da se u međuvremenu, bez ikakva odlaganja, u Vrhbosanskoj nadbiskupiji osnuje pokrajinsko sjemenište za klerike, po kojem se može odgovoriti potrebama te nadbiskupije i ostalih biskupija koje joj pripajamo kao područne. Sasvim se pouzdano nadamo da će na taj način izići što više izvrsno odgojenih evanđeoskih radnika iz svjetovnoga klera koji će vjerno i veselo obrađivati Gospodnji vinograd, povezani jednim duhom ljubavi i sloge s gojencima redovničkih disciplina, kojima je potrebno odati poštovanje zbog dugotrajnih napora po kojima su brižno nastojali steći zasluge za Crkvu i spasenje duša u onim krajevima."

Ova odredba Svetog Oca, da u novim prilikama, nakon obnovljene redovite crkvene hijerarhije, imaju u duhovnoj pastvi vjernika po župama djelovati uz franjevce i dijecezanski svećenici učinila je nadasve aktualnim pitanje razdiobe župa između jednoga i drugoga klera.

U Bosni, tj. u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Banjalučkoj biskupiji, koja je *ad tempus* bila povjerena vrhbosanskom Nadbiskupu, nakon dugotrajnih pregovora postignut je sporazum između ondašnjeg Starješinstva franjevačke Provincije Bosne Srebrene i crkvene hijerarhije o razdiobi župa. Taj sporazum uz predhodno odobrenje Svetog Oca Leona XIII ratificirala je i objavila 14. III. 1883. Sv. Kongregacija za izvanredne crkvene poslove.

Iza toga počeli su preliminarni razgovori o razdiobi župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji, koji su nakon dugo godina završeni u 1899. kad je ondašnje Starješinstvo Provincije hercegovačkih franjevaca podnijelo prijedlog biskupu fra Paškalu Buconjiću, a ovaj prihvatio taj prijedlog i predložio ga Svetoj Stolici na ratifikaciju i odobrenje.

Prijedlog je podnešen Sv. Kongregaciji za biskupe i redovnike, a ova je, saslušavši mišljenje "Moderatorum Ordinis Fratrum Minorum", prijedlog prezentirala Svetom Ocu koji ga je blagohotno prihvatio, odobrio i naredio, da se publicira.

Spomenuta Kongregacija izdala je 17. VII. 1899. "Decisionem S. Sedis de dispositione paroeciarum in dioecesi Mandetriensi". Decizijom priznaje se 25 onda postojećih župa Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji *pro mensa regulari*".

Za dijecezanski kler određuje Decizija:

a) *12 onda postojećih župa*,

b) *12 imenično navedenih teritorijalno određenih župa*, onda još kanonski nepostojećih, ali "in futuro erigendae",

c) sve one župe, koje će duhovno dobro vjernika tražiti, da se ubuduće osnuju.

Tom odredbom Decizije, kojom se franjevcima priznaje 2/3 tada postojećih župa, a koje su franjevci sami izabrali uz pristanak svog bivšeg redodržavnika, tada biskupa fra Paškala Buconjića, i koje župe onda su predstavljale i danas predstavljaju "potiorem partem" (= jači dio) biskupije kako u pogledu broja vjernika tako i u svakom drugom pogledu, ostavlja se franjevcima široko područje djelovanja *in cura animarum* na području biskupije, ne uzimajući u obzir onu djelatnost izvan ove biskupije, jer oni kao *religio clericalis exempta* nisu striktno vezani za pojedinu biskupiju kao dijecezanski kler.

Određujući pak za dijecezanski kler približan broj župa (24) uz one, koje će se u budućnosti osnovati Decizija je postavila temelj buduće ravnopravnosti jednoga i drugoga klera "in cura animarum" u dijecezi *ad eliminandam quamcumque animositatem inter clerum, veramque fovendam pacem charitatem viriumque unionem pro bono communi animarum*, kako stoji u preambuli citirane Decizije. Stoga smo Deciziju Pape Leona XIII. iz 1899. uvijek smatrali i danas smatramo "Magna Charta" egzistencije, razvoja i ravnopravnosti dijecezanskoga klera s ocima franjevcima u pogledu pastve vjernika po župama u biskupiji.

Biskup fra Paškal Buconjić u g. 1908. službeno je razaslao svim svećenicima "multiplicatas copias SOLLEMNIS DECISIONIS Sanctae Sedis relate ad paroecias vel institutas vel instituendas", i u tom raspisu naglasio je: "*Quae Decisio firma et stabilis remanere debet* ad evitandas quascumque divergentias et desideriorum volubilitates."

3) Provođenje u djelo spomenute Decizije ovisilo je o odgoju svećeničkoga pomlatka dijecezanskoga klera. Sa žaljenjem moramo konstatirati da je ovo, tj. odgoj svećeničkoga pomlatka dijecezanskoga klera veoma sporo napredovalo sve dok na upravu Biskupije nije došao sadašnji njezin ordinarij mons. dr Petar Čule.

Budući da je u vremenu od 1881. do 1942. odgojen veoma mali broj dijecezanskoga klera, iako su postojali svi uvjeti za to, Sveta Stolica nakon smrti biskupa o. Alojzija Mišića imenovala je dijecezanskoga svećenika biskupom u Hercegovini sa željom i nadom da će on posvetiti veću brigu odgoju svećeničkog pomlatka toga klera, kako bi se moglo ostvariti ono što je bilo određeno Decizijom iz 1899. godine. I doista novi biskup dao se najvećim marom na odgoj svećeničkog pomlatka.

U tome je, nažalost, bio sprječavan ponajprije onim strahovitim ratnim sukobom i razaranjima II svjetskog rata, u kojem je poginula jedna trećina dijecezanskoga klera, a nakon rata sjemeništa su bila rekvirirana i onemogućena u djelovanju, bogoslovi i sjemeništarci raspršeni. Poslije rata, kad je trebalo početi skoro ispočetka s odgojem svećeničkoga pomlatka, Biskup je bio nasilno udaljen iz dijeceze i proveo je teške godine u zatvoru i konfinaciji. Po njegovim

sugestijama njegov je delegat u vrijeme biskupove odsutnosti uložio najveće napore da se odgoji što više svećeničkih kandidata. Po povratku iz zatvora i konfinacije Biskup se s još većom zauzetošću dao na odgoj svećeničkog pomlatka, što je urodilo blagoslovljenim plodovima.

4) Kad se je povećao broj dijecezanskoga klera, mjesni je Ordinarij htio otpočeti s provedbom odredaba Decizije iz 1899. godine. Ali, nažalost, pri tome susreo se s novom zaprekom. Biskup o. fra Paškal Buconjić, podnoseći prijedlog Svetoj Stolici o razdiobi župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji između jednoga i drugoga klera, zamolio je Svetu Stolicu da mu dopusti da može, "ponendi etiam in parochiis liberae collationis tam presbyteros saeculares quam regulares... quandocumque necessarium fuerit". Sv. Kongregacija za biskupe i redovnike usvajajući prijedlog prihvatila je i molbu biskupa Buconjića i podijelila mu uz odobrenje Svetog Oca dozvolu "ut perdurantibus praesentibus rerum adjunctis, administrationem paroeciarum liberae collationis presbyteris Regularibus... commitere possit et valeat..." Kako su te prilike dugo potrajale, Starješinstvo Hercegovačke franjevačke provincije uz pristanak i preporuku mjesnog ordinarija o. fra Alojzija Mišića 1923. g. zamolilo je Svetu Stolicu, da one župe *liberae collationis Ordinarii,* koje su oni tada administrirali i neke druge, koje je trebalo u budućnosti osnovati, Sveta Stolica vrati Provinciji pravno na ono stanje, koje je bilo prije Decizije iz 1899. godine.

Sveta Stolica djelomično je udovoljila molbi Starješinstva i Sv. Kongregacija Koncila svojim reskriptom od 22. VI. 1923. podijelila je Indult mjesnom Ordinariju, da može tražene župe povjeriti franjevcima, ali "sub lege ut enuntiatae paroeciae conferantur praedictis Patribus ad nutum S. Sedis". Tim je bilo blokirano sprovođenje u djelo Decizije Svete Stolice iz 1899. godine. Stoga se je sadašnji dijecezanski Ordinarij po naputku Sv. Kongregacije *de Propaganda Fide* iz 1943. g. obratio Svetoj Stolici, da se opozove dotični reskript iz 1923. g., kako bi se moglo pristupiti ostvarivanju Decizije iz 1899. godine.

Nakon što je nadležna Rimska Kongregacija, tj. *de Propaganda Fide* prikupila sve potrebne podatke i informacije i predmet pretresla na svojoj plenarnoj sjednici, ona je svojim reskriptom br. 1262/65. od 26. III. 1965. obavijestila, da je onaj reskript iz 1923. opozvan uz osobni pristanak Svetog Oca Pavla VI., te je pozvala Biskupa i Provincijala da traže najzgodniji način, kako da se to provede u djelo, a da ne bi trpjela štetu duhovna pastva vjernika. Doslovce u reskriptu bilo je pisano: "Siccome è espediente che la nuova distribuzione delle parrocchie debba essere compiuta gradatamente e senza alcun pregiudizio per la cura delle anime, questa Sacra Congregazione invita Vostra Eccellenza a studiare la migliore soluzione del problema, qui a Roma insieme al Reverendissimo Padre Provinciale Francescano dell'Erzegovina in occasione della prossima Sessione del Concilio Ecumenico...".

Pregovori su trajali više godina i konačno je *Sacra Congregatio pro Gentium Evangelizatione seu de Propaganda Fide* izdala u travnju 1967. odluku, da Hercegovačka franjevačka provincija preda mjesnom Ordinariju *pro clero dioecesano* 5 župa (Crnač, Blizanci-Gradac, Grljevići, Grude, Mostarski Gradac) i povjerila je Apostolskom delegatu u Beogradu, da on izda provedbeni dekret, koji je to i učinio 13. XI. 1967.

5) U povodu provođenja u djelo spomenutoga Dekreta o predaji citiranih 5 župa na administraciju dijecezanskom kleru, došlo je u nekim od njih do nereda. Tada nastali neredi još uvijek traju u tri od citiranih pet župa (Crnač, Grude, Mostarski Gradac), dok u dvije druge župe (Blizanci-Gradac i Grljevići) stanje je normalno i zakoniti župnici redovito i bez smetnja vrše svoju pastoralnu dužnost.

6) U vezi s tim neredima u tim župama, mi, niže potpisani dijecezanski svećenici, u punoj svijesti i odgovornosti pred Bogom, pred Crkvom, poviješću i svojim hrvatskim narodom izjavljujemo slijedeće:

A) Da nas pri niže navedenim izjavama ne vodi nikakva animoznost vis-à-vis franjevaca Hercegovačke provincije. Mi želimo i željeli bismo s njima živjeti i raditi rame uz rame na ovom našem hercegovačkom kamenjaru u duhu bratske ljubavi, sloge, jedinstva, kako je to naglašeno u apostolskom pismu Leona XIII. te u svečanoj Deciziji Sv. Stolice iz 1899. g. i kako to naučava II Vatikanski Sabor; u onom smislu i duhu, kako smo to bili povezani i živjeli u bratskoj slozi i ljubavi sve do izbijanja nereda u vezi s provođenjem u djelo citiranoga Dekreta Svete Stolice iz 1967. godine.

B) Ipak za volju i ljubav istini, mi ne možemo i ne smijemo zatvoriti oči pred zbivanjima u našoj Dijecezi zadnjih godina nego svečano izjavljujemo i kategorički tvrdimo:

a) Da neki franjevci tokom 1967. godine pa na ovamo nisu se angažirali i među narodom, posebno u onim trima župama na svoj način: - *modis et formis,* direktno ili indirektno, pojedinačno ili skupno - i počeli ubacivati među vjernike sumnju i nesigurnost, te tako pripravljati narod na neposluh i otpor odredbama više crkvene vlasti, nikada i nikome od vjernika ne bi uopće palo na pamet, niti bi tko od njih došao na tu ideju, da postavlja pitanje: tko će mu biti duhovni pastir - župnik: da li franjevac, isusovac, dominikanac, salezijanac ili dijecezanski svećenik. Vjernicima je stalo do toga, da imaju svećenika i da ovaj kao svećenik bude na visini svoga zvanja, te da savjesno vrši svoje dušobrižničke dužnosti prema povjerenim dušama. Vjerni narod ne veže svoju vjeru uz boju i kroj svećeničke odjeće.

b) Prema tomu odgovornost za sve nerede i sablazni, koje su se dogodile u one tri župe, te koji neredi još uvijek događaju se u onim župama, snose oni neki franjevci, koji su tu smutnju i revolt u narodu prouzrokovali i koji su taj revolt podržavali i još ga i danas otvoreno podržavaju. Držimo da su Vam, prečasni Oče, mnoge pojedinosti poznate, i ne želimo ih ovdje ponavljati.

c) I dok god oni neki franjevci, koji su od početka stvorili zabunu i u narodu prouzrokovali otpor i revolt prema odredbama više crkvene vlasti i svojim ga podržavanjem dalje pothranjivali, budu zalazili u one župe i tamo bez jurisdikcije i kanonske misije, unatoč stroge i apodiktične zabrane sa strane zakonite crkvene vlasti obavljali svećeničke funkcije, kao da su njihovi zakoniti župnici, neće biti reda ni smirenja. Smutnja i teška sablazan i dalje će trajati, pogotovo ako se nastavi sa raspirivanjem neraspoloženja prema mjesnom Ordinariju i širenja difamacije dijecezanskoga klera. Ovdje ne možemo a da ne spomenemo ono, - u najmanju ruku čudno, predavanje o tzv. "Hercegovačkom pitanju" i diskusiju o njemu, održanom na provincijskom kongresu u samostanu na Humcu 3. VII. 1969., kako je sve objavljeno u provincijskom glasilu "Mir i Dobro" 5/1969, što sve duboko žalimo. Isto tako žalimo onu izjavu, koju su dali oci Provincijali s Konferencije franjevačkih provincijala Jugoslavije dne 6. III. 1969. Prefektu Sv. Kongregacije za evangelizaciju naroda, u kojoj su ustvrdili, da vjernici u pobunjenim župama "alium clerum praeter Fratres recipere renuunt".

I mi smo, prečasni Oče, sinovi ovog naroda, poznajemo njegov mentalitet, jer smo iz njega nikli, s njim proživjeli svoju mladost i s njim provodimo svoj svećenički život. A nepobitna fakta iz proteklih godina: kako onih godina prije II. svjetskog rata, tako i onih iza II. svjetskog rata, pa iz onih najnovijih iza II. Vatikanskog Sabora: bilo prigodom smjenjivanja župnika franjevaca dijecezanskim svećenikom, bilo kod osnivanja novih župa, koje su nastale dismembracijom župa, koje administriraju franjevci - nedvojbeno i posve protivno dokazuju, nego li što tvrde oci Provincijali. Žalimo također i onu izjavu oo. Provincijala koji tvrde da su hercegovački franjevci *indiscriminatim* u žalosnim sukobima "inter Ordinarium loci et oppositionem fidelium... modum se gerendi unice sibi possibilem assumpsisse, quippe qui eis qua religiosis et sacerdotibus correspondet", jer stav nekih otaca franjevaca posve protivno dokazuje.

d) I danas, ako se želi i hoće tim neredima i toliko isticanom "otporu" naroda, predvođenom pojedinim buntovnim elementima stati na kraj i ukloniti sablazan, ne treba ništa drugo neka oni neki franjevci, koji su kroz ovo vrijeme od svibnja 1968. pa na ovamo u stalnoj vezi i na terenu tih župa, prestanu s tim svojim radom i neka odlučno i ozbiljno stave do znanja kolovođama buntovnih elemenata:

aa) da franjevci ne mogu i neće se više vratiti u te župe kao župnici, jer je tako odredila Sv. Stolica, i

bb) da se na njih više ne obraćaju, nego na svoje zakonito imenovane župnike, te neka na bilo koji način ne podržavaju s njima kontakte i vezu, te neka se tih izjava drže *ore et corde*, javno i privatno, oni i njihova subraća, te neka to djelima potvrde, tj. da prestanu zalaziti na teritorij tih župa i tamo vršiti svećeničke funkcije, kao da su zakoniti župnici, u vrlo kratko vrijeme prestat će svaka oporba i ubrzo će se uspostaviti normalno stanje: glavni vikači od strane onih turbulentnih elemenata klonut će duhom, kad vide da oni franjevci, koji su ih do sada

podržavali, više ih ne podržavaju i ne zalaze na teritorij župe, a oni trijezni župljani, koji se do sad nisu usuđivali podići svoj glas, doći će do riječi, i nastat će povoljna klima, koja će dovesti do smirivanja uznemirenih duhova i ukloniti sablazan, koja hara već duže vremena u onim župama.

Nije ni potrebno spominjati, da u pogledu discipliniranja neposlušnih franjevaca ima veliku i odgovornu zadaću Starješinstvo Provincije hercegovačkih franjevaca. Od njeg se očekuje najenergičniji zahvat u obranu crkvenog auktoriteta, discipline svojih članova, a ne da svojim neodlučnim stavom brani i podržava nastale nerede i time onemogućava uklanjanje sablazni i smirivanje stanja u dijecezi.

e) Ponavljamo: iako smo ovo naprijed navedeno smatrali urgentnim i potrebnim izjaviti, mi ipak želimo, da bi se što prije uspostavili bratski i srdačni odnosi među oba klera, koji djeluju u pastvi dijeceze, te ravnopravan odnos u svakom pogledu, jer samo na ravnopravnoj osnovi mogu se razvijati dobri odnosi i bratska sloga.

Današnje pak stanje u tom pogledu ravnopravnosti daleko je od toga, jer po statističkim podacima, kojima raspolažemo, u župama koje su franjevcima povjerene, nalazi se oko 78% (ili oko 140.000), a u župama, koje administrira dijecezanski kler oko 22% (ili oko 40.000) vjernika, ne uzimajući u obzir sve drugo, što treba imati pred očima, kad se želi uspostaviti ravnopravnost jednoga i drugoga klera.

Stoga je poželjno, da bi se što prije ostvarila potpuna ravnopravnost u duhu i smislu Decizije iz 1899. godine, pa od Vas, prečasni Oče, očekujemo i Vas molimo, da kao Vrhovni poglavar naših hercegovačkih franjevaca utječete na njihovo starješinstvo, kako bi prihvatili odluke Svete Stolice i da omoguće sprovoditi ih u djelo bez potresa, nemira, sablazni, da se više nikada ne bi ponovilo ono što se dogodilo prigodom provođenja u djelo nedavne odluke Svete Stolice o vraćanju citiranih pet župa.

Duboko smo uvjereni da će Vaš pohod našoj Hercegovini donijeti mnogostruke plodove, pa i na ovom području i u ovom pitanju, o kojem smo Vam otvoreno i iskreno iznijeli svoje mišljenje i svoj stav u ovoj predstavci, kao što je nekoć pohod Vašeg negdašnjeg predšasnika o. fra Bernardina a Portu Romatino Vrhbosanskoj nadbiskupiji u 1882. godini donio obilne plodove.

U toj nadi, zahvaljujemo Vam za Vaš posjet Hercegovini, te za dobrotu, kojom ste primili našu delegaciju, ponovno Vas pozdravljamo i izražavamo svoje iskreno poštovanje.

U Hercegovini, 12. XI. 1970.

21.

IZJAVA KATOLIČKIH BISKUPA JUGOSLAVIJE O HERCEGOVAČKOM SLUČAJU

Zagreb, 10. listopada 1974.

Mi katolički Biskupi Jugoslavije, sabrani na redovitom Saboru Biskupske Konferencije od 8. do 10. listopada ove godine, razmatrali smo svima poznato prežalosno Hercegovačko Pitanje. To je već punih šest godina teška otvorena rana na tijelu Crkve u našoj Domovini; ta rana duboko žalosti nas Biskupe; truje odnose između dijecezanskog i redovničkog klera; stvara zbunjenost i sablazan u duši vjernika. To je stanje postalo i osobna muka samoga Svetoga Oca. Povijest naše Crkve ne pamti tako teške podijeljenosti uzrokovane otvorenim otporom zakonitoj odluci Svete Stolice kojom se je željelo u novim prilikama ravnomjerno i pravično raspodijeliti pastoralni rad dijecezanskih i redovničkih svećenika franjevaca s Mostarskoj Biskupiji. Otpor se pretvorio u trajnu neposlušnost jedne manjine, a ta se neposlušnost očitovala činima nasilja, uvredama, optužbama i nezakonitom upravom u nekoliko župa. Rana se produbljivala prijeteći teškim posljedicama za vjeru, jedinstvo i ljubav među djecom iste Majke Crkve, među sinovima istoga naroda.

Strpljivo smo čekali u nadi da će se sporazumom doći do izmirenja i da će se Svetom Ocu moći predložiti na odobrenje dogovoreno rješenje za konačno pomirenje i mir, za buduću trajnu suradnju i ljubav.

Ušli smo u Svetu Godinu obnove i pomirenja s čvrstom nadom da će ozbiljna svetogodišnja razmišljanja nadahnuti raspoloženje za sretan izlaz iz te mračne situacije. Ali rješenje se, čini se, sve više udaljilo.

Veliki udarac našem nadanju zadao je i žalosni događaj od 28. srpnja ove godine, kad je jedan franjevac u jednoj od pobunjenih župa dijelio samovoljno i nezakonito, bez ikakvog mandata od Svetog Oca, premda se to tvrdilo, Svetu Potvrdu stotinama djece. Mi smo zbog toga duboko ožalošćeni. Taj čin pokazuje do kako tragičnih posljedica dolazi kada se nasiljem pokušava osporavati redovito vodstvo Crkve. Ne želimo ovu izjavu proširivati izlaganjem katoličke nauke i vjere o Crkvi, ali moramo ipak imati pred očima Evanđelje i cijelu Tradiciju Crkve, koja je ponovno tako očito izražena u dokumentima II. Vatikanskog Sabora, koji svečano tvrdi da "u toj Kristovoj Crkvi rimski biskup, po Božjoj uredbi ima vrhovnu, punu, neposrednu i opću dušobrižničku vlast", i da su "biskupi postavljeni od Duha Svetoga, i kao pastiri nasljednici su apostola... Biskupi su prema tome, po Duhu Svetom koji im je dan, postali pravi i autentični učitelji

vjere, svećenici i pastiri" (Dekret "Krist Gospodin" o pastirskoj službi biskupa, br. 2). Biskupi zajedno sa svetim Ocem sakramenat su istine i jedinstva Crkve i ljubavi. Prekid odnosa s biskupom nužno teško ranjava jedinstvo Crkve. To Bog ne može blagosloviti.

Hercegovački Slučaj, mi to s punom sviješću i odgovornošću izjavljujemo, nije samo pitanje prava i discipline. To je pitanje vjere i ljubavi, to je pitanje zajedništva Crkve; to je pitanje Božje volje koja na poslušnosti gradi suradnju svih u slozi i poštovanju. Ima tvrdnji koje su nespojive s katoličkom naukom. To se bolno stanje ne smije produžiti u beskraj. Smatramo nužnim da sada konačnu odluku donese Sveti Otac Pavao VI. osobno kao vrhovni sudac svih sporova u Crkvi. U svjetlu vjere u tajnu Crkve, koju je sam Isus Krist hijerarhijski uredio, tvrdimo da je pravorijek Pape potreban za mir Crkve. Njegova odluka postaje norma za savjest vjernika. Papa će svojom odlukom, donesenom po najboljoj savjesti, služiti pomirenju izmučene mjesne Crkve u Hercegovini. Od nesloge svi trpe.

Iz bezizlazne situacije moguće je izaći jedino poslušnošću konačnoj odluci vrhovnog Poglavara Crkve. Nasilje ne može biti nikada prihvatljiva metoda u životu Crkve.

Stoga mi pozivamo i molimo sve kojih se tiče da iskrenom vjerom, odanošću i velikodušnošću prihvate odluku Svetog Oca. Ta će poslušnost biti nagrađena mirom i radošću; ta će poslušnost biti svjedočanstvo zaista zrele vjere i svijesti da Crkvu čuva od teških rana i osigurava joj slogu i ljubav samo vjerom rasvijetljena vjernost auktoritetu koji je sam Isus Krist uspostavio u svojoj Crkvi.

Sveta je godina! Pozivamo sve vjernike, svećenike i redovničke zajednice da mole za veliko svjetlo i mudrost Duha Svetoga, da ljudska slabost bude pomognuta na putu do velike radosti pomirenja s Bogom i s ljudima. Bit će to dolazak Božjeg kraljevstva ljubavi i pravednosti. Molimo svi Presvetu Bogorodicu - Majku Crkve, da zagovara tu našu nadu, a "nada pak ne postiđuje" (*Rim* 5, 5)

BISKUPI JUGOSLAVIJE*

----

* *Glas Koncila*, 21/1974., str. 14.

22.

OSVRT HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA NA "IZJAVU KATOLIČKIH BISKUPA JUGOSLAVIJE O HERCEGOVAČKOM SLUČAJU"

Pozdravljamo činjenicu da su naši Biskupi nakon toliko godina odlučili Hercegovački Slučaj iznijeti pred crkvenu javnost. Sve dosada nastojalo se zadržati ga u tajnosti, u okvirima hijerarhijskih krugova. A ni u tim krugovima nije bilo omogućeno slobodno i potpuno kolanje informacija. To je očito jedan od razloga da još nije došlo do rješenja.

Međutim, žao nam je što su i ovom prigodom naši Biskupi propustili saslušati mišljenje svih zainteresiranih u ovom pitanju prije izlaska u javnost. To je razlog da njihova Izjava ostavlja dojam neobrazložene optužnice i gotovo osude nas Hercegovačkih Franjevaca. Zato smatramo i svojim pravom i dužnošću da se na nju osvrnemo.

U Crkvi u Hercegovini bio je sve do nedavno mir i jedinstvo, a nemir i razdor nastali su nakon pokušaja da se nas franjevce, protivno važećim odlukama Sv. Stolice i volji naroda Božjega, ukloni s dijela područja koje smo kroz duga stoljeća pastorizirali na temelju poslanja iste Sv. Stolice. Da su oni koji nas optužuju zbog navodnog "otvorenog otpora zakonitoj odluci Sv. Stolice" sami poštivali zakonite i važeće odluke Sv. Stolice, Hercegovačkog Slučaja ne bi uopće ni bilo. Kad bi barem danas poštivali još uvijek važeće odluke Sv. Stolice, vjerujemo da bi se rješenje Hercegovačkog Slučaja lako našlo. A neka se javnosti jasno kaže kojoj smo to odluci Sv. Stolice pružili otvoreni otpor mi kao zajednice.

Istina je da je Sv. Stolice, na ponovljeno traženje Mostarskog Biskupa, godine 1965. pokrenula pitanje "nove raspodjele župa" u Hercegovini. Dopuštamo da se tim "željelo u novim prilikama ravnomjerno i pravično raspodijeliti pastoralni rad dijecezanskih i redovničkih svećenika". Ali se upravo ta "ravnomjernost i pravičnost" izravno kosi sa zahtjevom onog klera koji je na ovom području i brojčano manji (1 : 3) i povijesno mnogo mlađi (5-6 stoljeća) da mu se dodijeli polovica župa, polovica vjernika i sva crkvena uprava na području na kojem smo mi franjevci pred samo 90 godina bili sami.

U Hercegovačkom Slučaju nije izravno u pitanju ni vjera, ni ljubav, ni zajedništvo Crkve, ni volja Božja. U pitanju je veći materijalni interes i prestiž manjinskoga klera, koji, prelazeći preko pravednosti i ljubavi, ugrožava i vjeru, i ljubav, i zajedništvo Crkve, i Božju volju.

Nije ovo prvi put u povijesti da nas se htjelo proglasiti neposlušnima, čak i hereticima! S ponosom ističemo da nitko i nigdje u našoj Domovini nije svoje

kršćansko Vjerovanje zapečatio s toliko vlastite krvi kao mi ovdje. Nastavit ćemo s tim vjernim svjedočenjem vjere i vjernosti Bogu u svomu narodu. To nam i pred Bogom i pred Crkvom, i pred narodom jest dug i jamstvo da ćemo dočekati pravedno i provedivo eklezijalno rješenje ovoga bolnog slučaja.

U Izjavi se ističe samo jedan vid crkvenosti: poslušnost. A poslušnost sama za sebe nije i ne može biti temelj crkvenog zajedništva; to je na istini i pravdi utemeljena ljubav, koja osmišljuje i zapovijedanje i slušanje. Hercegovački Slučaj je tako složen da se ne može riješiti primjenom jednog načela poslušnosti.

Izjava spominje otpor i nasilje manjine. Trebalo bi već jednom ispitati tko je u stvari većina, a tko manjina, tko kome pruža otpor i tko nad kim vrši nasilje; i to na terenu, među narodom o kojemu se radi.

Čini nam se da se slučaju Krizme u Grudama daje prevelika težina, a istodobno se ne spominju pretpovijest ni konkretne okolnosti tog događaja.

Ne shvaćamo zašto se samom Sv. Ocu nameće problem i muka, i zašto se od njega traži konačno rješenje, kad je njegova izričita želja da se rješenje nađe sporazumno. Naše je mišljenje da je do sporazuma moglo doći i u okvirima naše domaće Crkve, da su se poteškoće i prijedlozi svih zainteresiranih strana ozbiljno slušali, razmatrali i uvažavali. Jasno se pokazalo da se Hercegovački Slučaj ne može rješavati ne uzimajući u obzir riječi II Vatikanskog Sabora, po kojemu i laici "imaju pravo, a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve" (*LG* 37). Ako je igdje nužno to primijeniti, treba to učiniti ovdje. A mi sa svoje strane, u traženju sporazuma, već smo učinili velike žrtve i izrazili spremnost na daljnje. U ponuđenim žrtvama došli smo do granice života ili smrti, koju ne možemo prekoračiti. Rado se pridružujemo pozivu naših Biskupa da zajedno s njima molimo i radimo da u Hercegovačkoj Crkvi dođe do procvata istinske crkvenosti, u kojoj nema ni Židova ni Grka, ni roba ni slobodnjaka - ni fratra ni popa, nego smo svi samo jedan u Kristu Isusu (usp. *Gal* 3,28).

HERCEGOVAČKI FRANJEVCI*

**Glas Koncila*, 22/1974., str. 14.

23.

PREDSTAVKA DIJECEZANSKOGA KLERA HERCEGOVINE PREDSJEDNIŠTVU BKJ i VIJEĆU VIŠIH REDOVNIČKIH POGLAVARA JUGOSLAVIJE – ZAGREB

Iako Osvrt hercegovačkih franjevaca na "Izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju" zaslužuje da i mi, dijecezanski svećenici Hercegovine, obratimo se istoj onoj javnosti, kojoj su hercegovački franjevci upravili svoj osvrt, te da u svojem odgovoru na taj osvrt herc. franjevaca upozorimo i osvrnemo se na neistinite tvrdnje kojima je protkan citirani osvrt, ipak *pro bono pacis* mi smo odlučili ovoga puta najprije obratiti se našem Episkopatu i višim redovničkim poglavarima ove države, i njima upraviti ovu našu predstavku, dok smo spremni, ukoliko to bude potrebno, obratiti se sličnom predstavkom našoj široj katoličkoj javnosti.

Smatramo ne samo prikladnim i korisnim nego i prijeko potrebnim da jednom opširnijom predstavkom upoznamo prečasni Naslov s neistinitim tvrdnjama, s kojima sastavljači osvrta herc. franjevaca beskrupulozno operiraju u osvrtu zavodeći time neupućene u zabludu. Učinit ćemo to jedino iz ljubavi prema pogaženoj istini, a i sa željom i namjerom, da naš Episkopat i viši redovnički poglavari - po onom starom pravilu: *audiatur et altera pars* - budu upoznati s našim stanovištem prema citiranom osvrtu hercegovačkih franjevaca.

Sastavljačima osvrta kao i nama dobro je poznato, da stvari posve drugačije stoje, nego što ih oni u osvrtu javnosti prikazuju. Oni, tj. sastavljači osvrta, tko zna po koji put, pokušavaju da bi krivicu za davno nastale i još danas postojeće nerede u mostarsko-duvanjskoj biskupiji prebacili sa sebe na drugoga, odstupajući pri tom od svoje dosadašnje prakse jedino utoliko, što ovoga puta za trajanje hercegovačkog slučaja uz biskupe Hercegovine okrivljuju i sve katoličke biskupe u granicama ove države.

Budući da smo i mišljenja i uvjerenja, da će neistinitost tvrdnji, kojima se sastavljači osvrta tako neodgovorno razmeću, postati najuočljivija sučeljavanjem pojedinih tvrdnja osvrta s opće poznatim i priznatim činjenicama, odlučili smo provesti to sučeljavanje, i to onim redom, kojim su sastavljači osvrta postavili svoje tvrdnje.

1. - Sastavljači osvrta hercegovačkih franjevaca na Izjavu našeg Episkopata o hercegovačkom slučaju početno pišu:

"Pozdravljamo činjenicu da su naši Biskupi nakon toliko godina odlučili Hercegovački Slučaj iznijeti pred crkvenu javnost. Sve dosada nastojalo se

zadržati ga u tajnosti, u okvirima hijerarhijskih krugova. A ni u tim krugovima nije bilo omogućeno slobodno i potpuno kolanje informacija. To je očito jedan od razloga da još nije došlo do rješenja.

Međutim, žao nam je što su i ovom prigodom naši Biskupi propustili saslušati mišljenje svih zainteresiranih u ovom pitanju prije izlaska u javnost. To je razlog da njihova Izjava ostavlja dojam neobrazložene optužnice i gotovo osude nas Hercegovačkih Franjevaca…"

Ovim tvrdnjama sastavljača osvrta suprotstavljaju se i temeljito ih pobijaju sljedeće činjenice:

a) Njihovoj tvrdnji da su naši biskupi sve dosada nastojali zadržati hercegovački slučaj "u tajnosti", suprotstavlja se i pobija je - i nama, i franjevcima, i svima koji su pratili razvoj hercegovačkog slučaja, vrlo dobro poznata činjenica da najnovija Izjava naših biskupa nije ni prvi ni jedini akt, kojim je taj kod nas najviši crkveni forum progovorio crkvenoj javnosti o hercegovačkom slučaju. Jer o tom slučaju Episkopat je govorio crkvenoj javnosti i prije preko svojih predstavnika na konferencijama za tisak, koje su priređivane po završetku biskupske konferencije.[1]

b) Ovoj najnovijoj Izjavi naših biskupa o hercegovačkom slučaju prethodila je ona "Zajednička izjava", koju su u lipnju 1969. g. potpisali predstavnici Episkopata i provincijal hercegovačkih franjevaca. Svima je poznato, sastavljačima osvrta herc. franjevaca pogotovo, da je ta "Zajednička izjava" bila javni akt za crkvenu javnost, jer po sporazumu i dogovoru trebalo je tu "Zajedničku izjavu" pročitati vjernicima s oltara po svim župskim crkvama mostarsko-duvanjske biskupije, što je i učinjeno početkom srpnja 1969., dok je preko *Glasa Koncila* i biltena *AKSE* za nju saznala ne samo domaća nego i inozemna katolička javnost.

Čudimo se da su se sastavljači osvrta, poznavajući ove činjenice, usudili ustvrditi da su naši biskupi nakon toliko godina progovorili prvi put zadnjom Izjavom crkvenoj javnosti o hercegovačkom slučaju.

c) Neosnovana je i slijedeća tvrdnja sastavljača osvrta da "ni u tim krugovima nije bilo omogućeno slobodno i potpuno kolanje informacija". Na temelju toga osvrt zaključuje: "To je očito jedan od razloga da još nije došlo do rješenja".

aa) Iz tvrdnje sastavljača osvrta izgledalo bi da ni u crkvenim krugovima nije bilo slobodnog i potpunog kolanja "informacija".

Međutim, sastavljačima osvrta kao i nama dobro je poznato da se ni Rimske Kongregacije, ni Apostolska nuncijatura, ni Biskupska konferencija Jugoslavije nakon izbijanja nereda u nekim župama Hercegovine do današnjega

[1] Usp. *GK*, 23/1969., str. 2; *GK*, 20/1970., str. 1. 3-5

dana nisu ograđivale kineskim zidom ni od jedne zainteresirane stranke: ni od hercegovačkih franjevaca, ni od dijecezanskih svećenika, pa ni od famozne "Misije dobre volje", koja je nastupala u ime nezadovoljnika s odredbom Svete Stolice.

Držimo da hercegovački franjevci nisu zaboravili da je već u lipnju 1968. ondašnjem vršiocu dužnosti predsjednika BKJ jedan od definitora herc. franj. provincije i usmeno i pismeno podnio izvještaj o nastalom stanju u Hercegovini iza sudbonosnog 12. svibnja, kad su franjevci trebali po odredbi Svete Stolice predati dijecezanskom kleru 5 župa. U svom prikazu služio se i paničnim izrazom "Hercegovina gori...". Izvještaj je podnio u ime starješinstva hercegovačke franjevačke provincije, koje je 16. lipnja 1968. uputilo apel Predsjedništvu BKJ.

bb) I u lipnju 1969., kad je imao službeni susret s poslovnim odborom BKJ o. Provincijal hercegovačkih franjevaca, imao je prikladnu zgodu da upozna Episkopat sa stanovištem svoje provincije o hercegovačkom slučaju.

cc) Starješinstvo hercegovačkih franjevaca imalo je mnogobrojne druge prigode da upozna naš Episkopat o svojem stavu prema herc. slučaju, dostavljajući mu svoje relacije, izvještaje, predstavke te preko svoga službenog glasila "Mir i Dobro", i putem usmenih izvještaja izaslanika provincije.

Iz navedenih činjenica jasno je da je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca dovoljno izložilo Episkopatu svoje stanovište o hercegovačkom slučaju, pa je prema tome neosnovan prigovor sastavljača osvrta "što su i ovom prigodom naši biskupi propustili saslušati mišljenje svih zainteresiranih u ovom pitanju prije izlaska u javnost".

Nije to prvi put da starješinstvo herc. franjevaca tvrdi, da ga se nije saslušalo...

Tako, kad je u lipnju 1968. predsjedništvo BKJ u svom odgovoru na apel definitorija hercegovačke franjevačke provincije tražilo "lojalno i bezrezervno poštivanje odluke Sv. Stolice", provincijal hercegovačkih franjevaca shvatio je to kao osudu provincije i napisao u svojoj opširnoj relaciji kardinalu Prefektu Kongregacije za evangelizaciju naroda ili *de Propaganda Fide* 16. siječnja 1969. da BKJ "non tantummodo implorationem Definitorii huius Provinciae recusavit, sed etiam Provinciam ipsam Fratresque nemine interrogato nemini possibilitatem defensionis concedendo, iniuste condemnavit".

O. Provincijal, nezadovoljan odgovorom predsjedništva BKJ, protestirao je 10. IX. 1968. kod kardinala Prefekta Kongregacije *de Propaganda Fide:* "solutionem huius quaestionis situationisque urgentis tali Conferentiae Episcoporum commissam esse" (*ondje*, br. 28).

Ne mogu, dakle, sastavljači prigovarati Episkopatu, da predstavnike Hercegovačke franjevačke provincije nije saslušao, nego sastavljači osvrta Episkopatu pod izgovorom da nije saslušao, zapravo prigovaraju da ih Episkopat nije poslušao!

I radi toga, jer nije Episkopat prihvatio njihovo stanovište, optužuju ga da "Izjava ostavlja dojam neobrazložene optužnice i gotovo osude nas hercegovačkih franjevaca..."

Jednako je bez temelja zaključivanje osvrta da je manjak kolanja "informacija" jedan od razloga da još nije došlo do rješenja.

2. - Sastavljači osvrta tvrde: "U Crkvi u Hercegovini bio je sve do nedavno mir i jedinstvo, a nemir i razdor nastali su nakon pokušaja da se nas franjevce, protivno važećim odlukama Svete Stolice i volji naroda Božjega, ukloni s dijela područja koje smo kroz duga stoljeća pastorizirali na temelju poslanja iste Sv. Stolice. Da su oni koji nas optužuju zbog navodnog 'otvorenog otpora zakonitoj odluci Sv. Stolice' sami poštivali zakonite i važeće odluke Sv. Stolice, Hercegovačkog Slučaja ne bi uopće ni bilo."

Iz ovoga onaj, koji nije upoznat sa pozadinom i povijesnim razvojem hercegovačkog slučaja, mogao bi zaključiti da je zahtjev mostarskog biskupa i dijecezanskog klera u Hercegovini, da Hercegovačka franjevačka provincija vrati župe *liberae collationis Ordinarii* dijecezanskom kleru, protivan "važećim odlukama Sv. Stolice".

Priznajemo, ako bi netko stvarao svoj sud o hercegovačkom slučaju samo na temelju gornje tvrdnje osvrta, on bi se morao posve suprotstaviti takvom jednom zahtjevu koji je protivan "važećim odlukama Sv. Stolice". I mi bismo sami, kao odani sinovi Svete Crkve i Svete Stolice, bili protiv takvog pokušaja, kad bi tvrdnja sastavljača osvrta bila istinita.

Ali i mi, i sastavljači osvrta, vrlo dobro znamo, da stvari stoje posve drugačije nego li se to tvrdi u navedenom odlomku osvrta hercegovačkih franjevaca.

Ako je zahtjev mostarskoga Biskupa i dijecezanskog klera u Hercegovini protivan "važećim odlukama Sv. Stolice", sastavljači osvrta bili su dužni citirati i izložiti te važeće odluke Svete Stolice.

Ako pak zahtjev mostarskoga Biskupa i dijecezanskoga klera u Hercegovini nije protivan "važećim odlukama Sv. Stolice", onda tvrdnja sastavljača franjevačkoga osvrta predstavlja grubu i tešku neistinu, još k tomu i klevetu, a mi je možemo smatrati običnim propagandnim manevrom (*bluff*), kojim se želi neupućene zavesti u zabludu, stvoriti i proširiti neraspoloženje i animoznost prema Biskupu i dijecezanskom kleru, a pobuditi sažaljenje prema hercegovačkim franjevcima, koje se tobože želi ukloniti s "dijela područja koje smo kroz duga stoljeća pastorizirali na temelju poslanja iste Sv. Stolice".

I mi, i sastavljači osvrta hercegovačkih franjevaca, dobro znamo da mostarski Biskup i dijecezanski kler Hercegovine nisu oni koji "nisu poštivali zakonite i važeće odluke Sv. Stolice", nego da je to upravo starješinstvo herc. franjevačke provincije. I upravo to nepoštivanje odluka Svete Stolice od strane poglavarstva herc. franjevaca stvorilo je i izazvalo hercegovački slučaj.

Da bismo ovu tvrdnju dokazali i obrazložili, dužni smo iznijeti neke povijesne činjenice, koje želimo dokumentima u prilogu ove predstavke potkrijepiti i dokazati.

a) Sastavljačima osvrta hercegovačkih franjevaca sigurno nije bilo nepoznato da je hercegovački slučaj oko župa započet onog časa, kada je prije pedeset i dvije godine starješinstvo hercegovačkih franjevaca svjesno i hotimično odlučilo minirati deciziju Svete Stolice o razdiobi župa u dijecezi Mostar-Duvno iz godine 1899.

Nakon apostolskog pisma "Ex hac augusta Principis Apostolorum Cathedra" od 5. VII. 1881., kojim je obnovljena redovita crkvena hijerarhija u Bosni i Hercegovini, te kojim je i naređeno da u novim prilikama, tj. nakon uspostave redovite crkvene hijerarhije, imaju u duhovnoj pastvi vjernika po župama djelovati uz franjevce i dijecezanski svećenici, započeli su već 1882. preliminarni pregovori i u Hercegovini o podjeli župa. Ti su se pregovori veoma otegli i završili tek 1899.

Te je, naime, godine, kako stoji u preambuli dokumenta, starješinstvo herc. franjevaca podnijelo prijedlog biskupu fra Paškalu Buconjiću o razdiobi župa u dijecezi Mostar-Duvno. Biskup je Buconjić taj prijedlog prihvatio i predložio ga Svetoj Stolici na ratifikaciju i odobrenje. Prijedlog je podnešen Sv. Kongregaciji za biskupe i redovnike, i ova, saslušavši mišljenje "Moderatorum Ordinis Fratrum Minorum", prijedlog prezentirala Svetom Ocu, koji ga je blagohotno prihvatio, odobrio i naredio da se publicira.

Spomenuta Kongregacija izdala je 17. VII. 1899. "Decisionem S. Sedis de dispositione paroeciarum in diocesi Mandetriensi".

Decizija priznaje *25 onda postojećih župa* herc. franjevačkoj provinciji "pro mensa regulari".

Za dijecezanski kler, *lib. coll. Ordinarii*, određuje decizija: *12 onda postojećih župa, i 12 imenično navedenih, teritorijalno određenih župa, onda još kanonski nepostojećih, tj.* "in futuro erigendae".

Tom odredbom decizije, kojom se franjevcima priznaje 2/3 tada postojećih župa, a koje su franjevci sami izabrali uz pristanak svoga bivšeg redodržavnika, tada biskupa mostarsko-duvanjskoga fra Paškala Buconjića, i koje su župe onda predstavljale, a i danas predstavljaju "potiorem partem" biskupije, kako u pogledu broja vjernika tako i u svakom drugom pogledu, ostavlja se franjevcima široko područje biskupije, ne uzimajući u obzir onu djelatnost izvan ove biskupije, jer oni kao *religio clericalis exempta* nisu striktno vezani za pojedinu biskupiju kao dijecezanski kler, koji se redi *ad titulum servitii dioeceseos* (= na naslov služenja biskupiji).

Određujući pak za dijecezanski kler približan broj župa (24), uz one koje će duhovno dobro vjernika tražiti da se uz one predviđene osnuju u budućnosti, a koje prema rješenja Svete Kongregacije Koncila, od 16. III. 1743.[2] i odgovora Svete Kongregacije za izvanredne crkvene poslove, od 16. XI. 1896.[3], a što je kasnije usvojio i kodificirao Crkveni Zakonik u kan. 1427, 5,[4] imaju biti župe lib. *coll. Ordinarii,* Decizija je postavila temelj buduće ravnopravnosti jednoga i drugoga klera "dušobrižništvu" u dijecezi Mostar-Duvno, " da bi se uklonilo bilo kakvo ogorčenje između klera, a promicao istinski mir, ljubav i ujedinjenje sila na sveopće dobro duša".

Iz navedenoga je očito da je Sveta Stolica 1899. primila, usvojila i odlukom - Decizijom od 17. VII. te godine ozakonila razdiobu župa u mostarsko-duvanjskoj biskupiji između dijecezanskog i redovničkog-franjevačkog klera upravo onako kako su joj franjevci preko tadašnjeg mostarsko-duvanjskog biskupa Paškala Buconjića, OFM, predložili. I ta je odluka bila osnova i garancija mira i reda među oba klera koji pastoralno djeluje u dijecezi. Za tu Deciziju napisa biskup Buconjić, obznanjujući je 10. V. 1908. službeno svojem kleru:

"Smatramo potrebnim staviti pred oči svećenicima naših biskupija, osobito mlađima, umnožene primjerke SVEČANE ODLUKE s obzirom na župe koje su ustanovljene ili koje bi trebalo ustanoviti. A ova Decizija mora ostati čvrsta i stalna da bi se izbjegla bilo kakva neslaganja i svojevoljna priželjkivanja".

O obostranom poštivanju decizije ovisilo je sve, napose međusvećenička sloga i ljubav. No, nažalost, i na nesreća, franjevci i dijecezanski kler zauzeli su prema ovoj odluci suprotne stavove. Jer, dok se je dijecezanski kler s najvećim poštivanjem prema ovoj odluci odnosio, na njoj svoju budućnost snovao, pastoralni rad planirao, za svoj se pomladak brinuo, dotle je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca protiv te odluke snovalo urotu, i anuliranjem decizije htjelo ostvariti ono, što je starješinstvo bilo planiralo još 1884, da franjevcima budu sve župe s desne strane Neretve, ustvari franjevcima skoro sve župe u dijecezi Mostar-Duvno, a dijecezanskom kleru tek 3-4 župe s lijeve strane Neretve. Premda je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca Decizijom Svete Stolice od 17. VII. 1899. dobilo sve ono što je ono htjelo i željelo, jer je ta decizija potpuno usvojila njihov prijedlog, i dodijelila im 2/3 onda postojećih župa - 25 na broj - koje još i danas sačinjavaju srce biskupije Mostar-Duvno u svakom pogledu, unatoč toga ono je ubrzo iza proglašenja Decizije poseglo rukom i za onim

[2] *Thesaurus resolutionum*, sv. II., stra. 37. i 55.

[3] *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide, seu Decreta Instructiones pro Apostolicis missionibus,* sv. II., br. 1955., str 346-347., "circa paroeciarum divisionem, earum praesertim quae Regularibus snnt concreditae".

[4] P. GASPARRI, *Codicis i. c. Fontes*, sv. V, Rim, 1923-1935., str. 989.

župama, koje je citirana decizija proglasila župama *lib. coll. Ordinarii* - za dijecezanski kler.

Tim svojim sudbonosnim činom poglavarstvo Hercegovačke franjevačke provincije posijalo je sjeme iz kojega izniče toliko razvikana afera oko župa u Hercegovini, ili hercegovački slučaj.

b) U dva navrata, tj. godine 1922. i 1923. poglavarstvo Hercegovačke franjevačke provincije podnijelo je Svetoj Stolici molbu, da joj, uz onih 25 župa, koje su ovoj Provinciji dodijeljene Decizijom iz 1899., dodijeli još 27 župa *lib. coll. Ordinarii,* župa dijecezanskog klera, od kojih tada, tj. 1923. godine, nije postojalo u smislu kan. 216 *CZ* samo 13.

Da bi poglavarstvo herc. franjevaca ostvarilo svoj naum, poslužilo se je prijevarom. Znajući, naime, na temelju propisa kan. 1424, 5, da mu Sveta Stolica neće dodijeliti neosnovane, kanonski nepostojeće župe, ono je u svojoj molbi od 20. V. 1923. svih onih 27 župa Sveta Stolici prikazalo kao da već postoje.

A za slučaj, da bi mu Sveta Stolica mogla odbiti molbu s motivacijom, jer udovoljivši njegovom zahtjevu i molbi, ništa ne osta dijecezanskom kleru, poglavarstvo se je osiguralo time, što je u svojoj molbi navelo za dijecezanski kler velik broj fiktivnih župa, od kojih neke ni do danas nisu osnovane, dok se za druge sa sigurnošću može reći da se neće osnovati jednostavno radi toga, što u mjestima gdje ih je poglavarstvo Hercegovačke franjevačke provincije lociralo nema vjernika, niti ima nade, da bi ih ikada tu moglo biti.

Računajući da su navodi u molbi poglavarstva Hercegovačke franjevačke provincije istiniti, odnosno ne znajući da se radi o pukim makinacijama, Sveta Stolica, zavedena u zabludu, *in bona fide,* podjeljuje indult mjesnom Ordinariju da može traženih 27 župa predati franjevačkoj provinciji, "sub lege ut enuntiatae paroeciae conferantur dicitis Patribus ad nutum S. Sedis"[5]

Sa žaljenjem moramo i ovdje konstatirati da poglavarstvo Hercegovačke provincije nije poštivalo ni ovaj reskript Svete Stolice od 22. VI. 1923. I taj je reskript ono iz temelja miniralo, iskrivilo i krivo prikazalo svojoj subraći, i time vatru razdora među ovdašnjim pastoralnim klerom još više rasplamsalo.

Poglavarstvo je dobro znalo da su župe, koje su provinciji spomenutim reskriptom povjerene, decizijom od 17. VII. 1899. proglašene župama *lib. coll. Ordinarii* za dijecezanski kler, bilo da su već onda 1899. *actu* postojale, bilo da su u međuvremenu utemeljene po odluci Svete Stolice iz 1899. ili u duhu propisa kanona 1427, 5 *CIC*, a da su provinciji povjerene "attenta carentia cleri saecularis", i da time te župe nisu izgubile svoj pravni karakter, tj. nisu prestale biti župe dijecezanskog klera,[6] ali su izuzete ispod slobodnog raspolaganja Biskupa, dok

---

[5] Usp. Indult Kongregacije Koncila, br. 2299/22., 22. VI. 1923.

[6] Usp. *ondje* talijanski izraz "affidate" ili latinski "concreditae" - povjerene. Usp.

Sveta Stolica drugačije ne odredi; dragim riječima: s tim župama Biskup neće moći slobodno raspolagati, dok se ne promijene prilike i ne bude odgojen dovoljan broj dijecezanskog klera, koji će moći preuzeti te župe, i dok ih Sveta Stolica svojim vrhovnim auktoritetom ne vrati na slobodno raspolaganje Biskupovo. Reskript iz 1923. nije uništio deciziju iz 1899., nego je samo vremenski odgodio njezino izvršenje, jer nije bilo dijecezanskih svećenika, kojima bi Biskup povjerio te župe na administraciju.

Starješinstvo Hercegovačke franjevačke provincije, iako je dobro znalo, da Sveta Stolica 1923. nije prihvatila njihovu molbu, da mu tražene župe trajno preda, i proglasi ih redovničkima u punom smislu riječi, nego da mu je te tražene župe povjerila "ad nutum S. Sedis", ono je suprotno tome postupalo, kao da se radi o redovničkim župama u najpotpunijem smislu riječi, i tako svojoj subraći prikazivalo, tako se odnosilo prema tim župama i *ad extra* tvrdilo da su te župe redovničke-franjevačke.

Po tumačenju nekih hercegovačkih franjevaca povjeravanje župa redovnicima uz klauzulu "ad nutum Sanctae Sedis" trajnije je i jače u svojim pravnim učincima nego srednjovjekovna "incorporatio" ili posttridentinska "unio pleno iure", tj. "quoad temporalia et spiritualia".

Dopuštamo da među pravnicima nema jedinstvenog mišljenja o značenju klauzule "ad nutum S. Sedis", ali ne susrećemo nijednoga,[7] koji bi zastupao mišljenje koje se čulo među hercegovačkim franjevcima.

---

također A. FEHRINGER, *Die Klosterpfarrei. Der Pfarrdienst der Ordensgeistlichen nach geltendem Recht mit einer geschichtlichen Ueberblick*, Paderborn, 1958., str. 83.

[7] Usp. na primjer ove autore: S. GOYENECHE, *Quaestiones canonicae de iure religiosorum*, sv. II. Neapoli, 1955., str. 380-381;

C. DELGADS, *De relationibus inter parochum religiosum et eius superiores regulares, cum respectu particulari ad ius speciale O.F.M.*, Romae, 1940., str. 12;

F. J. GONZALES, *De parocho religioso eiusque superiore locali, Washington*, 1950., str. 42-43;

F. I. MULLER, *De paroecia domui religiosae commissa*, Washington, 1956. str. 17-18 i 33;

S. FEHRINGER, *nav. dj.,* str. 83-84.

F. ROMITA, *De unione paroeciae aliorumqne entium ecclesiasticorum domui religiosae*, Romae, 1964., str. 87-89.

E. B. CAGNASSO, *De potestate Ordinarii loci in vicarios paroeciales necnon in temporalia bona paroeciae religiosae* u: Angelicum, XVIII, 1941., str. 38-60; v. također: *L'unione personale degli uffici di parroco religioso e di superiore locale*, u: Il Monitore ecclesiastico, 1974., str. 224-235.

J. FERNANDEZ, *Relationes iuridicae, disciplinares, asceticae et practicae inter vitam religiosam et ministeria paroecialia et missionalia - Quaestiones circa paroecias Religiosis concreditas*, u: Documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis, sv.

Neka nam bude slobodno ovdje navesti u cijelosti ono što piše dominikanac E. B. Cagnasso: "Pro paroecia scil. 'pleno jure' unita domui religiosae tum quoad temporalia tum quoad spiritualia, ita nempe ut ipsa domus vel communitas religiosa sit parochus habitualis et habitualem curam animarum retineat, iuxta can. 452: tunc tantum paroecia proprie et stricte religiosa est (cfr. Can. 1425, 2; Maroto, CpR, VII (a. 1926), pag. 438). Ergo penitus excluduntur nedum paroeciae saeculares, religiosae, etsi improprie, interdum vocari solitae, qnae vi peculiaris indulti aut privilegii, sed et illae quae, adhinc pluribus annis, ab Apostolica Sede concedi solent cum clausula 'Ad nutum Sanctae Sedis'".[8]

F. Romita, podsekretar Kongregacije za kler, nekadašnje S. C. Concilii, nakon što je protumačio značenje izraza "pleno iure", ovako nastavlja: "Alter est autem sensus praedictae clausulae 'Ad nutum S. Sedis'. S. Congregatio Consistorialis, formam adhibens in his negotiis iuridicis iam usitatam a S. Congregatione de Propaganda Fide, in beneficiis paroecialibus concedendis Monasteriis praecipue Benedictinis, praesertim in regionibus antea subiectis S. Congregationi de Propaganda Fide, quamvis ageretur de unione per se et de facto perpetua, addere tamen solebat clausulam 'ad nutum S. Sedis' (cfr. S. C. Concilii, 25. apr. 1913. No 1669/11), ut exinde aperte constaret natura precarii, qua unio fidebat qnaque Monachi fruebantur bonis paroecialibus; ac proinde confirmata maneret exclusio translationis iuris proprietatis bonorum paroeciae in Monasterium, seu iam declaratum fuit a supra allatis Constitutionibus Benedicti XIV (Ap. Const. *Firmandis,* diei 6. nov. 1744) et Leonis XIII. (Const. Ap. *Romanos Pontifices,* diei 8 maii 1881)".[9]

A "precarium", oslanjajući se na riječi Ulpiana (*Inst.,* lib. I) "est quoad precibus petenti utendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur".[10]

"In precario ius proprietatis integrum manet apud dominum rei, et qui praecario rem accepit, habet tantum facultatem de facto fruendi re, quam accepit."

"Adverte tandem, quod iuxta principium iuris romani, 'nemo sibi ipse cansam possessionis mutare potest': unde quod precario quis accepit, precario semper habet, nec ideo est locus praescriptionis: precarium enim praescriptionem non patitur".[11]

J. Fernandez u svome članku, nakon što je izložio mišljenja nekih pravnika o klauzuli "Ad nutum S. Sedis", ovako zaključuje i tvrdi: "Nos existimamus per

---

III., Romae, 1950., str. 228-245.

[8] E. B. CAGNASSO, *De potestate Ordinarii loci in vicarios paroeciales necnon in temporalia bona paroeciae religiosae* u: Angelicum, XVIII, 1941., str 37-38.

[9] F. ROMITA, *nav. dj.,* 1964., str. 83.

[10] ISTI, *ondje,* str. 88.

[11] ISTI, *ondje*, str. 89.

clausulam 'ad nutum S. Sedis' nullatenus mutari naturam unionis vel commissionis paroeciarum; solummodo significatur *modus* cessationis a regimine paroeciarum ex parte Religionis; id est, pro cessatione a regimine paroeciarum pleno iure unitarum ad nutum S. Sedis non requiruntur causae canonicae (*can.* 1429, 2); nullus necessarius est processus vel decretum; non petitio religiosorum; ipsis quoque invitis, fieri posset. Sufficit et satis est prudens arbitrium aut voluntas S. Sedis".[12]

Sveta Stolica, koja je po Kongregaciji Koncila 1923. g. podijelila indult da mjesni Ordinarij u ondašnjim prilikama može veliki broj župa *lib. coll. Ordinarii* povjeriti redovnicima - franjevcima, u promijenjenim okolnostima (tj. jer je prestao važiti onaj razlog zbog kojeg je Sveta Stolica dozvolila, da se predmetne župe povjere redovnicima - ima dovoljan broj dijecezanskih svećenika) opozvala je indult iz 1923. po Kongregaciji za evangelizaciju naroda ili *de Propaganda Fide* 1965. godine, te je ta Kongregacija odredila da se predmetne župe postupno vrate dijecezanskom kleru, i da o tome nađu sporazum Biskup i Provincijal.

Kad je pak Sveta Stolica po Apostolskom delegatu 13. XI. 1967. naredila da Hercegovačka franjevačka provincija kao prvi korak izvršenja odluke iz 1965. preda Biskupu 5 župa, koje će ovaj povjeriti dijecezanskom kleru, jer mu te župe pripadaju po deciziji iz 1899., o. Provincijal hercegovačkih franjevaca u svojem protestnom pismu Apostolskom delegatu, odnosno Svetoj Stolici od 2. XII. 1967. izjavljuje da tom naredbom Svete Stolice "Provinciam hanc et Fratres a S. Sede punitos esse pro eorum sacrificiis et fidelitate"; Predavanje pak župa naziva osakaćenje provincije ("Nonne scitis hanc paroeciarum traditionem nihil aliud esse nisi Provinciae nostrae mutilationem?"). To je "Spoliatio bonorum", "confiscatio", jer "Domus relinquendae nec ab Episcopo nec a parochianis aedificata erant sed a Provincia, id est mercede Fratrum proprii laboris...".[13]
dovde

Citirane riječi iz protestnog pisma o. Provincijala, te ono što sastavljači osvrta herc. franjevaca ustvrdiše u citiranom odlomku spomenutog osvrta na Izjavu katol. biskupa Jugoslavije o herc. slučaju, da se njih, tj. hercegovačke franjevce želi ukloniti "s dijela područja koje smo kroz duga stoljeća pastorizirali na temelju poslanja iste Sv. Stolice", daju nam naslutiti da se u pozadini oporbe poglavarstva herc. franjevaca da vrati župe *lib. coll. Ordinarii* dijecezanskom kleru nalazi mišljenje, da ni Sveta Stolica nema prava mijenjati svoju odluku i franjevcima oduzimati župe i povjeravati ih drugom kleru, bilo dijecezanskom bilo redovničkom, pa ni one župe, koje su franjevcima povjerene samo "ad nutum Sanctae Sedis".

---

[12] J. FERNANDEZ, *nav. čl.,* str. 239-240.
[13] *MiD*, 4/1968., str. 11-14.

Izgleda da se u pozadini svega toga nalazi ideja, ako je nekom Redu ili redovničkom institutu Sveta Stolica povjerila duhovnu pastvu vjernika u jednom kraju, da im je taj kraj predala u isključiva baštinu, monopol, gdje nitko drugi nema što tražiti. Oni bi tu imali biti jedini i isključivi pastoralni kler, i nitko drugi ne bi tu imao pravo pastoralno djelovati.

Mišljenje, ideja, potpunoma oprečna konstituciji i uređenju Crkve, ustrojstvu i zadaći redovništva u Crkvi, oprečno vjekovnoj praksi Crkve, pa i njezinom naučavanju.

Neka nam bude dopušteno ovdje navesti nekoliko rečenica iz knjige "Breviarium Iuris Missionalis". Auktor X. Paventi, oslanjajući se na Encikliku Pija XI "Rerum Ecclesiae" od 28. II. 1926.[14] i na Instrukciju S. Congregationis de P. D. od 8. XII. 1929.[15] piše:

"Si quis vero contra hanc claram et Perspicuam Sanctae Sedis sententiam aliter sentiret atque affirmaret missionem pertinere, quasi in titulo proprietatis, Instituto religioso et gubernandam esse a Superiore religioso, tunc Superior ecclesiasticus non esset nisi humilis servus Instituti, praesertim quoad ea quae requirunt characterem episcopalem vel specialem facultatem ab ipsa S. C. D. P. F. Missio esset Instituti praedium beneficiarium, quo ad arbitrium Superiores religiosi uti possent, vel esset hortus guidam omnino densis saepibus circumdatus relate ad S. C. D. P. F., quae tantum Superiorem ecclesiasticum nominare deberet atque subsidia omnia et facultates concedere gratis quocumque titulo!

Nemo non videt istas sententias omnino spurias esse. Institutum religiosum nullo modo potest habere missionem, sibi concreditam, tamqnam proprietatem vel praedium quoddam beneficiarium in perpetuum suis curis datum. Docnmenta pontificia has sententias reprobant et S. C. D. P. F. semper libera manet auferendi a quodam Instituto missionem concreditam et de facto quandoque aufert ut illam concredat clero indigeno vel alteri Instituto.

Ergo, qnando constituitur nova dioecesis vel, nova qnasi dioecesis ipso facto et sine ulla traditione ex parte Instituti, omnium bonorum, quae ad curam animarum ordinantur, in territorio extantium per tramitem S. C. D. P. F. proprietatem ac dominium acquirit ipse vicariatus, vel ipsa dioecesis. Quae quidem praesumptio fundatur, ut supra diximus, super mandato Sanctae Sedis fundandi ecclesiam illam cum omnibus mediis ad vitam christianam uberius in dies excolendam.

---

[14] *AAS,* XVIII, 1926, str. 56-83, ili *Sylloge Praecipuorum Documentorum recentium Summorum Pontificum et Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*, 1939., str. 240-258.

[15] AAS, XXII, 1930., str. 111-115: ili *Sylloge,* str. 351-353.

Quod criterium vocatum est functionale, quia in dividendis bonis concedit Instituto missionali solum domos canonice erectas, ceteraque dat missioni...".[16]

Ne smije se zaboraviti da se u hercegovačkom slučaju radi o župama *lib. coll. Ordinarii* - župama dijecezanskoga klera, koje su redovnicima-franjevcima bile povjerene (*affidate; concreditae, commissae*) "ad nutum S. Sedis", koje je, eto, franjevačko starješinstvo smatralo svojim vlasništvom, baštinom, pa je povodom naredbe Svete Stolice, da vrati pet župa dijecezanskom kleru, tvrdilo da mu se nanosi nepravda, nad njegovim dobrima vrši "otimačina"... Imajući to pred očima, lako je onda domisliti odakle je potekla ona riječ koja se čula među neupućenim vjernicima: I za Papu vrijedi sedma Zapovijed Božja! Drugim riječima, ni on nema prava franjevcima oduzimati župe!

Iz svega navedenoga u ovoj točki 2. slobodno nam budi povući neke zaključke:

aa) Da je poglavarstvo hercegovačkih franjevaca poštivalo Deciziju Svete Stolice od 17. VII. 1899., sigurno ne bi bilo ni obrepcije ni subrepcije u peticiji starješinstva od 20. V. 1923. niti bi bilo današnjeg hercegovačkog slučaja.

bb) Da je starješinstvo hercegovačkih franjevaca ispravno protumačilo svojim članovima reskript od 22. VI. 1923., te da je u poslušnosti Svetoj Stolici prihvatilo zaključak plenarne sjednice Kongregacije *de Propaganda Fide* od 18. III. 1965., danas ne bismo imali hercegovačkog slučaja.

Da se je, dakle, prihvatila povijesna odluka Svete Stolice iz 1899., ne bi došlo do obmanjivanja u 1923., niti bi bilo otpora odluci Svete Stolice iz 1965. o postepenom predavanju župa *lib. coll. Ordinarii* biskupijskom kleru.

A što je baš na današnju generaciju hercegovačkih franjevaca spalo da ona dijecezanskom kleru omogući polje pastoralnog rada i djelovanja vraćajući i ustupajući tome kleru neke pastoralne pozicije, koje su dosad franjevci držali, to je posljedica pogrešnih postupaka, recimo i nepravda, počinjenih prema dijecezanskom kleru u danima naše daljnje i blize prošlosti. Jer da kojom srećom franjevci u prošlosti nisu bili prožeti i opojeni ekskluzivističkim mentalitetom i željom da u našim krajevima budu isključivo oni i nitko drugi, i da se nisu suprotstavljali uvođenju dijecezanskog klera u Bosnu i Hercegovinu, davno bi i u mostarsko-duvanjskoj biskupiji svaka stvar bila stavljena na svoje pravo mjesto, dijecezanski bi kler dobio svoja prava, i nikada se ne bi moglo dogoditi nešto slično današnjem hercegovačkom slučaju i bio bi mir!

Hercegovački franjevci na čelu sa svojim starješinstvom morali bi početi drugačije misliti i prihvatiti da je dijecezanski kler ovdje voljom Svete Stolice, te da on ima pravo ovdje pastoralno djelovati, i da mu to pravo treba osigurati.

---

[16] X. PAVENTI, *Breviarium Iuris Missionalis*, Romae, 1960., str. 66-67; 236-237.

Dok duboko žalimo sudbonosni postupak franjevaca u prošlosti, istodobno smo vrlo zabrinuti zbog toga što starješinstvo herc. franjevaca ne povlači iz prošlosti logičkih zaključaka, te dopušta da neki njegovi članovi i u tisku i na terenu čine ekscese, što neminovno vodi ka još većem kaosu u dijecezi.

Jednom riječju: da je bilo više evanđeoskog duha, eklezijalnosti, pravog redovničkog duha te bratske širokogrudnosti sa strane franjevaca bilo onih iz prošlosti, bilo njihovih sadašnjih nasljednika, ne bismo imali toliko razvikanog hercegovačkog slučaja oko župa.

Unatoč svim povijesnim činjenicama koje smo izložili u ovoj točki, sastavljači osvrta herc. franjevaca imali su snage i smjelosti, da ne upotrijebimo koji teži izraz, zanosno upitati: "A neka se javnosti jasno kaže kojoj smo to odluci Sv. Stolice pružili otvoreni otpor mi kao zajednica".

Nisu, dakle, katolički biskupi Jugoslavije ni biskupi Hercegovine oni koji nisu poštivali odluke Sv. Stolice, nego to je starješinstvo hercegovačke franjevačke provincije. Zar ono ne predstavlja hercegovačke franjevce kao zajednicu?!

3. - Sastavljači osvrta, oslanjajući se na brojčanu nadmoć franjevaca u Hercegovini prema manjinskom dijecezanskom kleru tvrde da ne odgovara ni ravnomjernosti ni pravičnosti da se dijecezanskom kleru "koji je na ovom području i brojčano manji (1:3) i povijesno mnogo mlađi (5-6 stoljeća) 'dodijeli' polovica župa, polovica vjernika i sva crkvena uprava na području na kojem smo mi franjevci pred samo 90 godina bili sami".

Ovom tvrdnjom osvrta herc. franjevaca, za koju misle sastavljači osvrta da im služi na čast, u stvari ona je daleko od Evanđelja (*Lk* 17, 10), eklezijalnosti i redovničkoga duha, dodiruje se bolna i neugodna povijesna činjenica, o kojoj ovoga puta ne želimo opširnije pisati. Zadovoljit ćemo se s nekoliko primjedbi.

a) Nitko nema namjere nijekati i podcjenjivati povijesne zasluge franjevaca za vjeru Hrvata katolika u hrvatskom narodu općenito, posebno pak za vjeru katolika u Bosni i Hercegovini.

b) U osvrtu se ističe da su franjevci na ovom području "pred samo 90 godina bili sami".

Na ulazeći u ocjenjivanje da li ova tvrdnja odgovara povijesnoj istini imajući pred očima novija povijesna istraživanja i skromne podatke o djelovanju svećenika glagoljaša u našim krajevima i svjetovnih svećenika kao misionara Propagande u otomanskoj Bosni (i Hercegovini) - a što je još uvijek povijesno nedovoljno istraženo,[17] napominjemo, ukoliko su i bili sami, nije im ta "samoća"

[17] Usp. K. DRAGANOVIĆ, *Katolička Crkva u sredovječnoj Bosni,* u: Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1942., str. 759-760; L. PETROVIĆ, *Popovi glagoljaši*, u: Hrvatski narodni kalendar, Napredak, 1936., str. 86-96; M. DŽAJA, *Sa kupreške visoravni*, Otinovci - Kupres, 1970., str. 226-240; S. DŽAJA, *Katolici u Bosni i Zapadnoj*

bila izvana nametnuta nego su je franjevci sami htjeli i željeli i grozničavo branili smatrajući ove krajeve kao isključivo svoje područje pastoralnog djelovanja.

c) Nepobitna je povijesna činjenica da redovnici-franjevci kroz povijest u našim krajevima nisu trpjeli uza se u duhovnoj pastvi vjernika po župama nijednoga drugoga klera. O tome obilno svjedoče rimski arhivi, posebno povijesni arhiv sv. Kongregacije Propaganda Fide.

Dovoljno je potsjetiti na izvještaj tajnika Propagande Cerri-ja oko 1680. g. Papi bl. Inocentu XI. prigodom njegova stupanja na papinski prijesto.[18] Interesantno je i ono, što piše J. Matasović[19], ili Fra Dominik Mandić.[20] Ilustrativno je za odnos franjevaca u prošlosti prema drugom kleru ono, što je objavio M. Vanino[21] ili fra Berislav Gavranović o odnosu bosanskih franjevaca prema dolasku trapista u Bosnu.[22] O teškim sukobljavanjima franjevaca s drugim klerom: objavio je nešto podataka J. Buturac u svome djelu.[23]

d) Sa žalošću iznosimo činjenicu da je dijecezanski kler u Hercegovini ostao u iščezavajućoj manjini ("une quantité negligeable") kroz cijelo vrijeme punih 60 godina, dok su na čelu mostarsko-duvanjske biskupije bili biskupi franjevci - Fra Paškal Buconjić (1881-1910) i Fra Alojzije Mišić (1912-1942), uza sve što su imali oba sjemeništa, tj. dječačko i bogoslovsko, za odgoj dijecezanskoga klera i unatoč tome što su primali obilne subvencije za odgoj ovoga klera.

Tek kad je bl. uspomene Papa Pijo XII imenovao biskupom u Hercegovini dijecezanskoga svećenika, iako je on ostao i bez oba sjemeništa i bez državne subvencije, dijecezanski je kler u nepovoljnim vanjskim okolnostima rastao i dorastao do te mjere da će u najskorijoj budućnosti broj dijecezanskih svećenika mostarsko-duvanjske biskupije daleko prerasti broj svih župa u ovoj biskupiji. Već za godinu-dvije ovaj će kler moći preuzeti ne samo sve on župe *lib. coll. Ordinarii*, koje su mu dodijeljene decizijom Svete Stolice 1899. nego u duhu II Vat. Koncila moći će jedan broj svećenika staviti na raspolaganje - za duhovnu pastvu izvan ove biskupije.

Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, Zagreb, 1971., str. 156-164; K. DRAGANOVIĆ, vidi osvrt u: CUS, 2/1972., str. 171-185.

[18] A. THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, sv. II., Romae-Zagabriae, 1863-1875., str. 213.

[19] J. MATASOVIĆ, *Regesta Fojniciensia* (= Fojnička regesta), Beograd, 1930., str. 128.

[20] D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija*, u: Croatia Sacra 9-10/1935., str. 40.

[21] M. VANINO, *Isusovci u Beogradu*, u: Vrela i Prinosi, 4/1934., str. 8.

[22] B. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite kat. hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine*, Beograd, 1935., str. 115-122.

[23] J. BUTURAC, *Katolička Crkva u Slavoniji za turskog vladanja,* Zagreb, 1970.

I, eto sada, kad je dijecezanski kler, zahvaljujući Božjoj Providnosti, velikim naporima dijecezanskog Ordinarija i samih svećenika tako znatno porastao, doživljava strašni šok od svoje svećeničke subraće franjevaca. Franjevci, naime, odbijaju i protive se da mu vrate i predaju one župe na koje dijecezanski kler ima pravo (*ius ad rem* na temelju odluke Sv. Stolice iz 1899., odredbe Crkvenoga Zakonika, te odluka Svete Kongregacije za evangelizaciju naroda od 1965. i 1972).

e) Pogrešno je i neispravno mišljenje sastavljača osvrta herc. franjevaca, da ovi na temelju svoje brojčane nadmoći i dulje povijesne prisutnosti u našim krajevima moraju i nadalje biti i ostati vodeći pastoralni kler u biskupiji zadržavajući za sebe skoro isključivi monopol u duhovnoj pastvi vjernika po župama mostarsko-duvanjske biskupije. Brojčani omjer i dulja povijesna prisutnost ne daju redovničkom kleru u pogledu duhovne pastve vjernika po župama nikakvu prednost pred dijecezanskim klerom, jer je ovome kleru, koji je ređen *ad titulum servitii dioeceseos* duhovna pastva vjernika po župama primarna, esencijalna i glavna zadaća u ustrojstva Crkve, dok redovnicima je pastoralna djelatnost po župama sekundarna, komplementarna i supsidijarna služba u Crkvi, jer su oni ređeni *ad titulum paupertatis* i vezani su na zajednički život u samostanu,[24] a kad su uključeni u pastoralni rad, ovisni su o Biskupu izuzev njihove redovničke discipline,[25] te se može reći da i oni pripadaju "ad clerum dioecesis" (*CD*, 34), ali nisu tako esencijalno povezani uz biskupiju kao dijecezanski kler.[26] J. Galot, komentirajući ovaj broj 34 koncilskog Dekreta o pastoralnoj službi biskupa piše:

"Cependat, dans l'apostolat du diocèse, les premiers collaborateurs de l'évêque sont les prêtres diocesans. En ce domaine, ils ont la priorité: 'Dans le soin des ames a assurer, les prêtres diocésains ont la premier rôle, car incardinés ou affectés a une 'Eglise particulière, ils se dévouent pleinement à son service pour mener en pasteurs une partie du troupeau du Seigneur. L'à se trouve en effet le sens de l'incardination, ainsi que du nom même de prêtres dioecésains": l'affectation aux besoins apostoliques d'un diocèse détermine. Les religieux

---

[24] Usp. *kan*. 487, te II. Vat. Sabor *LG*, 43-47; *PC;* R. LANNARONE, Tutti i documenti del Con. Ecumenico Vaticano II, Napoli, 1966. (latinski i talijanski tekst uz analitičke preglede sadržaja pojedinih koncilskih dokumenata). Usp. također komentar kanonista na kan. 487, npr. K. MOERSDORF, *Lehrbruch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*, sv. I., str. 488-489.

[25] Usp. Dekret *Christus Dominus*, br. 33-35 i Ap. pismo Pavla VI. *Ecclesiae Sanctae,* 1966., br. 22-40.

[26] Usp. komentar na Koncilski Dekret "Christus Dominus" ELLE DI CI, Torino, 1967., p. 340-341; Das zweite Vatikanische Konzil, Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen, Herder, 1967. Bd II., S. 204-206.

prêtres, bien que n'étant pas en principe engagés au service d'un diocèse particulier, sont destinés à remplir une mission apostolique dans les diocèses ou leurs supérieurs les appellent y travailler. Cette mission s'exerce sons l'autorité épiscopale. A ce titre, les religieux appartiennent au clergé du diocèse".[27]

4. - Osvrt hercegovačkih franjevaca tvrdi: "U hercegovačkom slučaju nije izravno u pitanju ni vjera, ni ljubav, ni zajedništvo Crkve, ni volja Božja. U pitanju je veći materijalni interes i prestiž manjinskog klera, koji, prelazeći preko pravednosti i ljubavi, ugrožava i vjeru, i ljubav, i zajedništvo Crkve, i Božju volju".

Hvala sastavljačima i potpisnicima osvrta za ovu izjavu. Iskreno priznajemo, iako smo očekivali osvrt - odgovor na Izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju, da se nismo nadali ovakvoj jednoj izjavi sa strane subraće franjevaca, koja nas teško vrijeđa, ozlojeđuje i izaziva da smo prisiljeni da i mi u svojem odgovoru upravimo sastavljačima i potpisnicima osvrta nekoliko pitanja:

- Ako se u zahtjevu dijecezanskog klera u Hercegovini da mu franjevci predaju župe na koje on ima pravo (*ius ad rem*) po odluci Svete Stolice radi o većem materijalnom interesu i prestižu "manjinskog klera", a koji to motivi franjevce vode da se protive ustupanju tih župa i sprečavaju dijecezanski kler da dođe do ostvarenja svojega prava? Kako to ocijeniti s moralnog stanovišta, ako netko drugoga sprečava u ostvarenju njegova prava? Zar to ne spada u područje nepravednosti?

- Koji su motivi vodili starješinstvo hercegovačkih franjevaca, koje je nakon uspostave redovite crkvene hijerarhije u našim krajevima htjelo isključiti dijecezanski kler s desne strane Neretve (na kojoj se uglavnom prostire mostarsko-duvanjske biskupija), a ostavljajući mu tek koju župu s lijeve strane Neretve?

- Koji su motivi vodili starješinstvo hercegovačkih franjevaca, kad se je uoči smrti biskupa Fra Paškala Buconjića intabuliralo u zemljišno-gruntovnim knjigama upravo na ono zemljište, koje je biskup Buconjić bio pribavio za gradnju katedralne crkve u Mostaru?! Starješinstvo nam je očitovalo taj motiv u svojim peticijama iz 1922. i 1923.

- I koji su motivi vodili starješinstvo herc. franjevačke provincije, koje je u svojoj molbi od 20. V. 1923. tražilo 27 župa *lib. coll. Ordinarii* za svoju redovničku subraću uz onih 25 župa, koje su provinciji dodijeljene "pro mensa regulari" decizijom iz 1899?!

- I koji su motivi vodili starješinstvo herc. franjevaca kad je u molbi iz 1923. tražilo za svoju redovničku subraću i onu župu koja se imala osnovati uz

[27] J. GALOT, *Les religieux l'Eglise selon la Constitution Lumen Gentium et le Decret sur la charge pastorale des Evêques*, Paris, 1966., str. 135.

predviđenu katedralnu crkvu, a koju je trebalo graditi na Rondou, odnosno Guvnu u Mostaru? Što je vodilo to isto starješinstvo, kad je tražilo da sve župe u najbližoj okolici Mostara (Rodoč, Jasenica, Cim, Ilići) traže za svoju redovničku provinciju, te sve župe oko Ljubuškog, oko Širokog Brijega, u Bekiji, dok prelazeći svoje kompetencije određuje za dijecezanski kler župe u dijaspori, u planinskim masivima i na periferiji biskupije? I A pogotovo, što je potaklo starješinstvo herc. franjevačke provincije da je planiralo župe za dijecezanski kler i u onim mjestima, gdje ni onda ni danas, a vjerojatno i nikada neće se moći osnovati župe, jer jednostavno nema katolika u tim mjestima?!

- Smijemo li dodati i ovo: ako je dijecezanski kler prožet materijalnim interesom što traži da mu franjevci predaju župe, iz kojih motiva i kako se to moglo dogoditi, da su upravo redovnici-franjevci u Bosni i Hercegovini stupili mahom u svećeničko udruženje "Dobri pastir", koje svojim članovima daje i osigurava velike materijalne prednosti u pogledu zdravstvenog, invalidskog i penzionog osiguranja, dok nije nitko od dijecezanskih svećenika član toga od Crkve zabranjenog društva!

Ako se u hercegovačkom slučaju radi o većem materijalnom interesu i prestižu manjinskog klera, onda o čemu se radi u gore navedenim činjenicama?!

Veoma žalimo da su nas sastavljači i potpisnici osvrta herc. franjevaca prisilili da i ovo ovdje iznesemo, a imali bismo još mnogo toga iznijeti, što ne bi bilo na čast sastavljačima i potpisnicima citiranog osvrta.

- Neka nam bude slobodno izjaviti, da mi, dijecezanski kler Hercegovine, smatramo i držimo da je hercegovački slučaj žalosna repriza: monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta, kojim su, na veliku našu žalost, još uvijek prožeti neki hercegovački franjevci. Ističemo izraz: žalosna repriza monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta, jer povijesna je činjenica, koju konstatiraju i franjevački povjesničari da su se i u prošlosti franjevci u Bosni i Hercegovini uporno i konstantno borili protiv uvođenja dijecezanskog klera na ovo crkveno područje. Sve akcije, što su ih poduzimali Rimski Dikasteriji i Kongregacije, bosanski Biskupi i apostolski Vikari u Bosni i Hercegovini ostale su bez ploda sukobljavajući se s mentalitetom bosansko-hercegovačkih franjevaca. I upravo to, što su franjevci svojatali ovo crkveno područje samo za sebe, i što nisu trpjeli dragoga klera u duhovnoj pastvi po župama, drugim riječima: da su franjevci bili u prošlosti širokogrudniji, i omogućavali i drugom kleru pastoralnu djelatnost, ne bismo imali onih neugodnih i teških afera, kojima je ispunjena crkvena povijest Bosne i Hercegovine, dosljedno ne bismo imali ni današnje afere oko župa u Hercegovini.[28]

---

[28] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci,* sv. I., Sarajevo, 1915, passim; B. RUPČIĆ, *Entstehung der Franziskanerpfarreien in Bosnien und Herzegowina und ihre Entwicklung bis*

- Dijecezanski kler u Hercegovini traži da mu se omogući pastoralno djelovanje u mostarsko-duvanjskoj, s kojom je on po svojoj inkardinaciji i po svojoj naravi vezan, i da mu se omogući pastoralna djelatnost u onim okvirima kako je to zacrtao veliki Papa Leon XIII i kako određuju propisi Crkvenoga Zakonika.

- Da su neki hercegovački franjevci bili prožeti širokogrudnošću i ljubavlju prema dijecezanskom kleru, nikada ne bi došlo de hercegovačkog slučaja, ili ako bi se pojavili neki neredi u vezi s predajom župa, davno bi bili oni uklonjeni. I danas, ako franjevci iskreno, ozbiljno žele da se ukloni sablazan i nered iz Hercegovine, da se normaliziraju prilike i uspostavi redovita duhovna pastva u onim pobunjenim župama, doći će ubrzo do reda i mira i u tim uznemirenim župama koje su još prije 6 godina trebali u miru i redu predati biskupijskom kleru. Kako je daleko odnos nekih hercegovačkih franjevaca od onoga, što na pr. piše T. Schäfer o odnosu jednoga i drugoga klera:

"Salus animarum suprema lex esto!"

"Clerus saecularis repraesentat pro fidelibus auctoritatem ecclesiasticam. Clerus regularis sive religiosus omnia evitare debet quae auctoritati et operae cleri saecularis iniuriam aut damnum et nocumentum inferre possint. Ex altera vero parte id spectandum est, ut clerus regularis sive religiosus secundum voluntatem Ecclesiae clerum saecularem in sua ordinaria animarum cura adiuvet, ut viribus unitis salus animarum contendatur".[29]

Iz svega rečenog očito je da se u hercegovačkom slučaju radi i o pravednosti, i ljubavi, i o volji Božjoj (koja nam se očituje u staleškom pozivu), i o zajedništvu u Crkvi, pa i o naučavanju Crkve jer ono što čine neki herc. franjevci ne može se nikako složiti s tradicionalnim naučavanjem Crkve, koje je ponovno potvrđeno na II Vat. Saboru. Sve bi to tražilo da starješinstvo herc. franjevačke provincije zauzme drugo stanovište prema hercegovačkom slučaju, te iziđe iz opozicije, bojkota i počne ozbiljno, iskreno i lojalno surađivati s Mjernim Ordinarijem u cilju uklanjanja nastalih i još uvijek postojećih nereda na području dijeceze Mostar-Duvno.

5. - Pohvalno je od sastavljača osvrta herc. franjevaca što podsjećaju katoličku javnost "da nitko i nigdje u našoj Domovini nije svoje kršćansko Vjerovanje zapečatio s toliko vlastite krvi kao mi ovdje", vjerojatno misle na svijetle likove svojih predšasnika.

- Ipak ne smije se zaboraviti da po primjeru novije povijesti, koja je dobro poznata sastavljačima osvrta, nisu samo redovnici-franjevci zasvjedočili svoje

---

zum Jahre 1878., Breslau, 1937., str. 110, slj. Usp. također I. KECMANOVIĆ, *Barišićeva afera,* Sarajevo, 1954. i dr.

[29] TH. SCHÄFER, *De religiosis*, Romae, 1947., str. 213.

"kršćansko Vjerovanje" vlastitom krvlju, nego su to činili i svećenici glagoljaši, svjetovni kler u prošlosti. Lijepo reče jedan dobar poznavalac srednjovjekovne povijesti Katoličke Crkve u našim krajevima, da su i oni zajedno, za vrijeme osmanlijskog gospodstva, s kršćanskom rajom podnosili zulum i boravili u tamnici, prolijevali znoj i krv za Božju stvar i dobro naroda. Odreda su bili sinovi seljačkih roditelja, pripadnici progonjene raje bili su blizu svome puku, te pobožni i ponizni. Fra Leo Petrović napisa svoj članak o "popovima glagoljašima" da bi se sačuvala uspomena "na zlatne misnike".[30]

- Uz ovu konstataciju mi bismo željeli istaći jedan drugi momenat. Uvjereni smo čvrsto da nitko od svijetlih likova franjevačke prošlosti u ovim krajevima ne bi toliko zadavao jada i nevolja Crkvi Božjoj i svojem Biskupu, kao što to učiniše neki hercegovački franjevci od izbijanja hercegovačkog slučaja, niti bi se itko od tih svijetlih likova franjevačke prošlosti usudio unatoč točne, jasne i apodiktične odredbe Mjesnog Ordinarija vršiti ilegalnu, nedozvoljenu župsku pastvu ili preuzimati župe bez kanonske institucije zakonite crkvene vlasti, kao što to čine neki hercegovački franjevci, stvarajući time nered i kaos u biskupiji, izlažući mnoge sakramente nevaljanosti, svetogrđu. A što je još žalosnije, da sve to zna starješinstvo hercegovačke franjevačke provincije, i ono ništa ne poduzima da se ti teški neredi i zloupotrebe uklone, i na taj način i pojedini herc. franjevci i njihovo starješinstvo teško se ogrešuju o crkvenu disciplinu i po našem skromnom mišljenju potpadaju u one sankcije koje predviđa Crkveni Zakonik i odredba Svete Kongregacije Koncila od 29. VII. 1950.[31]

Na ovaj nas zaključak nuka jedna povijesna činjenica. Naime, od 1684-1735. nije stupila biskupska noga na tlo otomanske Bosne. Kroz pola stoljeća nema biskupa u Bosni, i vjernici nemaju prilike da prime sakramenat sv. Potvrde. Vjernici se preko svojih ujaka-franjevaca jadaju u Rim, mole da im se pošalje biskup, jer su mnogi već pri koncu života, a nisu vidjeli biskupa ni primili sv. Potvrdu. Iako je bilo takvo stanje, ipak se nitko od prisutnih franjevaca nije usudio sam, bez ovlasti Sv. Oca, podjeljivati svetu Krizmu, kao što je to učinio jedan dalmatinski franjevac u Grudama, 28. srpnja 1974., dakako ne bez sporazuma i poziva nekih hercegovačkih franjevaca.

6. - Osvrt hercegovačkih franjevaca minimalizira slučaj nezakonite krizme u Grudama. Izgleda sastavljačima osvrta činjenica što je jedan franjevac stotinama djece podijelio krizmu bez ikakva ovlaštenja Sv. Oca nije baš osobito važna

---

[30] L. PETROVIĆ, *nav. čl.,* str. 90, ističe kako su u općoj nestašici svećenstva u razdoblju od 1664-1839. neki krajevi njima (glagoljašima) obilovali, tako npr. u Brotnju bila su 2 glagoljaša i 2 franjevca, u Duvnu 3 glagoljaša i 2 franjevca, a u vremenu od 1737-1780. nalazimo u Buškom Polju 3-4 svećenika glagoljaša uz župnika franjevca.

[31] Usp. *kan.* 2393 - 2395; i *AAS,* 42, 1950., str. 601.

činjenica ni tako strašna. Za nas je pak krizma u Grudama u nedjelju dne 28. srpnja 1974., koju je obavio o. R. J. Romić bila, jest i ostaje strašno svetogrđe! Kolikogod je žalostan taj čin nezakonite (recimo slobodno svetogrdne i nevaljane) krizme, još ga žalosnijim čini to, da neki hercegovački franjevci opravdavaju i brane, pa čak izjavljuju da bi i oni bili spremni slično činiti, jer jedan župnik-franjevac reče djeci koju je spremao na svetu krizmu da svaki svećenik ima pravo krizmu dijeliti, ako kroz pet godina Biskup ne dođe u župu!

Ovdje je na mjestu postaviti pitanje, što je starješinstvo hercegovačkih franjevaca učinilo da spriječi nezakonitu krizmu u Grudama, jer je ono bilo na vrijeme obaviješteno da se sprema krizma u Grudama? Što je starješinstvo poduzelo protiv aktera te svetogrdne rabote? Što protiv onih svojih članova koji su sudjelovali u tom svetogrdnom dijeljenju krizme u Grudama? Zar stav starješinstva herc. franjevačke provincije prema svetogrdnoj krizmi u Grudama neće objektivnog promatrača sa strane navesti na zaključak da i samo starješinstvo odobrava, barem prećutno, nezakonitu krizmu u Grudama.

Samo jedna javna osuda te profanacije krizme u Grudama i odgovarajuće sankcije protiv aktera i sudionika u tome mogle bi starješinstvo ispričati od odobravanja nezakonite krizme u Grudama u nedjelju dne 28. srpnja 1974.

7. - Osvrt herc. franjevaca drži "da je do sporazuma moglo doći i u okvirima naše domaće Crkve", i da nije trebalo od Sv. Oca tražiti "konačno rješenje".

- Sastavljači osvrta time očito plediraju za nastavak dijaloga zainteresiranih strana.

- Ali držimo da je i njima, kao i nama dobro poznato koliko se vremena pregovaralo i o čemu se pregovaralo. Sigurno im nije nepoznato da je plod tih pregovora u proljeće 1968. između Biskupa i Provincijala u duhu smjernica reskripta Kongregacije *de Propaganda Fide,* od 26. III. 1965. bio pismeno utvrđen i potvrđen vlastitim potpisima obadvojice sudionika, i da je drugi dan nakon potpisivanja sporazuma, koji je bio naslovljen "Beatissime Pater" trebalo poslati u Rim na ratifikaciju i odobrenje, Provincijal povukao svoj potpis sa sporazuma, i tražio da se ne šalje u Rim i jednostavno zahtijevao ne neke korekture, dodatke, ispravke nego "razderite akt kao da ga nikada nije ni bilo".

- Sastavljačima osvrta bilo je dobro poznato da je Provincijal herc. franjevaca na početku pregovora s Mjesnim Ordinarijem pismeno izjavio: "Ja apsolutno priznajem da svjetovno svećenstvo ima pravo tražiti da u svojoj dijecezi ne budu drugorazredni svećenici... Isto tako stojim na stanovištu da svjetovni kler ima pravo tražiti barem polovicu pučanstva...".[32] I pred Apostolskim Vizitatorom 1972. i 1973. predstavnici hercegovačkih franjevaca priznavali su u načelu "fifty -

[32] Promemorija Provincijala hercegovačkih franjevaca, 2. III. 1968.

fifty" ne samo župa, nego vjernika po župama jednog i drugog klera. Međutim osvrt to više ne spominje nego tvrdi da se "ta ravnomjernost i pravičnost" izravno "kosi sa zahtjevom onog klera koji je na ovom području i brojčano manji (1 : 3) i povijesno mnogo mlađi (5-6 stoljeća) da mu se dodijeli polovica župa, polovica vjernika…".[33]

- Sastavljačima osvrta je poznato da je Mjesni Ordinarij bio optužen zbog propadanja onog sporazuma u travnju 1968. Tako su Dekani-franjevci iz mostarsko-duvanjske biskupije ubrzo iza izbijanja nereda u tri župe (Crnač, Grude i Mostarski Gradac) pisali Mjesnom Ordinariju kolektivno pismo u kome su optuživali Biskupa da nije htio pregovarati s franjevcima nego se zavio u "ledenu šutnju", i da je odbio "razgovore i sporazumijevanje".[34] S tim pismom otišla je delegacija spomenutih dekana Ap. Delegatu u Beograd i u višesatnom razgovoru nabacivala se drvljem i kamenjem na Mjesnog Ordinarija, optužujući ga i okrivljujući za nastalu situaciju u Hercegovini. Optuživali su ga posebno da on nije htio pregovore i sporazumijevanje. Kad su deputirci iznijeli sve svoje prigovore, Ap. Delegat izvukao je iz ladice potpisani sporazum između Biskupa i Provincijala i upozorio ih, da je Provincijal povukao svoj potpis i zapitao ih: tko je onaj koji neće pregovore i sporazum? Da li Biskup ili Provincijal?

- I sam O. Provincijal pokušao je od sebe otkloniti odgovornost za propali sporazum, pa je u pismu Ap. Delegatu u srpnju 1968. ustvrdio da je on, provincijal, učinio sve da dođe do sporazuma, a Biskup, naprotiv, poduzeo je sve da ne dođe do sporazuma! A činjenice posve protivno govore!

- Pregovaralo se i pred Apostolskim Vizitatorom i to o stvarima koje daleko prelaze okvir hercegovačkog slučaja o župama i koje nisu u skladu sa smjernicama Kongregacije *de Propaganda Fide* od 2. XII. 1972., pa nije postignut sporazum, pregovaralo se i pred komisijom rimskih Dikasterija, pa ni tu nije postignut sporazum.

Što je logičnije nego da zainteresirane strane iznesu svoje stanovište, kao što su to učinile u Rimu u veljači 1974., pa da se konačna odluka prepusti Svetom Ocu kao vrhovnom sucu svih sporova u Crkvi, i da on po svojoj primatskoj vlasti donese konačnu riječ koja će postati obvezatna za sve! Na poslušnost ovoj

---

[33] Je li omjer franjevačkog klera, koji je angažiran u duhovnoj pastvi u dijecezi Mostar-Duvno prema dijecezanskom kleru baš onakav kako to navodi osvrt, moći će se vidjeti iz novog izdanja općeg šematizma Katoličke Crkve u Jugoslaviji, koji bi imao uskoro izaći iz tiska, a mi možemo na taj podatak staviti barem upitnik!

[34] Pismo dekana-franjevaca mostarsko-duvanjske biskupije, 20. V. 1968. u: MiD, 2/1969., str. 45-48. (Napominjemo da su tada svi dekani u mostarsko-duvanjskoj biskupiji bili samo franjevci!)

konačnoj odluci Sv. Oca pozivali su katolički biskupi obje strane u svojoj Izjavi o hercegovačkom slučaju.

- Nije nam posve jasno što žele franjevci postići s dijalogom "u okvirima domaće Crkve"? Da ne žele možda dijalogom "do iznemoglosti", kako se jednom-zgodom izrazi Provincijal herc. franjevaca, izmoriti sudionike dijaloga, i da konačno bude po željama franjevaca? Možda bi sastavljači osvrta htjeli voditi dijalog uz uključenje instrumentaliziranih vjernika?

8. - Osvrt herc. franjevaca ističe da se hercegovački slučaj ne može riješiti "ne uzimajući u obzir riječi II. Vat. sabora po kojemu i laici 'imaju pravo, a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve' (*LG,* 37)".

- Osvrt nepotpuno i iskrivljeno navodi riječi II. Vat. Sabora. Evo cjelovitog teksta iz dogmatske konstitucije o Crkvi: "Laici kao i svi vjernici... Prema svom znanju, kompetentnosti i ugledu imaju slobodu, a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve. Neka se to čini, ako treba, preko ustanova koje je Crkva za to ustanovila, i uvijek istinoljubivo, hrabro i razborito, s poštovanjem i ljubavlju prema onima koji radi svoje svete službe predstavljaju Krista".[35]

Eto, iz ovog se vidi kako je daleko izjava Koncila od onoga što osvrt hercegovačkih franjevaca citira i javnosti servira kao koncilsko. Šteta!

Sastavljačima osvrta bio je sigurno pri ruci i drugi ulomak istoga broja *LG,* u kojem se kaže: "Laici kao i svi vjernici, neka s kršćanskom poslušnošću spremno prihvaćaju ono što sveti pastiri kao Kristovi predstavnici određuju kao učitelji i upravitelji u Crkvi slijedeći primjer Krista...".[36]

9. - Osvrt tvrdi da su franjevci a traženju sporazuma "učinili velike žrtve i izrazili spremnost na daljnje. U ponuđenim žrtvama došli smo do granice života i smrti, koju ne možemo prekoračiti".

- Nije nam poznato u kojim su to prijedlozima hercegovački franjevci sa svoje strane došli "do granice života i smrti, koju ne možemo prekoračiti"!

---

[35] Latinski izvornik: "Laici sicut omnes christifideles… Pro scientia, competentia et praestantia quibus pollent, facultatem, immo aliquando officium habent suam sententiam de iis quae bonum Ecclesiae respiciunt declarandi. Hoc fiat, si casus ferat, per instituta ad hoc ab Ecclesia stabilita, et semper in veracitate, fortitudine, cum reverentia et caritate erga illos, qui ratione sui muneris personam Christi gerunt" (*LG,* 37).

[36] Potrebno je pročitati sav tekst broja 37 *LG*, da se vidi u čemu sastavljači nepotpuno i iskrivljeno navode riječi spomenute Konstitucije. Istina, u početku navedenog broja 37. spominje se da "Laici kao i svi vjernici, imaju pravo (*ius*)", ali to se odnosi na to "da obilno primaju od svetih pastira duhovna dobra Crkve..." i taj pasus završava: "...i braći u Kristu". Nastavlja se posve nova rečenica i misao, koja je različita od onog u prvom dijelu ulomka o kojem je riječ (br. 37).

- Neke su nam stvari ipak poznate: da franjevci po deciziji Leona XIII u župama koje su provinciji dodijeljene "pro mensa regulari" u mostarsko-duvanjskoj biskupiji zadržavaju preko 50% vjernika; da te župe predstavljaju "partem potiorem" biskupije u svakom pogledu, i pružaju široko područje pastoralnog djelovanja franjevaca i u ovoj dijecezi, ne uzimajući u obzir mogućnost drugog rada u dijecezi i izvan nje, jer franjevci kao *religio clericalis exempta* nisu striktno vezani na jednu biskupiju.

- A ako se ne omogući da se u djelo provede odluka Sv. Stolice o "ravnomjernoj i pravičnoj" razdiobi župa u dijecezi Mostar-Duvno, onda dijecezanski kler koji je po svojoj naravi i službi vezan uz ovu biskupiju, nema u njoj budućnosti, bit će i ostati neznatna manjina, što se u suprotnosti s njegovim pozivom, njegovim realnim mogućnostima danas, a u suprotnosti s konstitucijom Crkve i s onim što je istakao II. Vat. Sabor:

"U dušobrižničkom djelovanju prvo mjesto zauzimaju dijecezanski svećenici jer se oni – inkardinirani ili pripojeni mjesnoj Crkvi – potpuno stavljaju u njezinu službu da pasu jedan dio Gospodnjeg stada".[37]

U stvari, dakle, franjevci nisu došli do "granice života 'i smrti", nego oni tu granicu žele da nametnu dijecezanskom kleru. S ovom konstatacijom mi završavamo svoj odgovor na Osvrt herc. franjevaca.

Dijecezanski kler Hercegovine

U prilogu dostavljeno devet dokumenata, na latinskom i hrvatskom jeziku, koje ovdje ne prenosimo, jer su u radnji na raznim stranicama cjelovito doneseni ili obrađeni:

1) Decizija iz 1899.
2) Peticija biskupa Mišića iz 1922.
3) Peticija franjevačkoga provincijala iz 1923.
4) Napomene uz provincijalovu peticiju
5) Indult Kongregacije koncila iz 1923.
6) Biskupovo izvršenje reskripta iz 1925.
7) Zapisnik (*Verbale*) Kongregacije *de Propaganda fide* iz 1965.
8) Reskript Kongregacije *de Propaganda fide* iz 1965.
9) Reskript Kongregacije *de Propaganda fide* iz 1972.

24.

[37] *CD*, 28.

ODGOVOR HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA NA PREDSTAVKU DIJECEZANSKOG KLERA HERCEGOVINE POVODOM OSVRTA HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA NA IZJAVU KATOLIČKIH BISKUPA JUGOSLAVIJE O HERCEGOVAČKOM SLUČAJU

Predsjedništvo Biskupske konferencije Jugoslavije dostavilo nam je 17. I. 1975. "Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine povodom Osvrta hercegovačkih franjevaca na Izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju". Predstavka je naslovljena Predsjedništvu biskupske konferencije i Vijeću viših redovničkih poglavara. Koliko nam je poznato, dostavljena je i svim biskupima u Jugoslaviji.

Zahvaljujemo Predsjedništvu BKJ što nam je Predstavku dostavilo. Bit će nam osobito drago ako i u budućnosti proslijedi s takvom praksom, te u spornim pitanjima, koja uzima u pretres, dokumentirano obavijesti sve kojih se tiče. Na taj će način omogućiti konstruktivno kolanje informacija unutar naše Crkve i optuženima dati mogućnost da kažu svoju riječ o predmetu za koji ih se tereti. Da se kojom srećom tako postupilo i prije prošlogodišnjeg jesenskog sabora BKJ, vjerujemo da ne bi došlo do one sporne Izjave, ni do našeg Osvrta, pa ni do ovog pisanja poslije Izjave i Osvrta.

S druge strane, opet, čini nam se da je sve ovo bilo potrebno da se stajališta razjasne i stavovi, pa i mentaliteti upoznaju. Žao nam je što s braćom svjetovnim svećenicima ne uspijevamo naći sporazuma: kao da govorimo dva sasvim različita jezika. Nama se čini da smo u Osvrtu govorili jasno iako kratko. Naravno, u onako kratkom Osvrtu nismo mogli svoje tvrdnje dokumentirati. Učinit ćemo to sada, osvrćući se na bar neke, po našem mišljenju, ne baš dobronamjerne komentare Predstavke. Pokušat ćemo i Naslovima i našoj braći iz svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine i javnosti obrazložiti svoje stajalište.

Najprije jedno objašnjenje: pod "hercegovačkim pitanjem" razumijevamo problem razdiobe župa između franjevaca i svjetovnog klera u Hercegovini. Problem je nastao uspostavom redovite crkvene hijerarhije u BiH 1881. i još nije konačno riješen. Pod "hercegovačkim slučajem" redovito mislimo na pobunu vjernika u tri župe, koja je nastala nakon predaje nekih župa od strane franjevaca biskupu na slobodno raspolaganje u svibnju 1968., a po nalogu Sv. Kongregacije za evangelizaciju naroda.

1. Slobodno kolanje informacija

U svom Osvrtu mi smo pozdravili činjenicu "da su naši biskupi nakon toliko godina odlučili hercegovački slučaj iznijeti pred crkvenu javnost. Sve dosada nastojalo se zadržati ga u tajnosti, u okvirima hijerarhijskih krugova. A ni u tim krugovima nije bilo omogućeno slobodno i potpuno kolanje informacija."

Sva dokazivanja Predstavke nisu nas uvjerila u protivno. Prije svega, mi nismo ustvrdili da su naši biskupi Izjavom *prvi put* progovorili crkvenoj javnosti o hercegovačkom slučaju, kao što nas se u Predstavci interpretira (str. 2), nego da su progovorili *nakon toliko godina*. Kad se naš tekst tako iskrivi, onda sve dokazivanje gađa mimo cilja! Ipak se autorima Predstavke nimalo ne čudimo što su tako postupili. To je već njihov uhodani stil!

Istina je da je u našem, pa i u evropskom tisku bilo govora i o "hercegovačkom slučaju" i o "hercegovačkom pitanju". Ali je istina i to da je od strane Biskupskog ordinarijata u Mostaru, koliko nam je poznato, i od strane BKJ bila jasno izražena želja da se o tom ne piše. Poznato nam je da su neki listovi dobili direktivu, čak i naredbu da ne pišu o hercegovačkom slučaju. Ako je AKSA uza sve to prenijela po koju vijest iz našeg glasila "Mir i Dobro" ili iz drugih izvora, bila je oštro kritizirana i na samoj BKJ. Slično se događalo i "Glasu Koncila". Nama se čini da Biskupskom ordinarijatu u Mostaru nisu smetale toliko činjenice koliko glasan govor o njima!

Istina je da su predstavnici BKJ nekada davno (1969. i 1970) govorili o hercegovačkom slučaju. U jednoj izjavi katoličkih biskupa Jugoslavije, u kojoj se hercegovački slučaj spominje samo u naslovu, stoji: "Sjećajući se toga evanđeoskog nauka Koncila izjavljujemo da je normalan način za rješavanje nastalih pitanja u životu crkvene zajednice iskren razgovor između biskupâ, svećenika i vjernika" (*GK* od 19. 4. 1970). A biskup Arnerić je 1969. predlagao "da određena biskupska komisija pođe u te župe razgovarati s ljudima. Jedan bratski dijalog nužno je potreban..." (*GK* od 7. 12. 1969). Na konferenciji za tisak predstavnika jugoslavenskog episkopata 19. 4. 1970. rekao je urednik hrvatske emisije radio Vatikana p. Scheibel: "Kad je biskup Čule pred dva mjeseca bio u Rimu, upitao sam ga što mu je rekao Sveti Otac. Odgovorio mi je ono što sam već znao: Crkva sada neće zapovijedati ni jednoj ni drugoj strani: tako moraš uraditi. Sveta Stolica se poziva na našu savjest i na koncilsko shvaćanje da se jedni drugima približimo u ljubavi. Čini mi se - dodao je Scheibel - da naš Episkopat i Sveta Stolica u tom pogledu ne mogu ništa učiniti. Sada je dužnost katoličkog tiska da o toj stvari objektivno izvještava ne gledajući što će mu se zamjeriti s jedne ili druge strane" (*Družina* od 26. 4. 1970). Malo zatim nestalo je konferencija za tisak kod našega episkopata, a uslijedila je praksa priopćenja za javnost!

Mi smo tvrdili da se "nastojalo hercegovački slučaj zadržati u tajnosti, u okvirima hijerarhijskih krugova". I stvarno se nastojalo. Ako se u tom nije uspjelo, "najkrivlji" su novinari.

Sav taj govor o hercegovačkom slučaju, i u tisku i na tiskovnim konferencijama, silio je na traženje rješenja. Zataškavanje toga govora mi smatramo "jednim od razloga da još nije došlo do rješenja". Na to smo mislili kada smo to izjavili u Osvrtu. Nismo htjeli "okriviti i sve katoličke biskupe u granicama ove države", kao što nam se želi inkriminirati u Predstavci (str. 1). Tu inkriminaciju odbacujemo kao najobičniji pokušaj podvale i klevete:

Kada smo u Osvrtu ustvrdili da "nije bilo omogućeno slobodno i potpuno kolanje informacija", mislili smo: u odnosu na nas. Naravno, Biskupski ordinarijat u Mostaru i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine nemaju razloga tužiti se na "slobodno i potpuno kolanje informacija" u odnosu na njih. Oni dobiju na uvid sve naše predstavke koje uputimo bilo kojoj crkvenoj instanciji (čak i one koje su primljene *sub secreto*). To svjedoči i sadržaj njihove Predstavke.[1] S druge strane, ova Predstavka je prvi dokumenat protivne strane koji je nama dostavljen na uvid.

2. Nisu saslušani svi zainteresirani

U Osvrtu smo požalili "što su i ovom prigodom naši biskupi propustili saslušati mišljenje svih zainteresiranih u ovom pitanju".

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine nastoji nas u Predstavci uvjeriti kako mi ne možemo "prigovoriti Episkopatu, da predstavnike herc. franj. provincije nije saslušao".

Prije svega, mi nismo, uz svjetovni dijecezanski kler, *jedini* zainteresirani u ovom pitanju koje bi trebalo saslušati! A ni mi uistinu nismo saslušani. Mi smo požalili što nismo saslušani prije Izjave BKJ. A to je činjenica. Sada tvrdimo da mi ni inače redovito nismo saslušavani u sličnim situacijama.

Istina je da smo u lipnju 1968. uputili apel Predsjedništvu BKJ: da biskupi "kolegijalno promotre stanje Crkve u Hercegovini i da sa svoje strane pospješe, za Božju stvar korisno, rješenje ovog gorućeg problema". BKJ je taj apel označila kao "pritužbu na mostarskog biskupa i odluku Svete Stolice" (odgovor Predsj. BKJ br. 117/BK/1968 od 20. 6. 1968).

Istina je i to da je jedan od definitora tada podnio Predsjedništvu BKJ dokumentiran pismeni izvještaj i upozoravao da "katolička Hercegovina gori". Umjesto razumijevanja čuo je odgovor: "Znate, pater, čuli ste onu poslovicu: Crna

---

[1] Na str. 36-37 (u prilogu) Predstavke donesen je dopis Sv. Kongregacije za evangelizaciju naroda br.6009/72 od 2. 12. 1972. upućen našemu Generalu. Dopis se odnosi na nas. Međutim, General ga nije izvršio niti nama proslijedio, nego je na nj otpisao istoj Kongregaciji. Tako da taj dopis do nas nikada nije dospio, niti je on izvršen ili izvršiv. Biskupski ordinarijat ipak ima jednu njegovu fotokopiju i u Predstavci ga donosi kao punovažeći **reskript**!

kapica još nikada nije pobijedila crvenu". Žalosna je činjenica: katolička Hercegovina još i danas gori. I Bog zna, dokle će još gorjeti ako se bude insistiralo da crvena kapica mora pobijediti, po svaku cijenu, bez obzira na evanđeosku utemeljenost i opravdanost njenih zahtjeva:

Uza sve to, istina je da mi nismo saslušani! U sedam proteklih godina BKJ je više puta zauzimala stavove o hercegovačkom slučaju. Ni jedan jedini put nije neposredno prije toga saslušala naše mišljenje o onomu o čemu nas se teretilo. Svoje mišljenje o našoj odgovornosti dostavljala je najvišim crkvenim instancijama, ali uvijek na temelju izjave samo jedne zainteresirane strane: jer na svim sjednicama BKJ stalno sjedi jedan mostarski biskup, a od travnja 1971. dvojica. Oni i službeno i privatno "imaju prikladnu zgodu upoznati Episkopat sa svojim stanovištem".

Istina, naš je provincijal imao jedan susret s Poslovnim odborom BKJ, koji se sastojao od 5 članova. Ali nije bio pozvan da iznese svoje mišljenje, niti da odgovori na optužbe, nego da prihvati i potpiše gotov zaključak Poslovnog odbora, odnosno apostolskog Pronuncija. I bilo mu je rečeno, ako ne potpiše, da će biti smatran buntovnikom protiv Svete Stolice.

Činjenica "da se ni Rimske Kongregacije, ni Apostolska Nuncijatura, ni Biskupska Konferencija Jugoslavije nakon izbijanja nereda u nekim župama Hercegovine do današnjega dana *nisu ograđivale kineskim zidom...* ni od hercegovačkih franjevaca" (Predstavka, str. 2, podcrtali mi) - nije nikakav dokaz da smo mi franjevci saslušani. To bi bilo isto kao i tvrditi da je saslušan osuđenik od koga se nije ograđivao kineskim zidom ni sud, ni javno tužilaštvo, ni druge instancije, ali mu nije stavljena na uvid ni optužnica, ni dokazi, ni svjedoci, niti mu je dana mogućnost da to pokuša opovrći!

Moramo napomenuti i ovo: sve kad bi i bila istina da smo mi bili saslušani od strane BKJ, to još uvijek ne bi značilo da su saslušani *svi zainteresirani*. Duboko smo uvjereni da povijest ne će oprostiti odgovornima u našoj Crkvi što se u 7 godina nisu udostojali saslušati mišljenje vjernika u pobunjenim župama u Hercegovini. Barem danas ima načina za ispitivanje javnog mišljenja!

To je smisao našeg prigovora, a ne: da nas "Episkopat nije poslušao", kako bi ga htjela interpretirati Predstavka (str. 3), što mi odbijamo kao podvalu.

3. Poslušnost odlukama Svete Stolice

U Osvrtu smo ustvrdili: "Da su oni koji nas optužuju zbog navodnog 'otvorenog otpora zakonitoj odluci Sv. Stolice' sami poštivali zakonite i važeće odluke Sv. Stolice, hercegovačkog slučaja ne bi uopće ni bilo."

Ako je nekome nejasno što smo htjeli reći, objasnit ćemo sada. Naime, od nas se uporno traži da unaprijed prihvatimo odluku Sv. Stolice o konačnom rješenju hercegovačkog pitanja prije nego je ona i donesena; dakle, da izjavimo slijepu pokornost odluci Sv. Stolice koja još i ne postoji i za koju ne znamo ni kakva će biti. Mi odgovaramo: da su oni (svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine) koji od nas traže slijepu poslušnost odlukama Sv. Stolice (iako one još ne postoje) sami tako slijepo poslušni odavno *postojećim* odlukama Sv. Stolice na temelju kojih smo mi ovdje prisutni i djelujemo, ne bi uopće bili tražili izmjenu tih odluka, pa prema tome hercegovačkog slučaja ne bi uopće ni bilo. Jer činjenica je da je hercegovački slučaj nastao nakon što su svjetovni dijecezanski kler i biskup Hercegovine upornim traženjem uspjeli isposlovati izmjenu tih odluka Sv. Stolice. A ipak je lakše slijepo prihvatiti već postojeću nego još *nepostojeću* odluku!

U Osvrtu smo zatim ustvrdili: "Kada bi (oni koji nas optužuju) barem danas poštivali još uvijek važeće odluke Sv. Stolice, vjerujemo da bi se rješenje hercegovačkog slučaja lako našlo."

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine opširno dokazuje u Predstavci (str. 3-11) da "nisu katolički biskupi Jugoslavije, ni biskupi Hercegovine oni koji nisu poštovali odluke Sv. Stolice, nego je to starješinstvo hercegovačke franjevačke provincije".

Najprije moramo istaći da mi nismo ni rekli ni mislili da "katolički biskupi Jugoslavije" ne poštuju važeće odluke Sv. Stolice. Pokušaj da nam se to inkriminira odbijamo kao sračunatu podvalu! Mi smo mislili samo na katoličke biskupe i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine. Kod toga ostajemo i sada. Potkrijepit ćemo tu tvrdnju direktnim dokazima. Navest ćemo odluke Sv. Stolice na koje mislimo.

A) ODLUKA SVETE STOLICE IZ 1899.

Točno je da je Sv. Stolica 1899. donijela odluku na temelju prijedloga franjevaca iznesenog preko biskupa Buconjića, i na taj način "ozakonila razdiobu župa između franjevaca i svjetovnog klera u Hercegovini" (a ne samo u mostarsko-duvanjskoj biskupiji, kako se tvrdi u Predstavci, str. 5; izričito se nabrajaju u toj odluci i župe trebinjsko-mrkanske biskupije). Dopuštamo da je ta odluka htjela "postaviti temelj buduće ravnopravnosti jednog i drugog klera 'in cura animarum' u dijecezi Mostar-Duvno" (Predstavka, str. 5).

Mi smo tu odluku Sv. Stolice uvijek poštivali. Poštivali smo je i onda kada smo tražili od same Sv. Stolice njenu izmjenu (izmjenu smo i tražili jer smo je poštivali!). Poštujemo je i danas. Ali je poštujemo u svim njenim odredbama.

Svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine veoma se često i rado pozivaju na tu odluku Sv. Stolice. Ali kada smo mi tijekom pregovora za rješenje

hercegovačkog pitanja više puta predlagali da tu odluku uzmemo kao podlogu za sadašnje rješenje, uvijek su to glatko odbili!

Zašto? Zato što u toj odluci ima jedna odredba koja se njima ne sviđa i koju nikako neće da prihvate i priznaju. Naime, u odluci iz 1899. precizno je predviđeno koje će sve nove župe mjesni ordinarij u bližoj i daljoj budućnosti moći za sebe osnovati. Tako da onih 25 franjevačkih župa treba da ostanu franjevcima stalno *neokrnjene*: od njih biskup po toj odredbi ne može osnivati nove župe *liberae collationis.* Ta se odredba odluke Sv. Stolice iz 1899. današnjim biskupima i svjetovnom dijecezanskom kleru Hercegovine ne sviđa i *neće da je prihvate*. Oni pokušavaju proglasiti tu odredbu nevažećom i neobvezatnom. I tako okrnjenu odluku Sv. Stolice iz 1899. postavljaju kao "temelj buduće ravnopravnosti"!

Promašen je pokušaj svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine da odredbama općeg prava dokaže kako ne važi ta odredba posebnog prava. Točno je da po općem crkvenom pravu biskupi imaju pravo i od redovničkih župa osnivati svjetovne župe (ako za to postoje kanonski razlozi). Ali u pojedinačnom slučaju može biti određeno i drukčije: može to pravo biskupa biti i ograničeno. U našem slučaju god. 1899. određeno je drukčije: postavljene su precizne granice toga biskupova prava: od 25 franjevačkih župa on nema prava osnivati nove svjetovne župe!

Neobvezatnost te odredbe iz odluke Sv. Stolice iz 1899. ne može se dokazati prethodnim i susljednim općim crkvenim propisima. Prije svega jer opći zakon ne dokida specijalnih odredbi (usp. kan. 22). Zatim, valjda je Sv. Stolica izdajući odredbu 1899. znala za te opće crkvene propise. Uostalom, ako bi se htjelo pozivati na opće crkvene zakone protiv pojedinačnih odredbi u pogledu župa u Hercegovini, mi ne bismo bili dužni predati biskupu nijednu župu. Jer nigdje u općem crkvenom pravu nema propisa po kojemu bi redovnici morali ustupati biskupima na slobodno raspolaganje zakonito stečene redovničke župe. A upravo to je slučaj kod nas. Ovdje ne vrijedi eventualni prigovor da su "predmetne župe zapravo župe *liberae collationis*". Ako i jesu, one su to opet po posebnoj odredbi crkvene vlasti, a nikako po općem crkvenom pravu.

Mi ponovno predlažemo kao rješenje sadašnjeg spora oko župa: povratak odluci Sv. Stolice iz 1899. Ali oni to ne prihvaćaju. Ne prihvaćaju zato što bi u slučaju povratka na odluku Sv. Stolice iz 1899. i oni nama imali vratiti i ustupiti točno onoliko koliko bismo i mi njima imali ustupiti.

Moramo to objasniti. Naime, razvoj mostarske biskupije nije išao onako kako je bilo predviđeno odlukom Sv. Stolice iz 1899. Neke župe u toj odluci predviđene do danas nisu osnovane, a osnovane su neke koje nisu tom odlukom predviđene. Ali to odstupanje od odluke Sv. Stolice iz 1899. nije samo na štetu svjetovnog klera, nego i na štetu nas franjevaca. Tako da u ovom času mi imamo upravo onoliko župa koje bi po toj odluci trebale biti svjetovne (Blagaj, Čapljina,

Izbično, Jablanica, Klobuk, Kongora, Nevesinje i Ploče) koliko i svjetovni kler ima župa koje bi po toj odluci trebale biti naše (Buhovo, Gradina /dio/, Grljevići, Jare, Kruševo /dio/, Ledinac, Raskrižje, Sutina i Šipovača). I oni sada traže da mi njima predamo župe koje bi po odluci iz 1899. trebale biti njihove, ali ni da čuju da bi oni nama vratili ili ustupili župe koje bi po toj istoj odluci imale biti naše. K tome svojataju sebi neograničeno pravo i dalje naše župe (njih 25) cjepkati i od njih sebi nove osnivati, što je također protiv odredbi odluke Sv. Stolice iz 1899!

Eto, tako biskupiji svjetovni dijecezanski kler Hercegovine poštuju odluku Sv. Stolice iz 1899!

B) ODLUKA SV. STOLICE IZ 1923.

Budući da odluku Sv. Stolice iz 1899., zbog nedostatka svjetovnog klera, nije bilo moguće izvršiti ni više od dvadeset godina nakon njenog donošenja, a nije bilo izgleda ni da će to u doglednoj budućnosti biti moguće, - franjevci su 1923. u sporazumu s biskupom Mišićem i predstavnikom svjetovnih svećenika mostarske biskupije don Marijanom Kelavom jednim od petorice koliko ih je tada uopće bilo, zamolili Sv. Stolicu da u novim okolnostima izda novu odluku, tj. da odluku iz 1899. izmijeni. Njihovoj molbi bilo je udovoljeno.

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine proglašava tu molbu franjevaca "svjesnim i hotimičnim miniranjem decizije Sv. Stolice o razdiobi župa u dijecezi Mostar-Duvno iz godine 1899" (Predstavka, str. 4) i "urotom i anuliranjem" iste odluke (str. 5). Iz toga izlazi da franjevci ne smiju ni moliti Svetu Stolicu!

Naša molba iz 1923. nije ni "miniranje", ni "urota", ni "anuliranje" odluke iz 1899., nego *molba* Svetoj Stolici da djelomično *izmijeni* svoju odluku iz 1899.

Molba franjevaca iz 1923. razumljiva je i opravdana. Ako su franjevci pored odluke Sv. Stolice iz 1899. morali i dalje služiti župe koje je po toj odluci trebalo da preuzme svjetovni kler; ako su morali čak osnivati i izgrađivati i nove župe koje je po toj odluci trebalo da osniva i izgrađuje svjetovni kler; ako nije bilo izgleda da bi svjetovni dijecezanski kler u doglednoj budućnosti mogao preuzeti već osnovane i osnivati druge predviđene župe koje su po odluci iz 1899. trebale biti svjetovne... - nama je razumljivo i opravdano što je naše tadanje starješinstvo zamolilo Sv. Stolicu da izmijeni svoju odluku iz 1899. i da prizna franjevcima i *pravo* na župe koje su oni zbog nedostatka svjetovnog klera *de facto* osnivali, izgrađivali, služili!

U Predstavci svjetovni dijecezanski kler Hercegovine na dugo i široko nastoji dokazati da su franjevci svojom molbom iz 1923. zaveli u zabludu Sv. Stolicu (str. 6-8; 23-32), te da prema tome reskript Sv. Stolice iz 1923. kojim se toj njihovoj molbi udovoljava "ob vitium opreptionis et subreptionis" po kan. 42 ne bi bio ni valjan. Kao dokaz za to navode kako su franjevci nepostojeće župe (župe koje je tek trebalo osnovati) prikazali kao da postoje. To nije točno. Istina je da u

molbi nije rečeno da bi te župe trebalo tek osnovati, ali nije rečeno ni da su osnovane. Zatim navode kako su franjevci u molbi iz 1923. predviđali za svjetovni kler neke župe koje nikada ne će moći biti osnovane jer tamo nema dostatno vjernika. To je istina. Ali je isto tako istina da su i za sebe predvidjeli neke župe koje zbog istog razloga ne će nikada moći biti osnovane. Tako je to danas, ali s ondašnjeg stajališta to su bili perspektivni stočarsko - poljoprivredni krajevi. Franjevci nisu mogli 1923. predvidjeti da će naša zemlja za tako kratko vrijeme prestati biti ruralna.

Uostalom, kad bi to i bile netočnosti u franjevačkoj molbi, one ne mogu reskript učiniti nevaljanim jer to ne spada u ono što u molbi za valjanost reskripta po stilu rimske kurije treba navesti (usp. kan. 42, 5). Pogotovu jer to nije motiv udovoljavanja franjevačkoj molbi. Jedini motiv udovoljavanja franjevačkoj molbi iz 1923. jest nedostatak svjetovnog klera ("carentia cleri saecularis"). To je vidljivo iz samog reskripta (usp. tekst reskripta u Predstavci, str. 33). Taj motiv je istinit. Prema tome je i reskript valjan (usp. kan. 42, 2).

I biskup Čule je kod same Sv. Stolice od 1943. do 1964. nastojao reskript proglasiti nevaljanim. Iznosio je Sv. Stolici iste razloge što ih svjetovni dijecezanski kler Hercegovine navodi u Predstavci. Ali Sveta Stolica to nije prihvatila. Zato je reskript 1965. *opozvala* (abrogirala), a ne proglasila nevaljanim.

Nije Sveta Stolica izdala reskript 1923. zavedena u zabludu molbom našeg starješinstva, nego uvidjevši opravdanost jedinog razloga: nedostatak svjetovnog klera. Ali bi sada svjetovni dijecezanski kler Hercegovine htio zavesti u zabludu i naše biskupe, i javnost, i samu Svetu Stolicu!

To potvrđuje njihovo potpuno proizvoljno tumačenje pravnih učinaka reskripta Sv. Stolice iz 1899. (usp. Predstavka, str. 6-8). Dok izlaže svoje nečuveno i proizvoljno tumačenje pravnih učinaka reskripta iz 1923., svjetovni dijecezanski kler Hercegovine inkriminira našem starješinstvu da je taj reskript "iz temelja miniralo, iskrivilo i krivo prikazalo svojoj subraći"!

To zato što tadanje naše starješinstvo nije moglo, a ne možemo ni mi danas prihvatiti proizvoljno tumačenje svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine, po kojemu župe koje su nam reskriptom iz 1923. povjerene s klauzulom "ad nutum S. Sedis" nisu prestale biti župe svjetovnog klera, tj. župe *liberae collationis*, nego da su samo privremeno izuzete ispod slobodnog biskupova raspolaganja. U potvrdu svome tumačenju navode neke pravne autore. Ali nijedan od tih autora ne dijeli njihovo mišljenje. Onomu tko pozna crkvenopravnu abecedu, dosta je malo bolje proučiti u Predstavci citirane tekstove da se u to uvjeri.

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine ne uzima u obzir jednu bitnu činjenicu: da župe koje su nama reskriptom iz 1923. povjerene zapravo i nisu nikada bile svjetovne župe: župe *liberae collationis*; župe koje su prethodno od nekoga drugog osnovane i izgrađene nama predane. One su, istina, po odredbama

odluke Sv. Stolice iz 1899. trebale postati svjetovne. Ali te odredbe odluke Sv. Stolice iz 1899. nisu nikada bile izvršene; nije ih bilo moguće izvršiti zbog nepostojanja ni približno dostatnog broja svjetovnog klera. Te župe nisu postale svjetovne odlukom Sv. Stolice iz 1899., koja u tom dijelu nije izvršena, jednako kao što nisu postale franjevačkim neke župe iz reskripta iz 1923. (Prisoje i Dobrič), iako je to bilo predviđeno, ali nije izvršeno.

U promatranju stvarnog i pravnog stanja župa u Hercegovini često se griješi jer se polazi sa stajališta crkvenih prilika u drugim krajevima, gdje su biskupije osnivali i izgrađivale župe i potom ih povjeravale redovnicima. U Hercegovini su franjevci župe osnovali, utemeljili i izgradili. To je za određivanje pravnog položaja tih župa *bitna činjenica*. Makar ta činjenica i bila *različita* od "vjekovne prakse Crkve" u drugim krajevima i zemljama, nije joj *oprečna*, kako se tvrdi u Predstavci (str. 9), jer franjevci su te župe osnivali i izgrađivali na temelju *mandata Sv. Stolice*.

U promatranju pravnog stanja župa u Hercegovini griješi se i onda kada se polazi sa stajališta danas važeće prakse, prava i odnosa u vanjskim misijama. Danas u vanjskim misijama redovito crkveni poglavar osniva i izgrađuje župe i misijske postaje, a redovnici stranci su samo od crkvenog poglavara namješteni (i plaćeni) pastoralni radnici. U Bosni i Hercegovini nikada nije bilo tako. Ovdje su franjevci sami i osnivali i izgrađivali župe na temelju mandata Sv. Stolice, nikada nisu bili od crkvenih poglavara namješteni (i plaćeni) pastoralni radnici, nisu strani misionari nego stoljećima domaći sinovi: pravi pravcati urođenički kler (*clero indigeno*!).

Zato je u potpunosti promašen pokušaj autora Predstavke da na franjevce u Hercegovini primijeni misijsko pravo (str. 9-10). Pogotovu kad crkvena pokrajina BiH od 1881. do 1926. nije ni potpadala pod jurisdikciju Propagande. A upravo u to vrijeme padaju i odluka Sv. Stolice iz 1899. i reskript iz 1923. Uostalom, franjevci su u BiH stekli pravo na župsku duhovnu pastvu nekoliko stoljeća prije samog osnutka kongregacije Propagande (koja je osnovana 1622)!

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine tvrdi u Predstavci: "Reskript iz 1923. nije uništio deciziju iz 1899., nego je samo vremenski odgodio njezino izvršenje, jer nije bilo dijecezanskih svećenika, kojima bi Biskup povjerio te župe na administraciju" (str. 6).

Točno je da reskript iz 1923. nije uništio odluku iz 1899. Za tim nitko nije ni išao. Ali nije točno da je on "samo vremenski odgodio njezino izvršenje". Nitko 1923. nije tražio odgodu izvršenja odluke iz 1899. To nije bilo ni potrebno, jer je u samoj odluci iz 1899. bilo dopušteno biskupu da može slobodno župe koje su po toj odluci trebale postati svjetovne i dalje povjeravati franjevcima sve dok ne bude dostatno svjetovnih svećenika; dakle, da može izvršenje odluke odgoditi (usp. tekst odluke u Predstavci, str. 21-23).

Reskript iz 1923. nije odluku iz 1899. uništio, a niti samo odgodio njeno izvršenje, nego je djelomično izmijenio. Ali, eto, kako svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine poštuju i reskript Sv. Stolice iz 1923!

C) OPOZIV RESKRIPTA IZ 1923.

Točno je da je Kongregacija za evangelizaciju naroda 1965., na više puta ponovljeno traženje mostarskog biskupa, a uz odobrenje samog Sv. Oca, opozvala reskript iz 1923. Međutim, nije točno da je ona time odredila "da se predmetne župe postepeno *vrate* dijecezanskom kleru", kako se tvrdi u Predstavci (str. 9). Naprotiv, istina je da je odredila da se "*nova raspodjela* župa izvrši postupno". To izričito stoji u odluci Kongregacije (usp. tekst odluke u Predstavci, str. 35). Autore predstavke bezbroj puta smo na to upozorili. Svejedno, oni uvijek tvrde da je 1965. određeno "da se predmetne župe postepeno vrate dijecezanskom kleru". Treba zavesti u zabludu neupućene!

Smiješan je pokušaj da se tekstom zapisnika sjednice Propagande dokaže da je to ipak tako. Nikada nije mjerodavan zapisnik, nego dekret (odluka). Uostalom, u tom zapisniku stoji da franjevce "treba *nagovoriti da vrate* župe" (usp. tekst zapisnika u Predstavci, str. 34). Ovakvim postupkom svjetovni dijecezanski kler Hercegovine neće nas sigurno nikada na to nagovoriti!

Da bi koliko toliko bio uvjerljiv, svjetovni dijecezanski kler Hercegovine donosi u prilogu Predstavke sve moguće molbe i odluke (s komentarom), pa i zapisnik sjednice Propagande, čak i već citirani nama neproslijeđeni dopis Kongregacije našemu ocu Generalu, - *ali ne donosi molbu biskupa Čule* iz 1964., kojom on *traži opoziv* reskripta iz 1923. i novu *raspodjelu župa*. Nije to slučajni propust. To je i te kako smišljeno. Da su donijeli tu molbu, ne bi bili mogli tvrditi mnoge stvari koje u Predstavci tvrde. Smišljeno, ali prozirno!

U Predstavci se više puta tvrdi kako se u hercegovačkom pitanju radi o svjetovnim župama, župama dijecezanskoga klera, župama *liberae collationis*, koje bismo mi po odluci Sv. Stolice iz 1965. trebali *vratiti* svjetovnom dijecezanskom kleru.

Nije bez razloga izabran izraz *vratiti*. Treba opet zavesti u zabludu neupućene.[2] Napominjemo i naglašavamo da mi nikada nismo ni jednu župu *primili* od svjetovnog dijecezanskog klera koju bismo mu trebali i mogli vratiti. Sve župe mi smo sami, i to zakonito, utemeljili, osnovali, izgradili. Zato ih ne

[2] Isto tako nije slučajno što uporno tvrdi kako je bulom Leona XIII "Ex hac augusta" iz 1881. **obnovljena** redovna crkvena hijerarhija u BiH. A u buli izričito stoji da se redovna crkv. hijerarhija uspostavlja (*constituere*)!

možemo svjetovnom kleru *vratiti* (to je besmisleno). Mogli bismo mu ih samo *ustupiti*, ili bi nam eventualno mogle biti *oduzete*!

Upravo to krivo tumačenje, zapravo iskrivljivanje, ili još bolje - nepoštivanje odluke Sv. Stolice iz 1965. od strane svjetovnog dijecezanskog klera i biskupa Hercegovine, koje nas izaziva i vrijeđa, najveća je prepreka pronalaženju sporazumnog rješenja "hercegovačkog pitanja".

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine nabacuje se drvljem i kamenjem na reskript iz 1923. Napomenimo na to ovo: reskript iz 1923. nismo pisali mi franjevci nego Sveta Stolica; godine 1923. franjevci su tražili izmjenu odluke Sv. Stolice iz 1899. *u sporazumu* s biskupom i predstavnikom svjetovnoga klera. Od god. 1943. do god. 1964. biskup Čule traži opoziv reskripta iz 1923. *jednostrano*, bez ikakva dogovora s franjevcima; čak ih zavarava da do 50 godina neće biti potrebe pokretati pitanje župa.[3]

Naše je duboko uvjerenje da "hercegovačkog slučaja" ne bi bilo da je biskup Čule sporazumno s franjevcima tražio rješenje problema "životnog prostora" za svjetovni kler kao što su franjevci u sporazumu s biskupom Mišićem i svjetovnim klerom 1923. tražili rješenje svojih problema. Nakon odluke Sv. Stolice iz 1923. vladao je u Hercegovini mir. Na temelju te odluke odvijala se uredna pastorizacija punih 40 godina. Neredi i "hercegovački slučaj" nastali su nakon jednostranih intervenata biskupa Čule kod Sv. Stolice i mijenjanja stanja bez prethodnog sporazuma svih zainteresiranih.

D) ODLUKA SV. STOLICE O PREDAJI 5 ŽUPA 1967.

Sv. Kongregacija za evangelizaciju naroda donijela je 1967. odluku da franjevci moraju i prije postizanja konačnog sporazuma predati biskupu na slobodno raspolaganje 5 župa. Provedbeni dekret, po mandatu spomenute Kongregacije, izdao je 13. 11. 1967. apostolski delegat Mons. Mario Cagna. Odredilo se da se on ima izvršiti najdalje do 13. svibnja 1968.

Mi smo i tu odluku Sv. Stolice u određenom roku i u potpunosti izvršili. Činjenica da je nakon toga nastala pobuna u četiri župe (kasnije se u jednoj stišala) ne može pobiti činjenicu predaje i napuštanja župa od strane franjevaca.

Svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine inače optužuju nas franjevce da smo mi pobunili narod. Tu optužbu do danas nisu dokazali ni povukli.

Postavljamo pitanje: kakva su sila ti franjevci koji su kadri sedam godina držati u pobuni tisuće i tisuće vjernika protiv zakonite crkvene vlasti? Pogotovu ako se radi o "šačici" "manipuliranih" i "instrumentaliziranih" "galamdžija"!

---

[3] Tako je biskup Čule pisao zamjeniku našeg tadanjeg provincijala u pismu od 31. III. 1962.

++++++

Nakon ovoga što smo gore izložili, ponavljamo poziv iz našega Osvrta: neka se javnosti jasno kaže kojoj smo to odluci Sv. Stolice pružili otvoreni otpor mi kao zajednica!

To činimo s još više prava sada kada smo sami jasno upozorili koje sve odluke ne poštuju svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine: odluku Sv. Stolice iz 1899., reskript Sv. Stolice iz 1923. i odluku Sv. Stolice iz 1965.

Besmislena je optužba Predstavke da mi franjevci mislimo "da ni Sv. Stolica nema prava mijenjati svoju odluku i franjevcima oduzimati župe i povjeravati ih drugom kleru" (str. 9). Mi to nikada nismo ni rekli, ni mislili, ni dali naslutiti. Ako smo i sami 1923. molili Sv. Stolicu da izmijeni svoju odluku iz 1899., valjda je jasno da smo joj priznavali pravo da ona ima pravo svoje odluke mijenjati.

Mi priznamo Svetoj Stolici pravo da mijenja svoje odluke o župama, i to bez obzira na to jesu li one povjerene redovnicima s klauzulom "ad nutum S. Sedis" ili s klauzulom "in perpetuum" ili "pleno iure" (prema tome, bespredmetno je u ovom kontekstu dokazivati ili pobijati značenje klauzule "ad nutum S. Sedis"). Međutim, mi smo svjesni da Sv. Stolica, pa ni sam Sv. Otac neće nikada vršiti tu svoju vrhovnu vlast "per modum arbitrii". Usuđujemo se ustvrditi da je i njihova vlast, iako vrhovna u Crkvi, ipak ograničena: Evanđeljem i pravima drugih, prirodnima i stečenima! A u "hercegovačkom pitanju" postupkom i zahtjevima svjetovnog dijecezanskog klera i biskupa Hercegovine dovode se u pitanje naše franjevačka ne samo zakonito stečena nego i prirodna prava.

U našem uvjerenju utvrđuje nas i dosadašnja praksa Sv. Stolice. God. 1884. donijela je odluku o raspodjeli župa u Bosni tek nakon postignutog sporazuma s bosanskim franjevcima. God. 1899. donijela je odluku o raspodjeli župa u Hercegovini tek nakon postignutog sporazuma s hercegovačkim franjevcima (i u samoj Predstavci se ističe kako je teško došlo do tog sporazuma: radilo se na njemu od 1882-1899!). God. 1965. određuje da se nova razdioba župa izvrši sporazumno (u zapisniku sjednice Propagande stoji da franjevce treba nagovoriti da župe predaju, tj. da se odreknu svojih zakonito stečenih prava!).

Iz navedenih primjera očito je da je Sveta Stolica poštivala prirodna i stečena prava franjevaca. Mi smo uvjereni da će to činiti i ubuduće.

4. "Monopolističko-ekskluzivistički" mentalitet franjevaca

Kroz čitavu Predstavku kao crvena nit provlači se tvrdnja svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine da je "hercegovački slučaj" (u stvari

"hercegovačko pitanje") samo posljedica monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta kojim su bosanskohercegovački franjevci bili opojeni u prošlosti, i kojim su opojeni hercegovački franjevci i danas.

I ova teška kleveta je sračunata da zavede u zabludu naslovnike Predstavke, prikazujući im bosansko-hercegovačke franjevce u najcrnjem svjetlu, protivno svim priznatim crkvenim i svjetovnim povjesničarima. Zato se moramo na nju posebno osvrnuti.

a) U PROŠLOSTI

Od ponovnog pokretanja pitanja "nove razdiobe" župa u Hercegovini između franjevaca i svjetovnog dijecezanskog klera, franjevcima se (za utjehu!) veoma često deklarativno priznaju povijesne žrtve i zasluge za očuvanje katoličke vjere u BiH. Tako i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine u svojoj Predstavci izjavljuje da "nitko nema namjere nijekati i potcjenjivati povijesne zasluge franjevaca za vjeru: Hrvata katolika u hrvatskom narodu općenito, posebno pak za vjeru katolika u Bosni i Hercegovini" (str. 11).

Međutim, u istoj Predstavci, odmah nakon te izjave, pokušava se "povijesne zasluge" bosansko-hercegovačkih franjevaca i umanjiti, i podcijeniti, čak i zanijekati. Naime, tu se tvrdi da su franjevci u "danima naše daljnje prošlosti" počinili nepravde prema dijecezanskom svjetovnom kleru (str. 11). Tvrdi se također: "Nepobitna je povijesna činjenica da redovnici - franjevci kroz povijest u našim krajevima nisu trpjeli uza se u duhovnoj pastvi vjernika po župama nijednoga drugoga klera. O tome obilno svjedoče rimski arhivi posebno povijesni arhiv Sv. Kongregacije de Propaganda Fide" (str. 12). I još: "Ukoliko su (franjevci) i bili sami (jedini svećenici u BiH prije 1881), nije im ta samoća bila izvana nametnuta nego su je franjevci sami htjeli i željeli i grozničavo branili smatrajući ove krajeve kao isključivo svoje područje pastoralnog djelovanja" (str. 12). I konačno: "... Mi, dijecezanski kler Hercegovine, smatramo i držimo da je hercegovački slučaj žalosna repriza monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta, kojim su, na veliku našu žalost, još uvijek prožeti neki hercegovački franjevci. Ističemo izraz: žalosna repriza monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta, jer povijesna je činjenica, koju konstatiraju i franjevački povjesničari da su se i u prošlosti franjevci u Bosni i Hercegovini uporno i konstantno borili protiv uvođenja dijecezanskog klera na ovo područje. Sve akcije, što su ih poduzimali Rimski Dikasteriji i Kongregacije, bosanski Biskupi i Apostolski Vikari u Bosni i Hercegovini ostale su bez ploda sukobljavajući se s mentalitetom bosansko-hercegovačkih franjevaca. I upravo to, što su franjevci svojatali ovo crkveno područje samo za sebe, i što nisu trpjeli drugoga klera u duhovnoj pastvi po župama, drugim riječima: da su franjevci bili u prošlosti širokogrudniji, i omogućavali i drugom kleru pastoralnu djelatnost, ne bismo imali onih neugodnih

i teških afera, kojima je ispunjena crkvena povijest Bosne i Hercegovine, dosljedno ne bismo imali ni današnje afere oko župa u Hercegovini" (str. 15).

Da bi (ne)iskrenost deklarativnih priznanja povijesnih zasluga bosansko-hercegovačkih franjevaca od strane svjetovnih dijecezanskih svećenika Hercegovine bila još uvjerljivija, dodat ćemo i neke tvrdnje biskupa Mons. Čule i jednog hercegovačkog svjetovnog svećenika.

Mons. Čule je početkom 1970. uputio münchenskom nadbiskupu kardinalu Döpfneru pismo s molbom da kao predsjednik BK Njemačke sadržaj toga pisma prenese i drugim njemačkim biskupima. A u pismu, uz mnogobrojne druge optužbe protiv hercegovačkih franjevaca, tvrdi se i ovo: još prije dolaska Turaka franjevci su protjerali svjetovni kler iz BiH; svi pokušaji Sv. Stolice da se svjetovni kler vrati u BiH ostali su bezuspješni, jer su njihov povratak u BiH sprečavali franjevci pomoću Turaka! Ovu drugu tvrdnju ponovio je biskup Čule i u pismu Sv. Kongregaciji za disciplinu sakramenata u povodu slučaja krizme u Grudama (br. 1005/24 od 23. 11. 1974).

Svjetovni svećenik iz Hercegovine dr Ratko Perić u svom referatu na ovogodišnjem teološko-pastoralnom tjednu u Zagrebu okrivio je za prvotnu islamizaciju BiH neke redovničke zajednice koje se čak hvale mučeničkom krvlju. Dakle: opet franjevci!

Pokušaj da se umanji, podcijeni i zaniječe povijesna uloga i zasluge bosansko-hercegovačkih franjevaca nije nov. Ali krivotvorenje povijesnih činjenica, kao ovo gore, nije se čulo! U Predstavci se, naime, tvrdi da gornje tvrdnje "obilno svjedoče rimski arhivi" i da to "konstatiraju i franjevački povjesničari" (str. 12 i-15).

Uistinu, u potvrdu gornjih tvrdnji u Predstavci se, uz druge, navode i djela nekih franjevačkih povjesničara. Samo nijedan od navedenih povjesničara ne zastupa njihove gornje tvrdnje. Autori Predstavke to dobro znaju. Ali oni to ipak čine, jer znaju da najveći dio onih kojima je Predstavka upućena ne pozna tako dobro crkvenu povijest BiH i da, prema tome, može i povjerovati njihovim neistinitim tvrdnjama - pogotovu jer su one potkrijepljene navođenjem tako brojnih znanstvenih povijesnih djela. Ovdje nam nije moguće, zbog ograničenosti prostora, pobijati pojedinačno neistinite tvrdnje Predstavke. Zato samo molimo one kojima je Predstavka upućena da (ne)istinitost tih tvrdnji provjere upravo u onim povijesnim djelima što su u Predstavci citiraju. Tako će se moći uvjeriti ne samo da nijedan od citiranih povjesničara ne dijeli gornje tvrdnje Predstavke nego da većina njih zastupa upravo protivno mišljenje.[4]

A od svih tih obilnih svjedočanstava rimskih arhiva, na koje se Predstavka poziva, navodi se samo jedno - izvještaj tajnika Propagande Cerri-a o stanju Crkve

[4] Usp. povijesna djela navedena u Predstavci, str. 11 i 15.

na području misija cijeloga svijeta, što ga je podnio papi Inocentu XI 1676. na početku njegova pontifikata. Ali i to jedino svjedočanstvo iz rimskih arhiva krivotvore i dijecezanski svjetovni svećenici u Predstavci i biskup Čule u spomenutom pismu kardinalu Döpfneru, kao i u pismu Kongregaciji sakramenata. Naime, istina je da Cerri tvrdi kako su franjevci u Bosni protivni uvođenju svjetovnog klera. Ali on ne tvrdi da je stvarno bilo pokušaja od Sv. Stolice i raznih rimskih dikasterija da se svjetovni kler u Bosnu uvede i da su sve te pokušaje onemogućili bosanski franjevci. On ne navodi nijedan pokušaj. On samo tvrdi "da usprkos svim naredbama koje bi došle iz Rima ne bi bilo moguće uvesti ga (svjetovni kler), te da bi (franjevci) potakli progon Turaka protiv istoga klera".[5] Dakle, ono što Cerri iznosi kao mogućnost, zapravo svoju predpostavku, svjetovni dijecezanski kler Hercegovine i biskup Čule pretvaraju u "nepobitnu povijesnu činjenicu"!

Ne zna se na temelju čega je Cerri stvorio takvo mišljenje. Sigurno je da u Bosni nije bio. A ne navodi nikakve izvore. Možemo s dosta sigurnosti pretpostaviti da je on to mišljenje o bosanskim franjevcima stekao na temelju raznih neistinitih optužbi protiv njih, kojih je, kao i danas, bilo uvijek. To potvrđuje i činjenica da ni druge Cerri-jeve tvrdnje o bosanskim franjevcima nisu točne.[6] Nije ni čudo što je Cerri stekao tako negativno mišljenje o fratrima u Bosni (i Hercegovini). Kad bi današnji tajnik Propagande stvarao mišljenje o hercegovačkim franjevcima na temelju izvještaja biskupa Čule, svjetovnih

---

[5] Originalni tekst Cerri-jeve tvrdnje glasi: "... e son talmente contrarij al clero secolare, ... che con tutti gl'ordini, che si dassero da Roma, non sarebbe possibile, che vi s'introducesse, e suscitarebbero la persecuzione de Turchi contro il medesimo clero..." Cerri-jev izvještaj vidi u THEINER A., *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium...*, II, 213; ili u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, 21(1909)393.

[6] Cerri tvrdi da je Bosna u to vrijeme najbogatija provincija sv. Franje. A upravo u to vrijeme je bosanska provincija proživljavala najtežu materijalnu krizu zbog turskog zuluma. Samostani su bili prezaduženi, neki su i propali jer se nisu mogli odužiti (usp. izvještaj fra Ivana Kr. di Vietri u *Starine JAZU* 17. 91s; izvještaj fra Pavla iz Rovinja u *Starine JAZU* 23, 9; Sudić fra Franjo, *Pastor Bonus*, Venecija 1679, 47-54; izvještaj biskupa fra Nikole Ogramića (Olovčića) u *Starine JAZU* 17, 84; razni izvještaji u FERMENDŽIN E., *Acta Bosnae*, str. 341, 368 sl., 394, 397, 403, 405, 423, 424). I sam Cerri upada u kontradikciju, kada pri koncu izvještaja tvrdi da su mnogi samostani u Bosni zbog prezaduženosti dovedeni do propasti. - Nadalje, Cerri tvrdi da je Bosna u to vrijeme i najraskalašenija provincija sv. Franje. Ali s pravom se može postaviti pitanje je li moguće da bude raspuštena jedna redovnička zajednica čiji članovi toliko trpe i žive "in perpetuo vitae discrimine", kako to svjedoče gore navedeni izvještaji. To je uistinu teško povjerovati (uz gore navedene izvještaje usp. i izvještaj korčulanskog biskupa Nikole Spagnich-a iz god. 1696., u: D. MANDIĆ, *Acta Franciscana Hercegovinae*, 258 sl.).

dijecezanskih svećenika Hercegovine, kao i nekih drugih zlobnih izvještača, ispali bi crnji od Cerri-jevih franjevaca.

Da bi se mogao steći siguran sud o (ne)održivosti tvrdnji svjetovnih dijecezanskih svećenika Hercegovine i biskupa Čule o monopolističko-ekskluzivističkom mentalitetu franjevaca BiH u prošlosti, i o tome kako su franjevci protjerali svjetovni kler iz BiH prije dolaska Turaka i "uporno i konstantno se borili" protiv njegova ponovnog uvođenja u BiH, - iznijet ćemo nekoliko povijesnih podataka na temelju čistih *izvora*, kojima nije potrebno tumačenje nikakvih povjesničara.

Franjevci počinju sustavno i u većem broju djelovati u BiH 1340., kada je uspostavljena Bosanska franjevačka vikarija. Prema pismu pape Ivana XXII. već prije toga zbog nehaja crkvenih poglavara u Bosni je "svećenički red do temelja iskorijenjen".[7]

Franjevci su došli u Bosnu kao misionari i nisu imali namjeru preuzimati redovnu župsku duhovnu pastvu, ali ih je na to prisilila rimska kurija jer nije bilo drugih ni svjetovnih ni redovničkih svećenika.[8]

God. 1369. papa Urban V podjeljuje franjevcima u Bosni sve povlastice bule pape Ivana XXII. "Cum hora iam undecima" iz god. 1321. Time oni stječu pravo, između ostaloga, osnivati i podizati crkve i župe, te na podignutim župama postavljati župnike ili upravitelje.[9] Ta prava i povlastice franjevaca u Bosni potvrdili su i proširili pape: Grgur XI,[10] Urban VI,[11] Bonifacije IX,[12] Martin V,[13] Eugen IV[14] i Nikola V.[15]

---

[7] Usp. pismo Ivana XXII. od 18. 7. 1319. hrv. banu Mladenu II Šubiću, u THEINER A., *Vetera Monumenta Hungariae...*, 463 sl. n. 701. U to vrijeme Bosna se više ne može smatrati katoličkom zemljom. Bosanski biskup u drugoj polovici 13. stoljeća seli u Đakovo i o bosanskoj Crkvi ne vodi više brige. Samo traži desetinu iz Bosne. Ide čak papi u Avignon braniti svoje pravo na desetinu (usp. THEINER A., *Vet. Mon. Slav. Merid.*, I, 211, n. 275).

[8] Usp. LEMMENS, B. BERNARDINI AQUILANI, *Chronica fratr. min observ.*, 104.

[9] Usp. *Bullarium Franciscanum*, VI, 427 n. 1053.

[10] Usp. THEINER A., *Vet. Mon. Hun.*, II, 141-142 n. 279; IDEM, *Vet. Mon. Slav. Merid.*, I, 327-329 n. 328.

[11] Usp. E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 56 n. 291.

[12] Usp. *Bullarium Franciscanum*, VII, 141 n. 405; *Annales Minorum*, IX, 578-579, ad an. 1402 n. l.

[13] Usp. *Bullarium Franciscanum*, VII, 510-511 n. 1392; *Annales Minorum*, X, 343-345, ad. an. 1418 n. 14.

[14] Usp. *Bullarium Franciscanum*, VIII, 411-417 n. 860-868.

[15] Usp. *Annales Minorum*, XI, 327ss, ad an. 1447 n. 15.

Ne postoji dokumenat Sv. Stolice kojim bi ta prava i povlastice franjevaca u BiH bile opozvane sve do 1881., kada je u BiH uspostavljena redovna crkvena hijerarhija.

God. 1347. bosanski ban Stjepan Kotromanić traži od pape Klementa VI, po nagovoru franjevačkog poglavara fra Peregrina Saksonca, da dopusti fra Peregrinu i njegovim nasljednicima pozivati u Bosnu i namještati za pastoralne službe i svjetovne svećenike.[16]

Vikar bosanskih franjevaca fra Bartul Alvernski god. 1368. traži od pape Urbana V da naredi kaločkom nadbiskupu i čenadskom biskupu da provide župnike, dakako - svjetovne svećenike, za novoobraćenike. Papa udovoljava toj molbi.[17]

God. 1373. papa Grgur XI dopušta istom vikaru fra Bartulu da krštenje novoobraćenika može povjeriti i "svećenicima - seljacima".[18]

God. 1378. papa Urban VI ovlašćuje istoga vikara fra Bartula da može zaposliti u bosanskoj vikariji svjetovne svećenike iz kršćanskih zemalja, koji će i dalje uživati prihode s bivših službenih mjesta u svojoj domovini iako tamo više ne vrše službu.[19]

God. 1586. papa Siksto V udovoljava molbi fra Jure Tuzlaka da može tražiti pomoćnike za duhovnu pastvu među svjetovnim klerom i drugim redovnicima.[20]

God. 1664. ponovno se pojavljuju u BiH popovi glagoljaši i djeluju sve do 1839., kada iščezavaju. Franjevci se nisu protivili uvođenju u duhovnu pastvu popova glagoljaša, nego su ih rado primali. Čak su u nekim slučajevima zbog toga i sami od Turaka stradali.[21] Naime, Turci su od svih katoličkih svećenika u Bosni zatekli samo franjevce i samo njih zaštitili ahdnamom iz 1463. i garantirali im slobodu i slobodno vršenje vjerskih obreda (a znamo kako su prošli i s ahdnamom!). Zato Turci nisu dopuštali pristup u Bosnu drugim svećenicima, pogotovu ako su bili stranci.[22]

---

[16] Usp. FERMENDŽIN E., *Actae Bosnae*, 28 n. 159.

[17] Usp. THEINER A., *Vet. Mon. Hung.*, II, 87 n. 166; FERMENDŽIN E., *Acta Bosnae*, 35 n. 194.

[18] Usp. THEINER A., *Vet. Mon. Slav. Merid.*, II, 327-329.

[19] ČREMOŠNIK G., *Ostaci arhiva bosanske franjevačke vikarije*, u: *Radovi naučnog društva NR BiH*, 3 (1955) 21-24.

[20] Usp. *Annales Minorum*, XXII, 85-87, ad an. 1586 n. 83.

[21] Usp. DŽAJA M., *Sa kupreške visoravni*, 230. O odnosima franjevaca prema popovima glagoljašima usporedi one autore na koje se poziva Predstavka: DŽAJA S., *Katolici u BiH na prelazu iz 18. u 19. stoljeće*, 156-164; PETROVIĆ L., *Popovi glagoljaši*, u: *Hrvatski narodni kalendar Napredak*, 1936, 86-96.

[22] Bosanski biskup fra Marijan Maravić u svom izvještaju Propagandi izričito veli da

Dosada nije poznat nijedan dokumenat iz kojega bi se vidjelo da je Sv. Stolica ili koji rimski dikasterij pokušao za vrijeme turske vladavine uvesti u BiH svjetovni kler i da su to spriječili franjevci, kako se tvrdi u Predstavci.[23]

Kada smo u svom Osvrtu ustvrdili da smo prije samo 90 godina bili na ovom području sami, rekli smo golu i čitavu istinu.[24]

Kada smo istakli "da nitko i nigdje u našoj Domovini nije svoje kršćansko Vjerovanje zapečatio s toliko vlastite krvi kao mi ovdje", nismo zanijekali da je i netko drugi svoje Vjerovanje zapečatio vlastitom krvlju.[25]

Interesantno je primijetiti kako se neke optužbe protiv franjevaca ponavljaju. Mons. Cerri je tvrdio da je Bosna najbogatija provincija sv. Franje. Mons. Čule je u spomenutom pismu kardinalu Döpfneru tvrdio da smo mi franjevci bogati i da primamo od države znatnu pomoć, a tužio se da je on siromašan, da bi morao ići u bolnicu, ali da ne može platiti troškove bolnice. (Samo iz istih usta mogle su izići ove i gore navedene neistine!). Mons. Žanić je u veljači prošle godine na razgovorima u Rimu istakao kako mi franjevci imamo veoma bogate župe u Americi. Sada svjetovni dijecezanski kler Hercegovine u svojoj Predstavci ističe da su "redovnici - franjevci u BiH stupili mahom u svećeničko udruženje 'Dobri Pastir', koje svojim članovima daje i osigurava velike

---

su Turci zabranili pristup u Bosnu svjetovnim svećenicima (usp. FERMENDŽIN E., *Acta Bosnae*, 479). Turci posebno nisu dopuštali svećenicima strancima pristup u BiH, pa ni franjevcima strancima. Zato dugo vremena nisu mogli dolaziti u BiH ni generalni vizitatori, pa su franjevci dobili povlasticu da sami mogu sebi između sebe birati generalne vizitatore. Vjerojatno su se Turci bojali špijunaže. Možda su se zato morali vratiti iz Duvna i ona 4 svjetovna svećenika (*Predstavka*, str. 12, nota 25). Kada su se pojavili domaći svećenici popovi glagoljaši, Turci su ih pustili na miru. - Netko je, ipak, toliko antifratarski opsjednut da ne može zamisliti kako bi i Turci mogli nešto učiniti protiv popova ako ih fratri nisu nagovorili!

[23] U potvrdu svoje teze o monopolističko-ekskluzivističkom mentalitetu franjevaca u Predstavci se navode razni sukobi i afere (str. 12 i 15). Međutim dosta je provjeriti u Predstavci navedenu literaturu da se uvidi da te afere i sukobi nisu posljedica navodnog monopolističko-ekskluzivističkog mentaliteta franjevaca. Radilo se redovito o sukobu kompetencija i prava, zapravo o zadiranju u tuđe kompetencije i prava.

[24] Zadnji popovi glagoljaši u Hercegovini iščezli su 1839., dakle, 135 godina prije našeg Osvrta. Od 1839. do 1881. na području naše provincije nije bilo drugih svećenika osim franjevaca. Kada to ističemo, ne želimo umanjiti ili zanijekati djelovanje i ulogu popova glagoljaša, ali se ona ne može ni preuveličavati; dosada su poznata imena samo 47-dmorice popova glagoljaša kroz čitavo vrijeme turske vladavine u BiH. Uostalom, o popovima glagoljašima najljepše su pohvale napisali upravo franjevci.

[25] Za vrijeme turske vladavine više je franjevaca dalo svoje živote za vjeru nego je kroz čitavo to vrijeme bilo u Bosni i Hercegovini popova glagoljaša i drugih svjetovnih svećenika.

materijalne prednosti u pogledu zdravstvenog, invalidskog i penzionog osiguranja, dok nije nitko od dijecezanskih svećenika član toga od Crkve zabranjenog društva!" (str. 15). Ako bismo mogli i dopustiti da autori Predstavke stvarno u dobroj vjeri pogrešno smatraju da je "Dobri Pastir" od Crkve zabranjen, oni sigurno vrlo dobro znaju da od osnutka "Dobrog Pastira" do danas ima u njemu i svjetovnih svećenika, čak i u njegovu najužem odboru. Isto tako oni vrlo dobro znaju da je u vrijeme osnivanja "Dobrog Pastira" od oko trećine nakon rata u Hercegovini ostalih franjevaca više od pola bilo u zatvoru. Ipak nam predbacuju da smo stupali u udruženje iz materijalnih interesa.

Međutim, autori Predstavke nisu našli za potrebno objasniti zašto se crkvena pokrajina BiH nakon uspostave redovne crkvene hijerarhije ponovno našla pod jurisdikcijom Propagande. Učinit ćemo to mi. Uspostavom redovne crkvene hijerarhije 1881. BiH je prestala biti pod crkvenom jurisdikcijom Propagande, ali je prestala dobivati i novčanu pomoć od Propagande. Novčanu pomoć bosansko-hercegovačkim biskupima poslije toga daje Austrija. Međutim, raspadom Austro-Ugarske monarhije prestaje i ta pomoć biskupima u BiH, pa oni upadaju u materijalne poteškoće. Zato 1926. mole Sv. Stolicu da ih ponovno stavi pod jurisdikciju Propagande - da bi ponovno počeli dobivati od nje novčanu pomoć. Molba im je uslišena. Od tada do danas biskupi u BiH dobivaju novčanu pomoć od Propagande. Iz Propagandinih izvora znamo da ta pomoć nije neznatna. Ali od tada do danas mi hercegovački franjevci od te pomoći nismo dobili ni prebijene pare, iako smo kroz čitavo to vrijeme daleko više nego apsolutna većina pastoralnog klera u Hercegovini. A ta je para ipak jedini razlog što smo i danas pod jurisdikcijom Propagande!

b) DANAS

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine u Predstavci tvrdi "Hercegovački franjevci na čelu sa svojim starješinstvom morali bi početi drugačije misliti i prihvatiti da je dijecezanski kler ovdje voljom Sv. Stolice, te da on ima pravo ovdje pastoralno djelovati, i da mu to pravo treba osigurati. Dok duboko žalimo sudbonosni postupak franjevaca u prošlosti, istodobno smo vrlo zabrinuti zbog toga što starješinstvo herc. franjevaca ne povlači iz prošlosti logičnih zaključaka, te dopušta da neki njegovi članovi i u tisku i na terenu čine ekscese, što neminovno vodi ka još većem kaosu u dijecezi. - Jednom riječju: da je bilo više evanđeoskog duha, eklezijalnosti, pravog redovničkog duha te bratske širokogrudnosti sa strane franjevaca bilo onih iz prošlosti, bilo njihovih sadašnjih nasljednika, ne bismo imali toliko razvikanoga hercegovačkoga slučaja oko župa" (str. 11).

Nikada nam nije palo ni na kraj pameti da bismo zanijekali kako je svjetovni dijecezanski kler u Hercegovini prisutan voljom Sv. Stolice. Ali nam nakon Predstavke nije jasno priznaje li taj kler da smo i mi franjevci ovdje prisutni

na temelju poslanja iste Sv. Stolice, i to šest stoljeća prije njega. Jer iz tvrdnji da su franjevci "protjerali" odavde svjetovni kler, da su se "konstantno i uporno" borili protiv svih pokušaja Sv. Stolice de se svjetovni kler u Hercegovinu vrati... - ne bi bilo teško zaključiti da smo mi franjevci u Hercegovini "intrusi"!

Priznamo također pravo svjetovnom dijecezanskom kleru da u Hercegovini pastoralno djeluje. Nikada to nismo zanijekali. Samo to pravo, zapravo mogućnost pastoralnog djelovanja u Hercegovini treba da on sam sebi osigura: radom i trudom. Nitko mu ne niječe pravo i dužnost da svojim trudom i radom stječe i proširuje svoj fizički i duhovni teritorij pastoralne djelatnosti. Što god zakonitim radom i trudom steče, neka je njegovo zauvijek! Ali mi svoju ulogu ovdje ne shvaćamo, niti ćemo to ikada prihvatiti, da svojim radom, trudom i krvlju osiguravamo svjetovnom kleru mogućnost da ovdje pastoralno djeluje. Franjevci nisu došli u BiH da omoguće povratak u BiH svjetovnog klera (ako ga je i bilo), niti da uvedu u BiH svjetovni kler (što svjetovni kler identificira s uspostavom redovne crkvene hijerarhije), nego da vrati Evanđelju narod koji se "zbog nehaja poglavara" (redovne crkvene hijerarhije) bio udaljio od Evanđelja (usp. pismo pape Ivana XXII. gore u noti br. 7)! Radeći tu skoro sedam stoljeća na obraćenju Bogu i Evanđelju toga naroda i čuvajući ga za Boga i Evanđelje, franjevci su se i sami tu primili, nikli i duboko urasli u taj narod, i stekli izvjesna prirodna i pozitivna prava. Ako svjetovni dijecezanski kler Hercegovine, tražeći od nas da počnemo misliti drukčije, traži da se odreknemo tih svojih prava, njegov je zahtjev i nepravedan i protuevanđeoski.

Mi smo se ipak mnogih svojih prava odrekli. Bili smo izrazili spremnost ustupiti i još neka svoja prava. Vjerovali smo (sada izgleda - ludo!) da ćemo na taj način jednom utažiti zahtjeve svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine te osigurati mir u hercegovačkoj Crkvi i suradnju oba klera. S druge strane smo kao odgovor dobili etiketu: "ekskluzivisti". Danas je očito da smo pošli krivim putom. Zato i nismo još stigli željenom cilju. U nastavku traženja rješenja, očito, neće se moći nastaviti tim putom: putom postupnih ustupanja vlastitih prava od strane franjevaca. Ako bismo nastavili tim putom, ova naša svađa ne bi imala nikada zadnjeg verza, nego samo dosadni refren: daj još, daj još, daj još...

U nastavku traženja rješenja trebat će poći od temeljnih načela, na kojima jedino može počivati pravo i trajno rješenje i mir: a to su Evanđelje, pravednost, jednakost. Na to se poziva i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine. Samo on izlaže pojam pravednosti i jednakosti koji mi nikada prije nismo čuli, i koji ne možemo prihvatiti. Evo, o čemu se radi.

5. Ravnomjerna i pravična podjela

U svom Osvrtu izjavili smo: "Dopuštamo da se tim (odlukom Sv. Stolice iz 1965) 'željelo u novim prilikama ravnomjerno i pravično raspodijeliti pastoralni

rad dijecezanskih i redovničkih svećenika’. Ali se upravo ta ’ravnomjernost i pravičnost’ izravno kosi sa zahtjevom onoga klera koji je na ovom području i brojčano manji (1 : 3) i povijesno mnogo mlađi (5-6 stoljeća) da mu se dodijeli polovica župa, polovica vjernika i sva crkvena uprava na području na kojemu smo mi franjevci pred samo 90 godina bili sami".

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine odgovara na to u svojoj Predstavci: "Pogrešno je i neispravno mišljenje sastavljača Osvrta herc. franjevaca, da ovi na temelju svoje brojčane nadmoći i dulje povijesne prisutnosti u našim krajevima moraju i nadalje biti i ostati vodeći pastoralni kler u biskupiji zadržavajući za sebe skoro isključivi monopol u duhovnoj pastvi vjernika po župama mostarsko-duvanjske biskupije. Brojčani omjer i dulja povijesna prisutnost ne daju redovničkom kleru u pogledu duhovne pastve vjernika po župama nikakvu prednost pred dijecezanskim klerom..." (str. 13).

Na drugom mjestu svjetovni dijecezanski kler u Predstavci ističe kako je i naš provincijal priznao da svjetovno svećenstvo ima pravo tražiti da u svojoj dijecezi ne budu drugorazredni svećenici,... da svjetovni kler ima pravo tražiti barem polovicu pučanstva..." (Ovo je jedina tvrdnja našega provincijala koju svjetovni kler usvaja, inače je on za njega čak i heretik!). Zatim, kako su i predstavnici franjevaca pred Apostolskim vizitatorom "priznavali u načelu ’fifty-fifty’ ne samo župa, nego vjernika po župama jednoga i drugoga klera" (str. 18).

Najprije, bjelodana je neistina da mi želimo i danas zadržati za sebe "skoro isključivi monopol u duhovnoj pastvi". Već danas svjetovni dijecezanski kler ima u apsolutnom pogledu po prilici jednak broj župa u Hercegovini kao i mi franjevci. A prema našem prijedlogu, što smo ga izložili pred Apostolskim vizitatorom i na razgovorima prošle godine u Rimu, svjetovni dijecezanski kler bi imao mnogo više župa od nas, a vjernika oko pola. U relativnom pogledu (u odnosu na broj svećenika) svjetovni dijecezanski kler već ima danas mnogo više i župa i vjernika u Hercegovini. Uza sve to oni nam podmeću težnju za monopolom u duhovnoj pastvi!

Zatim, nije točno da su predstavnici franjevaca prihvatili pred Apostolskim vizitatorom načelo fifty-fifty župa i vjernika. Predstavnici franjevaca su, naprotiv, istakli da to načelo ne mogu prihvatiti kao polaznu točku za rješenje "hercegovačkog pitanja", jer podjela pola-pola nema ni evanđeoske ni crkvenopravne utemeljenosti. Ali su predstavnici franjevaca nadodali da oni imaju jedan prijedlog za rješenje "hercegovačkog pitanja" čijim bi se ostvarenjem uistinu postiglo približno pola-pola vjernika, a župa još i više od pola za svjetovni kler. Taj prijedlog su predstavci franjevaca i pismeno opširno obrazložili i dokumentirali, te ga dostavili svima nadležnima. Ako u svome Osvrtu nismo spomenuli taj prijedlog, to ne znači da smo ga povukli.

U svome Osvrtu htjeli smo samo istaći kako je pozivanje na ravnomjernost i pravičnost od strane biskupa i svjetovnog klera Hercegovine samo smicalica i

zamka za neupućene. Oni, naime, u javnosti mašu parolom ravnomjernosti i pravednosti, a u praksi traže: za jednu četvrtinu hercegovačkog klera (koji je k tomu skoro šest stoljeća mlađi) pola župa, pola vjernika, svu crkvenu upravu, te pravo da od one polovice koja bi nama zasada ostala mogu neograničeno u budućnosti oduzimati i sebi pripajati!

Ako je to pravičnost i ravnomjernost, mi smo uistinu protiv nje! Mi prihvaćamo ravnomjernost i pravičnost, ali u pravom evanđeoskom, doslovnom, matematičkom smislu. Ako prihvaćamo ravnomjernost i pravičnost za dijecezanski kler, ne priznajemo neravnomjernost i nepravičnost za nas franjevce. Ako je naš provincijal priznao svjetovnom kleru da ne treba biti drugorazredni kler, nije time prihvatio da mi franjevci treba da budemo drugorazredni kler!

Ako brojčana nadmoć i dulja povijesna prisutnost nama ne daje nikakvu prednost u pogledu prava na duhovnu pastvu, znači li to da brojčana inferiornost i povijesna neprisutnost svjetovnom dijecezanskom kleru daje tu prednost?!

Prema Predstavci jednočetvrtinski (svjetovni dijecezanski) kler Hercegovine neće imati budućnosti (str. 20) dok ne dobije osim sve crkvene uprave u biskupiji pola župa, pola vjernika i pravo da i od one druge polovice neograničeno sebi prisvaja. Tročetvrtinski kler (franjevci) Hercegovine imat će budućnost i zadržati "partem potiorem" (str. 20) makar već bio potpuno isključen iz crkvene uprave, sačuvao pola župa i vjernika, pa i od te polovice u nezaštićenoj budućnosti "zakonito" gubio neograničen broj vjernika!

U Osvrtu smo ustvrdili da je hercegovačkom slučaju u stvari "u pitanju veći materijalni interes i prestiž manjinskoga kler".

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine veoma se time uvrijedio (Predstavka, str. 14). Ali sve njihovo argumentiranje samo potvrđuje istinitost naše tvrdnje. On, naime, *izjednačuje* svoj interes (*ius ad rem*) na župe koje niti je osnovao, niti utemeljio, niti izgradio s našim interesom (*ius in re*) na iste župe koje smo mi osnovali, utemeljili i izgradili (usp. Predstavka, str. 14-15). Uostalom, on je više puta i usmeno i pismeno izjavio da u Hercegovini nema od čega živjeti. Ovdje ga želimo podsjetiti samo na ono što je u travnju prošle godine pisao samom Sv. Ocu!

6. "Nepravde" prema svjetovnom kleru

Ako je pravednost ono što bi umjesto nje htjeli podmetnuti autori Predstavke, nije nikakvo čudo što optužuju za nepravde počinjene prema svjetovnom dijecezanskom kleru Hercegovine sve generacije franjevaca od dolaska u BiH do danas i njihova poglavarstva (str. 5,6,9,10,11,12,13,14,15), a osobito franjevce biskupe (str. 13).

Franjevci biskupi (fra Paškal Buconjić i fra Alojzije Mišić) učinili su, navodno, nepravdu prema svjetovnom kleru što u njihovo vrijeme nije bilo dosta zvanja za svjetovne svećenike, a u sjemeništima je bilo dosta mjesta. Tek kada je za biskupa došao svjetovni svećenik (dr Petar Čule), broj zvanja za svjetovne svećenike je naglo porastao, iako zbog poratnih prilika nije bilo u sjemeništima dostatno mjesta!

Žao nam je što se autori Predstavke ne izjasniše smatraju li biskupa Čulu zaslužnim što se u njegovo vrijeme još više povećao broj franjevaca u Hercegovini! Isto tako broj drugih redovnika i redovnica iz Hercegovine. Mogli su nam objasniti tko je "zaslužan" da je broj svih zvanja počeo *opadati* nekako otkako je Hercegovina i za drugog biskupa dobila svjetovnog svećenika (don Pavu Žanića)! A zanima nas tko je "kriv" što je najveća nestašica zvanja i u nas i u svijetu upravo u onim biskupijama u kojima franjevci nikada nisu bili biskupi?! Kada bi broj zvanja ovisio o postojanju i nepostojanju sjemeništa, katolički Zapad ne bi znao za krizu zvanja!

Što se tiče stvarne "nepravde" prema svjetovnom dijecezanskom kleru u Hercegovini, mi franjevci možemo biti "krivi" samo zato što smo mu tolike župe osnovali, izgradili i predali!

Ako bi netko pošao još dalje nazad (u povijest), mogao bi nas "okriviti" i zato što smo, nakon što je svjetovni kler bio temeljito iskorijenjen zbog nehaja poglavara (usp. pismo pape Ivana XXII, gore u noti br. 7), došli na ovo područje, obratili i sačuvali za Boga i Evanđelje onoliko ovoga naroda koliko smo mogli i na taj način omogućili svjetovnom kleru da, kada prođu opasnosti, dođe ovdje pastoralno djelovati! Da nismo došli, sigurno ne bismo mogli počiniti takvu "nepravdu" svjetovnom kleru! Ne bi sigurno bilo ni "hercegovačkog (katoličkog) slučaja". Možda bi postojao neki "hercegovački (muslimanski) slučaj"!

Zato što insistiramo na istinskoj, evanđeoskoj pravednosti i jednakosti, činimo nepravdu prema svjetovnom kleru i uzrokujemo "sablazan i nered u Hercegovini" (usp. Predstavka, str. 16). Izgleda da naš svjetovni kler vidi nestanak sablazni i nemira u zapadnoj Hercegovini tek s nestankom franjevaca iz nje. Valjda prave usporedbu s istočnom Hercegovinom. Otkako su otuda uklonjeni franjevci, tamo više nema slučajeva poput ovog "zapadno-hercegovačkofranjevačkog"!

7. "Primae partes" svjetovnog klera

Samo je deklarativno mahanje parolom pravednosti i jednakosti od strane svjetovnog dijecezanskog klera Hercegovine. On ne traži za se jednakost u ime pravednosti, nego *primas partes*. On to u Predstavci izričito zahtjeva i nastoji opravdati.

Kao glavni razlog navodi se: franjevci kao izuzeti regularni redovnici nisu vezani za biskupiju; oni se ne rede *ad titulum servitii dioeceseos,* nego *ad titulum paupertatis;* njima župska duhovna pastva nije primarna, nego samo sekundarna, komplementarna, subsidiarna dužnost u Crkvi; svjetovni dijecezanski kler je po duhovnom ustrojstvu Crkve vezan za biskupiju; on se redi *ad titulum servitii dioeceseos*; njemu je župska duhovna pastva primarna, esencijalna i glavna zadaća u ustrojstvu Crkve (usp. Predstavka, str. 4,13,20).

Prije svega, napominjemo da franjevci kao izuzeti redovnici uistinu nisu vezani na biskupiju. Ali je također istina da su franjevci isto tako vezani za svoju provinciju kao svjetovni svećenici za biskupiju. A u našem slučaju granice provincije i biskupije se točno poklapaju. Zato, kada nam svjetovni dijecezanski kler nudi široko područje rada izvan biskupije, stvarno nas šalje izvan provincije (iz naše kuće)! A na to nitko nema pravo.

Točno je da se svjetovni dijecezanski kler redi na naslov službe biskupiji (*ad titulum servitii dioeceseos*), ali se ne redi na naslov službe redovničkih župa u biskupiji (*ad titulum servitii paroeciarum religiosarum in dioecesi*)!

Ako je istina da je župska duhovna pastva esencijalna zadaća svjetovnog klera u ustrojstvu Crkve, znači li to da svi svjetovni svećenici koji rade po bezbrojnim crkvenim kurijama i diplomatskim predstavništvima (a ima ih vrlo mnogo) ne izvršavaju svoju bitnu (esencijalnu) zadaću u Crkvi?! Ili bi svi oni morali prepustiti crkvene kurije i diplomacije redovnicima i poći na župe?!

Točno je i to da u načelu župska duhovna pastva nije glavna zadaća postojanja i rada redovnika u Crkvi. Ali isto je tako istina: ako redovnici imaju svoje župe, imaju jednako pravo i dužnost vršiti duhovnu pastvu na tim župama kao i svjetovni svećenici na svjetovnim župama.

Nije potpuno jasno što su autori Predstavke htjeli reći kada su ustvrdili da je župska duhovna pastva redovnicima samo "sekundarna, komplementarna i subsidijarna služba u Crkvi" (str. 13). Ako su time htjeli reći da su redovnici u župskoj duhovnoj pastvi samo surogat nepostojećeg svjetovnog klera, onda to nije točno i to se ne može dokazati ni evanđeoskim ni crkvenopravnim dokazima.

A čini se da su autori Predstavke htjeli ustvrditi upravo to. Zato nam iz čitavog Evanđelja dozivaju u pamet samo *Lk* 17, 10. A taj bi tekst, prema njima, trebalo shvatiti tako da smo mi bili korisne sluge (surogat) dok nije bilo svjetovnoga klera, a sada, kada ima svjetovnog klera, beskorisne smo sluge (jer više nema potrebe od surogata!). Mi izjavljujemo da se uistinu smatramo slugama Crkvi, ali slugama Kristovim, a ne slugama ili surogatom svjetovnog klera. U odnosu na svjetovni kler smatramo se punopravnim i jednakopravnim članovima Crkve.

Kao drugi dokaz da mu pripadaju *primae partes*, svjetovni dijecezanski kler Hercegovine navodi u Predstavci koncilski tekst iz *Christus Dominus*, br. 28.

Ali ni taj koncilski tekst ne opravdava njihov zahtjev. U tom tekstu stoji da u duhovnoj pastvi "primas partes" *imaju* dijecezanski svećenici, ali ne stoji da dijecezanski svećenici *moraju imati* "primas partes" u duhovnoj pastvi svake biskupije.

Naime, navedeni koncilski tekst opisuje stvarno stanje na nivou opće Crkve. Točno je da na nivou opće Crkve u ogromnoj većini biskupija u župskoj duhovnoj pastvi "primas partes" *stvarno imaju* svjetovni dijecezanski svećenici. Ali nikakvom crkvenopravnom ili eklezioloških logikom iz konstatacije te činjenice nije moguće izvesti zaključak: ako u nekoj biskupiji zbog drukčijeg povijesnog razvoja stanje nije takvo, treba ga mijenjati, tj. *redovnici moraju ustupiti* svjetovnom dijecezanskom kleru toliko župa da on imadne "primas partes" u župskoj duhovnoj pastvi.

Autori predstavke tvrde da je "u suprotnosti s konstitucijom Crkve" stanje u onim biskupijama u kojima svjetovni kler nema "primas partes" (str. 20). Ali to ne mogu potkrijepiti nikakvom ekleziologijom.

Ako bi to bilo u suprotnosti s konstitucijom Crkve, onda bi sama *rimska biskupija* bila u pogledu duhovne župske pastve uređena suprotno ustrojstvu Crkve, jer u njoj danas više župa drže redovnici nego svjetovni svećenici!

Uistinu smo daleko od idealnog odnosa između svjetovnog i redovničkog klera u Hercegovini. S tom konstatacijom Predstavke (str. 16) u potpunosti se slažemo. Ali mi i ne želimo takav "idealan odnos" po kojemu bi jedna četvrtina hercegovačkog (svjetovnog - šest stoljeća mlađeg) klera imala svu crkvenu upravu, pola župa, pola vjernika i pravo da onu drugu polovicu župa neograničeno kida u svoju korist, - a tri četvrtine hercegovačkog (franjevačkog - šest stoljeća starijeg) klera imala *zasada* polovicu župa, polovicu vjernika, uz pravo druge strane da neograničeno sebi uzima i od te polovice, te bez ikakvog prava ili mogućnosti sudjelovanja u crkvenoj upravi... Po kojemu bi, k tome, svjetovni kler imao *esencijialno* pravo na župe koje nije ni osnovao ni izgradio, a franjevci samo *sekundarno* (komplementarno) pravo na župe koje su i osnovali i izgradili, često uz cijenu vlastitih života!

8. Slučaj krizme u Grudama

U Osvrtu smo izjavili kako nam se čini da se slučaju krizme u Grudama daje prevelika težina, a ne uzimaju se u obzir pretpovijest ni konkretne okolnosti tog događaja.

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine u Predstavci na to odgovara: da mi minimiziramo slučaj nezakonite krizme u Grudama; da je ta krizma svetogrdna i nevaljana; da je neki hercegovački franjevci brane; da naše starješinstvo nije poduzelo ništa da tu krizmu spriječi; da nije kaznilo aktere krizme; da i ono

prećutno odobrava krizmu u Grudama; da nije javno osudilo profanaciju krizme u Grudama... (str. 12).

Nije točno da minimiziramo slučaj krizme u Grudama, nego joj dajemo onu težinu koju stvarno ima. Mi žalimo što je do nje došlo. Biskup je mogao učiniti da do nje ne dođe. Naše starješinstvo je poduzelo sve što je moglo da do nje ne dođe. Nije uspjelo. Župa Grude nije pod jurisdikcijom našeg starješinstva. Ne usuđujemo se dati meritoran sud o valjanosti krizme prije nego se izjasni Sv. Stolica, kada je već od nje to zatraženo. Krizmu u Grudama proglasili su nevaljanom biskupi i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine. BKJ nije to učinila. Sv. Stolica se još nije izjasnila. A od nje je biskup Čule tražio da mu riješi *sumnju* je li ta krizma nevaljana i hoće li biti potrebno ponoviti je (ali tek nekoliko mjeseci nakon što ju je sam javno proglasio nevaljanom!). Mi nismo sposobni tako postupiti. Pogotovu jer smo svjesni da je jedino Sv. Stolica kompetentna dati meritoran sud o valjanosti podijeljenog sakramenta. Svi mi ostali možemo imati samo mišljenje o tomu. Ne može poduzeti ništa naše starješinstvo protiv franjevaca koji su toj krizmi prisustvovali prije suda Sv. Stolice (pogotovu jer se radi samo o dvojici umirovljenih i bolesnih staraca). Svoje mišljenje o krizmi u Grudama i o tome kako treba sada postupiti naše je starješinstvo dostavilo Sv. Stolici. Nitko od franjevaca nije javno branio valjanost krizme u Grudama. Budućnost će pokazati tko je veću uslugu Crkvi učinio: onaj tko je prije suda Sv. Stolice javno krizmu u Grudama proglasio nevaljanom ili onaj tko je možda privatno branio njenu valjanost.

9. Pravo Božjeg naroda

U Osvrtu smo istakli "da se hercegovački slučaj ne može rješavati ne uzimajući u obzir riječi II. Vat. sabora, po kojemu i laici ’imaju pravo, a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve’ (*LG* 37)."

Svjetovni dijecezanski kler Hercegovine prigovara nam u Predstavci da smo "nepotpuno i iskrivljeno" naveli koncilski tekst, zatim navodi latinski tekst (str. 19).

Točno je da nismo naveli čitavi tekst (čitav br. 37). Ali je isto tako točno da ga nismo istrgli iz konteksta tako da je izgubio pravi smisao i značenje. Pa ni autori Predstavke ne navode čitav koncilski tekst (čitav br. 37), a nama to prigovaraju!

Nije točno da smo koncilski tekst iskrivili. Mi smo latinski termin *facultas* preveli na hrvatski kao *pravo*. Autori Predstavke usvajaju neprecizan prijevod izdanja KS kojemu je taj termin preveden kao *sloboda*. Međutim, ni u jednom rječniku latinskog jezika nije moguće pronaći značenje riječi *facultas* = sloboda. Riječ *facultas* može značiti: *vlast, ovlast, pravo, mogućnost, prigoda* (isto tako i

talijanska riječ facoltà). Smatramo da ovdje najbolje odgovara *pravo*. Uostalom, sigurno je da ne može nikako biti *sloboda*. Biskupi dobivaju od Sv. Stolice razne *facultates.* Valjda neće reći da dobivaju *slobode* nego *ovlaštenja i prava*.

U daljnjem koncilskom tekstu, što ga Predstavka navodi, stoji da laici svoje mišljenje treba da iznose "preko ustanova koje je Crkva za to ustanovila". Taj tekst mi nismo naveli, ali ne zato što nam ne bi odgovarao. Naprotiv! Prema njemu laici bi trebali svoje mišljenje iznositi preko *županskih vijeća*, pa i preko raznih *biskupskih vijeća* u kojima bi trebali biti zastupljeni i laici. Međutim, u Hercegovini su sva ta *vijeća zabranjena*. Biskup Čule je čak isposlovao iz Rima potvrdu svoje zabrane tih vijeća!

Zašto? Zato što svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine Božji narod, laike, vjernike Hercegovine smatraju "instrumentaliziranima" (usp. Predstavka, str. 19). Inače ih rado nazivaju "manipuliranima". Oni ih smatraju takvima sve dotle dok slijepo ne prihvaćaju u svemu njihovo mišljenje. I sve dotle će, valjda, sva ta vijeća u Hercegovini biti zabranjena. Mi, naprotiv, ne smatramo da je Sabor ustanovio razna vijeća samo zato da se na njima slijepo prihvaćaju već unaprijed pripravljena rješenja i mišljenja biskupâ i svećenika. Mi smatramo da je Božji narod Hercegovine zreo da mu se omogući da na od Sabora predviđeni način iznese svoje mišljenje o tom tako važnom pitanju hercegovačke Crkve!

Zato ostajemo kod svoje tvrdnje - da se hercegovački slučaj i hercegovačko pitanje ne mogu rješavati ne uzimajući u obzir mišljenje naroda Božjega, izraženo na način određen od Sabora (LG 37).

To pravo pripada Božjemu narodu Hercegovine po njegovu sudioništvu u Kristovoj proročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj službi, što mu izričito priznaje isti Sabor (usp. *AA* 10, *LG* 31).

Da se više vodilo računa o mišljenju Božjega naroda Hercegovine, koje je on jasno izrazio Biskupskom ordinarijatu u Mostaru i pored nepostojanja raznih vijeća, do hercegovačkog slučaja ne bi uopće ni došlo. Pa i nakon izbijanja hercegovačkog slučaja, da se *uopće vodilo računa* o mišljenju vjernika, moglo se rješenje već davno naći. Dopuštamo da vjernici, pa i Božji narod pojedinih župa i krajeva može imati krivo mišljenje i postaviti neopravdano zahtjeve. Ne kažemo da to krivo mišljenje i neopravdano zahtjeve treba bezuvjetno prihvatiti, samo da bi se izbjegli nemiri i neredi. Ali i takvo mišljenje i zahtjeve treba uzeti u obzir, treba o njemu voditi računa. Sistematsko ignoriranje mišljenja tolikog broja vjernika kroz tolike godine sve više produbljuje jaz i jača otpor prema onima koji bi trebali biti pastiri blaga i ponizna srca jer "radi svoje svete službe predstavljaju Krista" (*LG* 37), i tako svakim danom otežava i umanjuje mogućnost iznalaženja rješenja.

10. Rješenje u sporazumu

Ostajemo kod svoga mišljenja, iznesenog u Osvrtu, da je do sporazumnog rješenja "hercegovačkog pitanja" moglo doći i u okvirima naše domaće Crkve; da nije potrebno samom Sv. Ocu namećati problem i muku "hercegovačkog pitanja" i od njega tražiti konačno rješenje; da bi do sporazuma došlo da se saslušalo, razmotrilo i uzelo u obzir mišljenja, poteškoće i prijedloge svih zainteresiranih u ovom pitanju.

Svjetovni dijecezanski svećenici Hercegovine odgovaraju na to u Predstavci da se pregovaralo toliko vremena i na toliko mjesta, ali do sporazuma nije došlo, pa "što je logičnije nego da zainteresirane strane iznesu svoje stanovište, kao što su to učinile u Rimu u veljači 1974., pa da se konačna odluka prepusti Svetom Ocu kao vrhovnom sucu svih sporova u Crkvi..." (str. 18-19).

Najprije, ističemo ono što smo na početku dokazali, a to je: nisu saslušani svi zainteresirani!

Zatim, nije potrebna presuda nego sporazum! Volja Sv. Stolice u tomu pogledu potpuno je jasna: od njene odluke iz 1965., u kojoj izričito stoji da novu razdiobu treba izvršiti *sporazumno*, preko zapisnika sjednice Propagande i mandata apostolskog vizitatora Mons. Laszla do razgovora u veljači 1974. u Rimu.

Mi smatramo da je ta volja Sv. Stolice još uvijek na snazi. Mi smo za *rješenje u sporazumu*. Mi smo za dijalog, *za dijalog* do iznemoglosti, ali ne u tomu smislu da sudionika izmorimo i rješenje nametnemo, kako bi nam htjeli predbaciti autori Predstavke (str. 19), nego u smislu da od njega ne smijemo zbog umora odustati sve dok se ne postigne sporazum.

Istina, pregovaralo se a sporazum nije postignut. Mi smatramo da su za to krivi svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine. Oni, opet, smatraju da smo za to krivi mi franjevci na čelu s provincijalom. Navode kako je provincijal bio potpisao "sporazum" s biskupom, ali je potpis povukao. Napominjemo da to nije bio *sporazum* nego tek *nacrt sporazuma*, koji je trebao biti odobren od našeg provincijskog i generalnog definitorija, pa tek onda od Sv. Stolice. Događaji od tada do danas dokaz su da onakav nacrt sporazuma ne bi prošao ni mimo naš provincijski definitorij! Uostalom, provincijal je i nakon povlačenja potpisa s nacrta sporazuma nastavio pregovore s biskupom. Ali do novog potpisivanja nacrta sporazuma nije došlo jer biskup nije htio usvojiti jedan bitni provincijalov zahtjev (zapravo jednu klauzulu).

U pregovorima nismo bili intranzigentni. Od 1965. do danas dali smo mnogo sasvim konkretnih prijedloga za rješenje pitanja župa u Hercegovini. Nabrajamo ovdje samo najvažnije pismene prijedloge: 1) pismo tajniku Propagande od 2. 12. 1965. s dopunom od 21. 12. 1965; 2) pismo tajniku Propagande od 8. 6. 1966; 3) pismo Mons. Cagni iz 1968; 4) promemorija apost. vizitatoru Mons. Laszlu od 27. 10. 1972. s dopunama od 13. 11. 1972. i 2. 6. 1973; 5) pismo Propagandi od 5. 5. 1973; 6) zapisnik pregovora pred apost. vizitatorom Mons. Laszlom u Zagrebu od 5. 9. 1973; 7) pismeni prijedlog za rješenje

hercegovačkog pitanja nakon razgovora u Rimu od 22. 2. 1974. s dopunom od 23. 2. 1974.

Sadržaj prijedloga nije moguće ovdje iznijeti. Svaki od njih predstavlja jednu varijantu, jedan pokušaj do sporazuma. Neka svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine nabroje svoje pismene prijedloge! Njihovo je stajalište bilo uglavnom *odbijanje naših prijedloga*!

Naši prijedlozi su bili širokogrudniji. U njima smo svjetovnom dijecezanskom kleru ponudili i više nego on deklarativno traži.

Naime, svjetovni dijecezanski kler u Hercegovini traži u Predstavci "... da mu se omogući pastoralna djelatnost u onim okvirima kako je to zacrtao veliki Papa Leon XIII i kako određuju propisi Crkvenoga Zakonika" (str. 16).

U našim zadnjim prijedlozima ponudili smo dvije glavne varijante: 1) potpuno, doslovno ostvarenje odluke Leona XIII iz 1899; 2) novi prijedlog, po kojemu bi svjetovni dijecezanski kler i u pogledu broja župa i u pogledu broja vjernika imao povoljniji omjer nego ostvarenjem odluke Leona XIII iz 1899. Ali svjetovni kler i biskupi Hercegovine ne prihvaćaju ni jedno ni drugo.

Oni samo deklarativno mašu parolom ravnopravnosti i pravednosti i odlukom Leona XIII iz 1899., a u stvari traže nešto drugo: traže *primas partes* (što na koncu konca izlazi na: omnes partes)!

Naši prijedlozi su toliko širokogrudni da smo na koncu došli do granice života i smrti. Autori Predstavke nas pitaju da im objasnimo u kojim smo to prijedlozima došli do granice života i smrti (str. 20). Odgovaramo: u onim upravo izloženima.

Da budemo još jasniji: svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine traže: pola župa, pola vjernika, neograničeno pravo uzimati sebi i od one druge polovice koja bi zasada nama ostala, te svu crkvenu upravu. Mi kažemo da je to za nas već daleko s onu stranu granice života i smrti! A tu granicu mi nikada nećemo prijeći! Nitko nema pravo od nas to tražiti ni očekivati!

Zaključak: dva mentaliteta

Nakon svega nužno nam se nameće zaključak: svjetovni dijecezanski kler i franjevci Hercegovine dva su svijeta, dva različita mentaliteta.

Tumačimo iste dokumente, pretražujemo istu povijest, volimo istu Crkvu, nosimo evanđelje istim ljudima, služimo se istom hercegovačkom štokavštinom, ... pa ipak nemamo zajedničkog jezika, nemamo jednakih pojmova ni o najvažnijim pitanjima o kojima raspravljamo.

Oni, svjetovni svećenici Hercegovine, još uvijek smatraju da je *Crkva* hijerarhija, tj. oni, a mi i narod Božji da smo *u Crkvi*, hercegovački franjevci, smatramo da je Crkva: i oni i mi i svi vjernici.

Oni se pozivaju na "konstituciju i uređenje Crkve" i smatraju da imaju u njoj povlašteni položaj (primas partes). Zato im povijest i rad franjevaca u BiH izgleda nešto "oprečno vjekovnoj praksi Crkve". Mi se, naprotiv, pozivamo na stoljetnu životnu stvarnost i činjenicu da smo od Crkve ovamo poslani davno prije njih i da smo i danas ovdje po poslanju Crkve zakonito prisutni.

Oni sebe poistovjećuju sa Sv. Stolicom i svoje pretenzije sakrivaju iza njezine "volje". Mi, budući da ne možemo utažiti sve te njihove pretenzije, moramo dokazivati da nismo "heretici u ekleziologiji".

Oni u Božjem narodu Hercegovine vide "instrumentaliziranu" masu i isključuju ga iz dijaloga. Mi vjerujemo da bez toga naroda nema pravog razgovora ni dogovora, pa ni rješenja "hercegovačkog pitanja".

I tako bismo mogli nizati u nedogled.

Ukratko: služimo se istim rječnikom, ali ne i istim pojmovima. Pozivamo se i jedni i drugi na pravo: ali oni na pravo "ad rem", tj. od papira i slova, a mi na pravo "in re" tj. od krvi i znoja. Slušamo istu Crkvu. Ali oni smatraju da je Crkva samo njihova majka, a mi da ona nije ničija maćeha, nego da svu djecu ljubi jednakom ljubavi.

Nema tu zajedničkog jezika!

A teško je zajedno živjeti a zajedničkog jezika ne imati

HERCEGOVAČKI FRANJEVCI*

----

*Tekst objavljen u: *Mir i Dobro*, 2/1975., str. 49-81.

25.

PRILOG JASNOĆI I ISTINI

(PRIMJEDBE - *NOTAE EXPLICATIVAE* - UZ ODGOVOR HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA NA PREDSTAVKU DIJECEZANSKOG KLERA HERCEGOVINE POVODOM OSVRTA HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA NA IZJAVU KATOLIČKIH BISKUPA JUGOSLAVIJE O HERCEGOVAČKOM SLUČAJU

U listopadu 1974. objavljena je Izjava Katoličkih Biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju.[1]

Na tu Izjavu dali su svoj Osvrt Hercegovački franjevci.[2]

Osvrt hercegovačkih franjevaca prisiljavao je i nas, dijecezanski kler Hercegovine, da se i mi obratimo istoj javnosti kojoj je bio upravljen franjevački Osvrt, i da se osvrnemo na mnoge neistinite tvrdnje u Osvrtu hercegovačkih franjevaca. Ali *pro bono pacis,* u duhu svete jubilarne godine, mi se nismo obratili široj crkvenoj javnosti, nego smo upravili svoju Predstavku predsjedništvu BKJ i VVRPJ. Učinili smo to ne iz želje za svađom, nego vođeni najčišćom nakanom da bi predsjedništvo BKJ i VVRPJ mogli saznati i naše stanovište po onom starom i uvaženom pravilu "audiatur et altera pars", i na taj način steći potpuniji uvid u svu problematiku hercegovačkog slučaja.[3]

---

[1] *Glas Koncila*, 21/1974., str. 14.

[2] *GK*, 22/1974., str. 14.

[3] Udara u oči, kako se u franjevačkom Odgovoru jednom kaže "o hercegovačkom pitanju", a drugi put "o "hercegovačkom slučaju". Sastavljači su protumačili što smatraju pod izrazom "hercegovački slučaj" (pobuna vjernika u tri župe, tj. Crnač, Grude, Mostarski Gradac), a što pod "hercegovačko pitanje" (problem razdiobe župa između franjevaca i svjetovnog klera u Hercegovini) (usp. Franjevački odgovor, *Separat,* str. 1). To nam objašnjenje mnogo govori i utvrđuje nas da smo i dosad ispravno mislili, da je najuže povezana pobuna onih triju župa ("hercegovački slučaj") s rješavanjem problema razdiobe župa između redovničkog-franjevačkog i biskupijskog klera u dijecezi Mostar-Duvno ("hercegovačko pitanje"), koji je problem nastao "uspostavom redovne crkvene hijerarhije u BiH 1881. i još nije konačno riješen" (*Separat*, str. 1).

U ovom Prilogu mi ćemo navoditi stranice Franjevačkog odgovora prema posebnom otisku (separat), a ne prema "Mir i Dobro", 2/1975. gdje je također objavljen tekst franjevačkog Odgovora.

Radi preglednosti službeno glasilo Provincije "Mir i Dobro" citirat ćemo skraćeno

Smatrali smo također potrebnim da o sadržaju naše Predstavke bude upoznato poglavarstvo hercegovačkih franjevaca, te smo zamolili predsjedništvo BKJ da jednu fotokopiju naše Predstavke dostavi Provincijalatu hercegovačkih franjevaca.

Primivši našu Predstavku poglavarstvo je hercegovačkih franjevaca sastavilo svoj ODGOVOR i objavilo ga u "Mir i Dobro" službenom glasilu Provincije.[4]

Objavljujući taj franjevački Odgovor u "Mir i Dobro" provincijal je Šilić napisao:

"Naš odgovor pripravljen je za one koji posjeduju Predstavku, tj. BKJ i VVRPJ. Naknadno smo saznali da su Predstavku čitali i razni svećenici i redovnici, pa i neki civili! To je razlog što sam naš odgovor dao objaviti".[5]

Odgovor je umnožen i kao posebni otisak dostavljen svim "Ocima Biskupima u Jugoslaviji" i svim župskim uredima biskupijskog klera u Hercegovini.

U popratnom dopisu Provincijalata hercegovačkih franjevaca broj 108/75. od 22. 3. 1975. kojim je dostavljen Odgovor hercegovačkih franjevaca svim "Ocima Biskupima u Jugoslaviji" stoji napisano: "Prije nekoliko mjeseci primili ste 'Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine povodom Osvrta hercegovačkih franjevaca na Izjavu katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju'. Predstavka je pokušaj opovrgavanja našega Osvrta i ujedno optužba hercegovačkih franjevaca zbog njihove djelatnosti kroz sedam stoljeća u ovim krajevima".

Dijecezanski kler Hercegovine dostavio je svoju Predstavku, kako je gore rečeno, predsjedništvu BKJ i VVRPJ, a nije je dostavio svim "Ocima Biskupima u Jugoslaviji", kako to tvrdi provincijal Šilić, niti "svećenicima i redovnicima", a pogotovo ne "nekim civilima".

Također nije istina da je naša Predstavka "optužba hercegovačkih franjevaca zbog njihove djelatnosti kroz sedam stoljeća u ovim krajevima", kako to piše provincijal Šilić u dopisu Provincijalata hercegovačkih franjevaca od 22. 3. 1975. Ta je tvrdnja o. Provincijala bez ikakva temelja, providno tendeciozna i ona je dala intonaciju "Odgovoru hercegovačkih franjevaca".

Objavljujući Odgovor poglavarstva hercegovačkih franjevaca u glasilu Provincije "Mir i Dobro", te dostavljajući ga svim "Ocima Biskupima u Jugoslaviji" i župskim uredima biskupijskog klera u Hercegovini, provincijal Šilić je nas, dijecezanski kler Hercegovine, "pozvao i prozvao" i prisilio da ovaj put

---

"MiD", navodeći broj i godinu, odakle smo uzeli navedeni citat u našem tekstu.

[4] *MiD*, 2/1975., str. 49-81.

[5] *MiD*, 2/1975., str. 45.

dostavimo i našu Predstavku svima onima, koji su već dobili odgovor na tu našu Predstavku, kako bi svi oni mogli vidjeti na što se to odgovara u franjevačkom Odgovoru!

Za bolje i potpunije razumijevanje i naše Predstavke i franjevačkog Odgovora dodajemo u ovom PRILOGU kratke primjedbe uz franjevački ODGOVOR, koji prilog dostavljamo zajedno s našom Predstavkom BKJ i VVRPJ.

U Osvrtu hercegovačkih franjevaca stoji napisano: "Da su oni koji nas optužuju zbog navodnog 'otvorenog otpora zakonitoj odluci Sv. Stolice' sami poštovali zakonite i važeće odluke Sv. Stolice, hercegovačkog slučaja ne bi uopće ni bilo".

U Izjavi pak Katoličkih Biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju stoji ovako: "Povijest naše Crkve ne pamti tako teške podijeljenosti uzrokovane otvorenim otporom zakonitoj odluci Sv. Stolice kojom se željelo u novim prilikama ravnomjerno i pravično raspodijeliti pastoralni rad dijecezanskih i redovničkih svećenika franjevaca u mostarskoj biskupiji".

Naprijed citirane riječi franjevačkog Osvrta upravljene su na gore navedene riječi iz Izjave Katoličkih Biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju. Izjavu Biskupa nisu izdali hercegovački Biskupi, oni nisu čak ni njezini inicijatori, pogotovo ne dijecezanski kler Hercegovine, nego "Katolički Biskupi Jugoslavije".

Tko pročita mirno i bez uzrujanosti i Izjavu Katoličkih Biskupa Jugoslavije i Osvrt hercegovačkih franjevaca, lako će se uvjeriti u ispravni smisao onoga što je napisano u našoj Predstavci str. 1., tj. da naime sastavljači franjevačkog Osvrta prebacuju odgovornost sa sebe na drugoga za davno nastale i još uvijek postojeće nerede u biskupiji Mostar-Duvno odstupajući jedino od dosadašnje prakse utoliko ukoliko se u Osvrtu optužuje uz Biskupe Hercegovine sav Episkopat ove zemlje za trajanje hercegovačkog slučaja (usp. navedeni odlomak iz Osvrta hercegovačkih franjevaca u našoj Predstavci, str. 1. pod br. 1).

S malo dobre volje moglo se ispravno shvatiti ono što je napisano u našoj Predstavci na str. 12., da naime nisu Biskupi Jugoslavije, ni Biskupi Hercegovine oni koji nisu poštivali (obdržavali) zakonite odluke Sv. Stolice, nego je upravo poglavarstvo hercegovačkih franjevaca ono koje nije poštivalo (obdržavalo) te zakonite odluke Sv. Stolice.

Mi ipak primamo do znanja ispriku sastavljača franjevačkog Odgovora "da mi nismo ni rekli ni mislili da 'katolički biskupi Jugoslavije' ne poštuju važeće odluke Sv. Stolice", nego "Mi smo mislili na katoličke biskupe i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine" (*Separat,* str. 5-6).

Dok to primamo do znanja i uvažavamo, dotle ipak odbijamo i samu pomisao da smo htjeli sastavljačima franjevačkog Osvrta nešto inkriminirati što bi i najmanje izgledalo "kao sračunata podvala" (*Na istom mjestu*, str. 5-6).

Ima, nažalost, u franjevačkom Odgovoru mnogo (ne) bratskih izraza, optužbi, neistina, iskrivljivanja, pretjerivanja, ... što uvelike umanjuje objektivnost

i vrijednost Odgovora, a koji izrazi ne spadaju u rječnik fakultetsko obrazovanog čovjeka, pogotovo svećenika i redovnika, pogotovo u ovoj svetoj jubilarnoj godini pomirenja.

Mi bismo u svojim primjedbama željeli izbjeći sve takove (ne) bratske izraze i slijediti uputu sv. Petra (*1 Pt* 2,1; 3,9).

Ad 3. POSLUŠNOST ODLUKAMA SVETE STOLICE

a) ODLUKA SVETE STOLICE IZ 1899.

Franjevački odgovor ističe: "Mi smo tu odluku sv. Stolice uvijek poštivali. Poštivali smo je i onda kada smo tražili od same sv. Stolice njenu izmjenu (izmjenu smo i tražili, jer smo je poštivali). Poštujemo je i danas. Ali poštujemo je u svim njenim odredbama" (*Separat,* str. 6).

Veoma se čudimo sastavljačima franjevačkog Odgovora što pokušavaju pozivajući se na riječ "poštivati", koju smo mi upotrijebili u našoj Predstavci i žele naglasiti da je franjevačko poglavarstvo Hercegovine u prošlosti poštivalo tu odluku Sv. Stolice i onda kad je tražilo "njenu izmjenu", a da tobože "biskupi i svjetovni dijecezanski kler Hercegovine" ne poštuju tu odluku Sv. Stolice.

Takav način pisanja i zaključivanja izgleda nam kao sofističko mudrovanje koje nije uopće zavrijedilo da se na nj osvrćemo, jer iz konteksta naše Predstavke jasno se vidi pravi smisao i značenje izraza "poštivati", tj. obdržavati, jer za nekoga kažemo da poštuje zakon, zapovijed, ako ga obdržava i po njemu se ravna. A da poglavarstvo hercegovačkih franjevaca nije poštivalo, tj. obdržavalo odluku Sv. Stolice iz 1899. bjelodano dokazuju one peticije iz 1922. i 1923., kojim je ono tražilo ne "njenu izmjenu", kako to tvrdi franjevački Odgovor, nego "revokaciju", kako se vidi iz onih dokumenata koje smo objavili uz našu Predstavku. Stvar će se još bolje shvatiti iz slijedećih primjedbi koje se odnose na poglavlje u franjevačkom Odgovoru "Poslušnost odlukama Sv. Stolice".

Sastavljači franjevačkog Odgovora arbitrarno tumače i tvrde da je Decizijom sv. Stolice iz 1899. određeno "... da onih 25 franjevačkih župa treba da ostanu franjevcima stalno *neokrnjene* (podvukli sastavljači Odgovora): od njih biskup po toj odredbi ne može osnivati nove župe *liberae collationis*" (*Separat,* str. 6).

1. Takvo tumačenje odluke Sv. Stolice iz 1899. jest izričito ograničenje prava mjesnog Ordinarija da kad to traže pastoralne potrebe osniva nove župe dismembracijom i onih župa koje su "pleno iure" povjerene redovničkoj zajednici. A takvo nešto bilo bi protivno izričitom propisu *kan*. 1427, 5 *CIC*, pa prema tome ukoliko bi možda kakav partikularni zakon i postojao prije Kodeksa, bio bi on po *kan*. 6, 1 *CZ* dokinut kao protivan novim propisima u Kodeksu.

2. Treba još jednom mirno i bez uzrujavanja pročitati tekst same Decizije Sv. Stolice iz 1899. i lako će se uvjeriti da se u njoj ne nalazi ona tvrdnja sastavljača franjevačkog Odgovora.

U ranijim pregovorima predstavnici hercegovačkih franjevaca upozoravali su nas, predstavnike dijecezanskog klera, na ono što stoji napisano u odluci Sv. Stolice iz 1899:

"Successu temporis aucto populo catholico, idem faciendum *in partibus orientalibus* utriusque dioecesis", tj. da će povremeno trebati osnivati nove župe u istočnim dijelovima obiju biskupija (mostarsko-duvanjske i trebinjsko-mrkanske), a da se to, tako su tvrdili predstavnici hercegovačkih franjevaca, ne odnosi na zapadni dio mostarsko-duvanjske biskupije, u kojem se dijelu nalaze župe franjevcima povjerene, a od kojih je predviđeno da može Biskup "sine ulla alia consultatione" (= bez ikakva daljnjega savjetovanja) osnovati *pro lib. coll. Ordinarii* u Deciziji teritorijalno - određene i izbrojene župe "quandocumque voluerit" (= kad god bude htio). Nigdje se izričito u Deciziji ne kaže da je pravo mjesnog Ordinarija ograničeno i da on ne može osnivati kad to budu pastoralni razlozi tražili nove župe i s desne strane Neretve izvan onih župa koje su bile predviđene i teritorijalno određene u Deciziji (usp. *Predstavka,* str. 25).

3. Odluka Sv. Stolice iz 1899. jest "Decisio S. Sedis de dispositione paroeciarum in dioecesi Mandetriensi", kojom su neke župe povjerene redovnicima "pro mensa regulari", a druge su proglašene župama *lib. coll. Ordinarii - saeculares.* Decizija iz 1899. ne odnosi se na to da li mjesni Ordinarij može ili ne može osnivati nove župe koje će nastati cijepanjem onih župa koje su tom Decizijom povjerene redovnicima "pro mensa regulari". Da je pak u prijedlogu za Deciziju bilo postavljeno i to pitanje, onda bi Sv. Stolica bila ponukana da i na to pitanje odgovori.

Ni najmanje ne sumnjamo kakav bi bio odgovor. Za to imamo slijedeće dokaze:

a) Provincijal bosanskih franjevaca u svojoj molbi od 25. XI. 1882. tražio je od Sv. Stolice među ostalim: "...ut si exposcentibus fidelium spiritualibus necessitatibus aliquando debuerint novae paroeciae erigi in oppidis sive pagis nunc pertinentibus ad paroecias collationis franciscalium, sint ipsae quoque ad mensam respectivorum Conventuum sive Residentiarum spectantes, et consequenter collationis regularium, semper tamen salvo iure Ordinarii, quam pro antiquis, tam pro novis (paroeciis) per Ministrum Provlem... propositos parochos sive administratores examinandi et confirmandi eosdem..."

Kongregacija je odgovorila: "IV. Quod attinet ad paroeciarum regularium territorium dismembrandum, et ad praeficiendum rectorem novae paroeciae ex

dismembratione constitutae, ea erunt servanda quae in Constitutione Apostolica "Romanos Pontifices" pro Anglia et Scotia praescribuntur",[6] tj. "A matrice regulari dismembratione noviter erectae paroeciae non erunt regulares sed liberae ordinarii collationis - saeculares".[7]

b) Kongregacija za izvanredne crkvene poslove 26. XI. 1896. odgovorila je na postavljeni joj "dubium":

Il dubbio proposto era il seguente: "Se, essendovi la necessità di dividere alcune parrocchie affidate *pleno iure* ai religiosi missionari, le nuove parrocchie figliali debbono considerarsi come affette dal medesimo diritto a favore degli stessi religiosi, qualora questi se ne assumano con rispettivo popolo tutti gli oneri".

Odgovor je bio slijedeći:

"1. La divisione delle parrocchie (propriamente dette) deve farsi ad normam iuris.

2. I Religiosi non hanno diritto alla nuova parrocchia, né il Vescovo può Loro concederla.

3. Se il Vescovo non può provvederla altrimenti, ricorra alla Santa Sede per le relative facoltà di affidarla ai religiosi provvisoriamente restando secolare e di libera collazione".[8]

4. Prigodom osnivanja novih župa u dijecezi Mostar - Duvno nije se držalo onoga što je bilo predviđeno u Deciziji Sv. Stolice iz 1899.

Od novoosnovanih župa, napose iza I. svjetskog rata, osnovane su prema predviđenom programu u Deciziji: Čapljina, Kongora, Prisoje. U okviru pak predviđenog, uz mala odstupanja osnovane su: Studenci, Jablanica, Crnač, Gradac-Blizanci. Nisu bile predviđene, a osnovane su: Čitluk, Grljevići.[9]

Kako to, da i onda poglavarstvo hercegovačkih franjevaca nije prigovaralo i tvrdilo da Biskup ne može osnivati nove župe izvan onih koje su predviđene odlukom Sv. Stolice iz 1899., i da onih 25 župa "pro mensa regulari" moraju ostati "neokrnjene", kako to sad sastavljači franjevačkog odgovora tvrde u svojem Odgovoru?!

---

[6] *Condicio iuridica paroeciarum in Bosna a franciscanis administratarum,* rukopis, 1936., str. 30, 32.

[7] *Acta O. M.* II, 1883, 61; u: ČAPKUN P., *De organisatione...,* str. 182.

[8] *Collectanea* S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE, seu *Decreta Instructiones pro Apostolicis missionibus*, sv. II. br. 1955., str. 346-347, "circa paroeciarum divisionem, earum praesertim quae Regularibus sunt concreditae".

[9] Tko želi nešto detaljnije upoznati kako su osnivane nove župe u dijecezi Mostar-Duvno, neka usporedi ono što je u Deciziji bilo predviđeno s onim što je u stvari osnovano, a može to naći u općem šematizmu Katoličke Crkve u Jugoslaviji, bilo onom najnovijem, ili onom iz 1939.

5. I samo poglavarstvo hercegovačkih franjevaca *implicite* je priznavalo i priznaje da nove župe koje nastaju cijepanjem župa "pro mensa regulari" nisu više redovničke, jer inače ne bi poglavarstvo u svojim peticijama 1922. i 1923. tražilo da mu se i te župe, koje su nastale ili bi imale nastati dismembracijom onih 25 župa "pro mensa regulari" priznaju i potvrde kao župe "pro mensa regulari".

A onda kad je pisana i jedna i druga peticija, vrijedio je Kodeks u svim svojim propisima, pa tako i u propisu *kan.* 1427, 5., koji kaže: "Divisa paroecia quae ad aliquam religionem iure spectat, vicaria perpetua aut paroecia noviter erecta non est religiosa;...".

Možemo ovdje spomenuti i ono što stoji u molbi biskupa Mišića od 22. V. 1922., iz kojeg se navoda vidi kako je on shvatio Deciziju iz 1899.

Izbrajajući župe *lib. coll. Ordinarii* kaže: "Universim 20 paroeciae liberae collationis cum paroeciis in posterim pedentim erigendis" (usp. Predstavka, str. 28).

6. Na koncu, ako sastavljači franjevačkog Odgovora i dalje smatraju svoju tezu kao jedino ispravnu, onda nam ništa drugo ne preostaje nego da se zajednički obratimo Zakonodavcu, koji je izdao i Deciziju 1899. i Kodeks, i zamoliti ga da on odluči. To je jedini razuman i pravedan način, jer u Crkvi mora netko biti vrhovni arbitar u spornim pitanjima. Nama je posve jasno da i one prethodne odluke Sv. Stolice: Sv. Kongregacije Koncila od 16. III. 1743., 14. III. 1883., 16. XI. 1896., te susljedni propis Kodeksa, *kan.* 1427. jasno tumače Deciziju iz 1899., ali ako to sastavljačima franjevačkog Odgovora nije jasno, onda je nužno da se radi njih zajednički obratimo Zakonodavcu u Crkvi i zatražimo njegov pravorijek.

Ovdje ipak odbijamo kao neukusnu, možda čak i uvredljivu za Crkvenu upravu upadica na str. 4. franjevačkog Odgovora:

> "Znate, pater, čuli ste onu poslovicu: crna kapica još nije nikad pobijedila crvenu".

Ovo nas podsjeća na ono što je provincijal Šilić napisao o crkvenim sudovima, što je nedostojno jednog svećenika, redovnika, a pogotovo višeg redovničkog poglavara.[10]

7. Imajući sve ovo pred očima, potpuno je promašeno ono što stoji u franjevačkom Odgovoru: "Zatim, valjda je Sv. Stolica izdajući odredbu 1899. znala za te opće crkvene propise" (*Separat,* str. 7.), jer u prijedlogu za Deciziju, što ga je podnio tadašnji mjesni ordinarij o. P. Buconjić, OFM, uz potpunu suglasnost

---

[10] U svojem izvještaju o razgovoru s Mons. Žanićem dne 5. XII. 1973. provincijal Šilić tvrdi da je rekao: "Ja s jednim biskupom ne ću na crkveni sud. Crkveni sud je takav: Vi ostavite mitru bez glave i idite na godišnji odmor. A ja ću dovesti stotine vjerodostojnih svjedoka, stotine vjerodostojnih dokumenata i dovesti najbolje crkvene pravnike da brane stvar moje istine. Opet će mitra bez glave dobiti parnicu...": *MiD*, 1/1974., str. 21.

ondašnjeg poglavarstva hercegovačkih franjevaca nije bilo postavljeno pitanje u pogledu novih župa koje bi nastale dismembracijom onih župa, koje su franjevcima povjerene (izuzev onih koje su već bile predviđene da ih Biskup može osnovati). Da je to pitanje bilo postavljeno, onda bi Sv. Stolica bila ponukana da i odgovori, kao što je bila ponukana pitanjem bosanskog Provincijala. Da nije možda to i utjecalo, da se uopće u onom prijedlogu za Deciziju nije to ni spominjalo, jer se moglo lako predviđati, kakav će biti odgovor Sv. Stolice.

Također je promašen i potpuno kriv zaključak franjevačkog Odgovora: "I oni traže da mi njima predamo župe koje bi po odluci iz 1899. trebale biti njihove, ali ni da čuju da bi oni nama vratili ili ustupili župe koje bi po toj istoj odluci imale biti naše" (*Separat,* str. 7).

Također je posve neistinito da je osnivanje novih župa koje bi nastale dismembracijom onih župa "pro mensa regulari" "protiv odluke Sv. Stolice iz 1899" (*Separat*, str. 7).

xxxxx

Ovdje bismo željeli osvrnuti se na nešto drugo, a što nije u izravnoj vezi s odlukom Sv. Stolice iz 1899., ali ipak se nalazi u franjevačkom Odgovoru, baš u onom poglavlju koje se odnosi na odluku Sv. Stolice iz 1899.

a) Sastavljači franjevačkog Odgovora prigovaraju i to, što je dijecezanski kler u svojoj Predstavci upotrijebio izraz "VRATITI", tj. da provincija hercegovačkih franjevaca ima po odluci Sv. Stolice iz 1965. VRATITI one župe *lib. coll. Ordinarii* dijecezanskom kleru a koje su župe bile povjerene odlukom Sv. Stolice (Sv. Kongregacije Koncila) od 22. VI. 1923. hercegovačkoj franjevačkoj provinciji.

Taj je prigovor posve bez temelja i bezrazložan:

Mi bismo željeli upozoriti da i sami autori franjevačkog Odgovora na str. 7. dva puta upotrebljavaju taj isti izraz i odmah dodaju: "Ustupili, ustupiti...". I bez ovog drugog izraza mi smo posve razumjeli riječ VRATITI.

Izraz "vratiti" nismo mi izmislili, nego smo ga našli u "Verbale" plenarne sjednice Sv. Kongregacije de Propaganda Fide od 18. III. 1965. (usp. Predstavka, str. 39.). Tamo stoji "Indurre a restituire...", a nije teško naći u najobičnijem latinsko-hrvatskom, odnosno talijansko-hrvatskom rječniku prijevod glagola "restituere - restituire". Prema tome posve je promašeno ono što piše u franjevačkom Odgovoru na str. 11-12. Na to se ne treba ni osvrtati!

b) Također, u bilješci br. 2, *Separat*, str. 11. prigovara se Predstavci dijecezanskog klera što je upotrijebio izraz "obnovljena" kad je pisano o uspostavi redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini, u 1881. godini.

Moramo, nažalost, reći da nam se i to posve bez temelja prigovara sa strane autora franjevačkog Odgovora.

Naime u Predstavci na str. 4. stoji iza riječi "obnovljena" u drugom retku "nakon *uspostave* redovite crkvene hijerarhije..."

A i sama riječ "obnovljena" nije bez temelja u papinskom, dokumentu "Ex hac augusta..." od 5. VII. 1881.

Neka autori franjevačkoj Odgovora još jednom pročitaju taj dokumenat i tamo će pri koncu naći riječi: "erectionis, constitutionis, institutionis, *restitutionis*, dismembrationis, suppressionis, adsignationis...".[11]

Konačno, nije riječ "obnovljena" bez povijesnog oslonca, jer nekada na području Bosne i Hercegovine postojala je redovita crkvena hijerarhija, koja je pod udarcima više sile bila uništena, pa je Sv. Stolica da bi pomogla vjernicima u našim krajevima uspostavila 1735. Apostolski vikarijat za Bosnu, od kojeg je odijeljen i uspostavljen god. 1844. posebni Apostolski vikarijat za Hercegovinu.

b) ODLUKA SV. STOLICE IZ 1923.

1. Odgovor hercegovačkih franjevaca tvrdi da su franjevci 1923. "zamolili Sv. Stolicu da u novim okolnostima izda novu odluku, tj. da odluku iz 1899. izmijeni..." (*Separat,* str. 7).

- Međutim, iz teksta dokumenata koje smo u našoj Predstavci u prilogu naveli, vidi se posve drugo:

a) Provincijal hercegovačkih franjevaca 25. IV. 1922. podnosi molbu Sv. Ocu "ut pro suo beneplacito Apostolico semel a nobis resignatas paroecias *cum omnibus aliis erectis vel in posterum erigendis* (podvukli mi) in dioecesibus mandetriensi-dumnensi mensae regularium... cum pleno iure perpetuo valituro decreto firmaret" (*Predstavka*, str. 26);

b) U onoj peticiji koju je sam biskup Mišić u svoje ime podnio u Rimu 22. V. 1922. stoji: "Cum igitur ex una parte ministerium franciscanorum sit absolute necessarium ad curam animarum, nam sine eorum adiutorio vix s. Ministerium Missionis subsistere valet, et aliunde Provincia Franciscana quae operarios suppeditat, ex reditibus paroeciarum fere unice percipiat media necessaria ad sustentandos iuvenes studiis incumbentes, Orator, recurrendum putat ad S. Sedem *pro revocatione Rescripti diei 17 Iulii 1899*. (podvukli mi), ita ut paroeciae quibus franciscani cesserunt vi eiusdem Rescripti cum omnibus aliis erectis in dioecesibus Mandetriensi-Dumnensi, Mensae Regularium Ordinis S. Franciscani in Hercegovina, pleno iure uti in pristinum erat denuo adsignentur (*Predstavka*, str. 28-29; prijevod: dokument br. 3).

---

[11] P. ČAPKUP, *nav. dj.,* str. 168 slj.: "De iure muneris pastoralis sub *instaurata* hierarchia episcopali ordinaria...".

c) U molbi provincijala hercegovačkih franjevaca od 20. V. 1923. stoji slijedeće napisano: "Quoniam omnibus, qui speciales circumstantias harum regionum norunt, luculentissime patet, Regulares Franciscanos neque sufficientem numerum candidatorum pro proprio et sacerdotali statu habere posse, neque media suae et suorum candidatorum existentiae in Seminariis absque beneficio paroeciarum providere valeant, et cum utroque hic impedimento, nempe ut s. apostolatus munus, seu Illmus Eppus pro dioecesibus Mandetriensi-Dumnensi habeat necessarios ss. ministros, Franciscani vero tam candidatos sacerdotii, quam sustentationis media pro Seminariis *unice occurri et succurri valeat restitutione illarum paroeciarum*,... hinc infrascriptus Superior franc. Ordinis Provinciae de Erzegovina... demissime... exorat, ut ex sponte semel cessis paroeciis, franciscano Ordini sequentes ut regulares denuo *restituantur*, *adjudicentur* (*Predstavka,* str. 31; prijevod: dokument, br. 4).

Nigdje se, dakle, ne govori o "izmjeni", kako to opetovano tvrde sastavljači franjevačkog Odgovora, nego se govori o "*revocatio*", "*restitutio*"... Riječi su jasne, stoga je suvišno stavljati posebne opaske. Komentar nije potreban!

2. U predstavci mi smo napisali: "Ovakvu molbu kakva je bila ona od 20. V. 1923. kanonisti smatraju u oprečnosti prema *kan*. 42. *CZ* u kojem se govori o "subreptio" i "obreptio", a Crkveni Zakonik u *kan.* 2361 određuje i neke sankcije protiv onih koji bi se ogriješili o propis kan. 42. CZ" (*Predstavka*, str. 37).

a) Da je molba provincijala hercegovačkih franjevaca od 20. V. 1923. u suprotnosti s kan. 42. CIC izjavio je kardinal Bruno na sjednicama S. C. Concilii 1940. i 1941:

"Quando nell'anno 1923 non c'era a Sarajevo che un solo chierico dell'Erzegovina, pensarono i Francescani che sia venuto il momento di annullare il decreto di Leone XIII; domandarono perciò alla S. C. del Concilio di affidare loro, oltre alle 25 parrocchie concesse da Leone XIII, altre 27 di nuove; adunque 52 in tutto. La loro istanza soffriva di un "vitio obreptionis vel saltem subreptionis".[12]

b) Kongregacija za evangelizaciju naroda u svojem odgovoru na opširni podnesak provincijala Šilića od 23. IX. 1972. pisala je o. Generalu 4. X. 1972. među ostalim i slijedeće: "Il Rescritto del 1923. *non essendo stato ottenuto coi necessari requisiti*, (podcrtali mi), non poteva essere mantenuto, dato che non aveva validità canonica".

c) Kardinal Antoniutti, prefekt Sv. Kongregacije za redovnike, ponens na plenarnoj sjednici Propagande od 18. III. 1965. rekao je: "Il Rescritto della S. C. del Concilio del 1923. comportando la clausola 'ad nutum S. Sedis' viene annullato in modo che le parrocchie citate nello stesso decreto possano diventare di libera

---

[12] *Razdioba župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji*, str. 4; *ABO,* 1160/67., 29. XII. 1967.

collazione. Per parte sua la S. C. dei Religiosi *ritira* il permesso accordato ai Frati Minori (n. 2727 del 20 maggio 1924).

Mi nismo u svojoj Predstavci tvrdili da "reskript Sv. Stolice iz 1923. kojim se toj njihovoj molbi udovoljava 'ob vitium obreptionis et subreptionis' po kan. 42. ne bi bio ni valjan" (*Separat,* str. 8).

To je, neka nam bude slobodno reći, "sračunato" iskrivljivanje teksta *Predstavke,* da bi se moglo dokazivati kako je unatoč toga ipak reskript iz 1923. bio valjan, jer: "Uostalom, kad bi to i bile netočnosti u franjevačkoj molbi, one ne mogu reskript učiniti nevaljanim, jer to ne spada u ono što u molbi za valjanost reskripta po stilu rimske kurije treba navesti" (*Separat*, str. 9).

Mi smo pak u našoj Predstavci pisali slijedeće: "Računajući da su navodi u molbi poglavarstva herc. franjevačke provincije istiniti, odnosno ne znajući da se radi o pukim makinacijama, Sv. Stolica, zavedena u zabludu, *in bona fide,* podjeljuje indult Mjesnom Ordinariju da može traženih 27 župa predati franjevačkoj provinciji, 'sub lege ut enuntiatae paroeciae conferantur dictis Patribus ad nutum S. Sedis' (S. C. Concilii, Prot. n. 2299/22, 22. VI. 1923.)" (Predstavka, str. 37; prijevod: dokument br. 6).

3. Franjevački Odgovor tvrdi da "nije točno" da su "franjevci nepostojeće župe (župe koje je tek trebalo osnovati) prikazali kao postojeće" (*Separat,* str. 8).

Ono što dalje slijedi u istom odlomku Separata, obična je igra riječi: "Istina je da u molbi nije rečeno da bi te župe trebalo tek osnovati, ali nije rečeno ni da su osnovane" (*ondje*).

- Nek se još jednom pročita pasus iz molbe provincijala hercegovačkih franjevaca od 20. V. 1923., koji počinje riječima: "Series paroeciarum..." (Predstavka, str. 31, prijevod: dokument br. 4), gdje se jednako navode i župa Blagaj (osnovana 1895...), i Uzarići, Cim, Rodoč, Jasenica *indiscriminatim,* ... koje nisu ni onda, tj. 1923. postojale kao župe, niti su još ni danas osnovane kao župe u kanonskom smislu.

Kad je Sv. Kongregacija dobila molbu hercegovačkog Provincijala i u njoj pročitala "Series paroeciarum...", što je drugo mogla misliti nego da se radi o župama u smislu *kan.* 216 *CIC* kad se u molbi jednako navodi i župa Mostar, koja je postojala kao i "Mostar civitas", koja nije ni onda, a ni danas ne postoji kao župa, ali u molbi nije se pravila ta razlika. U tome je baš promašaj molbe o. Provincijala po *kan*. 42 i u vezi s *kan.* 40.

A i ono što se u franjevačkom Odgovoru navodi da je bilo i za franjevce lociranih župa u mjestima "koje se zbog istog razloga neće nikada moći osnovati" (*Separat,* str. 8), nema snage uvjerljivosti.

U drugoj zgodi i u drugom spisu franjevci su napisali i rekli, da se to odnosi na predviđene župe "ŠPILJANI I POLJA" (Predstavka, str. 35).

- Na to želimo samo ovo spomenuti i primijetiti:

a) Da li bi ŠPILJANI mogli biti sjedište jednog pastoralnog centra za okolna sela da se rastereti župa Konjic, koja je inače preteška i prostorno velika, pa i u doba kad je Hercegovina prestala biti "ruralno" područje, *transeat;*

b) POLJA oduvijek je bila ljetna kapelanija, a u tim krajevima hercegovačka franjevačka provincija imala je svoj ljetnikovac, pa bi franjevci odatle i pastorizirali planištare, kao što uostalom i danas još uvijek čine, iako je Hercegovina, kako to tvrdi franjevački odgovor prestala biti "ruralno" područje (*Separat,* str. 9).

c) Sasvim je nešto drugo, ako se za redovnički kler navede jedna ili druga takva lokacija, a za dijecezanski kler navede se daleko veći broj takvih lokacija, kao što to nalazimo u molbi provincijala hercegovačkih franjevaca od 20. V. 1923. (*Predstavka*, str. 35-36).

d) Konačno, kad već o tom govorimo, spomenimo i to, da nas vrlo čudi i iznenađuje postupak poglavarstva hercegovačkih franjevaca u godini 1923, kad ono određuje i locira župe, kao da je ono pastoralna vlast u biskupiji, pa čak određuje župe i u trebinjsko-mrkanskoj biskupiji, koja je samo povjerena na administraciju mostarsko-duvanjskom Biskupu. Taj i takav nas postupak poglavarstva hercegovačkih franjevaca podsjeća na ono što je poglavarstvo bosanskih franjevaca svojevremeno pisalo Ap. Vikaru biskupu Ilijiću: "... Vestrae enim Illustritatis est SOLUMMODO in hac Missione BENEDICERE ET SANCTIFICARE, Definitorii autem est REGERE ac bono communi PROSPICERE...".[13]

4. Jednostavno nije istina da je biskup Čule nastojao kod same Sv. Stolice od 1943. do 1964. "reskript proglasiti nevaljanim" (*Separat*, str. 9).

On je Sv. Stolici iznosio netočnosti u molbi poglavarstva hercegovačkih franjevaca u godinama 1922. i 1923. On je mogao na temelju onoga što je izjavio kardinal Bruno, koji je kao Tajnik S. C. Concilii supotpisao onaj Reskript od 22. VI. 1923. držati da je Reskript iz 1923. "propter vitium obreptionis et subreptionis" kanonski nevaljan, ali u svojem podnesku od 8. VI. 1964. Mons. Čule piše: "Ideo humiliter proponere audeo, ut decisio anni 1923. cum ad nutum S. Sedis lata sit, penitus revocetur (a ne kaže: proglasi nevaljanim, naša opaska!) atque Episcopus et Minister Provincialis Franciscanorum invitentur, ut novam et utroque clero magis convenientem distributionem paroeciarum Sanctae Sedi ad confirmandum proponant".

5. Autori franjevačkog Odgovora prigovaraju Predstavci dijecezanskog klera, što u Dokumentima nije navedena molba biskupa Čule "*kojom on traži* opoziv (a ne proglašenje nevaljanim, kako to ustvrdiše sastavljači franjevačkog Odgovora na str. 9 *Separata*) i *novu raspodjelu župa*" (podvukli autori Odgovora) (*Separat*, str. 11).

---

[13] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, sv. II., Sarajevo, 1915., str. 81, bilješka 4.

a) Molba biskupa Čule bila je već davno poznata autorima franjevačkog Odgovora. Provincijal Šilić u svojem opširnom podnesku od 23. IX. 1972. citira iz te molbe biskupa Čule. Kad pak jednom dođe na red objavljivanje svih dokumenata koji se odnose na pitanje župa u dijecezi Mostar-Duvno, objavit će se i taj dokumenat. Sastavljači franjevačkog Odgovora zaustavljaju se samo kod onih riječi iz molbe biskupa Čule od 8. VI. 1964. "nova distributio", a prelaze šutkom preko drugog sadržaja te molbe, napose zadnjeg pasusa, koji glasi: "De caetero ego Patres Franciscanos multum aestimo eorumque merita historica plene agnosco. Plures eorum etiam hodie magno cum zelo in cura animarum adlaborant. Nullatenus vellem collaboratione eorum privari. Tantum hoc volo, ut clerus saecularis aequali gradu cum Patribus Franciscanis in dioecesi operam suam dare possit et ideo Deo adjuvante summis viribus studebo, ut sufficientem numerum presbyterorum saecularium quantocius habeam..."

b) Ono što Mons. Čule traži i piše u svojoj molbi od 8. VI. 1964. "Novam... distributionem" odnosi se na sve župe u dijecezi Mostar-Duvno, kako se jasno vidi iz uvodnog dijela reskripta S. C. de P. F. n. 1262/65 od 26. III. 1965., a ne samo na one župe koje su tangirane predmetnim reskriptom iz 1923. Kongregacija je ispravno shvatila misao i želju biskupa Čule i na svojoj plenarnoj sjednici 18. III. 1965. odlučila kako se ima doći do nove "et magis convenientem distributionem paroeciarum" (usp. *Predstavka*, 39-40).

Starješinstvo je hercegovačkih franjevaca mnogo puta i na mnogo načina pokušavalo dokazivati da se "nova distributio" odnosi samo na one župe koje su tangirane reskriptom od 22. VI. 1923. Međutim, kad je Apostolski Vizitator prezentirao predstavnicima jednoga i drugoga klera "Verbale" plenarne sjednice S. C. de P. F. od 18. III. 1965. koji se odnosi na pitanje župa u dijecezi Mostar-Duvno, onda je stvar postala posve jasna (usp. *Predstavka,* str. 39 i 40, bilješka 8).

Unatoč toga, pa i na uštrb dijecezanskog klera, biskup je Čule bio spreman podijeliti s franjevačkom provincijom onih 14 župa, koje su reskriptom od 22. VI. 1923. bile povjerene franjevcima "ad nutum S. Sedis", ali Starješinstvo je odbilo tu ponudu biskupa Čule.

6. U franjevačkom Odgovoru predbacuje se dijecezanskom kleru "da ne uzima u obzir jednu bitnu činjenicu: da župe koje su reskriptom iz 1923. nama povjerene zapravo i nisu nikada bile svjetovne župe: župe *liberae collationis*" (*Separat,* str. 9).

U potvrdu toga navodi se da župe "Prisoje i Dobrič" (prva postojeća, druga nepostojeća nisu nikad postale "franjevačkim", jer nije "izvršeno","iako je bilo predviđeno" (*Separat,* str. 10).

- Komparacija ne stoji, jer

a) odlukom Sv. Stolice iz 1899. jedne su župe povjerene redovnicima - franjevcima "pro mensa regulari", a druge su proglašene župama *liberae collationis - saeculares* i podijeljena je biskupu Buconjiću na njegovu vlastitu

molbu ovlast da može i u župama *lib. coll.* postavljati i redovnike jednako kao i svjetovne svećenike, dakako da ovi zadnji imaju prednost, ali nije rečeno ako Biskup imenuje franjevca za župnika u župama *lib. coll. Ordinarii* da time te župe prestaju biti župama svjetovnog klera. Držimo da je sastavljačima franjevačkog Odgovora to dobro poznato, i mi im nećemo reći ono što su oni nama rekli na str. 9 pri dnu S*eparata* ("tko pozna crkvenopravnu abecedu...").

b) S. C. pro G. E. u svojem pismu o. Generalu Reda Male Braće Prot. N. 4479/72 od 31. VIII. 1972. izjavila je slijedeće: "Poiché la suddetta parrocchia (tj. Šuica) appartiene all'Ordine francescano in virtù dell'accordo del 1899, il Provinciale dovrà ora mettere a disposizione dell'Ordinario una delle parrocchie che sono di libera collazione del medesimo e che, essendo stato dichiarato nullo ili rescritto del 1923. dovrebbe già appartenere al Clero secolare. A tale scopo, egli dovrà mettersi in contatto col Vescovo al più presto possibile; in tal modo, solo sei delle parrocchie del rescritto del 1923 saranno state passate al Clero secolare; le altre dovranno seguire col tempo".

c) Slično S. C. pro G. E. piše 4. X. 1972. Generalu Reda odgovarajući na opširni podnesak provincijala Šilića od 23. X. 1972.

d) U reskriptu N. 6009/72 od 2. XII. 1972. poimenično se izbrajaju "Le nove parrocchie secolari, attualmente amministrate dai Frati Minori..." (usp. *Predstavka,* str. 42).

Župe, dakle, koje su odlukom Sv. Stolice iz 1899. proglašene župama *lib. coll. Ordinarii - saeculares*, ostale su i dalje takvima unatoč toga što su bile reskriptom S. C. Concilii od 22. VI. 1923. povjerene (commissae, concreditae; affidate) "ad nutum S. Sedis" hercegovačkoj franjevačkoj provinciji. I nakon toga što je reskript iz 1923. abrogiran, anuliran one su *eo ipso* postale ono što su bile i prije, tj. župe *lib. coll. Ordinarii - saeculares*, kako je opetovano izjavila Sveta Kongregacija za Evangelizaciju Naroda.

7. Dodajmo ovdje još nešto à propos molbe franjevačkog provincijala Hercegovine u godini 1923.

Zadnjih godina čulo se je u Hercegovini slijedeće mišljenje pojedinih hercegovačkih franjevaca o peticiji iz 1923. Jedan od njih čak ga je ovako i pismeno formulirao: "Poznati sporazum iz 1923. o podjeli župa u Hercegovini, te posebno o otvaranju novih, miriše u nekim točkama na izvjesno lukavstvo. Međutim svaki franjevac zna i ima živo u svijesti, da su sporazum iz 1923. i onaj iz 1899. vrlo usko povezani. Franjevci nose u svijesti kao sigurnu činjenicu, da je sporazum iz 1899. godine bio *diktiran* (istaknuli mi) određenim političkim ciljevima Austro-ugarske monarhije, kojoj su franjevački bogoslovi 1909. godine javno palili zastavu pred samostanom u Mostaru, a nije bio diktiran, barem prvotno duhovnim pastoralnim ciljevima Crkve. Franjevci imaju za ovo i neke svoje argumente. Tko ovo nema pred očima, njemu će sporazum iz 1923. biti vrlo čudna, pa i nečasna stvar. Međutim franjevci su 1923. godine bili uvjereni da na

diktat iz 1899. mogu odgovoriti i izvjesnim *zaobilaženjem*, pa i *lukavstvom*" (podvukli mi).

To mišljenje, kako ga je izrazio jedan hercegovački franjevac, mi povezujemo, barem naknadno, s onim što je rekao referent o "hercegovačkom pitanju" na provincijskom kongresu na Humcu u srpnju 1969.: "Franjevci su u Bosni i Hercegovini smatrali, da im je 1881. i kasnije oduzimanjem župa nanešena nepravda, koja je ujedno bila na štetu vjerske čvrstoće, narodnog jedinstva i ugleda Crkve. Zato su se prema vlastitim mogućnostima borili protiv te nepravde, koja se protivila i zdravom razumu i vjeri".[14]

A u glasilu provincije hercegovačkih franjevaca u nepotpisanom članku mogli smo pročitati slijedeće: "Još onda netom je Hercegovina isplivala iz turske okupacije i došla pod austrijsku, kad još nije bilo nijednog svjetovnog svećenika u mostarskoj biskupiji, trebalo je odmah dodijeliti već unaprijed svjetovnom kleru franjevačke župe. Povijesna je činjenica da to nije tražila Crkva nego Austrija. A to nije tražila radi bolje Evangelizacije, nego radi 'bolje' svoje protunarodne politike. Otada do danas franjevcima se deklarativno i cinično priznaju povijesne zasluge, a kao nagrada i plaća za duga stoljeća apostolskih i mučeničkih napora izdaju im se dekreti da napuste župe i kuće...".[15]

Hoćemo li doživjeti novu evoluciju u odnosu na Deciziju Sv. Stolice iz 1899., za koju će se u potpunosti tvrditi da je i ona plod diktata, kao i uopće uvođenje, obnova i uspostava redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini[16], a ne kako se to dosad tvrdilo i kako stoji u preambuli same Decizije (*Predstavka,* str. 24), da je prijedlog za Deciziju dalo tadanje franjevačko poglavarstvo ondašnjem mjesnom Ordinariju, koji je prijedlog prihvatio i uz prethodno odobrenje Moderatora franjevačkog Reda prezentirao Sv. Stolici, koja je prijedlog prihvatila, ratificirala, odobrila uz potvrdu samog Sv. Oca Leona XIII. i naredila da se publicira.

Doživimo li tu novu evoluciju u pogledu Decizije iz 1899. onda će biti valjda suvišno ono dokazivanje da one župe koje su odlukom Sv. Stolice od 17. VII. 1899. proglašene "pro mensa regulari" moraju ostati "neokrnjene", kako to danas tvrdi franjevački Odgovor na Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine, jer je Decizija "diktat" koji ne prihvaća poglavarstvo hercegovačkih franjevaca, bilo od koga on dolazio, kako to izjavi jedan njegov predstavnik u razgovorima pred Apostolskim Vizitatorom godine 1973.

---

[14] *MiD*, 5/1969., str. 217.

[15] *MiD,* 4/1974., str. 91.

[16] U *Bosni Srebrenoj,* Sarajevo, 5/1975., str. 103 stoji napisano: "Austrija uspostavlja u Bosni i Hercegovini 5. VII. 1881. redovitu crkvenu hijerarhiju" (*sic!).*

8. Također nije istina da se "dijecezanski kler Hercegovine" "nabacuje drvljem i kamenjem na reskript iz 1923" (*Separat,* str. 12).

- Mi smo u Predstavci opširnije govorili o molbama franjevačkog provincijala u godinama 1922. i 1923. A te molbe bile su podloga za reskript od 22. VI. 1923. Mi smo izrazili žaljenje, što je S. C. C. na temelju netočnih navoda u peticijama hercegovačkog provincijala 1922. i 1923. bila zavedena u zabludu i izdala jedan reskript, koji je kasnije Sv. Stolica morala anulirati, uništiti, opozvati.

9. Autori franjevačkog Odgovora ističu da su "franjevci 1923. tražili izmjenu odluke Sv. Stolice iz 1899. u *sporazumu* (podvukli sastavljači Odgovora) s biskupom i predstavnikom svjetovnog klera" (Separat, str. 12).

- Na ovo bismo željeli primijetiti:

a) Vidjeli smo naprijed koje je izraze upotrebljavao provincijal hercegovačkih franjevaca u svojim molbama 1922. i 1923, a koji termini nemaju nikakve srodnosti s izrazom "izmjena";

b) Mi možemo pokušati razumjeti i biskupa fra Alojzija Mišića i njegovog konzistorijalca don Marijana Kelavu, ali ne možemo i ne moramo im odobriti.

Veoma je požaliti što je provincijal hercegovačkih franjevaca svojim peticijama doveo u jednu vrlo delikatnu i nezgodnu povijesnu situaciju i biskupa Mišića, njegov Konsistorij pa i samu Sv. Stolicu. Jer kad je Sv. Stolica bila obaviještena o tome, što je u stvari potpisao i preporučio sa svojim konsistorijem biskup Mišić u godini 1923., onda je Sveta Kongregacija de Propaganda Fide izrazila svoje veliko čuđenje. "Haec Sacra Congregatio valde miratur", tako je pisala sadašnjem mjesnom Ordinariju kao odgovor na njegov izvještaj u godini 1943.[17]

10. Autori franjevačkog Odgovora prigovaraju mjesnom Ordinariju Mons. Čuli što je tražio "opoziv reskripta iz 1923. *jednostrano*, bez ikakva dogovora s franjevcima..." (*Separat,* str. 1).

- I taj je prigovor bez temelja.

a) Reskript iz 1923. izdan je uz klauzulu "ad nutum S. Sedis". Prema tome Sveta je Stolica nadležna da ga mijenja, a ne mjesni Ordinarij ni franjevačko poglavarstvo. Da se je mjesni Ordinarij obratio poglavarstvu hercegovačkih franjevaca da se "izmijeni" reskript iz 1923., zar ne bi starješinstvo odmah odgovorilo, da ono nije nadležno da ga mijenja, jer je izdan "ad nutum S. Sedis".

b) Od podnošenja molbe biskupa Čule 8. VI. 1964. do njezinog rješenja - 18. III. 1965. - poglavarstvo hercegovačkih franjevaca imalo je i dovoljno vremena i mogućnosti da Sv. Stolici iznese sve svoje proturazloge protiv abrogacije reskripta iz 1923. Sv. Kongregacija je povjerila beogradskom Nadbiskupu "ad

[17] Odgovor Sv. Kongregacije, br. 792/43., 25. VI. 1943. Usp. raspis *Razdioba župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji*", str. 4; ABO, 1160/67., 29. XII. 1967.

referendum" u vezi s molbom biskupa Čule. Ondašnji provincijal hercegovačkih franjevaca izjavio je beogradskom Nadbiskupu da svi franjevci kao jedan stoje za pravnom valjanošću reskripta iz 1923., a u svojoj Promemoriji Provincijalat hercegovačkih franjevaca od 25. I. 1965. napisao je među ostalim: "Uvjereni smo, da Sveta Stolica nakon objektivnih informacija neće ni pokušati reviziju ugovora..."

Slično je rečeno u još opširnijoj Promemoriji koja je pisana talijanskim jezikom i predana Sv. Kongregaciji de P. F.

c) Aktualni mjesni Ordinarij svojom molbom da Sv. Stolica opozove reskript iz 1923. nije učinio ništa nekanonski, jer je na "Vrhu" - tj. kod Sv. Stolice 1923. bilo svezano pitanje župa i u dijecezi Mostar-Duvno i bilo je istrgnuto ispod kompetencije i Biskupa i Starješinstva.

d) Koliko bi imao efekta eventualni dijalog sa Starješinstvom hercegovačkih franjevaca o izmjeni reskripta iz 1923. najbolje pokazuju mnogobrojni razgovori zadnjih godina, nakon što je Sv. Stolica opozvala i anulirala onaj reskript iz 1923. i pozvala Biskupa i Provincijala da se sporazume o najzgodnijem načinu izvršenja onoga što je zaključeno na plenarnoj sjednici S. C. de P. F. 18. III. 1965. (*Predstavka,* str. 40).

11. Autori franjevačkog Odgovora imputiraju aktualnom mjesnom Ordinariju da je on "zavaravao" tvrdeći "da do 50 godina neće biti potrebe pokretati pitanje-župa" (*Separat,* str. 12).

- Istina jest, da aktualni mjesni Ordinarij nije želio i mislio pokretati pitanje župa kod Svete Stolice tako brzo, ali na to su ga prisilili svojim postupkom neki hercegovački franjevci. Naime, kad se je počeo povećavati broj svećeničkih kandidata za dijecezanski kler u Hercegovini, onda su neki franjevci, pa čak i franjevački kandidati počeli govoriti svećeničkim kandidatima dijecezanskog klera: kud ćete vi, sve župe u Hercegovini su naše, tj. franjevačke...

- Franjevački je provincijal u svojoj molbi od 20. V. 1923. tražio za svoju redovničku zajednicu i nepostojeće župe (*in futuro erigendae*!). Na taj je način ograničio slobodu pastoralnog djelovanja mjesnog Ordinarija, tj. slobodu osnivanja novih pastoralnih centara u mjestima gdje to traži dobro vjernika, a ujedno je time bio skoro blokiran razvoj pastoralne djelatnosti dijecezanskog klera, pa je bilo nužno potrebno da se abrogira onaj reskript iz 1923. i otvori mogućnost stvaranja novih župa *lib. coll. Ordinarii* za dijecezanski kler (*Predstavka*, str. 36-37).

Završavajući primjedbe na odlomak franjevačkog Odgovora, koji se odnosi na odluku Sv. Stolice iz 1923. želimo još i ovo dodati.

Poglavarstvo hercegovačkih franjevaca bilo je na vrijeme obaviješteno o molbi biskupa Čule da se reskript od 22. VI. 1923. opozove i ono je imalo dovoljno vremena i priliku da izloži Sv. Kongregaciji svoje stanovište vis à vis molbe Mons. Čule u pogledu reskripta iz 1923. prije nego što je S. C. de P. F. na

svojoj plenarnoj sjednici donijela zaključak da se abrogira reskript Svete Kongregacije Koncila.

Nije biskup Čule poduzimao "jednostrane intervente", kako mu imputira franjevački Odgovor (*Separat,* str. 12), nego je on izložio svoju molbu Sv. Stolici, i ova je poduzela sve da pribavi potrebne informacije, pa čak je slala svog posebnog delegata "ad referendum" prije nego što je donijela rješenje molbe biskupa Čule.

Kamo sreće, da je i Sv. Kongregacija Koncila postupila tako i u pogledu molbe franjevačkog provincijala odnosno biskupa Mišića, te da je tražila informacije od odgovornih crkvenih dostojanstvenika, kao na pr. metropolite vrhbosanskog ili ondašnjeg Ap. Nuncija u Jugoslaviji i drugih, i čvrsto držimo da ne bi nikad došlo do izdavanja reskripta onakvog sadržaja. Nas čudi i iznenađuje postupak Sv. Kongregacije Koncila u 1923., pogotovo ako ga usporedimo s postupkom Svete Kongregacije *de Propaganda Fide* prema molbi biskupa Čule od 8. VI. 1964. da se opozove reskript od 22. VI. 1923.

Još nas više čudi i iznenađuje postupak biskupa Mišića, koji nije nikad dao publicirati taj reskript iz 1923. Čak je o njemu šutio i njegov konsistorijalac don Marijan Kelava, tako da su drugi dijecezanski svećenici saznali za taj reskript tek poslije smrti don Marijana Kelave. Saznavši za to, tadanji dijecezanski svećenici prigodom spremanja izdanja novog općeg šematizma Katoličke Crkve u Jugoslaviji pisali su posebnu Promemoriju biskupu o. Alojziju Mišiću o župama koje su odlukom Sv. Stolice iz 1899. proglašene župama *lib. coll. Ordinarii*, a koje su hercegovački franjevci smatrali da su inkorporirane "tribus conventibus". Ondašnji tajnik biskupa Mišića i dijecezanski konzultor o. Ilovača tješio je i tvrdio dijecezanskim svećenicima, da biskup Mišić nije potvrdio ono što su franjevci govorili, a bez njegove potvrde ne može se ništa izvršiti. Međutim, to nije bila istina, jer je 15. IV. 1925. biskup Mišić izvršio reskript Sv. Kongregacije Koncila uz neke preinake (*Predstavka,* str. 38), ali nije ni to nikad biskup Mišić publicirao ni saopćio svojem kleru. Ako je zaista sve bilo po zakonu i *fair*, zašto se to držalo u tajnosti i zašto se nije publiciralo, kao što je nekoć biskup Buconjić objavio god. 1908. službeno Deciziju Sv. Stolice iz 1899. (*Predstavka,* str. 24).

c) ODLUKA SV. STOLICE O PREDAJI 5 ŽUPA 1967.

1. Apostolski Delegat u Jugoslaviji 13. XI. 1967. izdaje po ovlasti Sv Kongregacije *de Propaganda Fide* provedbeni dekret, kojim se nalaže poglavarstvu hercegovačke franjevačke provincije da "per ora", "donec aliter provideatur" preda 5 župa na slobodno raspolaganje mjesnom Ordinariju, koji će ih povjeriti dijecezanskom kleru (*Predstavka,* str. 40, bilješka 8).

I nama i autorima franjevačkog Odgovora dobro je poznato što je provincijal Šilić pisao 2. XII. 1967. Apostolskom Delegatu kao svoj odgovor na provedbeni dekret od 13. XI. 1967.[18]

Sam nam je o. Šilić saopćio da je Sv. Kongregacija *de Propaganda Fide* primivši taj protestni odgovor o. Provincijala shvatila ga kao buntovno i tražila intervenciju o. Generala.[19]

Uz svoj protest - odgovor na provedbeni dekret - provincijal je Šilić bio predložio jedan svoj prilog o podjeli predmetnih župa u dijecezi Mostar-Duvno, dakako neovisno o mjesnom Ordinariju.

Sv. Kongregacija odgovarajući na pismo o. Provincijala pisala je: "Sacra Congregatio de Propaganda Fide, etsi nullo modo sit contraria ut in posterum nova conventio inter Episcopum Mandetriensem-Dumnensem et istam Provinciam O. F. M. intercedere possit, tamen desiderat Franciscanos bonam suam voluntatem antea demonstrare in exsequendo ea quae Sancta Sedes per Decretum Apostolicae Delegationis in Jugoslavia, n. 604/67 diei 13 Novembris a. D. 1967 datum, cui obtemperandum erit ante diem 13 Maii p. v."[20]

2. I nama, dijecezanskim svećenicima, i franjevcima dobro je poznato kako je organizirana i sročena predaja onih 5 župa, što se je sve oko toga događalo i odvijalo, kako je stvar tekla prvih dana i mjeseci, i kako još i danas teče, pa nije potrebno da u ovim PRIMJEDBAMA na franjevački ODGOVOR o tome opširnije pišemo. Smatramo da bi "hercegovački slučaj", kako ga shvaćaju autori franjevačkog Odgovara, mogao i trebao biti predmetom posebne studije, ali to prelazi okvir ovog sadašnjeg napisa. Možda treba sačekati još izvjesno vrijeme, jer smo odviše preblizu događajima "hercegovačkog slučaja" da bi se mogao donijeti jedan objektivan i sustavnim argumentima zajamčen sud.

3. Mogu poglavari hercegovačke franjevačke provincije tvrditi kao što tvrdi i franjevački Odgovor da su franjevci "predali i napustili" onih 5 župa (*Separat,* str. 12), ali nismo ni mi, dijecezanski-svećenici, tolike neznalice u crkvenom pravu, da ne bismo znali što je predaja župa i kako se ona ima izvršiti.

I mi, i franjevci možemo o tome pročitati u najobičnijim pravničkim manualima, kao na pr. o. Ante Crnice. Autor piše: "Glavna stvar u preuzimanju župničke službe jest preuzimanje ŽUPSKOG UREDA, tj. službenih knjiga i spisa s odnosnim popisom crkvene imovine i pečatom. Pri ovom činu treba da bude prisutan koliko odstupajući toliko nastupajući župnik... O toj primopredaji sastavi

[18] *MiD*, 4/1968., str. 21-24.

[19] Usp. *MiD*, 8/1968., str. 12.

[20] Apostolska delegatura u Jugoslaviji, br. 874/68., 26. III. 1968 - hrvatski prijevod u: *MiD*, 8/1968., str. 13.

se zapisnik, koji potpiše odstupajući župnik ili njegov zamjenik, odnosno upravitelj župe, nastupajući župnik i biskupov odaslanik...".[21]

To nije učinjeno sa strane nekih župnika - franjevaca u svibnju 1968.

Kako je daleko postupak nekih hercegovačkih franjevaca prema dijecezanskim svećenicima od onog postupka misionara o. Ante Gabrića prema biskupijskom svećenstvu, o čemu nas izvješćuje revija "Vjesnik Đakovačke biskupije".[22] Još više postupak nekih hercegovačkih franjevaca udaljuje se od onog postupka o. Gabrića ako se ima pred očima, da se u "hercegovačkom slučaju" radi o župama *lib. coll. Ordinarii,* a koje su bile povjerene redovnicima "ad nutum S. Sedis", i da je Sv. Stolica naredila da se te župe vrate i ustupe dijecezanskom kleru.

4. Autori franjevačkog Odgovora mogu nekoga drugoga uvjeravati da je buna u onim trima župama (Crnač, Grude, Mostarski Gradac), nastala "spontano" - sa strane samih vjernika, a da neki franjevci, među njima u prvom redu tadanji župnici na tim župama nisu sudjelovali kod toga, ali nama, dijecezanskim svećenicima, ne treba to dokazivati, jer će zaista trošiti riječi uzalud. I mi smo djeca ovoga kraja i naroda, i mi smo prisutni ovdje na terenu, bili smo i jesmo još uvijek svjedoci svih zbivanja, pa niti mi trebamo dokazivati niti povlačiti svoju tvrdnju da su neki franjevci imali udjela, da ne kažemo i organizirali pobunu vjernika u onim trima župama, kako nas to pozivaju sastavljači franjevačkog Odgovora (*Separat,* str. 13), i da su neki franjevci kasnije, poslije 13. svibnja 1968. zalazili u te tri župe ne primarno da ih pastoriziraju, nego da uznemireni svijet podržavaju u pobuni i opoziciji prema izvršenju odluke Sv. Stolice i zakonite mjesne crkvene vlasti. *Sapienti sat*!

Držimo da je potpuno promašeno kad autori franjevačkog Odgovora završavajući ovaj odsjek o poslušnosti odlukama Sv. Stolice pišu: "...ponavljamo poziv iz našeg Osvrta: neka se javnosti jasno kaže kojoj smo to odluci Sv. Stolice pružili otvoreni otpor mi kao zajednica! To činimo s još više prava sada kada smo sami jasno upozorili koje sve odluke ne poštuju svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine: odluku Sv. Stolice iz 1899., reskript Sv. Stolice iz 1923. i odluku Sv. Stolice iz 1965." (*Separat,* str. 13).

- Naša primjedba na to:

Nakon onoga što smo izložili u našoj *Predstavci,* str. 3-12, te nakon naprijed navedenih primjedbi na poglavlje iz franjevačkog Odgovora koje se odnosi na poslušnost odlukama Sv. Stolice, nije teško stvoriti zaključak i sud o gore navedenom odlomku iz franjevačkog Odgovora.

---

[21] A. CRNICA, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, sv. 2, *Osobno i stvarno pravo*, Ulomak 1 *Hijerarhija katoličke Crkve*, Šibenik 1941., str. 221.

[22] *Vjesnik Đakovačke biskupije*, 5/1975., str. 98.

Prepuštamo da svatko sam stvori odgovarajući sud. Mi pak završavajući ističemo: da niti su biskupi Hercegovine, niti dijecezanski kler oni koji su tražili revokaciju i opoziv Decizije Sv. Stolice iz 1899, nego je to tražilo poglavarstvo hercegovačkih franjevaca! Nije dijecezanski kler Hercegovine išao u župe Crnač, Grude i Gradac Mostarski i tamo govorio vjernicima da ne prime popove...

Sv. Kongregacija pro Gentium Evangelizatione, najavljujući dolazak Ap. Vizitatora pisala je među ostalim i slijedeće: "Propaganda ha disapprovato, deplorato e condannato, a ripetute riprese, il comportamento dei Frati Minori disubbidienti, sia dinanzi al Ministro Generale, sia dinanzi ai Ministri Provinciali che si sono succeduti in Erzegovina. Questo Sacro Dicastero si è poi molto adoperato per giungere ad una pacifica intesa delle parti, e se non vi è finora riuscito, ciò si deve soprattutto alla mancanza di ubbidienza alle direttive della Santa Sede da parte di alcuni Francescani..."[23]

Ove se riječi Sv. Kongregacije za Evangelizaciju Naroda ne odnose ni na biskupe Hercegovine, niti na dijecezanski kler Hercegovine...

xxxxxx

Prije nego završimo ovo poglavlje o "poslušnosti odlukama Sv. Stolice" željeli bismo staviti nekoliko sitnijih primjedaba na slijedeće:

1) U Odgovoru hercegovačkih franjevaca nekoliko se puta spominju i opetovano ističu "prirodna i stečena prava franjevaca" (*Separat*, str. 14):

"Uostalom, franjevci su u BiH stekli pravo na župsku duhovnu pastvu nekoliko stoljeća prije samog osnutka Kongregacije Propagande" (*Separat,* str. 10);

"A u 'hercegovačkom pitanju' postupkom i zahtjevima svjetovnog dijecezanskog klera i biskupa Hercegovine dovode se u pitanje naša franjevačka ne samo zakonito stečena nego i prirodna prava" (*Separat,* str. 13, slično na dnu iste stranice).

- Naše primjedbe:

a) Tokom teoloških studija toliko nam je puta rečeno da ne postoji i ne može postojati historijsko pravo na dušobrižničku službu, na župe. Kad bi to pravo postojalo, onda se ne bi u misijskim zemljama mogla osnovati redovita crkvena hijerarhija, jer bi misionari mogli tvrditi da su oni stekli povijesno pravo, jer su oni osnovali misiju, i mogli bi pozivom na svoj misionarski rad tvrditi da dušobrižnička duhovna pastva njima pripada na temelju nekog prirodnog i povijesno stečenog prava.

---

[23] Apostolska nuncijatura u Beogradu, br. 7026/72., 31. VII. 1972.

Župska služba jest duhovna jurisdikcija i ona se ne dobiva prirodnim pravom, nego božansko-pozitivnim pravom, činom crkvene hijerarhije. Ne može se imati pastoralnu jurisdikciju neovisno o hijerarhiji i Papi.

b) Župe se formiraju ne na temelju prirodnog prava nego na temelju crkvenog prava. Onima pak koji se pozivaju na prirodno pravo na dušobrižničku službu mogao bi netko odgovoriti: da li će se oni pozivom na prirodno pravo odlučiti na ženidbu, jer to je prirodno pravo, premda su se oni stupanjem u svećenički stalež odrekli ženidbe, ili hoće li isti tvrditi da imaju prirodno pravo stjecati dobra u osobnu korist, kad su se stupanjem u redovnički stalež zavjetom siromaštva odrekli i toga prirodnog prava.

c) Sveta Stolica donoseći odluke o podjeli dušobrižničke službe u našim krajevima nikada se nije pozivala ni spominjala nečija povijesna, stečena, prirodna prava, premda je priznavala povijesne zasluge, kao što je to učinila u Apostolskoj buli "Ex hac augusta" od 5. VII. 1881.[24].

d) Sastavljači franjevačkog Odgovora ističu da su franjevci "po mandatu Sv. Stolice" župe osnivali i izgrađivali (*Separat*, str. 10).

Baš nas to uvjerava i utvrđuje da se ne može govoriti ni o stečenim, ni o povijesnim, pogotovo ne o prirodnim pravima. Nije potrebno, držimo, da sastavljačima franjevačkog Odgovora tumačimo odnos "mandans - mandatarius" (= onaj koji opunomoćuje - onaj koji prima punomoć), što se može naći u najobičnijim priručnicima moralne teologije i kan. prava.

e) Nekad su neki franjevački autori u Bosni i Hercegovini pozivali se na "ius patronatus" nad župama u BiH, drugi put pisali su o "ius praescriptionis", a sad eto čuje se "prirodna", "stečena", povijesna prava na župe u BiH.

Ako bi se i dalje sastavljači i potpisnici franjevačkog Odgovora pozivali na "prirodna, povijesna, stečena prava" na župsku dušobrižničku službu u našim krajevima, onda nam neće ništa drugo preostati nego da se opet zajednički obratimo Sv. Stolici, pa neka ona kao vrhovni autoritet i arbitar u svojim sporovima donese svoj pravorijek o tome, o čemu se mi ovdje ne možemo sporazumjeti.

2) Neki franjevci u Bosni i Hercegovini vole tvrditi da je uspostavljena i obnovljena redovita crkvena hijerarhija u Bosni i Hercegovini ne voljom Sv. Stolice, nego po mandatu i na zahtjev Austro-ugarske monarhije. Vjerujemo da nitko od autora franjevačkog Odgovora na *Predstavku* dijecezanskog klera Hercegovine ne dijeli mišljenje, koje smo našli u "Bosni Srebrenoj", informativno-

---

[24] *Spomenica vrhbosanska*, 1882-1932, Sarajevo, 1932., gdje je objavljena Ap. Bula "*Ex hac augusta Principis Apostolorum cathedra*" o obnovi i uspostavi redovite crkvene hijerarhije u BiH, str. 13-23, napose str. 21.

službenom glasilu franjevačkog provincijalata u Sarajevu,[25] ali i u Hercegovini se je čulo zadnjih godina mišljenje: "da uvođenje redovne hijerarhije u BiH nije bilo u interesu Svete Stolice nego austro-ugarske monarhije, i da je netko drugi, a ne Sveta Stolica, uporno tražio uvođenje redovne hijerarhije...".[26]

Oni se pri tome vole pozivati na onu sjednicu Zbora Propagande od 23. VI. 1879. na kojoj je od 19 prisutnih kardinala njih 17 navodno glasalo protiv da se uspostavi redovita hijerarhija u BiH.

Međutim, iz onih dokumenata koje je objavio Fra Berislav Gavranović u svojem djelu[27] vidi se, da su Kardinali na sjednici Zbora Propagande 1879. glasali da se ODGODI uspostava redovite hijerarhije u našim krajevima, jer je turska vlast i dalje zadržala suverenitet nad BiH, iako je naše krajeve okupirala Austrija po mandatu velesila, pa je bilo potrebno provjeriti da se možda Turci neće osvetiti nad katolicima u drugim mjestima, koji su i dalje ostali pod turskom upravom i vlašću zbog promijenjenih crkvenih prilika u Bosni i Hercegovini. Kad se je pak provjerilo i ustanovilo da uspostava redovite crkvene hijerarhije neće imati nikakvih posljedica na katolički živalj pod turskom vlašću i dominacijom, onda je Sv. Stolica prešla na čin obnove i uspostave redovite crkvene hijerarhije u našim krajevima.

- Upravo je besmisleno tvrditi da Sv. Stolica nije htjela uspostaviti redovitu crkvenu hijerarhiju u našim krajevima nego i dalje zadržati ustanovu Apostolskih Vikarijata, jer su ovi u organizaciji Crkve samo prelazna i prolazna forma organizacije, koja teži svojem usavršenju i punini - biskupiji na čelu s rezidencijalnim biskupom. Crkva uvijek, gdje se za to stvore uvjeti, osniva i stvara nove biskupije i dokida Apostolske Vikarijate. Treba samo malo zaviriti u *Acta Apostolicae Sedis*, pa i u najnovije doba za vrijeme pontifikata Pavla VI. stvaraju se i osnivaju nove nadbiskupije, crkvene pokrajine i biskupije, a dokidaju Apostolski Vikarijati. Zar samo da BiH bude u tome iznimka?!

- Citirani autor Fra Berislav Gavranović navodi zašto su Kardinali na sjednici Zbora Propagande 1879 bili protiv "osnivanja svjetovne, redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, i to očevidno zbog toga, što se je prema praksi inače činilo da je taj sistem uprave prirodno vezan za svjetovni kler koji nisu imali namjeru da zavedu u tim pokrajinama...".[28]

Ne shvaćamo zašto neki franjevci u našim krajevima ne mogu ili ne žele razumjeti da je redovita crkvena hijerarhija nemoguća bez redovitog pastoralnog

---

[25] Usp. gore bilješku 15.

[26] J. MIHALJEVIĆ, *Osvrt na prikaz "Župe u Hercegovini"*, Humac, 1969., str. 14.

[27] B. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*, Beograd 1935., str. 316-350, napose 323, 335 i sl.

[28] B. GAVRANOVIĆ, *nav. dj.,* str. 89.

dušobrižničkog klera, koji će jedino ovisiti o biskupu. Ne uviđaju li izvjesni besmisao: osnovati biskupiju, crkvenu pokrajinu s redovitom crkvenom hijerarhijom, a rezidencijalnog biskupa učiniti potpuno ovisnim o redovničkim poglavarima, kao što je to nekad u Apostolskim vikarijatima, gdje biskup nema dijecezanskog klera.

Lijepo napisa biskup fra Anđeo Kraljević godine 1878: "Numquam Vicarii Apostolici quietem et pacem habebunt donec proprium clerum non habuerint".

On, stoga, predlaže: "Ideo humiliter rogo ut dignetur agere apud S. Sedem quatenus vellet declarare Mostar civitatem sedem Episcopalem seu Dioecesim cum iuribus solitis... Oportebit plures paroecias erigere, novas possem presbyteris saecularibus conferre...".[29]

Nije *fair* od strane nekih franjevačkih autora imputirati Sv. Stolici da je po diktatu Austro-ugarske monarhije uspostavila redovitu crkvenu hijerarhiju u BiH!

Povjesničar, kard. Hergenröther, napisa za pontifikat Leona XIII da je taj bio upravo "epochenmachend" u pogledu uspostavljanja, osnivanja biskupija i nadbiskupija. On navodi da je u doba vladanja Crkvom tog velikog Pape Leona XIII uopće osnovano 248 biskupija odnosno nadbiskupija, 48 novih apostolskih vikarijata i prefektura.[30] Zar ne bi bio besmisao i strašno uvredljivo za Crkvu tvrditi da je u svim tim krajevima, gdje su osnovane nove nadbiskupije i biskupije učinjeno to pod presijom više, građanske sile, kao što to neki franjevački autori tvrde za promjenu crkvenih prilika da su u BiH učinjene pod pritiskom i na diktat Austro-ugarske monarhije. Takvo nešto može tvrditi onaj koji se ne usudi direktno protiviti Sv. Stolici, što mijenja crkvene prilike, dokida Ap. Vikarijate i uspostavlja redovitu crkvenu hijerarhiju, nego to onda prigovara Austro-ugarskoj monarhiji, a u stvari prigovara Sv. Stolici.

- Također nije istina da je Austro-ugarska bila protiv franjevaca u našim krajevima, a da je favorizirala svjetovni kler i jezuite.

Poznato je da je na prijedlog Austrije i nakon uspostave redovite crkvene hijerarhije u Mostaru i Banjoj Luci Sv. Stolica po dvojicu franjevaca imenovala rezidencijalnim biskupima. Tko zna dokle bi se to nastavilo, da nije poslije I. svjetskog rata Austrija izgubila tutorstvo nad našim krajevima, i otada Sv. Stolica slobodno imenuje biskupe u našim krajevima bez prijedloga sa strane Austrije. A što je u Hercegovini poslije biskupa Buconjića došao bosanski franjevac za biskupa, možda je to posljedica onog neraspoloženja koje je Austrija gajila prema

[29] *Pismo* Apostolskom pronunciju u Beč, od 16. listopada 1878., u: APF SOCG, Bosnia, vol. 16, fol. 929 r-v.

[30] J. HERGENRÖTHER, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, neu bearbeitet von J. P. Kirch, 1917, IV Band, str. 526.

hercegovačkim franjevcima zbog onih demonstracija koje su se dogodile u Mostaru 1909. godine.[31]

3) Sastavljači franjevačkog Odgovora preveli su riječ "indurre" iz Verbale-a plenarne sjednice Kongregacije Propagande dne 18. III. 1965. s "*nagovoriti*" (*Separat,* str. 11).

Međutim, iz samo letimičnog uvida u bilo koji rječnik talijansko-hrvatski, odnosno latinsko-hrvatski može se vidjeti da glagol "indurre - inducere" ima daleko više značenja, jer nekoga se može "inducere - skloniti koga na nešto" i odlukom, zapovijeđu, odredbom...

Kamo sreće da se je moglo poglavarstvo hercegovačkih franjevaca "nagovoriti" da vrati i ustupi predmetne župe Biskupu na slobodno raspolaganje za dijecezanski kler, kako je to odlučila Sv. Kongregacija *de Propaganda Fide* 1965. godine, onda, zaista, ne bi bilo "hercegovačkog slučaja", niti bi bilo Izjave Katoličkih biskupa Jugoslavije o "hercegovačkom slučaju", niti bi bilo franjevačkog "Osvrta" na tu Izjavu, niti naše "Predstavke...", niti franjevačkog "Odgovora na našu Predstavku", niti našeg ovog "Priloga...", a još više, ne bi bilo sablazni i nereda i anarhije u dijecezi Mostar-Duvno, što nastadoše iza izbijanja afere oko predaje predmetnih župa.

Da je bio o. Ante Gabrić mjesto nekih hercegovačkih franjevaca, ne bi se moglo dogoditi ono što se dogodilo 1968. g. Drugim riječima, da su neki hercegovački franjevci prožeti duhom o. Gabrića, misionara, ne bi, vjerujemo, nikad došlo do sablazni i nereda "hercegovačkog slučaja", jer je o. Gabrić pred ocem Nadbiskupom "predao ključeve crkve i ključ svetohraništa mladom domaćem svećeniku ocu Prodipu", i dalje piše o. Gabrić, "kad sam ga pred oltarom zagrlio i u čelo poljubio, mislim da sam bio najsretniji čovjek na svijetu...".[32]

4) Autori franjevačkog Odgovora izjavljuju: "Mi priznajemo Svetoj Stolici pravo da mijenja svoje odluke o župama, i to bez obzira na to jesu li one povjerene redovnicima s klauzulom 'ad nutum S. Sedis', ili s klauzulom 'in perpetuum' ili 'pleno iure' (*Separat*, str. 13).

- Veoma je lijepa ova izjava! Mi bismo željeli da ona ne bude samo formalna deklaracija i na papiru, nego da se potvrdi i na djelu, u stvarnosti. Jer Sveta je Stolica donijela jednu odluku o ustupanju i predaji 5 župa, koja, nažalost, još ni danas nije u potpunosti izvršena.

- Nekad je i hercegovački provincijal Dr Šilić izjavio pred Tajnikom Propagande: "Vi niste u stanju zapovijedati, koliko ja mogu poslušati",[33] ali nije

[31] Usp. na prethodnim stranicama ono mišljenje jednog hercegovačkog franjevca o uskoj povezanosti peticije iz 1923. i odluke iz 1899.

[32] *Vjesnik Đakovačke biskupije*, 5/1975., str. 98.

[33] *MiD*, 1/1969., str. 18.

izvršio ono što mu je bila dužnost u pogledu discipliniranja svoje nepokorne i neposlušne subraće u provinciji.

- Dok autori franjevačkog odgovora jednom deklariraju da priznaju pravo Sv. Stolici da mijenja svoje odluke o župama, na drugom pak mjestu pišu: "Međutim mi smo svjesni da Sv. Stolica, pa ni sam Sv. Otac neće nikada vršiti tu svoju vrhovnu vlast 'per modum arbitrii'..." (*Separat*, str. 13).

Opravdano se pobojavamo da se naprijed navedena izjava autora franjevačkog Odgovora ne slaže s gornjom njihovom izjavom da priznaju Sv. Stolici pravo da mijenja svoje odluke o župama. Željeli bismo da budućnost pokaže da je naša bojazan bila neopravdana i bez temelja.

AD 4. "MONOPOLISTIČKO - ESKZUZIVISTIČKI MENTALITET FRANJEVACA"

Sastavljači franjevačkog Odgovora okomili su se s naročitom vehementnošću na onaj dio naše Predstavke u kojem smo upozorili na onaj mentalitet kojim su bili prožeti franjevci u BiH kroz povijest, napose u doba osmanlijskog gospodstva u našim krajevima.

Da su sastavljači franjevačkog Odgovora mirno i bez uzrujavanja i nervoze pročitali one odlomke u našoj *Predstavci* na str. 11, 12, 15-17, potpuno smo uvjereni da ne bi nikada napisali ono što stoji napisano na str. 14. franjevačkog Odgovora.

Odbijamo kao neopravdanu, recimo i nepravednu optužbu da smo mi, dijecezanski kler Hercegovine, iznijeli "tešku klevetu... prikazujući... bosansko-hercegovačke franjevce u najcrnjem svjetlu..." (*Separat,* str. 14).

Neka ponovno sastavljači franjevačkog Odgovora uzmu u ruke našu *Predstavku,* pa mirno, bez uzrujavanja i ljutnje pročitaju ono što je napisano na str. 12, pa neka to usporede s onim što su oni napisali u svojem Odgovoru na str. 14, i uvjereni smo da će dobiti drugačiju sliku. Spremni smo čak predložiti i to da se pri BK i VVRP formira jedna Komisija koja će proučiti i ispitati naše izlaganje u *Predstavci* i izlaganje u franjevačkom Odgovoru, i ako nas ta Komisija proglasi "krivima" za "tešku klevetu" koju smo nanijeli franjevcima, onda smo mi spremni javno tražiti oproštenje od subraće franjevaca, a samo jedno molimo i tražimo da na isto budu spremni i autori franjevačkog Odgovora, ako ta Komisija izjavi da smo mi, dijecezanski svećenici, tvrdnjom autora franjevačkog Odgovora teško i nepravedno oklevetani.

Neka nam se dopusti staviti nekoliko primjedaba na izlaganje sastavljača franjevačkog Odgovora na ovo poglavlje.

a) U PROŠLOSTI

1. Autori franjevačkog Odgovora posebno su se zaustavili i oborili na izvještaj tajnika Propagande Urbana Cerri-ja Papi bl. Inocentu XI prigodom njegovog stupanja na papinski prijesto.

Mi nismo citirali ni jedne riječi iz toga izvještaja U. Cerri-ja, nego smo napisali: "Dovoljno je podsjetiti na izvještaj Tajnika Propagande Cerri-ja oko 1680. Papi bl. Inocentu XI prigodom njegova stupanja na papinski prijesto" (*Predstavka,* str. 13).

U franjevačkom Odgovoru sastavljači citiraju samo djelomično iz izvještaja tajnika Cerri-ja. Bilo je potrebno, kad su se već odlučili posebno osvrnuti i pokušati opovrgnuti taj izvještaj tajnika Cerri-ja, da su njegov izvještaj u cijelosti donijeli, barem onaj dio koji se odnosi na Bosnu. Žao nam je da su to sastavljači franjevačkog Odgovora propustili učiniti, jer onako iskomadano citiranje (*Separat,* str. 16, bilješka 5) potiče nas na zaključak da su autori franjevačkog Odgovora citirali samo ono, što im odgovara, a ono što im ne konvenira, to su jednostavno ispustili.

Radi toga mi smo ovaj put prisiljeni citirati odnosni dio izvještaja U. Cerri-ja o Bosni u cijelosti, da se vidi što piše tajnik Propagande u svom izvještaju.

Sastavljači franjevačkog Odgovora tvrde: "Ne zna se na temelju čega je Cerri stvorio takvo mišljenje" (*Separat,* str. 16).

Lijepo je da nisu autori franjevačkog Odgovora rekli za Cerri-jev izvještaj da je "laž", kao što je to učinila AKSA od 11. IV. 1975. izvješćujući o franjevačkom Odgovoru.[34]

- Sigurno je autorima franjevačkog Odgovora dobro poznato da je Sv. Kongregacija *de Propaganda Fide* iza svojeg osnutka (1622) posebnu pažnju i skrb pokazivala upravo prema vjernicima koji su "trpjeli najrazličitije nevolje po teškim misijskim područjima. Taj Zbor ubrzo je postao glavna i jedina adresa na koju su se obraćali katolici iz Bosne".[35]

- Već 1623. šalje zapaženu relaciju i izvješće o stanju Katoličke Crkve u Bosni provincijal bosanskih franjevaca Fra Marijan Pavlović.[36]

- Novoosnovana Sv. Kongregacija nastojala je skupiti što detaljnije i potpunije izvještaje o stanju vjere i Crkve u krajevima pod osmanlijskim gospodstvom.

---

[34] *AKSA*, informativni bilten KS, Zagreb, 14/1975., str. 3.

[35] *Misijski Kalendar*, 1973. str. 28; izdanje "*Radosne Vijesti*" u Sarajevu.

[36] B. PANDŽIĆ, *Relatio de provincia Bosnae Argentinae*, an. 1623. u: *Mandićev Zbornik*, Rim, 1965. str. 218-227.

Tajniku Propagande U. Cerri-ju sigurno je bio poznat izvještaj Ap. Vizitatora Petra Masarecchija o prilikama katoličkoga naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni god. 1623. i 1624.[37]

Tajnik Cerri mogao je biti upoznat i s onim prijedlozima koje je Sv. Stolici iznosio isusovac Bartol Kašić 1613-1614.[38]

Objavljujući M. Vanino D. I. prijedloge Kašića piše i ovo: "Kašić se dotiče ukratko i neprijateljskog stava bosanskih Franjevaca proti biskupima i svećenicima poslanim od Sv. Stolice, koji ne pripadaju bosanskoj provinciji, makar inače bili Franjevci. U posjedu smo velikoga broja savremenih pisama i izvješća o tim stvarima iz pera vjerodostojnih osoba, a znamo, da se Propaganda time često morala baviti. Spominje to otvoreno i tajnik Propagande Urban Cerri u poznatom spisu o stanju Katoličke Crkve...".[39]

Evo cjelovita Cerrijeva izvještaja koji se odnosi na Bosnu, na hrvatskom prijevodu i na talijanskom izvorniku:

"Bosna je u starini bila dio Dalmacije. S njom je, nasljedno, potpala pod ugarske kraljeve. Zatim je 1463. došla pod otomansko gospodstvo, osvojena od Mehmeda II. Glava joj je Sarajevo, grad vrlo napučen, premda bez zidina, rezidencija paše, kamo se sa svih strana slijeva mnoštvo svijeta radi trgovine. Katolika će biti oko 1000, koji o svom trošku drže neke svećenike, koji im dijele sakramente; u mnogim se dijelovima kraljevstva nalaze minoriti od opsluženja (= franjevci), koji posjeduju 18 samostana. I to je najbogatija provincija sv. Franje, ali najraspuštenija. A tako su protivni svjetovnom kleru - iz straha da ne bi bili lišeni prihoda onih župa, s pomoću kojih uzdržavaju samostane - da sa svim naredbama koje bi se izdale iz Rima ne bi bilo moguće da se ondje uvede. I izazvali bi progon Turaka protiv samoga klera. Stoga se ta zloupotreba trpi da se ne prouzroči veće zlo.

Kongregacija je doznačila nekoliko mjesta za studij u Italiji određenu broju onih redovnika; s ciljem da se, nakon što steknu znanje, vrate u provinciju da poučavaju novake. A španjolski im kralj daje, od carine na vino u Napulju, novac za odjeću. Među ovima živi biskup fratar istoga Reda koji je nedavno bio u Rimu (Nikola Olovčić). Između njega i onih redovnika ne teče, prema običaju prethodnika, dobra prepiska. Nastaju među njima samima strančarenja i kućne nesloge, tako da se nisu uzdržali od optuživanja katkad biskup, katkad sudrugovi

---

[37] K. DRAGANOVIĆ, *Izvješće Ap. Viz. Petra Masarecchija*, u: *Starine* JAZU, 39, Zagreb, 1938., str. 1-48.

[38] M. VANINO, *Predlozi Bartola Kašića Svetoj Stolici za spas i procvat katoličanstva u Turskoj (1613 - 1614)*, u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 217-254.

[39] *Ondje*, str. 223.

na turskom sudu, koji ne može imati bolji otvor da izvuče novac na propast samostana, od kojih su neki zatečeni, zaduženi i opustošeni iz istih razloga.

Kongregacija je riješila njihov spor, uza sve što biskup nije ostao zadovoljan, jer mu se čini ograničenom sva njegova jurisdikcija; spomenutoga je biskupa imenovao, na prijedlog cara kao ugarskoga kralja, sv. uspomene Klement IX. iako ova biskupija nije obuhvaćena u deset utemeljenih od Sv. Stjepana, prvoga kralja, i ima stotinu reala godišnje iz ugarske kamere, tako da mu, uz to, služe župe i samostani, živi s malim potrebama".[40]

2. Tajnik U. Cerri u svojem izvještaju o stanju Katoličke Crkve ne govori o pokušajima i nastojanjima Rima da se odgoji i u duhovnu pastvu uvede svjetovni

---

[40] Izvještaj tajnika Propagande U. Cerri-ja koji se odnosi na Bosnu: "BOSNA fu anticamente parte della Dalmatia, e con quella cadde per successione ai rè d'Ungaria, poi nell'anno 1463 peruenne sotto il dominio Ottomano, acquistata da Maometto secondo, di cui hora è capo SERAGLIO, città popolatissima, benchè senza mura, e residenza del Bassa, dove concorrono da tutte le parti genti infinite per il traffico. I cattolici saranno 1000 in circa, ch' a loro spese mantengono alcuni sacerdoti, che gl'amministrano i sagramenti; stanno in molte parti del regno i minori osservanti, che ne possedono 18 conventi, et è la più ricca provincia di san Francesco, mà la piu rilassata; e sono talmente contrarij al clero secolare per timore d'essere privati dell'entrate di quelle parochie, con le quali mantengono i conventi, che con tutti gl'ordini, che si dassero da Roma, non sarebbe possibile, che vi s'introducesse, e suscitarebbero la persecutione de Turchi contro il medesimo clero, onde si tolera quest'abuso per non cagionare magior male.

La congregatione ha assegnati alcuni luoghi di studij in Italia a certo numero di questi religiosi; acciò che doppo d'hauere apprese le scienze tornino alla provincia per insegnare a novitij, et il rè di Spagna gli fà contribuire dalla gabella del vino in Napoli il denaro per il vestiario. Habita tra questi il vescovo frate dell'istesso ordine ch'è stato ultimamente in Roma (Nikola Olovčić), tra il quale e quei religiosi non passa conforme il solito dell'antecessori buona corrispodenza, oltre (n'ordiscono fra Loro medesimi fattioni, e discordie domestiche, a segno che non si sono) astenuati d'accusare quando il vescovo, e quando i com(p)agni al tribunale turchesco, che non può hauere migliore apertura per cavar denari con rovina de conventi, alcuni de quali stanno impegnati, indebitati, e desolati per simili cagioni.

Hà però la congregatione decisa ogni loro controversia con tutto ch'il vescovo non sia rimasto sodisfatto, parendogli assai limitata la sua giurisdittione; fu fatto il detto vescovo a nominatione dell'imperatore come rè d'Ungaria dalla san. mem. di Clemente nono, con tutto che questo vescovato non sia compreso ne X fundati da san Stefano, primo rè, et ha cento reali annui dalla camera d'Ungaria, onde con quello gli somministrano le parochie et i conventi, vive con poco bisogno". A. THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalim Historiam illustrantia*, sv. II. Zagreb-Rim, 1863-1875., str. 213; riječi u zagradi ne nalaze se u Theinerovu dokumentu, nego u: K. HORVAT, *Monumenta historica nova historiam Bosnae et provinciarum vicinarum illustrantia*, u: Glasnik zemaljskog muzeja, Sarajevo, 21, 1909., str. 393-396, dokument br. 159, iz god. 1676.

kler u krajevima koji su pod osmanlijskim gospodstvom, nego on govori i referira Papi Inocentu XI. o stanju Katoličke Crkve u tim krajevima.

Stoga je potpuno promašeno ono što pišu autori franjevačkog Odgovora: "Ali on ne tvrdi da je stvarno bilo pokušaja od Sv. Stolice i raznih rimskih dikasterija da se svjetovni kler uvede u Bosnu" (*Separat,* str. 16).

Ali "Rim je, bez svake sumnje, želio uvođenje i dijecezanskog klera uz redovnički u Bosni kao i u drugim misijama na Balkanu, što dokazuje otvaranje 'ilirskih kolegija' u Fermu, Loretu i Monte Garganu u XVII st. Pokušaj, makar i dugoročan, nije uspio, slomio se uglavnom na otporu bosanske franjevačke provincije".[41]

K. Zazinović piše: "Bijedno je stanje balkanskih zemalja pod turskom vlašću potaklo papu Aleksandra VII. (1655-1666) da po savjetu Prefekta Kongregacije za širenje vjere kard. Antonija Barberinija podigne kolegij za uzgoj svećenstva i tako pomogne katolicima, koji su iz dana u dan u tim krajevima opadali prelazeći na islam i pravoslavlje radi nestašice katoličkih svećenika. Prvotna mu je namjera bila, da se taj kolegij podigne u Dubrovniku, ali radi nekih poteškoća s Venecijom odabran bi za sjedište kolegija gradić Fermo. Kongregacija je pak zamolila nadbiskupa u Fermu kard. Karla Gualtieri-a da uredi i ostvari ovaj njezin nacrt... Kolegij je bio osnovan 1663, ali zbog nastalih poteškoća, 1746. S. C. de P. F. predložila je Papi pripojenje kolegija Propagandinu Zavodu 'Urbanum' u Rimu, što je Papa Benedikt XIV 28. I. 1746 'benigne approbare dignatus est unionem faciendam Collegii Illyrici Firmani ad Collegium Urbanum'."[42]

3. Autori franjevačkog Odgovora nastoje opovrgnuti Cerrijev izvještaj na taj način što pokušavaju dokazati da ne stoje ni druge tvrdnje iz njegova izvještaja koji se odnosi na Bosnu, napose, da je Bosna u to doba "la più ricca..." (Usp. *Separat,* bilješka 30, str. 24).

- Ono što sastavljači franjevačkog Odgovora navode kao dokaze ne uvjerava, jer iz citiranog teksta Cerri-jeva izvještaja vidi se da on ne tvrdi "... da su mnogi samostani u Bosni zbog prezaduženosti dovedeni do propasti" (*Separat*, str. 17), jer Cerri upotrebljava riječ "alcuni", a ne "molti".

- Cerri navodi i razlog zašto su neki samostani "indebitati...", treba samo mirno i bez uzrujavanja pročitati drugi odlomak Cerri-jeva izvještaja koji se odnosi na Bosnu.

- Da li je u to "vrijeme bosanska provincija proživljavala najtežu materijalnu krizu zbog turskog zuluma" (*Separat,* str. 17), *transeat,* a izvještaj Fra

---

[41] K. DRAGANOVIĆ, Osvrt na knjigu S. M. Džaje*: Katolici u Bosni i Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, u: CUS, Split, 2/1972., str. 171-185, str. 180.

[42] K. ZAZINOVIĆ, *Prikaz rasprave V. Bartocentti: "Il collegio Illirico di S. Pietro e Paolo di Fermo"*, u: Bogoslovska Smotra, 4/1940., str. 296-299, citat na str. 298.

Marka iz Vasiljeva Polja (provincijal 1675-1678) ne nuka nas na takav zaključak, kako to pišu autori franjevačkog Odgovora.[43]

- Cerri-jev se izvještaj slaže u pogledu broja samostana bosanske provincije s izvještajem provincijala Fra Petra Travničanina (1672-1675), pa je vjerojatno da je Urban Cerri i za druge svoje tvrdnje nalazio izvor u izvještajima koje je u to vrijeme primala Propaganda.[44]

4. Sastavljači franjevačkog Odgovora predbacuju dijecezanskom kleru Hercegovine i mostarskom Biskupu da su "krivotvorili i "to jedino svjedočanstvo iz rimskih arhiva" (*Separat,* str. 16).

- U Predstavci mi nismo ni jedne jedine riječi naveli iz Cerri-jeva izvještaja, pa ne znamo što smo to mogli mi "krivotvoriti", i u tom izvještaju U. Cerri-ja izmijeniti? Mi se nismo oslanjali na Cerri-jev izvještaj kad smo ustvrdili u našoj *Predstavci:* "Nepobitna je povijesna činjenica da redovnici - franjevci kroz povijest u našim krajevima nisu trpjeli uza se u duhovnoj pastvi vjernika po župama nijednoga drugoga klera " (*Predstavka,* str. 13), nego smo uz druge dokaze dodali i to: "Dovoljno je potsjetiti na izvještaj tajnika Propagande Cerri-ja..." (*ondje*).

Zapravo, mi bismo morali prigovoriti autorima franjevačkog Odgovora, jer su oni iskrivili taj izvještaj Sekretara Propagande navodeći ga nepotpuno i okrnjeno. Stoga smo ovaj put bili prisiljeni citirati u potpunosti odnosni odlomak iz Cerri-jeva izvještaja.

5. Autori franjevačkog Odgovora djelomično prevode Cerrijev izvještaj i pišu: "On samo tvrdi 'da usprkos svim naredbama koje bi došle iz Rima ne bi bilo moguće uvesti ga (svjetovni kler), te da bi (franjevci) potakli progon Turaka protiv istoga klera'" (*Separat*, str. 16).

- Zar to nije najbolja potvrda i dokaz za onaj mentalitet na koji smo mi željeli upozoriti u svojoj *Predstavci* (str. 17)?! Zar nije strašno samo i pomisliti na to da bi redovnici-franjevci mogli biti tako protivni svjetovnom kleru iz straha da ne bi izgubili prihode župa s kojima uzdržavaju samostane, te da ne bi bilo moguće sa svim odredbama koje bi bile dane iz Rima uvesti svjetovni kler u te krajeve, jer bi franjevci mogli potaknuti (organizirati) progon Turaka protiv toga klera, pa se stoga trpi taj abuzus da se ne stvori i prouzroči veće zlo!

Zar to nije svjedočanstvo jednog neshvatljivog mentaliteta?

Na mjestu je ovdje podsjetiti na ono što piše Ap. Vizitator P. Masarecchi[45] i Bartol Kašić u svojim prijedlozima.[46]

---

[43] J. JELENIĆ, *Dva ljetopisa Bosne Srebrene, Ljetopis Fra Marka iz Vasiljeva Polja i Fra Bernardina Nagnanovića*, Sarajevo, 1919.

[44] D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968., str. 200.

[45] "5. Treba strogo zabraniti franjevcima da turskim sudovima tužakaju svjetovne

6. Autori franjevačkog Odgovora (, *Separat* str. 20, bilj. br. 23) žele dodati, da se ne može pozivati, kako smo to mi učinili u svojoj *Predstavci* (str. 18), na one afere i razne sukobe franjevačkog poglavarstva i biskupa, jer "radilo se redovito o sukobu kompetencija i prava, zapravo o zadiranju u tuđe kompetencije i prava" (*Separat,* str. 20., bilješka 23).

- Međutim, iz onoga što tvrdi Gavranović,[47] Jelenić,[48] što izlaže Vladić,[49] te što spominje Draganović za biskupa fra Marijana Lišnjića[50] i fra Rafaela

svećenike i tom prigodom novcem i darovima mite turske suce i službenike...", u hrvatskom prijevodu citira J. BUTURAC, *Katolička Crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, 1970., str. 80.

[46] "... 4° Se non pigliarà V. Santità qualche efficace rimedio con li frati di Bosna, che non impedischino le persone mandate da V. Santità, niuno potrà tenersi sicuro, che non sia per essere tradito da loro nelle mani de Turchi con calumnie solite et insolite, che sanno loro quanto possono nei animi de Turchi per cauare danari dei poueri sacerdoti"... "Ma non sono solamente capitali nimici li eretici et schismatici à Don Simone, mà altretanto lo perseguitano li frati di Bosna, perché hà impetrato quel commandamento e privilegio del Gran Turco per poter introdurre preti secolari et sacerdoti papisti non frati...": M. VANINO, *Predlozi Bartola Kašića Svetoj Stolici za spas i procvat Katoličanstva u Turskoj (1613-1614)* u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 231, 247.

Dodajmo i ovo: Don Matija Kraljić, pitomac kolegija Fermo, kojeg je na preporuku Propagande beogradski biskup postavio na jednu župu, tuži se Kongregaciji god. 1715. da su ga franjevci "protjerali" ("scacciato") iz župe na koju ga je bio postavio beogradski biskup: AFP, SC, vol. 85, 1715, Ungaria.

Ondje se može se pročitati i ovo: "Li Vescovi di Belgrado e di Makarska si son' altre volte lamentati de PP Bosnesi perché? impedivano la missione a sacerdoti secolari, e ne sono stati avertiti i PP. Superiori, nel 1681 essendo venuti richiami, che i medi PP. neki paesi Illirici scacciano anco per mezzo de Turci i Parrochi posti da loro Ordinarii...".

Mogli bismo nastaviti s iznošenjem sličnih svjedočanstava, ali to prelazi okvir ovog priloga i primjedaba, nego želimo samo spomenuti ovo: "U početku (iza osnutka Kongregacije Propagande) se pomoć toga Zbora katolicima u Bosni sastojala u *spasonosnim savjetima* za rješenje pitanja odnosa franjevačke provincije s franjevcima biskupima, odnosa franjevaca sa svećenicima zvanim 'popovi glagoljaši', odnosa franjevaca sa svećenicima pitomcima ove iste Kongregacije": *Misijski kalendar*, Sarajevo, 1973., str. 28.

[47] B. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite Katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine*, Beograd, 1935., str. 4: "U isto vrijeme (tj. oko 1840.) govori biskup Barišić da će podignuti sjemenište, za što je kod Travnika i zemljište bio kupio, i odgajati kler, koji će samo od njega zavisiti".

[48] J. JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, sv. II. Sarajevo, 1915., str. 395-396: "Mislio ga je (tj. svjetovni kler) odgajati kod Travnika, gdje je kanio podići sebi residenciju i sjemenište za odgoj klera i gdje je u tu svrhu s pomoću Lionskog zbora za raširenje vjere bio već kupio zemljište".

[49] J. VLADIĆ, *Bilješke o Šunjiću i Karačiću*, u: Franjevački vjesnik, 1929., str. 285-

Barišića,[51] jasno se vidi da u tim aferama nije se radilo samo "o sukobu kompetencije i prava", kako to tvrdi franjevački Odgovor.

7. Mi smo u svojoj *Predstavci* istakli da još nema jedne opširnije i na povijesnim izvorima obrađene studije o djelovanju svjetovnih svećenika-misionara u otomanskoj Bosni i o djelovanju tzv. "popova glagoljaša".

"Osjetljivo nam nedostaje nešto iscrpnija, općenitija i dublja studija o glagoljašima u Bosni koja istom čeka svog autora",[52] ali ni najmanje ne sumnjamo, kad jednom ona bude obrađena i publicirana, onda će naše upozorenje o neshvatljivo ekskluzivističkom mentalitetu ondašnjeg poglavarstva bosanskih franjevaca dobiti svoju punu potvrdu. Uvjereni smo da će tek onda biti potpuno osvijetljeno s kakvim čudnim mentalitetom susrećali su se ti svećenici u svojoj svećeničkoj subraći - redovnicima franjevcima.

Mi želimo ovdje upozoriti na ono što piše časopis "Bosanski prijatelj" 1861. o trebinjsko-mrkanskoj biskupiji.[53] A potvrdu za jedan čudni, neshvatljivi

---

286.

[50] Fra Marijan Lišnjić "došavši u sukob s franjevačkom Bosnom Srebrenom, dolazi na misao potrebe stvaranja biskupijskog klera, glagoljaša, koji će slušati samo svog biskupa": *CUS*, 2/1972., str. 183.

[51] "Drugi nasljednik biskupa Ilijića Varešanina ... fra Rafo Barišić iz Oćevije kod Vareša... uspije poslije gotovo 400 godina oduzeti monopol u zastupanju bosanskih Hrvata katolika od franjevačke provincije i osigurati ga za bosanskog biskupa odnosno apostolskog vikara (god. 1840.). Tako se otvorila široka mogućnost za uspostavu biskupijskog klera u Bosni, bilo glagoljaškog, koji je tek prije nekoliko godina izumro, bilo latinskog, možda fra Rafi više simpatičnog. Glavna stvar je da to svećenstvo vjerno stoji u borbi uz svog biskupa. Ti novi momenti samo su doprinijeli da se borba još žešće rasplamsa. Biskup fra Rafo, istom u prvoj fazi izvođenja svoga nauma, ostade pobijeđen od provincije i istisnut iz Bosne. Hercegovina mu postade daskom spasenja iz brodoloma ... U Hercegovini "Barišiću nisu više bili potrebni novi saveznici u nekom budućem svjetovnom kleru, što više, mogli su biti štetni za dobre odnose s hercegovačkim franjevcima. Jedna vrlo povoljna prilika za svjetovno svećenstvo opet nije urodila nikakvim plodom, a stari glagoljaši počeli su u narodu padati u zaborav": *CUS*, 2/1972., str. 183-184.

[52] K. DRAGANOVIĆ, *nav. mj.,* str. 185. O Ilirskim kolegijima u Italiji, u kojima su se odgajali hrvatski mladići za svećenički stalež, da se nakon svršenih nauka vrate u hrvatske zemlje kao dušobrižnici, kod nas je, nažalost, vrlo malo pisano. O Ilirskom kolegiju u Loretu napisao je svoju doktorsku disertaciju J. JURIĆ, *Collegium Illyricum Lauretanum,* Rim, 1932., a o kolegiju u Fermu pisao je K. ZAZINOVIĆ, *nav. čl.,* a o zavodu J. BURIĆ, *Ilirski kolegij u Garganskom gorju u 17. stoljeću*, u: Mandićev Zbornik, Rim, 1965., str. 235-252.

[53] I. F. JUKIĆ (urednik), "Namjesništvo apostolsko Trebinjsko", *Bosanski prijatelj,* sv. III., Zagreb, 1861., str. 207-28.

mentalitet franjevačkog Starješinstva u Hercegovini nalazimo u onim Dokumentima koje smo objavili u prilogu naše *Predstavke*.[54]

8. Koliko je autorima franjevačkog Odgovora stalo do objektivnosti i točnosti najbolje dokazuje ono što stoji u franjevačkom Odgovoru, gdje sastavljači tvrde da pismo biskupa Čule kardinalu Döpfneru početkom 1970. "uz mnogobrojne druge optužbe protiv hercegovačkih franjevaca" sadrži i ovo: "još prije dolaska Turaka franjevci su protjerali svjetovni kler iz BiH..." (*Separat*, str. 15).

- Istina je, da je biskup Čule početkom 1970. napisao pismo kardinalu Döpfneru prisiljen onim jednostranim i tendencioznim reportažama koje su bile objavljene u inozemnom tisku.[55] U svojem pismu kard. Döpfneru Mons. Čule upotrijebio je riječ "verdrängt" od glagola "verdrängen". Franjevački Odgovor prevodi riječ "verdrängt" s "protjerali", dok pravo značenje riječi "verdrängen" moglo se naći u bilo kojem njemačko-hrvatskom rječniku.

Ne treba velikog doumljivanja da se zaključi zašto su autori franjevačkog Odgovora izabrali baš onaj izraz "protjerali" a ne onaj izraz-prijevod koji se nalazi u priručnim rječnicima.

---

[54] Kojim i kakvim su mentalitetom prožete neke molbe poglavara hercegovačkih franjevaca nakon obnove i uspostave redovite crkvene hijerarhije, premda je u Ap. Buli ustanovljenja redovite crkvene hijerarhije jasno izražena želja i nakana da u dušobrižničkoj službi uz dosadašnje dušobrižnike - franjevce djeluju i svjetovni svećenici, može se lako ustanoviti i vidjeti u Deciziji od 17. VII.. 1899 (*Predstavka*, str. 24), u kojoj se ponavlja sažetim riječima ono što je poglavarstvo još 1884. pisalo Generalu Reda u pogledu župa u dijecezi Mostar-Duvno (Usp. Raspis Bisk. Ordinarijata u Mostaru, br. 1160/67., 29. XII. 1967. str. 1). Statističke podatke i brojeve pučanstva i vjernika može se naći u onom opširnom i detaljnom popisu za BiH iz 1895.

Trebalo bi posebno analizirati one molbe hercegovačko franjevačkog provincijala od 25. IV. 1922. i 20. V. 1923. (*Predstavka,* str. 26-27, 30-32) uzevši u obzir statističke podatke koji su najbliži navedenim molbama, a koje je podatke skupila državna statistička služba u svojim popisima pučanstva, pa da se i iz toga vidi čudni neshvatljivi mentalitet, koji prožimlje poglavare hercegovačkih franjevaca. Mi zbog ograničenosti prostora i vremena te analize ovaj put ne ćemo vršiti, ali tko želi, može to učiniti sam uz malo truda, i odatle onda povući određene konsekvencije u pogledu našeg upozorenja na posebni, monopolističko-ekskluzivistički mentalitet, kojim su, nažalost, bili prožeti poglavari hercegovačkih franjevaca, i u nedavnoj prošlosti. Zar nije i to znak nekog čudnog, neshvatljivog mentaliteta i shvaćanja poglavara hercegovačkih franjevaca, kad oni u godini 1923. traže da se provinciji, tj. redovnicima dodijeli i ona župa koja bi se imala formirati uz buduću katedralnu crkvu u Mostaru (*Predstavka,* str. 37 i 16).

[55] H. G. BECKER, *Skandal unter Brüdern*, u: Münchener kathol. Kirchenzeitung, 18. i 25. I. 1970., E. STÜRMER, *Tragödie in Mostar, Bauern gegen Bischof*, u: Weltbild, br. 19, od 1. X. 1969. i dr.

9. Na str. 17-19 *Separata* franjevačkog Odgovora autori citiraju neke izjave rimskih Papa koji su podjeljivali redovnicima franjevcima u Bosni velike privilegije, među ostalim dozvoljavali su im i to da oni, tj. franjevački poglavari mogu "namještati za pastoralne službe i svjetovne svećenike" (*Separat,* str. 18).

Na ovo želimo primijetiti:

a) Većina tih navoda odnosi se na period prije pada Bosne pod Osmanlije (1463) i Hercegovine (1482), većina navedenih mjesta prije Tridentinuma, a svi prije osnutka Propagande (1622);

b) Mi ne želimo, a niti nam prostor i vrijeme dopušta da bismo se osvrtali i išli provjeravati sve te privilegije koje su rimski pape i Kongregacije podjeljivali poglavarima ondašnjih franjevaca u Bosni i Hercegovini, nego jedino dodajemo ako su jedni Pape te privilegije dali, drugi su to mogli bez ikakve povrede prava i dokinuti, i već je Tridentinum mnogo toga dokinuo, pogotovo kasnije nakon uspostave Ap. Vikarijata za Bosnu, a da i ne spominjemo uspostavu i obnovu redovite crkvene hijerarhije godine 1881. u našim krajevima.[56]

c) Kamo sreće da su svi izvještaji prožeti onim duhom međusobne svećeničke sloge i franjevačko-redovničke širokogrudnosti prema svjetovnom kleru i svim drugim svećenicima - redovnicima! Kamo sreće, ponavljamo, jer onda ne bi bilo ni Cerri-jeva izvještaja, ni onog što piše isusovac Bartol Kašić, niti bi bilo onih izvještaja biskupa fra Marijana Lišnjića, ni Nikole Bijankovića, ni fra Nikole Olovčića, ni P. Masarecchija, niti bi bilo onih teških afera i sukoba, kojima je ispunjena naša crkvena povijest u BiH, onda ne bi bilo ni "hercegovačkog pitanja", ni "hercegovačkog slučaja", ni Izjave našeg Episkopata, ni franjevačkog Osvrta na tu Izjavu, niti naše Predstavke, niti franjevačkog Odgovora, niti onih naših primjedaba... i bio bi mir!

Drugi apostolski vikar u Hercegovini, biskup fra Anđeo Kraljević, koji je sam nekoć bio poglavar franjevačke zajednice u Hercegovini, kao Ap. Vikar 1878. piše Propagandi: "Apostolski vikari neće nikada imati počinka ni mira dok ne budu imali vlastiti kler. Apostolski vikar u misijama gdje franjevci imaju svoje poglavare jest četvrta životinja koja govori: *Amen.* Nema nikakva prava osim zaređivati, posvećivati i potvrđivati župnike što ih predloži poglavar koji ih po svojoj volji svrgava. Biskup je često prisiljen da neprikladnog potvrdi, jer nema nijednoga svoga na raspolaganju. Stoga ponizno molim da se (naslovnik) udostoji posredovati kod Svete Stolice da ushtjedne proglasiti Mostar biskupskim sjedištem ili biskupijom s uobičajenim pravima. Franjevci će moći slobodno upravljati župama koje su do sada posjedovali. Trebat će mnoge župe

[56] Usp. derogatornu klauzulu u *Ex hac augusta*, u: Spomenica vrhbosanska 1882-1932, Sarajevo, 1932. str. 21.

osnovati, a nove bih mogao povjeriti svjetovnim svećenicima, bez oštećenja ičijeg prava...".[57]

10. Autori franjevačkog Odgovora pokušavaju povezati one prigovore koje iznosi U. Cerri u svojem izvještaju protiv ondašnje bosanske provincije s onima koje je biskup Čule iznio protiv hercegovačke provincije u navedenom pismu kard. Döpfneru te s onim prigovorima koje je biskup Žanić spomenuo na pregovorima u Rimu u veljači 1974., te s onim prigovorima koje je spomenuo dijecezanski kler Hercegovine u svojoj *Predstavci* (*Separat,* str. 20), i ističu autori franjevačkog Odgovora: "Interesantno je primijetiti kako se neke optužbe protiv franjevaca ponavljaju" (*Separat*, str. 20).

Služeći se riječima franjevačkog Odgovora mi ćemo na ovo primijetiti slijedeće: Interesantno je, simptomatično i vrlo zanimljivo konstatirati kako se neke stvari ponavljaju: Tako Urban Cerri u svojem izvještaju kaže da su ondašnji bosanski franjevci protivni svjetovnom kleru iz straha da ne bi izgubili prihode župa, a to se ponavlja i u molbama poglavara hercegovačkih franjevaca, već u onoj od 8. IV. 1899., pogotovo u onoj od 20. V. 1923. da "Regulares Franciscanos... neque media suae et suorum candidatorum existentiae in Seminariis absque beneficio paroeciarum providere valeant"... Slično nalazimo u onoj prvoj Promemoriji franjevačkog provincijalata u Hercegovini od 25. I. 1965., da mijenjanjem ugovora franjevci gube izvor odakle će uzdržavati svoj pomladak i brinuti se za stare...

Neke se stvari zaista ponavljaju...

A što se tiče članstva u "Dobrom Pastiru", mnoge redovničke zajednice u Jugoslaviji nemaju toliko župa ili ih uopće nemaju koliko franjevci u Bosni i Hercegovini, a ipak ovi su posljednji masovno stupili u udruženje, dok oni prvi nisu: da li je to bilo iz koristoljubivih ili drugih motiva, to znaju oni koji su stupili u udruženje, koje svojim članovima osigurava velike privilegije i materijalne koristi.

Kad smo mi govorili da u udruženju "Dobri Pastir" nema dijecezanskih svećenika, mislili smo na dijecezanski kler Hercegovine, a eventualno članstvo svjetovnih svećenika izvan Hercegovine u tom udruženju, ne čini ga dozvoljenim i zakonitim, jer je sastavljačima franjevačkog Odgovora dobro poznat stav prema tom udruženju Državnog Tajništva i Predsjedništva BKJ.

- Autori franjevačkog Odgovora predbacuju nam i to što smo u svojoj molbi Sv. Ocu 1973. izrazili svoju zabrinutost i za uzdržavanje svećeničkog pomlatka i za brigu oko isluženih svećenika, ako nam se ne omogući da budemo ravnopravni s franjevcima, da imamo 50% vjernika u svojim župama, a

---

[57]Pismo apostolskom pronunciju u Beč, 16. listopada 1878., u: *APF SOCG, Bosnia,* vol. 16, fol. 929 r-v.

franjevačko poglavarstvo želi zadržati sadašnje stanje, po kojem franjevci imaju u svojim župama cca 80% vjernika, većinu župa, svoje samostane i komesarijat u SAD, a da ne spominjemo druge izvore uzdržavanja svoje i svojeg pomlatka egzistencije.

11. Sastavljači franjevačkog Odgovora predbacuju i to, iako ne direktno nama, dijecezanskom kleru, nego bosansko-hercegovačkim biskupima, što su između dva svjetska rata isposlovali da naše dijeceze, koje su iza 1881. formirane po općem crkvenom Zakoniku, a ne misijskom pravu, još uvijek pod jurisdikcijom Propagande. Navode autori franjevačkog Odgovora razlog "da bi ponovno počeli dobivati od nje novčanu pomoć" (*Separat,* str. 21), jer raspadom Austro - ugarske monarhije prestala je i ona pomoć, koju je Austrija davala Crkvi u BiH.

- Bolje bi bilo da to autori franjevačkog Odgovora nisu spominjali, jer ako mi u tom kontekstu spomenemo da je i predratna Jugoslavija davala neku novčanu pripomoć za uzdržavanje crkvenih odgojnih zavoda u BiH, te da je ta pomoć dijeljena na tri dijela, od čega je jedan dio dobivao vrhbosanski nadbiskup za odgojne ustanove i crkvene objekte sve tri biskupije u BiH, drugu trećinu dobivala je provincija bosanskih franjevaca, a treći dio dobivala je provincija hercegovačkih franjevaca. Možda ćemo opet doživjeti, kad smo to spomenuli, da smo u javnost proširili "tešku klevetu" na račun franjevačkog starješinstva u BiH. Međutim, taj podatak mi navodimo na temelju raspisa Pokrajinske Uprave za Bosnu i Hercegovinu od 4. VIII. 1922. Te pripomoći državne subvencije ne spominje provincijal hercegovačkih franjevaca u svojoj molbi od 20. V. 1923. (*Predstavka,* str. 30 - 32).

Hercegovački franjevački provincijal u svojoj molbi od 20. V. 1923. piše: "... et cum utroque huic impedimento... *unice* (podvukli mi) occurri et succurri valeat restitutione illarum paroeciarum...", a nigdje u molbi nema ni spomena pripomoći državne subvencije za rkt. odgojne zavode, premda je provincija u to doba, prema citiranom raspisu Pokrajinske Uprave za BiH, dobivala.

Hoće li nas ponovno autori franjevačkog Odgovora optužiti da smo proširili u javnost "tešku klevetu" protiv njih, odnosno protiv franjevačkog poglavarstva u našim krajevima?!

b) DANAS

Sastavljači franjevačkog Odgovora tvrde: "Nikad nam nije palo ni na kraj pameti da bismo zanijekali kako je svjetovni dijecezanski kler u Hercegovini prisutan voljom Sv. Stolice" (*Separat,* str. 22).

- Da li je ova tvrdnja autora franjevačkog Odgovora demanti svih ranijih tvrdnja u ovoj stvari koje susrećemo u službenom glasilu provincije "Mir i Dobro", ili su te ranije tvrdnje demanti gore navedene tvrdnje iz franjevačkog Odgovora?

1. - Trebamo li podsjetiti autore franjevačkog Odgovora na ranije tvrdnje:

a) "U našoj lokalnoj Crkvi već odavno je na djelu pogrešan princip. Još onda netom je Hercegovina isplivala iz turske okupacije i došla pod austrijsku, kad još nije bilo nijednog svjetovnog svećenika u mostarskoj biskupiji, trebalo je odmah dodijeliti već unaprijed svjetovnom kleru franjevačke župe. Povijesna je činjenica da to nije tražila Crkva nego Austrija...".[58]

b) "Iz izloženoga izlazi, da uvođenje redovne hijerarhije u BiH nije bilo u interesu Svete Stolice nego austrougarske monarhije i da je netko drugi, a ne Sveta Stolica, uporno tražio uvođenje redovne hijerarhije. Nije teško pogoditi ni kakvim je interesima to uvođenje imalo poslužiti".[59]

c) "Uzrok sadašnjeg stanja, kako se neka braća izraziše, 'istočni grijeh', iz koga je sve ovo izišlo, tijesno je povezan s onim, što se zove uspostava redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini".[60]

Taj uzrok jest onaj "crv koji se razvio u njemu", tj. "u stablu naše vjere"... "Davno se zametnuo taj crv. I tek je Bosna počela zaboravljati krvarenje od njegova nemilosrdnog izjedanja, on je već u srcu Hercegovine i siše sok njezine životne snage".[61]

Što je taj "crv", "rak", kako se izrazi predavač na drugom mjestu u svom predavanju,[62] "istočni grijeh", iz koga je sve ovo proizišlo da "Hercegovina proživljava najteže dane svoje vjerske povijesti"?[63] Po riječima predavača jest ono, što je tijesno povezano s onim "što se zove 'uspostava redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini'."[64]

Premda je predavač ostavio svoju tvrdnju nedorečenu, ipak nije teško zaključiti i domisliti: što je ono, što je tijesno povezano s uspostavom redovite crkvene hijerarhije u BiH: to je uvođenje u duhovnu pastvu vjernika po župama redovitog dušobrižničkog dijecezanskog klera koji će ovisiti samo o Biskupu.[65]

---

[58] Članak *Lakoumno liječe ranu naroda moga vičući: Mir! Mir! Ali mira nema*, u: *MiD,* 4/1974., str. 91, nije potpisan, uredništvo ga je uvrstilo u glasilo Provincije, nije se od njega distanciralo, ono ga tim usvaja kao svoje stanovište.

[59] J. MIHALJEVIĆ, *Osvrt na prikaz "Župe u Hercegovini",* Humac, 1969., str. 13-17.

[60] Ž. ILIĆ na provincijskom kongresu na Humcu u srpnju 1969. u referatu o "hercegovačkom pitanju", u: MID, 5/1969, str. 221.

[61] *Ondje,* str. 215.

[62] *Ondje,* str. 221.

[63] *Ondje*, str. 215.

[64] *Ondje,* str. 221.

[65] Na provincijskom kongresu na Humcu prigodom proslave 100.obljetnice samostana bilo je preko 100 članova hercegovačke franjevačke provincije, uz prisustvo i sudjelovanje samog O. Provincijala. U službenom izvještaju, u "Mir i Dobro", 5/1969. nigdje ne nalazimo ni spomena da bi se netko od prisutnih digao, usprotivio, protestirao protiv užasnih tvrdnji i riječi predavača o. Žarka Ilića. A o. Provincijal napisa da se je na kongresu

Kako složiti onu tvrdnju koju smo citirali iz franjevačkog Odgovora na početku ovog poglavlja s onim tvrdnjama koje smo naveli pod a - c, a koje susrećemo u službenom glasilu i u spisima poglavara hercegovačkih franjevaca? Što na sve to treba reći? Možda je najbolje ostaviti svakome svećeniku, da on sam stvori odgovarajući zaključak!

2. - Dijecezanski kler u Hercegovini nije ni u svojoj *Predstavci* niti u bilo kojoj drugoj zgodi pokušao zanijekati da su redovnici-franjevci prisutni u BiH po mandatu Sv. Stolice, niti je smatrao da su oni u Bosni i Hercegovini "intrusi" (*Separat*, str. 22).

a) Jer su franjevci po mandatu Sv. Stolice vršili dušobrižničku službu u župama BiH, Sv. Stolica kao *mandans* ima apsolutno pravo mijenjati stanje, kao što je to učinila 1881. S uspostavom i obnovom redovite crkvene hijerarhije bilo je skopčano i ono drugo pitanje: razdioba dušobrižničke službe po župama između dosadašnjih dušobrižnika-franjevaca i dijecezanskog klera, koji je trebalo odgojiti i u redovitu pastvu uključiti. Sveta je Stolica donijela svoje odluke o tome, kako je onda smatrala da je najbolje, a to ne isključuje da Sv. Stolica može kasnije promijeniti svoju odluku i uskladiti je sa zahtjevima novih okolnosti. To Svetoj Stolici priznaje i franjevački Odgovor (*Separat,* str. 13).

b) Dijecezanski kler Hercegovine nije nikad upotrijebio riječ "intrusus - uljez" za franjevce u BiH.

Da nisu možda nekoć neki franjevci u BiH obilno tu riječ upotrebljavali za dolazak nadbiskupa J. Stadlera u Bosnu za prvog vrhbosanskog nadbiskupa, za isusovce i svjetovni kler u BiH?!

3. - Lijepo je od autora franjevačkog Odgovora što izjavljuju: "Priznajemo također svjetovnom dijecezanskom kleru u Hercegovini da pastoralno djeluje" u Hercegovini (*Separat,* str. 22).

- Željeli bismo da ta izjava ne ostane samo na riječi nego da se dokaže i na djelu. Žao nam je, što i ovdje moramo ustvrditi da postupak nekih hercegovačkih franjevaca zadnjih nekoliko godina uvelike demantira gornju izjavu autora franjevačkog Odgovora posebno kad je riječ o osnivanju novih župa. Da bi se spriječilo osnivanje novih župa za dijecezanski kler, organizira se izgradnja filijalnih crkava, i to bez dozvole mjesnog Ordinarija.[66]

"Govorilo tako iskreno, otvoreno, bez rukavica i bez straha bilo pred kim" i da je kongres "fotografija duše naše Provincije..." (*ondje*, str. 198)

[66] Tko želi potpunije podatke o izgrađenim filijalnim crkvama nakon godine 1968. može ih naći u knjizi: Ž. ILIĆ, *Hercegovina u Crkvi*, Duvno, 1974. Koliko smo obaviješteni, mjesni je Ordinarij izdao samo za manji broj potrebnu dozvolu, a druge su podignute bez dozvole crkvene vlasti, a neke bez ikakva znanja mjesnog Ordinarija, druge čak protiv izričite zabrane sa strane mjesnog Ordinarija, jer u tim mjestima bilo je potrebno osnivati novu župu,

Zašto je upravo nastala trka za izgradnjom filijalnih crkava iza 1968. godine, nije teško domisliti! Komentar nije potreban!

4. - Odbijamo kao potpuno neistinito i (ne) bratski uvredljivo sa strane autora franjevačkog Odgovora: "Ako bismo nastavili tim putom" (tj. ustupanjem nekih još svojih prava) "ova naša svađa ne bi imala nikada zadnjeg verza: nego samo dosadni refren: daj još, daj još, daj još..." (*Separat,* str. 22).

- Sastavljačima franjevačkog Odgovora veoma je dobro poznato što je mjesni Ordinarij mons. Čule bio uglavio 1968. godine sa franjevačkim provincijalom o. Šilićem. Poznato im je također što su predstavnici dijecezanskog klera predlagali u razgovorima pred Apostolskim Vizitatorom. Prema tome ono (ne) bratsko predbacivanje i optuživanje posve je bez temelja. Šteta da su to autori franjevačkog Odgovora napisali!

- Ovdje neka nam bude slobodno iznijeti jednu opću konstataciju u pogledu drugog dijela franjevačkog Odgovora: on je pisan u neraspoloženju, u uzrujanosti, neshvatljivoj nervozi, pa neki izrazi i pasusi prelaze granicu obične ljudske, pogotovo svećeničke uglađenosti. Dobiva se dojam i čovjek si kojiput mora postaviti sebi pitanje: s kim to razgovara i tko to piše? Da li s redovnicima ili s dijecezanskim svećenicima, koji su istodobno članovi franjevačke-redovničke zajednice, Regulares...

Ne znamo, odakle to da se "regulares" pozivlju na "Evanđelje, pravednost i jednakost" (*Separat,* str. 23), kad je u pitanju dušobrižnička služba vjernika po župama? Da se radi o nekoj "Kongregaciji župnika", onda bismo mogli još nekako razumjeti, ali kad se radi o "Regulares", onda nam je mnogo toga nerazumljivo i neshvatljivo.

Neshvatljiv nam je onaj stalni refren: naša stečena, prirodna prava....

Ne vidimo kojim će to putom udariti franjevci u budućnosti kad autori franjevačkog Odgovora tvrde da "neće se moći nastaviti tim putom: putom postupnih ustupanja vlastitih prava od strane franjevaca"(*Separat,* str. 22)?

AD 5. RAVNOMJERNA I PRAVIČNA PODJELA

Uz ono što smo napisali u *Predstavci* (str. 15 pod e), a što skoro doslovce prenosi franjevački Odgovor (*Separat,* str. 23), želimo dodati ovo:

a) Kad se radi o popunjavanju župa *lib coll. Ordinarii* nema nikakve važnosti brojčani omjer i dulja povijesna prisutnost redovničkoga klera prema dijecezanskom kleru.

A da se radi o župama koje su tangirane abrogiranim reskriptom iz 1923. zaista o župama *lib. coll. Ordinarii - saeculares*, izjavila je ne jednom nego više

---

ali da se to onemogući, organiziralo se gradnju filijalne crkve. *Sapienti sat*!

puta Sveta Kongregacija za Evangelizaciju Naroda, također 31. VIII. 1972. i u pismu o. Generalu O. F. M. 4. X. 1972.[67]

Budući da se radi o župama *lib. coll. Ordinarii,* pitanje je samo, ima li mjesni Ordinarij dovoljan broj biskupijskih svećenika kojima može povjeriti te župe. Po našem shvaćanju to je odlučujuće, a ne brojčana nadmoć redovnika-franjevaca i njihova dulja povijesna prisutnost. Stoga je sve ono što piše franjevački Odgovor u vezi s time promašeno i bez temelja.

b) Za bolje razumijevanje franjevačkog Odgovora stavit ćemo nekoliko sitnijih primjedaba:

1) Da li franjevci u dijecezi Mostar-Duvno žele i dalje zadržati "skoro isključivi monopol u duhovnoj pastvi" (*Separat*, str. 23), može svaki svećenik s malo truda proračunati i zaključiti iz onoga popisa župa s označenim brojem obitelji i brojem vjernika, kako je to u svojoj knjizi "Hercegovina u Crkvi" naveo o. Žarko Ilić, a mi smo te podatke uvrstili kao dodatak dokumentima u našoj *Predstavci* (str. 43-46). Tko želi, moći će sve te podatke provjeriti i u najnovijem izdanju Općeg šematizma Katoličke Crkve u Jugoslaviji.

2) Nama je veoma čudno da nam autori franjevačkog Odgovora predbacuju i to, da smo citirali samo onu tvrdnju, kojom provincijal Šilić priznaje "da svjetovno svećenstvo ima pravo tražiti da u svojoj dijecezi ne budu drugorazredni svećenici... Isto tako stojim na stanovištu da svjetovni kler ima pravo tražiti barem polovicu pučanstva..." (*Predstavka,* str. 20-21, *Separat*, str. 23), kad smo u uvodnom dijelu Predstavke citirali i onu izjavu provincijala Šilića u pogledu stanovišta BKJ prema apelu definitorija hercegovačkih franjevaca (*Predstavka,* str. 3).

---

[67] Sv. Kongregacija za Evangelizaciju naroda, Prot. N. 4479/72., 31. VIII. 1972.: "Poiché la suddetta parrocchia (tj. Šuica) appartiene all'Ordine francescano in virtù dell'accordo del 1899. il Provinciale dovrà ora mettere a disposizione dell'Ordinario una delle parrocchie che sono di libera collazione del medesimo e che, essendo stato dichiarato nullo il rescritto del 1923. dovrebbe già appartenere al Clero secolare... In tal modo, solo sei delle parrocchie del rescritto del 1923. saranno state passate al Clero secolare; le altre dovranno seguire col tempo".

Ista Kongregacija u svojem opširnom pismu Generalu OFM, 4. X. 1972., odgovarajući na podnesak provincijala Šilića od 23. IX. 1972., piše da je tražila da provincijal učini najmanji gest dobre volje "suffragando così le sue scuse da presentarsi al Vescovo nel cedere almeno una delle molte parrocchie, tuttora amministrate dall'Ordine senza fondamento giuridico e che sono di libera collazione dell'Ordinario del Luogo..."

A u reskriptu Nr. 6009/72., 2. XII. 1972., poimenično se izbrajaju "parrocchie secolari..." (usp. *Predstavka*, str. 42).

Gornju izjavu provincijala Šilića iz njegove Promemorije od 2. III. 1968. nismo je mi, dijecezanski kler, izmislili niti je iznudili od o. Šilića, a da li je o. Šilić povlači ili i dalje ostaje kod te izjave, on sam zna!

- Ne znamo, na temelju čega su autori franjevačkog Odgovora mogli zaključiti da mi o. Šilića smatramo heretikom ("inače je on za njega", tj. za dijecezanski kler "čak i heretik" - *Separat,* str. 23).

To je gruba neistina, i (ne) bratska kleveta, recimo ovaj puta "sračunata" (ne) bratska uvreda!

Izjave provincijala Šilića koje susrećemo u glasilu Provincije "Mir i Dobro" i u drugim spisima mogle bi biti predmetom posebne studije, i ne bismo željeli da nas sastavljači franjevačkog Odgovora prisiljavaju na takvu jednu studiju o izjavama provincijala Šilića. Mi smo u ovom prilogu na stranici 6., u bilješci 9. naveli izjavu provincijala Šilića o crkvenom sudu, a u daljnjem tekstu ovog priloga možda ćemo navesti i onu njegovu izjavu o Kodeksu.

3) Jednako se čudimo sastavljačima franjevačkog Odgovora što sada tvrde "da nije točno da su predstavnici franjevaca prihvatili pred Ap. Vizitatorom načelo fifty-fifty župa i vjernika..." (*Separat,* str. 24).

- Jednostavno ne znamo kome ćemo vjerovati: da li autorima franjevačkog Odgovora, koji pišu što smo netom naveli, ili predstavnicima dijecezanskog klera koji su nam opetovano tvrdili, da je načelo "fifty-fifty" bilo polazna točka u razgovorima pred Ap. Vizitatorom s predstavnicima franjevačke provincije. A i o. Šilić prihvatio je to kao polaznu točku u pregovorima s mjesnim Ordinarijem u proljeće 1968. A to je bilo i pismeno utvrđeno u onom sporazumu mjesno Ordinarija i hercegovačkog Provincijala u travnju 1968.[68]

4. Odbijamo kao (ne) bratsku uvredu ono što pišu autori franjevačkog Odgovora: "... pozivanje na ravnomjernost i pravičnost od strane biskupa i svjetovnog klera Hercegovine samo (je) *smicalica* (podvukli mi) i zamka za neupućene" (*Separat,* str. 24).

- Na mjestu je ovdje ponoviti ono što smo rekli na početku ovog poglavlja: Kad se radi o popunjavanju župa *lib. coll. Ordinarii*, a koje su dosad bile povjerene franjevačkoj provinciji "ad nutum S. Sedis", i sad nakon što je Sv. Stolica opozvala, anulirala svoj reskript kojim je bila te župe povjerila redovničkoj zajednici, nije odlučujuće brojčani omjer redovničkog i biskupijskog klera u biskupiji, nego je odlučujuće da li ima mjesni Ordinarij dovoljan broj svećenika, kojima može te župe povjeriti na administraciju.

Sve ostalo što se u vezi s ovim poglavljem iznosi u franjevačkom Odgovoru jest bez temelja i promašeno, jer osiguravajući za redovnički-

[68] Vidi tekst Sporazuma mjesnog Ordinarija i franjevačkog Provincijala među dokumentima u ovoj knjizi.

franjevački kler polovicu vjernika biskupije Mostar-Duvno u njihovim župama ne dovodi se u pitanje "budućnost" (*Separat,* str. 24) franjevaca u Hercegovini, nego se uspostavlja odnos koji je zacrtan već u Deciziji iz 1899. jednoga i drugoga klera u dušobrižničkoj službi.

A da li župe franjevcima povjerene Decizijom iz 1899. čine i predstavljaju zaista "potiorem partem" biskupije, to bi moglo biti predmetom posebnog napisa i statističke analize, kao i to kako su osnivane župe i izgrađivani crkveni objekti, a sve to prelazi okvir ovih primjedaba.

5. Mi i dalje tvrdimo i ponavljamo da dijecezanski kler ima "ius ad rem", tj. ima pravo da mu hercegovačka franjevačka provincija vrati i ustupi one župe koje su vrhovnom vlašću Crkve takvima deklarirane, unatoč toga što autori franjevačkog Odgovora tvrde da se to kosi "s našim interesom" (*Separat*, str. 25) "na iste župe".

6. Na koncu ovog poglavlja budi nam slobodno reći i ovo: Mi naprosto ne znamo kojim bismo se rječnikom morali služiti da se razumijemo i sporazumimo s našim sugovornikom i da ne izazovemo našu svećeničku subraću franjevce.

Ako mi spomenemo koji citat iz Evanđelja, autori franjevačkog Odgovora odmah to ironiziraju, izvrnu, skoro bismo rekli i izrugaju kao s onim citatom iz *Lk* 7, 10 (*Separat,* str. 27).

Ako mi spomenemo bratsku jednakost, i u ime te jednakosti tražimo ravnomjernu i pravičnu razdiobu župa u dijecezi, odmah nam autori franjevačkog Odgovora to osporavaju, jer smo mi jednočetvrtinski kler prema franjevcima, koji su tročetvrtinski kler u dijecezi.[69]

Ako mi spomenemo da je dijecezanski kler ovdje voljom Sv. Stolice, sastavljači su franjevačkog Odgovora odmah spremni zaključiti da mi njima to ne priznajemo i da su franjevci u BiH "intrusi" (*Separat,* str. 22).

Zaista, dva smo "mentaliteta", ali ne u onom smislu kako to prikazuje franjevački Odgovor (*Separat,* str. 33).

Možda je najveća krivnja dijecezanskog klera u Hercegovini to što smo tu, i što smo sada ispali kao "napadači" na ono na što su franjevci stekli "izvjesna prirodna i pozitivna prava" (*Separat*, str. 22)!?

---

[69] Osvrt hercegovačkih franjevaca na Izjavu katoličkih Biskupa Jugoslavije drugačije je pisao (usp. našu *Predstavku*, str. 12). Odakle su sastavljači franjevačkog Osvrta i Odgovora crpili svoje podatke, nije nam poznato, ali iz knjige Ž. ILIĆA *Hercegovina u Crkvi*, drugačije slijedi, da je omjer jednoga i drugoga klera u pastvi dijeceze Mostar-Duvno različit od onoga što tvrde autori franjevačkog Odgovora. Tko želi, neka sam te podatke provjeri, ili ih može provjeriti u najnovijem izdanju općeg šematizma Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Ali mi ponavljamo, omjer brojčani klera nije odlučujući, nego to, da li ima mjesni Ordinarij dovoljan broj svećenika kojima može povjeriti župe *lib. coll. Ordinarii.*

AD 6. "NEPRAVDE" PREMA SVJETOVNOM KLERU

Sam je naslov ovoga poglavlja u franjevačkom Odgovoru jednostran, provokativan, providno tendenciozan.

1. - Predstavka dijecezanskog klera ne sadrži optužbu biskupa-franjevaca nego konstatira činjenicu da za njihovog upravljanja biskupijom unatoč povoljnim uvjetima dijecezanski je kler ostao u iščezavajućoj manjini. Ovo nismo mogli mimoići, kad se to statistički može lako utvrditi i ne možemo zanijekati neke činjenice, kao na pr. da se je dugo opirao biskup Buconjić da ne primi u biskupiju don Tadiju Božića, četvrtog dijecezanskog svećenika iz mostarsko-duvanjske biskupije, a koji je završio svoje nauke u centralnom bogoslovskom sjemeništu u Sarajevu. I kad ga je konačno primio, ostao je stalno broj 4 dijecezanskih svećenika iz mostarsko-duvanjske biskupije za vrijeme upravljanja dijecezom o. Buconjića, biskupa. I kad je umro don Andrija Aničić (4. IV. 1905), došao je iza njega, bolje reći umjesto njega, don Ante Bakula (ređen 29. VI. 1909.), a otada nije bilo iz mostarsko-duvanjske biskupije dijecezanskog svećenika sve do 1915., kad je ređen don Andrija Majić (11. VI. 1915.). Dakle, kroz 13 godina od don Tadije Božića, ređen 29. VI. 1902; do don Andrije Majića bio je ređen za mostarsko-duvanjsku biskupiju samo jedan dijecezanski svećenik.[70]

Tko može vjerovati da uz malo više brige, skrbi, ljubavi za dijecezanski kler ne bi biskup Buconjić mogao daleko više odgojiti biskupijskog klera za dijecezu Mostar-Duvno?

Možda se to može razumjeti (ali ne i odobriti!), kad se ima pred očima ono što stoji u preambuli Decizije iz 1899.: "Ideo prius tamen a Nobis, quam a superioribus Fratrum Minorum Hercegovinae desideratum fuit, ut paroeciae ad dexteram dicti fluminis jacentes, Religiosis agnoscerentur, reliquae vero ad sinistram sitae essent liberae collationis Episcopi..." (*Predstavka,* str. 24).

Ili, kako možemo preći preko toga, premda to nismo spomenuli u našoj Predstavci, da je biskup o. Alojzije Mišić izdao onaj dokumenat o ograničenu broju sjemeništaraca - *numerus clausus*.[71] Svejedno, što taj akt biskupa Mišića nije imao praktične važnosti, jer je ubrzo iza toga biskup Mišić umro, ali nitko to ne može sad iz povijesti dijeceze izbrisati.

Kako je pak došlo do izdavanja toga akta o "numerus clausus" i uopće o razvoju dijecezanskog klera u biskupiji Mostar-Duvno u periodu od obnove i uspostave redovite crkvene hijerarhije u našim krajevima do prve stote obljetnice, ostavimo to za jednu kasniju opširniju povijesno-statističku studiju.

---

[70] *Grad na gori,* Sarajevo, 1926., str. 158. slj.

[71] Usp. *ABO*, 788/39., 9. VI. 1939.

2. Autori franjevačkog Odgovora ironično prigovaraju Predstavci dijecezanskog klera Hercegovine, kako to da ova nije proglasila biskupa Čulu zaslužnim za povećanje franjevačkog svećeničkog pomlatka u Hercegovini iza svršetka II. svjetskog rata.

- A sastavljači franjevačkog Odgovora prelaze šutke preko jedne druge činjenice: tko je, naime, "zaslužan" da su neki redovi, pa i dijeceze dobile iz Hercegovine mnogo svojih članova, a ti redovi i kongregacije nisu imali svojih samostana na području Hercegovine? Vjerujemo da je autorima franjevačkog Odgovora dobro poznato, kako je iza II. svjetskog rata, kad su se pojavila brojna zvanja u Hercegovini, nastala prava trka izvoza zvanja u druge redovničke zajednice i dijeceze. O tome, tko želi, može naći nešto podataka u knjizi o. Žarka Ilića, iz koje se može vidjeti koliko je mladih svećenika u drugim redovima i dijecezama, a porijeklom su iz dijeceze Mostar-Duvno.[72] Zanimljivo bi bilo provesti jednu anketu među tim svećenicima redovnicima, da bi se ustanovilo kako su oni došli u te redovničke zajednice, koje nisu imale ni danas nemaju u dijecezi svojih samostana.

- Nije dijecezanski Ordinarij Mons. Čule nikada nikome uskratio, ako je on želio, da ide u drugu dijecezu, ili u drugu redovničku zajednicu. Ali nam nije nepoznato da su neki hercegovački franjevci slali višak svećeničkih kandidata na sve strane, samo ne svom Biskupu. Zašto? Nije teško odgovoriti. Podsjetit ćemo na jednu pritužbu iz 17. stoljeća; koja se nalazi u Propagandinu arhivu: "Episcopus e frati Bosnesi nollunt mittere aliquem ad Collegium Illyricum, ne ibi multiplicentur Presbyteri Saeculares".[73]

3. Što bismo trebali i morali primijetiti na onu tvrdnju iz franjevačkog Odgovora: "A zanima nas tko je 'kriv' što je najveća nestašica zvanja i u nas i u svijetu upravo u onim biskupijama u kojima franjevci nikada nisu bili biskupi?! Kad bi broj zvanja ovisio o postojanju i nepostojanju sjemeništa, katolički Zapad ne bi znao za krizu zvanja!" (*Separat,* str. 25).

- Upravo ovi zadnji dio tvrdnje iz franjevačkog Odgovora potkrepljuje našu konstataciju koju smo iznijeli (*Predstavka*, str. 14-15 d).

---

[72] Ž. ILIĆ, *Hercegovina u Crkvi*, Duvno, 1974., str. 51. slj. donosi popis svećenika, a može se uzeti kao sigurna činjenica da je daleko veći broj mladića pošao u razna dijecezanska sjemeništa i redovničke novicijate izvan Hercegovine.

[73]Usp. J. BUTURAC, *nav. dj.*, str. 93. Dakle, u promijenjenim okolnostima primjenjuje se stara taktika. Jedan je na pr. mladić iz Šuice izgubio čitavu godinu, jer ga je župnik franjevac slao najprije vrhbosanskom nadbiskupu, a kad ga ovaj nije mogao primiti, jer je imao dovoljan broj kandidata iz svoje nadbiskupije, onda je tog mladića sljedeće godine župnik poslao u Dalmaciju u svjetovno sjemenište, a ne svojem vlastitom biskupu u Mostar.

- Prelazi okvir ovih primjedaba da raspravljamo o zvanjima, o ulozi svećenika, odgovornosti biskupa, ali neka nam se dopusti mjesto svake druge primjedbe navesti riječi sv. Pavla: "Pa što je Apolon? Što li Pavao? Sluge, koje su vas priveli k vjeri, a svaki je od njih sluga onako, kako mu je Gospodin dao. Ja sam posadio, Apolon je zalio, ali Bog je dao da uzraste. Tako niti je što onaj koji sadi, niti onaj koji zalijeva, nego onaj, koji daje da raste - Bog" (*1 Kor* 3,5-8)

4. Odbijamo kao obični propagandni manevar,"*bluff*" ono što autori franjevačkog Odgovora pišu: "Izgleda da naš svjetovni kler vidi nestanak sablazni i nemira u zapadnoj Hercegovini tek s nestankom franjevaca iz nje..." (*Separat,* str. 26).

- Ovo je upravo drski izazov, kojemu mi nismo nikada dali povoda!

Autori franjevačkog Odgovora ne mogu, a da ne spomenu i ' istočnu Hercegovinu: "Otkako su otuda uklonjeni franjevci, tamo više nema slučajeva poput ovog "zapadnohercegovačkofranjevačkog" (*Separat,* str. 26).

- Ako mi pak u ovom prilogu osvrćući se na tu tvrdnju sastavljača franjevačkog Odgovora izjavimo da komparacija zapadne i istočne Hercegovine nije na mjestu, te da je tvrdnja bez temelja, te kao usput spomenemo istočnu Bosnu ili bosansku Krajinu, gdje su također nekoć djelovali franjevci i imali svoje samostane[74] a danas tamo u istočnoj Bosni ni katolika ni franjevaca, odmah će nas sastavljači franjevačkog Odgovora optužiti, da "klevećemo"! Izgleda da je autorima franjevačkog Odgovora slobodno sve reći i napisati, a nama nije slobodno ni to reći da je dijecezanski kler u Hercegovini za vrijeme upravljanja biskupijom biskupâ iz franjevačkog Reda ostao u iščezavajućoj manjini, premda se to može lako statistički utvrditi.

I sastavljači franjevačkog Odgovora odmah to proglašuju kao napad na "biskupe franjevce" (*Separat,* str. 25). Ne znamo, kojim pravom autori franjevačkog Odgovora sebi sve dozvoljavaju, možda oslanjajući se na "Istinsku, evanđeosku pravednost i jednakost" (*Separat,* str. 26), samo je šteta što ne rastumačiše što oni shvaćaju pod "istinskom, evanđeoskom pravednošću i jednakosti"?!

AD 7. "PRIMAS PARTES" SVJETOVNOG KLERA

1. Izraz "primas partes" nismo mi stvorili, nego smo ga našli u koncilskom dokumentu "Christus Dominus", br. 28. Sve prigovore, pa i u neku ruku ironiziranje toga termina "primas partes", u franjevačkom Odgovoru (*Separat*, str. 26-27), mi shvaćamo da nije upućeno Predstavci dijecezanskog klera Hercegovine

[74] K. DRAGANOVIĆ, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini nekad i danas*, u: Croatia Sacra, 8/1934., str. 175-216.

nego samom koncilskom dokumentu, u kojem se taj izraz nalazi. A naša je Predstavka bila zgodna prilika da se to izreče i napiše sa strane autora franjevačkog Odgovora.

2. Neka nam se dokaže da smo tvrdnjom da je biskupijskom kleru duhovna pastva vjernika po župama primarna, esencijalna i glavna zadaća nešto ustvrdili što se protivi bilo konstituciji Crkve, bilo njezinom tradicionalnom naučavanju ili dokumentima II. Vatikanskog Koncila.

3. Jednostavno nije istina da se granice "provincije i biskupije točno poklapaju", kako to tvrdi franjevački Odgovor (*Separat,* str. 26), jer hercegovačka franjevačka provincija ima svoj Komesarijat u SAD, a svoje samostane izvan područja dijeceze Mostar-Duvno.

4. Istina je, da se dijecezanski svećenici rede "ad titulum servitii dioeceseos", ali i mi znamo razlikovati "beneficia saecularia vel religiosa" (*kan.* 1411, 2 *CIC*), pa je potpuno promašeno ono što nam sastavljači franjevačkog Odgovora imputiraju (*Separat,* str. 26).

5. Autori franjevačkog Odgovora žele ironizirati našu tvrdnju da je dijecezanskom kleru *cura animarum* primarna, esencijalna i glavna zadaća u Crkvi i na taj način što zaključuju da prema toj našoj tvrdnji svi "svjetovni svećenici koji rade po bezbrojnim crkvenim kurijama i diplomatskim predstavništvima... ne izvršavaju svoju bitnu (esencijalnu) zadaću u Crkvi?! Ili bi svi oni morali prepustiti crkvene kurije i diplomaciju redovnicima i poći na župe" (*Separat,* str. 27).

- To je sofističko mudrovanje, koje nema ništa zajedničko s koncilskim dokumentom "Christus Dominus", nr. 28, 29, 30.

6. Odbijamo kao bestemeljnu, čak i uvredljivu tvrdnju sastavljača franjevačkog Odgovora, da smo mi svojom tvrdnjom kako je duhovna pastva vjernika po župama redovnicima "sekundarna, komplementarna i subsidijarna služba u Crkvi" (*Predstavka,* str. 15 e) htjeli tobože reći da su redovnici samo "surogat" u duhovnoj pastvi! Naša je pak tvrdnja u skladu s koncilskim dokumentom "Christus Dominus", nr. 34, 35.

7. Autori franjevačkog Odgovora ponavljaju tvrdnju koju je ranije napisao provincijalat hercegovačkih Franjevaca[75] da koncilski dokumenat "Christus Dominus" u br. 28 "opisuje stvarno stanje na nivou opće Crkve" u kojem "u ogromnoj većini biskupija u župskoj pastvi 'primas partes' *stvarno imaju* (podvukli autori franjevačkog Odgovora) svjetovni dijecezanski svećenici" (*Separat,* str. 27).

[75] Usp. *MiD*, 3/1974., str. 95-98.

- Za nas je potpuno neprihvatljivo tumačenje koncilskog dokumenta CD, da on u br. 28 "opisuje stvarno stanje ili konstatira činjenično stanje" (a da ne postavlja načelo koje bi imalo vrijediti na "planu Mjesnih Crkava".[76]

- Potrebno bi bilo ovdje napisati potpun i opširan komentar na taj broj koncilskog dokumenta CD, te komparirati prijevode velikih naroda, da bi se moglo utvrditi da li taj koncilski: dokumenat u svojem broju 28 postavlja načelo, ili samo konstatira činjenično stanje.

Zbog ograničenosti prostora mi ovdje navodimo samo neke prijevode:

a) Talijanski je prevodilac stavio "spetta".[77]

b) U njemačkom prijevodu nalazimo glagol "Einnehmen".[78]

c) Francuski prevodilac preveo je doslovce: "ont le premier role".[79] a

d) u hrvatskom prijevodu nalazimo izraz "zauzimaju..."

Evo kako se opravdava ono što stoji u CD; nr. 28: "Il n. del Decreto considera il problema a livello di Chiesa particolare. A questo livello si trovano attorno al Vescovo presbiteri dioecesani e presbiteri religiosi: su piede di perfetta parità quanto ai loro rapporti con la Chiesa universale e l'Episcopato, in forza del medesimo Ordine sacro; ma in posizione differenziata rispetto all'esercizio concreto, nell'ambito della diocesi, dai tre poteri ricevuti col presbiterato.

Difatti, "nell'esercizio della cura d'anime la principale responsabilità spetta ai sacerdoti diocesani perché, essendo essi incardinati o addetti ad una Chiesa particolare, si consacrano intieramente al suo servizio per pascere una medesima porzione del gregge del Signore" (n. 28 a).

Questo non si verifica, invece, per i Religiosi i quali, anche quando esercitano il ministerio in una data diocesi, lo fanno non già perché abbiano un vincolo organico e permanente con quella diocesi, ma perché dai loro superiori, per accordi intercorsi col Vescovo diocesano, vengono parzialmente e temporaneamente messi a disposizione di quella diocesi e assunti in servizio da quel Vescovo".[80]

Imajući u vidu naprijed navedeno, te sav koncilski dokumenat "Christus Dominus", ne možemo, dakle, prihvatiti mišljenje sastavljača, franjevačkog

---

[76] *MiD*, 3/1974., str. 96.

[77] R. LANNARONE, *Tutti i documenti del Conc. Ecumenico Vaticano II*, Napoli, 1966. Usp. također prijevod latinskoga glagola "spectare" u bilo kojem latinsko-hrvatskom rječniku.

[78] *Konzilsdekrete*, Bd 1, Recklinghausen, 1966., str. 124.

[79] *Documents Conciliaires 2*, Pariz, 1965., str. 58.

[80] Collana "*Magisterio Conciliare*", Ufficio pastorale dei Vescovi e Chiese orientali catholiche, ELLE DI CI, Torino-Leumann, 1967., str. 340-341; usp. također K. MÖRSDORF, komentar na koncilski dokument *CD* u: Lexikon für Kirche und Theologie, Das zweite Vatikanische Konzil, str. 205-206; također u: *Das zweite Vatikanische Konzil*, *Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen*, Herder, 1967. Bd. II, str. 204-206.

Odgovora da spomenuti broj koncilskog dokumenta *CD* "opisuje stvarno stanje na nivou opće Crkve, nego držimo da u tom broju koncilskog dokumenta *CD* nalazi se izraženo načelo, koje vrijedi i za svaku mjesnu Crkvu.

Iako smo mi istakli to načelo u svojoj *Predstavci*, nismo time mislili na ono što nam imputiraju autori franjevačkog Odgovora: "... a u stvari traže nešto drugo: traže *primas partes* (što na koncu konca izlazi na: omnes partes)!" (*Separat*, str. 32).

- Mi smo u Predstavci tražili da se dijecezanskom kleru u Hercegovini "omogući u mostarsko-duvanjskoj biskupiji pastoralno djelovanje... u onim okvirima kako je to zacrtao veliki Papa Leon XIII i kako određuju propisi Crkvenoga Zakonika" (*Predstavka,* str. 18).

8. Nedopustivo je iskrivljivanje misli iz naše Predstavke ono što pišu sastavljači franjevačkog Odgovora: "Autori predstavke tvrde da je 'u suprotnosti s konstitucijom Crkve' stanje u onim biskupijama u kojima svjetovni kler nema "primas partes" (*Separat,* str. 28.

- U Predstavci smo napisali slijedeće: "A ako se ne omogući da se u djelo provede odluka Sv. Stolice o 'ravnomjernoj i pravičnoj' razdiobi župa u dijecezi Mostar-Duvno, onda dijecezanski kler koji je po svojoj naravi i službi vezan uz ovu biskupiju, nema u njoj budućnosti, bit će i ostati neznatna manjina, što je u suprotnosti s njegovim pozivom, njegovim realnim mogućnostima danas a u suprotnosti s konstitucijom Crkve i s onim što je istakao II. Vat. Sabor (slijedi citat iz *CD*, nr. 28...", *Predstavka*, str. 23).

- Neka se usporede ova dva teksta: iz naše Predstavke i franjevačkog Odgovora, pa neće biti teško zaključiti da nije istina ono što nam predbacuju i imputiraju autori franjevačkog Odgovora.

9. Poučeni iskustvom, morali bismo temeljito provjeriti ono što pišu sastavljači franjevačkog Odgovora à propos rimske biskupije u kojoj navodno "danas više župa drže redovnici nego svjetovni svećenici" (*Separat,* str. 28).

- *Dato non concesso,* može se i to shvatiti, jer u Rimu, kao središtu kršćanstva, mnoge redovničke zajednice i ustanove imaju svoje središnje odgojne zavode, pa je lako razumljivo da im Crkva u Rimu povjerava dušobrižničku službu. Recimo, da i u rimskoj biskupiji postoji "carentia cleri saecularis", kao što je bilo nekoć u dijecezi Mostar-Duvno, nije protiv Konstitucije Crkve, da i redovnike angažira u djelima dušobrižništva, ali je neshvatljivo da u jednoj dijecezi, kao što je slučaj s mostarskom, gdje više ne postoji "carentia cleri saecularis", redovnička zajednica odbija da vrati i ustupi župe *lib. coll. Ordinarii,* koje su župe toj redovničkoj zajednici bile povjerene "ad nutum S. Sedis" i nakon što je Sv. Stolica opozvala i anulirala svoj čin povjeravanja tih župa redovničkoj zajednici, i nakon što je izričito naredila da se neke od predmetnih župa vrate i ustupe na slobodno raspolaganje mjesnom Ordinariju za dijecezanski kler.

10. U Predstavci smo kao dodatak prilogu-dokumenti donijeli pojedinačni popis svih župa u Hercegovini s brojem obitelji i vjernika u pojedinim župama, kako je to označio o. Žarko Ilić u citiranoj svojoj knjizi "Hercegovina u Crkvi". Iz toga popisa župa jednoga i drugoga klera vidi se da smo daleko od "idealnog odnosa" svjetovnog i redovničkog klera u Hercegovini" (*Separat,* str. 28).

Ali autori franjevačkog Odgovora odmah dodaju u svom elaboratu: "Ali mi i ne želimo takav 'idealan odnos" po kojem bi jedna četvrtina hercegovačkog (svjetovnog - šest stoljeća mlađeg) klera imala svu crkvenu upravu pola župa, pola vjernika i pravo da onu drugu polovicu župa neograničeno kida u svoju korist..." (*Separat,* str. 28).

- Ako se ima pred očima ono što je bio mjesni Ordinarij Mons. Čule uglavio s provincijalom Šilićem godine 1968., tj. da nakon što se postigne jednakost jednoga i drugog klera u broju vjernika u župama, i ako bude potreba osnivanja novih župa, da će se nove župe jednako dodjeljivati bilo jednom bilo drugom kleru, da se sačuva onaj ekvilibrij, jednakomjernost u toj stvari..., te ako se ima pred očima ono što je bilo polazna točka u pregovorima predstavnika biskupijskog i redovničkog klera pred Ap. Vizitatorom, onda ono što pišu autori franjevačkog Odgovora možemo smatrati bez temelja, jednostavnom propagandnom pretjeranošću.

- Iz tvrdnja u franjevačkom Osvrtu na Izjavu Katoličkih Biskupa Jugoslavije o Hercegovačkom slučaju te iz tvrdnja koje susrećemo u franjevačkom Odgovoru na Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine može se naslutiti kakav bi imao biti taj "idealni odnos" jednoga i drugoga klera u Hercegovini, i kako ga zamišljaju autori franjevačkog Odgovora. Oni bi htjeli da se do tog "idealnog odnosa" dođe pregovorima, pa taman i do "iznemoglosti" (*Separat*, str. 31).

Kad imamo pred očima sve ono što su sastavljači franjevačkog Odgovora napisali u svom elaboratu (str. 10, 22, 24, 26, 27, 28, 32, 33...), onda im moramo reći: Hvala na ponudama i pregovorima!

AD 8. SLUČAJ KRIZME U GRUDAMA

Uz ono što smo napisali o "slučaju krizme n Grudama" (*Predstavka,* str. 20, br. 6), a što autori franjevačkog Odgovora žele obeskrijepiti, te uz ono što je mjesni Ordinarij u svojoj okružnici br. 903/74 od 25. rujna 1974.[81] izložio o nezakonitoj krizmi u Grudama, za koju je ustvrdio da je bila ne samo "graviter illicita i sakrilegna nego također i nevaljana" dodajemo samo ovo:

1. Mjesni Ordinarij nije postupio "per modum arbitrii", kako mu vole imputirati neki hercegovački franjevci, nego se je pri tom pozvao na *Kodeks* (*kan.*

[81] *Službeni vjesnik biskupije*, 3/1974., str. 59.

782, 4 *CIC*), koji za biskupa Čulu još uvijek vrijedi i nije "šešir za bunjište" kako se o Kodeksu izrazi i napisa provincijal Šilić,[82] kao i na izjavu Pape Klementa VI od 29. IX. 1351.[83]

Nije se mjesni Ordinarij pokolebao u svojem mišljenju, kad je Sv. Kongregaciji za disciplinu Sakramenata postavio sasvim određena pitanja: 1) Što učiniti u onom slučaju ako netko od onih kojima je franjevac R. J. Romić podijelio krizmu dođe i zatraži da se ponovno krizma, i 2) što učiniti u slučaju ako netko od onih koje je franjevac Romić krizmao dođe do svećeničkog ređenja, a ređenje pretpostavlja sigurno poimanje sv. Potvrde? I u svojem podnesku Sv. Kongregacija za Disciplinu Sakramenata biskup je Čule izložio sve ono što je objavio u svojoj okružnici br. 903/74 od 25. rujna 1974.

2. Ali je posve arbitrarno postupio provincijal Šilić, kad je u svom članku ustvrdio da je "u jednom novijem izdanju strogog i nama starijima toliko dragog Noldina našao da on smatra na valjanim razlozima - "bonis rationibus" - utemeljenim mišljenje autora, koji zastupaju mišljenje da se nakon dekreta Sv. Kongregacije Sakramenata od 14. rujna 1946., kojim se običnim svećenicima u određenim slučajevima daje ovlast da mogu valjano krizmavati, i na vlast podjeljivanja sakramenta krizme može primijeniti kanon 209 CZ... [84]"

---

[82] Na proslavi 50-godišnjice svećeništva bosanskog franjevca dr. Vitomira Jeličića održao je prigodnu homiliju hercegovački provincijal o. R. Šilić. U toj svečanoj zgodi, javno, pred narodom među ostalim o. Šilić je rekao i sljedeće. Izložio je anegdotu kako je bila neka starica "pogrbljena, grdna, obučena u neke staromodne rutine". N nju su se počeli nabacivati dječaci s ulice, "obijesni pubertetlije", "pogrdama i kamenjem, izrugivali je obijesno i bez srca". Nađe se ipak jedan mladić, "snažan i lijep", "pristupi k njoj, uze je za ruku, poljubi joj ruku i zamoli je: "Majko, ja te volim..." ... "I poljubi je u lice i stari doderani šešir na njezinoj glavi...".

I nastavlja o. Šilić: "... naš zlatomisnik je kao onaj mladić pristupio toj starici i poljubio je u onaj *najnepoželjniji dio njezine odjeće, u šešir zreo za bunjište, tj. Kodeks": Bosna Srebrena*, službeno-informativno glasilo franjevačkog provincijalata, god. XXIII, Sarajevo, 1972., str. 201-202; također *MiD*, 5/1972., str. 161.

Ne možemo se načuditi takvoj jednoj izjavi višeg redovničkog poglavara o Crkvenom Zakoniku, koju nismo imali prigode susresti u izjavama profanog, pa i onog Crkvi protivničkog tiska. Ako može tako govoriti jedan viši redovnički poglavar i redovnik o Kodeksu, koji i njemu kao višem redovničkom poglavaru i kao redovniku osigurava i daje mnoge privilegije u Crkvi, što možemo očekivati od drugih redovnika i svećenika, koje bi viši redovnički poglavar morao primjerom i riječju upućivati u poštivanje Crkve i njezina Zakonika? Šteta da je provincijal Šilić to rekao i dao publicirati u glasilima dviju provincija!

[83] DENZINGER - SCHÖNMETZER, *Enchridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, ed. XXXIII, 1965., br. 1071.

[84] *MiD*, 1/1975., str. 13-31, a članak je objavljen i kao poseban separat. Mi navodimo tekst prema *Separatu,* str. 9.

- Nije provincijal Šilić naveo odakle je uzeo one dvije riječi iz Noldinova djela "bonis rationibus", pa je trebalo truda i vremena da se to pronađe u najnovijem djelu odnosno izdanju Noldinove moralke. Uspjeli smo to pronaći i ovdje ispisujemo, osim u prijevodu, i na latinskom jeziku odgovarajući odlomak iz Noldinove moralke: "Pitanje, nadomješta li Crkva prema duhu kan. 209 moć potvrde u općoj zabludi i u pozitivnoj i vjerojatnoj sumnji, većina autora niječe, jer se ne radi o jurisdikciji. Regatillo-Zalba (1. c. III, br. 83) dobrim razlozima (analogija s dominativnom vlašću i vlašću asistiranja ženidbi, AAS, 44, 1952, 497), duh Crkve, opće dobro tvrdi".[85]

Iz izloženoga u bilješci 70 vidi se da se radi o primjeni one Instrukcije Sv. Kongregacije Sakramenata od 14. IX. 1946. u onim slučajevima, kad nije riječ o župniku ili onima koji pod tim imenom dolaze u Kodeksu, tj. da li se može i na njih primijeniti Instrukcija kad se nađu u situaciji gdje postoje svi drugi uvjeti da se citirana Instrukcija zaista može primijeniti.

---

[85] H. NOLDIN – G. HEINZEL, *Summa theologiae moralis*, sv. III., Innsbruck, [33]1962., str. 78, nr. 90: "Quaestionem, num Ecclesia ad mentem cn. 209 potestatem confirmandi suppleat in errore communi et in dubio positivo et probabili, *plurimi auctores negant* (podvučeno s naše strane), quia non agitur de iurisdictione. Regatillo-Zalba (1. c. III, n. 83) bonis rationibus (analogia cum potestate dominativa et potestate assistendi matrimonio, AAS, 44, 1952, 497), mens Ecclesiae, bonum commune *affirmat"* (podvučeno s naše strane).

Noldin - Heinzel navodi, dakle, mišljenje Regatilla - Zalbe, a ne svoje, navodi mišljenje koje se suprotstavlja mišljenju drugih autora, jer "plurimi auctores negant"; i u pretpostavci da Noldin - Heinzel prihvaća mišljenje Regatilla - Zalbe, ono se ima razumjeti onako kako ga Noldin - Heinzel izlaže u poglavlju "De ministro extraordinario confirmationis", gdje piše, str. 76, br. 89: "Ex Decreto S. C. Sacramentorum (AAS, 38/1946, 347 ss) 14. Sept. 1946: PAROCHI proprio territorio gaudentes (exclusis parochis personalibus), VICARII ACTUALES (si parochus est persona moralis, cfr. cn. 471), VICARII OECONOMI (qui regunt paroeciam vacantem), Sacerdotes, qui praesunt vicariis perpetuis (cfr cn. 1427), i. e. quibus in certo territorio cum determinata ecclesia commissa est plena cura animarum cum omnibus iuribus et officiis parochialibus... Illi ministri VALIDE confirmant tantum PERSONALITER exclusa qualibet delegatione, IN TERRITORIO SUO, fideles, qui ex gravi morbo IN VERO MORTIS PERICULO constituti sunt, ex quo decessuri praevideantur. LICITE etiam in episcopali urbe utuntur sua facultate, si Episcopus loci haberi non possit vel impediatur, nec alius Episcopus facile praesto sit...".

"De ministro extraordinario confirmationis Regatillo-Zalba bene comprehendit mentem legislatoris: 'Ut in omni territorio paroeciali aut nullius paroeciae sit semper sacerdos facultate confirmandi moribundos praeditus, et hic unicus'. Ideo defendit etiam Vicarium substitutum parochi absentis (cn. 474), et Vicarium adiutorem qui in omnibus suppleat parochi vicem" (cn. 475) gaudere facultate decreto S. C. de Sacr. 14. Spt. 1946. concessa", *ondje,* str. 78, br. 90.

Dobro primjećuje E. F. Regatillo postavljajući pitanje: da li vicarius substitutus ili vicarius adiutor "in dubio positivo et probabili de potestate confirmandi" mogu krizmavati, odnosno "num sacerdos confirmare possit quoties periculum mortis adsit sufficiens ad ministrandam extremam unctionem"[86]?

U slučaju krizme u Grudama ne može se primijeniti Instrukcija Sv. Kongregacije Sakramenata od 14. IX. 1946., jer se ne radi o slučaju vjernika koji bi se *ex gravi morbo* nalazili u smrtnoj opasnosti, tj. u takvoj situaciji, koja bi tražila podjeljivanje sakramenta *extremae unctionis.* Ako bi mogao postojati jedan ili drugi slučaj, ne može se to reći za stotine zdrave djece. A tomu u grudskom slučaju ne radi se ni o svećenicima koji bi mogli doći u obzir kao "župnici ili oni koji u kanonu dolaze pod imenom župnika", jer je posve jasno da franjevac Marić nezakonito stoji u Grudama, bez jurisdikcije i kan. provizije sa strane mjesnog Ordinarija, pa prema tome ne može pripraviti djecu za svetu krizmu, jer ih ne može valjano ispovjediti. Slično vrijedi i za franjevca Romića, koji se je i sam lažno predstavio (a i predstavio ga je o. Marić pozivajući se na nekakvu diplomu koju je franjevac Romić donio iz Rima) kao delegat Sv. Oca, a u pismu koje je početkom kolovoza poslao i Biskupskom Ordinarijatu u Mostaru kao i Franjevačkom provincijalatu u Mostaru nigdje me spominje da bi on dobio kakvu delegaciju od sv. Oca, niti ju je mogao imati, jer su u to doba u dijecezi Mostar-Duvno bila dva Biskupa, koji su bili spremni i voljni doći u Grude i podijeliti svetu krizmu, ako se makne franjevac Marić i dođe zakoniti župnik, koji će djecu moći spremiti i valjano ispovjediti za svetu krizmu.

Laž i prijevara, kojima su se poslužili franjevci Marić i Romić ne mogu biti temelj za "error communis"!

Dobro je primijetio jedan svećenik, da je zaista franjevac Romić došao kao "delegat Sv. Oca", onda bi bilo i stotinu franjevaca na krizmi u Grudama, a ne onako malo, premda nije istina da su bila samo dva penzionera (*Separa*t, str. 29), kako to ističe franjevački Odgovor i provincijal Šilić u svojem citiranom članku.[87]

Naprotiv je istina da je bilo i mlađih franjevaca, koji su aktivni u pastoralnoj službi u dijecezi, kao na pr. onaj župnik iz Rakitna koji je autobusom djecu iz Dupovaca u rakićkom polju odveo u Grude, da ih krizma "grudski biskup", kako nazvaše o. R. J. Romića neki u Kanadi, kad je on u jesen 1974. boravio u toj zemlji.

---

[86]Usp. E. F. REGATILLO, *Ius Sacramentarium*, Santander, [4]1964.

[87] Provincijal Šilić spominje u svojem citiranom članku "Ekleziologija..." da su u Grudama bila prisutna na krizmi osim fra Bernarda Marića još trojica hercegovačkih (penzioniranih), franjevaca (*Separat,* str. 9), dok franjevački Odgovor na Predstavku dijecezanskog klera spominje samo dvojicu "umirovljenih i bolesnih staraca" (*Separat,* str. 29). Moglo se je barem to izbjeći i uskladiti u jednom i drugom elaboratu.

AD 9. PRAVO BOŽJEGA NARODA

1. U ovom poglavlju sastavljači franjevačkog Odgovora opširno se osvrću na to što smo mi u Predstavci prihvatili, odnosno citirali prijevod latinske riječi "*Facultas*" - sa "*sloboda*", iz br. 37 dogmatske Konstitucije "Lumen gentium".

Sastavljači franjevačkog Odgovora tvrde da "autori Predstavke usvajaju neprecizan prijevod izdanja KS (tj. Kršćanske Sadašnjosti) u kojem je taj termin preveden kao "*sloboda*" (*Separat,* str. 29).

- Nismo mi u Predstavci usvojili neprecizan prijevod izdanja KS, nego smo citirali latinski tekst i dodali hrvatski službeni prijevod dogmatske Konstitucije "Lumen Gentium", što su ga objavile BK, a odobrio Bisk. Ordinarijat u Splitu 31. X. 1967.

- Priznajemo da riječ "facultas - facoltà - faculté" ima više značenja. Koje će značenje riječ "facultas" imati, ovisi o kontekstu, jer je jasno da kad Ordinariji "dobivaju od Sv. Stolice razne facultates... nitko neće reći da dobivaju *slobode* nego *ovlaštenja ili prava*" (*Separat,* str. 29).

- Da li je trebalo riječ "facultas" *LG,* 37 prevesti na hrvatski jezik s "ovlast, pravo, mogućnost, sloboda, prigoda...", to prepuštamo stručnjacima jednoga i drugoga jezika, samo mi ovdje napominjemo, da je njemački službeni prijevod koncilskih dokumenata preveo riječ "facultas" s "Möglichkeit",[88] dok su talijanski, francuski prevodioci uzeli "facoltà - faculté".

- Mi smo u našoj Predstavci (str. 22, br. 8, bilješka 38) upozorili da treba pročitati čitav broj 37 LG. U početku dotičnog broja LG jasno se govori: "Laici, sicut omnes crhistifideles, *ius habent* (hanno diritto, haben... Recht, Droit) ex spiritualibus Ecclesiae bonis, verbi Dei praesertim et sacramentorum adiumenta a sacris pastoribus abundanter accipiendi..."

Taj pasus završava riječju: "patefaciant - neka dakle njima otkrivaju svoje potrebe i svoje želje s onom slobodom i pouzdanjem koje pristoji djeci Božjoj i braći u Kristu" (hrvatski prijevod *LG*, 37).

Nastavlja se nova misao u tom broju LG: "Pro scientia, competentia et praestantia quibus pollent, *facultatem*, immo aliquando et officium habent suam sententiam de iis quae bonum Ecclesiae respiciunt declarandi..."

- U hrvatskom prijevodu dalje stoji: "Neka se to čini, ako treba, preko ustanova koje je Crkva za to ustanovila, i uvijek istinoljubivo, hrabro i razborito, s

[88] Usp. *Konzilsdekrete*, Recklinghausen, Bd. I, ^{5}1966., str. 74. I sama tekstovna analiza čitavog broja *LG,* 37 pokazala bi da ovdje bolje odgovarao njemački prijevod, nego li ono što piše franjevački Odgovor - "pravo".

poštovanjem i ljubavlju prema onima koji radi svoje svete službe predstavljaju Krista".

2. Autori franjevačkog Odgovora s posebnim naglaskom ističu da su "sva ta vijeća (u Hercegovini) *zabranjena* (podcrtali autori Odgovora!). Biskup Čule je čak isposlovao iz Rima potvrdu svoje zabrane tih vijeća!" (*Separat,* str. 30).

- Da su autori s malo mira i dobre volje pogledali u Dijecezanski Vjesnik Biskupije za 1966. i pročitali okružnicu mjesnog Ordinarija br. 1030/66. od 6. XII. 1966. mogli su ustanoviti, da je biskup Čule među prvim našim Biskupima bio ustanovio i prezbiterijalno i pastoralno vijeće na nivou biskupije i to na bazi pariteta, tj. da su bili podjednako zastupljeni u jednom i drugom vijeću dijecezanski i franjevački svećenici. Istina, u pastoralno vijeće nije bio uključen nitko od laika, jer nisu bile za to u našim krajevima sazrele prilike. A zašto je jedno i drugo vijeće prekinulo svoj rad, poznato je dobro i nama i sastavljačima franjevačkog Odgovora. Sigurno, ne malu ulogu u tom je odigrala ona famozna humačka rezolucija mladih franjevaca od 17. VI. 1971. A također i neki postupci drugih hercegovačkih franjevaca, pa i samih članova - franjevaca jednoga i drugoga vijeća.

3. Jednostavno nije istina da je biskup Čule zabranio ta biskupijska vijeća, kad ih je sam osnovao u godini 1966. Ali je istina to, da su u onim trima župama (Crnač, Grude, Mostarski Gladac), koje su franjevci imali vratiti i ustupiti dijecezanskom kleru godine 1968. formirani bez odobrenja sa strane mjesnog Ordinarija "crkveni odbori", koji su uključeni bili u borbu protiv izvršenja dekreta Sv. Stolice o vraćanju i predaji tih župa dijecezanskom kleru.

Istina je također, da je godine 1968. u Mostaru bila formirana nezakonita laička organizacija pod nazivom "Misija dobre volje", koja se otvoreno suprotstavljala dekretu Sv. Stolice, napadala mjesnog Ordinarija, Apostolskog Delegata u Jugoslaviji, neke Biskupe u ovoj zemlji, slala protestna pisma i brzojave i samom Sv. Ocu, u kojima je tražila među ostalim i to, da se privoli i skine biskupa Čulu s biskupske stolice u Mostaru i da se imenuje hercegovačkog franjevca za biskupa u Mostaru...

Nakon što je bio mjesni Ordinarij obaviješten da se sve više formira crkvenih odbora, koji se počinju nazivati župska vijeća po župama koje franjevci administriraju, ali, dakako, bez autorizacije sa strane zakonite crkvene vlasti, onda je Mons. Čule pod konac 1968. izvijestio Sv. Stolicu i zatražio njezino mišljenje: da li bi bilo uputno ODGODITI formiranje župskih vijeća dok traju današnje prilike u dijecezi?

Odgovor Kongregacije saopćio je Ordinarijat svim župskim uredima u Hercegovini okružnicom br. 549/69 od 26. III. 1969.:

Okružnica glasi: "Na upit Ordinarijata, da li privremeno, dok traju današnje prilike u dijecezi, da se odgodi osnivanje župskih vijeća, odgovorila je

Kongregacija za Evangelizaciju Naroda preko Apostolskog Delegata, da osnivanje tih vijeća nije "de praecepto" nego samo "de consilio".

Ali ni u jednom, slučaju ne može se konstituirati nijedno pastoralno vijeće bez izričite autorizacije mjesnog Ordinarija.

Prema tome je preuzv. Biskup dijeceze Mostar - Duvno u svom punom pravu, kad smatra da još nije oportuno formirati pastoralna župska vijeća.

Prednje se dostavlja župnicima na znanje s time, da momentano ne osnivaju svoja župska vijeća, crkvene odbore i sl..."

4. Koliko drži starješinstvo hercegovačke franjevačke provincije do mišljenja i želja "Božjeg naroda", najbolje je pokazao slučaj premještaja župnika iz Veljaka 1974. Vjernici su željeli da njihov dosadašnji župnik, koji je u toj župi uspješno radio više od 15 godina, i dalje ostane njihov župnik, pa su slali brojne deputacije i Provincijalu i Biskupu, obraćali su se susjednom dijecezanskom svećeniku, ali svi su stali za stanovište o. Provincijala i opravdanost premještaja i sve se je dobro i lijepo svršilo, i došao je novi župnik, kako je starješinstvo odlučilo i predložilo mjesnom Ordinariju. Detalji su poznati i nama i sastavljačima franjevačkog Odgovora, pa nema potrebe da ih ovdje iznosimo. Samo želimo jedno reći: u onom sporazumu što ga je bio potpisao o. Provincijal, nema ni spomena o narodu, ali kad je sporazum uništen, onda dolazi na pozornicu narod i na nj se poziva, da ga se treba slušati i valjda poslušati... I da se je 1968. zajednički i jedinstveno nastupilo, držimo, da bi se već davno riješio "hercegovački slučaj", kao što se brzo riješio "slučaj Cankova" u mariborskoj biskupiji.[89]

5. Na svećeničkom tečaju u Zagrebu u siječnju 1975., u onom času kad je došlo do govora o "Božjem narodu" i kako se u Hercegovini ne pita "Božji narod", uzeo je mikrofon u ruke zagrebački nadbiskup Mons. Kuharić i rekao: Dosta je toga manipuliranja s "Božjim narodom!".

Sapienti sat! Mi ne želimo više ništa dodati na ono što su autori franjevačkog Odgovora napisali na str. 30. *Separata.*

AD 10. RJEŠENJE U SPORAZUMU

Sastavljači franjevačkog Odgovora ponovno deklariraju: "Mi smo za *dijalog* (podvukli autori Odgovor), za dijalog do iznemoglosti..." (*Separat,* str. 31).

1. Mi smijemo upitati: kako voditi "dijalog" s onima koji stoje iza svega onoga, što je napisano u franjevačkom Odgovoru?!

Mi smo u *Predstavci* (str. 20-21) citirali iz Promemorije Provincijala od 2. III. 1968., gdje on priznaje i usvaja kao polazište u pregovorima s mjesnim Ordinarijem da dijecezanski kler ima "pravo tražiti barem polovicu pučanstva...",

[89] *GK*, 1970., 8/1970., str. 8.

spomenuli također da se je u pregovorima pred Apostolskim Vizitatorom uzelo kao polazište načelo "fifty-fifty" vjernika u župama jednog i drugog klera, međutim sastavljači franjevačkog Odgovora niječu da su predstavnici franjevaca prihvatili to načelo (usp. *Separat*, str. 24); mi smo se u Predstavci pozivali na načelo koje je postavio II. Vat. Koncil u dekretu *Christus Dominus,* br. 28. Međutim autori franjevačkog Odgovora imputiraše nam da je ravnomjernost i jednakost zapravo "smicalica i zamka za neupućene" (*Separat,* str. 24), i da smo mi pozivajući se na onaj broj koncilskog dokumenta *CD* br. 28 u kojem stoji da dijecezanski svećenici "in cura animarum habent primas partes" zapravo tražili "omnes partes" (*Separat,* str. 32), itd..

Imajući pred očima sve ono, što je pokušavalo i što se je napisalo od 1968. godine na ovamo, te imajući pred očima ono što sadrži franjevački Odgovor, ovdje slobodno nam budi izjaviti: smatramo da nema izgleda i mogućnosti da bi se sa sastavljačima i autorima franjevačkog Odgovora mogao voditi jedan istinski, dobronamjerni, konstruktivni, bratski dijalog, pa i do iznemoglosti u onom smislu kako to predlažu i tumače autori franjevačkog Odgovora (*Separat,* str. 31).

2. Velika je šansa i nada rješenju "hercegovačkog pitanja" bio onaj sporazum koji je u travnju 1968. bio potpisao mjesni dijecezanski Ordinarij i franjevački Provincijal.

Međutim, i franjevački Odgovor tvrdi (*Separat*, str. 31) kao i provincijalat hercegovačkih franjevaca da to nije bio "*sporazum*" nego tek "*nacrt sporazuma*"[90] (podvukli sastavljači).

Autori franjevačkog Odgovora ispustili su iz vida ono, što je provincijal Šilić pisao u svojoj opširnoj relaciji kardinalu Prefektu Propagande, a što je objavio u hrvatskom prijevodu: "*Nacrt sporazuma* (podvukli mi) napravio je Biskup 12. travnja. Provincijal je dao svoje prijedloge i korekture slijedećeg dana, 13. travnja. Biskup je napravio *konačni sporazum* (ne uvaživši gotovo ništa od Provincijalovih korektura) i *taj je potpisan 19. travnja 1968*".[91] (podvukli mi).

Nije to jedini put da provincijal Šilić naziva u svojoj relaciji kardinalu Prefektu Propagande ono o čemu su se sporazumjeli Biskup i Provincijal "ugovor - conventio", "sporazum" i sl. i točno razlikuje "*nacrt sporazuma*" i "*konačni sporazum*".

Kako to da najednom "konačni sporazum" postaje samo "nacrt sporazuma" ili tek "prednacrt sporazuma"?!

Sporazum je pisan latinskim jezikom, naslovljen je "Beatissime Pater" i pravi je besmisao sada tvrditi da je to bio samo "nacrt sporazuma", jer tko bi Sv.

---

[90] *MiD*, 3/1974., str. 97.
[91] *MiD*, 8/1968., str. 17.

Stolici s naslovom "Beatissime Pater" slao jedan "nacrt", da ga Sv. Otac odobri, ratificira i promulgira...

U izvještaju Prefektu Propagande provincijal se Šilić pravda da je odstupio od sporazuma, jer da Biskup nije usvojio "gotovo ništa od Provincijalovih korektura".

Kad pak jednom dođe na red objavljivanje svih dokumenata o postignutom i poslije poništenom sporazumu u godini 1968., onda će se bjelodano vidjeti koliko je istine u onome što je provincijal Šilić naveo kao svoj razlog odstupanja od sporazuma.

Isprika provincijala Šilića ne uvjerava. Biskup je Provincijalove korekture uvažio, inače ne bi provincijal Šilić potpisao sporazum. Ta čitao je tekst sporazuma prije nego što ga je potpisao. Naravno, poslije povlačenja i raskida sporazuma provincijal je Šilić trebao naći ispriku za sebe, ali ta je isprika neistinita i ne uvjerava.

U svojem pismu od 20. travnja 1968., kojim je o. Provincijal povukao svoj potpis i time uništio postignuti sporazum, nije on pisao i tražio da se nešto ispravi, doda, korigira, upotpuni u svrhu "historijske točnosti i jurističke preciznosti" (kako je pisao u svojim primjedbama od 13. IV. 1968., koje naziva "sitnicama": "U načelu prihvaćam nacrt ugovora. Slijedećih *nekoliko sitnica* predlažem radi historijske točnosti i jurističke preciznosti") ili da se sačeka što će reći na to Kongregacija, generalna Kurija, da bi se spasio postignuti sporazum, nego je jednostavno tražio, skoro bismo rekli naređivao:

"... Molim Vas, ako niste već poslali tu Propoziciju, onda je ne šaljite, *nego razderite akt kao da ga nikad nije ni bilo* (podvukli mi). Ako ste ga već poslali, onda ću ja danas telegramom zamoliti Cagnu, da stvar ne šalje u Rim...".[92]

Da je provincijal Šilić bio zaista "fanatik mira" kako je izjavio pred Tajnikom Propagande[93] on je mogao spasiti sporazum i time poštedjeti Crkvu u Hercegovini od onih zala koja su iz gaženja sporazuma nastala! Ali, nakon opoziva i povlačenja potpisa, sve se promijenilo! Počelo je razdiranje Crkve u Hercegovini!

Autori franjevačkog Odgovora tvrde da je provincijal i nakon povlačenja potpisa nastavio pregovore s biskupom: "Ali do novog potpisivanja nacrta sporazuma nije došlo jer biskup nije htio usvojiti jedan bitni provincijalov zahtjev (zapravo jednu klauzulu)" (*Separat,* str. 31).

Međutim iz dokumentacije koja nam stoji na raspolaganju može se nešto drugo zaključiti: Biskup je prepustio provincijalu Šiliću da on sam formulira tu klauzulu (na koju misle autori franjevačkog Odgovora). On je pak poslao tekst sporazuma na savjetovanje i redigiranje prof. V. Jeličiću izvan provincije, i tek je

---

[92] Povincijalovo opozivno pismo, 20. IX. 1968.

[93] *MiD,* 8/1968., str. 19.

dne 6. svibnja 1968. donio tekst sporazuma, kako ga je preformulirao prof. Jeličić i tom prigodom je pisao mjesnom Ordinariju provincijal Šilić: "Oprostite mi ovo zakašnjenje. Ali sad nema smisla žurbi... Sad je prekasno. Što mora biti neka bude. Moramo barem nastojati, da se ne bi ponavljalo ono, što se dogodilo s ugovorom iz 1923. Zato je bolje posavjetovati se i sa stručnjacima. Dopuštam da se i Vi obratite nekom drugom stručnjaku, ako to nađete korisnim".

Konačno, ako je sporazum iz 1968. bio "*laqueum mihi positum*", kako to napisa provincijal Šilić u svojem pismu Ap. Delegatu od 22. VII. 1968., te ako je taj sporazum bio "s pravne strane monstrum, s moralne vješto namještena zamka; kako napisa autor OTVORENOG PISMA Dr Petru Čuli,[94] sporazum se, dakle, odbacuje u potpunosti, kakva ima smisla sada dokazivati da to nije bio "*konačni sporazum*", nego samo "*nacrt sporazuma*", jer valjda i za taj "nacrt sporazuma" vrijedi da je bio "zamka", odnosno "s pravne strane monstrum, s moralne vješto namještena zamka"...

I tko bi se upustio u daljnje pregovore i razgovore s onim koji danas nešto potpisuje, sutra povlači potpis, danas tvrdi da je to "konačni sporazum", a sutra da je to samo "nacrt sporazuma", i t. d....

3. Imajući u vidu ono što je bio mjesni Ordinarij utanačio s hercegovačkim Provincijalom 1968., a biskup je Čule bio izrazio spremnost zamoliti Sv. Stolicu, da ono što je on bio uredio s provincijalom Šilićem veže ne samo njega nego i njegove nasljednike, - i imajući u vidu one prijedloge koje su predstavnici dijecezanskog klera izložili u razgovorima pred Apostolskim Vizitatorom, smatramo posve bez temelja, obično pretjerivanje i mogli bismo čak reći i propagandni manevar ono što pišu sastavljači franjevačkog Odgovora: "... svjetovni dijecezanski kler i biskupi Hercegovine traže: pola župa, pola vjernika, neograničeno pravo uzimati sebi i od one druge polovice koja bi zasada nama ostala, te svu crkvenu upravu. Mi kažemo da je to za nas već daleko s onu stranu granice života i smrti! A tu granicu mi nećemo prijeći! Nitko nema pravo od nas to tražiti ni očekivati!" (*Separat,* str. 32).

4. Na koncu ovog poglavlja smatramo nakon onih pregovora pred Komisijom rimskih Dikasterija u veljači 1974. svaki razgovor na nivou Biskupije - Provincije suvišnim i nepotrebnim, nego jedino možemo izraziti želju da bi i poglavarstvo hercegovačkih franjevaca spremno prihvatilo onu odluku o razdiobi župa, koju bi imala donijeti Sv. Stolica na temelju vođenih razgovora, izvještaja Ap. Vizitatora, prijedloga jedne i druge strane, i da na taj način na djelu dokažu i poglavari hercegovačkih franjevaca kao i autori franjevačkog Odgovora ono što su napisali u svojem elaboratu: "Mi priznajemo Svetoj Stolici pravo da mijenja svoje

---

[94] J. MIHALJEVIĆ, *Otvoreno pismo Dr Petru Čuli, Biskupu mostarskom*, Humac, 16. II. 1969. str. 18.

odluke o župama, i to bez obzira na to jesu li one povjerene redovnicima s klauzulom 'ad nutum S. Sedis', ili s klauzulom 'in perpetuum' ili 'pleno iure'"... (*Separat*, str. 13).

ZAKLJUČAK: DVA MENTALITETA

U završnom poglavlju franjevačkog Odgovora na Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine sastavljači Odgovora izvode zaključak: "Svjetovni dijecezanski kler i franjevci Hercegovine dva su svijeta, dva različita mentaliteta" (*Separat,* 33), te u obrazloženju svoga zaključka predbacuju, imputiraju dijecezanskom kleru upravo nevjerojatne stvari, kao na pr.:

- da dijecezanski kler Hercegovine još uvijek smatra da je "*Crkva* hijerarhija, tj. oni, a mi i narod Božji da smo *u Crkvi*", te da mi držimo pozivajući se "konstituciju i uređenje Crkve... da u njoj imamo povlašteni položaj (*primas partes*), a da "povijest i rad franjevaca u BiH" smatramo nešto što je "oprečno vjekovnoj praksi Crkve". Nadalje, da mi sebe poistovjećujemo "sa Sv. Stolicom i svoje pretenzije..." da sakrivamo " iza njezine volje", itd., što je sve bez ikakva temelja u našoj Predstavci, nedolično, nedostojno sa strane sastavljača franjevačkog Odgovora. Sve to odbijamo sa čuđenjem i žaljenjem.

- Premda bismo i mi mogli mnoge stvari iznijeti kao dokaz posebnog mentaliteta sastavljača franjevačkog Odgovora, ipak želeći da ostanemo vjerni onom načelu koje smo istakli na početku našeg izlaganja u ovoj prilogu (str. 3), radije mi ćemo završavajući ove svoje primjedbe na franjevački Odgovor navesti nekoliko misli iz one knjižice o. Bonaventure Dude "Ima li naše Redovništvo budućnost", a koja sadrži razgovore o. Konstantina Kosera, vrhovnog, generalnog poglavara Reda Male Braće, koje je on vodio s franjevcima prigodom svoje vizitacije hrvatskoj franjevačkoj provinciji i nekim drugim franjevačkim provincijama u ovoj zemlji.

- "Vaše su prilike svojevrsne, osobito ako se povijesno gleda. U mnogim krajevima izravno dušobrižništvo bilo je na franjevačkim leđima. Značajno je da su i u takvim prilikama, uza svu težinu dušobrižništva, vaši prethodnici umjeli naći načina za znanstvenu izobrazbu i rad. Uza sve nedostatke, koji su ljudski, franjevci su u vašim krajevima umjeli održati dosta visoku razinu teološke izobrazbe i pastoralne prakse.

- Danas se vaše provincije nalaze, neke po prvi puta u povijesti, u sučelništvu s dijecezama. To na vas stavlja zadatak da o toj novoj situaciji razmišljate, ali ne poput ježa koji se nakostruši, izbije svoje bodljike. Treba se uklopiti u izmijenjenu crkvenu strukturu. I to ne kao oni koji gospodare situacijom nego koji su, kakve nas hoće sv. Franjo, sluge. Tu se pomaljaju novi oblici postojanja i rada. Teškoće postoje. Ali njih treba nadvladati otvorenih očiju i mudre duše. U duhu crkvenosti kojoj nas je učio sv. Franjo. Donedavna bilo je kod

vas provincija posve misijskih. Jedva su dostajale za svoje poslove. Kako se sada pomalja dijecezanski kler, mnoge vaše sile se mogu osloboditi za vanjske misije. Tu vam se pruža sasvim nova perspektiva. Dosada ste bili okrenuti nutarnjim misijama, sada se pomalja perspektiva i za vanjske misije. Te nove perspektive obogatit će vaš mentalitet, navike, običaje, stavove. Na vama je da svom vjernošću razmišljate o toj novosti i da zdravo, crkveno i franjevački na to reagirate.

- Bitna je zadaća franjevačkog Reda specifična duhovnost. Polazeći iz te duhovnosti, svaki je pošten posao franjevcima moguć. O prilikama kraja i o povijesnim uvjetovanostima ovisi kojemu će se apostolatu franjevci posvetiti... Tako je i župni apostolat u duhu Reda.

Ipak, nije potrebno da svaki samostan bude župa. Imamo velike pastoralne centre koji nisu župa.

Postoje tako različite franjevačke dušobrižničke servisne postaje u velegradovima...

Iako, dakle, smatram da župski apostolat predstavlja sasvim valjano područje franjevačkog djelovanja, osobito za tip župe po Koncilu, smatram da Red treba čuvati dostatnu apostolsku pokretljivost. Ne smije se, dakle, odveć opteretiti navezanošću na župe, da bi mogao u Crkvi poslužiti za što više tipova apostolata, i to baš takvih koji se mogu izvršiti franjevačkom ekipom..."

- Franjevačka "minoritas - malenost".

"Mi se službeno zovemo Manja Braća, *Fratres Minores.* Na to ime imamo pravo ako uistinu njegujemo malenost. Smiješan je franjevac megaloman. Malenost izvire iz ubožtva. Ona je i danas suvremena, ali je vrlo teška. Ne smijemo ništa posjedovati, ako nam se uzme, ne čini nam se krivica. Treba da se ravnamo po Isusovim riječima: "Bije li te tko po desnom obrazu, pruži mu i drugi!". To je Evanđelje. Radosno treba da to ispunjamo. Teško je to, ali - preko Evanđelja ne možemo! Sveti je Franjo želio da njegova braća budu 'manja' i u tom smislu da ne teže za vodećim mjestima i službama, nego za podređenošću. Ako drugačije radimo, nije u duhu Evanđelja. Na Evanđelje moramo reći 'da' ..."[95]

- Čitajući zaključak elaborata: franjevački Odgovor na Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine, mi smo se još više uvjerili u ispravnost onoga što smo napisali u našoj Predstavci (Str. 12), tj. da bi hercegovački franjevci na čelu sa svojim poglavarstvom morali početi drugačije misliti, tj. da im je nužno potrebna jedna temeljita "reformatio in capite et in membris" u duhu Evanđelja, Crkve,.Koncila i sv. Utemeljitelja. Stoga smo mi završavajući svoje primjedbe na franjevački Odgovor naveli nekoliko misli iz govora o. Kosera, generala Reda Manje Braće, te molimo sastavljače i potpisnike franjevačkog Odgovora da u miru, pred Gospodinom promisle i prosude o svemu onome što je napisano u elaboratu:

[95] B. DUDA, *Ima li naše redovništvo budućnost?*, Zagreb, 1971., str. 20, 68, 69, 24.

Odgovoru Hercegovačkih Franjevaca na Predstavku dijecezanskog klera Hercegovine u svijetlu misli svoga Oca Generala!

- Mi ne bismo željeli da budemo ponovno ponukani pisati slične primjedbe, osvrt ili što slično na eventualni novi franjevački odgovor, nego slobodni smo predložiti sastavljačima franjevačkog Odgovora da se formira jedna mješovita Komisija, koja će ispitati sve ono, što nas priječi i smeta da ostvarimo ovdje u Hercegovini ono što je želio veliki Papa Leon XIII, kad je svojom vrhovnom vlašću u Crkvi uspostavio crkvenu hijerarhiju u BiH, ili ono što stoji u preambuli Decizije iz 1899. (usp. *Predstavka,* str. 24), te predložiti Sv. Stolici na rješenje i odluku, jer nije Crkva nečija ma ka a nečija maćeha "nego... svu djecu ljubi jednakom ljubavi" (*Separat*, str. 33), te da zaboravivši na sadašnje napetosti i kušnje u jednakosti, ljubavi i slozi radimo za svoj napaćeni hercegovački puk! *Quod Deus faxit!*

26.

DEKRET SVETE STOLICE *ROMANIS PONTIFICIBUS*

Vatikan, 6. lipnja 1975.

Prot. N. 2021/75

SVETA KONGREGACIJA ZA EVANGELIZACIJU NARODA ILI ZA ŠIRENJE VJERE
DEKRET
za okončanje neriješenog spora u mostarsko-duvanjskoj biskupiji

Rimske pape, uvijek budni za dobro duša, uspostavili su posvuda, netom su mjesne Crkve dobro razvile svoje ustrojstvo i nastale povoljne okolnosti, ne samo redovitu svetu hijerarhiju, već također povjerili iste Crkve - prema redovnom kanonskom pravu - biskupijskom kleru.

Tako je u prošlom stoljeću u Evropi papa Pijo IX. obnovio episkopate Engleske, Walesa i Holandije, a papa Lav XIII. uspostavio mjesne Crkve u Bosni i Hercegovini i povjerio ih rezidencijalnim biskupima. Isti papa apostolskom konstitucijom *Ex hac augusta* god. 1881. osnovao je vrhbosansku crkvenu pokrajinu, koja je obuhvatila također Hercegovinu, te imenovao rezidencijalnog biskupa mostarske biskupije, s kojom je spojio drevni duvanjski naslov.

U ovim krajevima, svjedocima tolike vjere, uvijek je, unatoč teškim kušnjama, plamtio onaj oganj, poslan od Krista na zemlju, i to poglavito zbog pohvalne revnosti i apostolskog duha franjevaca, koji su toliko godina, trpeći mnoge nedaće, pridonijeli da se Kristovo kraljevstvo raširilo i učvrstilo u tom narodu.

Isti Namjesnik Kristov, potpuno svjestan posebnog stanja u Hercegovini, i hoteći pomoći dalji razvitak te Crkve, povjerene do tada franjevcima, u već spomenutoj konstituciji upozorio je mostarskog biskupa na njegovu dužnost da odgoji brojan i sposoban svjetovni kler, kojemu bi se povjerilo dušobrižništvo, kako to biva posvuda gdje se ustanovila sveta hijerarhija. I tako se po uputi pape Lava XIII. č. usp. stao odgajati svjetovni kler mostarsko-duvanjske Crkve, blagoslovljen naročito u ovim posljednjim godinama providnosnim rastom zvanja.

Ipak, čini se da vrhbosanskoj crkvenoj pokrajini preostaje neka sumnja o međusobnom odnosu između svjetovnog i redovničkog klera te su stvarno nastale velike poteškoće, posebno u mostarskoj biskupiji.

Zbog takvih poteškoća, nastalih i drugdje, Sveta Stolica je izdala važne propise, kao apostolsku konstituciju *Romanos Pontifices* od istoga pape Lava XIII. za Englesku godine 1881, koja je potom sa sigurnim i obilnim plodovima proširena na mnoge druge krajeva. Nauka izložena u toj konstituciji i norme u njoj sadržane, koje se temelje i na drugim papinskim propisima poslije Tridentskog sabora, kao što su apostolske konstitucije *Firmandis* i *Cum nuper Charissimus* godine 1744. objavljene od pape Benedikta XIV. sačinjavaju već opće pravo u cijeloj Crkvi.

Ti propisi vrijede dakle za vrhbosansku crkvenu pokrajinu, to više što su vremena potvrdila da oni najvećma koriste najvišemu dobru duša, pa su isti ili izravno ili neizravno, među ostalim, također prihvaćeni od II. vatikanskog sabora.

Što se pak odnosi poimence na mostarsko-duvanjsku biskupiju, onaj sporazum koji su zaključili godine 1899. mjesni ordinarij i Red Male braće, a Sveta Stolica iste godine potvrdila, ostaje potpuno na snazi ako ovaj Dekret drukčije ne odredi, ostavši uvijek netaknuto pravo Svete Stolice drukčije odlučiti. Vrijede nadalje potpuno oba dokumenta: /1/ Odredba Svete Kongregacije *za širenje vjere* od 26. ožujka 1965, kojom se posve dokida, ukida i proglašuje bez ikakve vrijednosti Reskript o podjeli župa "*ad nutum Sanctae Sedis"*, izdan od Svete Kongregacije Koncila godine 1923.; /2/ Dekret što ga je Papinsko predstavništvo u Jugoslaviji izdalo po nalogu iste Svete Kongregacije *za širenje vjere,* dne 13. studenoga 1967.

Nikakvu povlasticu pak s obzirom na pastirsku službu, stečenu na bilo koji način, neće moći nitko ubuduće prizivati ako se povlastica u ovom Dekretu otvoreno ne predviđa, i tako naime da bude posvema u skladu s ovim istim dokumentom i pojedinim njegovim odredbama.

Teološka osnovica normi dovle spomenutih nalazi se u općoj ekleziološkoj nauci II. vatikanskog sabora, koji uči **da su biskupi po božanskoj ustanovi došli na mjesto Apostola kao pastiri Crkve** /*LG,* 20/; o kojima se također kaže: **da primaju od Gospodina, kojemu je dana sva vlast na nebu i zemlji, misiju da uče sve narode i da propovijedaju Evanđelje svakomu stvorenju** /*LG*, 24/. Doista, **pojedini biskupi, koji se postavljaju na čelo posebnim Crkvama, vrše svoju pastoralnu upravu nad dijelom Božjeg Naroda koji je njima povjeren** /*LG*, 23b/.

Radi toga, **zadaća je biskupa, kao upravitelja i središta jedinstva u dijecezanskom apostolatu, promicati, ravnati i usklađivati misijsku djelatnost, no tako da se suočava i promiče spontana aktivnost onih koji u tom sudjeluju. Njegovoj su vlasti podređeni svi misionari, pa i izuzeti**

redovnici, u različitim djelima koja se odnose na vršenje svetoga apostolata /*AG*, 30b/.

Kako se pastoralna služba Crkve odvija redovno preko župa, stoga je II. vatikanski sabor izrekao opće načelo koje se odnosi na svu disciplinu župa. Tako naime u broju 32 Dekreta "*Christus Dominus"* stoji: **Spasenje duša neka bude jedini motiv svih odredaba ili izmjena pri osnivanju ili dokidanju župa, kao i drugih sličnih promjena koje biskup može provesti vlastitom vlašću.**

Mjesnom ordinariju pripada briga za upravu župa. Već spomenuti Dekret /usp. br. 35, 1b/ potiče poglavare redovničkih ustanova da pruže pomoć biskupima, pa i samo, makar povremeno, preuzimanje župa.

O pastoralnoj brizi za župe, povjerene redovnicima, također izuzetim, treba dozvati u pamet riječi istoga Dekreta: **Svi izuzeti i neizuzeti redovnici podložni su vlasti mjesnih ordinarija u onomu što se odnosi na javno izvršavanje bogoštovlja, izuzev dakako različitost obreda, na dušobrižništvo, na sveto propovijedanje puku, na vjerski i moralni odgoj vjernika, a napose djece; na katehetsku pouku i liturgijsko obrazovanje; na dostojanstvo kleričkoga staleža kao i na različita djela koja se odnose na vršenje svetog apostolata** /*Christus Dominus*, br. 35,4/.

Za isti cilj potvrđuje se u spomenutom saborskom Dekretu opće načelo kojim se biskup mora voditi u organizaciji župničke službe, to jest da je **sva svrha župničke službe dobro duša** /tamo br. 31b/. U svjetlu toga načela biskup uvodi nužne promjena **po svojoj vlasti,** kao se to tvrdi u "Motu Proprio" *Ecclesiae Sanctae* /usp. I, 21, 3/; **Dijecezanski biskup može po vlastitoj moći ustanovljivati ili ukidati ili na bilo koji način mijenjati župe saslušavši prezbiterijalno vijeće,** ali ipak tako, ako su možda u pitanju nečija stečena prava, da se stvar s istima prikladno riješi.

Iz svega izloženog do sada slijedi kao veoma umjesno ono što se kaže u istom Dekretu u broju 35,1: **Neka svi redovnici susreću biskupe kao nasljednike apostola uslužnošću i štovanjem. Osim toga, kad god su zakonito pozvani na apostolsku djelatnost, moraju svoje dužnosti tako ispunjavati da biskupima budu pomagači.** Ta norma, dakako, vrijedi jednako, čak i više, za redovnike kojima se povjerava briga za župe.

Uostalom, treba imati na umu da izuzetost **po kojoj su redovnici podložni papi ili spadaju pod koju drugu crkvenu oblast pa su izuzeti od jurisdikcije biskupa,** nikako ne priječi, očevidno, ne samo da papa raspolaže redovnicima **na dobro cijele Crkve**…, nego ta izuzetost ne priječi **da redovnici u pojedenim biskupijama budu podvrgnuti jurisdikciji biskupa prema odredbi prava, kako to iziskuju njihova pastirska služba i pravilno uređena dušobrižnička služba.**

Takva naime izuzetost **ima osobito u vidu unutrašnje uređenje ustanova, kako bi u njima sve bilo što bolje međusobno usklađeno i povezano te tako bilo što bolje u prilog razvoja i savršenstva redovničkog života** /*CD*, 35,3/.

Tako, **poradi teškog razloga, bilo koji redovnički član može biti smijenjen s povjerene mu službe kako od vlasti, koja mu je to povjerila, priopćivši to redovničkom poglavaru, jednako tako od redovničkog poglavara, priopćivši to poglavaru djelitelju službe, jednakim pravom, ne tražeći pristanka toga drugog; niti je jedan drugom dužan priopćiti i još manje dokazati razlog svoga suda, izuzev pravo priziva "in devolutivo" na Svetu Stolicu** /"Motu Proprio" *Ecclesiae Sanctae,* I, 32/.

Ali pravne primjedbe izložene do sada moraju biti prodahnute pastoralnom brigom: dobro duša, naime, traži da između redovnika i biskupijskoga klera "**bude promicana uređena suradnja i povrh toga da se tijesno usklade sva apostolska djela i pothvati, što najviše ovisi o nadnaravnom stanju srdaca i duša, ukorijenjenom i utemeljenom u ljubavi. Na Apostolsku Stolicu spada da se brine za ovo usklađivanje u cijeloj Crkvi, a na svete pastire da se brinu svaki u svojoj biskupiji** /Dekret *Christus Dominus*, 35,5/.

Takva poželjna suradnja i usklađivanje bit će sigurno promicani ako svećenici jednog i drugog klera, poštujući kanonska pravila, budu pozvani da sudjeluju kao članovi u postojećim organizmima u biskupiji, kako se za svećenička i pastoralna vijeća preporuča u "Motu Proprio" *Ecclesiae Sanctae* /I,15-16/.

Cilj radi kojeg se izdaje ovaj Dekret povezuje se sa samim posvećujućim poslanjem Crkve: kao takav može se postići samo na osnovu onoga nadnaravnog raspoloženja duša i srdaca koje je ukorijenjeno i utemeljeno u ljubavi /usp. Dekret *Christus Dominus,* 35,5/. I u tom smislu upućuje se najhitnije poziv na obraćenje i bratsko pomirenje u čemu se sastoji, po riječima Pape, jedan od glavnih ciljeva Svete godine /usp. bulu *Apostolorum Limina*/: milost obraćenja i pomirenja, svojstvena svetim jubilejskim slavljima, pruža najvaljaniji temelj pravnim normama i osigurava apostolsku uspješnost njihova ostvarenja. Po njoj će se ostvariti bez dvojbe veliki koraci u crkvenoj obnovi mostarsko-duvanjske biskupije, i bit će osigurana puna suradnja biskupijskih i redovničkih svećenika, sudionika jedinog Kristova svećeništva, i svih vjernika s vlastitim svetim Pastirom.

Ova dakle Sveta Kongregacija za evangelizaciju naroda ili za širenje vjere, u vidu dokumenata bilo II. ekumenskog vatikanskog sabora, bilo dokumenata Svete Stolice za provedbu pređašnjih, sve zrelo razmotrivši, saslušavši sve one kojih se tiče, s pristankom također Vijeća za javne crkvene poslove i Svete Kongregacije za redovnike i svjetovne ustanove, ovo što slijedi

određuje i utvrđuje - zadržavši uvijek pravo Sveta Stolica da drukčije odredi i prema eventualno promijenjenim prilikama - s obzirom na dodjeljivanje, raspodjelu i diobu župa:

1. Uzevši u obzir međusobni sporazum dviju zainteresiranih strana i vodeći računa o zaslugama franjevaca hercegovačke provincije, Sveta Stolica pristaje da se prihvati kao opći kriterij da polovica vjernika biskupije mostarsko-duvanjske ostane povjerena pastoralnoj brizi istih redovnika, dok druga polovica neka bude povjerena biskupijskom kleru.

Taj razmjer - kad se jednom izjednači broj vjernika povjerenih objema stranama, prema općem kriteriju ovdje izrečenom - ostat će valjan i za budućnost.

2. Neka izvršenja ovog Dekreta i do novih odredbi, mjesni ordinarij prije nego prijeđe za dobro duša i poštujući propise na nova rastavljanja i dijeljenja župa povjerenih časnim ocima franjevcima, pitat će za mišljenje Svetu Kongregaciju za evangelizaciju naroda ili za širenje vjere.

3. Odstupivši od odluke Svete Kongregacije za širenje vjere donesene godine 1965. i uzevši u obzir o tome postignuti sporazum između dviju strana, župe IZBIČNO, KLOBUK i KONGORA povjeravaju se pastoralnoj skrbi franjevcima hercegovačke provincije.

4. Časni oci franjevci, u roku jedne godine od dana objave ovog Dekreta, trebaju predati sami biskupijskom kleru župe BLAGAJ, JABLANICA, PLOČE i NEVESINJE.

5. Odstupivši jednako od odluke Sv. Kongregacije za širenje vjere iz godine 1965. župa ČITLUK povjerava se pastoralnoj brizi hercegovačkih franjevaca.

Međutim, prema istoj odluci Sv. Kongregacije, cijelu župu ČAPLJINA, bez ikakva oduzimanja teritorija, morat će oo. franjevci, u roku od godinu dana, predati pastoralnoj brizi biskupijskog klera. A mostarsko-duvanjski ordinarij nadoknadit će franjevačkoj pokrajini troškove koje su franjevci imali za izgradnju svoje kuće, ali ne i troškove za izgradnju župne crkve.

6. Župa MOSTAR, do sada potpunoma povjerena pastoralnoj brizi franjevaca, prema postignutom sporazumu o tome između dviju strana, bit će podijeljena unutar godinu dana, i na odijeljenom teritoriju bit će u međuvremenu podignuta katedralna župa koja će se povjeriti biskupijskom kleru.

7. Jednako će od župe HUMAC, do sada u potpunosti povjerene pastoralnoj brizi franjevaca, biti odijeljen teritorij na kojem će biti podignute, unutar godinu dana, prema postignutom sporazumu dviju strana, župe CRVENI GRM - PROLOG i ZVIRIĆ - BIJAČA koje se imaju povjeriti biskupijskom kleru.

Što se tiče župa CRNAČ, GRUDE i MOSTARSKI GRADAC, ostaje na snazi i obvezan Dekret izdan 13. studenoga 1967. od Apostolske delegature u Jugoslaviji, po uputama danim od Sv. Kongregacije za širenje vjere. Za

potpuno izvršenje tog Dekreta Sveta Stolica dopušta da se provedu modaliteti precizirani u posebnim dokumentima.

Za provedbu svega ovog Sveta Kongregacija za evangelizaciju naroda ili za širenje vjere postavlja izvršitelje, s jedne strane, preuzv. Petra Čulu, mostarsko-duvanjskog biskupa, zajedno s njegovim koadjutorom s pravom nasljedstva preuzv. g. Pavlom Žanićem, naslovnim biskupom edistianskim a s druge strane preč. oca Konstantina Kosera, generala Reda Male braće, dajući im nužne i potrebne ovlasti i stavljajući im u dužnost da istoj Svetoj Kongregaciji što prije pošalju primjerak dokumenta o izvršenju provedbi.

Ista Sveta Kongregacija potvrđuje preuzv. g. Stjepana Laszlo, biskupa od Željezna, u službi apostolskog vizitatora u Hercegovini, da izvijesti i prema potrebi da providi, i u toj mu službi pridružuje preč. oca Vladimira Vlašića D.I.

PRESVETI GOSPODIN NAŠ PAPA PAVAO
VI. U AUDIJENCIJI KARDINALU
PREFEKTU NIŽEPOTPISANOM DANA 5. LIPNJA 1975.
U SVEMU JE ODOBRIO OVAJ DEKRET,
POTVRDIO I NAREDIO DA SE
OBJAVI, "CONTRARIIS QUIBUSVIS
MINIME OBSTANTIBUS ETIAM
SPECIALISSIMA MENTIONE DIGNIS."

Dano u Rimu, u zgradi Svete Kongregacije za evangelizaciju naroda ili za širenje vjere, dne 6. lipnja 1975.

Agnellus kard. Rossi,
prefekt
D. S. Lourdusamy,
sekretar*

*Službeni prijevod na hrvatskom objavljen u: *Glas Koncila,* 14/1975., str. 4.

Latinski izvornik objavljen u: *Acta Ordinis Fratrum Minorum,* Roma, II/1989., str. 85-89.

PROT. N. 2021/75

SACRA CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE
SEU DE PROPAGANDA FIDE

DECRETUM

Eadem vero Sacra Congregatio confirmat Exc.mum D.Stephanum László, Episcopum Sideropolitanum, in munere Visitatoris Apostolici in Erzegovina ad referendum et si casus ferat ad providendum, eidemque sociat in eodem munere Rev.mum Patrem Vladimirum Vlasic,S.J., Rectorem Seminarii Minoris interdioecesani Zagrebiensis.

SANCTISSIMUS DOMINUS NOSTER PAULUS Pp.VI IN AUDIENTIA DIE V mensis junii, a.D. 1975 INFRASCRIPTO CARDINALI PRAEFECTO IMPERTITA PRAESENS DECRETUM IN OMNIBUS RATUM HABUIT,CONFIRMAVIT ET PUBLICI JURIS FIERI IUSSIT, CONTRARIIS QUIBUSVIS MINIME OBSTANTIBUS ETIAM SPECIALISSIMA MENTIONE DIGNIS.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Gentium Evangelizatione seu de Propaganda Fide, die VI mensis junii, a.D.1975.

Agnellus Card. Rossi, Praef.

+ D. S. Lourdusamy, Secr.

27.

DODATAK PRILOGU - DOKUMENTIMA

POPIS ŽUPA U HERCEGOVINI S BROJEM OBITELJI I VJERNIKA
PREMA PODACIMA IZ KNJIGE *HERCEGOVINA U CRKVI*[*]

ŽUPE KOJE ADMINISTRIRAJU FRANJEVCI

A) PO DECIZIJI SV. STOLICE OD 17. VII. 1899.

Broj	Župa	Broj obitelji	Broj vjernika
1	BUKOVICA	560	3.550
2	ČERIN	790	4.747
3	DRINOVCI	667	3.642
4	DUVNO	1.288	7.503
5	GORANCI	337	1.710
6	GRADAC POSUŠKI	381	2.475
7	GORICA	762	4.004
8	GRADNIĆI	246	1246
9	HUMAC	2.100	10.715
10	KOČERIN	770	cca 5.000
11	KONJIC	1.258	5.618
12	LJUTI DOLAC	415	2.540
13	MEĐUGORJE	524	3.160
14	MOSTAR	cca 5.000	cca 20.000
15	POSUŠJE	1.019	5.750

[*] Ž. ILIĆ, *Hercegovina u Crkvi*, Duvno, 1974. Statistički se podaci odnose na 1972.

16	RAKITNO	327	1.958
17	RASNO	290	1.742
18	ROŠKO POLJE	369	2.150
19	RUŽIĆI	376	1.844
20	SEONICA	412	2.863
21	ŠIROKI BRIJEG	1.919	10.064
22	ŠUICA	418	2.303
23	TIHALJINA	514	2.450
24	VELJACI	680	3.423
25	VITINA	779	3.704
	Ukupno:	cca 22.201	cca 116.161

B) PO RESKRIPTU SV. STOLICE OD 22. VI. 1923.

1	BLAGAJ	399	1.797
2	ČAPLJINA	cca 850	3.900
3	ČITLUK	480	2.570
4	IZBIČNO	192	1.310
5	JABLANICA	180	1.045
6	KLOBUK	384	1.898
7	KONGORA	332	2.118
8	NEVESINJE	75	350
9	PLOČE	328	1.375
	Ukupno:	cca 3.220	cca 16.363

NAPOMENA:

1) Franjevci administriraju župu GLAVATIČEVO. Ova je osnovana dismembracijom župe Konjic godine 1883. kao patronat Austro-Ugarske monarhije. Od njezina osnutka franjevci su je administrirali, premda je po Deciziji iz 1899. proglašena župom *lib. coll. Ordinarii.* Izvršavajući Reskript Svete Stolice iz 1923. godine Biskup je Mišić htio 1925. izvršiti izmjenu Reskripta, pa je Provinciji hercegovačkih franjevaca ponudio mjesto Prisoja i Dobriča u zamjenu Gabelu i Glavatičevo. Starješinstvo nije pristalo na tu izmjenu, pa tako je i dalje župa Glavatičevo ostala župa *lib. coll. Ordinarii.* Prema popisu iz Šematizma Provincije iz 1964. župa je brojala 67 obitelji i 303 vjernika. Budući da župa nema uvjeta za samostalnu egzistenciju, radi toga je biskupski ordinarijat u Mostaru 22. VII. 1964. župu Glavatičevo trajno povjerio na upravu župi Konjic, od koje je 1883. i odcijepljena, slično kao što je i župu Gornje Hrasno u Trebinjskoj Biskupiji povjerio na trajnu upravu župi Donje Hrasno. Prema podacima koje iznosi autor knjige *Hercegovina u Crkvi* župa je Glavatičevo imala 50 obitelji i 217 vjernika.

2) Prema Dekretu Svete Stolice od 17. XI. 1967. Hercegovačka je franjevačka provincija trebala ustupiti i predati biskupijskom kleru 5 župa. Dijecezanski su svećenici preuzeli samo 2 od tih 5 župa, a tri su ostale nepopunjene. Njih poslužuju neki hercegovački franjevci bez jurisdikcije i kanonske institucije sa strane mjesnog ordinarija. Prema podacima koji se nalaze u knjizi: *Hercegovina u Crkvi* one su imale:

1	CRNAČ	cca 240	cca 1.600
2	GRUDE	cca 600	cca 4.200
3	MOSTARSKI GRADAC	cca 400	cca 2.000

II - ŽUPE KOJE ADMINISTRIRAJU DIJECEZANSKI SVEĆENICI

A) U MOSTARSKO-DUVANJSKOJ BISKUPIJI

1	BUHOVO	130	800
2	DREŽNICA	149	1.250
3	GABELA	cca 280	cca 2.000
4	GRABOVICA	302	2.086
5	GRADINA	340	1.779

6	GRLJEVIĆI	238	1.450
7	JARE k/Mostara	243	1.376
8	KRUŠEVO	280	1.550
9	LEDINAC	253	1.784
10	POLOG	149	903
11	POTOCI k/Mostara	450	2.560
12	PRISOJE	280	1.700
13	RASKRIŽJE	120	620
14	RAŠELJKE	cca 270	1.510
15	STUDENCI	374	2.400
16	SUTINA	cca 230	1.265
17	ŠIPOVAČA-VOJNIĆI	cca 400	2.190
18	VINJANI HERCEG.	135	827
19	VINICA	cca 400	2.200
20	VIR	513	3.200
	Ukupno:	cca 5.536	cca 33.450

B) U TREBINJSKO-MRKANSKOJ BISKUPIJI

1	DOMANOVIĆI	220	1.660
2	GRADAC DONJI	295	1.855
3	HRASNO	300	1.900
4	HUTOVO	180	965
5	KLEPCI-DRAČEVO	cca 540	cca 3.600
6	PRENJ-DUBRAVE	417	2.595
7	RAVNO	268	1.358

8	ROTIMLJA	338	1.954
9	STOLAC	cca 300	2.110
10	TREBIMLJA	238	1.340
11	TREBINJE	cca 90	350
	Ukupno:	cca 3.186	cca 19.687

NEKOLIKO PRIMJEDABA NA IZNESENE STATISTIČKE PODATKE

I - FRANJEVCI AKTUALNO ADMINISTRIRAJU:

1) Po Deciziji iz 1899:
25 župa, cca 22.201 obitelji, cca 116.161 vjernika;
2) Po reskriptu iz 1923.
9 župa, cca 3.220 obitelji, cca 16.363 vjernika;
3) Župu Glavatičevo,
50 obitelji, 217 vjernika;
4) Tri pobunjene župe,
cca 1.240 obitelji cca 7.800 vjernika.

Ukupno: 38 župa, 26.711/82, 83% ob., 140.541/80,78% vj.

II - DIJECEZANSKI KLER U BISKUPIJI MOSTAR - DUVNO

20 župa, cca 5.536/17, 17% ob., 33.450/19, 22% vj.

Sveukupno D. Mostar-Duvno:
58 župa, 32.247 obitelji, 173.991 vjernika.

III. Ako bi franjevci ustupili dijecezanskom kleru sve župe koje administriraju osim onih koje su im povjerene Decizijom iz 1899., onda bi stanje izgledalo ovako:

a) Franjevci:
25 župa/ i Glavatičevo, 22.251/69, 00% ob., 116.378/66, 89% vj.

b) Dijecezanski kler:
32 župe, 9.996/31, 00% ob., 57.613/33, 11% vj.

Da bi se došlo do *fifty-fifty* u pogledu broja vjernika u župama jednoga i drugog klera, trebalo bi dismembracijom odcijepiti od župa koje franjevci administriraju cca 29.382,5 ili 16.89% od ukupnog broja vjernika u biskupiji Mostar-Duvno.

U pretpostavci da neke postojeće *župe lib. coll. Ordinarii* koje aktualno administriraju franjevci, budu njima i dalje povjerene onda bi apsolutni broj i postotak morao biti veći, da se dobije željeni odnos *fifty-fifty*.

IV. U navedenom pregledu župa s označenim brojem obitelji i vjernika naveli smo i župe u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji, koje administrira dijecezanski kler. U pretpostavci da se uzmu obje biskupije kao jedna jedincata, te u pretpostavci da franjevci ustupe biskupijskom kleru sve župe osim onih koje su im povjerene Decizijom iz 1899. i tada bi trebalo osnivanje novih župa *lib. coll. Ordinarii* dismembracijom franjevačkih župa, da bi se postigao onaj odnos broja vjernika *fifty-fifty*. Tko želi, može sam lako izračunati postotke, a mi zbog ograničenosti prostora ispuštamo i jer u problem podjele župa u dijecezi Mostar-Duvno ne ulazi po sebi Trebinjsko-mrkanska biskupija, koja je povjerena na upravljanje mostarsko-duvanjskom biskupu

LATINSKI IZRAZI U KNJIZI ČEŠĆE RABLJENI

absentia mentis - odsutnost pameti
actu - sada, u ovom trenutku
ad beneplacitum Sanctae Sedis - po volji, odobrenju Svete Stolice
ad extra - prema vani
ad intra - prema unutra
ad limina Apostolorum - pohod pragovima Apostola, službeni biskupski pohodi i izvještaji Svetoj Stolici
ad litteram - doslovno
ad nutum S. Sedis - na mig Svete Stolice, dok Sveta Stolica drukčije ne odredi
ad tempus - privremeno
ad titulum dioeceseos - na naslov biskupije
ad titulum paupertatis - na naslov siromaštva
a limine - s praga, s vrata, otprve, s pika
a priori - prethodno, unaprijed
audiatur et altera pars - neka se čuje i druga strana
beneficium ecclesiasticum - crkveno nadarje, nadarbina
bluff (engl.) - prijevara, varka
clerus saecularis - svjetovni kler
clerus dioecesanus - dijecezansko svećenstvo
clerus dioeceseos - kler dijeceze, i svjetovni i redovnički
condicio sine qua non – uvjet bez kojega se ne može, samo pod uvjetom…
cura animarum - dušobrižništvo, župna pastva
dato non concesso - recimo da je tako, iako ne dopuštamo
decisio - rješenje, odluka
decretum - odredba
de facto - stvarno
de iure - pravno
de consilio - po savjetu
de nobis sine nobis - o nema bez nas
de praecepto - po zapovijedi
dioecesis - biskupija
donec aliter provideatur - dok se drukčije ne providi
donec aliud statuatur - dok se drukčije ne odredi
dubium - sumnja, upit
eo ipso - samim tim
episcopus - biskup

error communis - opća zabluda
exemptio - izuzeće jednoga reda ili kongregacije u redovničkom životu ispod vlasti mjesnog ordinarija i izravna podložnost Svetoj Stolici
Ex hac augusta - S ove uzvišene stolice, početak apostolskoga pisma kojim papa Leon XIII. obnavlja redovitu crkvenu hijerarhiju u Bosni i Hercegovini
facultas - sposobnost, sloboda, pravo, ovlast
fair (engl.) - pošten, iskren, otvoren
ferendae sententiae - presuda koju treba donijeti
fifty-fifty (engl.) - 50% - 50% , tj. pola-pola
forum externum - vanjsko područje
forum internum - unutarnje područje, u savjesti
gradatamente (tal.) - postupno, korak po korak
implicite - uključno
in bona fide - u dobroj vjeri ili namjeri
indultum - dopuštenje, ovlast
in futuro erigenda - župa koja će se u budućnosti osnovati
in perpetuum – zauvijek
intrusus - uljez, nepozvan gost
ipso facto - samim činom
iurisdictio – pravo suđenja, ovlast, sudbena mjerodavnost
ius patronatus - zaštitničko pravo
liberae collationis Episcopi - (župa) na slobodno raspolaganje biskupu, tj. župa na koju biskup može slobodno poslati svećenika kojega on hoće, a da ne ovisi o redovničkim poglavarima
latae sententiae - presuda unaprijed izrečena
lib. coll. Ordinarii - na slobodno raspolaganje ordinariju
mea pace - s mojim dopuštenjem, slobodno ti budi s moje strane
mirabile et singulare - čudesno i jedinstveno
missio canonica - kanonsko poslanje, nalog
modis et formis - na više načina i oblika
motu proprio - na vlastitu pobudu
Non possumus - Ne možemo
numerus clausus - zatvoren, ograničen broj
obreptio - iznošenje neistine
officium ecclesiasticum - crkvena služba
ore et corde - ustima i srcem
paroecia - župa
praecedens - prethodni (čin, način, odluka)
privilegium - povlastica
pleno iure - punopravno

primae partes ili *primas partes* - glavni dio, glavna uloga dijecezanskoga svećenstva u dušobrižništu snagom vlastite inkardinacije u jednu biskupiju (*CD,* 28)
pro bono pacis - za volju mira
pro mensa regulari - za redovnički stol, redovnicima
Qui tacet consentire videtur - Tko šuti čini se da pristaje
quoad temporalia et spiritualia - što se tiče duhovnih i materijalnih stvari
Quod Deus faxit - Dao Bog!
rescriptum - otpis, odgovor
Roma locuta, causa finita - Rim je rekao, spor se riješio (sv. Augustin)
Romanis Pontificibus - Rimski Pape, početne riječi Papinskoga dekreta o nekim župama u Hercegovini, iz 1975.
Sacra Congregatio de Propaganda Fide - Sveta Kongregacija za širenje vjere
salus animarum - spas duša
Sancta Sedes - Sveta Stolica
Sapienti sat! - Mudru dosta! Pametnu se s malo riječi puno kaže!
subreptio - prešućivanje istine
sub secreto - tajno
suspensio a divinis - obustava bogoštovnih čina, zabrana svećeniku da slavi sv. misu i druge sakramente
tempus utile – korisno vrijeme
tota quanta - potpuna, cjelovita

KAZALO IMENA

BILJEŠKA O PISCU

Marko Perić rođen je 14. listopada 1926. u Donjim Jasenjanima, župa Bijelo Polje-Potoci, mostarsko-duvanjska biskupija. Osnovnu je školu pohađao kod sestara franjevaka u Bijelom Polju. Gimnaziju do 7. razreda u Travniku, 1937-1944. Tek 1947. nastavio je 8. razred na Šalati u Zagrebu, gdje je 1948. maturirao. U siječnju 1949. upisao se na Bogoslovni fakultet u Zagrebu, gdje je 1953. diplomirao, 1954. magistrirao i 1966. doktorirao.

Zaređen je za svećenika mostarsko-duvanjske biskupije, 29. lipnja 1952. u Zagrebu. Služio je najprije kao duhovni pomoćnik u Bijelom Polju i Drežnici: 1953. Kapelan u Rašeljkama: 1954. Župnik u Vinici: 1954-1956. Župnik u Šipovači: 1956-1957.

Tajnik biskupa Petra Čule: 1958-1980. Kao takav obavljao je uz biskupa Čulu sve potrebne službe na Ordinarijatu. Generalni vikar biskupa Čule: 1970-1971; biskupa Pavla Žanića 1980-1981. Generalni provikar sa svim pravima i ovlastima generalnoga vikara: 1971-1980. Monsinjor ili počasni prelat Njegove Svetosti od 1972.

Papa Ivan Pavao II. imenovao ga je biskupom kotorskim 29. travnja 1981. Za biskupa je posvećen 26. srpnja iste godine u kotorskoj katedrali.

Napisao je brojne stranica crkvenih spisa, koji se čuvaju ponajviše na Ordinarijatu u Mostaru. Vrstan poznavatelj crkvenih prilika u Hercegovini.

Doktorska radnja *Deproletarizacija radništva po načelima katoličke socijalne nauke* objavljena je s glavnim naslovom *Radničko pitanje u kršćanskoj sociologiji*, Mostar, 1997. Tiskano mu je također više radova, a o njemu je, u povodu 70. obljetnice rođenja (1926-1996), u Mostaru održan simpozij s više predavanja koja su objavljena u zborniku *Veličina evanđeoske malenosti. Život i rad don Marka Perića,* Mostar, 1997.

Biskup Marko umro je u 57. godini života, u rimskoj bolnici Gemelli 5. lipnja 1983. Pokopan je u kripti mostarske katedrale.